

جمال النفس

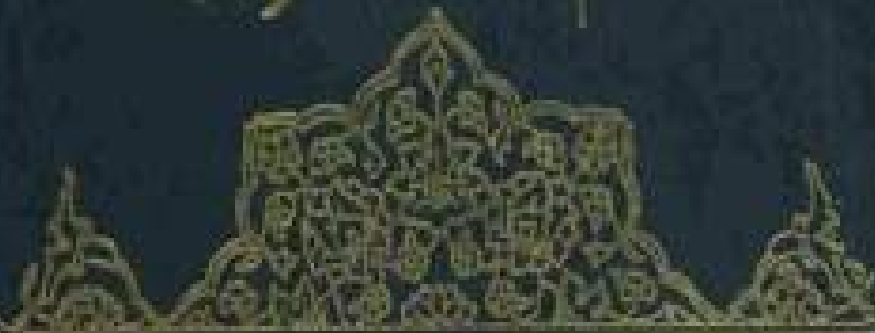
تبعه

كتاب جمال النفس وجمال الدنيا

تأليف

ميرزا محمد علی قزوینی

مترجم: علی افشاری

چهارم از مجموعه
شماره ۳۱۰۴۱

جهاد با نفس

ترجمه
کتاب «جهاد النفس» وسائل الشیعه

تألیف
شیخ حرّ عاملی
مترجم: علی افراسیابی

هر روز سعی کنید یک حدیث از کتاب **جهاد النفس**
«وسائل الشیعه» را مطالعه کنید و سعی نمایید به آن
عمل کنید، بعد از یک سال خواهید دید که حتماً عوض
شده‌اید مانند دارویی که انسان مصرف کند و بعد از
مدّتی احساس بهبودی می‌کند.

«از رهنمودهای عالم ربّانی

آیت الله شیخ محمد تقی بهجت دامت برکاته»

حر عاملی، محمد بن حسن، ۱۰۳۲ - ۱۱۰۴ ق.

[وسائل الشيعة الى تحصيل مسائل الشريعة. برگزیده (فارسی - عربی) /
جهاد با نفس، ترجمه کتاب جهاد النفس ووسائل الشيعة /
مؤلف حر عاملی (ره)؛ مترجم علی افراسیابی. - قم نهاوندی، ۱۳۸۰
۳۶۸ ص.

ISBN: 964-6388-40-X

۱۶۰۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیما.
کتابنامه بصورت زیرنویس.

۱. احادیث شیعیه - قرن ۱۱ ق. ۲. احادیث اخلاقی. الف.
افراسیابی، علی، ۱۳۳۹ - مترجم. ب. عنوان ج. عنوان: وسائل الشيعة الى
تحصيل مسائل الشريعة. برگزیده د. عنوان: جهاد النفس ووسائل الشيعة. فارسی. ه.
عنوان: ترجمه کتاب جهاد النفس ووسائل الشيعة.

۲۹۷/۲۱۲

۴۲۲ و ۵ ح / ۱۳۵ PB

ISBN: 964-6388-40-X

شابک: X-۶۰-۶۳۸۸-۹۶۴

کتابخانه

مرکز تحقیقات کامیونیزم علوم اسلام

شماره ثبت:

۰۲۲۱۷۷

تاریخ ثبت:

شناسنامه کتاب

نام کتاب: ..... جهاد با نفس
مؤلف: ..... شیخ حرّ عاملی
مترجم: ..... علی افراسیابی
ناشر: ..... انتشارات نهاوندی - قم ۷۷۴۰۰۴۷
چاپ: ..... آرمان
نوبت و تاریخ چاپ: ..... اول، زمستان ۱۳۸۰
شمارگان: ۱۰۰۰
قیمت: ..... ۱۶۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ و مخصوص ناشر است

ثواب این اثر را به روح پاک برادر شهید اسد الله و یاران شهیدم
شهیدان علیرضا اکبری و محمد حسین ترابی و همچنین پدر و
مادر زحمتکش و داغ دیده ام تقدیم می نمایم.

«مترجم»

فهرست مطالب

مقدمه:	۷
باب ۱: وجوب جهاد با نفس	۹
باب ۲: آنچه که بر هر عضوی از اعضای آدمی واجب گشته و وجوب قیام نمودن بر ادای آن واجبات	۱۱
باب ۳: حقوق واجب و مستحبی که قیام به آنها سزاوار است	۲۵
باب ۴: استحباب کسب صفات پسندیده و به کار بردن آنها و ذکر تعدادی از آنها	۳۷
باب ۵: استحباب تفکر نمودن در چیزهایی که موجب عبرت و عمل است	۵۵
باب ۶: استحباب یافتن اخلاق نیکو و ذکر تعدادی از اخلاق نیکو	۵۷
باب ۷: وجوب یقین داشتن به خداوند در رساندن روزی و عمر و نفع و ضرر	۶۱
باب ۸: وجوب فرمانبرداری از عقل و مخالفت نمودن با جهل و نادانی	۶۵
باب ۹: وجوب غلبه عقل بر شهوت و حرمت غلبه شهوت بر عقل	۶۹
باب ۱۰: وجوب چنگ زدن به ریسمان الهی	۷۱
باب ۱۱: وجوب توکل بر خدا و سپردن امور به سوی او	۷۳
باب ۱۲: عدم جواز امید و آرزو داشتن به غیر خدا	۷۵
باب ۱۳: وجوب جمع بین خوف و رجا و عمل کردن برای آنچه که به آن امید یا از آن بیم دارد	۷۷
باب ۱۴: وجوب ترس از خدا	۸۱
باب ۱۵: استحباب زیاد گریستن از خوف خدا	۸۵
باب ۱۶: وجوب حسن ظن به خداون و ترحیم بدگمانی نسبت به خدا	۹۱
باب ۱۷: استحباب نکوهش نمودن نفس و ادب کردن و دشمن داشتن نفس	۹۵
باب ۱۸: وجوب فرمانبرداری از خداوند	۹۷
باب ۱۹: وجوب صبر نمودن بر طاعت خدا و صبر نمودن در برابر معصیت خداوند	۹۹
باب ۲۰: وجوب رعایت تقوای الهی	۱۰۵
باب ۲۱: وجوب پارسایی	۱۰۷
باب ۲۲: وجوب پاکدامنی	۱۱۵
باب ۲۳: وجوب خودداری از حرامها	۱۱۷
باب ۲۴: وجوب ادای واجبات	۱۲۵

- باب ۲۵: استحباب صبر در تمامی کارها ۱۲۷
- باب ۲۶: استحباب پرباری ۱۳۳
- باب ۲۷: استحباب مدارا نمودن در کارها ۱۳۷
- باب ۲۸: استحباب فروتنی نمودن ۱۳۹
- باب ۲۹: استحباب تواضع در هنگامی که نعمتی جدید برای آدمی حاصل می شود ۱۴۳
- باب ۳۰: تأکید بر استحباب تواضع برای دانشمند و دانش آموز ۱۴۳
- باب ۳۱: استحباب تواضع در خوردن و نوشیدن و مانند اینها ۱۴۵
- باب ۳۲: وجوب برگزیدن رضای الهی برخواستن نفسانی و تحریم پیروی از هوای نفس ۱۴۷
- باب ۳۳: وجوب عاقبت اندیشی پیش از عمل ۱۴۹
- باب ۳۴: وجوب به انصاف رفتار کردن با مردمان اگر چه بر ضرر خود باشد ۱۵۱
- باب ۳۵: بر مؤمن واجب است آنچه را برای خود دوست می دارد برای مؤمنین دوست بدارد و آنچه را برای خود نمی پسندد برای آنان نخواهد ۱۵۵
- باب ۳۶: استحباب اینکه آدمی به جای اینکه به عیبجویی از دیگران بپردازد به عیب خود مشغول باشد ۱۵۷
- باب ۳۷: وجوب عدالت ۱۶۱
- باب ۳۸: بر کسی که درستی را می ستاید جایز نیست که در مورد دیگری خلاف آن را عمل کند ۱۶۳
- باب ۳۹: وجوب اصلاح نمودن نفس در زمانی که به شر مهل پیدا می کند ۱۶۵
- باب ۴۰: وجوب دوری نمودن از لغزشها و گناهان ۱۶۷
- باب ۴۱: وجوب خودداری نمودن از گناهان ۱۷۳
- باب ۴۲: وجوب خودداری کردن از شهوات و لذت های حرام ۱۷۷
- باب ۴۳: وجوب خودداری کردن از گناهانی که کوچک شمرده می شوند ۱۷۹
- باب ۴۴: تحریم ناسپاسی در برابر نعمت خداوند ۱۸۳
- باب ۴۵: وجوب خودداری کردن از گناهان کبیره ۱۸۵
- باب ۴۶: معین نمودن گناهان کبیره ای که دوری از آنها واجب است ۱۸۷
- باب ۴۷: صحیح بودن توبه از گناهان کبیره ۲۰۵
- باب ۴۸: تحریم پافشاری نمودن بر گناه و وجوب مبادرت نمودن به توبه و استغفار ۲۰۹
- باب ۴۹: تعدادی از خصیلت های حرام و مکروه که سزاوار است ترک شوند ۲۱۱
- باب ۵۰: تحریم ریاست طلبی زمانی که به عدالت خود اطمینان نداشته باشی ۲۲۷
- باب ۵۱: استحباب اینکه کسی که دوری از مفاسد معاشرت با دیگران برای او دشوار است غالباً در خانه خود به حقوق برادران دینی رسیدگی کند ۲۲۹

باب ۵۲: حرام بودن فریفتن مردمان دنیا به وسیله دین	۲۳۳
باب ۵۳: وجوب آرام نمودن قوه غضب از اینکه موجب ارتکاب حرام شود و بیان آنچه که غضب را برطرف می‌کند	۲۳۵
باب ۵۴: وجوب یادکردن خداوند در هنگام خشم	۲۴۱
باب ۵۵: حرام بودن حسد و وجوب دوری از حسد و عدم حرمت غیبه	۲۴۱
باب ۵۶: برخی از خصیلت‌هایی که مورد عفو و بخشش قرار گرفته‌اند	۲۴۵
باب ۵۷: حرمت تعصب ورزیدن درباره امور ناحق	۲۴۷
باب ۵۸: تحریم خود بزرگ بینی	۲۴۹
باب ۵۹: حرام بودن تکبر و لاف زدن و بزرگ منشی	۲۵۳
باب ۶۰: حد تکبر و بزرگ منشی حرام	۲۵۷
باب ۶۱: تحریم دوستی دنیا و وجوب دشمن داشتن دنیا	۲۶۱
باب ۶۲: استحباب زاهدانه زندگی کردن در دنیا و حد زهد	۲۶۳
باب ۶۳: استحباب ترک نمودن آنچه از دنیا که بیش از اندازه ضرورت است	۲۶۹
باب ۶۴: کراهت حرص بر دنیا	۲۷۳
باب ۶۵: کراهت دوستی دارایی و ارجمندی	۲۷۵
باب ۶۶: کراهت بی‌قراری نمودن و سستی کردن	۲۷۷
باب ۶۷: کراهت طمع ورزیدن	۲۷۷
باب ۶۸: کراهت درشتی کردن (ناسازگاری)	۲۷۹
باب ۶۹: تحریم بداخلاقی	۲۸۱
باب ۷۰: تحریم نادانی کردن و اینکه آدمی از کسانی باشد که از بدی او پرهیز می‌شود	۲۸۳
باب ۷۱: تحریم بدزبانی و وجوب حفظ نمودن زبان	۲۸۵
باب ۷۲: تحریم هرزه‌گویی و بدون مبالغات سخن گفتن	۲۸۷
باب ۷۳: تحریم بدون اطلاع نسبت زن‌دادن حتی به مشرک	۲۸۹
باب ۷۴: تحریم تعدی و تجاوز	۲۹۱
باب ۷۵: کراهت به خود بالیدن و میاهات کردن	۲۹۳
باب ۷۶: تحریم قساوت قلب	۲۹۷
باب ۷۷: تحریم ظلم	۲۹۹
باب ۷۸: وجوب اصلاح نمودن و بازگرداندن دادخواهی‌ها به سوی صاحبان آنها	۳۰۳

- باب ۷۹: مشروط بودن توبه کسی که مردمان را گمراه نموده به اینکه آنان را به سوی حق بازگرداند ۳۰۵
- باب ۸۰: تحریم راضی بودن به ظلم و پاری کردن ستمگر و عذر آوردن و توجیه کردن ظلم او ۳۰۷
- باب ۸۱: تحریم پیروی کردن از آن خواهش نفسانی که مخالف شرع است ۳۰۹
- باب ۸۲: وجوب اقرار نمودن و اعتراف کردن شخص گناهکار در پیشگاه خداوند به گناهان خویش و به اینکه مستحق کیفر است ۳۰۹
- باب ۸۳: وجوب پشیمانی بر گناه ۳۱۱
- باب ۸۴: وجوب پنهان کردن گناهان و تحریم آشکارا گناه کردن ۳۱۳
- باب ۸۵: وجوب استغفار از گناه و مبادرت به استغفار نمودن پیش از اینکه هفت ساعت از گناه بگذرد ۳۱۵
- باب ۸۶: وجوب توبه نمودن از همه گناهان و تصمیم بر اینکه هرگز به گناه بازنگردد ۳۲۱
- باب ۸۷: وجوب خالص بودن توبه و شرایط آن ۳۲۷
- باب ۸۸: استحباب روزه گرفتن روز چهارشنبه و پنج شنبه و جمعه و همچنین استحباب غسل و نماز برای توبه ۳۳۱
- باب ۸۹: جواز دوباره توبه کردن و صحت این توبه در صورتی که شرایط آن را به جای آورد ۳۳۱
- باب ۹۰: استحباب یادآوری گناه و استغفار نمودن از آن هرگاه آن را به یاد آورد ۳۳۳
- باب ۹۱: استحباب غنیمت شمردن فرصتهای خیر و اینکه در صورت امکان از فرصتهای خیر استفاده شود ۳۳۵
- باب ۹۲: استحباب تکرار توبه و استغفار در هر روز و شب بدون اینکه گناهی صورت گرفته باشد ۳۳۷
- باب ۹۳: صحیح بودن توبه در پایان عمر اگر چه هنگامی باشد که جان بر گلو رسیده باشد ۳۳۹
- باب ۹۴: استحباب استغفار نمودن در وقت سحر ۳۴۵
- باب ۹۵: اینکه بر انسان واجب است که در روز آنچه را که در روز گذشته درباره آن کوتاهی کرده است تلافی کند و این کار را به فردا موکول نکند ۳۴۵
- باب ۹۶: وجوب محاسبه و ملاحظه نفس در هر روز و حمد نمودن خداوند بر نیکی ها و جبران نمودن بدیها ۳۴۹
- باب ۹۷: وجوب هوشیاری و پرهیز بسیار هنگام زیاد شدن سن خصوصاً کسانی که به چهل سال یا بیشتر رسیده اند ۳۵۵
- باب ۹۸: وجوب انجام کارنیک پس از ارتکاب گناه ۳۵۷
- باب ۹۹: صحیح بودن توبه شخص مرتد ۳۵۹
- باب ۱۰۰: وجوب مشغول بودن به کارهای شایسته به جای اینکه همواره به زن و فرزند و مال پردازد ۳۵۹
- باب ۱۰۱: وجوب پرهیز نمودن و ترسیدن از عرضه شدن عمل بر خدا و رسول و ائمه علیهم السلام ۳۶۱

«به نام خدا»

مقدمه:

کتاب «جهاد النفس» در مجموعه گرانسنگ حدیثی «وسائل الشیعه» در نزد عالمان اخلاق از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است و آن پاک نهادان همواره تشنه کمان اخلاق اسلامی و سالکان طریق را به خواندن و عمل کردن به این کتاب شریف سفارش می‌نموده‌اند، این امر ما را بر آن داشت تا به ترجمه این کتاب که به حق «زنده کننده دلها» و «شناساننده راه نیکبختی» است همت گماریم.

ویژگیهای این اثر:

- ۱- از آنجا که این ترجمه برای استفاده عموم است از ذکر سلسله سند احادیث که مورد اعتنا و توجه خواص است، خودداری گردیده است.
- ۲- احادیث با دقت فراوان اهراب‌گذاری و به صورت مسلسل شماره گذاری شده است.
- ۳- احادیث در یک طرف و در طرف مقابل دقیقاً ترجمه هر یک آورده شده به گونه‌ای که به ندرت ترجمه کلمه‌ای از حدیثی در صفحه بعد جای گرفته است.
- ۴- هیچ یک از احادیث کتاب حذف یا تقطیع نگردیده است و تنها در یک مورد از ذکر حدیثی که در همان باب از یک معصوم دوبار تکرار گردیده است خودداری شده است.
- ۵- آیاتی که در ضمن احادیث آورده شده با قلمی متمایز مشخص گردیده و نشانی هر آیه در زیر صفحه ذکر شده است.

به امید آنکه این ترجمه مایه روشنی چشم دوستداران اهل بیت (علیهم‌السلام) و شناخت بیشتر راه و تصحیح اعمال گردد، پدر و مادر مترجم را از دعای خیر فراموش نفرماید.

غرض نقشی است کز ما جای ماند	که هستی را نمی‌بینم بقایی
مگر صاحب‌دلی روزی ز رحمت	کند در حق درویشان دعایی

قم، بهار ۱۳۸۰

علی افراسیابی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أبواب جهاد النفس و ما يناسبه

١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وآله: بَعَثَ سَرِيَّةً فَلَمَّا رَجَعُوا قَالَ مَرْحَبًا بِقَوْمٍ قَضَوْا الْجِهَادَ الْأَصْغَرَ وَ بَقِيَ عَلَيْهِمُ الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ. فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَا الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ؟ قَالَ: جِهَادُ النَّفْسِ.

٢- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِحْمِلْ نَفْسَكَ لِنَفْسِكَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ لَمْ يَحْمِلْكَ غَيْرُكَ.

٣- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: لِرَجُلٍ: إِنَّكَ قَدْ جُعِلْتَ طَيِّبَ نَفْسِكَ وَ بُيِّنَ لَكَ الدَّاءُ وَ عُرِفَتْ آيَةُ الصُّحَّةِ وَ ذُلِلَتْ عَلَى الدَّوَاءِ فَانْظُرْ كَيْفَ قِيَامُكَ عَلَى نَفْسِكَ.

٤- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: لِرَجُلٍ: اجْعَلْ قَلْبَكَ قَرِينًا بَرًّا وَ وَلَدًا وَاصِلًا وَ اجْعَلْ عِلْمَكَ وَ الْإِدَا تَتْبَعُهُ وَ اجْعَلْ نَفْسَكَ عَدُوًّا تُجَاهِدُهُ وَ اجْعَلْ مَالَكَ عَارِيَّةً تَرُدُّهَا.

٥- قَالَ وَ مِنْ أَلْفَاظِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: الشَّدِيدُ مَنْ غَلَبَ نَفْسَهُ.

٨

۱- باب وجوب جهاد با نفس

۱- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عده‌ای را به جنگ فرستاد، چون از جنگ بازگشتند فرمود: آفرین به گروهی که پیکارِ کوچکتر را سپری کردند و پیکارِ بزرگتر بر عهده آنان به جای مانده است، گفته شد: ای فرستاده خدا! پیکارِ بزرگتر چیست؟ فرمود: پیکار با نفس.

۲- امام صادق علیه السلام فرمود: نفست را به خاطر خودت به زحمت و مشقت بیانداز زیرا اگر چنین نکنی دیگری خودت را برای توبه زحمت نمی افکند.

۳- امام صادق علیه السلام به مردی فرمود: تو طبیب خود هستی و بیماری برای تو روشن و آشکار گردیده است و نشانه تندرستی و سلامت را دانسته‌ای و بر دارویِ دردت نیز راهنمایی شده‌ای، پس بنگر که چگونه به کارِ نفس خویش می پردازی.

۴- امام صادق علیه السلام به مردی فرمود: قلبت را [برای خودت] به مثابه همدمیِ مهربان و به منزله فرزندی که با تو دوستی خالصانه دارد قرار ده و دانشت را همچون پدری که از او پیروی می کنی و نفست را همانند دشمنی که با او به پیکار برخاسته‌ای و مال و دارایی ات را امانت و عاریتی بدان که آن را [باید به صاحبش] برگردانی.

۵- از سخنان رسول خدا صلی الله علیه و آله است که فرمود: توانمند کسی است که بر نفس

خویش چیره شده باشد.

- ٦- قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام: مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَاعِظٌ مِنْ قَلْبِهِ وَزَاجِرٌ مِنْ نَفْسِهِ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ قَرِينٌ مُرْشِدٌ اسْتَمَكَنَ عَدُوَّهُ مِنْ عُنُقِهِ.
- ٧- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله لِعَلِيِّ قَالَ: يَا عَلِيُّ أَفْضَلُ الْجِهَادِ مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهُمُّ بِظُلْمِ أَحَدٍ.
- ٨- عَنْ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: مَنْ مَلَكَ نَفْسَهُ إِذَا رَغِبَ وَ إِذَا رَهَبَ وَ إِذَا اشْتَهَى وَ إِذَا غَضِبَ وَ إِذَا رَضِيَ حَرَّمَ اللَّهُ جَسَدَهُ عَلَى النَّارِ.
- ٩- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وآله بَعَثَ سَرِيَّةً فَلَمَّا رَجَعُوا قَالَ مَرْحَبًا بِقَوْمٍ قَضَوْا الْجِهَادَ الْأَصْغَرَ وَ بَقِيَ عَلَيْهِمُ الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ؟ فَقَالَ جِهَادُ النَّفْسِ.
- ١٠- وَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغُ

١٠

- ١١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام (فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ الْإِيمَانَ عَلَى جَوَارِحِ ابْنِ آدَمَ وَ قَسَمَهُ عَلَيْهَا وَ فَرَّقَهُ فِيهَا فَلَيْسَ مِنْ جَوَارِحِهِ جَارِحَةٌ إِلَّا وَ قَدْ وَكَّلْتُ مِنَ الْإِيمَانِ بِغَيْرِ مَا وَكَّلْتُ بِهِ أُخْتُهَا - إِلَى أَنْ قَالَ - فَأَمَّا مَا فَرَضَ عَلَى الْقَلْبِ مِنَ الْإِيمَانِ فَالْإِقْرَارُ وَ الْمَعْرِفَةُ وَ الْعَقْدُ وَ الرِّضَا وَ التَّسْلِيمُ بِأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ حَذُّهُ لَا شَرِيكَ لَهُ إِلَّا وَاحِدًا لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَ لَا وَلَدًا وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ صلى الله عليه وآله الْإِقْرَارُ بِمَا جَاءَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مِنْ نَبِيٍّ أَوْ كِتَابٍ فَذَلِكَ مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى الْقَلْبِ مِنَ الْإِقْرَارِ وَ الْمَعْرِفَةِ وَ هُوَ عَمَلُهُ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ «إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ»

۶- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که اندرز دهنده‌ای از درون قلب خود و باز دارنده‌ای از درون جان خود نداشته باشد و همدمی ارشادگر با او نباشد، دشمنش [که همان هوای نفس و شیطان است] برگردن او چیره می‌گردد.

۷- از امام صادق علیه السلام و او از پدرانش - که بر همگی درود باد - روایت است که فرمود: در سفارش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است که فرمود: ای علی! برترین جهاد آن است که کسی صبح کند در حالی که تصمیم ستم نمودن به احدی را نداشته باشد.

۸- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: کسی که در هنگام فریفته شدن به چیزی و هنگام ترس و زمانی که میل به چیزی پیدا می‌کند و یا خشمگین و یا خوشنود می‌گردد مالک نفس خویش باشد (خود را نگاه دارد) خداوند بدن او را بر آتش حرام می‌گرداند.

۹- در روایت دیگری از امیر المؤمنین علیه السلام پس از نقل روایتی شبیه به روایت اول این باب آمده است که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: برترین جهاد، جهاد کسی است که با نفس درون خویش مجاهده می‌کند.

۱۰- و از امیر المؤمنین علیه السلام روایت است که فرمود: مجاهد کسی است که با نفس خویش مجاهده و مبارزه کند.

۲- باب آنچه که بر هر عضوی از اعضای آدمی واجب گشته و وجوب قیام نمودن در ادای آن واجبات

۱۱- از امام صادق علیه السلام در حدیثی طولانی روایت است که فرمود: خداوند ایمان را بر تمامی اعضای فرزند آدم واجب ساخت و آن را بر اعضای او تقسیم و در تمامی آنها بخش نمود. پس هیچ عضوی از اعضای وی نیست جز اینکه ایمانی بر عهده او نهاده شده که آن ایمان غیر از ایمانی است که بر عهده عضو دیگر قرار داده شده است. - سخن امام علیه السلام ادامه دارد تا آنجا که می‌فرماید: - اما آن ایمانی که بر قلب واجب گشته، اقرار نمودن و معرفت یافتن و پیمان بستن و خوشنودی و تسلیم در برابر اینکه هیچ معبودی جز الله نیست او یگانه است و شریکی ندارد معبودی یکتا که مصاحب و فرزندی ندارد و اینکه محمد صلی الله علیه و آله بنده و فرستاده اوست، و اقرار نمودن به هر پیامبر با کتابی که از جانب خداوند آمده است و این همان اقرار و معرفتی است که خداوند بر قلب واجب ساخته است و عمل قلب همین است و گفتار خداوند عزوجل که کافران را کاذب می‌شمرد «مگر کسی که به زور و اجبار اظهار کفر نموده در حالی که دلش به ایمان آرمیده است»^(۱) ناظر به همین معنا است.

وَقَالَ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ وَقَالَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنِ قُلُوبُهُمْ وَقَالَ وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفَوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ فَذَلِكَ مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى الْقَلْبِ مِنَ الْإِقْرَارِ وَالْمَعْرِفَةِ وَهُوَ عَمَلُهُ وَهُوَ رَأْسُ الْإِيمَانِ وَفَرَضَ اللَّهُ عَلَى اللِّسَانِ الْقَوْلَ وَالتَّعْبِيرَ عَنِ الْقَلْبِ بِمَا عَقَدَ عَلَيْهِ وَأَقْرَبَ بِهِ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى اسْمُهُ. وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَقَالَ قُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ فَهَذَا مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى اللِّسَانِ وَهُوَ عَمَلُهُ وَفَرَضَ عَلَى السَّمْعِ أَنْ يَتَنَزَّهَ عَنِ الْإِسْتِمَاعِ إِلَى مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَأَنْ يُعْرِضَ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَهُ مِمَّا نَهَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْهُ وَالْإِصْغَاءِ إِلَى مَا أَسْخَطَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ فِي ذَلِكَ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ثُمَّ اسْتَشْنَى مَوْضِعَ النِّسْيَانِ فَقَالَ وَإِنَّمَا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدَ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ وَقَالَ فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ وَقَالَ تَعَالَى قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ وَقَالَ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا فَهَذَا مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى السَّمْعِ مِنَ الْإِيمَانِ أَنْ لَا يُصْغِيَ إِلَى مَا لَا يَحِلُّ لَهُ وَهُوَ عَمَلُهُ وَهُوَ مِنَ الْإِيمَانِ وَفَرَضَ عَلَى الْبَصَرِ أَنْ لَا يَنْظُرَ إِلَى مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْ يُعْرِضَ عَمَّا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ مِمَّا لَا يَحِلُّ لَهُ وَهُوَ عَمَلُهُ وَهُوَ مِنَ

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِيهِ

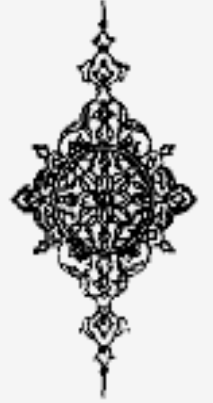

١٢

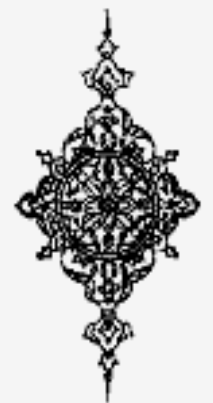

۱ و فرمود: «هان آگاه باشید که دلها با یاد خدا آرام می‌گیرد»^(۱) و فرمود: «ای پیامبر! اندوهناک مباش از آنانی که دهانهایشان اظهار ایمان می‌کند ولی دلهاشان ایمان نیاورده است»^(۲) و فرمود: «اگر آنچه را که در درونتان است آشکار یا پنهان کنید خداوند به سبب آن شما را به پای حساب می‌کشد. پس هر که را بخواهد می‌بخشاید و هر که را بخواهد عذاب می‌کند»^(۳) پس این همان اعتراف و معرفتی است که خداوند بر قلب واجب ساخته و کار قلب همین است و این اقرار و معرفت، به منزله سرایمان است. و خداوند بر زبان، گفتن و اقرار نمودن به ایمانی را که قلب بر آن پیمان بسته است را واجب نمود، خداوند تبارک و تعالی گوید: «و به مردمان نیکی را بگویید»^(۴) و فرمود: «بگویید ایمان آوردیم به آنکه بر ما و شما فرستاده شد و معبود ما و شما یکی است و ما مطیع فرمانبر او هستیم»^(۵) پس این گفتن و اقرار نمودن همان چیزی است که خداوند بر زبان واجب ساخته است و عمل زبان همین است. و خداوند بر گوش واجب ساخت که از گوش فرا دادن به چیزی که خداوند آن را حرام نموده است دوری کند و از شنیدن آنچه که شنیدنش بر او حلال نیست و مورد نهی خداوند عزوجل است خودداری نماید و به آنچه که شنیدنش خدای را خشمگین می‌کند گوش مسپارد خدای عزوجل در این باره فرموده است: «و به تحقیق در کتاب بر شما چنین فرستاد که هرگاه شنیدید که به آیات خدا کفر ورزیده می‌شود و آیات الهی به استهزا گرفته می‌شود پس با آن کافران منشینید تا اینکه به سخن دیگری پردازند»^(۶) سپس موردی را که مؤمن از روی فراموشی در چنین مجلسی نشسته است را استثنا نموده و فرموده: «و اگر شیطان فراموش ساخت، پس از یاد آمدنت با چنین گروه ستمکاری منشین»^(۷) و فرمود: «پس بشارت ده بندگان مرا آنانی که به سخن گوش فرا می‌دهند و از سخن نیکوتر پیروی می‌کنند، اینان کسانی هستند که خداوند آنان را هدایت فرموده و اینان همان خردمندانند»^(۸) و فرمود: «به حقیقت که مؤمنان رستگارند همانها که در نمازشان فروتن و همواره از گفتار و کردار بیهوده گریزانند و زکات مال خویش را می‌پردازند»^(۹) و فرمود: «آنان هرگاه بیهوده‌ای را بشنوند از آن دوری می‌گزینند»^(۱۰) و فرمود: «و هرگاه بر بیهوده‌ای گذر کنند از کنار آن کریمانه می‌گذرند»^(۱۱) پس این همان ایمانی است که خداوند بر گوش واجب ساخته است که به آنچه که بر او حلال نیست گوش ندهد و عمل گوش همین است و این از ایمان است. و بر چشم واجب ساخت که به آنچه که خداوند بر او حرام نموده نظر نکند و از دیدن آنچه که دیدنش مورد نهی الهی است خودداری کند و عمل چشم این است و این از ایمان است.

الْإِيمَانِ فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَ
 يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ﴾ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى عَوْرَاتِهِمْ وَأَنْ يَنْظُرَ الْمَرْءُ إِلَى فَرْجِ
 أَخِيهِ وَيَحْفَظَ فَرْجَهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهِ وَقَالَ: ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ
 أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ﴾ مِنْ أَنْ تَنْظُرَ إِحْدَاهُنَّ إِلَى فَرْجِ أُخْتِهَا
 وَتَحْفَظَ فَرْجَهَا مِنْ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهَا وَقَالَ: كُلُّ شَيْءٍ فِي الْقُرْآنِ مِنْ حِفْظِ
 الْفَرْجِ فَهُوَ مِنَ الزَّيْنَةِ إِلَّا هَذِهِ الْآيَةُ فَإِنَّهَا مِنَ النَّظَرِ ثُمَّ نَظَّمَ مَا فَرَضَ عَلَى
 الْقَلْبِ وَالبَصَرِ وَاللِّسَانِ فِي آيَةٍ أُخْرَى فَقَالَ: ﴿وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ
 أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ﴾ يَعْنِي بِالْجُلُودِ
 الْفُرُوجَ وَالْأَفْخَادَ وَقَالَ: ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَ
 الْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾ فَهَذَا مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى
 الْعَيْنَيْنِ مِنْ غَضِّ الْبَصَرِ وَهُوَ عَمَلُهُمَا وَهُوَ مِنَ الْإِيمَانِ وَفَرَضَ
 عَلَى الْيَدَيْنِ أَنْ لَا يُبْطِشَ بِهِمَا إِلَى مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَأَنْ يُبْطِشَ بِهِمَا إِلَى
 مَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَفَرَضَ عَلَيْهِمَا مِنَ الصَّدَقَةِ وَصِلَةِ الرَّحِمِ وَ
 الْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالتَّطَهُّرِ لِلصَّلَاةِ فَقَالَ تَعَالَى: ﴿يَا أَيُّهَا
 الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى
 الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ وَقَالَ: ﴿فَإِذَا
 لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوُثَاقَ
 فَمَا مَدًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا﴾ فَهَذَا مَا فَرَضَ
 اللَّهُ عَلَى الْيَدَيْنِ لِأَنَّ الضَّرْبَ مِنْ عِلَاجِهِمَا وَفَرَضَ عَلَى الرَّجْلَيْنِ أَنْ
 لَا يَمْشِيَ بِهِمَا إِلَى شَيْءٍ مِنْ مَعَاصِي اللَّهِ وَفَرَضَ عَلَيْهِمَا الْمَشْيَ
 إِلَى مَا يَرْضَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ: ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا
 إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا﴾ وَقَالَ: ﴿و

آيَاتُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْقَاسُ

١٤

خداوند تبارک و تعالیٰ فرمود: «ای پیامبر! به مؤمنین بگو که دیدگانشان را از دیدن حرام فرو بندند و عورت‌هایشان را حفظ کنند»^(۱) یعنی دیدگان خود را از دیدن عورت‌های دیگران حفظ کند و به عورت برادر خود نظر نکند و عورت خود را نیز از دید دیگران محفوظ دارد. و فرمود: «به زنان مؤمن بگو دیدگان خود را از دیدن حرام بر بندند و عورت‌هایشان را حفظ کنند»^(۲) یعنی دیدگان خود را نگه دارند از اینکه یکی به عورت دیگری نظر کند و عورت خود را از تیررس دید دیگران دور نگه دارد. راوی گوید: حضرت فرمود: هر جایی که در قرآن کریم سخن از حفظ نمودن عورت آمده است مراد حفظ نمودن عورت از زنا است مگر این آیه که مراد، حفظ نمودن از نظر است، سپس آنچه را که خداوند بر قلب و دیده و زبان واجب نموده در آیه دیگری به رشته کشیده است و فرموده: «نمی‌توانید نهان دارید شهادتی را که گوشه‌ایتان و دیدگانتان و پوسته‌ایتان بر علیه شما می‌دهند»^(۳) مراد از جُلُود (پوستها) در این آیه، عورتها و رانها است. و فرمود: «از آنچه که به آن علم و آگاهی نداری پیروی مکن زیرا از هر یک از گوش و دیده و دل پرسیده می‌شود»^(۴) این آن چیزی است که خداوند بر چشمان واجب ساخته که این فرو بستن چشم از حرام، عمل چشم است و این از ایمان است. و خداوند بر دو دست واجب ساخت که آدمی با دو دست خود به سوی حرام روی نیاورد و به وسیله آن دو در به جای آوردن دستور الهی بکوشد که خداوند بر آن دو اموری را واجب ساخته است از قبیل پرداخت صدقه و ارتباط با خویشاوندان و جهاد در راه خدا و تهیه و استعمال طهور برای نمازها، پس فرمود: «ای ایمان آورندگان هرگاه برای نماز بپا خاستید رویها و دستهایتان را تا مرفقها بشوید و مسح بر سر بکشید و پایهایتان را تا برآمدگی روی پا مسح کنید»^(۵) و فرمود: «پس هرگاه در میدان کار زار با کافران روبرو شدید گردنهایشان را بزنید تا آنگاه که زمین گیرشان سازید آنگاه بندهای اسیرانشان را محکم ببندید پس در برابر آزادی آنان یا مَنّی بر آنان می‌نهد و یا فدیة از ایشان می‌ستانید تا زمانی که جنگ بارهای خود را بر زمین نهد»^(۶) این آن چیزی است که خداوند بر دو دست واجب نموده زیرا زدن کار دستهاست. و خداوند بر دو پا واجب ساخت که به وسیله آن دو به سوی هیچ یک از معاصی نشتابی و واجب کرد که به سوی آنچه که مورد رضایت الهی است گام برداری پس فرمود: «بر روی زمین خرامان و با تکبر گام بردار زیرا تو هرگز نمی‌توانی زمین را بشکافی و در بلندی به کوهها نخواهی رسید»^(۷) و فرمود:

۱- نور / ۳۰. ۲- نور / ۳۱. ۳- فصلت / ۲۲. ۴- اسراء / ۳۶. ۵- مائده / ۶.
۶- محمد / ۴. ۷- اسراء / ۳۷.

اَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿ وَقَالَ فِيمَا شَهِدَتْ بِهِ الْاَيْدِي وَالْاَرْجُلُ عَلَى اَنْفُسِهَا وَعَلَى اَرْبَابِهَا مِنْ تَضْيِيعِهَا لِمَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ وَ فَرَضَهُ عَلَيْهَا: ﴿ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى اَفْوَاهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنَا اَيْدِيهِمْ وَ تَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾ فَهَذَا اَيْضاً مِمَّا فَرَضَ اللّٰهُ عَلَى الْيَدَيْنِ وَ عَلَى الرَّجْلَيْنِ وَ هُوَ عَمَلُهَا وَ هُوَ مِنَ الْاِيْمَانِ وَ فَرَضَ عَلَى الْوَجْهِ السُّجُودَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ فِي مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ فَقَالَ: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اِرْكَعُوا وَ اسْجُدُوا وَ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَ افْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ فَهَذِهِ فَرِيضَةٌ جَامِعَةٌ عَلَى الْوَجْهِ وَ الْيَدَيْنِ وَ الرَّجْلَيْنِ وَ قَالَ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ: ﴿ وَ اَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ أَحَدًا ﴾ اِلَى اَنْ قَالَ: فَمَنْ لَقِيَ اللّٰهَ حَافِظًا لِّجَوَارِحِهِ مُوفِيًا كُلَّ جَارِحَةٍ مِنْ جَوَارِحِهِ مَا فَرَضَ اللّٰهُ عَلَيْهَا لَقِيَ اللّٰهَ عَزَّ وَ جَلَّ مُسْتَكْمِلًا لِّاِيْمَانِهِ وَ هُوَ مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ وَ مَنْ خَانَ فِي شَيْءٍ مِنْهَا اَوْ تَعَدَّى مِمَّا اَمَرَ اللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهَا لَقِيَ اللّٰهَ نَاقِصَ الْاِيْمَانِ - اِلَى اَنْ قَالَ: - وَ بِتَمَامِ الْاِيْمَانِ دَخَلَ الْمُؤْمِنُونَ الْجَنَّةَ وَ بِالنُّقْصَانِ دَخَلَ الْمُفْرِطُونَ النَّارَ.

تَوَاتُرُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٦

- ١٢- عَنْ الْحَسَنِ بْنِ هَارُونَ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: اِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤَادَ كُلُّ اُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا قَالَ يُسْأَلُ السَّمْعُ عَمَّا سَمِعَ وَ الْبَصَرُ عَمَّا نَظَرَ اِلَيْهِ وَ الْفُؤَادُ عَمَّا عَقَدَ عَلَيْهِ.
- ١٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: الْاِيْمَانُ لَا يَكُونُ اِلَّا بِعَمَلٍ وَ الْعَمَلُ مِنْهُ وَ لَا يَثْبُتُ الْاِيْمَانُ اِلَّا بِعَمَلٍ.
- ١٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: مَنْ اَقْرَبَ بَيْنَ اللّٰهِ فَهُوَ مُسْلِمٌ وَ مَنْ عَمِلَ بِمَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ.

«و در راه رفتنت میانه رو باش و آوازت را فروکش که ناخوش‌ترین آوازه‌ها آواز خران است»^(۱) و دربارهٔ شهادت دادن دستها و پاها بر علیه خود و صاحب خود که چگونه دستور الهی و واجبات او را ضایع کرده‌اند فرمود: «امروز بر دهانهایشان مُهر می‌نهم و دستان آنها با ما سخن گویند و پایهایشان به آنچه که کسب کرده‌اند گواهی دهند»^(۲) پس آنچه که گفته شد چیزهایی است که خداوند بر دستها و پاها واجب ساخته و عمل دست و پا همین است و آن از ایمان است. و خداوند بر چهره واجب ساخت که در شب و روز در هنگامهٔ نماز برای او به خاک افتد پس فرمود: «ای ایمان آورندگان رکوع کنید و سجده کنید و پروردگارتان را عبادت کنید و کار خیر انجام دهید باشد که به رستگاری برسید»^(۳).

اینها که گفته شد واجبات چهره و دستان و پاهاست و خداوند در جای دیگری فرموده است که: «سجده گاهها از آن خداست پس با او کس دیگری را نخوانید»^(۴) راوی گوید: حضرت در ادامه فرمود: پس کسی که خداوند را در حالتی ملاقات کند که اعضای خود را حفظ نموده و به واجبات الهی در مورد هر عضوی از اعضایش وفا کرده خداوند عزوجل را با ایمان کامل ملاقات کرده است و او اهل بهشت است اما کسی که در مورد واجبی از واجبات خیانت کرده یا از دستور الهی سر باز زده خداوند را با ایمان ناقص دیدار خواهد کرد. و بدانید که مؤمنان، با ایمان کامل به بهشت داخل می‌شوند و کسانی که در انجام واجبات کوتاهی نموده‌اند با ایمان ناقص به دوزخ وارد می‌گردند.

۱۲- حسن بن هارون گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: اینکه خداوند فرموده است: «همانا از گوش و چشم و دل سؤال می‌شود»^(۵) یعنی از گوش دربارهٔ آنچه که شنیده است و از چشم دربارهٔ آنچه که دیده است و از دل در مورد ایمانی که بر آن پیمان بسته است پرسیده می‌شود.

۱۳- امام صادق علیه السلام فرمود: ایمان نمی‌باشد مگر همراه با عمل و عمل نیز برخاسته از ایمان است و ایمان فقط با عمل ثابت می‌شود.

۱۴- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که به دین خداوند اقرار و اعتراف کند مسلمان است و کسی که به آنچه که خداوند به آن امر نموده است عمل کند مؤمن است.

١٥- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فِي حَدِيثٍ أَنَّهُ قَالَ لَهُ: إِنَّ خَيْثَمَةَ أَخْبَرَنَا أَنَّهُ سَأَلَكَ عَنِ الْإِيمَانِ فَقُلْتَ: الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَالتَّصَدِيقُ بِكِتَابِ اللَّهِ وَ أَنْ لَا يُعْصَى اللَّهُ فَقَالَ: صَدَقَ خَيْثَمَةُ.

١٦- عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الْإِيمَانِ فَقَالَ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله. قَالَ: قُلْتَ: أَلَيْسَ هَذَا عَمَلٌ قَالَ: بَلَى قُلْتَ: فَالْعَمَلُ مِنَ الْإِيمَانِ قَالَ: لَا يَثْبُتُ لَهُ الْإِيمَانُ إِلَّا بِالْعَمَلِ وَ الْعَمَلُ مِنْهُ.

بَابُ جَدَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٧- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى وَصِيَّةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام لَوْلَدِهِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنْفِيَّةِ أَنَّهُ قَالَ: يَا بُنَيَّ لَا تَقُلْ مَا لَا تَعْلَمُ بَلْ لَا تَقُلْ كُلَّ مَا تَعْلَمُ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَى جَوَارِحِكَ كُلِّهَا فَرَائِضُ يَحْتَجُّ بِهَا عَلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ يَسْأَلُكَ عَنْهَا وَ ذَكَرَهَا وَ عَظَّمَهَا وَ حَذَّرَهَا وَ أَدَّبَهَا وَ لَمْ يَتْرُكْهَا سُدى فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَلَا تَقِفْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾ وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَ تَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَ تَخْسِبُونَهُ هَيِّنًا وَ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ﴾ ثُمَّ اسْتَعْبَدَهَا بِطَاعَتِهِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَ اسْجُدُوا وَ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَ افْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ فَهَذِهِ فَرِيضَةٌ جَامِعَةٌ وَاجِبَةٌ عَلَى الْجَوَارِحِ وَ قَالَ: ﴿وَ أَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾ يَعْنِي بِالْمَسَاجِدِ الْوُجْهَ وَ الْيَدَيْنِ وَ الرُّكْبَتَيْنِ وَ الْإِبْهَامَيْنِ وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَ مَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَ لَا أَبْصَارُكُمْ وَ لَا جُلُودُكُمْ﴾ يَعْنِي بِالْجُلُودِ الْفُرُوجِ ثُمَّ خَصَّ كُلَّ جَارِحَةٍ مِنْ جَوَارِحِكَ بِفَرَضٍ وَ نَصَّ عَلَيْهَا فَفَرَضَ عَلَى السَّمْعِ

۱۵- ابی بصیر گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: خَیْثَمَه به ما خبر داد که از شما درباره ایمان پرسیده است و شما پاسخ داده اید که: ایمان عبارت است از: اعتقاد به خدا و تصدیق نمودن به کتاب خدا و نافرمانی نکردن خدا، حضرت فرمود: آری خَیْثَمَه درست گفته است.

۱۶- جمیل بن ذَرَّاج گوید: از امام صادق علیه السلام درباره ایمان پرسیدم حضرت فرمود: ایمان عبارت است از گواهی دادن به اینکه هیچ معبودی جز خدا نیست و اینکه محمد صلی الله علیه و آله فرستاده اوست. جمیل گوید: عرض کردم: آیا این گواهی دادن، عمل شمرده می شود؟ حضرت فرمود: آری، دوباره عرض کردم: پس عمل از ایمان است؟ حضرت فرمود: ایمان جز به وسیله عمل برای شخص ثابت نمی گردد و عمل نیز برخاسته از ایمان است.

۱۷- در وصیت امیر المؤمنین علیه السلام به فرزندش محمد بن حنفیه آمده است که حضرت فرمود: ای پسر دلبندم! چیزی را که نمی دانی مگو بلکه هر چیزی را هم که می دانی بر زبان میاور زیرا خداوند بر تمامی اعضای تو اموری را واجب ساخته که بوسیله آنها در روز قیامت بر علیه تو حجت و دلیلی می آورد و از تو درباره آنها می پرسد و آنها را پند و نصیحت نموده و بیم داده و ادب آموخته و رها و نگذارده پس فرموده است: «از آنچه که به آن علم و آگاهی نداری پیروی مکن زیرا از گوش و چشم و دل سؤال می شود»^(۱) و فرمود: «هنگامی که آن را با زبانهای خود فرا می گرفتید و آنچه را که به آن علم و آگاهی نداشتید با دهانهایتان می گفتید و این را سهل می شمردید در حالی که در نزد خدا بسی بزرگ است»^(۲) سپس اعضا و جوارح را به عبادت و فرمانبرداری خود فرا خوانده و فرموده: «ای ایمان آورندگان رکوع و سجده کنید و پروردگارتان را بپرستید و عمل خیر انجام دهید امید است که به رستگاری برسید»^(۳) این پرستش خداوند و انجام خیر فریضه ای است که بر تمامی اعضا واجب گشته است. و فرمود: «سجده گاهها از آن خداست پس همراه با خدا، هیچ کس دیگری را نخوانید»^(۴) مراد از سجده گاهها، صورت و دو دست و زانوها و دو انگشت بزرگ پا است و فرمود: «و نمی توانید شهادتی را که گوشهاتان و دیدگانتان و پوستهایتان بر علیه شما می دهند را پنهان سازید»^(۵) مراد از «پوستها» در این آیه عورتها است. سپس خداوند بر هر عضوی از اعضای تو واجبی را اختصاص داده و بر آن تصریح نموده است/ پس بر گوش واجب ساخت که

أَنْ لَا يُضْغِي إِلَى الْمَعَاصِي فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَفْعَدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ﴾ وَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ﴾ ثُمَّ اسْتَشْنَى عَزَّ وَ جَلَّ مَوْضِعَ النَّسِيَانِ فَقَالَ: ﴿وَإِنَّمَا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ وَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا النَّالِبَابِ﴾ وَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَإِذَا مَرُّوا بِاللُّغُومِ مَرُّوا حِزَامًا﴾ وَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا﴾ عَنْهُ فَهَذَا مَا فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى السَّمْعِ وَهُوَ عَمَلُهُ وَفَرَضَ عَلَى الْبَصَرِ أَنْ لَا يُنْظَرَ بِهِ إِلَى مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ﴾ فَحَرَّمَ أَنْ يُنْظَرَ أَحَدٌ إِلَى فَرْجِ غَيْرِهِ وَفَرَضَ عَلَى اللِّسَانِ الْإِقْرَارَ وَالتَّعْبِيرَ عَنِ الْقَلْبِ مَا عَقَّدَ عَلَيْهِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا﴾ الْآيَةُ وَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾ وَفَرَضَ عَلَى الْقَلْبِ وَهُوَ أَمِيرُ الْجَوَارِحِ الَّذِي بِهِ يُعْقَلُ وَ يُفْهَمُ وَ يُصَدَّرُ عَنْ أَمْرِهِ وَرَأْيِهِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿إِنَّا مِنْ آخِرِهِ وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ﴾ الْآيَةُ وَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ حِينَ أَخْبَرَ عَنْ قَوْمٍ أُعْطُوا الْإِيمَانَ بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ فَقَالَ: ﴿الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ﴾ وَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ وَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَإِنْ تَبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفُّوهُ يَخَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرْ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ وَ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَ فَرَضَ عَلَى الْيَدَيْنِ أَنْ لَا تَمُدَّهُمَا إِلَى مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْكَ وَ

إِنْ جَاءَ جِهَادُ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

٢٠

به معاصی گوش فرا ندهد پس فرمود: «و محققاً خداوند در کتاب بر شما چنین فرستاد که هرگاه بشنوید که به آیات الهی کفر ورزیده می شود و آیات خدا به مسخره گرفته می شود در اینگونه مجلسی با کافران منشینید تا در سخن دیگری وارد شوند اگر چنین نکنید همانند آنان می باشید»^(۱) و فرمود: «هرگاه دیدی کسانی در مورد آیات ما [به انکار و استهزا] غرق در گفتگو شده اند از آنان دوری کن تا درباره سخنی دیگر به گفتگو بنشینند»^(۲) سپس خداوند عزوجل جایی را که مؤمن از روی فراموشی در چنین مجلسی نشسته است را استثنا نموده و فرموده است: «و اگر شیطان فراموشی ساخت پس بعد از یادآوری با چنین گروه ستمکاری منشین»^(۳) و فرمود: «پس بشارت ده بندگان مرا، همان بندگان که سخن را می شنوند و از نیکوترین سخن پیروی می کنند آنان کسانی هستند که خداوند هدایتشان کرد و آنان خردمندانند»^(۴) و فرمود: «مؤمنان هرگاه به امری بیهوده برخورد کنند کریمانه از کنار آن می گذرند»^(۵) و فرمود: «و هرگاه سخنی بیهوده بشنوند از آن دوری می گیرند»^(۶) پس این همان چیزی است که خداوند بر گوش واجب ساخته و عمل گوش همین است / خداوند بر چشم نیز واجب نمود که به چیزی که بر او حرام ساخته نظر نیفکند پس فرمود: «به مؤمنان بگو دیدگانشان را از دیدن حرام فرو بندند و عورتهاشان را حفظ کنند»^(۷) پس حرام نمود که کسی به عورت دیگری نگاه کند. و بر زبان واجب نمود که به آنچه که قلب بر آن پیمان بسته اقرار و تعبیر کند پس فرمود: «و بگویید ایمان آوردیم به آنچه که بر ما فرو فرستاده شد»^(۸) و فرمود: «و به مردم نیکویی را بگویید»^(۹) و بر قلب که امیر اعضا است و عضوی است که به وسیله آن تعقل و فهم صورت می گیرد و از امر و رأی او نتیجه گیری حاصل می گردد نیز واجب ساخت و فرمود: «کافران دروغگویند مگر کسی که به اجبار اظهار کفر نموده در حالی که دلش به ایمان آرمیده است»^(۱۰) و در آنجا که خبر از گروهی می دهد که ایمان زبانی دارند نه قلبی فرمود: «آنانکه گفتند ایمان آوردیم در حالی که دلهایشان ایمان نیاورده بود»^(۱۱) و فرمود: «آگاه باشید که دلها با یاد خدا آرام می گیرد»^(۱۲) و فرمود: «اگر آنچه را که در درون دارید آشکار یا پنهان کنید خداوند به سبب آن از شما حساب می کشد پس هر که را بخواهد می بخشاید و هر که را بخواهد عذاب می کند»^(۱۳) و خداوند بر دو دست واجب ساخت که آن دو را به سوی آنچه که خداوند بر تو حرام نموده دراز نکنی

- ۱- نساء / ۱۴۰. ۲- انعام / ۶۸. ۳- انعام / ۶۸. ۴- زمر / ۱۷ و ۱۸. ۵- فرقان / ۷۲.
 ۶- قصص / ۵۵. ۷- نور / ۳۰. ۸- عنکبوت / ۴۶. ۹- بقره / ۸۳. ۱۰- نحل / ۱۰۶.
 ۱۱- مائده / ۴۱. ۱۲- رعد / ۲۸. ۱۳- بقره / ۲۸۴.

أَنْ تَسْتَعْمِلَهُمَا بِطَاعَتِهِ فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ وَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ﴾ وَفَرَضَ عَلَى الرَّجُلَيْنِ أَنْ تَنْقُلَهُمَا فِي طَاعَتِهِ وَأَنْ لَا تَمْشِيَ بِهِمَا مَشْيَةَ عَاصٍ فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا﴾ وَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ فَأَخْبَرَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا تَشْهَدُ عَلَى صَاحِبِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَهَذَا مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى جَوَارِحِكَ فَاتَّقِ اللَّهَ يَا بُنَيَّ وَاسْتَعْمِلْهَا بِطَاعَتِهِ وَرِضْوَانِهِ وَإِيَّاكَ أَنْ يَرَاكَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرُهُ عِنْدَ مَعْصِيَتِهِ أَوْ يَفْقِدَكَ عِنْدَ طَاعَتِهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ وَعَلَيْكَ بِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَالْعَمَلِ بِمَا فِيهِ وَلُزُومِ فَرَائِضِهِ وَشَرَائِعِهِ وَحُدُودِهِ وَحُرَامِهِ وَأَمْرِهِ وَنَهْيِهِ وَالتَّهَجُّدِ بِهِ وَتِلَاوَتِهِ فِي لَيْلِكَ وَنَهَارِكَ فَإِنَّهُ عَهْدٌ مِنَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى خَلْقِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَنْظُرَ كُلَّ يَوْمٍ فِي عَهْدِهِ وَلَوْ خَمْسِينَ آيَةً وَاعْلَمْ أَنَّ دَرَجَاتِ الْجَنَّةِ عَلَى عَدَدِ آيَاتِ الْقُرْآنِ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ يُقَالُ لِقَارِئِ الْقُرْآنِ اقْرَأْ وَارْقُ فَلَا يَكُونُ فِي الْجَنَّةِ بَعْدَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِّيقِينَ أَرْفَعُ دَرَجَةً مِنْهُ.

وَالْوَصِيَّةُ طَوِيلَةٌ أَخَذْنَا مِنْهَا مَوْضِعَ الْخَاطَةِ.

١٨- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام: قَالَ لَيْسَ لَكَ أَنْ تَتَكَلَّمَ بِمَا شِئْتَ لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ: ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ وَلَيْسَ لَكَ أَنْ تَسْمَعَ مَا شِئْتَ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: ﴿إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ

تَوَابِ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْقَاسُ

٢٢

و دو دست را در راه طاعت خدا به کارگیری پس فرمود: «ای ایمان آورندگان هرگاه برای نماز بر می خیزید رویهایتان و دستهایتان را تا آرنج‌ها بشوید و به سرهایتان مسح بکشید و پایهایتان را تا برآمدگی روی پا مسح کنید»^(۱) و فرمود: «هرگاه در میدان کارزار با کافران روبرو شدید گردن‌هایشان را بزنید»^(۲). و خداوند بر پاها واجب ساخت که آن‌دو را در راه طاعتش به حرکت درآوری و به وسیله آن دو همچون گام زدن شخص عصیانکار گام بر ننداری پس فرمود: «با تکبر و خرامان بر روی زمین گام بر ندار زیرا هرگز زمین را نمی‌توانی بشکافی و در بلندی به کوه‌ها نخواهی رسید همه اینها زشتش در نزد پروردگارت ناپسند است»^(۳) و فرمود: «امروز بر دهان‌هایشان مهر می‌نهم و دست‌هایشان با ما سخن می‌گویند و پای‌هایشان به آنچه که کسب کرده‌اند گواهی خواهند داد»^(۴) پس خداوند خبر داده است که پای‌ها در روز قیامت بر علیه صاحب خود گواهی خواهند داد. پس اینها که گفته شد چیزهایی است که خداوند بر اعضای تو واجب ساخته است پس از خدا بترس ای فرزندانم و اعضای خود را در راه طاعت و خوشنودی او به کارگیر و بر حذر باش از اینکه خدای تعالی تو را در حال انجام معصیتش ببیند یا تو را در طاعت خویش نیابد پس در نتیجه از زیانکاران باشی و بر تو باد که به خواندن قرآن پردازی و به آنچه در قرآن است عمل کنی و واجبات و قوانین و حلال و حرام و امر و نهی آن را لازم شمیری و با قرآن به شب زنده‌داری پردازی و در شب و روز آن را تلاوت کنی زیرا قرآن عهد و پیمانی است از جانب خدای تبارک و تعالی با بندگان پس بر هر مسلمانی واجب است که در هر روز نظر به این پیمان الهی بیفکند اگر چه به پنجاه آیه آن و بدان که درجات بهشت به عدد آیات قرآن است پس زمانی که روز قیامت شود به قاری قرآن گفته خواهد شد که بخوان و بالا رو پس در بهشت بعد از پیامبران و صدیقان کسی درجه‌اش بالاتر از درجه قاری قرآن نیست. (مرحوم شیخ حرّ عاملی گوید: این وصیتنامه طولانی است که ما موضع حاجت از آن را انتخاب نمودیم).

۱۸- از امام سجاد علیه السلام روایت است که فرمود: بر تو روا نیست که هر آنچه خواهی بگویی زیرا خداوند می‌فرماید: «از آنچه که به آن علم نداری پیروی مکن»^(۵) و بر تو روا نیست که هر آنچه خواهی بشنوی زیرا خدای عزوجل می‌فرماید: «همانا گوش و چشم و دل همه مورد پرسش واقع خواهند شد»^(۶).

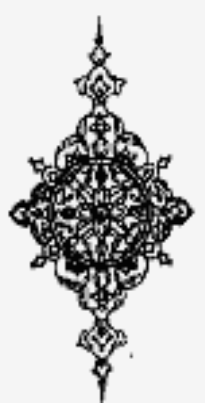
كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا.

١٩- عَنْ سَيِّدِ الْعَابِدِينَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام قَالَ: حَقُّ اللَّهِ الْأَكْبَرُ عَلَيْكَ أَنْ تَعْبُدَهُ وَ لَا تُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ بِإِخْلَاصٍ جَعَلَ لَكَ عَلَى نَفْسِهِ أَنْ يَكْفِيكَ أَمْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَ حَقُّ نَفْسِكَ عَلَيْكَ أَنْ تَسْتَعْمِلَهَا بِطَاعَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ حَقُّ اللِّسَانِ إِكْرَامُهُ عَنِ الْخَنَا وَ تَعْوِيدُهُ الْخَيْرَ وَ تَرْكُ الْفُضُولِ الَّتِي لَا فَايِدَةَ لَهَا وَ الْبِرُّ بِالنَّاسِ وَ حُسْنُ الْقَوْلِ فِيهِمْ وَ حَقُّ السَّمْعِ تَنْزِيهَهُ عَنْ سَمَاعِ الْغَيْبَةِ وَ سَمَاعِ مَا لَا يَحِلُّ سَمَاعُهُ وَ حَقُّ الْبَصَرِ أَنْ تَغْضُهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ وَ تَعْتَبِرَ بِالنَّظَرِ بِهِ وَ حَقُّ يَدَيْكَ أَنْ لَا تَسْطِطَهُمَا إِلَى مَا لَا يَحِلُّ لَكَ وَ حَقُّ رِجْلَيْكَ أَنْ لَا تَمْشِي بِهِمَا إِلَى مَا لَا يَحِلُّ لَكَ فَبِهِمَا تَقِفُ عَلَى الصِّرَاطِ فَانْظُرْ أَنْ لَا تَزِلَّ بِكَ فَتَرْدَى فِي النَّارِ وَ حَقُّ بَطْنِكَ أَنْ لَا تَجْعَلَهُ وَعَاءً لِلْحَرَامِ وَ لَا تَزِيدَ عَلَى الشَّبْعِ وَ حَقُّ فَزْجِكَ عَلَيْكَ أَنْ تُحْصِنَهُ مِنَ الزُّنَا وَ تَحْفَظَهُ مِنْ أَنْ يُنْظَرَ إِلَيْهِ وَ حَقُّ الصَّلَاةِ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّهَا وَفَادَةٌ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَنْتَ فِيهَا قَائِمٌ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ فَإِذَا عَلِمْتَ ذَلِكَ قُمْتَ مَقَامَ الْعَبْدِ الدَّلِيلِ الْحَقِيرِ الرَّاعِبِ الرَّاهِبِ الرَّاجِي الْخَائِفِ الْمُسْتَكِينِ الْمُتَضَرِّعِ الْمُعْظَمِ لِمَنْ كَانَ بَيْنَ يَدَيْهِ بِالسُّكُونِ وَ الْوَقَارِ وَ تُقْبَلُ عَلَيْهَا بِقَلْبِكَ وَ تُقِيمُهَا بِحُدُودِهَا وَ حُقُوقِهَا وَ حَقُّ الْحَجِّ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ وَفَادَةٌ إِلَى رَبِّكَ وَ فِرَارٌ إِلَيْهِ مِنْ ذُنُوبِكَ وَ فِيهِ قَبُولُ

بُحْرَانُ جَهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

۳- باب حقوق واجب و مستحبی که قیام به آنها سزاوار است.

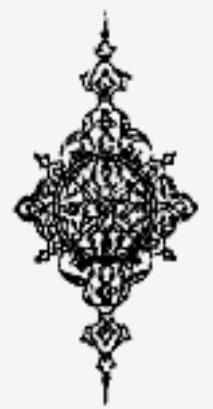
۱۹- از امام سجّاد علیه السلام روایت است که فرمود: حق خدای بزرگ بر تو این است که تنها او را پرستش کنی و چیزی را شریک او به شمار نیاوری پس هرگاه از روی اخلاص و صفای باطن چنین کنی خدای سبحان بر خود لازم می داند که امر دنیا و آخرت را کفایت کند. و **حقّ نفست** بر تو این است که آن را در راه فرمانبرداری از خدای عزّوجلّ به کار واداری. و **حقّ زبان** این است که او را بزرگتر و شریف تر از آن بدانی که ناسزا گوید و او را به خیر و ترک سخنان زائد و بی فائد و نیکی به مردم و گفتار نیک درباره مردم عادت دهی. و **حقّ گوش** آن است که او را از شنیدن غیبت و هر آنچه شنیدنش جایز نیست، پاک سازی. و **حقّ چشم** آن است که آن را از دیدن هر آنچه دیدنش بر تو حرام است بر بندی و از راه نظر با دیدگانت عبرت گیری. و **حقّ دستانت** این است که آنها را به سوی چیزی که بر تو حلال نیست نگشایی. و **حقّ پایهایت** آن است که به وسیله آنها به سوی چیزی که بر تو روا نیست گام برداری پس تو با این دو پا بر «صراط» می ایستی پس بنگر تا نلغزی و در آتش فرو نیفتی. و **حقّ شکم** بر تو این است که آن را ظرف و جایگاه حرام قرار ندهی و اضافه بر سیری نخوری. و **حقّ عورت** تو بر تو این است که آن را از زنا نگه داری و از اینکه کسی به آن نظر افکند آن را حفظ کنی. و **حقّ نماز** این است که بدانی نماز ورود بر خدای عزّوجلّ است و تو در نماز در پیشگاه او ایستاده ای پس اگر این را [از صمیم جان] دربابی ایستادنت در برابر او ایستادن بنده ای خوار و کوچک و آرزومند و ترسان و امیدوار و بیمناک و بی چیز و زار خواهد بود و [در این حال] خداوندی را که در برابرش با آرامش و وقار ایستاده ای بزرگ می شمری و با [نمائی] قلبت به نماز روی می آوری و حقوق و حدود آن را به پای می داری. و **حقّ حجّ** این است که بدانی حجّ وارد شدن بر پروردگار و گریختن از گناهانت به سوی خدایت است و در حجّ توبهات پذیرفته است.

تَوْبَتِكَ وَ قَضَاءُ الْفَرَضِ الَّذِي أَوْجَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ وَ حَقُّ الصَّوْمِ أَنْ
تَعْلَمَ أَنَّهُ حِجَابٌ ضَرَبَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى لِسَانِكَ وَ سَمْعِكَ وَ
بَصَرِكَ وَ بَطْنِكَ وَ فَرْجِكَ يَسْتُرُكَ بِهِ مِنَ النَّارِ فَإِنْ تَرَكْتَ الصَّوْمَ
خَرَقْتَ سِتْرَ اللَّهِ عَلَيْكَ وَ حَقُّ الصَّدَقَةِ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّهَا دُخْرُكَ عِنْدَ
رَبِّكَ وَ وَدِيعَتُكَ الَّتِي لَا تَحْتَاجُ إِلَى الْإِشْهَادِ عَلَيْهَا وَ كُنْتَ بِمَا
تَسْتَوْدِعُهُ سِرًّا أَوْ ثَقًى مِنْكَ بِمَا تَسْتَوْدِعُهُ عَلَانِيَةً وَ تَعْلَمَ أَنَّهَا تَدْفَعُ
عَنْكَ الْبَلَايَا وَ الْأَسْقَامَ فِي الدُّنْيَا وَ تَدْفَعُ عَنْكَ النَّارَ فِي الْآخِرَةِ وَ حَقُّ
الْهَدْيِ أَنْ تُرِيدَ بِهِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا تُرِيدَ خَلْقَهُ وَ لَا تُرِيدَ بِهِ إِلَّا
التَّعَرُّضَ لِرَحْمَتِهِ وَ نَجَاةَ رُوحِكَ يَوْمَ تَلْقَاهُ وَ حَقُّ السُّلْطَانِ أَنْ تَعْلَمَ
أَنَّكَ جُعِلْتَ لَهُ فِتْنَةً وَ أَنَّهُ مُبْتَلَى فِيكَ بِمَا جَعَلَ اللَّهُ لَهُ عَلَيْكَ مِنَ
السُّلْطَانِ وَ أَنَّ عَلَيْكَ أَنْ لَا تَتَعَرَّضَ لِسَخَطِهِ فَتُلْقَى بِيَدِكَ إِلَى
التَّهْلُكَةِ وَ تَكُونَ شَرِيكًا لَهُ فِيمَا يَأْتِي إِلَيْكَ مِنْ سُوءٍ وَ حَقُّ سَائِسِكَ
بِالْعِلْمِ التَّعْظِيمِ لَهُ وَ التَّوْقِيرِ لِمَجْلِسِهِ وَ حُسْنِ الْإِسْتِمَاعِ إِلَيْهِ وَ الْإِقْبَالِ
عَلَيْهِ وَ أَنْ لَا تَرْفَعَ عَلَيْهِ صَوْتَكَ وَ لَا تُجِيبَ أَحَدًا يَسْأَلُهُ عَنْ شَيْءٍ
حَتَّى يَكُونَ هُوَ الَّذِي يُجِيبُ وَ لَا تُحَدِّثَ فِي مَجْلِسِهِ أَحَدًا وَ لَا
تَغْتَابَ عِنْدَهُ أَحَدًا وَ أَنْ تَدْفَعَ عَنْهُ إِذَا ذُكِرَ عِنْدَكَ بِسُوءٍ وَ أَنْ تَسْتُرَ
عُيُوبَهُ وَ تُظْهِرَ مَنَاقِبَهُ وَ لَا تُجَالِسَ لَهُ عَدُوًّا وَ لَا تُعَادِيَ لَهُ وَلِيًّا فَإِذَا
فَعَلْتَ ذَلِكَ شَهِدَ لَكَ مَلَائِكَةُ اللَّهِ بِأَنَّكَ قَصْدَتُهُ وَ تَعَلَّمْتَ عِلْمَهُ لِلَّهِ
جَلَّ اسْمُهُ لَا لِلنَّاسِ وَ أَمَّا حَقُّ سَائِسِكَ بِالْمَلِكِ فَإِنْ تُطِيعُهُ وَ لَا تَعْصِيَهُ
إِلَّا فِيمَا يُسَخِطُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِنَّهُ لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٢٦

و با به جای آوردن حج یکی از واجباتی را که خداوند بر تو واجب ساخته است ادا نموده‌ای. و حق روزه آن است که بدانی روزه حجابی است که خداوند عزوجل بر زبان و گوش و چشم و شکم و فرج تو نهاده است که با این حجاب تو را از گزند آتش دوزخ می‌پوشاند پس اگر روزه را ترک کنی گویی پوششی را که خدا بر تو گذارده است پاره کرده‌ای. و حق صدقه این است که بدانی که صدقه ذخیره توست که در نزد پروردگارت می‌نهی و ودیعه و امانتی است که به او سپرده‌ای، امانتی که نیازی به شاهد طلبیدن برای آن نداری و در ودیعه گذاردن آن در پنهانی اعتماد و اطمینان بیشتری داری تا اینکه آن را آشکارا به ودیعت گذاری و باید بدانی که صدقه بلاها و دردها را در دنیا و آتش دوزخ را در آخرت از تو دفع می‌کند. و حق قربانی آن است که در قربانی نمودن آن تنها رضای خدای عزوجل را قصد کنی نه مردمان را و از آن جز در مسیر رحمت الهی قرار گرفتن و رهایی روح را در روز ملاقات پروردگار قصد نکنی. و حق سلطان این است که بدانی که تو مایه آزمایش و امتحان او قرار داده شده‌ای و او نیز به خاطر سلطنتی که بر تو یافته گرفتار توست و نباید در معرض خشم او قرارگیری و با دست خود به هلاکت بیفتی و در نتیجه با او در بدی رساندن به خودت شریک شوی. و حق آن کس که در علم تو را راهبری نموده این است که او را بزرگ شماری و جایگاه نشستنش را نیک سامان دهی و خوب به سخنانش گوش فرا دهی و رو به او داشته باشی و صدایت را بلندتر از صدای او نکنی و به کسی که از او پرسش می‌کند پاسخ نگویی تا خود او پاسخ را دهد، در مجلس درس او با کسی سخن نگویی و در نزد او غیبت هیچ کس را نکنی، اگر در نزد تو از بدی‌اش گویند از او دفاع کنی و عیبهایش را پوشانی و فضیلت‌هایش را آشکار سازی و با دشمن او نشست و برخاست نداشته باشی و با دوستدار او دشمنی نکنی پس اگر چنین کنی فرشتگان الهی به نفع تو گواهی دهند که تو خواهان دانشی و علم را به خاطر خدا آموخته‌ای نه به خاطر مردم. و اما حق کسی که مالک توست این است که دستورهایش را اطاعت کنی و نافرمانیش نکنی مگر در مواردی که باعث خشم خدای عزوجل است زیرا فرمانبرداری از مخلوق در نافرمانی خالق سزاوار نیست.

الْخَالِقِ وَ أَمَّا حَقُّ رَعِيَّتِكَ بِالسُّلْطَانِ فَإِنْ تَعْلَمَ أَنَّهُمْ صَارُوا رَعِيَّتَكَ
 لِضَعْفِهِمْ وَ قُوَّتِكَ فَيَجِبُ أَنْ تَعْدِلَ فِيهِمْ وَ تَكُونَ لَهُمْ كَالْوَالِدِ الرَّحِيمِ
 وَ تَغْفِرَ لَهُمْ جَهْلَهُمْ وَ لَا تُعَاجِلَهُمْ بِالْعُقُوبَةِ وَ تَشْكُرَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ
 عَلَى مَا آتَاكَ مِنَ الْقُوَّةِ عَلَيْهِمْ وَ أَمَّا حَقُّ رَعِيَّتِكَ بِالْعِلْمِ فَإِنْ تَعْلَمَ أَنَّ
 اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّمَا جَعَلَكَ قِيَمًا عَلَيْهِمْ فِيمَا آتَاكَ مِنَ الْعِلْمِ وَ فَتَحَ
 لَكَ مِنْ خِزَائِنِهِ فَإِنْ أَحْسَنْتَ فِي تَعْلِيمِ النَّاسِ وَ لَمْ تَخْرِقْ بِهِمْ وَ لَمْ
 تَضْجِرْ عَلَيْهِمْ زَادَكَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ إِنْ أَنْتَ مَنَعْتَ النَّاسَ عِلْمَكَ أَوْ
 خَرَقْتَ بِهِمْ عِنْدَ طَلِبِهِمُ الْعِلْمَ مِنْكَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ
 يَسْلُبَكَ الْعِلْمَ وَ بَهَاءَهُ وَ يُسْقِطَ مِنَ الْقُلُوبِ مَحَلَّكَ وَ أَمَّا حَقُّ الزَّوْجَةِ
 فَإِنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَهَا لَكَ سَكَنًا وَ أُنْسًا فَتَعْلَمَ أَنَّ ذَلِكَ
 نِعْمَةٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْكَ فَتُكْرِمُهَا وَ تَرْفُقُ بِهَا وَ إِنْ كَانَ حَقُّكَ
 عَلَيْهَا أَوْ جَبَ فَإِنْ لَهَا عَلَيْكَ أَنْ تَرْحَمَهَا لِأَنَّهَا أُسِيرُكَ وَ تُطْعِمُهَا وَ
 تَكْسُوها وَ إِذَا جَهِلْتَ عَفُوتَ عَنْهَا وَ أَمَّا حَقُّ مَمْلُوكِكَ فَإِنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ
 خَلَقَ رَبُّكَ وَ ابْنُ أَبِيكَ وَ أُمُّكَ وَ لَحْمُكَ وَ دَمُكَ لَمْ تَمْلِكْهُ لِأَنَّكَ
 صَنَعْتَهُ دُونَ اللَّهِ وَ لَا خَلَقْتَ شَيْئًا مِنْ جَوَارِحِهِ وَ لَا أَخْرَجْتَ لَهُ رِزْقًا
 وَ لَكِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ كَفَاكَ ذَلِكَ ثُمَّ سَخَّرَهُ لَكَ وَ ائْتَمَنَكَ عَلَيْهِ وَ
 اسْتَوْدَعَكَ إِيَّاهُ لِيَحْفَظَ لَكَ مَا تَأْتِيهِ مِنْ خَيْرٍ إِلَيْهِ فَأَحْسِنَ إِلَيْهِ كَمَا
 أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَ إِنْ كَرِهْتَهُ اسْتَبَدَلْتَ بِهِ وَ لَمْ تُعَذِّبْ خَلْقَ اللَّهِ عَزَّ وَ
 جَلَّ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ أَمَّا حَقُّ أُمِّكَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّهَا حَمَلَتْكَ حَيْثُ لَا
 يَحْمِلُ أَحَدٌ أَحَدًا وَ أَعْطَتْكَ مِنْ ثَمَرَةِ قَلْبِهَا مَا لَا يُعْطِي أَحَدٌ أَحَدًا وَ
 وَقَّتَكَ بِجَمِيعِ جَوَارِحِهَا وَ لَمْ تُبَالِ أَنْ تَجُوعَ وَ تُطْعِمَكَ وَ تَعْطَشَ وَ
 تَسْقِيكَ وَ تَعْرِى وَ تَكْسُوكَ وَ تَضْحَى وَ تُظْلِكَ وَ تَهْجُرَ النَّوْمَ

بَابُ
 جِهَادِ النَّفْسِ
 وَ مَا يَنْبَغِي

٢٨

و اما حقّ زیر دستان تو این است که بدانی آنها به خاطر ناتوانی خود و توانایی تو رعیت تو گشته‌اند پس واجب است که در بین آنان به عدل رفتار کنی و برای آنان چون پدری مهربان باشی و نادانی آنان را ببخشایی و در کفر نمودن آنان شتاب نکنی و خدای عزّوجلّ را بر قدرت و تسلّطی که بر ایشان به تو داده است سپاسگزار باشی. و اما حقّ آنانکه سرپرستی علمی ایشان را به عهده داری این است که بدانی خدای عزّوجلّ تو را در آموختن دانشی که به تو عطا فرموده متولّی و سرپرست آنان قرار داده و از خزانه علم دری بر تو گشوده پس اگر در تعلیم و آموزش آنان نیک بکوشی و برای آنان دروغ نبافی و از [قدر ناشناسی] آنان ملول و دلتنگ نگردی خداوند از فضل خود بر تو زیادتیی [از علم و ایمان] را عطا می‌فرماید و اما اگر دانشت را از مردمان دریغ داشتی یا آنگاه که آنان خواهان دانش تو هستند با دروغ بافی آنان را متحیر و سرگردان سازی بر خدای عزّوجلّ سزاوار است که دانش و درخشندگی آن را از تو بگیرد و جایگاهت را در دلها بی اعتبار سازد. و اما حقّ همسرت این است که بدانی خداوند عزّوجلّ او را مایه آسایش و آرامش تو قرار داده و او نعمتی از جانب خدای عزّوجلّ برای توست پس او را گرمی بداری و با او مدارا کنی اگر چه حقّی که تو بر او داری بسی لازم‌تر است پس بر توست بچّه با او به مهربانی رفتار کنی زیرا او اسیر توست و باید او را اطعام نموده و جامه بپوشانی و هرگاه نادانی نمود مورد بخشش قرارش دهی. و اما حقّ مملوک تو این است که بدانی او نیز آفریده پروردگار توست و فرزند پدر و مادر تو (یعنی فرزند حضرت آدم و حوا است) و گوشت و خون تو است تو مالکش نیستی به این دلیل که تو او را آفریده باشی نه خدا، و تو هیچ یک از اعضای او را نیافریده‌ای و روزی او را از دل طبیعت تو بیرون نیاورده‌ای ولی خداوند عزّوجلّ کار او را به تو وا گذاشت سپس او را مسخر تو گرداند و تو را بر او امین قرار داد و او را به امانت نزد تو نهاد تا او آنچه از مال و دارایی که تو به او می‌دهی برایت نگهداری کند، پس تو نیز به او نیکی کن چنانکه خداوند به تو نیکی نموده است و اگر در نظر تو ناپسند است به جای او مملوک دیگری بگیر و مخلوق خدای عزّوجلّ را عذاب مده و هیچ نیرویی نیست مگر به باری خدا. و اما حقّ مادرت این است که بدانی او زمانی تو را حمل کرد که با آن وضعیتی کسی دیگری را حمل نمی‌کند و به تو از میوه قلب خود چیزی را که هیچ کس به کسی دیگر نمی‌بخشد عطا کرد و با تمامی اعضای خود تو را نگهداری نمود و باکی نداشت از اینکه تو گرسنه شوی و غذایت دهد و تشنه شوی و سیرابت کند و عریان باشی و تو را بپوشاند و آفتاب بر تو بتابد و او سایه بر تو افکند، و به خاطر تو از خواب کناره گرفت.

لِأَجْلِكَ وَ وَقَتَكَ الْحَرَّ وَ الْبَرْدَ لِتَكُونَ لَهَا وَ أَنْتَ لَا تُطِيقُ شُكْرَهَا إِلَّا
بِعَوْنِ اللَّهِ وَ تَوْفِيقِهِ وَ أَمَّا حَقُّ أَبِيكَ فَإِنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ أَصْلُكَ فَإِنَّهُ لَوْلَاهُ لَمْ
تَكُنْ فَمَهْمَا رَأَيْتَ مِنْ نَفْسِكَ مَا يُعْجِبُكَ فَاعْلَمْ أَنَّ أَبَاكَ أَصْلُ النِّعْمَةِ
عَلَيْكَ فِيهِ فَاحْمَدِ اللَّهَ وَ اشْكُرْهُ عَلَى قَدْرِ ذَلِكَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ أَمَّا
حَقُّ وَلَدِكَ فَإِنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ مِنْكَ وَ مُضَافٌ إِلَيْكَ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا بِخَيْرِهِ
وَ شَرِّهِ وَ أَنْتَ مَسْئُولٌ عَمَّا وُلِّيتَهُ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَ الدَّلَالَةِ عَلَى رَبِّهِ
عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْمَعُونَةِ عَلَى طَاعَتِهِ فَاعْمَلْ فِي أَمْرِهِ عَمَلٌ مَنْ يَعْلَمُ أَنَّهُ
مُثَابٌّ عَلَى الْإِحْسَانِ إِلَيْهِ مُعَاقِبٌ عَلَى الْإِسَاءَةِ إِلَيْهِ وَ أَمَّا حَقُّ أَخِيكَ
فَإِنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ يَدُكَ وَ عِرْكَ وَ قُوَّتُكَ فَلَا تَتَّخِذْهُ سِلَاحًا عَلَى مَعْصِيَةِ
اللَّهِ وَ لَا عُدَّةً لِلظُّلْمِ لِخَلْقِ اللَّهِ وَ لَا تَدْعُ نُصْرَتَهُ عَلَى عَدُوِّهِ وَ
النَّصِيحَةَ لَهُ فَإِنْ أَطَاعَ اللَّهَ وَ إِلَّا فَلْيَكُنِ اللَّهُ أَكْرَمَ عَلَيْكَ مِنْهُ وَ لَا قُوَّةَ
إِلَّا بِاللَّهِ وَ أَمَّا حَقُّ مَوْلَاكَ الْمُنْعِمِ عَلَيْكَ فَإِنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ أَنْفَقَ فِيكَ مَالَهُ
وَ أَخْرَجَكَ مِنْ ذُلِّ الرِّقِّ وَ وَخَشْتِهِ إِلَى عِزِّ الْحُرِّيَّةِ وَ أَنْسَاهَا فَأُطْلَقَكَ
مِنْ أَسْرِ الْمَلَكَةِ وَ فَكَّ عَنْكَ قَيْدَ الْعُبُودِيَّةِ وَ أَخْرَجَكَ مِنَ السَّجْنِ وَ
مَلَكَكَ نَفْسَكَ وَ فَرَّغَكَ لِعِبَادَةِ رَبِّكَ وَ تَعْلَمَ أَنَّهُ أَوْلَى الْخَلْقِ بِكَ فِي
حَيَاتِكَ وَ مَوْتِكَ وَ أَنَّ نُصْرَتَهُ عَلَيْكَ وَاجِبَةٌ بِنَفْسِكَ وَ مَا احتَاجَ إِلَيْهِ
مِنْكَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ أَمَّا حَقُّ مَوْلَاكَ الَّذِي أَنْعَمْتَ عَلَيْهِ فَإِنْ تَعْلَمَ
أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ عِتْقَكَ لَهُ وَ سِيلَةً إِلَيْهِ وَ حِجَابًا لَكَ مِنَ النَّارِ وَ
أَنَّ ثَوَابَكَ فِي الْعَاجِلِ مِيرَاثُهُ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ رَحِمٌ مُكَافَأَةٌ لِمَا أَنْفَقْتَ
مِنْ مَالِكَ وَ فِي الْآجِلِ الْجَنَّةُ وَ أَمَّا حَقُّ ذِي الْمَعْرُوفِ عَلَيْكَ فَإِنْ
تَشْكُرُهُ وَ تَذْكُرُ مَعْرُوفَهُ وَ تَكْسِبُهُ الْمَقَالَةَ الْحَسَنَةَ وَ تُخْلِصُ لَهُ الدُّعَاءَ
فِيمَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ كُنْتَ قَدْ شَكَرْتَهُ سِرًّا

تَوَابٍ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٣٠

و تو را از گرما و سرما نگاهداشت تا برای او باشی و تو توانایی سپاسگزاری از او را نداری مگر به کمک و توفیق الهی. و اما حق پدرت این است که بدانی او اصل و ریشه توست زیرا اگر او نبود تو نیز نبودی پس هرگاه در خود چیزی دیدی که مایه خود پسندی تو شد بدان که پدرت در آن صفت اصل و ریشه توست پس خدای را سپاس گو و شکرش را به جای آور که هیچ نیرو و جنبشی نیست مگر به اراده الهی. و اما حق فرزندت این است که بدانی او از توست و در این دنیا خیر و شرش منسوب به توست و تو در برابر ادب نیکوی او و راهنمایی او به سوی خدای عزوجل و یاری او بر طاعت پروردگار مسئول هستی، پس در مورد او همانند کسی که می داند بر احسان به فرزند ثواب خواهد برد و بر بدی نمودن به او کیفر خواهد دید عمل کن. و اما حق برادرت این است که بدانی او به منزله دست تو و مایه عزت و قدرت توست بنابراین از او به عنوان اسلحه و وسیله ای برای معصیت خداوند و همچنین [پشتیبان و] ساز و برگ برای ستم به خلق خدا استفاده مکن، در مقابل دشمنش او را تنها مگذار و از نصیحت نمودن و خیر خواهی او کوتاهی مکن، و اینها در صورتی است که او مطیع خداوند باشد و گرنه باید خداوند در نزد تو ارجمندتر از او باشد و هیچ جنبش و قدرتی نیست مگر به کمک خداوند، و اما حق آقای که تو را آزاد کرده این است که بدانی او مالش را در راه تو خرج کرده و تو را از ذلت و وحشت بندگی به عزت و آرامش آزادی رسانده است و از اسیری ملکیت تو را رها نموده و بند بندگی را از تو گشوده و تو را از زندان بیرون آورده و تو را مالک خودت نموده و به تو برای عبادت پروردگار فراغت بخشیده و باید بدانی که او در زندگی و مرگت سزاوارترین و نزدیکترین مردمان به توست و یاری رساندن به او بر تو واجب است حال چه خودت به یاریش بشتابی و چه آنچه را که از تو احتیاج دارد در اختیارش قرار دهی و هیچ قدرتی نیست مگر به کمک خداوند. و اما حق بنده ای که تو بر او انعام نموده و آزادش ساخته ای این است که بدانی خداوند عزوجل آزادی او را به دست تو وسیله ای به سوی خودش قرار داده و آن را برای تو مایه حجاب گشتن از آتش دوزخ نموده و ثواب این کار تو در دنیا این است که اگر او خویشاوندی نداشته باشد ارث او به خاطر انفاقی که بر او نموده ای به تو می رسد و در آخرت نیز بهشت نصیب خواهد شد. و اما حق کسی که به تو احسان و نیکی نموده این است که او را سپاس گویی و نیکی اش را یاد کنی و گفتار نیکو را در مورد او به گوش دیگران برسانی و بین خود و خدای عزیز و جلیل برای او خالصانه دعا کنی اگر چنین کنی از او در نهان و آشکار قدردانی کرده ای.

وَعَلَانِيَةً ثُمَّ إِنَّ قَدَرْتَ عَلَى مَكَافَاتِهِ يَوْمًا كَافَاتُهُ وَأَمَّا حَقُّ الْمُؤَدِّينَ أَنْ
تَعْلَمَ أَنَّهُ مُذَكَّرٌ لَكَ رَبِّكَ عَزَّ وَجَلَّ وَدَاعٌ لَكَ إِلَى حَظِّكَ وَعَوْنُكَ
عَلَى قَضَاءِ فَرْضِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْكَ فَاشْكُرْهُ عَلَى ذَلِكَ شُكْرَ
الْمُحْسِنِ إِلَيْكَ وَأَمَّا حَقُّ إِمَامِكَ فِي صَلَاتِكَ فَإِنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ تَقَلَّدَ
السَّفَارَةَ فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ رَبِّكَ عَزَّ وَجَلَّ وَتَكَلَّمَ عَنْكَ وَلَمْ تَتَكَلَّمْ
عَنْهُ وَدَعَا لَكَ وَلَمْ تَدْعُ لَهُ وَكَفَاكَ هَؤُلَاءِ الْمَقَامَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَ
جَلَّ فَإِنْ كَانَ نَقْصٌ كَانَ بِهِ دُونُكَ وَإِنْ كَانَ تَمَامًا كُنْتَ شَرِيكَهُ وَلَمْ
يَكُنْ لَهُ عَلَيْكَ فَضْلٌ فَوَقَى نَفْسَكَ بِنَفْسِهِ وَصَلَاتِكَ بِصَلَاتِهِ فَتَشْكُرْ
لَهُ عَلَى قَدْرِ ذَلِكَ وَأَمَّا حَقُّ جَلِيسِكَ فَإِنْ تُلِينَ لَهُ جَانِبَكَ وَتُنْصِفُهُ
فِي مُجَارَاةِ اللَّفْظِ وَلَا تَقُومَ مِنْ مَجْلِسِكَ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَمَنْ يَجْلِسُ إِلَيْكَ
يَجُوزُ لَهُ الْقِيَامُ عَنْكَ بِغَيْرِ إِذْنِكَ وَتَنْسَى زَلَّاتِهِ وَتَحْفَظُ خَيْرَاتِهِ وَلَا
تُسَمِعُهُ إِلَّا خَيْرًا وَأَمَّا حَقُّ جَارِكَ فَحِفْظُهُ غَائِبًا وَإِكْرَامُهُ شَاهِدًا وَ
نُصْرَتُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا وَلَا تَتَّبِعْ لَهُ عَوْرَةً فَإِنْ عَلِمْتَ عَلَيْهِ سُوءًا
سَتَرْتَهُ عَلَيْهِ وَإِنْ عَلِمْتَ أَنَّهُ يَقْبَلُ نَصِيحَتَكَ نَصَحْتَهُ فِيمَا بَيْنَكَ وَ
بَيْنَهُ وَلَا تُسَلِّمُهُ عِنْدَ شَدِيدَةٍ وَثَقِيلُ عَثْرَتُهُ وَتَغْفِرُ ذَنْبَهُ وَتُعَاشِرُهُ
مُعَاشَرَةً كَرِيمَةً وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَأَمَّا حَقُّ الصَّاحِبِ فَإِنْ تَصَحَّبَهُ
بِالتَّفَضُّلِ وَ الْإِنْصَافِ وَ تَكْرِمِهِ كَمَا يُكْرِمُكَ وَ لَا تَدْعُهُ يَسْبِقُ إِلَى
مَكْرَمَةٍ فَإِنْ سَبَقَ كَافَاتُهُ وَ تَوَدَّه كَمَا يَوَدُّكَ وَ تَزْجُرُهُ عَمَّا يَهْمُ بِهِ مِنْ
مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَ كُنْ عَلَيْهِ رَحْمَةً وَ لَا تَكُنْ عَلَيْهِ عَذَابًا وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ
أَمَّا حَقُّ الشَّرِيكِ فَإِنْ غَابَ كَافَيْتَهُ وَإِنْ حَضَرَ رَعَيْتَهُ وَ لَا تَحْكُمُ دُونَ
حُكْمِهِ وَ لَا تَعْمَلُ بِرَأْيِكَ دُونَ مُنَاطَرَتِهِ وَ تَحْفَظُ عَلَيْهِ مَالَهُ وَ لَا تَخُنُّهُ
فِيمَا عَزَّ أَوْ هَانَ مِنْ أَمْرِهِ فَإِنَّ يَدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى الشَّرِيكَيْنِ مَا

إِنْ كَانَ جَارَكَ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٣٢

سپس اگر روزی توانِ عوض دادن و جبران خوبی‌اش را یافتی چنین کن. و اما حق اذان گو این است که بدانی او پروردگارِ عزیز و جلیل را به یاد تو می‌آورد و تو را به سوی بهره‌ات دعوت می‌کند و تو را بر انجام فریضه‌ای که خدای عزوجل بر تو واجب ساخته یاری می‌کند پس بر این کار از او همانند کسی که به تو نیکی روا داشته قدردانی کن. و اما حق کسی که پیشنماز توس است این است که بدانی او سفیر بودنِ بین تو و پروردگارت را به عهده گرفته و سخنگویِ توس است و تو از جانب او سخن نمی‌گویی و دعاگویِ توس است و تو دعایش نمی‌کنی و تو را از هول و هراس ایستادن در پیشگاه پروردگارت کفایت کرده است، اگر نقصی باشد به گردن اوست نه تو و اگر نمازش کامل و تمام باشد تو نیز با او شریک هستی و بر تو برتری ندارد با سپرِ خود تو را نگاه داشته و با نمازِ خود نمازت را حافظ گشته پس باید به اندازه‌ خوبی و خدمتی که به تو دارد قدردان و سپاسگویِ وی باشی. و اما حقِ همنشینت این است که با نرمی پذیرای او باشی و در گفتگو با وی انصاف را رعایت کنی و جز با اجازه او از جایت بر نخیزی و او می‌تواند بدون اجازه تو برخیزد، لغزشهایش را به فراموشی سپار و خوبیهایش را حفظ کن و جز خوبی را به گوش او مرسان. و اما حق همسایه‌ات این است که در نبود او حفظش کنی و در هنگام حضور اکرامش نمایی و زمانی که مورد ستم قرار می‌گیرد به یاری اش بشتابی، عیب او را پیگیری مکن و اگر دانستی که بدی‌ای دارد بدی‌اش را بپوشان و اگر دانستی که نصیحت را می‌پذیرد بین خود و او نصیحتش کن و هنگام سختی او را و مگذار و از لغزشش درگذر و گناهش را ببخش و با او به بزرگواری معاشرت کن و هیچ نیرویی نیست جز به کمک خدا. و اما حقِ همدم و همصحب این است که با او به مهربانی و انصاف مصاحبت کنی و چنانکه گرامی‌ات می‌دارد گرامی‌اش داری و او را و مگذار که در کرم نمودن بر تو پیشی گیرد و اگر پیشی گرفت پاداشش را ده و دوستش بدار چنانکه دوست می‌دارد و اگر همت به ارتکاب معصیت خدا گماشت بازش دار و برای او مایه رحمت باش نه عذاب و هیچ نیرو و قدرتی نیست جز به کمک خدا. و اما حقِ شریک این است که اگر غایب شد کارش را تو انجام ده و اگر حاضر باشد رعایت حالش را کن و بدون نظر او تصمیم مگیر (یا در مقابل حکم او، حکم مده) و بدون مشورت او به رأی خود عمل مکن و مالش را نگهداری کن و در کار او چه با ارزش باشد و چه بی‌ارزش خیانت روا مدار زیرا دست خداوند تبارک و تعالی تا زمانی که دو شریک

لَمْ يَتَخَاوْنَا وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَأَمَّا حَقُّ مَالِكَ فَإِنْ لَا تَأْخُذْهُ إِلَّا مِنْ حِلِّهِ وَلَا تُنْفِقُهُ إِلَّا فِي وَجْهِهِ وَلَا تُؤْثِرَ عَلَى نَفْسِكَ مَنْ لَا يَحْمَدُكَ فَاعْمَلْ بِهِ بِطَاعَةِ رَبِّكَ وَلَا تَبْخُلْ بِهِ فَتَبُوءَ بِالْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ مَعَ الشَّبَعَةِ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَأَمَّا حَقُّ غَرِيمِكَ الَّذِي يُطَالِبُكَ فَإِنْ كُنْتَ مُوسِرًا أَعْطَيْتَهُ وَإِنْ كُنْتَ مُعْسِرًا أَرْضَيْتَهُ بِحُسْنِ الْقَوْلِ وَرَدَدْتَهُ عَنْ نَفْسِكَ رَدًّا لَطِيفًا وَحَقُّ الْخَلِيطِ أَنْ لَا تَغُرَّهُ وَلَا تَغُشَّهُ وَلَا تَخْذَعَهُ وَتَتَّقِيَ اللَّهَ فِي أَمْرِهِ وَأَمَّا حَقُّ الْخَصْمِ الْمُدَّعِي عَلَيْكَ فَإِنْ كَانَ مَا يَدَّعِيهِ عَلَيْكَ حَقًّا كُنْتَ شَاهِدَهُ عَلَى نَفْسِكَ وَلَمْ تَظْلِمْهُ وَأَوْفَيْتَهُ حَقَّهُ وَإِنْ كَانَ مَا يَدَّعِيهِ بَاطِلًا رَفَقْتَ بِهِ وَلَمْ تُأْتِ فِي أَمْرِهِ غَيْرَ الرِّفْقِ وَلَمْ تُسْخِطْ رَبَّكَ فِي أَمْرِهِ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَحَقُّ خَصْمِكَ الَّذِي تَدَّعِي عَلَيْهِ إِنْ كُنْتَ مُحِقًّا فِي دَعْوَاكَ أَجَمَلْتَ مُقَاوَلَتَهُ وَلَمْ تَجْحَدْ حَقَّهُ وَإِنْ كُنْتَ مُبْطِلًا فِي دَعْوَاكَ اتَّقَيْتَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَتُبْتَ إِلَيْهِ وَتَرَكْتَ الدَّعْوَى وَحَقُّ الْمُسْتَشِيرِ إِنْ عَلِمْتَ أَنَّ لَهُ رَأْيًا حَسَنًا أَشَرْتَ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ تَعْلَمْ لَهُ أَرشَدْتَهُ إِلَى مَنْ يَعْلَمُ وَحَقُّ الْمُسِيرِ عَلَيْكَ أَنْ لَا تَتَّهِمَهُ فِيمَا لَا يُوَافِقُكَ مِنْ رَأْيِهِ وَإِنْ وَافَقَكَ حَمِدْتَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَحَقُّ الْمُسْتَنْصِحِ أَنْ تُؤدِّيَ إِلَيْهِ النَّصِيحَةَ وَلْيَكُنْ مَذْهَبُكَ الرَّحْمَةَ لَهُ وَالرِّفْقَ وَحَقُّ النَّاصِحِ أَنْ تُلِينَ لَهُ جَنَاحَكَ وَتُضْغِي إِلَيْهِ بِسَمْعِكَ فَإِنْ أَتَى بِالصَّوَابِ حَمِدْتَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَإِنْ لَمْ يُوَافِقْ رَحِمْتَهُ وَلَمْ تَتَّهِمَهُ وَاعْلَمْتَ أَنَّهُ أَخْطَأَ وَلَمْ تُؤَاخِذْهُ بِذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مُسْتَحِقًّا لِلتَّهْمَةِ فَلَا تَعْبَأُ بِشَيْءٍ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى حَالٍ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَحَقُّ الْكَبِيرِ تَوْقِيرُهُ لِسَنِّهِ وَإِجْلَالُهُ لِتَقَدُّمِهِ فِي الْإِسْلَامِ قَبْلَكَ وَتَرْكُ مُقَابَلَتِهِ عِنْدَ الْخِصَامِ وَلَا تَسْبِقْهُ إِلَى طَرِيقٍ وَلَا تَتَّقَدِّمَهُ وَلَا تَسْتَجْهَلْهُ

تَوَاتُرُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

٣٤

به یکدیگر خیانت فکرده‌اند بر سر آنان است و هیچ نیرویی نیست جز به کمک خدا. و اما حق مال و دارائی‌ات این است که آن را جز از راه حلال به دست نیاوری و جز در جای صحیح خرج نکنی و به کسی که از تو قدردانی نمی‌کند در صورتی که خود نیاز به مالت داری ندهی و او را بر خویشتن مقدم نداری پس به وسیله دارائی‌ات به طاعت پروردگارت پرداز و درباره مالت بخل نورز که اگر چنین کنی با حسرت و پشیمانی قرین شوی بعلاوه اینکه عقوبت آن بر گردن تو می‌ماند و هیچ نیرویی نیست جز به نیروی الهی. و اما حق بستانکار تو این است که اگر داری به او پرداخت کنی و اگر در سختی هستی او را با سخن خوش راضی کنی و با لطافت و نرمی از پیش خود برگردانی. و حق شریک در حقوق ملک آن است که او را فریب ندهی و خلاف آنچه در دل داری با او ظاهر نسازی و به او خیانت روا نداری و در مورد او از خدا بترسی. و اما حق طرفی که بر علیه تو ادعایی نموده است این است که اگر ادعای او حق است تو خود نیز باید به نفع او و بر علیه خودت شاهد او باشی و به او ستم نکنی و حق او را به طور کامل به او بدهی و اگر ادعای او باطل است با او مدارا کنی و در مورد او جز مدارا کار دیگری نکنی و پروردگارت را به خشم نیاوری و هیچ نیرویی جز به نیروی الهی نیست. و حق طرفی که ادعایی بر او داری این است که اگر در ادعایت حق با تو باشد در گفتگو با وی آرامش را رعایت کن و حق او را انکار مکن و اگر در ادعایت بر حق نیستی، از خدای عزوجل بترس و به سوی او توبه کن و دعوا را ترک کن. و حق کسی که با تو مشورت می‌کند این است که اگر دانستی که او رأی نیکویی دارد او را به صواب رهنمون باش و اگر نظر او را نیک ندانستی او را به سوی آنچه که می‌دانی ارشاد کن. و حق کسی که در مشورت تو را راهنمایی می‌کند این است که او را در نظری که موافق نظر تو نیست متهم نسازی و اگر هم رأی تو بود خدای عزوجل را سپاس گویی. و حق کسی که از تو طلب نصیحت کند این است که اندرزش دهی و باید روش تو مهربانی و مدارای با او باشد. و حق نصیحت کننده تو این است که در برابر او متواضع و نرم باشی و به سخنش گوش فرا دهی اگر سخن صوابی با تو گفت، خدای عزوجل را سپاس گوی و اگر سخنش موافق صواب نبود با او مهربان باش و او را متهم نساز و او را بر خطایش مؤاخذه نکن مگر اینکه مستحق تهمت باشد به هر حال به سخنش اعتنا مکن و هیچ نیرویی نیست جز به نیروی خدا. و حق آنکه بزرگتر است این است که او را به خاطر ستمش احترام کنی و او را به خاطر اینکه بر تو در مسلمانی پیشی داشته بزرگ شمری و در هنگام مرافعه و مجادله، مقابله نمودن با او را ترک نمایی و در راه، در راه رفتن بر او پیشی نگیری و جلو نیفتی و با او نادانی نکنی

وَإِنْ جَهِلَ عَلَيْكَ احْتِمَلْتَهُ وَ أَكْرَمْتَهُ لِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَ حُرْمَتِهِ وَ حَقِّ الصَّغِيرِ رَحْمَتُهُ (مَنْ نَوَى) تَعْلِيمَهُ وَ الْعَفْوُ عَنْهُ وَ السَّتْرُ عَلَيْهِ وَ الرَّفْقُ بِهِ وَ الْمَعُونَةُ لَهُ وَ حَقُّ السَّائِلِ إِعْطَاؤُهُ عَلَى قَدْرِ حَاجَتِهِ وَ حَقُّ الْمَسْئُولِ إِنْ أُعْطِيَ فَاقْبَلْ مِنْهُ بِالشُّكْرِ وَ الْمَعْرِفَةِ بِفَضْلِهِ وَ إِنْ مَنَعَ فَاقْبَلْ عُذْرَهُ وَ حَقُّ مَنْ سَرَّكَ لِلَّهِ تَعَالَى أَنْ تَحْمَدَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَوَّلًا ثُمَّ تَشْكُرَهُ وَ حَقُّ مَنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ أَنْ تَعْفُو عَنْهُ وَ إِنْ عَلِمْتَ أَنَّ الْعَفْوَ يَضُرُّ انْتَصَرْتَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَلَمَنْ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ﴾ وَ حَقُّ أَهْلِ مِلَّتِكَ إِضْمَارُ السَّلَامَةِ وَ الرَّحْمَةِ لَهُمْ وَ الرَّفْقُ بِمُسِيئِهِمْ وَ تَأْلُفُهُمْ وَ اسْتِصْلَاحُهُمْ وَ شُكْرُ مُحْسِنِهِمْ وَ كَفُّ الْأَذَى عَنْ مُسِيئِهِمْ وَ تُحِبُّ لَهُمْ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَ تَكْرَهُ لَهُمْ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ وَ أَنْ تَكُونَ شُيُوخُهُمْ بِمَنْزِلَةِ أَبِيكَ وَ شَبَابُهُمْ بِمَنْزِلَةِ إِخْوَتِكَ وَ عَجَائِزُهُمْ بِمَنْزِلَةِ أُمَّكَ وَ الصَّغَارُ مِنْهُمْ بِمَنْزِلَةِ أَوْلَادِكَ وَ حَقُّ الذِّمَّةِ أَنْ تَقْبَلَ مِنْهُمْ مَا قَبِلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْهُمْ وَ لَا تَظْلِمَهُمْ مَا وَفَوَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِعَهْدِهِ.

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٣٦

٢٠ - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَصَّ رَسُولَهُ ﷺ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ فَامْتَحِنُوا أَنْفُسَكُمْ فَإِنْ كَانَتْ فِيكُمْ فَاحْمَدُوا اللَّهَ وَ ارْغَبُوا إِلَيْهِ فِي الرِّيَادَةِ مِنْهَا فَذَكَرَهَا عَشْرَةَ: الْيَقِينُ وَ الْقَنَاعَةُ وَ الصَّبْرُ وَ الشُّكْرُ وَ الْحِلْمُ وَ حُسْنُ الْخُلُقِ وَ السَّخَاءُ وَ الْغَيْرَةُ وَ الشَّجَاعَةُ وَ الْمُرُوءَةُ.

و اگر با تو نادانی کرد تحملش کنی و او را به خاطر حقّ مسلمانیش و حرمتش اکرام نمایی. و حقّ خردسال این است که آن کس که می‌خواهد آموزشش دهد با او مهر ورزد و از خطایش درگذرد و چشم پوشی کند و با او مدارا کند و یاری‌اش سازد. و حقّ سائل این است که به قدر نیازش به او عطا کنی و حقّ کسی که از او چیزی درخواست نموده‌ای این است که اگر عطا کرد از او با سپاس و قدردانی بپذیر و اگر خودداری کرد عذرش را بپذیرا باش. و حقّ کسی که به خاطر خدای تعالی تو را شادمان نموده این است که اولاً خدای عزّوجلّ را سپاس گویی و سپس از او تشکر کنی. و حقّ کسی که به تو بدی نموده این است که از او درگذری و اگر دانستی که عفو نمودن او ضرر دارد از او انتقام بگیر خدای تعالی فرموده: «و کسی که انتقام گیرد بعد از ستمی که بر او شده مسئولیتی ندارد»^(۱) و حقّ همکیشان تو به طور عموم این است که نسبت به آنان حسن نیت و مهربانی داشته باشی و با خطا کارشان مدارا کنی و او را با مهربانی به خویش متمایل سازی و به راه صلاح در آوری و از نیکو کارشان قدردانی کنی و گنه کارشان را آزار ندهی و آنچه را که برای خود دوست داری برای آنان دوست بداری و آنچه را که برای خود ناپسند می‌شمی برای آنان نیز ناپسند بشمی و پیرمردانشان به منزله پدر تو و جوانانشان به منزله برادرت و پسرانشان به منزله مادرت و کودکانشان به منزله فرزندان باشند. و حقّ اهل ذمه این است که آنچه را که خدای عزّوجلّ از آنان پذیرفته تو نیز از آنان بپذیری و تا زمانی که به عهد و پیمان خود وفا دارند به خاطر خدای عزّوجلّ به آنان ستم روا نداری.

۴- باب استحباب کسب صفات پسندیده و به کار بردن آنها و ذکر تعدادی از آنها

۲۰- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا خداوند بزرگواری‌های اخلاقی را به رسول خود اختصاص داد پس خود را بیازمایید اگر آن مکارم در وجود شما باشد خدای را سپاس گوید و در طلب زیادی آنها به سوی خدا زاری کنید. پس عدد آنها را ده عدد ذکر کرده است: یقین و قناعت و صبر و شکر و بردباری و خوش خلقی و سخاوت و غیرت و شجاعت و مردانگی.

٢١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا عَلِيُّ أَوْصِيكَ فِي نَفْسِكَ بِخِصَالٍ فَأَحْفَظْهَا ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَعِنِّهُ. أَمَّا الْأُولَى فَالْصَّدْقُ لَا يَخْرُجَنَّ مِنْ فِيكَ كَذِبَةٌ أَبَدًا وَ الثَّانِيَةُ الْوَرَعُ لَا تَجْتَرِئَنَّ عَلَى خِيَانَةِ أَبَدًا وَ الثَّالِثَةُ الْخَوْفُ مِنَ اللَّهِ كَأَنَّكَ تَرَاهُ وَ الرَّابِعَةُ كَثْرَةُ الْبُكَاءِ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يُبْنَى لَكَ بِكُلِّ دَمْعَةٍ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ وَ الْخَامِسَةُ بَذْلُ مَالِكَ وَ دَمِكَ دُونَ دِينِكَ وَ السَّادِسَةُ الْأَخْذُ بِسُنَّتِي فِي صَلَاتِي وَ صِيَامِي وَ صَدَقَتِي أَمَّا الصَّلَاةُ فَالْخَمْسُونَ رَكْعَةً وَ أَمَّا الصَّوْمُ فَثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فِي كُلِّ شَهْرٍ خَمِيسٌ فِي أَوَّلِهِ وَ أَرْبَعَاءُ فِي وَسْطِهِ وَ خَمِيسٌ فِي آخِرِهِ وَ أَمَّا الصَّدَقَةُ فَجُهِدَكَ حَتَّى يُقَالَ أُسْرِفْتَ وَ لَمْ تُسْرِفْ وَ عَلَيْكَ بِصَلَاةِ اللَّيْلِ وَ عَلَيْكَ بِصَلَاةِ اللَّيْلِ وَ عَلَيْكَ بِصَلَاةِ اللَّيْلِ وَ عَلَيْكَ بِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَ عَلَيْكَ بِرَفْعِ يَدَيْكَ فِي الصَّلَاةِ وَ تَقْلِيلِهِمَا عَلَيْكَ بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ عَلَيْكَ بِمَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ فَارْكَبْهَا عَلَيْكَ بِمَسَاوِي الْأَخْلَاقِ فَاجْتَنِبْهَا فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَلَا تَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَكَ.

جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ مَا يَنْسَبُ بِهِ

٢٢- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ مِنْ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ: أَنْ تَعْفُو عَمَّنْ ظَلَمَكَ وَ تَصِلَ مَنْ قَطَعَكَ وَ تَحْلُمَ عَمَّنْ جَهِلَ عَلَيْكَ.

٢٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: الْمَكَارِمُ عَشْرٌ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ فِيكَ فَلْتَكُنْ فَإِنَّهَا تَكُونُ فِي الرَّجُلِ وَ لَا تَكُونُ فِي وَلَدِهِ وَ تَكُونُ فِي وَلَدِهِ وَ لَا تَكُونُ فِي أَبِيهِ وَ تَكُونُ فِي الْعَبْدِ وَ لَا تَكُونُ فِي الْحُرِّ صِدْقُ النَّاسِ وَ صِدْقُ اللُّسَانِ وَ أَدَاءُ الْأَمَانَةِ وَ صَلَةُ الرَّحِمِ وَ إِقْرَاءُ الضَّيْفِ وَ

٣٨

۲۱- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: ای علی! تو را درباره خودت به داشتن چند خصلت سفارش می‌کنم اینها را حفظ کن، سپس فرمود: خداوندا او را یاری کن. اما خصلت اول راستگویی است مبادا هرگز دروغی از دهان تو بیرون آید، دوم پارسایی است مبادا هرگز بر خیانت نمودن دلیر گردی، سوم ترس از خداست گویا تو او را می‌بینی، چهارم زیاد گریستن از خوف خدای عزوجل که به خاطر هر قطره اشکی خانه‌ای در بهشت برایت ساخته می‌شود، پنجم مال و جان را در مقابل دینت عطا کنی، ششم در نماز و روزه و صدقه به سنت من رفتار کنی اما نماز پنجاه رکعت در هر شبانه روز و اما روزه سه روز در هر ماه، پنجشنبه اول هر ماه و چهارشنبه وسط هر ماه و پنجشنبه آخر هر ماه، و اما صدقه تا می‌توانی در پرداخت آن بکوش تا جایی که گفته شود زیاده روی می‌کنی و تو زیاده روی مکن. بر تو باد به نماز شب، نماز شب، نماز شب و بر تو باد به نماز ظهر اول وقت و بر تو باد به قرائت قرآن در هر حال و بر تو باد به بالا بردن دستانت در نماز و برگرداندن دو کف به طریقه دعا و بر تو باد به مسواک زدن در هنگام هر نماز و بر تو باد به کسب اخلاق نیک و بر تو باد به دوری از اخلاق ناپسند، اگر این اموری را که بر تو بر شمردم به جای نیاوردی پس جز خودت کسی دیگر را سرزنش مکن.

۲۲- امام صادق علیه السلام از پدرانش علیهم السلام روایت کند که در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام چنین آمده است: ای علی! سه خصلت است که در دنیا و آخرت از بزرگواری‌های اخلاقی شمرده می‌شود: اینکه از کسی که به تو ستم نموده در گذری و با کسی که از تو بریده پیوند برقرار کنی و در برابر کسی که با تو نادانی نموده بردباری به خرج دهی.

۲۳- امام صادق علیه السلام فرمود: بزرگواری‌های اخلاقی ده چیز است، پس اگر توانایی آن داری که این اخلاق در تو باشد پس اقدام کن زیرا این مکارم گاه باشد که در مرد هست ولی در فرزندش نیست و گاه در فرزند هست و در پدرش نیست و گاه در بنده هست و در آزاد نیست و آنها عبارتند از: راستی با مردمان و راستگویی زبان و امانتداری و پیوند با خویشان و مهمان دوستی و نیکویی نمودن با او

إِطْعَامُ السَّائِلِ وَ الْمُكَافَاةُ عَلَى الصَّنَائِعِ وَ التَّدْمُّمُ لِلْجَارِ وَ التَّدْمُّمُ
لِلصَّاحِبِ وَ رَأْسُهُنَّ الْحَيَاءُ.

٢٤- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: لَأَنْسَبَنَّ الْإِسْلَامَ نِسْبَةً لَمْ يَنْسُبْهُ أَحَدٌ
قَبْلِي وَ لَا يَنْسُبْهُ أَحَدٌ بَعْدِي إِلَّا بِمِثْلِ ذَلِكَ إِنَّ الْإِسْلَامَ هُوَ التَّسْلِيمُ وَ
التَّسْلِيمُ هُوَ الْيَقِينُ وَ الْيَقِينُ هُوَ التَّصَدِيقُ وَ التَّصَدِيقُ هُوَ الْإِقْرَارُ وَ
الْإِقْرَارُ هُوَ الْعَمَلُ وَ الْعَمَلُ هُوَ الْأَدَاءُ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَمْ يَأْخُذْ دِينَهُ عَنْ
رَأْيِهِ وَ لَكِنْ أَتَاهُ مِنْ رَبِّهِ فَأَخَذَ بِهِ.

٢٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: الْإِسْلَامُ: عُرْيَانٌ
فَلِبَاسُهُ الْحَيَاءُ وَ زِينَتُهُ الْوَفَاءُ وَ مُرْوَعَتُهُ الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَ عِمَادُهُ
الْوَرَعُ وَ لِكُلِّ شَيْءٍ أَسَاسٌ وَ أَسَاسُ الْإِسْلَامِ حُبُّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ.

٢٦- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ أَمِيرُ
الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْإِسْلَامَ فَجَعَلَ لَهُ
عَرَصَةً وَ جَعَلَ لَهُ نُورًا وَ جَعَلَ لَهُ حِصْنًا وَ جَعَلَ لَهُ نَاصِرًا فَأَمَّا
عَرَصَتُهُ فَالْقُرْآنُ وَ أَمَّا نُورُهُ فَالْحِكْمَةُ وَ أَمَّا حِصْنُهُ فَالْمَعْرُوفُ وَ أَمَّا
أَنْصَارُهُ فَأَنَا وَ أَهْلُ بَيْتِي وَ شِيعَتُنَا.

٢٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّكُمْ لَا تَكُونُونَ صَالِحِينَ حَتَّى
تَعْرِفُوا وَ لَا تَعْرِفُونَ حَتَّى تُصَدِّقُوا وَ لَا تُصَدِّقُونَ حَتَّى تُسَلِّمُوا أَبْوَابًا
أَرْبَعَةً لَا يَصْلُحُ أَوَّلُهَا إِلَّا بِآخِرِهَا.

٢٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَكُونَ فِيهِ ثَمَانُ
خِصَالٍ: وَقُورًا عِنْدَ الْهَزَاهِرِ، صَبُورًا عِنْدَ الْبَلَاءِ، شُكُورًا عِنْدَ الرِّخَاءِ،
قَانِعًا بِمَا رَزَقَهُ اللَّهُ، لَا يَظْلِمُ الْأَعْدَاءَ وَ لَا يَتَحَامَلُ لِلْأَصْدِقَاءِ، بَدَنُهُ مِنْهُ
فِي تَعَبٍ وَ النَّاسُ مِنْهُ فِي رَاحَةٍ، إِنَّ الْعِلْمَ خَلِيلُ الْمُؤْمِنِ وَ الْحِلْمَ

ابواب جهاد النفس و ما يناسبه

٤٠

و طعام دادن به سائل و پاداش دادن به خاطر انجام کارها و خودداری از سرزنش همسایه و همنشین، و سر همه این بزرگواری‌ها حیا است.

۲۴- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: جوهره و اصل اسلام را چنان ترسیم و بیان می‌کنم که کسی پیش از من چنین بیان ننموده و پس از من نیز جز به همین گونه‌ای که می‌گویم کسی [بهتر از] آن را بیان نخواهد کرد: همانا اسلام همان تسلیم [در برابر حق تعالی] است و تسلیم همان باور داشتن است و باور همان تصدیق نمودن است و تصدیق، اقرار و اعتراف آوردن [به عبودیت و حقانیت رسول] است و اقرار همان عمل و کردار است و عمل همان به جای آوردن [و به ظهور رسانیدن] است. به راستی که مؤمن دین خود را از رأی و اندیشه خود بر نمی‌گیرد بلکه به آنچه که از پروردگارش به او رسیده است تمسک جوید.

۲۵- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اسلام برهنه است و لباس و پوشش آن حیاست و زیور آن وفا و مردانگی آن کار شایسته نمودن و پایه و ستون آن پارسایی است و هر چیز بنیاد و ریشه‌ای دارد و ریشه اسلام دوستی ما اهل بیت است.

۲۶- امام جواد علیه السلام از پدر بزرگوارش و ایشان از جدش روایت کند که امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا خداوند اسلام را آفرید و برای آن میدان و روشنایی و قلعه استوار و یاری کنندگانی قرار داد اما میدان آن قرآن و روشنایی آن حکمت و قلعه آن احسان است و یاری کنندگان اسلام، من و اهل بیتم و شیعیان ما می‌باشیم.

۲۷- امام صادق علیه السلام فرمود: شما نیکوکار نمی‌باشید مگر اینکه شناخت پیدا کنید و شناخت پیدا نمی‌کنید مگر اینکه تصدیق کنید و تصدیق نمی‌کنید مگر اینکه تسلیم شوید و اینها چهار باب است (صلاح، عرفان، تصدیق و تسلیم) که اولین آنها به سامان نمی‌آید مگر به سبب آخرین آنها.

۲۸- امام صادق علیه السلام فرمود: بر مؤمن سزاوار است که دارای هشت خصلت باشد: در هنگام فتنه‌ها با وقار و بردبار باشد، هنگام نزول بلا شکیب باشد، در هنگام فراخی و ناز و نعمت شکرگزار باشد، به آنچه که خداوند به او روزی بخشیده قانع باشد، به دشمنان ستم نکند و به دوستان جفا نکند، بدنش از او در سختی و مردم از او در آرامش باشند، همانا دانش دوست مؤمن و بردباری

وَزِيرُهُ وَالْعَقْلُ أَمِيرُ جُنُودِهِ وَالرَّفْقُ أَخُوهُ وَالْبِرُّ وَالِدُهُ .

٢٩- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام الْإِسْلَامُ لَهُ أَرْكَانٌ أَرْبَعَةٌ، التَّوَكُّلُ عَلَى اللَّهِ وَتَفْوِيضُ الْأَمْرِ إِلَى اللَّهِ وَالرِّضَا بِقَضَاءِ اللَّهِ وَالتَّسْلِيمُ لِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ .

٣٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: سُئِلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام عَنِ الْإِيمَانِ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ الْإِيمَانَ عَلَى أَرْبَعِ دَعَائِمٍ: عَلَى الصَّبْرِ وَالْيَقِينِ وَالْعَدْلِ وَالْجِهَادِ فَالصَّبْرُ مِنْ ذَلِكَ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ: عَلَى الشَّوْقِ وَالْإِشْفَاقِ وَالزُّهْدِ وَالتَّوَقُّبِ - إِلَى أَنْ قَالَ - وَالْيَقِينُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ: تَبَصُّرَةُ الْفِطْنَةِ وَتَأْوِيلُ الْحِكْمَةِ وَمَعْرِفَةُ الْعِبَرَةِ وَسُنَّةُ الْأَوَّلِينَ وَالْعَدْلُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ: عَلَى غَامِضِ الْفَهْمِ وَغَمْرِ الْعِلْمِ وَزُهْرَةِ الْحُكْمِ وَرَوْضَةِ الْحِلْمِ - إِلَى أَنْ قَالَ: - وَالْجِهَادُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ: عَلَى الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالصَّدَقِ فِي الْمَوَاطِنِ وَشَنَانِ الْفَاسِقِينَ .

أَوَّلُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْسَبُ

٣١- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: الْمُؤْمِنُ يُنْصِتُ لِيَسْلَمَ وَ يَنْطِقُ لِيَغْنَمَ لَا يُحَدِّثُ أَمَانَتَهُ الْأَصْدِقَاءَ وَلَا يَكْتُمُ شَهَادَتَهُ مِنَ الْبُعْدَاءِ وَلَا يَعْمَلُ شَيْئًا مِنَ الْخَيْرِ رِيَاءً وَلَا يَتْرُكُهُ حَيَاءً، إِنْ زُكِّيَ خَافَ مَا يَقُولُونَ وَ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ، لَا يَغُرُّهُ قَوْلُ مَنْ جَهِلَهُ وَ يَخَافُ إِحْصَاءَ مَا عَمِلَهُ .

٣٢- عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليه السلام فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ قَالَ يَا هِشَامُ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَقُولُ:

٤٢

مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنَ الْعَقْلِ وَ مَا تَمَّ عَقْلُ امْرِئٍ حَتَّى تَكُونَ فِيهِ خِصَالُ شَتَّى: الْكُفْرُ وَ الشَّرُّ مِنْهُ مَأْمُونَانِ وَ

وزیر اوست و عقل فرمانده لشکریان او و مدارا برادر او و نیکی پدر اوست.
۲۹- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: اسلام دارای چهار رکن است: توکل بر خدا و واگذاریدن کار به خداوند و راضی بودن به قضای الهی و تسلیم بودن در مقابل امر خدای عزوجل.

۳۰- امام باقر علیه السلام فرمود: از امیر المؤمنین علیه السلام درباره ایمان سؤال شد و حضرت پاسخ دادند: همانا خداوند عزوجل ایمان را بر چهار پایه نهاد: بر صبر و یقین و عدل و جهاد. اما صبر خود بر چهار شاخه است: بر شوق [به بهشت] و ترس [از جهنم] و بی رغبتی به دنیا و انتظار کشیدن [مرگ] - تا آنجا که فرمود: - و یقین نیز بر چهار شاخه است: بر بینا شدن در زیرکی و باز گردانیدن [امور به سوی] حکمت و شناختن عبرت و روش پیشینیان. و عدل نیز بر چهار شاخه است: بر فهم دشوار و فرو رفتن در علم و حکم نیکو و [وارد شدن در] سبزه زارِ بردباری - ^(۱) تا آنجا که فرمود: - و جهاد نیز بر چهار شاخه است: بر امر به معروف و نهی از منکر و صداقت و راستی در مواضع و دشمنی با ناپکاران.

۳۱- امام سجاد علیه السلام فرمود: مؤمن سکوت می کند تا سالم و سلامت بماند و سخن می گوید تا [از گفتگو با دیگران] غنیمت گیرد و شهادتش را از افراد دور [و نا آشنا] کتمان نمی کند و هیچ کار خیری را ریاکارانه انجام نمی دهد و هیچ کار خوبی را به خاطر حیا ترک نمی کند، اگر ستوده شود از آنچه که درباره اش می گویند بیمناک است و از خداوند به خاطر آنچه که درباره اش نمی دانند طلب مغفرت می کند، گفتار کسی که نسبت به او جاهل است او را نمی فریبد و از اینکه یکایک عملش حفظ و نگاهداری می شود بیمناک است.

۳۲- هشام بن حکم از امام موسی بن جعفر علیه السلام در حدیثی طولانی روایت کند که فرمود: ای هشام! امیر المؤمنین علیه السلام می فرمود: خداوند به هیچ چیز برتر از عقل پرستش نشده است و عقلی کسی تمام و کامل نمی شود مگر اینکه در وی چند خصلت باشد: از کفر و بدی او ایمنی حاصل باشد و

۱- در نهج البلاغه به جای «رَوْضَةُ الْجَنَّةِ» آمده است: «رَسَاخَةُ الْجَنَّةِ» یعنی رسوخ و پا بر جا شدن بردباری.

الرُّشْدُ وَالْخَيْرُ مِنْهُ مَأْمُولَانِ وَ فَضْلُ مَالِهِ مَبْذُولٌ وَ فَضْلُ قَوْلِهِ
 مَكْفُوفٌ، نَصِيبُهُ مِنَ الدُّنْيَا الْقُوْتُ، لَا يَشْبَعُ مِنَ الْعِلْمِ دَهْرُهُ، الدُّلُّ
 أَحَبُّ إِلَيْهِ مَعَ اللَّهِ مِنَ الْعِزِّ مَعَ غَيْرِهِ وَ التَّوَاضُّعُ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنَ الشَّرَفِ،
 يَسْتَكْبِرُ قَلِيلَ الْمَعْرُوفِ مِنْ غَيْرِهِ وَ يَسْتَقِيلُ كَثِيرَ الْمَعْرُوفِ مِنْ نَفْسِهِ
 وَ يَرَى النَّاسَ كُلَّهُمْ خَيْرًا مِنْهُ وَ أَنَّهُ شَرُّهُمْ فِي نَفْسِهِ وَ هُوَ تَمَامُ الْأَمْرِ.
 ٣٣- وَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْمُؤْمِنُ
 لَهُ قُوَّةٌ فِي دِينٍ وَ حَزْمٌ فِي لِينٍ وَ إِيْمَانٌ فِي يَقِينٍ وَ حِرْصٌ فِي فِقْهِ وَ
 نَشَاطٌ فِي هُدًى وَ بِرٌّ فِي اسْتِقَامَةٍ وَ عِلْمٌ فِي حِلْمٍ وَ كَيْسٌ فِي رِفْقٍ وَ
 سَخَاءٌ فِي حَقٍّ وَ قَصْدٌ فِي غِنًى وَ تَحَمُّلٌ فِي فَاقَةٍ وَ عَفْوٌ فِي قُدْرَةٍ وَ
 طَاعَةٌ لِلَّهِ فِي نَصِيحَةٍ وَ انْتِهَاءٌ فِي شَهْوَةٍ وَ وَرَعٌ فِي رَغْبَةٍ وَ حِرْصٌ
 فِي جِهَادٍ وَ صَلَاةٌ فِي شُغْلٍ وَ صَبْرٌ فِي شِدَّةٍ وَ فِي الْهَزَاهِزِ وَقُورٌ وَ فِي
 الْمَكَارِهِ صَبُورٌ وَ فِي الرِّجَاءِ شُكُورٌ وَ لَا يَغْتَابُ وَ لَا يَتَكَبَّرُ وَ لَا يَقْطَعُ
 الرَّحِمَ وَ لَيْسَ بِوَاهِنٍ وَ لَا فَظٍ وَ لَا غَلِيظٍ وَ لَا يَسْبِقُهُ بَصَرُهُ وَ لَا يَفْضَحُهُ
 بَطْنُهُ وَ لَا يَغْلِبُهُ فَرْجُهُ وَ لَا يَحْسُدُ النَّاسَ، يُعَيِّرُ وَ لَا يُعَيَّرُ وَ لَا يُسْرِفُ،
 يَنْصُرُ الْمَظْلُومَ وَ يَرْحَمُ الْمِسْكِينَ، نَفْسُهُ مِنْهُ فِي عَنَاءٍ وَ النَّاسُ مِنْهُ
 فِي رَاحَةٍ، لَا يَرْغَبُ فِي عِزِّ الدُّنْيَا وَ لَا يَجْزَعُ مِنْ ذُلِّهَا، لِلنَّاسِ هَمٌّ قَدْ
 أَقْبَلُوا عَلَيْهِ وَ لَهُ هَمٌّ قَدْ شَغَلَهُ، لَا يُرَى فِي حِلْمِهِ نَقْصٌ وَ لَا فِي رَأْيِهِ
 وَهْنٌ وَ لَا فِي دِينِهِ ضَيَاعٌ، يُرْشِدُ مَنْ اسْتَشَارَهُ وَ يُسَاعِدُ مَنْ سَاعَدَهُ وَ
 يَكِيْعُ عَنِ الْخَنَا وَ الْجَهْلِ.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٤٤

٣٤- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فِي حَدِيثٍ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وآله
 عَنْ صِفَةِ الْمُؤْمِنِ: فَقَالَ: عِشْرُونَ خَصْلَةً فِي الْمُؤْمِنِ فَإِنْ لَمْ

امید پایداری در راه راست و خیر از او می‌رود و زیادی مالش بذل و بخشش می‌شود و زیادی گفتارش باز داشته می‌شود، بهره‌اش از دنیا همان طعامی است که می‌خورد، در تمام عمرش از علم سیر نمی‌شود، ذلتی که در راه خدا باشد از عزتی که در راه غیر خدا باشد نزد او دوست داشتنی‌تر است و فروتنی در نزد او از بلندپایگی محبوب‌تر است، احسان کمی را که دیگران انجام می‌دهند زیاد می‌شمرد و احسان زیاد خودش را کم به حساب می‌آورد و همه مردم را از خود بهتر می‌بیند و خودش را در نفس خود بدترین مردم می‌داند و اینها تمام آن خصال است.

۳۳- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: مؤمن دارای توانایی در دینداری و ثبات در نرمی و ایمان در یقین و حرص در دریافت دانش و نشاط در هدایت و نیکی در پایداری و دانش در بردباری و زیرکی در مدارا و سخاوت در مسیر حق و میانه‌روی در هنگام ثروتمندی و تحمل در زمان نداری و عفو در وقت قدرت و فرمانبرداری خدا در پند و اندرز دادن و باز ایستادن از شهوترانی و پارسایی در هنگام خواهش نفس و حرص در جهاد و نماز در وقت گرفتاری و صبر در سختی است و در فتنه‌ها با وقار و در دشواری‌ها صبور و در فراخی شکرگزار است و غیبت نمی‌کند و تکبر نمی‌ورزد و از خویشاوندان نمی‌برد و سستی کننده نیست و درشتخوی و خشن نیست و چشمش بر او پیشی نمی‌گیرد (یعنی اینگونه نیست که ابتدا نگاه کند و سپس از نگاه خود پشیمان شود بلکه از آغاز نگاه نمی‌کند) و شکمش او را رسوا نمی‌کند و عورتش بر او چیره نمی‌شود و بر مردم حسد نمی‌ورزد، سرزنش می‌شود و سرزنش نمی‌کند و اهل اسراف نیست، ستمدیده را یاری می‌کند و بر بیچاره رحم می‌آورد، نفس او از او در سختی است و مردم از او در راحتی‌اند، میل به عزت و ارجمندی دنیا ندارد و از ذلت دنیا بی‌تابی نمی‌کند، مردم می‌کوشند که روی آورند و کوشش او در این است که به کار خود [و تهذیب نفس خود] مشغول باشد، در بردباری‌اش کمبودی نیست و در رأی و نظرش سستی راه ندارد و در دینش زیان و خسارت نباشد، کسی را که از او مشورت خواهد راهنمایی می‌کند و کسی را که از او درخواست کمک کند کمک می‌کند و از فحش و نادانی ترسان است.

۳۴- در حدیثی از امیر المؤمنین علیه السلام روایت است که حضرت از رسول خدا صلی الله علیه و آله در مورد اوصاف مؤمن سؤال کرد و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: بیست خصلت در مؤمن هست که اگر

تَكُنْ فِيهِ لَمْ يَكْمُلْ إِيْمَانُهُ. إِنَّ مِنْ أَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِينَ يَا عَلِيُّ الْحَاضِرُونَ
الصَّلَاةَ وَالْمُسَارِعُونَ إِلَى الزَّكَاةِ وَالْمُطْعِمُونَ لِلْمَسْكِينِ،
الْمَاسِحُونَ لِرَأْسِ الْيَتِيمِ، الْمُطَهِّرُونَ أَطْمَارَهُمْ، الْمُتَزَرِّوْنَ عَلَى
أَوْسَاطِهِمْ، الَّذِينَ إِنْ حَدَّثُوا لَمْ يَكْذِبُوا وَإِنْ وَعَدُوا لَمْ يُخْلِفُوا وَإِنْ
أَوْثَمُوا لَمْ يَخُونُوا وَإِنْ تَكَلَّمُوا صَدَقُوا، رُهْبَانُ اللَّيْلِ، أَسَدُ النَّهَارِ،
صَائِمُونَ النَّهَارَ قَائِمُونَ اللَّيْلَ، لَا يُؤْذُونَ جَارًا وَلَا يَتَأَذَى بِهِمْ جَارٌ،
الَّذِينَ مَشْيُهُمْ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنٌ وَخُطَاهُمْ إِلَى بُيُوتِ الْأَرَامِلِ وَعَلَى
أَثَرِ الْجَنَائِزِ. جَعَلَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ مِنَ الْمُتَّقِينَ .

٣٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ شِيعَةَ عَلِيٍّ عليه السلام كَانُوا خُمُصَ
الْبُطُونِ، ذُبُلَ الشُّفَاهِ، أَهْلَ رَأْفَةٍ وَعِلْمٍ وَحِلْمٍ، يُعْرِفُونَ بِالرُّهْبَانِيَّةِ
فَاعِينُوا عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِالْوَرَعِ وَالِاجْتِهَادِ .

٣٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْمُؤْمِنُ حَلِيمٌ لَا يَجْهَلُ، وَإِنْ جُهِلَ
عَلَيْهِ يَحْلُمُ، وَلَا يَظْلِمُ وَإِنْ ظَلِمَ غَفَرَ وَلَا يَبْخُلُ وَإِنْ بُخِلَ عَلَيْهِ صَبَرَ .
٣٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْمُؤْمِنُ مَنْ طَابَ مَكْسَبُهُ وَحَسُنَتْ
خَلِيقَتُهُ وَصَحَّتْ سَرِيرَتُهُ وَأَنْفَقَ الْفُضْلَ مِنْ مَالِهِ وَأَمْسَكَ الْفُضْلَ
مِنْ كَلَامِهِ وَكَفَى النَّاسَ شَرَّهُ وَأَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ .

٣٨- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: شِيعَتُنَا
الْمُتَبَاذِلُونَ فِي وَلَائَتِنَا، الْمُتَحَابُّونَ فِي مَوَدَّتِنَا، الْمُتَزَاوِرُونَ فِي إِحْيَاءِ
أَمْرِنَا، الَّذِينَ إِذَا غَضِبُوا لَمْ يَظْلِمُوا وَإِنْ رَضُوا لَمْ يُسْرِفُوا، بَرَكَتٌ عَلَى
مَنْ جَاوَزُوا سِلْمَ لِمَنْ خَالَطُوا .

٣٩- عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله:
ثَلَاثُ خِصَالٍ مَنْ كُنَّ فِيهِ اسْتَكْمَلَ خِصَالَ الْإِيْمَانِ: إِذَا رَضِيَ لَمْ

بَيَانُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِيهِ

٤٦

این خصلتها در او نباشد ایمانش کامل نیست. ای علی! از اخلاق مؤمنین این است: به نماز [جماعت] حاضر می‌شوند و به پرداخت زکات شتاب‌کننده‌اند و مسکین را طعام دهند، دست بر سر یتیم‌کشند، جامه‌های کهنه خویش را پاکیزه می‌کنند، ازار و پوششی بر میان خود می‌بندند، مؤمنان کسانی هستند که اگر سخن بگویند دروغ نمی‌گویند و اگر وعده دهند به وعده عمل می‌کنند و اگر در کاری آنان را امین شمرند خیانت نمی‌کنند و اگر سخن گویند راست خواهند گفت، پارسایان شب و شیران روزاند، روز را به روزه و شب را به قیام می‌گذرانند، همسایه را آزار نمی‌دهند و همسایه‌ای از آنان رنجیده خاطر نمی‌شود، به آرامی بر روی زمین قدم بر می‌دارند و برای کمک به زنان بی‌سرپرست و برای تشییع جنازه‌ها قدم پیش می‌گذارند. خداوند ما و شما را از پرهیزکاران قرار دهد.

۳۵- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا شیعیان علی علیه السلام شکم‌هایشان تهی و لب‌هایشان خشکیده بود، اهل مهربانی و علم و بردباری بودند، به پارسایی شناخته می‌شدند پس با پرهیزکاری و تلاش ما را بر شیعه بودندتان یاری کنید.

۳۶- امام صادق علیه السلام فرمود: مؤمن بردباری است که بردباری‌اش از روی نادانی نیست و اگر با او از روی نادانی و حماقت رفتار شود او بردباری به خرج می‌دهد و به کسی ستم نمی‌کند و اگر به او ستمی شد می‌بخشاید و بخل نمی‌ورزد و اگر به او بخل ورزیده شد صبر پیشه می‌کند.

۳۷- امام صادق علیه السلام فرمود: مؤمن کسی است که محل کسب روزی‌اش پاکیزه و خلق و خوی او نیکوست و درونش بی‌عیب و نقص است و زیادی‌داری‌اش را انفاق می‌کند و جلو زیاد سخن گفتن خود را می‌گیرد و شرش را از مردم باز می‌دارد و در مورد خودش با مردم به انصاف و عدالت رفتار می‌کند.

۳۸- امام باقر علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: شیعیان ما کسانی هستند که در سایه ولایت ما به یکدیگر بذل و بخشش می‌کنند، یکدیگر را در راه دوستی ما دوست می‌دارند، در زنده نمودن امر ما با یکدیگر دید و بازدید می‌کنند، آنان زمانی که به خشم آیند ستم نمی‌کنند و اگر خوشنود باشند زیاده روی نمی‌کنند، آنان مایه برکت برای همسایگان‌شان و مایه صلح و سلامت معاشران خود هستند.

۳۹- از فاطمه دختر حسین بن علی علیه السلام روایت است که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله

فرمود: سه خصلت است که کسی که این سه خصلت در او باشد خصلتهای ایمان را به طور کامل داراست: هنگامی که خوشنود است

يُدْخِلُهُ رِضَاةً فِي بَاطِلٍ وَإِذَا غَضِبَ لَمْ يُخْرِجْهُ الْغَضَبُ مِنَ الْحَقِّ وَ
إِذَا قَدَرَ لَمْ يَتَعَاظَ مَا لَيْسَ لَهُ.

٤٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: إِنَّ لِأَهْلِ
الدِّينِ عِلَامَاتٍ يُعْرِفُونَ بِهَا: صِدْقُ الْحَدِيثِ وَ أَدَاءُ الْأَمَانَةِ وَ وَفَاءُ
الْعَهْدِ وَ صَلَةُ الْأَرْحَامِ وَ رَحْمَةُ الضُّعَفَاءِ وَ قِلَّةُ الْمَوَاقِعَةِ لِلنِّسَاءِ - أَوْ
قَالَ وَ قِلَّةُ الْمَوَاتَاةِ لِلنِّسَاءِ - وَ بَذَلُ الْمَعْرُوفِ وَ حُسْنُ الْجَوَارِ وَ سَعَةُ
الْخُلُقِ وَ اتِّبَاعُ الْعِلْمِ وَ مَا يُقَرَّبُ إِلَى اللَّهِ - إِلَى أَنْ قَالَ - إِنَّ الْمُؤْمِنَ
نَفْسُهُ مِنْهُ فِي شُغْلٍ وَ النَّاسُ مِنْهُ فِي رَاحَةٍ، إِذَا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ افْتَرَشَ
وَجْهَهُ وَ سَجَدَ لِلَّهِ بِمَكَارِمِ بَدَنِهِ يُنَاجِي الَّذِي خَلَقَهُ فِي فَكَاكِ رَقَبَتِهِ،
أَلَا فَهَكَذَا فَكُونُوا.

٤١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: سُبِّلَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله عَنْ خِيَارِ الْعِبَادِ فَقَالَ:
الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَبَشَرُوا وَ إِذَا أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا وَ إِذَا أُعْطُوا
شَكَرُوا وَ إِذَا ابْتُلُوا صَبَرُوا وَ إِذَا غَضِبُوا غَفَرُوا.

٤٢- قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله: إِنَّ خِيَارَكُمْ أُولُو النُّهْيِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَنْ
أُولُو النُّهْيِ؟ قَالَ: هُمْ أُولُو الْأَخْلَاقِ الْحَسَنَةِ وَ الْأَحْلَامِ الرَّزِينَةِ وَ صَلَةِ
الْأَرْحَامِ وَ الْبِرَّةِ بِالْأُمَّهَاتِ وَ الْآبَاءِ وَ الْمُتَعَاهِدُونَ لِلْجِيرَانِ وَ الْيَتَامَى
وَ يُطْعِمُونَ الطَّعَامَ وَ يُفْشُونَ السَّلَامَ فِي الْعَالَمِ وَ يُصَلُّونَ وَ النَّاسُ
نِيَامٌ غَافِلُونَ.

٤٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ
الْمَعْرِفَةَ بِكَمَالِ دِينِ الْمُسْلِمِ تَرْكُهُ الْكَلَامَ فِيمَا لَا يَعْنِيهِ وَ قِلَّةُ مِرَائِهِ وَ
حِلْمُهُ وَ صَبْرُهُ وَ حُسْنُ خُلُقِهِ.

٤٤- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: مِنْ أَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِ الْإِنْفَاقُ عَلَى

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

خوشنودی‌اش او را در باطل داخل نمی‌کند و هنگامی که خشمگین است خشمش او را از راه حق بیرون نمی‌برد و هنگامی که قدرت و توانایی دارد آنچه را که از آن او نیست به نا حق نمی‌گیرد.

۴۰- امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: همانا اهل دین نشانه‌هایی دارند که به آن نشانه‌ها شناخته می‌شوند: راستی در گفتار و امانتداری و وفای به پیمان و پیوند با خویشان و مهربانی با ناتوانان و کمی معاشرت و مخالطت با زنان [یا اینکه فرمود: کمی جماع با زنان] و بذل احسان و حسن همسایگی و وسعت خلق و پیروی از علم و آنچه که به خدا نزدیک می‌کند تا اینکه فرمود: همانا مؤمن نفسش از دست او گرفتار است و مردم از او در راحتی‌اند، هنگامی که شب بر او می‌رسد صورتش را بر زمین می‌گذارد و برای خدا با گرمی‌ترین اعضای بدن خود به خاک می‌افتد و با پروردگاری که او را آفریده مناجات می‌کند که او را از آتش برهاند، آگاه باشید که چنین باشید.

۴۱- امام باقر علیه السلام فرمود: از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله سؤال شد که بهترین بندگان چه کسانی هستند؟ فرمود: آنان کسانی هستند که هرگاه نیکی کنند شاد می‌شوند و هنگامی که بدی کنند طلب مغفرت می‌کنند و هنگامی که به آنان عطا شود قدردانی می‌کنند و زمانی که به بلایی دچار شوند صبر پیشه کنند و هنگامی که خشمگین شوند ببخشایند.

۴۲- پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: بهترین شما خردمندانند. گفته شد: ای رسول خدا چه کسانی خردمندانند؟ فرمود: آنان صاحبان اخلاق نیکو و عقلهای گرانمایه و اهل پیوند با خویشاوندان و نیکی به مادران و پدران و رسیدگی کننده به همسایگان و یتیمانند و [به مسکینان] طعام می‌خورانند و به صورت آشکار به همگان سلام می‌کنند و نماز می‌گذارند در حالی که مردم در خواب و غافلند.

۴۳- امام صادق علیه السلام می‌فرماید امام سجاده علیه السلام می‌فرمود: همانا شناختن اینکه دین مسلمان به کمال رسیده است به چند امر است: ترک سخن نمودنش در امور بیهوده و بی‌مربوط و کم جدال نمودنش و بردباری‌اش و شکیبایی‌اش و خوش خلقی‌اش.

۴۴- امام علی بن الحسین زین العابدین علیه السلام فرمود: از اخلاق مؤمن انفاق نمودن به

قَدَرِ الْإِقْتَارِ وَ التَّوَسُّعِ عَلَى قَدَرِ التَّوَسُّعِ وَ انْصَافِ النَّاسِ وَ ابْتِدَاؤُهُ
إِيَّاهُمْ بِالسَّلَامِ عَلَيْهِمْ.

٤٥- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّمَا الْمُؤْمِنُ الَّذِي إِذَا رَضِيَ لَمْ يُدْخِلْهُ
رِضَاهُ فِي إِثْمٍ وَ لَا بَاطِلٍ وَ إِن سَخِطَ لَمْ يُخْرِجْهُ سَخِطُهُ مِنْ قَوْلِ الْحَقِّ وَ
الَّذِي إِذَا قَدَرَ لَمْ تُخْرِجْهُ قُدْرَتُهُ إِلَى التَّعَدِّي إِلَى مَا لَيْسَ لَهُ بِحَقٍّ.

٤٦- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: يَا مِهْزَمُ شِيعَتُنَا مَنْ لَا يَعْدُو صَوْتَهُ سَمْعَهُ
وَ لَا شَحْنَاؤُهُ يَدِيهِ وَ لَا يَمْتَدِّحُ بِنَا مُعَلِّنًا وَ لَا يُجَالِسُ لَنَا عَائِبًا وَ لَا
يُخَاصِمُ لَنَا قَالِيًا وَ إِن لَقِيَ مُؤْمِنًا أَكْرَمَهُ وَ إِن لَقِيَ جَاهِلًا هَجَرَهُ - إِلَى
أَنْ قَالَ - شِيعَتُنَا مَنْ لَا يَهْرُ هَرِيرَ الْكَلْبِ وَ لَا يَطْمَعُ طَمَعَ الْغُرَابِ وَ لَا
يَسْأَلُ عَدُوَّنَا وَ إِن مَاتَ جُوعًا.

٤٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَشْبَهِكُمْ
بِي؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: أَحْسَنُكُمْ خُلُقًا وَ أَلْيَنُكُمْ كَنَفًا وَ
أَبْرُكُمْ بِقَرَابَتِهِ وَ أَشَدُّكُمْ حُبًّا لِأَخْوَانِهِ فِي دِينِهِ وَ أَصْبَرُكُمْ عَلَى الْحَقِّ وَ
أَكْظَمُكُمْ لِلْغَيْظِ وَ أَحْسَنُكُمْ عَفْوًا وَ أَشَدُّكُمْ مِنْ نَفْسِهِ انْصَافًا فِي
الرِّضَا وَ الْغَضَبِ.

٤٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ الْمُؤْمِنُ حَسَنُ الْمَعُونَةِ، خَفِيفُ
الْمَثْوَنَةِ، جَيِّدُ التَّدْبِيرِ لِمَعِيشَتِهِ وَ لَا يُلْسَعُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ .

٤٩- عَنْ الدَّلْهَاتِ مَوْلَى الرِّضَا عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُ الرِّضَا عليه السلام يَقُولُ: لَا
يَكُونُ الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنًا حَتَّى يَكُونَ فِيهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ - الْحَدِيثُ وَ ذَكَرَ
فِيهِ - كِتْمَانُ سِرِّهِ وَ مُدَارَاةُ النَّاسِ وَ الصَّبْرُ فِي الْبُاسَاءِ وَ الضَّرَاءِ.

٥٠- فِي حَدِيثٍ مَرْفُوعٍ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله قَالَ: جَاءَ جَبْرِئِيلُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ
اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ أَرْسَلَنِي إِلَيْكَ بِهَدِيَّةٍ لَمْ يُعْطِهَا أَحَدًا قَبْلَكَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله:

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْقَاسُ بِهِ

٥٠

اندازه نیازمندی و توسعه دادن [به زندگی نیازمندان] به اندازه فراخی [زندگی خود] و رفتار عادلانه با مردم و آغاز نمودن به سلام بر مردم.

۴۵- امام باقر علیه السلام فرمود: مؤمن کسی است که در هنگام خوشنودی، خوشنودی اش او را در گناه و باطل داخل نکند و اگر به خشم آمد خشمش او را از گفتن حق بیرون نبرد و در زمانی که قدرت دارد قذرتش او را به تجاوز نمودن به سوی چیزی که حقی در آن ندارد نکشاند.

۴۶- امام صادق علیه السلام فرمود: ای مهزم! شیعه ما کسی است که صدایش از گوش خودش تجاوز نکند و کینه و دشمنی اش از دستانش تعدی نکند (کینه اش را عملاً ابراز و اعمال نکند) و [در زمان تقیه] ما را آشکارا مدح و ثنا نگوید، و در مجالست و همنشینی با ما زبان به عیبجویی نگشاید و بایی مهربی و کینه با ما به مخاصمه و جدال بر نخیزد و اگر با مؤمنی دیدار کرد او را اکرام کند و اگر با نادانی برخورد نمود از او دوری کند، - تا آنجا که فرمود: - شیعه ما کسی است که همچون بانگی که سگ از سوز سرما بر می آورد بانگ نزند و حرص و طمعی همچون حرص و طمع کلاغان نداشته باشد و از دشمن ما درخواست و گدایی نکند اگر چه از گرسنگی بمیرد.

۴۷- امام صادق علیه السلام فرمود: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: آیا به شما در مورد کسی که شبیه ترین شما به من است خبر دهم؟ عرض کردند: آری ای رسول خدا! پیامبر فرمود: کسی که اخلاقش نیکوتر و نرمخوتر و نیکی کننده تر به خویشاوندانش باشد و دوستی اش نسبت به برادران دینی از همه بیشتر باشد و صبورترین شما بر حق و فرو خورنده ترین شما خشمش را و نیکوترین شما از نظر عفو و بخشایش باشد و از همه شما در هنگام خوشنودی و خشم انصاف را بیشتر رعایت کند.

۴۸- امام صادق علیه السلام فرمود: مؤمن یاری اش نیکو و روزی اش سبک و کم است، تدبیرش برای زندگی نیکوست و از یک سوراخ دو مرتبه گزیده نمی شود.

۴۹- دلهات غلام امام رضا علیه السلام روایت کند که از حضرت شنیدم که می فرمود: مؤمن مؤمن نیست مگر اینکه در او سه خصلت باشد - سپس حدیث ما قبل را آورده است و در آن اضافه نموده است: رازش را می پوشاند و با مردمان مدارا می کند و در سختی ها و مشکلات صبر پیشه می سازد.

۵۰- در حدیثی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت شده است که: جبرئیل علیه السلام نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای رسول خدا! خداوند مرا با هدیه ای نزد تو فرستاده که این چنین هدیه ای به هیچ کس پیش از تو نداده است رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

مَا هِيَ؟ قَالَ: الصَّبْرُ وَ أَحْسَنُ مِنْهُ قَالَ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: الرِّضَا وَ أَحْسَنُ مِنْهُ قَالَ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: الرُّهُدُ وَ أَحْسَنُ مِنْهُ قَالَ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: الْإِخْلَاصُ وَ أَحْسَنُ مِنْهُ قَالَ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: الْيَقِينُ وَ أَحْسَنُ مِنْهُ قُلْتُ: وَمَا هُوَ يَا جَبْرِئِيلُ؟ قَالَ: إِنَّ مَدْرَجَةَ ذَلِكَ التَّوَكُّلُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقُلْتُ: وَمَا التَّوَكُّلُ عَلَى اللَّهِ؟ قَالَ: الْعِلْمُ بِأَنَّ الْمَخْلُوقَ لَا يَضُرُّ وَلَا يَنْفَعُ وَلَا يُعْطِي وَلَا يَمْنَعُ وَ اسْتِعْمَالُ الْيَأْسِ مِنَ الْخَلْقِ فَإِذَا كَانَ الْعَبْدُ كَذَلِكَ لَا يَعْمَلُ لِأَحَدٍ سِوَى اللَّهِ وَ لَمْ يَرْجُ وَ لَمْ يَخَفْ سِوَى اللَّهِ وَ لَمْ يَطْمَعْ فِي أَحَدٍ سِوَى اللَّهِ فَهَذَا هُوَ التَّوَكُّلُ قُلْتُ: يَا جَبْرِئِيلُ فَمَا تَفْسِيرُ الصَّبْرِ؟ قَالَ: تَصَبَّرُ فِي الضَّرَاءِ كَمَا تَصَبِّرُ فِي السَّرَّاءِ وَ فِي الْفَاقَةِ كَمَا تَصَبِّرُ فِي الْغِنَى وَ فِي الْبَلَاءِ كَمَا تَصَبِّرُ فِي الْعَافِيَةِ فَلَا يَشْكُو حَالَهُ عِنْدَ الْمَخْلُوقِ بِمَا يُصِيبُهُ مِنَ الْبَلَاءِ قُلْتُ: فَمَا تَفْسِيرُ الْقَنَاعَةِ؟ قَالَ: يَقْنَعُ بِمَا يُصِيبُ مِنَ الدُّنْيَا يَقْنَعُ بِالْقَلِيلِ وَ يَشْكُرُ الْيَسِيرَ قُلْتُ فَمَا تَفْسِيرُ الرِّضَا؟ قَالَ الرَّاظِي لَا يَسْخَطُ عَلَى سَيِّدِهِ أَصَابَ مِنَ الدُّنْيَا (أَمْ لَا يُصِيبُ) مِنْهَا وَ لَا يَرْضَى لِنَفْسِهِ بِالْيَسِيرِ مِنَ الْعَمَلِ قُلْتُ: يَا جَبْرِئِيلُ فَمَا تَفْسِيرُ الرُّهُدِ؟ قَالَ: يُحِبُّ مَنْ يُحِبُّ خَالِقَهُ وَ يُبْغِضُ مَنْ يُبْغِضُ خَالِقَهُ وَ يَتَحَرَّجُ مِنْ حَلَالِ الدُّنْيَا وَ لَا يَلْتَفِتُ إِلَى حَرَامِهَا فَإِنَّ حَلَالَهَا حِسَابٌ وَ حَرَامُهَا عِقَابٌ وَ يَرْحَمُ جَمِيعَ الْمُسْلِمِينَ كَمَا يَرْحَمُ نَفْسَهُ وَ يَتَحَرَّجُ مِنَ الْكَلَامِ كَمَا يَتَحَرَّجُ مِنَ الْمَيْتَةِ الَّتِي قَدْ اشْتَدَّ نَتْنُهَا وَ يَتَحَرَّجُ عَنْ حُطَامِ الدُّنْيَا وَ زِينَتِهَا كَمَا يَتَجَنَّبُ النَّارَ أَنْ يَغْشَاهَا وَ أَنْ يَقْصُرَ أَمَلُهُ وَ كَانَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ أَجَلُهُ قُلْتُ: يَا جَبْرِئِيلُ فَمَا تَفْسِيرُ الْإِخْلَاصِ؟ قَالَ: الْمُخْلِصُ الَّذِي لَا يَسْأَلُ النَّاسَ شَيْئًا حَتَّى يَجِدَ وَ إِذَا وَجَدَ رَضِيَ وَ إِذَا بَقِيَ عِنْدَهُ شَيْءٌ أَعْطَاهُ فِي اللَّهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْأَلِ الْمَخْلُوقَ فَقَدْ أَقْرَأَ لِلَّهِ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٥٢

آن هدیه چیست؟ عرض کرد: صبر و نیکوتر از صبر. فرمود: نیکوتر از صبر چیست؟ عرض کرد: رضا و نیکوتر از آن. فرمود: نیکوتر از رضا چیست؟ عرض کرد: زهد و نیکوتر از آن. فرمود: نیکوتر از زهد چیست؟ عرض کرد: اخلاص و نیکوتر از آن. فرمود: نیکوتر از اخلاص چیست؟ عرض کرد: یقین و نیکوتر از یقین. پیامبر می فرماید گفتم: ای جبرئیل! نیکوتر از یقین چیست؟ گفت: راه رفتن به آن توکل نمودن بر خدای عزوجل است گفتم: توکل بر خدا چیست؟ گفت: آگاهی به اینکه ضرر و نفع و عطا و منع هیچ یک به دست مخلوق نیست و نومییدی از مخلوق را در عمل رعایت کند پس هرگاه بنده ای چنین باشد برای هیچکس غیر از خدا کار نمی کند و امید و بیم ندارد جز از خدا و به هیچکس جز خدا چشم نمی دوزد پس این معنای توکل است. گفتم: ای جبرئیل! تفسیر صبر چیست؟ گفت: در سختی شکیبایی کند چنانکه در شادی و در تنگدستی شکیبایی کند چنانکه در ثروتمندی و در بلا شکیبایی کند چنانکه در وقت عافیت و تندرستی پس از بلایی که به او رسیده به نزد مخلوق شکوه و شکایت نبرد. گفتم: تفسیر قناعت چیست؟ گفت: به آنچه از دنیا نصیب او گردیده قانع باشد به کم قانع باشد و شکر آن را به جای آورد. گفتم: تفسیر رضا چیست؟ گفت: شخص رضایتمند بر مولای خود خشم نمی گیرد چه به دنیا رسیده باشد چه نرسیده باشد و بر نفس خود به عمل کم خوشنود نیست.

گفتم: ای جبرئیل! تفسیر زهد چیست؟ گفت: اینکه دوست بدارد آن کس را که آفریننده اش را دوست دارد و دشمن بدارد آن کس را که آفریننده اش را دشمن می دارد و از حلال دنیا بر خود تنگ بگیرد و به حرام آن توجهی نکند زیرا حلال آن حساب دارد و حرامش موجب عقاب است و به همه مسلمانان مهربانی کند چنانکه نسبت به خود مهربان است و آنچنانکه از مرداری که بوی گندش زیاد شده است پرهیز می کند از سخن گفتن پرهیزد و همچنانکه از آتشی که او را فرا گیرد دوری می کند از چیزهای پوچ و فانی دنیا و زینت دنیا پرهیز کند و آرزویش را کوتاه کند و آجلش را پیش رو داشته باشد. گفتم: ای جبرئیل! تفسیر اخلاص چیست؟ گفت: مخلص کسی است که هیچ چیز را از مردم درخواست نکند تا خود بیابد و آنگاه که یافت خوشنود باشد و اگر چیزی در نزد او باقی ماند آن را در راه خدا عطا کند پس اگر از مخلوق درخواست نکند به عبودیت خداوند اقرار کرده است.

بِالْعُبُودِيَّةِ وَإِذَا وَجَدَ فَرَضِي فَهُوَ عَنِ اللَّهِ رَاضٍ وَاللَّهُ تَبَارَكَ وَ
تَعَالَى عَنْهُ رَاضٍ وَإِذَا أُعْطِيَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَهُوَ عَلَى حَدِّ الثَّقَةِ بِرَبِّهِ
قُلْتُ: فَمَا تَفْسِيرُ الْيَقِينِ؟ قَالَ: الْمُؤْمِنُ يَعْمَلُ لِلَّهِ كَأَنَّهُ يَرَاهُ فَإِنْ لَمْ
يَكُنْ يَرَى اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ يَرَاهُ وَأَنْ يَعْلَمَ يَقِينًا أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ
لِيُخْطِئَهُ وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ وَهَذَا كُلُّهُ أَغْصَانُ الشَّوْكِلِ وَ
مَذْرَجَةُ الرَّهْدِ.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِيهَا

٥٤

٥١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: نَبَّهْ
بِالْفِكْرِ قَلْبَكَ وَجَافِ عَنِ اللَّيْلِ جَنْبَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ رَبَّكَ.
٥٢- عَنِ الْحَسَنِ الصِّقْلِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَمَّا يَرْوِي
النَّاسُ «تَفَكَّرُوا سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ» قُلْتُ: كَيْفَ يَتَفَكَّرُونَ؟ قَالَ: يَمُرُّ
بِالْخَبَرَةِ أَوْ بِالذَّارِ فَيَقُولُ: أَيْنَ سَاكِنُوكِ؟ أَيْنَ بَانُوكِ؟ مَا لَكَ
لَا تَتَكَلَّمِينَ؟

٥٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِذْمَانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ
وَفِي قُدْرَتِهِ.

٥٤- عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَادٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرُّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ:
لَيْسَ الْعِبَادَةُ كَثْرَةُ الصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ إِنَّمَا الْعِبَادَةُ التَّفَكُّرُ فِي أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.
٥٥- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: التَّفَكُّرُ يَدْعُو إِلَى الْبِرِّ وَالْعَمَلِ بِهِ.

٥٦- كَتَبَ هَارُونُ الرَّشِيدُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ:
عَظْمِي وَأَوْجِرُ. قَالَ: فَكَتَبَ إِلَيْهِ: مَا مِنْ شَيْءٍ تَرَاهُ عَيْنُكَ إِلَّا وَفِيهِ مَوْعِظَةٌ.

و اگر خواسته خود را یافت و خوشنود بود چنین کسی از خدا خوشنود است و خداوند تبارک و تعالی نیز از او خوشنود است و هنگامی که به خاطر خدای عزوجل عطا می کند چنین کسی در حد اعتماد به پروردگار خویش است. گفتم: تفسیر یقین چیست؟ گفت: مؤمن برای خدا به گونه ای عمل کند گویا او را می بیند که اگر او خدا را نمی بیند خداوند او را می بیند و از روی یقین و باور بداند که آنچه به او رسیده است ممکن نبود که به او نرسد و به خطا رود و آنچه که به خطا رفته و به او نرسیده است نمی شد که به او برسد. همه اینها که گفته شد شاخه های توکل و راه رفتن به سوی زهد است.

۵- باب استحباب تفکر نمودن در چیزهایی که موجب عبرت و عمل است

۵۱- امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام می فرمود: با تفکر نمودن قلب خود را آگاه کن و شبانگاه پهلوی خود را از بستر خواب دور گردان و تقوای خداوند که پروردگار توست را پیشه ساز.

۵۲- حسن صیقل گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آنچه که مردم روایت می کنند که: «ساعتی تفکر از قیام یک شب بهتر است» پرسیدم که چگونه باید تفکر کند؟ فرمود: به ویرانه یا خانه گذر کند و بگوید: کجایند ساکنان تو؟ کجایند سازندگان تو؟ تو را چه شده چرا سخن نمی گویی؟

۵۳- امام صادق علیه السلام فرمود: برترین عبادت مداومت نمودن بر تفکر درباره خداوند و قدرت اوست.

۵۴- معمر بن خلاد گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود: عبادت نماز و روزه زیاد نیست بلکه عبادت تفکر نمودن در کار خدای عزوجل است.

۵۵- امام صادق علیه السلام فرمود: تفکر آدمی را به سوی نیکی و عمل به آن فرا می خواند.

۵۶- هارون الرشید به امام موسی بن جعفر علیه السلام نوشت که: مرا موعظه کن و کوتاه سخن گو. - راوی گوید: - حضرت برای او نوشت: هیچ چیزی نیست که چشم تو آن را ببیند جز اینکه در آن موعظه ای نهفته است.

٥٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَكْثَرُ عِبَادَةِ أَبِي ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ التَّفَكُّرُ وَالِاغْتِبَارُ.

٥٨- مِنْ كِتَابِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام السَّيَّارِيِّ صَاحِبِ مُوسَى وَ الرِّضَا عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: لَيْسَ الْعِبَادَةُ كَثْرَةُ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّمَا الْعِبَادَةُ الْفِكْرُ فِي اللَّهِ تَعَالَى.

٥٩- عَنْ الْحُسَيْنِ الصِّقْلِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: تَفَكَّرُ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ فَقَالَ: نَعَمْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَفَكَّرُ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ قُلْتُ: كَيْفَ يَتَفَكَّرُ؟ قَالَ: يَمُرُّ بِالْذَّارِ وَالْخَرِبَةِ فَيَقُولُ أَيْنَ بَانُوكِ أَيْنَ سَاكِنُوكِ مَا لَكَ لَا تَتَكَلَّمِينَ.

٦٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّا لَنُحِبُّ مَنْ كَانَ عَاقِلًا فَهَمًّا فَفِيهَا حَلِيمًا مُدَارِيًّا صَبُورًا صَدُوقًا وَفِيًّا إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَصَّ الْأَنْبِيَاءَ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ فَمَنْ كَانَتْ فِيهِ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَى ذَلِكَ وَ مَنْ لَمْ تَكُنْ فِيهِ فَلْيَتَضَرَّعْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لِيَسْأَلْهُ إِيَّاهَا قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ مَا هُنَّ؟ قَالَ: هُنَّ الْوَرَعُ وَالْقَنَاعَةُ وَالصَّبْرُ وَالشُّكْرُ وَالْحِلْمُ وَالْحَيَاءُ وَالسَّخَاءُ وَالشَّجَاعَةُ وَالْغَيْرَةُ وَالْبِرُّ وَ صِدْقُ الْحَدِيثِ وَ أَدَاءُ الْأَمَانَةِ.

٦١- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ رِجَالِكُمْ؟ قُلْنَا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِنَّ خَيْرَ رِجَالِكُمُ التَّقِيُّ النَّقِيُّ السَّمُحُ الْكَفَّينِ النَّقِيُّ الطَّرْفَيْنِ الْبَرُّ بِوَالِدَيْهِ وَ لَا يُلْجِئُ عِيَالَهُ إِلَى غَيْرِهِ.

۵۷- امام صادق علیه السلام فرمود: بیشترین عبادت ابوذر - که خدایش رحمت کند - تفکر نمودن و عبرت گرفتن بود.

۵۸- از کتاب ابی عبدالله سئاری که مصاحب دو امام، امام موسی کاظم و امام رضا علیهما السلام بود روایت است که گوید: از امام معصوم شنیدم که فرمود: عبادت، زیاد روزه گرفتن و خواندن نماز فراوان نیست بلکه عبادت تفکر نمودن درباره خدای تعالی است.

۵۹- حسین بن صیقل گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیا ساعتی تفکر، از برخاستن و عبادت یک شب با ارزش تر است؟ حضرت فرمود: آری رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود که: ساعتی تفکر نمودن از یک شب قیام نمودن برتر است عرض کردم: چگونه باید تفکر کرد؟ فرمود: باید به خانه و ویرانه گذر کند و بگوید: سازندگان تو و ساکنان تو کجایند؟ تو را چه شده چرا سخن نمی گویی؟

۶- باب استحباب یافتن اخلاق نیکو و ذکر تعدادی از اخلاق نیکو

۶۰- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: ما کسی را دوست می داریم که خردمند، فهمیده، دارای فهم عمیق در دین، بردبار، مدارا کننده، صبور، راستگو و وفادار باشد، خداوند عزوجل اخلاق نیکو را به پیامبران اختصاص داده پس کسی که دارای اخلاق پسندیده است خداوند را بر داشتن آن اخلاق سپاس گوید و کسی که چنین اخلاقی در وجودش نیست باید به درگاه خدای عزوجل تضرع و زاری کند و اخلاق نیکو را از خداوند درخواست کند،

- راوی گوید: - عرض کردم: فدایت شوم آن اخلاق نیک چیست؟ حضرت فرمود: پارسایی، قناعت، صبر، شکر، بردباری، حیا، سخاوت، شجاعت، غیرت، نیکوکاری، راستگویی، امانتداری.

۶۱- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آیا به شما خبر دهم که بهترین مردان شما چه کسانی هستند؟ گفتیم: آری ای رسول خدا! حضرت فرمود: بهترین مردان شما کسانی هستند که پرهیزکار، پاکیزه، دارای دستانی بخشنده و با سخاوت، از طرف پدر و مادر پاکیزه نژاد باشد، نیکی کننده به پدر و مادرش باشد و خانواده اش را مجبور نکند که به دیگری پناه ببرد.

٦٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ ارْتَضَى لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِيناً فَأَحْسِنُوا صُحْبَتَهُ بِالسَّخَاءِ وَ حُسْنِ الْخُلُقِ.

٦٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: الْإِيمَانُ أَرْبَعَةٌ أَرْكَانُ الرِّضَا بِقَضَاءِ اللَّهِ وَ التَّوَكُّلُ عَلَى اللَّهِ وَ تَفْوِيضُ الْأَمْرِ إِلَى اللَّهِ وَ التَّسْلِيمُ لِأَمْرِ اللَّهِ.

٦٤- عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ قَالَ أَرَبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَمَلَتْ إِسْلَامُهُ وَ إِنْ كَانَ مِنْ قَرْنِهِ إِلَى قَدَمِهِ خَطَايَا لَمْ يَنْقُصْهُ الصَّدَقُ وَ الْحَيَاءُ وَ حُسْنُ الْخُلُقِ وَ الشُّكْرُ.

٦٥- عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى الصَّادِقِ عليه السلام فَقَالَ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنْ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ فَقَالَ: الْعَفْوُ عَمَّنْ ظَلَمَكَ وَ صِلَةٌ مَنْ قَطَعَكَ وَ إِعْطَاءُ مَنْ حَرَمَكَ وَ قَوْلُ الْحَقِّ وَ لَوْ عَلَى نَفْسِكَ.

٦٦- عَنْ جَرَّاحِ الْمَدَائِنِيِّ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَلَا أُحَدِّثُكَ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ؟ الصَّفْحُ عَنِ النَّاسِ وَ مُوَاسَاةُ الرَّجُلِ أَخَاهُ فِي مَالِهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ كَثِيراً.

٦٧- عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: عَلَيْكُمْ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُحِبُّهَا وَ إِيَّاكُمْ وَ مَذَامَ الْأَفْعَالِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُبْغِضُهَا وَ عَلَيْكُمْ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ إِلَى أَنْ قَالَ وَ عَلَيْكُمْ بِحُسْنِ الْخُلُقِ فَإِنَّهُ يَبْلُغُ بِصَاحِبِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ وَ عَلَيْكُمْ بِحُسْنِ الْجَوَارِ فَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ أَمَرَ بِذَلِكَ وَ عَلَيْكُمْ بِالسَّوَاكِ فَإِنَّهُ مَطْهَرَةٌ

أَقْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٥٨

۶۲- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: همانا خداوند عزوجل اسلام را به عنوان دین برای شما پسندید پس این دین را با سخاوت و خوش خلقی همراهی و یاری نیکو کنید.

۶۳- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: ایمان چهار رکن دارد: خوشنودی به قضای الهی و توکل بر خدا و سپردن امر زندگی به خداوند و تسلیم در برابر امر خدا.

۶۴- از مردی از بنی هاشم چنین روایت است که فرمود: چهار چیز است که اگر در کسی باشد اسلامش کامل است و اگر چه از سر تا قدمش گناه باشد از قدر و منزلتش کاسته نمی شود: راستی و حیا و خوش خلقی و شکر.

۶۵- حناده بن عثمان گوید: مردی نزد امام صادق علیه السلام آمد و عرض کرد: ای فرزند رسول خدا! اخلاق نیک را به من خبر ده، حضرت فرمود: چشم پوشی و گذشت از کسی که به تو ستم روا داشته و پیوند با کسی که از تو بریده و عطا کردن به کسی که تو را محروم داشته و حق گویی اگر چه بر علیه خودت باشد.

۶۶- جراح مدائنی گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: آیا جوانمردی ها و خوبی های اخلاقی را برایت بگویم؟ چشم پوشی و در گذشتن از خطای مردمان و یاری دادن به برادر دینی از نظر مالی و یاد کردن زیاد از خداوند.

۶۷- امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: بر شما باد به بزرگواری های اخلاقی زیرا خداوند عزوجل اخلاق پسندیده را دوست دارد و از اخلاق نکوهیده پرهیزد زیرا خداوند عزوجل آنها را دشمن می دارد و بر شما باد به تلاوت قرآن، تا آنجا که فرمود بر شما باد به خوش خلقی زیرا خوش خلقی صاحب خود را به درجه روزه داری که شبها را به عبادت قیام می کند می رساند و بر شما باد به نیکی با همسایگان زیرا خداوند به این امر نموده است و بر شما باد به مسواک زدن زیرا مسواک زدن پاکیزه کننده دهان

و سُنَّةٌ حَسَنَةٌ وَ عَلَيْكُمْ بِفَرَائِضِ اللَّهِ فَأَذُوها وَ عَلَيْكُمْ بِمَحَارِمِ اللَّهِ فَاجْتَنِبُوها .

٦٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَجُوهًا خَلَقَهُمْ مِنْ خَلْقِهِ وَ أَرْضِهِ لِقَضَاءِ حَوَائِجِ إِخْوَانِهِمْ يَرَوْنَ الْحَمْدَ مَجْدًا وَ اللَّهَ سُبْحَانَهُ يُحِبُّ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ وَ كَانَ فِيمَا خَاطَبَ اللَّهَ نَبِيَّهُ صلى الله عليه وآله ﴿إِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ قَالَ: السَّخَاءُ وَ حُسْنُ الْخُلُقِ.

٦٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَقُولُ: لَا يَجِدُ عَبْدٌ طَعْمَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ وَ أَنَّ مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ وَ أَنَّ الضَّارَّ النَّافِعَ هُوَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

٧٠- عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَ كَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا﴾ فَقَالَ: أَمَا إِنَّهُ مَا كَانَ ذَهَبًا وَ لَا فِضَّةً وَ إِنَّمَا كَانَ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا مَنْ أَيْقَنَ بِالْمَوْتِ لَمْ يَضْحَكْ سِنُهُ وَ مَنْ أَيْقَنَ بِالْحِسَابِ لَمْ يَفْرَحْ قَلْبُهُ وَ مَنْ أَيْقَنَ بِالْقَدَرِ لَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ.

٧١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام جَلَسَ إِلَى حَائِطٍ مَائِلٍ يَقْضِي بَيْنَ النَّاسِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا تَقْعُدْ تَحْتَ هَذَا الْحَائِطِ فَإِنَّهُ مُعَوَّرٌ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: حَرَسَ امْرَأًا أَجَلُهُ فَلَمَّا قَامَ سَقَطَ الْحَائِطُ وَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام مِمَّا يَفْعَلُ هَذَا وَ أَشْبَاهَهُ وَ هَذَا الْيَقِينُ.

٧٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: لَيْسَ شَيْءٌ إِلَّا وَ لَهُ حَدٌّ قُلْتُ: جُعِلْتُ

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْفَاسُهُ

٦٠

و سنتی نیکو است و بر شما باد به انجام واجبات الهی و بر شما باد به اجتناب نمودن از حرامهای خداوند.

۶۸- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: همانا برای خداوند بندگان برجسته و شایسته‌ای وجود دارد که خداوند آنها را از همین آفرینش و زمین خود آفریده است و آنان را برای برطرف کردن نیازهای برادران دینی آفریده، آنان حمد و سپاس را مایه مجد و بزرگی می‌دانند و خداوند سبحان بزرگواری‌های اخلاقی را دوست می‌دارد و در خطاب نمودن به پیامبرش فرموده است: «همانا تو بر اخلاقی بزرگ هستی»^(۱) که این اخلاق بزرگ همان سخاوت و خوش خلقی است.

۷- باب وجوب یقین داشتن به خداوند در رساندن روزی و عمر و نفع و ضرر

۶۹- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام می‌فرمود: بنده‌ای مرز ایمان را نمی‌چشد مگر اینکه بداند که آنچه به او رسیده نمی‌توانست به او نرسد و خطا رود و آنچه که به خطا رفته و به او نرسیده نمی‌شد که به او برسد و بداند که زیان رساننده و سود دهنده فقط خدای عزوجل است.

۷۰- صفوان جمال گوید: از امام صادق علیه السلام درباره قول خدای تعالی در داستان حضرت خضر علیه السلام پرسیدم که می‌فرماید: «و اما آن دیوار [که تعمیر نمودم] متعلق به دو کودک یتیم در شهر بود و در زیر آن دیوار گنجی برای آنان نهفته بود» حضرت فرمود: به راستی که آن گنج طلا و نقره نبود بلکه آن گنج چهار کلمه حکمت بود: هیچ معبودی جز من نیست، کسی که مرگ را باور داشته باشد در عمر خود نمی‌خندد، و کسی که حساب را باور داشته باشد دلش شادمان نخواهد بود، و کسی که قضا و قدر الهی را باور کند جز از خدا از هیچ چیز نمی‌ترسد.

۷۱- امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام در زیر دیوار کجی نشسته بود و در بین مردمان حکم می‌فرمود، پس برخی از مردم گفتند: در زیر این دیوار منشین که به خاطر رخنه‌ای که دارد ترسناک است. حضرت فرمود: مرد را اجلس حفظ و نگاهبانی می‌کند پس از آنجا برخاست و دیوار فرو ریخت.

امیر المؤمنین علیه السلام این کار و کارهایی شبیه به این را انجام می‌داد و این یقین و باور است.

۷۲- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: هیچ چیزی نیست جز اینکه برای آن حدی است - راوی گوید: - عرض کردم فدایت شوم

فَذَاكَ فَمَا حَدَّثَ التَّوَكُّلُ؟ قَالَ: الْيَقِينُ. قُلْتُ: فَمَا حَدَّثَ الْيَقِينُ؟ قَالَ: أَنْ لَا تَخَافَ مَعَ اللَّهِ شَيْئًا.

٧٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مِنْ صِحَّةِ يَقِينِ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ أَنْ لَا يُرْضِيَ النَّاسَ بِسَخَطِ اللَّهِ وَلَا يَلُومَهُمْ عَلَى مَا لَمْ يُؤْتِهِ اللَّهُ فَإِنَّ الرِّزْقَ لَا يَسُوقُهُ حِرْصُ حَرِيصٍ وَلَا يَرُدُّهُ كَرَاهِيَةُ كَارِهٍ وَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ فَرَّ مِنْ رِزْقِهِ كَمَا يَفِرُّ مِنَ الْمَوْتِ لَأَذْرَكَ رِزْقُهُ كَمَا يُذْرِكُهُ الْمَوْتُ. ثُمَّ قَالَ: - إِنَّ اللَّهَ بِعَذْلِهِ وَقِسْطِهِ جَعَلَ الرُّوحَ وَالرَّاحَةَ فِي الْيَقِينِ وَالرِّضَا وَجَعَلَ الْهَمَّ وَالْحَزْنَ فِي الشُّكِّ وَالسَّخَطِ.

٧٤- عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ الْعَمَلَ الْقَلِيلَ الدَّائِمَ عَلَى الْيَقِينِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعَمَلِ الْكَثِيرِ عَلَى غَيْرِ يَقِينٍ.

٧٥- عَنْ سَعِيدِ بْنِ قَيْسٍ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ نَظَرْتُ يَوْمًا فِي الْحَرْبِ إِلَى رَجُلٍ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ فَحَرَّكَتُ فَرَسِي فَإِذَا هُوَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ: فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْضِعِ فَقَالَ نَعَمْ يَا سَعِيدُ بْنُ قَيْسٍ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَلَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَافِظٌ وَوَاقِيَةٌ مَعَهُ مَلَكَانِ يَحْفَظَانِهِ مِنْ أَنْ يَسْقُطَ مِنْ رَأْسِ جَبَلٍ أَوْ يَقَعَ فِي بئرٍ فَإِذَا نَزَلَ الْقَضَاءُ خَلَّيَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ كُلِّ شَيْءٍ.

٧٦- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَصْبَاطٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرُّضَا عليه السلام يَقُولُ: كَانَ فِي الْكَنْزِ الَّذِي قَالَ اللَّهُ: ﴿وَكَانَ تَخْتَهُ كَنْزٌ لَهَا﴾ كَانَ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، عَجِبْتُ لِمَنْ أَتَقَنَّ بِالْمَوْتِ كَيْفَ يَفْرَحُ؟ وَ عَجِبْتُ لِمَنْ أَتَقَنَّ بِالْقَدَرِ كَيْفَ يَحْزَنُ؟

٧٧- قِيلَ لِلرُّضَا عليه السلام إِنَّكَ تَتَكَلَّمُ بِهَذَا الْكَلَامِ وَالسَّيْفُ يَقَطِّرُ دَمًا

تَوَكُّلٌ
جَهَادُ
النَّفْسِ
وَمَا يَنْبَغِي

٦٢

حدّ توکل چیست؟ فرمود: یقین. عرض کردم: حدّ یقین چیست؟ فرمود: حدّ یقین آن است که با وجود خداوند از هیچ چیز نترسی.

۷۳- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: نشانه سالم بودن یقین شخص مسلمان این است که مردم را با به خشم آوردن خداوند خوشنود نسازد و آنان را بر آنچه که خداوند به آنان عطا نکرده است سرزنش نکند زیرا رزق و روزی را نه حرص حریص به سوی او می کشاند و نه ناخوش داشتن شخص از او باز می دارد و [بدانید که] اگر کسی از شما از روزی خود بگریزد چنانکه از مرگ می گریزد روزی اش او را در می یابد چنانکه مرگ او را در می یابد. سپس فرمود: - همانا خداوند به عدل و انصاف خود آرامش و راحتی را در یقین و رضا [به داده الهی] قرار داد و اندوه و حزن را در شک و ناخشنودی [از قضای الهی] قرار داد.

۷۴- هشام بن سالم گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: عمل اندک و بادوام که بر پایه یقین باشد در نزد خداوند از عمل زیاد که بدون یقین باشد برتر است.

۷۵- سعید بن قیس همدانی گوید: روزی در هنگام جنگ چشمم به مردی افتاد که دو جامه در بر داشت [و در هیئت جنگجویان زره بر تن نداشت] اسبم را به سوی او راندم ناگاه دیدم که او امیر المؤمنین علیه السلام است عرض کردم: ای امیر مؤمنان! آیا در مثل چنین مکانی؟! [اینگونه حاضر می شوید] حضرت فرمود: آری ای سعید بن قیس! هیچ بنده ای نیست جز اینکه برای او از جانب خدای عزوجل نگاهبان و نگاهداری هست، همراه با او دو فرشته است که او را از فرو افتادن از کوه یا افتادن در چاه نگهداری می کنند پس زمانی که قضای الهی فرود می آید آن دو فرشته از بین او و هر چیز به کنار می روند.

۷۶- علی بن اسباط گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود: در آن گنجی که خداوند در داستان حضرت خضر و موسی علیه السلام در قرآن از زبان حضرت خضر بیان نمود که «در زیر آن دیوار گنجی بود متعلق به دو کودک یتیم» چنین آمده است: به نام خداوند مهرورز مهربان، در شگفتم از کسی که مرگ را باور کرده است چگونه شادمانی می کند و در شگفتم از کسی که به قضا و قدر الهی یقین دارد چگونه غمگین می شود.

۷۷- به امام رضا علیه السلام گفته شد: شما این سخن را می گوید^(۱) در حالی که از شمشیر خون می چکد (یعنی مردم در طلب روزی سخت می کوشند)

۱- ظاهراً حضرت سخنی در باب مقدر بودن روزی بیان فرموده است و در پی آن پرسش مطرح شده.

فَقَالَ: إِنَّ لِلَّهِ وَادِيًا مِنْ ذَهَبٍ حَمَاهُ بِأُضْعَفِ خَلْقِهِ النَّمْلِ فَلَوْ رَامَهُ
الْبَخَائِيُّ لَمْ تَصِلْ إِلَيْهِ.
٧٨- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: كَفَى بِالْأَجَلِ حَارِسًا.

٧٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ اسْتَنْطَقَهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ:
أَقْبِلْ فَأَقْبَلَ ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَذْبِرْ فَأَذْبَرَ ثُمَّ قَالَ: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي مَا خَلَقْتُ
خَلْقًا هُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْكَ وَلَا أَكْمَلْتُكَ إِلَّا فِيْمَنْ أَحَبُّ أَمَّا إِنْني إِيَّاكَ
أَمَرْتُ وَإِيَّاكَ أَنْهَيْتُ وَإِيَّاكَ أَعَاقِبْتُ وَإِيَّاكَ أَثِيبُ.

٨٠- عَنْ عَلِيِّ عليه السلام قَالَ: هَبْطَ جَبْرَيْلُ عليه السلام عَلَى آدَمَ عليه السلام فَقَالَ: يَا آدَمُ
إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَخِيرَكَ وَاحِدَةً مِنْ ثَلَاثٍ فَأَخْتَرْتُهَا وَدَعَيْتُهُنَّ فَقَالَ لَهُ
آدَمُ: يَا جَبْرَيْلُ وَمَا الثَّلَاثُ فَقَالَ: الْعَقْلُ وَالْحَيَاءُ وَالذِّينُ فَقَالَ آدَمُ:
إِنِّي قَدْ اخْتَرْتُ الْعَقْلَ فَقَالَ جَبْرَيْلُ لِلْحَيَاءِ وَالذِّينِ: انْصَرِفَا وَدَعَا
فَقَالَا: يَا جَبْرَيْلُ إِنَّا أُمِرْنَا أَنْ نَكُونَ مَعَ الْعَقْلِ حَيْثُ كَانَ قَالَ: فَشَانُكُمَا
وَعَرَجَ.

٨١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ: مَا الْعَقْلُ؟ قَالَ: مَا عُيِدَ بِهِ
الرَّحْمَنُ وَاكْتُسِبَ بِهِ الْجَنَانُ قَالَ: قُلْتُ: فَالَّذِي كَانَ فِي مُعَاوِيَةَ؟ قَالَ:
تِلْكَ النُّكْرَاءُ تِلْكَ الشَّيْطَانَةُ وَهِيَ شَبِيهَةٌ بِالْعَقْلِ وَلَيْسَتْ بِالْعَقْلِ.

٨٢- عَنْ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ سَمِعْتُ الرِّضَا عليه السلام يَقُولُ: صَدِيقُ كُلِّ
أَمْرٍيْ عَقْلُهُ وَعَدُوُّهُ جَهْلُهُ.

حضرت فرمود: برای خداوند وادبی از طلاست که با ضعیف‌ترین آفریدگانش که مورچه است از آن نگاهبانی می‌کند که اگر شخص صاحب بخت و اقبال هم آن را طلب کند به آن نخواهد رسید.

۷۸- امیر المؤمنین علیه السلام می‌فرماید: اجل به عنوان نگاهبان برای آدمی بس است.

۸- باب وجوب فرمانبرداری از عقل و مخالفت نمودن با جهل و نادانی

۷۹- امام باقر علیه السلام فرمود: چون خداوند عقل را آفرید از او خواست که سخن گوید، سپس به او فرمود: پیش آی، پس عقل پیش آمد. سپس فرمود: برگرد، پس او پشت نموده و برگشت، سپس خداوند فرمود: سوگند به عزت و جلالم که هیچ آفریده‌ای را نیافریدم که در نزد من از تو محبوب‌تر باشد و تو را به صورت کامل قرار نمی‌دهم مگر در وجود کسی که دوستش دارم. آگاه باش که من تو را امر و نهی می‌کنم و تو را کیفر و پاداش می‌دهم.

۸۰- از علی علیه السلام روایت است که فرمود: جبرئیل علیه السلام بر حضرت آدم علیه السلام فرود آمد و عرض کرد: ای آدم! از جانب خدای به من دستور داده شده که تو را بین یکی از سه چیز مخیر گردانم آن را اختیار کن و آن دو دیگر را واگذار.

پس آدم علیه السلام به او گفت: ای جبرئیل! آن سه چیست؟ جبرئیل علیه السلام گفت: عقل، حیا، دین. آدم علیه السلام فرمود: من عقل را انتخاب می‌کنم. پس جبرئیل علیه السلام به حیا و دین گفت: برگردید و او را واگذارید، آن دو گفتند: ای جبرئیل! به ما دستور داده شده که همواره هر جا که عقل هست همراه او باشیم. جبرئیل علیه السلام گفت: خودتان می‌دانید و عروج کرد و به آسمان رفت.

۸۱- راوی گوید به امام صادق علیه السلام عرض کردم: عقل چیست؟ فرمود: آنچه که به سبب آن پروردگار مهربان عبادت می‌شود و به وسیله آن بهشت به دست می‌آید. عرض کردم: پس آنچه که در معاویه وجود داشت چه بود؟ فرمود: آن زیرکی و شیطنت بود که به عقل شبیه است و عقل نیست.

۸۲- حسن بن جهم گوید از امام رضا علیه السلام شنیدم که فرمود: دوست هر کسی عقل اوست و دشمن هر کس نادانی اوست.

٨٣- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ كَانَ عَاقِلًا كَانَ لَهُ دِينٌ وَمَنْ كَانَ لَهُ دِينٌ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

٨٤- قَالَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا هِشَامُ إِنَّ اللَّهَ بَشَّرَ أَهْلَ الْعَقْلِ وَالْفَهْمِ فِي كِتَابِهِ فَقَالَ فَبَشَّرَ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ - إِلَى أَنْ قَالَ - يَا هِشَامُ إِنَّ لِقَمَانَ قَالَ لِابْنِهِ تَوَاضَعْ لِلْحَقِّ تَكُنْ أَعْقَلَ النَّاسِ وَإِنَّ الْكَيْسَ لَدَى الْحَقِّ يَسِيرُ يَا بُنَيَّ إِنَّ الدُّنْيَا بَحْرٌ عَمِيقٌ قَدْ غَرِقَ فِيهَا عَالَمٌ كَثِيرٌ فَلْتَكُنْ سَفِينَتَكَ فِيهَا تَقْوَى اللَّهَ وَحَشَوَهَا الْإِيمَانَ وَشِرَاعُهَا التَّوَكُّلَ وَقَيْمُهَا الْعَقْلَ وَدَلِيلُهَا الْعِلْمَ وَسُكَّانُهَا الصَّبْرَ يَا هِشَامُ إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ دَلِيلًا وَدَلِيلَ الْعَقْلِ التَّفَكُّرُ وَدَلِيلَ التَّفَكُّرِ الصَّمْتُ وَ لِكُلِّ شَيْءٍ مَطِيَّةٌ وَمَطِيَّةُ الْعَقْلِ التَّوَاضُّعُ وَ كَفَى بِكَ جَهْلًا أَنْ تَرْكَبَ مَا نُهِيتَ عَنْهُ إِلَى أَنْ قَالَ يَا هِشَامُ إِنَّ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجَّتَيْنِ حُجَّةً ظَاهِرَةً وَ حُجَّةً بَاطِنَةً فَأَمَّا الظَّاهِرَةُ فَالرُّسُلُ وَالْأَنْبِيَاءُ وَالْأَئِمَّةُ وَأَمَّا الْبَاطِنَةُ فَالْعُقُولُ إِلَى أَنْ قَالَ يَا هِشَامُ كَيْفَ يَزُكُّو عِنْدَ اللَّهِ عَمَلُكَ وَأَنْتَ قَدْ شَغَلْتَ قَلْبَكَ عَنْ أَمْرِ رَبِّكَ وَأَطَعْتَ هَوَاكَ عَلَى غَلْبَةِ عَقْلِكَ يَا هِشَامُ إِنَّ الْعَاقِلَ رَضِيَ بِالدُّونِ مِنَ الدُّنْيَا مَعَ الْحِكْمَةِ وَلَمْ يَرْضَ بِالدُّونِ مِنَ الْحِكْمَةِ مَعَ الدُّنْيَا فَلِذَلِكَ رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ إِنَّ الْعُقُلَاءَ تَرَكُوا فُضُولَ الدُّنْيَا فَكَيْفَ الذُّنُوبَ وَ تَرَكَ الدُّنْيَا مِنَ الْفَضْلِ وَ تَرَكَ الذُّنُوبَ مِنَ الْفَرَضِ يَا هِشَامُ إِنَّ الْعَاقِلَ نَظَرَ إِلَى الدُّنْيَا وَ إِلَى أَهْلِهَا فَعَلِمَ أَنَّهَا لَا تُنَالُ إِلَّا بِالْمَشَقَّةِ وَ نَظَرَ إِلَى الْآخِرَةِ فَعَلِمَ أَنَّهَا لَا تُنَالُ إِلَّا بِالْمَشَقَّةِ فَطَلَبَ بِالْمَشَقَّةِ أَبْقَاهُمَا.

٨٥- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْعَقْلُ غِطَاءٌ سَتِيرٌ وَالْفَضْلُ جَمَالٌ

أَوَّلُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَقَابِلُهُ

٤٤

۸۳- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که عاقل باشد دین دارد و کسی که دین دارد وارد بهشت خواهد شد.

۸۴- امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: ای هشام! خداوند در کتابش عاقلان و فهمیدگان را بشارت داد و فرمود: «پس بشارت ده بندگان مرا، آنان که سخن را می‌شنوند و از نیکوترین آن پیروی می‌کنند آنان کسانی هستند که خداوند هدایتشان فرموده و آنان خردمندانند»^(۱) ای هشام! لقمان به پسرش گفت: در مقابل حق تواضع و فروتنی کن تا عاقل‌ترین مردمان باشی و همانا کسی که در برابر حق زیرک باشد کم است. ای پسر! دنیا دریایی عمیق است که عالمی بسیار در آن غرق گشته‌اند پس باید در این دریای ژرف کشتی تو تقوای الهی و درون آن کشتی ایمان و بادبان آن توکل و متصدی و متولی آن عقل و راهنمای آن دانش و سُکان آن شکیبایی می‌باشد. ای هشام! هر چیزی راهنمایی دارد و راهنمای عقل تفکر است و راهنمای تفکر سکوت است و هر چیزی مرکبی دارد و مرکب عقل تواضع و فروتنی است و برای نادانیت همین بس که بر چیزی سوار شوی که از سوار شدن بر آن نهی شده‌ای - تا آنجا که فرمود: ای هشام! خداوند بر مردمان دو حجت دارد یکی حجت ظاهری و دیگری حجت باطنی اما حجت ظاهری همان رسولان و پیامبران هستند و اما حجت باطنی عقلهای مردمان است - تا آنجا که فرمود: ای هشام! چگونه عمل تو در نزد پروردگارت پاک می‌گردد در حالی که تو قلبت را از [اجرایی] امر پروردگارت باز داشته‌ای و پیرو هوایت که بر عقلت چیره گشته است گردیده‌ای. ای هشام! همانا خردمند به اندکی از دنیا که همراه با حکمت باشد خوشنود می‌گردد و به اندکی از حکمت که همراه با دنیا باشد خوشنود نمی‌گردد پس به همین خاطر تجارت آنان سودمند است. همانا خردمندان زیادی‌های دنیا را ترک گفته‌اند تا چه رسد به گناهان و ترک دنیا ناشی از فضل و برتری است و ترک گناهان واجب است.

ای هشام! همانا شخص خردمند به دنیا و اهلش می‌نگرد پس در می‌یابد که جز با تحمل سختی به دنیا نمی‌توان رسید و به آخرت می‌نگرد باز می‌بیند که جز با تحمل سختی به آن نمی‌توان رسید پس از بین این دو آن را که باقی‌تر و ماندگارتر است با مشقت طلب می‌کند.

۸۵- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: عقل پوششی پوشاننده است و شایستگی زیبایی‌ای آشکار است

ظَاهِرٌ فَاسْتُرْ خَلَلَ خَلْقِكَ بِفَضْلِكَ وَ قَاتِلْ هَوَاكَ بِعَقْلِكَ تَسْلَمَ لَكَ
الْمَوَدَّةُ وَ تَظْهَرُ لَكَ الْمَحَبَّةُ.

٨٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْعَقْلُ دَلِيلُ الْمُؤْمِنِ.

٨٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا عَلِيُّ لَا فَقْرَ
أَشَدُّ مِنَ الْجَهْلِ وَ لَا مَالٌ أَعْوَدُ مِنَ الْعَقْلِ.

٨٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ اسْتَنْطَقَهُ ثُمَّ قَالَ
لَهُ: أَقْبِلْ فَأَقْبَلَ فَقَالَ لَهُ: أَذْبِرْ فَأَذْبَرَ فَقَالَ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي مَا خَلَقْتُ
خَلْقًا هُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْكَ بِكَ أَخَذُ وَ بِكَ أُعْطِي وَ عَلَيْكَ أُثِيبُ.

٨٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ خَمْسٌ مَنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ لَمْ يَكُنْ فِيهِ
كَثِيرٌ مُسْتَمْتَعٌ قُلْتُ: وَ مَا هِيَ؟ قَالَ: الْعَقْلُ وَ الْأَدَبُ وَ الدِّينُ وَ الْجُودُ
وَ حُسْنُ الْخُلُقِ.

ابواب جهاد النفس و ما يناسبه

٩٠- عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَدِيثِ
الْمَنَاهِي قَالَ: مَنْ عَرَضَتْ لَهُ فَاحِشَةٌ أَوْ شَهْوَةٌ فَاجْتَنَبَهَا مَخَافَةَ اللَّهِ
عَزَّ وَ جَلَّ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ وَ آمَنَهُ مِنَ الْفَرْعِ الْأَكْبَرِ وَ أَنْجَزَ لَهُ مَا
وَعَدَهُ فِي كِتَابِهِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ﴾ أَلَا وَ
مَنْ عَرَضَتْ لَهُ دُنْيَا وَ آخِرَةٌ فَاخْتَارَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَ
جَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَيْسَتْ لَهُ حَسَنَةٌ يَتَّقِي بِهَا النَّارَ وَ مَنْ اخْتَارَ الْآخِرَةَ
وَ تَرَكَ الدُّنْيَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ غُفِرَ لَهُ مَسَاوِي عَمَلِهِ.

٦٨

٩١- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ

پس رخنه‌های طبیعی خودت را با شایستگی‌ات بپوشان و به کمک عقل خویش با هوای نفس مبارزه کن تا دوستی سالم و خالصانه برایت حاصل و محبت نیز برایت آشکار گردد.

۸۶- امام صادق علیه السلام فرمود: عقل راهنمای مؤمن است.

۸۷- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: ای علی! هیچ فقری بدتر از نادانی نیست و هیچ مالی سودمندتر از عقل نیست.

۸۸- امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که خداوند عقل را آفرید از او خواست که سخن گوید سپس به او فرمود: پیش آی، پس او پیش آمد پس فرمود: برگرد و او پشت نموده و برگشت، پس خداوند فرمود: سوگند به عزت و جلالم که هیچ آفریده‌ای را که در نزد من دوست داشتنی‌تر از تو باشد نیافریدم، به سبب تو می‌گیرم و به سبب تو عطا می‌کنم و بر اساس تو ثواب و پاداش می‌دهم.

۸۹- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: پنج چیز هست که هر کس این پنج چیز در او نیست لذت برخورداری زیادی در وجودش نخواهد بود - راوی گوید: - عرض کردم: آنها چه هستند؟ حضرت فرمود: عقل و ادب و دین و بخشش و خوش خلقی.

۹- باب وجوب غلبه عقل بر شهوت و حرمت غلبه شهوت بر عقل

۹۰- از امام صادق علیه السلام و آن حضرت از پدران بزرگوارش علیهم السلام و آنان از رسول خدا صلی الله علیه و آله در حدیث مناهی روایت کنند که فرمود: هر کس که گناهی یا امر شهوانی بر او عرضه شود و او از ترس خدای عزوجل از ارتکاب آن خودداری کند خداوند آتش دوزخ را بر او حرام می‌گرداند و از بی‌تابی بزرگ روز قیامت او را ایمن می‌کند و در مورد او به آنچه که در کتابش وعده داده است وفا خواهد کرد خداوند در کتابش فرمود: «و برای کسی که از مقام پروردگارش بترسد دو بهشت باشد»^(۱) آگاه باشید کسی که دنیا و آخرت به او عرضه شود و دنیا را بر آخرت برگزیند در روز قیامت خدای عزوجل را در حالتی دیدار خواهد کرد که هیچ حسنه‌ای که به سبب آن از آتش محفوظ بماند ندارد و کسی که آخرت را برگزیند و دنیا را واگذارد خداوند از او خوشنود خواهد شد و بدیهای کردارش را بر او ببخشد.

۹۱- عبدالله بن سنان گوید: از امام جعفر صادق علیه السلام پرسیدم:

الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقُلْتُ: الْمَلَائِكَةُ أَفْضَلُ أَمْ بَنُو آدَمَ؟ فَقَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ اللَّهَ رَكَّبَ فِي الْمَلَائِكَةِ عَقْلاً بِلَا شَهْوَةٍ وَرَكَّبَ فِي الْبَهَائِمِ شَهْوَةً بِلَا عَقْلِ وَرَكَّبَ فِي بَنِي آدَمَ كِلْتَيْهِمَا فَمَنْ غَلَبَ عَقْلُهُ شَهْوَتُهُ فَهُوَ خَيْرٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ وَ مَنْ غَلَبَ شَهْوَتُهُ عَقْلُهُ فَهُوَ شَرٌّ مِنَ الْبَهَائِمِ.

٩٢- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: طُوبَى لِمَنْ تَرَكَ شَهْوَةً حَاضِرَةً لِمَوْعِدٍ لَمْ يَرَهُ.

٩٣- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: كَمْ مِنْ شَهْوَةٍ سَاعَةٍ أَوْ رَتْثَ حُزْنًا طَوِيلًا.

٩٤- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَمْ مِنْ أَكْلَةٍ مَنَعَتْ أَكْلَاتٍ

٩٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: إِنَّمَا أَقْبَلَ الصَّلَاةَ لِمَنْ تَوَاضَعَ لِعَظَمَتِي وَ يَكُفُّ نَفْسَهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ مِنْ أَجْلِي وَ يَقْطَعُ نَهَارَهُ بِذِكْرِي وَ لَا يَتَعَاطَمُ عَلَى خَلْقِي وَ يُطْعِمُ الْجَائِعَ وَ يَكْسُو الْعَارِيَ وَ يَرْحَمُ الْمُصَابَ وَ يُؤْوِي الْغَرِيبَ فَذَلِكَ يُشْرِقُ نُورُهُ مِثْلَ الشَّمْسِ أَجْعَلْ لَهُ فِي الظُّلُمَاتِ نُورًا وَ فِي السَّجَاهَةِ حِلْمًا أَكْلُوهُ بِعِزَّتِي وَ اسْتَحْفِظْهُ مَلَائِكَتِي يَدْعُونِي فَالْبَيْهَ وَ يَسْأَلْنِي فَأَعْطِيهِ فَمِثْلُ ذَلِكَ عِنْدِي كَمِثْلِ جَنَّاتِ عَدْنٍ لَا يَسْمُو ثَمَرُهَا وَ لَا تَتَغَيَّرُ عَنْ حَالِهَا.

٩٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: أَيُّمَا عَبْدٍ أَقْبَلَ قَبْلَ مَا يُحِبُّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَقْبَلَ اللَّهُ قَبْلَ مَا يُحِبُّ وَ مَنْ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ عَصَمَهُ اللَّهُ وَ مَنْ أَقْبَلَ

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

٧٠

آیا فرشتگان برترند یا فرزندان آدم؟ حضرت فرمود: امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود: خداوند در وجود فرشتگان عقل بدون شهوت و در وجود حیوانات شهوت بدون عقل و در وجود انسان هر دو را ترکیب نمود پس کسی که عقلش بر شهوتش چیره شود از فرشتگان برتر است و کسی که شهوتش بر عقلش غالب آید از حیوانات بدتر خواهد بود.

۹۲- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش و او از پدرانش: روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خوشا به حال کسی که خواهش نفسانی حاضر را به خاطر وعده گاه قیامت که آن را ندیده است ترک کند.

۹۳- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: چه بسیار خواهش نفسانی لحظه‌ای که اندوه طولانی و درازی را در پی دارد.

۹۴- و نیز فرمود: چه بسیار یک بار خوردن که آدمی را از خوردن‌ها باز می‌دارد.

۹۵- امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند تعالی فرموده است: من نماز را از کسی می‌پذیرم که در برابر عظمت من فروتنی کند و به خاطر من نفس خود را از شهوات باز دارد و روز خود را به یاد من سپری کند و بر خلق من خودنمایی و بزرگی نکند و گرسنه را طعام دهد و برهنه را بپوشاند و بر مصیبت زده ترحم آورد و غریب را جای دهد چنین کسی نورش همانند نور خورشید می‌تابد و من در تاریکی‌ها نور و در وقت نادانی حلم و بردباری برایش قرار می‌دهم، به عزتم او را نگاهداری می‌نمایم و به وسیله فرشتگانم او را حفظ می‌کنم، چنین بندگان مرا می‌خوانند و من اجابت می‌کنم و از من درخواست می‌کنند و من عطا می‌کنم مثل آنان در نزد من مانند مثل بهشت جاودان است که میوه‌هایش علو و ارتفاع ندارد (اشاره است به تواضع و فروتنی آنان) و دگرگونی در حالت آن راه ندارد.

۱۰- باب وجوب جنگ زدن به ریسمان الهی

۹۶- امام صادق علیه السلام فرمود: هر بنده‌ای که به سوی چیزی که خدای عزوجل دوست می‌دارد روی بیاورد خداوند نیز به سوی چیزی که او دوست می‌دارد روی می‌آورد و کسی که به خدا جنگ زند خداوند او را حفظ می‌کند و کسی که

اللَّهُ قُبْلَهُ وَ عَصَمَهُ لَمْ يُبَالِ لَوْ سَقَطَتِ السَّمَاءُ عَلَى الْأَرْضِ أَوْ كَانَتْ نَازِلَةً نَزَلَتْ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ فَشَمِلَتْهُمْ بَلِيَّةٌ كَانَتْ فِي حِزْبِ اللَّهِ بِالتَّقْوَى مِنْ كُلِّ بَلِيَّةٍ أَلَيْسَ اللَّهُ يَقُولُ: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ﴾. ٩٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى دَاوُدَ: مَا اعْتَصَمَ بِي عَبْدٌ مِنْ عِبَادِي دُونَ أَحَدٍ مِنْ خَلْقِي عَرَفْتُ ذَلِكَ مِنْ نِيَّتِهِ ثُمَّ يَكِيدُهُ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ إِلَّا جَعَلْتُ لَهُ الْمَخْرَجَ مِنْ بَيْنِهِنَّ وَمَا اعْتَصَمَ عَبْدٌ مِنْ عِبَادِي بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِي عَرَفْتُ ذَلِكَ مِنْ نِيَّتِهِ إِلَّا قَطَعْتُ أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ مِنْ يَدَيْهِ وَأَسَخْتُ الْأَرْضَ مِنْ تَحْتِهِ وَلَمْ أَبَالِ بِأَيِّ وَادٍ يَهْلِكُ.

١١- بَابُ وَجُوبِ التَّوَكُّلِ عَلَى اللَّهِ وَ التَّفْوِيزِ إِلَيْهِ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

٩٨- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: خَرَجْتُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى هَذَا الْحَائِطِ فَأَتَكَّأْتُ عَلَيْهِ فَإِذَا رَجُلٌ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ أَبْيَضَانِ يَنْظُرُ فِي تَجَاهِ وَجْهِ ثُمَّ قَالَ: يَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ مَا لِي أَرَاكَ كَثِيبًا حَزِينًا؟ - إِلَى أَنْ قَالَ - ثُمَّ قَالَ: يَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ هَلْ رَأَيْتَ أَحَدًا دَعَا اللَّهَ فَلَمْ يُجِبْهُ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَهَلْ رَأَيْتَ أَحَدًا تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ فَلَمْ يَكْفِهِ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَهَلْ رَأَيْتَ أَحَدًا سَأَلَ اللَّهَ فَلَمْ يُعْطِهِ؟ قُلْتُ: لَا ثُمَّ غَابَ عَنِّي. ٩٩- أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ الْغِنَى وَالْعِزَّ يَجُولَانِ فَإِذَا ظَفِرَا بِمَوْضِعِ التَّوَكُّلِ أَوْطَنَا.

٧٢

١٠٠- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿و

خداوند به سوی او روی آورد و او را نگاهداری کند باکی ندارد اگر آسمان بر زمین افتد یا بلای سختی بر اهل زمین فرود آید و همگی را در بر گیرد چنین کسی به سبب پرهیزگاری اش در حزب خدا جای دارد و از هر بلایی در امان است، آیا خداوند نمی گوید: «همانا پرهیزگاران در مقام امن الهی جای دارند»^(۱)

۹۷- امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند عزوجل به سوی داود علیه السلام و حی فرستاد که: هیچ بنده ای از بندگان من به من چنگ نزده است که این را از نیتش دانسته باشم سپس تمامی آسمانها و زمین و هر که در آنهاست به مکر و کید با او پردازد، جز اینکه راه خروج از کید و مکر آنها را برایش قرار می دهم و هیچ بنده ای از بندگان من به یکی از مخلوق من چنگ نزده است که این را از نیت او دانسته باشم جزء اینکه همه وسیله های آسمانها را از پیش روی او قطع می کنم و زمین را از زیر پای او فرو می برم و باکی ندارم که او در چه دره ای هلاک گردد.

۱۱- باب وجوب توکل بر خدا و سپردن امور به سوی او

۹۸- امام سجاده علیه السلام فرمود: بیرون آمدم تا اینکه به این دیوار رسیدم پس بر آن تکیه زدم ناگاه مردی که دو جامه سفید در بر داشت در برابر روی من به من می نگرست. سپس گفت: ای علی بن حسین! چه شده است مرا که تو را افسرده و غمگین می بینم؟ - تا آنجا که گفت: - ای علی بن حسین! آیا کسی را دیده ای که خدای را بخواند و خدا او را اجابت نکند؟ گفتم: نه، گفت: آیا کسی را دیده ای که بر خدا توکل کند و خدا او را کفایت نکند؟ گفتم: نه، گفت: آیا کسی را دیده ای که از خدا درخواست کند و خداوند به او عطا نکند؟ گفتم: نه. سپس از جلو چشمان من غائب شد.

۹۹- امام صادق علیه السلام فرمود: ثروتمندی و عزت سیر و گردش می کنند پس هرگاه به موضع توکل دست یافتند در همانجا اقامت می گیرند.

۱۰۰- راوی گوید: از حضرت موسی بن جعفر علیه السلام در مورد گفتار خدای

عزوجل پرسیدم که می فرماید:

مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ﴿١﴾ فَقَالَ: التَّوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ دَرَجَاتٌ مِنْهَا أَنْ تَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ فِي أُمُورِكَ كُلِّهَا فَمَا فَعَلَ بِكَ كُنْتَ عَنْهُ رَاضِيًا تَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يَأْلُوكَ خَيْرًا وَفَضْلًا وَتَعْلَمُ أَنَّ الْحُكْمَ فِي ذَلِكَ لَهُ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ بِتَفْوِيزِ ذَلِكَ إِلَيْهِ وَثِقْ بِهِ فِيهَا وَفِي غَيْرِهَا .

١٠١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ أُعْطِيَ ثَلَاثًا لَمْ يُمْنَعْ ثَلَاثًا: مَنْ أُعْطِيَ الدُّعَاءَ أُعْطِيَ الْإِجَابَةَ وَمَنْ أُعْطِيَ الشُّكْرَ أُعْطِيَ الرِّيَاذَةَ وَمَنْ أُعْطِيَ التَّوَكُّلَ أُعْطِيَ الْكِفَايَةَ ثُمَّ قَالَ: أَتَلَوْتَ كِتَابَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ ﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾ وَ قَالَ: ﴿لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ﴾ وَ قَالَ: ﴿ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾ .

أَيُّوبُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْقَاسُهُ

١٢- بَابُ غَدَمِ خَوَازِ نَعْلُقِ الرِّجَا.

وَالْأَمَلِ بِغَيْرِ اللَّهِ

١٠٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَنَّهُ قَرَأَ فِي بَعْضِ الْكُتُبِ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ مَجْدِي وَ ارْتِفَاعِي عَلَى عَرْشِي لَأَقْطَعَنَّ كُلَّ مُؤْمَلٍ مِنَ النَّاسِ غَيْرِي بِالْيَأْسِ وَ لَأَكْشُوْنُهُ ثَوْبَ الْمَدْلَةِ عِنْدَ النَّاسِ وَ لَأُنَحِّينَهُ مِنْ قُرْبِي وَ لَأُبْعِدَنَّهُ مِنْ فَضْلِي. أَيْؤْمَلُ غَيْرِي فِي الشَّدَائِدِ وَ الشَّدَائِدُ بِيَدِي وَ يَرْجُو غَيْرِي وَ يَقْرَعُ بِالْفِكْرِ بَابَ غَيْرِي وَ بِيَدِي مَفَاتِيحُ الْأَبْوَابِ وَ هِيَ مُغْلَقَةٌ وَ بَابِي مَفْتُوحٌ لِمَنْ دَعَانِي؟ فَمَنْ ذَا الَّذِي أَمْلَنِي لِنَائِبَةٍ فَقَطَعَتْهُ دُونَهَا؟ وَ مَنْ الَّذِي رَجَانِي لِعَظِيمَةٍ فَقَطَعْتُ رَجَاءَهُ مِنِّي؟ جَعَلْتُ آمَالَ عِبَادِي عِنْدِي مَحْفُوظَةً فَلَمْ يَرْضَوْا بِحِفْظِي وَ مَلَأَتْ سَمَاوَاتِي مِمَّنْ لَا يَمَلُ مِنْ تَسْبِيحِي وَ أَمَرْتُهُمْ أَنْ لَا يُغْلِقُوا الْأَبْوَابَ بَيْنِي وَ بَيْنَ عِبَادِي فَلَمْ يَسْتَقُوا بِقَوْلِي أَلَمْ

٧٤

«و کسی که بر خدا توکل کند پس خدا او را بس است»^(۱) حضرت فرمود: توکل نمودن بر خدا دارای درجاتی است یکی از آنها این است که در تمامی کارهایت بر خداوند توکل کنی پس هر چه خداوند با تو کند از او خوشنودی زیرا می دانی که او در رساندن خیر و فضل بر تو کوتاهی نمی کند و می دانی که حکم در تمامی امور از آن اوست پس با سپردن تمامی کارهایت به خداوند بر او توکل کن و در همه امور به او اعتماد کن.

۱۰۱- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که سه چیز به او داده شده از سه چیز بی بهره نمانده است: کسی که به او دعا عطا شده اجابت هم به او عطا گردیده و کسی که به او شکر داده شده زیادت هم به او بخشیده شده و کسی که توکل به او عطا گردیده کفایت هم به او عطا شده. سپس فرمود: آیا کتاب خدای عزوجل را تلاوت کرده ای؟ «و کسی که بر خدا توکل کند پس خداوند او را بس است»^(۲) [اشاره به فقره سوم] و «اگر شکر کنید بر شما زیادت می بخشیم»^(۳) [اشاره به فقره دوم] و «مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم»^(۴) [اشاره به فقره اول].

۱۲- باب عدم جواز امید و آرزو داشتن به غیر خدا

۱۰۲- از امام صادق علیه السلام روایت است که حضرت در برخی از کتابها چنین خوانده است که خدای تبارک و تعالی می فرماید: سوگند به عزت و جلالم و بزرگواری ام و بلندی من بر عرشم که آرزوی هر که را که چشم آرزویش به مردم است با نومید نمودنش قطع می کنم و در نزد مردمان جامه ذلت بر او می پوشانم و او را از نزدیکی خودم به کنار می زنم و از فضل خود او را دور می کنم. آیا در سختی ها چشم آرزویش به غیر من دوخته می شود در حالی که سختی ها به دست من است و آیا به غیر من امید دارد و با فکر خود در غیر مرا می کوبد در حالی که کلید درهای بسته به دست من است و درگاه من به روی هر که مرا بخواند باز است؟ پس کیست که در حادثه ای چشم آرزویش به من دوخته بوده و من او را از آرزویش جدا کرده ام؟ و کیست آنکه در بلای سختی به من امید بسته و من امیدش را از خودم بریده ام؟ من آرزوهای بندگانم را در نزد خود نگه داشته ام و آنان به نگهداری من راضی نیستند و آسمانهایم را از فرشتگانی که از تسبیح من خسته نمی شوند پر کرده ام و به آنان امر کرده ام که درهای بین من و بندگانم را نبندند با این وجود بندگانم به گفتار من اعتماد نمی کنند.

يَعْلَمُ مَنْ طَرَقَتْهُ نَائِبَةٌ مِنْ نَوَائِبِي أَنَّهُ لَا يَمْلِكُ كَشْفَهَا أَحَدٌ غَيْرِي إِلَّا
مِنْ بَعْدِ إِذْنِي؟ فَمَا لِي أَرَاهُ لَاهِيًا عَنِّي؟ أُعْطِيَتْهُ بِجُودِي مَا لَمْ يَسْأَلْنِي
ثُمَّ انْتَزَعَتْهُ عَنْهُ فَلَمْ يَسْأَلْنِي رَدَّهُ وَ سَأَلَ غَيْرِي. أَفَتَرَانِي أَبْدَأُ بِالْعَطَاءِ
قَبْلَ الْمَسْأَلَةِ ثُمَّ أَسْأَلُ فَلَا أُجِيبُ سَائِلِي؟ أَبَخِيلٌ أَنَا فَيُبَخِّلُنِي عَبْدِي؟
أَوْ لَيْسَ الْجُودُ وَ الْكَرَمُ لِي؟ أَوْ لَيْسَ الْعَفْوُ وَ الرَّحْمَةُ بِيَدِي؟ أَوْ
لَيْسَ أَنَا مَحَلُّ الْأَمْالِ؟ فَمَنْ يَقْطَعُهَا دُونِي؟ أَفَلَا يَخْشَى الْمُؤْمِلُونَ أَنْ
يُؤْمِلُوا غَيْرِي؟ فَلَوْ أَنَّ أَهْلَ سَمَاوَاتِي وَ أَهْلَ أَرْضِي أَمَّلُوا جَمِيعًا ثُمَّ
أَعْطَيْتُ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ مِثْلَ مَا أَمَّلَ الْجَمِيعُ مَا انْتَقَصَ مِنْ مُلْكِي
غُصْوُ ذَرَّةٍ وَ كَيْفَ يَنْقُصُ مُلْكُ أَنَا قِيَمُهُ؟ فَيَا بُؤْسًا لِلْقَانِطِينَ مِنْ
رَحْمَتِي وَ يَا بُؤْسًا لِمَنْ عَصَانِي وَ لَمْ يُرَاقِبْنِي .

١٠٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَمَا يُؤْمِنُ
أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ﴾ قَالَ: هُوَ قَوْلُ الرَّجُلِ لَوْ لَا فُلَانٌ
لَهَلَكْتُ وَ لَوْ لَا فُلَانٌ مَا أَصَبْتُ كَذَا وَ كَذَا وَ لَوْ لَا فُلَانٌ لَضَاعَ عِيَالِي أَلَا
تَرَى أَنَّهُ قَدْ جَعَلَ لِلَّهِ شَرِيكًا فِي مُلْكِهِ يَرْزُقُهُ وَ يَدْفَعُ عَنْهُ قُلْتُ:
فَيَقُولُ مَا ذَا؟ يَقُولُ: لَوْ لَا أَن مَنَّ اللَّهُ عَلَيَّ بِفُلَانٍ لَهَلَكْتُ قَالَ: نَعَمْ لَا
بَأْسَ بِهَذَا أَوْ نَحْوِهِ.

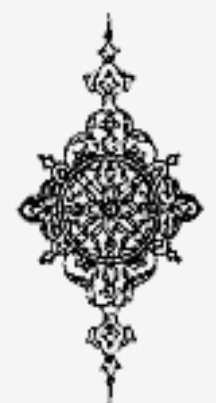

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٠٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ: مَا كَانَ فِي وَصِيَّةِ لُقْمَانَ؟
قَالَ: كَانَ فِيهَا الْأَعَاجِيبُ وَ كَانَ أَعْجَبَ مَا كَانَ فِيهَا أَنْ قَالَ لِابْنِهِ: خَفِ
اللَّهَ خِيفَةً لَوْ جِئْتَهُ بِبِرِّ الثَّقَلَيْنِ لَعَذَّبَكَ وَ ارْجُ اللَّهَ رَجَاءً لَوْ جِئْتَهُ
بِدُنُوبِ الثَّقَلَيْنِ لَرَحِمَكَ. ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: كَانَ أَبِي يَقُولُ: لَيْسَ مِنْ

٧٦

آیا کسی که مصیبتی از مصائب من بر او وارد شده نمی‌داند که هیچ کس غیر من نمی‌تواند آن را برطرف کند مگر بعد از اینکه من اجازه دهم؟

پس چه شده است که او را می‌بینم که از من غافل گشته است؟ با جود و بخشش خودم چیزی را که از من درخواست نکرده است به او عطا کرده‌ام سپس آن را از او گرفته‌ام پس او بازگشت آن را از من نخواست و از غیر من آن را درخواست می‌کند، آیا در مورد من می‌پنداری که منی که پیش از درخواست عطا می‌کنم اگر از من درخواست شود سائل خود را اجابت نمی‌کنم؟ آیا من بخیل هستم که بنده‌ام مرا بخیل پندارد؟ آیا جود و کرم از آن من نیست؟ آیا عفو و رحمت به دست من نیست؟ آیا من محلّ [برآورده شدن] آرزوها نیستم؟ پس چه کسی به جز من آرزوها را قطع می‌کند؟ آیا آرزوکنندگان از اینکه به غیر من چشم آرزو بسته‌اند نمی‌ترسند؟ پس اگر همه اهل آسمانها و زمین من آرزو کنند و من آرزوی همه را برآورده سازم از ملک من به اندازه ذره‌ای کم نمی‌شود و چگونه ملکی که من متولی و متصدی آن هستم کم می‌شود؟ پس ای تیره بختی باد بر نومیدان از رحمت من و ای تیره بختی باد بر کسی که مرا عصبان کند و مراقب من نباشد.

۱۰۳- از امام صادق علیه السلام در مورد قول خدای عزوجل «و اکثر آنان به خداوند ایمان نمی‌آورند جز اینکه مشرکند»^(۱) روایت است که فرمود: مشرک بودن مؤمن به این است که مردی بگوید: اگر فلانی نبود من هلاک می‌شدم و اگر فلانی نبود به چنین و چنان نمی‌رسیدم و اگر فلانی نبود خانواده‌ام تلف می‌شد. آیا در این سخنان نمی‌نگری که برای خداوند شریک قرار داده است شریکی که به او روزی می‌دهد و از او دفع بلا می‌کند - راوی گوید: - عرض کردم: پس چه بگوید؟ آیا بگوید: اگر خداوند به واسطه فلانی بر من منت نمی‌نهاد هلاک می‌شدم؟ حضرت فرمود: آری باکی نیست اگر اینگونه یا شبیه آن را بگوید.

۱۳- باب وجوب جمع بین خوف و رجا و عمل کردن برای آنچه که به آن امید یا از آن بیم دارد

۱۰۴- راوی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: در وصیت لقمان به فرزندش چه جملاتی هست؟ حضرت فرمود: در آن جمله‌های عجیبی است و از همه عجیب‌تر آن است که ایشان به فرزندش سفارش کرده: از خداوند چنان بترس که اگر نیکی جنّ و انس را به پیشگاهش ببری عقوبت می‌کند و به او چنان امیدوار باش که اگر گناهان جنّ و انس را نزدش ببری بر تو رحم آورد. سپس امام صادق علیه السلام فرمود: پدرم می‌فرمود:

عَبْدُ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَفِي قَلْبِهِ نُورَانِ نُورٌ خِيفَةٍ وَ نُورٌ رَجَاءٍ لَوْ وُزِنَ هَذَا لَمْ يَزِدْ عَلَى هَذَا وَلَوْ وُزِنَ هَذَا لَمْ يَزِدْ عَلَى هَذَا.

١٠٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ: قَوْمٌ يَعْمَلُونَ بِالْمَعَاصِي وَ يَقُولُونَ: نَرْجُو، فَلَا يَزَالُونَ كَذَلِكَ حَتَّى يَأْتِيَهُمُ الْمَوْتُ فَقَالَ: هَؤُلَاءِ قَوْمٌ يَتَرَجَّحُونَ فِي الْأَمَانِيِّ كَذَبُوا لَيْسُوا بِرَاجِينَ مِنْ رَجَاءِ شَيْئٍ طَلَبَهُ وَ مَنْ خَافَ مِنْ شَيْءٍ هَرَبَ مِنْهُ.

١٠٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَبِي يَقُولُ: إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَفِي قَلْبِهِ نُورَانِ نُورٌ خِيفَةٍ وَ نُورٌ رَجَاءٍ لَوْ وُزِنَ هَذَا لَمْ يَزِدْ عَلَى هَذَا وَلَوْ وُزِنَ هَذَا لَمْ يَزِدْ عَلَى هَذَا.

١٠٧- أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: لَا يَكُونُ الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنًا حَتَّى يَكُونَ خَائِفًا رَاجِيًا وَ لَا يَكُونُ خَائِفًا رَاجِيًا حَتَّى يَكُونَ عَامِلًا لِمَا يَخَافُ وَ يَرْجُو.

١٠٨- عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ: كَانَ فِيمَا أَوْصَى بِهِ لِقَمَانُ لِابْنِهِ أَنْ قَالَ يَا بَنِي خَفِ اللَّهَ خَوْفًا لَوْ جِئْتَهُ بِيَرُّ الثَّقَلَيْنِ خِفْتَ أَنْ يُعَذِّبَكَ اللَّهُ وَ اِرْجُ اللَّهَ رَجَاءً لَوْ جِئْتَهُ بِذُنُوبِ الثَّقَلَيْنِ رَجَوْتَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكَ.

١٠٩- قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام: اِرْجُ اللَّهَ رَجَاءً لَا يُجَرِّئُكَ عَلَى مَعْصِيَتِهِ وَ خَفِ اللَّهَ خَوْفًا لَا يُؤْيِسُكَ مِنْ رَحْمَتِهِ.

١١٠- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِي خُطْبَةٍ لَهُ: يَدَّعِي بِرُغْمِهِ أَنَّهُ يَرْجُو اللَّهَ، كَذَبَ وَ الْعَظِيمُ، مَا لَهُ لَا يَتَبَيَّنُ رَجَاؤُهُ فِي عَمَلِهِ؟ وَ كُلُّ رَاجٍ عُرِفَ رَجَاؤُهُ فِي عَمَلِهِ إِلَّا رَجَاءَ اللَّهِ فَإِنَّهُ مَذْخُولٌ وَ كُلُّ خَوْفٍ مُحَقَّقٌ إِلَّا خَوْفَ اللَّهِ فَإِنَّهُ مَعْلُولٌ، يَرْجُو اللَّهَ فِي الْكَبِيرِ وَ يَرْجُو الْعِبَادَ فِي الصَّغِيرِ، فَيُعْطِي الْعَبْدَ مَا لَا يُعْطِي الرَّبَّ، فَمَا بَالُ اللَّهِ جَلَّ لَنَاؤُهُ يُقْصَرُ

تَجَانُّهُ جِهَادُ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

٧٨

هیچ بنده مؤمنی نیست جز اینکه در قلب او دو نور وجود دارد: نور بیم و نور امید، به گونه‌ای که اگر این با آن و آن با این سنجیده شود هیچیک بر دیگری زیادتى ندارد.

۱۰۵- راوی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: گروهی هستند که گناه می‌کنند و می‌گویند: امید [به بخشش الهی] داریم، پس اینان پیوسته چنین‌اند تا اینکه مرگ به سراغشان می‌آید. حضرت فرمود: اینها گروهی هستند که به آرزوها گرایش دارند، دروغ می‌گویند، امیدوار به رحمت الهی نیستند زیرا کسی که به چیزی امید دارد آن را طلب می‌کند و کسی که از چیزی بیم دارد از آن می‌گریزد.

۱۰۶- امام صادق علیه السلام فرمود: پدرم می‌فرمود: هیچ بنده مؤمنی نیست جز اینکه در قلب او دو نور وجود دارد: نور بیم و نور امید، به گونه‌ای که اگر این با آن و آن با این سنجیده شود هیچیک بر دیگری زیادتى ندارد.

۱۰۷- امام صادق علیه السلام می‌فرمود: مؤمن مؤمن نیست مگر اینکه ترسان و امیدوار باشد و ترسان و امیدوار نمی‌باشد مگر اینکه آنچه را که از آن می‌ترسد و آنچه را که به آن امید دارد در عمل رعایت کند.

۱۰۸- امام صادق علیه السلام فرمود: در وصیت لقمان به پسرش آمده است که: ای پسرکم! از خداوند چنان بترس که اگر نیکی جن و انس را به پیشگاهش ببری عقوبت می‌کند و به او چنان امیدوار باش که اگر گناهان جن و انس را نزدش ببری تو را شامل مغفرت خود گرداند.

۱۰۹- امام صادق علیه السلام فرمود: به خداوند امیدوار باش امیدی که تو را بر انجام معصیتش جرأت نبخشد و از خداوند بیم داشته باش بیمی که تو را از رحمتش ناامید نگرداند.

۱۱۰- امیر المؤمنین علیه السلام در خطبه‌ای فرمود: کسی به گمان خود ادعا دارد که به خداوند امید دارد، سوگند به خدای بزرگ که دروغ می‌گوید. او را چه شده که امیدواری‌اش در عملش آشکار نیست؟! هر امید دارنده‌ای اثر امیدش در عملش پیدا است مگر امیدی که مردم به خدای تعالی دارند که این امید دارای عیب و ناخالص است، و هر ترسی [اثرش] مسلم و ثابت است مگر ترس از خدا که این ترس [در بیشتر مردم] ناقص و بیمار است، در کار بزرگ [آخرت] به خدا امید دارد و در کار کوچک [دنیا] به بندگان خدا امیدوار است، پس با بنده خدا به گونه‌ای رفتار می‌کند که با خداوند چنین رفتاری ندارد، پس چگونه است شأن خداوند جَلَّ ثَنَاؤُهُ

بِهِ عَمَّا يُصْنَعُ لِعِبَادِهِ؟ أَتَخَافُ أَنْ تَكُونَ فِي رَجَائِكَ لَهُ كَاذِبًا أَوْ يَكُونَ
لَا يَرَاهُ لِلرَّجَاءِ مَوْضِعًا؟ وَكَذَلِكَ إِنْ هُوَ خَافَ عَبْدًا مِنْ عِبِيدِهِ أُعْطَاهُ
مِنْ خَوْفِهِ مَا لَا يُعْطِي رَبُّهُ فَجَعَلَ خَوْفَهُ مِنَ الْعِبَادِ نَقْدًا وَخَوْفَهُ مِنْ
خَالِقِهِ ضِمَارًا وَوَعْدًا.

١١١- عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حُمْرَانَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنْ مِمَّا
حُفِظَ مِنْ خُطْبِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله أَنَّهُ قَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ لَكُمْ مَعَالِمٌ
فَانْتَهُوا إِلَى مَعَالِمِكُمْ وَإِنْ لَكُمْ نَهَايَةٌ فَاَنْتَهُوا إِلَى نَهَائِتِكُمْ. أَلَا إِنَّ
الْمُؤْمِنَ يَعْمَلُ بَيْنَ مَخَافَتَيْنِ: بَيْنَ أَجَلٍ قَدْ مَضَى لَا يَذَرِي مَا اللَّهُ
صَانِعٌ فِيهِ؟ وَبَيْنَ أَجَلٍ قَدْ بَقِيَ لَا يَذَرِي مَا اللَّهُ قَاضٍ فِيهِ فَلْيَأْخُذِ
الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ مِنْ نَفْسِهِ لِنَفْسِهِ وَمِنْ دُنْيَاهُ لِآخِرَتِهِ وَفِي الشَّيْبَةِ قَبْلَ
الْكِبَرِ وَفِي الْحَيَاةِ قَبْلَ الْمَمَاتِ فَوَ الَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا بَعْدَ
الدُّنْيَا مِنْ مُسْتَعْتَبٍ وَمَا بَعْدَهَا مِنْ دَارٍ إِلَّا الْجَنَّةُ أَوْ النَّارُ.

١١٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْمُؤْمِنُ بَيْنَ مَخَافَتَيْنِ ذَنْبٍ قَدْ مَضَى
لَا يَذَرِي مَا صَنَعَ اللَّهُ فِيهِ وَعُمْرٍ قَدْ بَقِيَ لَا يَذَرِي مَا يَكْتَسِبُ فِيهِ مِنَ
الْمَهَالِكِ فَلَا يُصْبِحُ إِلَّا خَائِفًا وَلَا يُصْلِحُهُ إِلَّا الْخَوْفُ.

١١٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ
رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ قَالَ: مَنْ عَلِمَ أَنَّ اللَّهَ يَرَاهُ وَيَسْمَعُ مَا يَقُولُ وَيَعْلَمُ مَا
يَعْمَلُهُ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ فَيَحْجُزُهُ ذَلِكَ عَنِ الْقَبِيحِ مِنَ الْأَعْمَالِ فَذَلِكَ
الَّذِي خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى.

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْقُصُهُ

٨٠

که در حق او نسبت به آنچه که با بندگان رفتار می شود کوتاهی می گردد؟ آیا می ترسی که در امیدواریت به خدا دروغگو باشی یا اینکه او را شایسته امیدواری نمی بینی؟ همچنین اگر از بنده ای بترسد چنان از او می ترسد که از پروردگارش به این اندازه نمی ترسد. پس ترس از بندگان را نقد و ترس از آفریننده اش را به منزله واهی که امید برگشت آن نیست و وعده ای که به آن عمل نشود می پندارد.

۱۴- باب وجوب ترس از خدا

۱۱۱- حمزة بن حمران گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: بخشی از خطبه های رسول خدا صلی الله علیه و آله که حفظ شده است این است که حضرت فرمود: ای مردم! همانا برای شما نشانه هایی است پس از آن نشانه ها با خبر شوید و همانا برای شما نهایت و پایانی است پس آنجا باز ایستید (یا پس آن نهایت را بشناسید و از آن آگاه باشید)، آگاه باشید که مؤمن بین دو ترس عمل می کند: یکی بین زمانی که سپری شده است و او نمی داند که خداوند درباره زمان گذشته با او چه می کند و دیگری بین زمانی که باقی مانده است و او نمی داند که خداوند چه حکمی در آن روا می دارد پس باید بنده مؤمن از نفس خود برای خود و از دنیای خود برای آخرتش [توشه] گیرد و در جوانی پیش از پیری و در زندگانی پیش از مرگ [زاد و توشه فراهم کند]. پس سوگند به آن کسی که جان محمد صلی الله علیه و آله در دست اوست بعد از این دنیا باز گشتنی نیست و خانه ای جز بهشت یا دوزخ پس از این وجود ندارد.

۱۱۲- امام صادق علیه السلام فرمود: مؤمن همواره بین دو ترس گرفتار است: یکی گناهی که گذشته است و او نمی داند که خداوند در مورد آن گناه با او چه می کند و دیگری عمری که مانده است و او نمی داند که چه چیزی از مهالک را در آن کسب می کند پس مؤمن صبح نمی کند مگر با حالت خوف و جز خوف نیز او را اصلاح نخواهد کرد.

۱۱۳- در مورد قول خدای عزوجل «و برای آن کس که از مقام و مرتبه الهی ترسان است دو بهشت خواهد بود»^(۱). امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که بداند خداوند او را می بیند و سخن او را می شنود و اعمال خیر و شر او را می داند این آگاهی او را از ارتکاب اعمال زشت باز می دارد پس وی همان کسی است که از مقام پروردگارش ترسان است و نفس خود را از پیروی خواهش نفسانی باز داشته است.

١١٤ - عَنْ الْهَيْثَمِ بْنِ وَاقِدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: مَنْ خَافَ اللَّهَ أَخَافَ اللَّهُ مِنْهُ كُلَّ شَيْءٍ وَمَنْ لَمْ يَخَفِ اللَّهَ أَخَافَهُ اللَّهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ.

١١٥ - عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِثْلُهُ وَزَادَ: يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ مُنْجِيَاتٌ خَوْفُ اللَّهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ وَالْقَصْدُ فِي الْغِنَى وَالْفَقْرِ وَكَلِمَةُ الْعَدْلِ فِي الرِّضَا وَالسَّخَطِ.

١١٦ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا إِسْحَاقُ خِفِ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ وَإِنْ كُنْتَ لَا تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ وَإِنْ كُنْتَ تَرَى أَنَّهُ لَا يَرَاكَ فَقَدْ كَفَرْتَ وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ يَرَاكَ ثُمَّ بَرَزْتَ لَهُ بِالْمَعْصِيَةِ فَقَدْ جَعَلْتَهُ مِنْ أَهْوَنِ النَّاظِرِينَ عَلَيْكَ.

١١٧ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ عَرَفَ اللَّهَ خَافَ اللَّهُ وَمَنْ خَافَ اللَّهَ سَخَتْ نَفْسُهُ عَنِ الدُّنْيَا.

١١٨ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ مِنَ الْعِبَادَةِ شِدَّةَ الْخَوْفِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾ وَ قَالَ جَلَّ ثَنَاؤُهُ: ﴿فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَخْشَوْا اللَّهَ﴾ وَ قَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾ قَالَ: وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ حُبَّ الشَّرَفِ وَالدُّكْرَ لَا يَكُونَانِ فِي قَلْبِ الْخَائِفِ الرَّاهِبِ.

١١٩ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مِنَ الْفَاطِرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

١٢٠ - قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ خَلَا بِذَنْبٍ فَرَأَى اللَّهَ تَعَالَى فِيهِ وَاسْتَحْيَا مِنَ الْحَفَظَةِ غَفَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ جَمِيعَ ذُنُوبِهِ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ ذُنُوبِ الثَّقَلَيْنِ.

تَوَاتُرُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِيهِ

٨٢

۱۱۴- هیشم بن واقد گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: کسی که خدا ترس باشد خداوند خوف و هیبت او را در همه چیز می افکند و کسی که از خدا نترسد خداوند او را از همه چیز می ترساند.

۱۱۵- از امام صادق علیه السلام و ایشان از پدران بزرگوارش علیهم السلام شبیه حدیث گذشته در ضمن وصایای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام روایت شده است با اضافه ای که عبارت است از: ای علی! سه چیز نجات بخش است: ترس از خداوند در نهان و آشکار، و میانه روی در هنگام ثروت و تنگدستی، و سخن عادلانه در هنگام خوشنودی و خشم.

۱۱۶- امام صادق علیه السلام فرمود: ای اسحاق! از خدا چنان بترس که گویا او را می بینی و اگر تو او را نمی بینی او به طور حتم تو را می بیند، و اگر معتقدی که او تو را نمی بیند پس کافر گشته ای و اگر می دانی که تو را می بیند ولی با این وجود باز آشکارا معصیتش را مرتکب می شوی پس او را حقیرترین و سبک ترین بیننده بر خود انگاشته ای.

۱۱۷- امام صادق علیه السلام فرمود: هر که خدا را بشناسد ترس او در دلش می افتد و هر که از خدا ترسان باشد نفسش از دنیا طلبی باز می ماند.

۱۱۸- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا ترس شدید از خدای عزوجل از عبادت شمرده می شود، خدای عزوجل گوید: «به راستی که از بندگان خدا تنها دانشمندان از خدا خوف و خشیت دارند»^(۱) و همچنین گوید: «از مردمان نترسید و از من بیم داشته باشید»^(۲) و نیز گوید: «هر که تقوای الهی را پیشه کند خداوند برای او راه خروج [از دشواریها را] قرار می دهد»^(۳) - راوی گوید: - امام صادق علیه السلام فرمود: همانا حب و دوستی بلند پایگی و فخر در قلب شخص ترسان بیمناک راه ندارد.

۱۱۹- امام باقر علیه السلام فرمود: یکی از سخنان رسول خدا صلی الله علیه و آله این است که فرمود: ترس از خدای عزوجل سر حکمت و دانایی است.

۱۲۰- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که در پنهانی مرتکب گناهی شود پس از خدای تعالی بترسد و از فرشتگان نگهبان و ثبت کننده اعمال شرم کند خداوند عزوجل تمامی گناهانش را می بخشد اگر چه به اندازه گناهان جن و انس باشد.

١٢١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: الْخَائِفُ مَنْ لَمْ تَدْعَ لَهُ الرُّهْبَةَ لِسَانًا يَنْطِقُ بِهِ.

١٢٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: وَأَمَّا الْمُنْجِيَاتُ فَخَوْفُ اللَّهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ وَالْقَصْدُ فِي الْغِنَى وَالْفَقْرِ وَكَلِمَةُ الْعَدْلِ فِي الرِّضَا وَالسَّخَطِ.

١٢٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ قَوْمًا أَصَابُوا ذُنُوبًا فَخَافُوا مِنْهَا وَاشْفَقُوا فَجَاءَهُمْ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَالُوا: مَا لَكُمْ؟ فَقَالُوا: إِنَّا أَصَبْنَا ذُنُوبًا فَخِفْنَا مِنْهَا وَاشْفَقْنَا فَقَالُوا لَهُمْ: نَحْنُ نَحْمِلُهَا عَنْكُمْ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَخَافُونَ تَجْتَرِعُونَ عَلَيَّ؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْعَذَابَ.

١٢٤- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يُصْبِحُ إِلَّا خَائِفًا وَإِنْ كَانَ مُحْسِنًا وَلَا يُمَسِّي إِلَّا خَائِفًا وَإِنْ كَانَ مُحْسِنًا لِأَنَّهُ بَيْنَ أَمْرَيْنِ بَيْنَ وَقْتٍ قَدْ مَضَى لَا يَذَرِي مَا اللَّهُ صَانِعٌ بِهِ وَبَيْنَ أَجَلٍ قَدْ اقْتَرَبَ لَا يَذَرِي مَا يُصِيبُهُ مِنَ الْهَلَكَاتِ أَلَا وَقُولُوا خَيْرًا تُعْرِفُوا بِهِ وَاعْمَلُوا بِهِ تَكُونُوا مِنْ أَهْلِهِ صَلُّوا أَرْحَامَكُمْ وَإِنْ قَطَعُوكُمْ وَاعُودُوا بِالْفَضْلِ عَلَى مَنْ حَرَمَكُمْ وَأَدُّوا الْأَمَانَةَ إِلَى مَنْ اتَّيَمَّنَكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِ مَنْ عَاهَدْتُمْ وَإِذَا حَكَمْتُمْ فَاعْدِلُوا.

١٢٥- عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله فِي حَدِيثٍ الْمَنَاهِي قَالَ: وَمَنْ ذَرَفَتْ عَيْنَاهُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ كَانَ لَهُ بِكُلِّ قَطْرَةٍ قَطْرَةٌ مِنْ دُمُوعِهِ قَصُرٌ فِي الْجَنَّةِ مُكَلَّلٌ بِالذُّرِّ وَالْجَوْهَرِ فِيهِ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أَذُنٌ

۱۲۱- راوی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: ترسان کسی است که ترس برای او زبانی که با آن سخن گوید وانگذاشته است.

۱۲۲- امام باقر علیه السلام در ضمن حدیثی فرمود: و اما چیزهایی که مایه نجات و رستگاری اند: ترس از خدا در نهان و آشکار، و میانه روی در هنگام ثروت و تنگدستی و عادلانه رفتار نمودن در هنگام خوشنودی و خشم.

۱۲۳- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا گروهی مرتکب گناهانی شدند سپس از گناه خویش ترسیدند و بیمناک شدند پس از آن گروهی دیگر بر آنان وارد شدند و گفتند: شما را چه شده است که چنین بیمناکید؟ گفتند: ما مرتکب گناهانی شدیم و از گناه خویش ترسانیم. گفتند: ما گناه شما را از شما بر می داریم و به دوش می گیریم. پس خدای تعالی فرمود: آیا می ترسند که شما بر من دلیر گردید؟! پس عذاب را بر آنان فرستاد.

۱۲۴- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: مؤمن صبح نمی کند مگر با ترس و بیم اگر چه نیکوکار باشد و شب نمی کند مگر با ترس و بیم اگر چه نیکوکار باشد زیرا او همواره بین دو چیز است: بین زمانی که سپری شده و او نمی داند که خدا با او چه می کند و بین مرگی که نزدیک است و نمی داند که چه خطراتی [پس از مرگ] متوجه او می شود، آگاه باشید و سخن خیر گوید تا به خیر گویی شناخته شوید و کردار نیکو داشته باشید تا از اهل خیر شوید، با خویشاوندانتان پیوند برقرار کنید اگر چه آنان از شما بپرنند، با کسی که شما را محروم ساخته با فضل و بزرگواری رفتار کنید و درباره کسی که شما را امین شمرده امانتدار باشید و به پیمان کسی که با شما پیمان بسته پایبند باشید و هرگاه حکم می کنید عادلانه قضاوت کنید.

۱۵- باب استحباب زیاد گریستن از خوف خدا

۱۲۵- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش و آنان از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در حدیثی که مشتمل بر ذکر امور مورد نهی است روایت فرمود: و کسی که اشک چشمانش از ترس خدا روان گردد در برابر هر قطره از قطرات اشکش قصری در بهشت نصیبش می گردد که با دُر و گوهر پوشانده شده است و در آن چیزهایی است که نه چشمی دیده و نه گوشی

سَمِعْتُ وَ لَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ .

١٢٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ: كَانَ فِيمَا وَعَظَ اللَّهُ بِهِ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ عليه السلام أَنْ قَالَ: يَا عِيسَى أَنَا رَبُّكَ وَ رَبُّ آبَائِكَ الْأَوَّلِينَ - إِلَى أَنْ قَالَ - يَا عِيسَى بْنَ الْبَكْرِ الْبَتُولِ ابْنِكِ عَلَى نَفْسِكَ بُكَاءٌ مَنْ قَدْ وَدَّعَ الْأَهْلَ قَلَى الدُّنْيَا وَ تَرَكَهَا لِأَهْلِهَا وَ صَارَتْ رَغْبَتُهُ فِيمَا عِنْدَ اللَّهِ.

١٢٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ اسْمُ نُوحٍ عليه السلام عَبْدَ الْغَفَّارِ وَ إِنَّمَا سُمِّيَ نُوحًا لِأَنَّهُ كَانَ يَتُوحُّ عَلَى نَفْسِهِ .

١٢٨- أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: اسْمُ نُوحٍ عَبْدُ الْمَلِكِ وَ إِنَّمَا سُمِّيَ نُوحًا لِأَنَّهُ بَكَى خَمْسِمِائَةَ سَنَةٍ .

١٢٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ اسْمُ نُوحٍ عَبْدَ الْأَعْلَى وَ إِنَّمَا سُمِّيَ نُوحًا لِأَنَّهُ بَكَى خَمْسِمِائَةَ عَامٍ .

١٣٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: لَيْسَ شَيْءٌ إِلَّا وَلَهُ شَيْءٌ يَعْدِلُهُ إِلَّا اللَّهُ فَإِنَّهُ لَا يَعْدِلُهُ شَيْءٌ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا يَعْدِلُهُ شَيْءٌ وَ دَمْعَةٌ مِنْ خَوْفِ اللَّهِ فَإِنَّهُ لَيْسَ لَهَا مِثْقَالُ فَإِنْ سَأَلْتُ عَلَى وَجْهِهِ لَمْ يَرْهَقَهُ قَتَرٌ وَ لَا ذَلَّةٌ بَعْدَهَا أَبَدًا.

١٣١- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: طُوبَى لِمَنْ نَظَرَ إِلَى اللَّهِ إِلَيْهَا تَبْكِي عَلَى ذَنْبٍ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ لَمْ يَطْلُعْ عَلَى ذَلِكَ الذَّنْبِ غَيْرُهُ.

١٣٢- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: كُلُّ عَيْنٍ بَاكِئَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا ثَلَاثَةً أَعْيُنٌ: عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَ عَيْنٌ غَضَّتْ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ وَ عَيْنٌ بَاتَتْ سَاهِرَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ.

أَقْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهَا

شنیده و نه بر قلب بشری خطور کرده.

۱۲۶- امام صادق علیه السلام فرمود: در رازگویی خداوند با عیسی بن مریم علیه السلام آمده است که فرمود: ای عیسی! من پروردگار تو و پروردگار پیشینیان تو ام. ای عیسی! ای فرزند آن بانویی که باکره بود و میل و حاجتش را از مردان بریده بود، بر نفس خود گریان باش چونان کسی که با خانواده خود در حال وداع است و بی مهری دنیا را در دل دارد و آن را برای اهل دنیا واگذارده است و میل و رغبتش تنها به چیزی است که در نزد خداست.

۱۲۷- امام صادق علیه السلام فرمود: نام حضرت نوح علیه السلام عبد الغفار بود ولی چون بسیار بر نفس خود نوحه و زاری داشت نوح نامیده شد.

۱۲۸- امام صادق علیه السلام فرمود: نام حضرت نوح علیه السلام عبد الملک بود ولی چون پانصد سال را به نوحه و زاری گذراند نوح نامیده شد.

۱۲۹- امام صادق علیه السلام فرمود: نام حضرت نوح علیه السلام عبد الاعلی بود ولی چون پانصد سال را به نوحه و زاری گذراند نوح نامیده شد. (۱)

۱۳۰- امام باقر علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کند: هیچ چیزی نیست جز اینکه معادلی دارد مگر خداوند که هیچ چیز معادل او نیست، و هیچ سخنی معادل و برابر لا اله الا الله نیست، و اشکی که از خوف خدا ریخته شود هم وزنی ندارد پس اگر بر چهره شخص جاری گردد پس از آن هرگز آن روی را گرفتگی و تیرگی فرا نمی گیرد.

۱۳۱- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش روایت کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خوشایه حال چهره ای که خداوند به او نظر دارد، آن چهره ای که بر گناهی که هیچکس جز خدا بر آن اطلاعی ندارد از خوف خدا می گیرد.

۱۳۲- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر چشمی در روز قیامت گریان است مگر سه چشم: چشمی که از خوف خدا بگرید و چشمی که [از دیدن] حرامهای الهی فرو بسته شود و چشمی که در راه خدا شب زنده داری کند.

۱- طبق روایتی دیگر نام حضرت نوح علیه السلام «سکن» بوده است مرحوم صدوق گوید: «آنچه از اسامی در مورد نوح ذکر شده است در حقیقت یک نام است که جملگی بر عبودیت او اشعار دارد» البته ممکن است نام اصلی ایشان «سکن» باشد و عبد الغفار و عبد الاعلی و عبد الملک و نوح همگی القاب ایشان باشند.

١٣٣ - عَنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: كَانَ فِيمَا نَاجَى اللَّهُ بِهِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَّهُ مَا تَقَرَّبَ إِلَى الْمُتَقَرَّبُونَ بِمِثْلِ الْبُكَاءِ مِنْ خَشْيَتِي وَمَا تَعَبَّدَ لِي الْمُتَعَبِّدُونَ بِمِثْلِ الْوَرَعِ عَنْ مَحَارِمِي وَلَا تَزَيْنَ لِي الْمُتَزَيِّنُونَ بِمِثْلِ الزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا عَمَّا يُهَمُّ الْغِنَى عَنْهُ. فَقَالَ مُوسَى: يَا أَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ فَمَا أَثْبَتَهُمْ عَلَى ذَلِكَ؟ فَقَالَ: يَا مُوسَى أَمَّا الْمُتَقَرَّبُونَ لِي بِالْبُكَاءِ مِنْ خَشْيَتِي فَهُمْ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى لَا يَشْرِكُهُمْ فِيهِ أَحَدٌ وَأَمَّا الْمُتَعَبِّدُونَ لِي بِالْوَرَعِ عَنْ مَحَارِمِي فَأَنَّى أُفْتَشِ النَّاسَ عَنْ أَعْمَالِهِمْ وَلَا أُفْتَشُهُمْ حَيَاءً مِنْهُمْ وَأَمَّا الْمُتَزَيِّنُونَ لِي بِالزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا فَأَنَّى أُبَيِّحُهُمُ الْجَنَّةَ بِحَذَائِيرِهَا يَتَبَوَّءُونَ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُونَ.

ابواب جهاد النفس و ما يتلصق به

١٣٤ - قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ أَكْثَرُ مِمَّا بَيْنَ الشَّرِّ إِلَى الْعَرْشِ لِكَثْرَةِ ذُنُوبِهِ فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ يَبْكِيَ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ نَدْمًا عَلَيْهَا حَتَّى يَصِيرَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا أَقْرَبُ مِنْ جَفْنِهِ إِلَى مُقْلَتِهِ.

مرکز تحقیقات کامیونیر علوم اسلامی

١٣٥ - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا وَلَهُ كَيْلٌ وَوزنٌ إِلَّا الدُّمُوعُ فَإِنَّ الْقَطْرَةَ تُطْفِئُ بِحَاراً مِنْ نَارٍ فَإِذَا اغْرُورِقَتِ الْعَيْنُ بِمَائِهَا لَمْ يَرْهَقْ وَجْهَهُ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ فَإِذَا فَاضَتْ حَرَمَهَا اللَّهُ عَلَى النَّارِ وَلَوْ أَنَّ بَاكِياً بَكَى فِي أُمَّةٍ لُرْجِمُوا.

١٣٦ - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَحْوَهُ وَزَادَ فِي أَوَّلِهِ: مَا مِنْ عَيْنٍ إِلَّا وَهِيَ بَاكِیَّةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا عَيْنًا بَكَتْ مِنْ خَوْفِ اللَّهِ وَمَا اغْرُورِقَتْ عَيْنٌ بِمَائِهَا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ سَائِرَ جَسَدِهِ عَلَى النَّارِ.

٨٨

١٣٧ - عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَا مِنْ قَطْرَةٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَطْرَةٍ دُمُوعٍ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ مَخَافَةً مِنَ اللَّهِ لَا يُرَادُّ بِهَا غَيْرُهُ.

۱۳۳- امام رضا علیه السلام فرمود: در ضمن رازگویی خداوند با حضرت موسی علیه السلام چنین آمده است: کسانی که به من نزدیک گشته‌اند به واسطه هیچ عملی همانند گریستن از خوف من به من نزدیک نشده‌اند و آنانکه طوق بندگی مرا در گردن دارند به واسطه هیچ عملی همانند باز ایستادن از ارتکاب حرامهای من مرا بندگی ننموده‌اند و آنانکه خود را آراسته‌اند به واسطه هیچ عملی همانند پیشه نمودن زهد و بی‌رغبتی نسبت به آنچه که بی‌نیازی از آن در دنیا مورد اهمیت است، خود را برای من نیاراسته‌اند. حضرت موسی علیه السلام عرض کرد: ای گرامی‌ترین گرامیان! چه چیزی آنان را در این راه ثابت قدم و پا برجا نموده؟ خداوند فرمود: ای موسی! اما آنانکه به واسطه گریستن از خوف من به من نزدیک گشته‌اند آنان در مرتبه همجواری با رفیق اعلیٰ (معشوق و دوست برتر) هستند و هیچکس در این مقام با آنان شریک نیست و اما آنانکه به واسطه باز ایستادن از ارتکاب حرامهای من مرا بندگی ننموده‌اند من در قیامت از آنان شرم دارم که در مورد اعمالشان کنجکاوی و دقت به خرج دهم در حالی که اعمال همه مردمان را به دقت و ارسی خواهم کرد و اما آنانکه خود را به واسطه بی‌رغبتی به دنیا برایم آراسته‌اند تمامی بهشت را برای آنان مباح و روا می‌سازم که در هر جای بهشت خواستند جای گیرند.

۱۳۴- امام صادق علیه السلام فرمود: به درستی که [گاه باشد] بین آدمی و بهشت به خاطر گناهان زیادش فاصله‌ای بیش از فاصله زمین تا عرش باشد پس چنین کسی را چاره‌ای نیست جز اینکه از خوف خدای عزوجل بگریزد و بر گناهان خویش اشک ندامت بریزد تا فاصله او و بهشت نزدیکتر از فاصله پلک چشم تا مردمک چشم شود.

۱۳۵- امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ چیزی نیست جز اینکه پیمانه و وزنی دارد مگر اشکها زیرا یک قطره اشک دریاها را از آتش را خاموش می‌کند پس هرگاه چشم پر آب شد و در اشک خود غرق گشت چنین چهره‌ای را کدورت و تیرگی فرا نمی‌گیرد و هرگاه اشک آن جاری شود خداوند آن دیده را بر آتش حرام می‌گرداند و اگر در بین یک امت یک نفر [با اخلاص و از خوف خدا] بگریزد آن امت همگی مورد رحمت الهی واقع می‌شوند.

۱۳۶- از امام صادق علیه السلام مانند حدیث گذشته روایت شده است با این تفاوت که در آغاز آن آمده است: هیچ چشمی نیست مگر اینکه در روز قیامت گریان است به جز چشمی که از خوف خدا گریسته است و هیچ چشمی از خوف خدای عزوجل پر آب نشده است مگر اینکه خداوند سایر بدن او را بر آتش حرام می‌گرداند.

۱۳۷- امام باقر علیه السلام فرمود: هیچ قطره‌ای در نزد خداوند عزوجل دوست داشتنی‌تر و محبوب‌تر از قطره اشکهایی که در تاریکی شب و از خوف خدا با اخلاص کامل ریخته می‌شود نیست.

١٣٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كُلُّ عَيْنٍ بَاكِیَّةٌ یَوْمَ الْقِیَامَةِ إِلَّا ثَلَاثَةً
عَيْنٌ غَضَّتْ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ وَ عَيْنٌ سَهَرَتْ فِي طَاعَةِ اللَّهِ وَ عَيْنٌ
بَكَتْ فِي جَوْفِ اللَّیْلِ مِنْ خَشِیَةِ اللَّهِ.

١٣٩- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى عليه السلام أَنْ عِبَادِي لَمْ
يَتَقَرَّبُوا إِلَيَّ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ ثَلَاثٍ خَصَالٍ قَالَ مُوسَى: يَا رَبِّ وَ
مَا هِيَ؟ قَالَ: يَا مُوسَى! الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا وَ الْوَرَعُ عَنْ مَعَاصِي وَ الْبُكَاءُ
مِنْ خَشِیَّتِي قَالَ مُوسَى يَا رَبِّ فَمَا لِمَنْ صَنَعَ ذَا؟ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ يَا
مُوسَى أَمَّا الزَّاهِدُونَ فِي الدُّنْيَا فَفِي الْجَنَّةِ وَ أَمَّا الْبُكَاءُونَ مِنْ
خَشِیَّتِي فَفِي الرَّفِيعِ الْأَعْلَى لَا يُشَارِكُهُمْ فِيهِ أَحَدٌ وَ أَمَّا الْوَرِعُونَ عَنْ
مَعَاصِي فَإِنِّي أَفْتَشُ النَّاسَ وَ لَا أَفْتَشُهُمْ.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهَا

١٤٠- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرُّضَا عليه السلام قَالَ: أَحْسِنِ الظَّنَّ بِاللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ
جَلَّ يَقُولُ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي إِنْ خَيْرًا فَخَيْرًا وَإِنْ شَرًّا فَشَرًّا.
١٤١- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرُّضَا عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: فَأَحْسِنِ الظَّنَّ بِاللَّهِ
فَإِنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام كَانَ يَقُولُ: مَنْ حَسَنَ ظَنُّهُ بِاللَّهِ كَانَ اللَّهُ عِنْدَ ظَنِّهِ
بِهِ وَ مَنْ رَضِيَ بِالْقَلِيلِ مِنَ الرِّزْقِ قَبْلَ مِنْهُ الْيَسِيرَ مِنَ الْعَمَلِ.

١٤٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: وَجَدْنَا فِي كِتَابِ عَلِيِّ عليه السلام أَنْ رَسُولَ
اللَّهِ ﷺ قَالَ عَلَى مِنْبَرِهِ: وَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ مَا أُعْطِيَ مُؤْمِنٌ قَطُّ خَيْرَ
الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ إِلَّا بِحُسْنِ ظَنِّهِ بِاللَّهِ وَ رَجَائِهِ لَهُ وَ حُسْنِ خُلُقِهِ وَ
الْكَفِّ عَنِ اغْتِيَابِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَا يُعَذِّبُ اللَّهُ مُؤْمِنًا

٩٠

۱۳۸- امام صادق علیه السلام فرمود: هر چشمی در روز قیامت گریان است مگر سه چشم: یکی چشمی که از دیدن آنچه خداوند دیدنش را بر او حرام نموده فرو بسته شود و دیگری چشمی که در طاعت خدا بیدار بماند و دیگری چشمی که در دل شب از خوف خدا بگردد.

۱۳۹- امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند به موسی علیه السلام وحی فرستاد که بندگان من به سوی من تقرب نمی یابند به چیزی که در نزد من محبوبتر باشد از سه خصلت، حضرت موسی علیه السلام عرض کرد: ای پروردگار من آن سه چیست؟ فرمود: ای موسی! یکی بی رغبتی به دنیا و دیگری پرهیز از نافرمانی من و دیگری گریستن از خوف من. موسی عرض کرد: ای پروردگار من! کسی که چنین باشد چه چیزی نصیبش خواهد شد؟ خداوند وحی فرستاد که: ای موسی! اما بی رغبتان به دنیا در بهشت جای خواهند گرفت و اما آنانکه از خوف من گریانند در مقامی رفیع و برترند که هیچ کس با آنان در آن مقام شریک نیست و اما آنانکه از نافرمانی من پروا دارند من نیز مردمان را سخت بازرسی خواهم کرد ولی در کار آنان موشکافی به خرج نمی دهم.

۱۶- باب وجوب حسن ظن به خداوند و تحریم بدگمانی نسبت به خدا

۱۴۰- امام رضا علیه السلام فرمود: به خداوند گمان نیکو داشته باش زیرا خداوند عزوجل گوید: من در نزد گمانی که بنده ام به من دارد حاضریم اگر گمان خیر به من دارد پس پاداش خیر می بیند و اگر گمان بد به من دارد پس کیفری بد در انتظار اوست.

۱۴۱- امام رضا علیه السلام فرمود: به خداوند گمان نیک داشته باش زیرا امام صادق علیه السلام می فرمود: کسی که به خداوند گمان نیکو داشته باشد خداوند در نزد گمان او حاضر است و کسی که به روزی کم قانع و خوشنود باشد خداوند نیز عمل کم را از او می پذیرد.

۱۴۲- امام باقر علیه السلام فرمود: در کتاب علی علیه السلام یافتیم که رسول خدا صلی الله علیه و آله بر فراز منبر فرمود: سوگند به آن خدایی که جز او معبودی نیست به هیچ مؤمنی هرگز خیر دنیا و آخرت عطا نشده است مگر به خاطر چند خصلت: گمان نیکو به خداوند و امیدواری به عطا و بخشش خدا و خوش خلقی و باز ایستادن از غیبت مؤمنان و سوگند به خدایی که جز او معبودی نیست خداوند هیچ مؤمنی را بعد از توبه و استغفار عذاب نمی کند

بَعْدَ التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ إِلَّا بِسُوءِ ظَنِّهِ بِاللَّهِ وَتَقْصِيرٍ مِنْ رَجَائِهِ لَهُ وَ
سُوءِ خُلُقِهِ وَاغْتِيَابِ الْمُؤْمِنِينَ وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَا يَحْسُنُ ظَنُّ
عَبْدٍ مُؤْمِنٍ بِاللَّهِ إِلَّا كَانَ اللَّهُ عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ لِلَّهِ كَرِيمٌ بِيَدِهِ
الْخَيْرُ يَسْتَحْيِي أَنْ يَكُونَ عَبْدُهُ الْمُؤْمِنُ قَدْ أَحْسَنَ بِهِ الظَّنَّ ثُمَّ يُخْلِفُ
ظَنَّهُ وَرَجَاءَهُ فَأَحْسِنُوا بِاللَّهِ الظَّنَّ وَارْغَبُوا إِلَيْهِ.

١٤٣- عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: حُسْنُ
الظَّنِّ بِاللَّهِ أَنْ لَا تَرْجُو إِلَّا اللَّهَ وَلَا تَخَافَ إِلَّا ذَنْبَكَ.

١٤٤- عَنْ سِنَانِ بْنِ طَرِيفٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: يَنْبَغِي
لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَخَافَ اللَّهَ خَوْفًا كَأَنَّهُ مُشْرِفٌ عَلَى النَّارِ وَ يَرْجُوهُ رَجَاءً
كَأَنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ. ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِهِ بِهِ
إِنْ خَيْرًا فَخَيْرًا وَإِنْ شَرًّا فَشَرًّا.

١٤٥- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام بِإِسْنَادِهِ إِلَى وَصِيَّةِ عَلِيِّ عليه السلام
لِمُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ قَالَ: وَلَا يَغْلِبَنَّ عَلَيْكَ سُوءُ الظَّنِّ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ
فَإِنَّهُ لَنْ يَدَعَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ خَلِيلِكَ صُلْحًا.

١٤٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ آخِرَ عَبْدٍ يُؤْمَرُ بِهِ إِلَى النَّارِ
فَيَلْتَفِتُ فَيَقُولُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ: أَعْجَلُوهُ فَإِذَا أُتِيَ بِهِ قَالَ لَهُ: عَبْدِي لِمَ
الْتَفَتَ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ مَا كَانَ ظَنِّي بِكَ هَذَا فَيَقُولُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ:
عَبْدِي مَا كَانَ ظَنُّكَ بِي؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ مَا كَانَ ظَنِّي بِكَ أَنْ تَغْفِرَ لِي
خَطِيئَتِي وَتُدْخِلَنِي جَنَّتِكَ قَالَ: فَيَقُولُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ: مَلَأْتُكَ بِي
عِزِّي وَجَلَالِي وَآلَائِي وَارْتِفَاعِ مَكَانِي مَا ظَنُّ بِي هَذَا سَاعَةً مِنْ
حَيَاتِهِ خَيْرًا قَطُّ وَ لَوْ ظَنُّ بِي سَاعَةً مِنْ حَيَاتِهِ خَيْرًا مَا رَوَّعْتُهُ بِالنَّارِ
أَجِزُوا لَهُ كَذِبَهُ وَأَدْخِلُوهُ الْجَنَّةَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا ظَنُّ عَبْدٍ

قَوْلَانِ
جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٩٢

مگر به سبب چند خصلت: بدگمانی اش به خداوند و کوتاهی نمودن در امید داشتن به خدا و بد اخلاقی و غیبت نمودن از مؤمنین. و سوگند به خدایی که جز او معبودی نیست هیچ بنده مؤمنی گمان نیکو به خداوند نمی کند مگر اینکه خداوند در نزد گمان نیکوی او حاضر است [و پاداش نیکو به او می دهد] زیرا خداوند بخشنده است و تمامی خیر در دست اوست و شرم دارد از اینکه بنده مؤمنش به او گمان نیکی داشته باشد و آن گمان و امیدواری اش به خطا رَوَد پس به خداوند گمان نیکو داشته باشید و به سوی او میل داشته باشید و زاری کنید.

۱۴۳- سفیان بن عیینه گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: گمان نیکو به خداوند داشتن این است که امید به هیچکس جز او نداشته باشی و از هیچ چیز جز گناهت ترسی.

۱۴۴- سنان بن طریف گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هر مؤمن سزاوار است که چنان از خداوند بترسد که گویا نزدیک است که به آتش افکنده شود و چنان به رحمت او امیدوار باشد که گویا از اهل بهشت است. سپس فرمود: خداوند تبارک و تعالی در نزد گمان بنده اش به خود حاضر است اگر گمانش به او خیر باشد خداوند هم خیر برایش پیش می آورد و اگر گمانش بد باشد خداوند هم بد برایش پیش می آورد.

۱۴۵- امام باقر علیه السلام فرمود: در وصیت علی علیه السلام به فرزندش محمد بن حنفیه آمده است که: مبدا بدگمانی به خداوند عز و جل بر تو غالب شود زیرا این بدگمانی بین تو و دوستت که خداوند است صلح و آشتی باقی نمی گذارد.

۱۴۶- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا آخرین بنده ای که در روز قیامت دستور داده می شود که به سوی آتش دوزخ رود به چپ و راست خود می نگرد پس خداوند جلّ جلاله می فرماید: با شتاب بیاوریدش. پس چون به محضر پروردگار آورده می شود خداوند می فرماید: ای بنده من! چرا به چپ و راست خود می نگری؟ عرض می کند: ای پروردگار من! من چنین گمانی به تو نداشتم، خداوند جلّ جلاله می فرماید: ای بنده من! چه گمانی به من داشتی؟ عرض می کند: ای پروردگار من! گمان من به تو این بود که از گناه در می گذاری و مرا به بهشت وارد می کنی. خداوند جلّ جلاله می فرماید: ای فرشتگان من! سوگند به عزّت و بزرگی و نعمتها و بلندی جایگاهم که این بنده در زندگی اش هرگز ساعتی چنین گمان خوبی به من نداشت و اگر در تمام زندگی اش ساعتی چنین گمان خیری به من داشت او را با آتش نمی ترساندم و لرزه بر اندامش نمی افکندم حال که چنین گفت این دروغش را بر او روا دارید و او را به بهشت داخل کنید. سپس امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ بنده ای

بِاللَّهِ خَيْرًا إِلَّا كَانَ لَهُ عِنْدَ ظَنِّهِ وَ مَا ظَنُّ بِهِ سُوءًا إِلَّا كَانَ اللَّهُ عِنْدَ ظَنِّهِ بِهِ
وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَأَاكُمْ
فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾.

١٤٧- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرُّضَا عليه السلام قَالَ: قَالَ لِي أَحْسَنُ الظَّنِّ بِاللَّهِ فَإِنْ
اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي فَلَا يَظُنُّ بِي إِلَّا خَيْرًا.

١٤٨- عَنْ ابْنِ رِثَابٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: يُؤْتَى بِعَبْدٍ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ ظَالِمٍ لِنَفْسِهِ فَيَقُولُ اللَّهُ: أَلَمْ أَمُرْكَ بِطَاعَتِي أَلَمْ أَنْهَكَ
عَنْ مَعْصِيَتِي؟ فَيَقُولُ: بَلَى يَا رَبِّ وَ لَكِنْ غَلَبَتْ عَلَيَّ شَهَوَاتِي فَإِنْ
تُعَذِّبْنِي فَبِذَنْبِي لَمْ تَظْلِمْنِي فَيَأْمُرُ اللَّهُ بِهِ إِلَى النَّارِ فَيَقُولُ مَا كَانَ هَذَا
ظَنِّي بِكَ فَيَقُولُ مَا كَانَ ظَنُّكَ بِي؟ قَالَ: كَانَ ظَنِّي بِكَ أَحْسَنَ الظَّنِّ
فَيَأْمُرُ اللَّهُ بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى: لَقَدْ نَفَعَكَ حُسْنُ
ظَنِّكَ بِي السَّاعَةَ.

تَوَابَنَ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْصَابُهُ

١٤٩- عَنْ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عليه السلام يَقُولُ: إِنْ
رَجُلًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ عَبْدَ اللَّهِ أَرْبَعِينَ سَنَةً ثُمَّ قَرَّبَ قُرْبَانًا فَلَمْ يَقْبَلْ
مِنْهُ فَقَالَ: لِنَفْسِهِ مَا أُتِيَتْ إِلَّا مِنْكَ وَ مَا الذَّنْبُ إِلَّا لَكَ قَالَ: فَأَوْحَى اللَّهُ
عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ ذَمُّكَ لِنَفْسِكَ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَتِكَ أَرْبَعِينَ سَنَةً.

٩٤

١٥٠- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: يَا أَسْرَى الرِّغْبَةِ أَقْصِرُوا فَإِنَّ
الْمُعَرَّجَ عَلَى الدُّنْيَا مَا لَا يَرْوَعُهُ مِنْهَا إِلَّا صَرِيفُ أَنْتَابِ الْحَدَثَانِ أُيُّهَا
النَّاسُ تَوَلَّوْا مِنْ أَنْفُسِكُمْ تَأْدِيبَهَا وَ اعْدِلُوا بِهَا عَنْ ضَرَاوَةِ عَادَاتِهَا.

به خداوند خوش گمان نبوده جز اینکه خداوند در نزد گمانش حاضر است [و با او به خوبی رفتار می‌کند] و هیچ بنده‌ای به خداوند بد گمان نبوده جز اینکه خداوند در نزد گمان وی حاضر است [و او را به بدی کیفر می‌دهد] و این همان معنای گفتار خداوند عزوجل است که می‌فرماید: «و این گمان بدی بود که به پروردگارتان داشتید و همان موجب هلاک شما شد پس از زیانکاران گردیدید» (۱).

۱۴۷- راوی از امام رضا علیه السلام روایت کند که حضرت به من فرمود: گمان نیکو به خداوند داشته باش زیرا خدای عزوجل می‌فرماید: من در نزد گمان بنده‌ام حاضرم پس بنده‌ام جز گمان خیر به من نداشته باشد.

۱۴۸- ابن رناب گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: در روز قیامت بنده‌ای که به خویشتن ستم نموده آورده می‌شود پس خداوند می‌فرماید: آیا تو را به طاعت و فرمانبرداری امر نکردم؟ آیا تو را از نافرمانی‌ام نهی نکردم؟ بنده گنهکار گوید: درست است ای پروردگار من! ولی شهوتم بر من چیره شد پس اگر مرا کیفر دهی به خاطر گناهی است که مرتکب شده‌ام و به من ستم روا نداشته‌ای. پس خداوند دستور می‌دهد که او را به سوی آتش برند. بنده گنهکار می‌گوید: ای خدای من! گمان من به تو چنین نبود. خداوند می‌فرماید: مگر چه گمانی به من داشتی؟ می‌گوید: خدایا من به تو نیکوترین گمان را داشتم. پس خداوند امر می‌کند که او را به سوی بهشت برند و می‌فرماید: حَقّاً که گمان نیکوی تو به من امروز به تو سود بخشید.

۱۷- باب استحباب نگویش نمودن نفس و ادب کردن و دشمن داشتن نفس

۱۴۹- حسن بن جهم گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: مردی از بنی اسرائیل خداوند را چهل سال عبادت کرد سپس قربانی‌ای به درگاه خدا نمود و قربانی او پذیرفته نشد پس با نفس خود چنین گفت: ای نفس! آنچه که به من رسیده نیست مگر از جانب تو و گناهی نیست مگر از آن تو. پس خداوند عزوجل به سوی او وحی فرستاد که: این نکوهشی که از نفس خود نمودی از عبادت چهل ساله‌ات برتر است.

۱۵۰- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: ای اسیران خواهش نفسانی! میل نفس را کوتاه کنید زیرا کسی را که به دنیا دل بسته است بجز صدای دندانه‌های حوادث دنیا چیز دیگری او را نمی‌ترساند، ای مردم از درون خود عهده دار ادب کردن نفس‌های خود شوید و نفس‌هاتان را از درنده‌خویی و حریص بودن بر عادات دنیا بازگردانید.

١٥١- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ مَقَتَ نَفْسَهُ دُونَ مَقَتِ النَّاسِ أَمَنَهُ اللَّهُ مِنْ فِرْعَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

١٥٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لَا تَذْهَبْ بِكُمْ الْمَذَاهِبُ فَوَ اللَّهُ مَا شِيعْتُنَا إِلَّا مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ .

١٥٣- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ (فِي حَدِيثٍ) إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّهُ لَا يُذَرُّكَ مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِطَاعَتِهِ.

١٥٤- عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ لِي: يَا جَابِرُ أَيْكْتَفِي مَنْ يَنْتَحِلُ التَّشْيِيعَ أَنْ يَقُولَ بِحُبِّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ؟ فَوَ اللَّهُ مَا شِيعْتُنَا إِلَّا مَنْ اتَّقَى اللَّهَ وَ أَطَاعَهُ وَ مَا كَانُوا يُعْرِفُونَ يَا جَابِرُ إِلَّا بِالتَّوَاضُّعِ وَ التَّخَشُّعِ وَ الْأَمَانَةِ وَ كَثْرَةِ ذِكْرِ اللَّهِ وَ الصَّوْمِ وَ الصَّلَاةِ وَ الْبِرِّ بِالْوَالِدَيْنِ وَ التَّعَاهُدِ لِلْجِيرَانِ مِنَ الْفُقَرَاءِ وَ أَهْلِ الْمَسْكَنَةِ وَ الْغَارِمِينَ وَ الْيَتَامَ وَ صِدْقِ الْحَدِيثِ وَ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ وَ كَفِّ الْأَلْسِنِ عَنِ النَّاسِ إِلَّا مِنْ خَيْرٍ وَ كَانُوا أَمْنَاءَ عَشَائِرِهِمْ فِي الْأَشْيَاءِ - إِلَى أَنْ قَالَ: - أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ اتَّقَاهُمْ وَ أَعْمَلُهُمْ بِطَاعَتِهِ يَا جَابِرُ وَ اللَّهُ مَا نَتَقَرَّبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا بِالطَّاعَةِ وَ مَا مَعَنَا بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ وَ لَا عَلَى اللَّهِ لِأَحَدٍ مِنْ حُجَّةٍ مَنْ كَانَ لِلَّهِ مُطِيعًا فَهُوَ لَنَا وَلِيٌّ وَ مَنْ كَانَ لِلَّهِ عَاصِيًا فَهُوَ لَنَا عَدُوٌّ وَ مَا تُنَالُ وَلَا يُتَنَالُ إِلَّا بِالْعَمَلِ وَ الْوَرَعِ.

١٥٥- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: فِي حَدِيثٍ وَ اللَّهِ مَا مَعَنَا مِنَ اللَّهِ بَرَاءَةٌ

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٩٦

۱۵۱- رسول خدا ﷺ فرمود: کسی که به جای اینکه مردم را دشمن گیرد نفس خود را دشمن دارد خداوند او را از بی تابی روز قیامت ایمن دارد.

۱۸- باب وجوب فرمانبرداری از خداوند

۱۵۲- امام باقر ﷺ فرمود: راه و روشهای مختلف شما را [از حق] دور نگردانند و با خود نبرد که سوگند به خدا شیعه ما نیست مگر کسی که خدای عزوجل را اطاعت کند.

۱۵۳- امام باقر ﷺ در حدیثی فرمود: رسول خدا ﷺ فرموده است که: حقیقتاً آنچه [از نعمتها و رضوان] که در نزد خداوند است جز با طاعت و فرمانبرداری از او به دست نمی آید.

۱۵۴- جابر از امام باقر ﷺ روایت کند که حضرت به من فرمود: ای جابر! آیا کسی که نسبت شیعه بودن را به خود می دهد همین که قائل به دوستی ما اهل بیت باشد کفایتش می کند؟ سوگند به خدا که شیعه ما نیست مگر کسی که تقوای الهی را پیشه سازد و خدای را اطاعت کند، و ای جابر! شیعیان ما شناخته نمی شوند مگر به فروتنی و خشوع و امانتداری و کثرت یاد خدا و روزه و نماز و نیکی به پدر و مادر و رسیدگی به همسایگان تنگدست و رسیدگی به ناتوانان و قرض داران و یتیمان و راستگویی و تلاوت قرآن و نگهداری زبان خود درباره مردم مگر در خیرگویی و شیعیان باید در همه چیز امین قوم و قبیله خود باشند - تا آنجا که فرمود: - دوست داشتنی ترین بندگان در نزد خدای عزوجل آنانند که پرهیزکارتر و عمل کننده تر به طاعت خداوند. ای جابر! سوگند به خدا که ما جز به وسیله طاعت و فرمانبرداری از خداوند عزوجل نمی توانیم به او نزدیک شویم و جواز رهایی از آتش همراه ما نیست و هیچکس حجت و برهانی بر علیه خداوند ندارد، هر کس مطیع و فرمانبر خداوند باشد او دوست ماست و هر کس عصیان خدا را کند دشمن ماست و به ولایت و دوستی ما کسی نمی رسد مگر به وسیله عمل شایسته و پارسایی.

۱۵۵- امام باقر ﷺ در حدیثی فرمود:

سوگند به خداوند که از جانب خداوند برای ما جواز رهایی از آتش نیست

وَلَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ اللَّهِ قَرَابَةٌ وَلَا لَنَا عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ وَلَا نَتَقَرَّبُ إِلَى اللَّهِ إِلَّا بِالطَّاعَةِ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُطِيعاً لِلَّهِ تَنَفَّعَهُ وَلَا يَتَنَا وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ عَاصِياً لِلَّهِ لَمْ تَنَفَّعَهُ وَلَا يَتَنَا وَيَحْكُمُ لَا تَغْتَرُّوا وَيَحْكُمُ لَا تَغْتَرُّوا.

١٥٦- عَنْ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَالَ اللَّهُ: جَلَّ جَلَالُهُ: يَا ابْنَ آدَمَ أَطِيعْنِي فِيمَا أَمَرْتُكَ وَلَا تُعَلِّمْنِي مَا يُصْلِحُكَ.

١٥٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَيُّمَا عَبْدٍ أَطَاعَنِي لَمْ أَكِلْهُ إِلَى غَيْرِي وَأَيُّمَا عَبْدٍ عَصَانِي وَكَلَّتْهُ إِلَى نَفْسِهِ ثُمَّ لَمْ أُبَالِ فِي أَيِّ وَادٍ هَلَكَ.

١٥٨- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ﴾ قَالَ: يُطَاعُ فَلَا يُعْصَى وَيُذَكَّرُ فَلَا يُنْسَى وَيُشْكَرُ فَلَا يُكْفَرُ.

١٥٩- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الطَّاعَةَ غَنِيمَةً الْأَكْيَاسِ عِنْدَ تَفْرِيطِ الْعِجْزَةِ.

١٦٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ يَقُومُ عُنُقُ مِنَ النَّاسِ فَيَأْتُونَ بَابَ الْجَنَّةِ فَيُقَالُ: مَنْ أَنْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: نَحْنُ أَهْلُ الصَّبْرِ فَيُقَالُ لَهُمْ: عَلَى مَا صَبَرْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: كُنَّا نَصْبِرُ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ وَنَصْبِرُ عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: صَدَقُوا أَدْخِلُوهُمْ الْجَنَّةَ وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿إِنَّمَا يُؤَفِّي الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾.

١٦١- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الصَّبْرُ صَبْرَانِ: صَبْرٌ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ حَسَنٌ

و بین ما و خداوند خویشاوندی برقرار نیست و ما حجت و برهانی بر خداوند نداریم و جز به وسیله طاعت و فرمانبرداری اش به او نزدیک نمی شویم پس هر کدام از شما که مطیع خداوند باشد ولایت و دوستی ما به او سود می بخشد و هر کدام شما که در برابر خداوند عصیان کند دوستی ما به او سودی نمی بخشد. وای بر شما مبادا فریب بخورید، وای بر شما مبادا فریب بخورید.

۱۵۶- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش و آنان از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کنند که فرمود: خداوند جل جلاله فرمود: ای فرزند آدم! در آنچه که به تو دستور داده ام مرا اطاعت کن و آنچه را که تو را به صلاح می رساند به من نیاموز [که من خود می دانم که چه چیزی به صلاح توست].

۱۵۷- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش و آنان از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کنند که فرمود: خداوند عزوجل می فرماید: هر بنده ای که مرا اطاعت کند او را به سوی غیر خود و نمی گذارم و هر بنده ای که مرا نافرمانی کند او را به سوی خودش و می گذارم پس از آن دیگر باکی ندارم که در چه راهی به هلاکت برسد.

۱۵۸- ابی بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام درباره این گفتار خدا که می فرماید «تقوای الهی را پیشه کنید حق تقوایش را»^(۱) پرسیدم. حضرت فرمود: [حق تقوا این است که] اطاعت خداوند صورت گیرد و نافرمانی اش نشود، و همواره یاد شود و فراموش نگردد، و شکر او به جای آورده شود و ناسپاسی اش نشود.

۱۵۹- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: به راستی که خداوند طاعت خود را در زمانی که ناتوانان در آن کوتاهی می کنند غنیمتی برای زیرکان قرار داد [که زیرکان از طاعت خدا توشه ای برای آخرت غنیمت گیرند]. علوم ربی

۱۹- باب وجوب صبر نمودن بر طاعت خدا و

صبر نمودن در برابر معصیت خدا

۱۶۰- امام صادق علیه السلام فرمود: آنگاه که روز قیامت شود جماعتی از مردم بر می خیزند و به در بهشت می آیند به آنان گفته می شود: شما چه کسانی هستید؟ گویند: ما اهل صبر هستیم. به آنان گفته می شود: بر چه چیزی صبر کردید؟ گویند: ما در دنیا بر طاعت و معاصی خداوند صبر می نمودیم. در اینجا خداوند عزوجل گوید: راست می گویند آنان را به بهشت وارد کنید. و این است معنای گفتار خداوند که می فرماید: «پاداش صابران به طور کامل و بدون حساب به آنان داده می شود»^(۲).

۱۶۱- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود:

صبر بر دو گونه است: صبر در هنگام مصیبت که این نیکو و زیباست

جَمِيلٌ وَ أَحْسَنُ مِنْ ذَلِكَ الصَّبْرُ عِنْدَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَ الذِّكْرُ
ذِكْرَانِ: ذِكْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ وَ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ ذِكْرُ اللَّهِ
عِنْدَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكَ فَيَكُونُ حَاجِزاً.

١٦٢- قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: لَمَّا حَضَرَتْ عَلِيٌّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام الْوَفَاةُ
ضَمَّنِي إِلَى صَدْرِهِ وَ قَالَ يَا بُنَيَّ أَوْصِيكَ بِمَا أَوْصَانِي بِهِ أَبِي حِينَ
حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ وَ بِمَا ذَكَرَ أَنَّ أَبَاهُ أَوْصَاهُ بِهِ يَا بُنَيَّ اصْبِرْ عَلَى الْحَقِّ وَ
إِنْ كَانَ مُرّاً.

١٦٣- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: الصَّبْرُ صَبْرَانِ: صَبْرٌ عَلَى الْبَلَاءِ حَسَنٌ
جَمِيلٌ وَ أَفْضَلُ الصَّبْرَيْنِ الْوَرَعُ عَنِ الْمَحَارِمِ.

١٦٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: اصْبِرُوا عَلَى الدُّنْيَا فَإِنَّمَا هِيَ سَاعَةٌ
فَمَا مَضَى مِنْهُ لَا تَجِدُ لَهُ أَلْماً وَ لَا سُروراً وَ مَا لَمْ يَجِئْ فَلَا تَذْري مَا
هُوَ؟ وَ إِنَّمَا هِيَ سَاعَتُكَ الَّتِي أَنْتَ فِيهَا فَاصْبِرْ فِيهَا عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ وَ
اصْبِرْ فِيهَا عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ.

١٦٥- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله الصَّبْرُ ثَلَاثَةٌ: صَبْرٌ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ وَ صَبْرٌ
عِنْدَ الطَّاعَةِ وَ صَبْرٌ عَنِ الْمَعْصِيَةِ، فَمَنْ صَبَرَ عَلَى الْمُصِيبَةِ حَتَّى
يَرُدَّهَا بِحُسْنِ عَزَائِهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ ثَلَاثِمِائَةَ دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ الدَّرَجَةِ إِلَى
الدَّرَجَةِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ مَنْ صَبَرَ عَلَى الطَّاعَةِ كَتَبَ اللَّهُ
لَهُ سِتْمِائَةَ دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ الدَّرَجَةِ إِلَى الدَّرَجَةِ كَمَا بَيْنَ تُخُومِ الْأَرْضِ
إِلَى مُنْتَهَى الْعَرْشِ وَ مَنْ صَبَرَ عَنِ الْمَعْصِيَةِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ تِسْعِمِائَةَ
دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ الدَّرَجَةِ إِلَى الدَّرَجَةِ كَمَا بَيْنَ تُخُومِ الْأَرْضِ إِلَى مُنْتَهَى الْعَرْشِ.

١٠٠

١٦٦- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ لِبَعْضِ وَلَدِهِ: يَا
بُنَيَّ إِيَّاكَ أَنْ يَرَاكَ اللَّهُ فِي مَعْصِيَةٍ نَهَاكَ عَنْهَا وَ إِيَّاكَ أَنْ يَفْقِدَكَ اللَّهُ

و نیکوتر از آن، صبر نمودن در هنگام روبرو شدن با چیزهایی است که خداوند بر تو حرام نموده و یاد خدا نیز بر دو گونه است: یاد نمودن خداوند عزوجل در هنگام مصیبت و برتر از آن، یاد نمودن خداوند در هنگام مواجهه با حرام الهی است که این یاد مانع و باز دارنده آتش دوزخ است.

۱۶۲- امام باقر علیه السلام فرمود: زمانی که وفات پدرم امام سجّاد علیه السلام فرا رسید مرا به سینه خود چسبانید و فرمود: ای پسرکم! تو را به چیزی سفارش می‌کنم که پدرم امام حسین علیه السلام در هنگام وفات مرا به آن سفارش فرمود و فرمود که پدرش علی علیه السلام او را به این وصیت سفارش فرموده است: ای پسر! بر حق صبر کن اگر چه تلخ باشد.

۱۶۳- امام باقر علیه السلام فرمود: صبر بر دو گونه است: صبر بر بلا که نیکو و زیباست و برترین دو قسم صبر پرهیز نمودن از حرامهای الهی است.

۱۶۴- امام صادق علیه السلام فرمود: بر دنیا صبر کنید که دنیا ساعتی بیش نیست پس آنچه از دنیا سپری شده برای آن رنجی و سروری نمی‌یابی [رنج و شادمانی آن تمام شدنی است] و آنچه نیامده است نمی‌دانی چیست؟ دنیا همان ساعتی است که تو در آن هستی پس در آن بر طاعت و فرمانبرداری خدا صبر کن و در مقابل معصیت خداوند نیز شکیباش.

۱۶۵- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: صبر بر سه قسم است: صبر در هنگام مصیبت و صبر در طاعت خداوند و صبر در برابر معصیت و گناه، پس کسی که بر مصیبتی صبر کند تا آنجا که آن مصیبت را به تسلی و آرامشی نیکو باز گرداند خداوند برای او سیصد درجه می‌نویسد که بین یک درجه تا درجه دیگر به اندازه بین زمین و آسمان فاصله است و کسی که بر طاعت خدا صبر کند خداوند برای او ششصد درجه می‌نویسد که مابین یک درجه تا درجه دیگر به اندازه مابین حدود مرز زمین تا انتهای عرش الهی فاصله است و کسی که در برابر معصیت و گناه صبر کند خداوند برای او نهصد درجه می‌نویسد که مابین یک درجه تا درجه دیگر به اندازه مابین حد و مرز زمین تا انتهای عرش فاصله است.

۱۶۶- از امام موسی بن جعفر علیه السلام روایت است که به یکی از فرزندانش فرمود: ای

پسرکم! بر حذر باش از اینکه خداوند تو را در حال گناهی که تو را از انجام آن نهی نموده است ببیند و بر حذر باش از اینکه خداوند تو را در انجام طاعتی که به انجام آن

عِنْدَ طَاعَةِ أَمْرِكَ بِهَا.

١٦٧- عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: لَمَّا حَضَرَتْ أَبِي الْوَفَاةُ ضَمَّنِي إِلَى صَدْرِهِ وَقَالَ: يَا بُنَيَّ اصْبِرْ عَلَى الْحَقِّ وَإِنْ كَانَ مُرًّا تَوَفَّ أَجْرَكَ بِغَيْرِ حِسَابٍ.

١٦٨- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: الصَّبْرُ صَبْرَانِ: صَبْرٌ عَلَى مَا تُحِبُّ وَصَبْرٌ عَلَى مَا تَكْرَهُ ثُمَّ قَالَ عليه السلام: إِنْ وَلِيَ مُحَمَّدٌ مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ وَ إِنْ بَعْدَتْ لُحْمَتُهُ وَ إِنْ عَدُوٌّ مُحَمَّدٍ مِنْ عَصَى اللَّهَ وَ إِنْ قَرُبَتْ قَرَابَتُهُ.

١٦٩- وَقَالَ عليه السلام: شَتَانُ بَيْنَ عَمَلَيْنِ عَمَلٍ تَذْهَبُ لَذَّتُهُ وَ تَبْقَى تَبِعَتُهُ وَ عَمَلٍ تَذْهَبُ مَثُونَتُهُ وَ يَبْقَى أَجْرُهُ.

١٧٠- وَقَالَ عليه السلام: اتَّقُوا مَعَاصِيَ اللَّهِ فِي الْخَلَوَاتِ فَإِنَّ الشَّاهِدَ هُوَ الْحَاكِمُ. ١٧١- وَقَالَ عليه السلام: إِنْ اللَّهُ وَضَعَ الثَّوَابَ عَلَى طَاعَتِهِ وَ الْعِقَابَ عَلَى مَعْصِيَتِهِ ذِيَادَةً لِعِبَادِهِ عَنْ نِقْمَتِهِ وَ حَيَاشَةَ لَهُمْ إِلَى جَنَّتِهِ.

١٧٢- وَقَالَ عليه السلام: أَحْذَرُ أَنْ يَرَاكَ اللَّهُ عِنْدَ مَعْصِيَتِهِ أَوْ يَفْقِدَكَ عِنْدَ طَاعَتِهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ فَإِذَا قَوَيْتَ فَأَقْوِ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ فَإِذَا ضَعُفَتْ فَأَضْعِفْ عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ.

١٧٣- أَتَى رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَوْصِنِي فَقَالَ: لَا يَفْقِدُكَ اللَّهُ حَيْثُ أَمْرَكَ وَ لَا يَرَاكَ حَيْثُ نَهَاكَ قَالَ: زِدْنِي قَالَ: لَا أَجِدُ.

١٧٤- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ نَادَى مُنَادٍ عَنِ اللَّهِ يَقُولُ: أَيُّنَ أَهْلِ الصَّبْرِ؟ قَالَ: فَيَقُومُ عُنُقُ مِنَ النَّاسِ فَتَسْتَقْبِلُهُمْ زُمْرَةٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ

فرمان داده است غائب نبیند.

۱۶۷- ابو حمزه ثمالی گوید: امام باقر علیه السلام به من فرمود: زمانی که وفات پدرم امام سجّاد علیه السلام فرا رسید مرا به سینه خود چسباند و فرمود: ای پسرکم! بر حق صبر کن اگر چه تلخ باشد تا خداوند پاداش تو را بدون حساب و به طور کامل دهد.

۱۶۸- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: صبر دو گونه است: صبر نمودن بر آنچه که دوست می داری و صبر نمودن بر آنچه که آن را ناپسند می شمری. سپس فرمود: همانا دوست پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله کسی است که خداوند را اطاعت کند اگر چه قربت و خویشاوندی اش دور باشد و همانا دشمن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله کسی است که خدای را نافرمانی کند اگر چه خویشاوندی اش نزدیک باشد.

۱۶۹- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: چقدر بین دو عمل فاصله است یکی عملی که لذت می رود و عاقبت بدش باقی می ماند و دیگری عملی که سختی آن می رود و پاداشش می ماند.

۱۷۰- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: از ارتکاب معصیتهای الهی [حتی] در نهان خودداری کنید زیرا آن خدایی که شاهد است خود نیز حاکم است.

۱۷۱- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: خداوند پاداش را بر طاعتش نهاد و کیفر را بر معصیتش تا بندگان را از خشم و عقوبت خود دور سازد و آنان را به سوی بهشت تشویق و تحریص گرداند.

۱۷۲- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: بر حذر باش از اینکه خداوند تو را در هنگام معصیتش ببیند یا در هنگام طاعتش تو را نیابد اگر چنین باشی از زیانکاران خواهی بود پس هرگاه توانایی می یابی، بر انجام طاعت خدا توانا شو و هرگاه ناتوان می شوی، از ارتکاب معصیت خدا ناتوان شو.

۱۷۳- مردی نزد امام صادق علیه السلام آمد و عرض کرد: ای فرزند رسول خدا! مرا سفارشی فرما. حضرت فرمود: در جایی که خداوند تو را فرمان داده غائب نبیند و در جایی که نهی فرموده حاضر نیابد. عرض کرد: بیش از این برایم بگو. حضرت فرمود: بیش از این چیزی نمی یابم.

۱۷۴- امام باقر علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آنگاه که روز قیامت بر پا می شود ندا دهنده ای از جانب خدا ندا در می دهد که: کجایند اهل صبر؟ پس جماعتی از مردم بر می خیزند و گروهی از فرشتگان به استقبال آنان می آیند.

فَيَقُولُونَ لَهُمْ: مَا كَانَ صَبْرُكُمْ هَذَا الَّذِي صَبَرْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: صَبَرْنَا
أَنْفُسَنَا عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ وَصَبَرْنَا هَا عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ قَالَ: فَيُنَادِي مُنَادٍ
مِنْ عِنْدِ اللَّهِ صَدَقَ عِبَادِي خَلُّوا سَبِيلَهُمْ لِيَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِغَيْرِ
حِسَابٍ.

١٧٥- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَقُولُ: لَا يَقِلُّ
عَمَلٌ مَعَ تَقْوَى وَكَيْفَ يَقِلُّ مَا يُتَقَبَّلُ؟

١٧٦- عَنْ مُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَذَكَرْنَا
الْأَعْمَالَ فَقُلْتُ أَنَا: مَا أَضْعَفُ عَمَلِي فَقَالَ: مَهْ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ ثُمَّ قَالَ لِي:
إِنَّ قَلِيلَ الْعَمَلِ مَعَ التَّقْوَى خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ بِلَا تَقْوَى. قُلْتُ: كَيْفَ يَكُونُ
كَثِيرٌ بِلَا تَقْوَى؟ قَالَ عليه السلام: نَعَمْ مِثْلُ الرَّجُلِ يُسْطَعِمُ طَعَامَهُ وَيَرْفُقُ
جِيرَانَهُ وَيُوطِئُ رَحْلَهُ فَإِذَا ارْتَفَعَ لَهُ الْبَابُ مِنَ الْحَرَامِ دَخَلَ فِيهِ فَهَذَا
الْعَمَلُ بِلَا تَقْوَى وَيَكُونُ الْآخَرُ لَيْسَ عِنْدَهُ فَإِذَا ارْتَفَعَ لَهُ الْبَابُ مِنَ
الْحَرَامِ لَمْ يَدْخُلْ فِيهِ.

١٧٧- عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَا
نَقَلَ اللَّهُ عَبْدًا مِنْ ذُلِّ الْمَعَاصِي إِلَى عِزِّ التَّقْوَى إِلَّا أَغْنَاهُ مِنْ غَيْرِ مَالٍ
وَأَعْرَاهُ مِنْ غَيْرِ عَشِيرَةٍ وَآنَسَهُ مِنْ غَيْرِ بَشَرٍ.

١٧٨- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: مِنَ الْفَاطِرِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله
خَيْرُ الرِّزَادِ التَّقْوَى.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْتَاسِبُ

١٠٢

و به آنان می‌گویند: آن صبری که پیشه نمودید چه صبری بود؟ گویند: ما خود را بر طاعت خداوند به صبر و داشتیم و نیز خود را در مقابل معصیت خداوند به صبر و ادا نمودیم. پس ندا دهنده‌ای از جانب خداوند ندا در می‌دهد که: بندگانم راست می‌گویند از جلو راه آنها به کنار روید تا بدون حساب وارد بهشت شوند.

۲۰- باب وجوب رعایت تقوای الهی

۱۷۵- امام باقر علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام می‌فرمود: کم شمرده نمی‌شود عملی که

همراه با تقواست و چگونه کم شمرده می‌شود چیزی که پذیرفته می‌گردد؟

۱۷۶- مفضل بن عمر گویند: در نزد امام صادق علیه السلام بودم که سخن از اعمال به میان

آمد پس من عرض کردم: و ه که چقدر عمل من ناچیز است. حضرت فرمود:

ساکت باش و از خدا طلب مغفرت کن. سپس فرمود: عمل کم که همراه با تقوا

باشد از عمل زیاد که بدون تقوا باشد بهتر است. عرض کردم: عمل زیاد بدون

تقوا چگونه است؟ حضرت فرمود: آری مثل مردی که مردمان را طعام می‌دهد و

با همسایگانش مدارا می‌کند و توشه‌اش را آماده و مهیا می‌سازد ولی هنگامی که

دری از حرام به رویش باز می‌شود از آن در وارد می‌شود و این عمل بدون

تقواست و دیگری چنین اعمالی ندارد ولی هنگامی که دری از حرام به رویش

گشوده می‌شود وارد نمی‌شود.

۱۷۷- یعقوب بن شعیب گویند: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: خداوند

بنده‌ای را از ذلت گناه به سوی عزت تقوا نرساند جز اینکه او را بدون مال

بی‌نیازی بخشید و بدون قوم و عشیره عزتمند ساخت و بدون [معاشرت با]

بشری او را انس و آرامش بخشید.

۱۷۸- امام باقر علیه السلام فرمود: از الفاظ رسول خدا صلی الله علیه و آله این است: بهترین توشه تقواست.

١٧٩- عَنْ الْهَيْثَمِ بْنِ وَاقِدٍ قَالَ: سَمِعْتُ الصَّادِقَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: مَنْ أَخْرَجَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ ذَلِكَ الْمَعَاصِي إِلَى عِزِّ التَّقْوَى أَغْنَاهُ اللَّهُ بِمَا مَالٍ وَأَعَزَّهُ بِمَا عَشِيرَةٍ وَأَنَسَهُ بِمَا أُنِيسَ وَمَنْ خَافَ اللَّهَ أَخَافَ اللَّهُ مِنْهُ كُلَّ شَيْءٍ وَمَنْ لَمْ يَخَفِ اللَّهَ أَخَافَهُ اللَّهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَمَنْ رَضِيَ مِنَ اللَّهِ بِالْيَسِيرِ مِنَ الرِّزْقِ رَضِيَ مِنْهُ بِالْيَسِيرِ مِنَ الْعَمَلِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَحْيِ مِنْ طَلَبِ الْمَعَاشِ خَفَّتْ مَثْوِيَّتُهُ وَنَعِمَ أَهْلُهُ وَمَنْ زَهَدَ فِي الدُّنْيَا أَثْبَتَ اللَّهُ الْحِكْمَةَ فِي قَلْبِهِ وَأَنْطَقَ بِهَا لِسَانَهُ وَبَصَّرَهُ عُيُوبَ الدُّنْيَا دَاءَهَا وَدَوَاءَهَا وَأَخْرَجَهُ مِنَ الدُّنْيَا سَالِمًا إِلَى دَارِ السَّلَامِ.

تَوَاتُرُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْتَظِرُهُ

١٨٠- عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: الْحَسَبُ الْفِعَالُ وَالشَّرَفُ الْمَالُ وَالكَرَمُ التَّقْوَى.

١٨١- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: فِي خُطْبَةٍ لَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَلَا وَإِنَّ الْخَطَايَا خَيْلٌ شُمُسُ حُمُلٍ عَلَيْهَا أَهْلُهَا وَخُلِعَتْ لُجْمُهَا فَتَقَحَّمَتْ بِهِمْ فِي النَّارِ أَلَا وَإِنَّ التَّقْوَى مَطَايَا ذَلِكَ حُمُلٌ عَلَيْهَا أَهْلُهَا وَأُعْطُوا أَرْمَتَهَا فَأُورِدَتْهُمْ الْجَنَّةَ.

١٨٢- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اتَّقِ اللَّهَ بَعْضَ التَّقَى وَإِنْ قَلَّ وَاجْعَلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللَّهِ سِتْرًا وَإِنْ رَقِيَ.

١٠٦

١٨٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّا لَا نَعُدُّ الرَّجُلَ مُؤْمِنًا حَتَّى يَكُونَ

۱۷۹- هیشم بن واقد گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: کسی که خداوند او را از ذلت گناهان به سوی عزت و ارجمندی تقوا فرستاد او را بدون مال بی نیازی بخشید و بدون قوم و قبیله عزت داد و بدون مونس آرامش بخشید و کسی که از خدا بترسد خداوند او را در همه چیز می افکند و کسی که از خدا نترسد خداوند او را از همه چیز بیمناک می سازد و کسی که از خداوند به روزی کم خوشنود باشد خداوند هم از او به عمل کم خوشنود می گردد و کسی که از طلب روزی شرم ندارد بارش سبک و روزی خانواده اش فراخ می گردد و کسی که به دنیا بی اعتنا باشد خداوند حکمت و دانایی را در دلش پا برجا می کند و زیانش را به حکمت گویا می سازد و او را نسبت به دردها و داروهای عیوب دنیا بینا می گرداند و او را سالم و بی نقص از دنیا به سرای سلامت آن جهان منتقل می کند.

۱۸۰- ولید بن عباس گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: گوهر مرد و بزرگی او اعمال او است و شرافت و ارجمندی او دارایی اوست و کرامت و بزرگواری او تقوای اوست.

۱۸۱- امیر المؤمنین علیه السلام در خطبه ای چنین فرمود: آگاه باشید که گناهان اسبان سرکشی هستند که گنهکاران بر آنها بار شده اند و دهنه آن اسبان رها شده پس آن اسبان سرکش سواران خود را در آتش سرنگون کنند و آگاه باشید که تقوی مرکبی رام را می ماند که اهل تقوی بر آن سوار گشته و مهار مرکبها به دست آنان است و مرکبها آنان را به بهشت وارد کنند.

۱۸۲- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: تقوای خدا را پیشه کن تقوایی اگر چه کم و بین خود و خدایت پرده ای قرار ده اگر چه نازک.

۲۱- باب وجوب پارسایی

۱۸۳- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: ما مردی را مؤمن نمی شماریم مگر اینکه

لِجَمِيعِ أَمْرِنَا مُتَّبِعاً مُرِيداً، أَلَا وَإِنْ مِنْ أَتْبَاعِ أَمْرِنَا وَإِرَادَتِهِ الْوَرَعُ
فَتَزَيَّنُوا بِهِ يَرْحَمَكُمُ اللَّهُ وَكَيْدُوا أَعْدَاءَنَا بِهِ يَنْعَشَكُمُ اللَّهُ.

١٨٤ - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالْوَرَعِ وَالْاجْتِهَادِ وَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا يَنْفَعُ اجْتِهَادٌ لَا وَرَعَ فِيهِ.

١٨٥ - عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الْوَرَعِ فَقَالَ:
الَّذِي يَتَوَرَّعُ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

١٨٦ - عَنْ يَزِيدَ بْنِ خَلِيفَةَ قَالَ: وَعَظَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَأَمَرَ وَزَهَّدَ ثُمَّ
قَالَ: عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ فَإِنَّهُ لَا يُنَالُ مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِالْوَرَعِ.

١٨٧ - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: لَا يَنْفَعُ اجْتِهَادٌ لَا وَرَعَ فِيهِ.

١٨٨ - قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: إِنْ أَشَدَّ الْعِبَادَةِ الْوَرَعُ.

١٨٩ - عَنْ حَدِيدِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: اتَّقُوا
اللَّهَ وَصُونُوا دِينَكُمْ بِالْوَرَعِ.

١٩٠ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ: إِنَّمَا أَصْحَابِي مَنْ اشْتَدَّ وَرَعُهُ
وَعَمِلَ لِخَالِقِهِ وَرَجَا ثَوَابَهُ هَؤُلَاءِ أَصْحَابِي.

١٩١ - عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ابْنِ آدَمَ اجْتَنِبْ مَا
حَرَّمْتُ عَلَيْكَ تَكُنْ مِنْ أَوْرَعِ النَّاسِ.

١٩٢ - عَنْ أَبِي أُسَامَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: عَلَيْكَ بِتَقْوَى
اللَّهِ وَالْوَرَعِ وَالْاجْتِهَادِ وَصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ وَحُسْنِ

الْخُلُقِ وَحُسْنِ الْجَوَارِ وَكُونُوا دُعَاةً إِلَى أَنْفُسِكُمْ بِغَيْرِ السِّنْتِكُمْ وَ
كُونُوا زَيْنًا وَلَا تَكُونُوا شَيْنًا وَعَلَيْكُمْ بِطُولِ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ فَإِنَّ

أَحَدَكُمْ إِذَا أَطَالَ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ هَتَفَ إِبْلِيسُ مِنْ خَلْفِهِ وَقَالَ: يَا
وَيْلَهُ أَطَاعَ وَعَصَيْتُ وَسَجَدَ وَأَبَيْتُ.

ابواب جهاد النفس و ما يناسبه

تمامی امر ما را پیروی کند و بخواهد، آگاه باشید که از جمله پیروی امر ما و خواستن امر ما پارسایی است، پس خود را با پارسایی زینت دهید تا خداوند رحمتش را شامل حالتان کند و دشمنان ما را به وسیله پارسایی فریب دهید تا خداوند شما را بلند مرتبه گرداند.

۱۸۴- امام صادق علیه السلام فرمود: تو را به رعایت تقوای الهی و پارسایی و کوشش سفارش می‌کنم و بدان که کوششی که پارسایی در آن نباشد سودی نخواهد داشت.

۱۸۵- حفص بن غیاث گوید از امام صادق علیه السلام دربارهٔ ورع و پارسا سؤال کردم حضرت فرمود: پارسا کسی است که از ارتکاب حرامهای خدای عزوجل باز ایستد.

۱۸۶- یزید بن خلیفه گوید: امام صادق علیه السلام ما را موعظه نمود پس به ما امر کرد و ما را بر بی‌رغبتی به دنیا تشویق و تحریک نمود سپس فرمود: بر شما باد به پارسایی زیرا [آدمی] جز به وسیله پارسایی به آنچه که در نزد خداست دست نمی‌یابد.

۱۸۷- امام صادق علیه السلام فرمود: کوششی که پارسایی در آن رعایت نشود سودی نخواهد داشت.

۱۸۸- امام باقر علیه السلام فرمود: همانا سخت‌ترین عبادت باز ایستادن از گناه است.

۱۸۹- حدید بن حکیم گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: از خدا بترسید و دین خود را با ورع (باز ایستادن از گناه) حفظ کنید.

۱۹۰- امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود: یاران من کسانی هستند که: پارسایی آنان زیاد است و برای [رضای] آفرینندهٔ خود کار می‌کنند و امید ثواب او را دارند، اینان یاران من هستند.

۱۹۱- امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند عزوجل فرموده است: ای فرزند آدم! از آنچه که بر تو حرام نموده‌ام دوری کن تا از پارساترین مردم باشی.

۱۹۲- ابی اسامه گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: بر تو باد به رعایت تقوای الهی و پارسایی و کوشش و راستگویی و امانتداری و خوش خلقی و حسن همسایگی و اینکه با غیر زیانتان (کردارتان) دیگران را به سوی خودتان دعوت کنید و [برای ما] مایهٔ زینت باشید نه مایهٔ ننگ و رسوایی و بر شما باد به رکوع و سجود طولانی زیرا اگر کسی از شما رکوع و سجودش را طول دهد شیطان از پشت سر او فریاد بر می‌آورد و می‌گوید: ای وای که او فرمانبری کرد و من نافرمانی و او سجده کرد و من از سجده خودداری کردم.

١٩٣- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي زَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَدَخَلَ عَلَيْهِ عِيسَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْقُمِّيُّ فَرَحَّبَ بِهِ وَقَرَّبَ مَجْلِسَهُ ثُمَّ قَالَ يَا عِيسَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ لَيْسَ مِنَّا وَلَا كَرَامَةٌ مَنْ كَانَ فِي مِصْرٍ فِيهِ مِائَةٌ أَوْ يَزِيدُونَ وَكَانَ فِي ذَلِكَ الْمِصْرِ أَحَدٌ أَوْرَعَ مِنْهُ.

١٩٤- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: أَعِينُونَا بِالْوَرَعِ فَإِنَّهُ مَنْ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مِنْكُمْ بِالْوَرَعِ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَرْجًا.

١٩٥- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: كُونُوا دُعَاةً لِلنَّاسِ بِغَيْرِ السِّنْتِكُمْ لِيَرَوْا مِنْكُمْ الْوَرَعَ وَالْاجْتِهَادَ وَالصَّلَاةَ وَالْخَيْرَ فَإِنَّ ذَلِكَ دَاعِيَةٌ.

١٩٦- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ عليه السلام قَالَ: كَثِيرًا مَا كُنْتُ أَسْمَعُ أَبِي يَقُولُ: لَيْسَ مِنْ شِيعَتِنَا مَنْ لَا تَتَحَدَّثُ الْمُخَدَّرَاتُ بِوَرَعِهِ فِي خُدُورِهِنَّ وَلَا لَيْسَ مِنْ أَوْلِيَائِنَا مَنْ هُوَ فِي قَرْيَةٍ فِيهَا عَشْرَةُ آلَافٍ رَجُلٍ فِيهِمْ خَلْقُ اللَّهِ أَوْرَعُ مِنْهُ.

١٩٧- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله لِعَلِيِّ عليه السلام قَالَ: يَا عَلِيُّ ثَلَاثَةٌ مَنْ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهِنَّ فَهُوَ مِنْ أَفْضَلِ النَّاسِ: مَنْ أَتَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِمَا افْتَرَضَ عَلَيْهِ فَهُوَ مِنْ أَعْبَدِ النَّاسِ وَمَنْ وَرَعَ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ فَهُوَ مِنْ أَوْرَعِ النَّاسِ وَمَنْ قَنَعَ بِمَا رَزَقَهُ اللَّهُ فَهُوَ مِنْ أَغْنَى النَّاسِ ثُمَّ قَالَ يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ مَنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ لَمْ يَتِمَّ عَمَلُهُ: وَرَعٌ يَحْجُزُهُ عَنْ مَعَاصِي اللَّهِ وَخُلُقٌ يُدَارِي بِهِ النَّاسَ وَحِلْمٌ يَرُدُّ بِهِ جَهْلَ الْجَاهِلِ إِلَى أَنْ قَالَ يَا عَلِيُّ الْإِسْلَامُ عُرْيَانٌ وَلِبَاسُهُ الْحَيَاءُ وَزِينَتُهُ الْعِفَافُ وَمُرُوءَتُهُ الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَعِمَادُهُ الْوَرَعُ.

١٩٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: لَا يَجْمَعُ اللَّهُ لِمُؤْمِنٍ

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَتَّبِعُهُ

١١٠

۱۹۳- علی بن ابی زید از پدرش روایت کند که در نزد امام صادق علیه السلام بودم که عیسی بن عبدالله قمی وارد شد حضرت به او خوش آمد گفت و او را نزدیک خود نشاند سپس فرمود: ای عیسی بن عبدالله! از ما نیست و بزرگواری ندارد کسی که در شهری باشد که در آن یکصد نفر یا بیشتر باشند و در آن شهر کسی با ورع تر و پارسا تر از او باشد.

۱۹۴- امام باقر علیه السلام فرمود: ما را با پارسا بودن تن یاری کنید زیرا کسی از شما که خدای عزوجل را با پارسایی دیدار کند برای او در نزد خدای عزوجل گشایشی هست.

۱۹۵- امام صادق علیه السلام فرمود: مردم را با غیر زیانتان (یعنی با کردارتان) بخوانید تا از شما پارسایی و کوشش و نماز و خوبی را ببینند زیرا این امور آنان را [به سوی حق] فرا می خوانند.

۱۹۶- امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: بسیاری از مواقع از پدرم می شنیدم که می فرمود: شیعه ما نیست کسی که سخن گفتنش با زنان پرده نشین از روی پارسایی (یعنی همراه با اجتناب از گناه) نباشد و از دوستان ما شمرده نمی شود کسی که در قریه ای که ده هزار نفر در آن زندگی می کنند باشد و در بین آنان پارسا تر از او هم وجود داشته باشد.

۱۹۷- از امام صادق علیه السلام و او از پدران بزرگوارش روایت است که در وصیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است: ای علی! سه چیز است که هر کس خدای عزوجل را همراه با این سه دیدار کند او از برترین مردم است: کسی که همراه با آنچه که بر او واجب بوده بر خدای عزوجل وارد شود پس او از عابدترین مردمان است، و کسی که از ارتکاب حرامهای الهی خودداری کند که چنین کسی از پارسا ترین مردمان است، و کسی که به آنچه که خداوند به او روزی بخشیده قانع باشد که این کس از بی نیازترین مردم است. سپس فرمود: ای علی! سه چیز است که اگر در کسی نباشد عملش کامل نیست: پارسایی ای که وی را از ارتکاب گناهان الهی باز دارد و اخلاقی که به کمک آن با مردم مدارا کند و بردباری ای که به کمک آن نادانی نادان را برگرداند - تا آنجا که فرمود: ای علی! اسلام برهنه است و لباس او حیاست و زیور او پاکدامنی است و جوانمردی اش کردار شایسته است و پایه و ستون آن اجتناب از گناه است.

۱۹۸- راوی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: خداوند برای مؤمنی در دنیا

الْوَرَعَ وَ الزُّهْدَ فِي الدُّنْيَا إِلَّا رَجَوْتُ لَهُ الْجَنَّةَ.

١٩٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: لَا تُتَنَالُ وَلَا يُتَنَالُ إِلَّا بِالْعَمَلِ وَ
الْوَرَعِ.

٢٠٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَيْسَ مِنْ شِيعَتِنَا مَنْ يَكُونُ فِي
مِصْرٍ يَكُونُ فِيهِ مِائَةُ أَلْفٍ وَ يَكُونُ فِي الْمِصْرِ أَوْرَعُ مِنْهُ.

٢٠١- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: لَيْسَ مِنْ شِيعَتِنَا مَنْ قَالَ بِلِسَانِهِ وَ خَالَفَنَا
فِي أَعْمَالِنَا وَ آثَارِنَا وَ لَكِنْ شِيعَتُنَا مَنْ وَافَقَنَا بِلِسَانِهِ وَ قَلْبِهِ وَ اتَّبَعَ
آثَارَنَا وَ عَمِلَ بِأَعْمَالِنَا أَوْلَيْكَ شِيعَتُنَا.

٢٠٢- عَنْ كُتَيْبِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْأَسَدِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام
يَقُولُ: أَمَّا وَ اللَّهُ إِنَّكُمْ لَعَلَى دِينِ اللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ فَأَعِينُونَا عَلَى ذَلِكَ
بِوَرَعٍ وَ اجْتِهَادٍ، عَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ وَ الْعِبَادَةِ، عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ.

٢٠٣- عَنْ الْإِمَامِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام أَنَّهُ
قَالَ: عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ فَإِنَّهُ الدِّينُ الَّذِي نُلَازِمُهُ وَ نَدِينُ اللَّهَ تَعَالَى بِهِ وَ
نُرِيدُهُ مِنْ يُوَالِينَا لَا تُتَعَبُونَا بِالشَّفَاعَةِ.

٢٠٤- عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: دَخَلَ سَمَاعَةُ بْنُ
مِهْرَانَ عَلَى الصَّادِقِ عليه السلام فَقَالَ لَهُ: يَا سَمَاعَةُ وَ ذَكَرَ الْحَدِيثَ إِلَى أَنْ
قَالَ: وَ اللَّهُ لَا يَدْخُلُ النَّارَ مِنْكُمْ أَحَدٌ فَتَنَافَسُوا فِي الدَّرَجَاتِ وَ
أَكْمِدُوا عَدُوَّكُمْ بِالْوَرَعِ.

تَوَابَنَ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْاسِبُهُ

پارسایی و زهد را جمع نمی‌کند مگر اینکه من امید بهشت را برای او دارم.
 ۱۹۹- امام باقر علیه السلام در حدیثی فرمود: کسی به ولایت ما نمی‌رسد مگر با عمل
 [شایسته] و خودداری از گناه.

۲۰۰- امام صادق علیه السلام فرمود: از شیعیان [واقعی] ما شمرده نمی‌شود کسی که در
 شهری باشد که در آنجا صد هزار نفر زندگی می‌کنند و در بین آنان پارسا تر از او
 وجود دارد.

۲۰۱- امام صادق علیه السلام فرمود: از شیعیان ما نیست کسی که به زبان [از دوستی ما]
 دم زند اما در اعمال و اخبار ما با ما مخالفت کند ولیکن شیعه ما کسی است که با
 زبان و قلبش با ما موافق باشد و از اخبار ما پیروی کند و همانند ما عمل کند.
 ۲۰۲- کلب بن معاویه اسدی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: آگاه باشید
 که سوگند به خدا شما بر دین خدا و فرشتگان او هستید پس ما را بر این دین به
 وسیله پارسایی و کوشش یاری کنید، بر شما باد به نماز و عبادت، بر شما باد به
 خودداری از گناه.

۲۰۳- امام دهم امام علی النقی علیه السلام و ایشان از پدران بزرگوارش از امام صادق علیه السلام
 روایت کنند که فرمود: بر شما باد به پارسایی زیرا پارسایی همان دینی است که ما
 به آن وابسته‌ایم و خداوند را به وسیله آن دینداری می‌کنیم و آن را از کسانی که ما
 را دوست می‌دارند می‌خواهیم تا ما را با شفاعت به زحمت نیفکنند.

۲۰۴- امام دهم امام علی النقی علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند: سماعة بن مهران
 بر امام صادق علیه السلام وارد شد امام به او فرمود:

ای سماعة! - و حدیث گذشته را بیان نمود - تا آنجا که فرمود: - به خدا سوگند

که کسی از شما به دوزخ نمی‌رود پس در [یافتن] درجات [بهشت] با یکدیگر
 رقابت کنید و دشمنانتان را با خودداری از گناه افسرده خاطر سازید.

باب وجوب العفة

٢٠٥- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَا مِنْ عِبَادَةٍ أَفْضَلَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ عِفَّةِ بَطْنٍ وَفَرْجٍ.

٢٠٦- قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: إِنَّ أَفْضَلَ الْعِبَادَةِ عِفَّةُ الْبَطْنِ وَالْفَرْجِ.

٢٠٧- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ عِفَّةِ بَطْنٍ وَفَرْجٍ.

٢٠٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: أَكْثَرُ مَا تَلِجُ بِهِ أُمَّتِي النَّارَ الْأَجُوفَانِ الْبَطْنُ وَالْفَرْجُ.

٢٠٩- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله ثَلَاثٌ أَخَافُهُنَّ بَعْدِي عَلَى أُمَّتِي: الضَّلَالَةُ بَعْدَ الْمَعْرِفَةِ وَمُضِلَّاتُ الْفِتَنِ وَشَهْوَةُ الْبَطْنِ وَالْفَرْجِ.

٢١٠- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِأَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام: إِنِّي ضَعِيفُ الْعَمَلِ قَلِيلُ الصِّيَامِ وَلَكِنِّي أَرْجُو أَنْ لَا أَكُلَ إِلَّا حَلَالًا قَالَ: فَقَالَ لَهُ: أَيُّ الْاجْتِهَادِ أَفْضَلُ مِنْ عِفَّةِ بَطْنٍ وَفَرْجٍ؟

٢١١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَقُولُ: أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الْعَفَافُ.

٢١٢- عَنْ مَيْمُونِ الْقَدَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: مَا مِنْ عِبَادَةٍ أَفْضَلَ مِنْ عِفَّةِ بَطْنٍ وَفَرْجٍ.

٢١٣- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فِي وَصِيَّتِهِ لِمُحَمَّدِ بْنِ الْحَنْفِيَّةِ قَالَ: وَمَنْ لَمْ يُعْطِ نَفْسَهُ شَهْوَتَهَا أَصَابَ رُشْدَهُ.

ابواب جهاد النفس و ما يتناسبه

۲۲- باب وجوب پاکدامنی

۲۰۵- امام باقر علیه السلام فرمود: هیچ عبادتی در نزد خدا برتر از ترک شهوات شکم و فرج نیست.

۲۰۶- امام باقر علیه السلام فرمود: بهترین عبادت رعایت پاکی شکم و پاکی دامن است.

۲۰۷- امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند به هیچ عبادتی برتر از رعایت پاکی شکم و پاکی دامن عبادت نشده است.

۲۰۸- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بیشترین چیزی که به سبب آن امت من وارد دوزخ می شوند دو چیز میان تهی است یکی شکم و دیگری فرج.

۲۰۹- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سه چیز است که پس از خودم از این سه بر ائمه ترسانم: گمراهی بعد از معرفت و فتنه های گمراه کننده و شهوت شکم و فرج.

۲۱۰- ابی بصیر گوید: مردی به امام باقر علیه السلام عرض کرد: من در عمل سست هستم و روزه ام کم است ولی امید این دارم که جز حلال نخورم. حضرت فرمود: کدام تلاش و کوششی از پاکی شکم و پاکی دامن برتر است؟

۲۱۱- امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام می فرمود: برترین عبادت پاکدامنی است.

۲۱۲- میمون بن قذاح گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: هیچ عبادتی برتر از پاکی شکم و پاکی دامن نیست.

۲۱۳- امیر المؤمنین علیه السلام در وصیتش به فرزندش محمد بن حنفیه فرمود: و کسی که به نفس خود خواسته نفس را عطا نکند به رشد خود رسیده است.

٢١٤- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ ضَمِنَ لِي اثْنَتَيْنِ ضَمِنْتُ لَهُ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّةَ: مَنْ ضَمِنَ لِي مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَ مَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ ضَمِنْتُ لَهُ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّةَ يَعْنِي ضَمِنَ لِي لِسَانَهُ وَ فَرْجَهُ.

٢١٥- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقَ ﷺ يَقُولُ: مَنْ كَفَّ أَذَاهُ عَنْ جَارِهِ أَقَالَهُ اللَّهُ عَشْرَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ مَنْ عَفَّ بَطْنَهُ وَ فَرْجَهُ كَانَ فِي الْجَنَّةِ مَلِكًا مَحْبُورًا وَ مَنْ أَعْتَقَ نَسَمَةً مُؤْمِنَةً بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ.

٢١٦- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي خُطْبَةٍ لَهُ: وَ مَنْ قَدَرَ عَلَى امْرَأَةٍ أَوْ جَارِيَةٍ حَرَامًا فَتَرَكَهَا مَخَافَةَ اللَّهِ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ وَ آمَنَهُ مِنَ الْفَرْعِ الْأَكْبَرِ وَ أَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ فَإِنْ أَصَابَهَا حَرَامًا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَ أَدْخَلَهُ النَّارَ.

٢١٧- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ﷺ: إِنَّمَا شِيعَةُ جَعْفَرٍ مَنْ عَفَّ بَطْنَهُ وَ فَرْجَهُ وَ اشْتَدَّ جِهَادُهُ وَ عَمِلَ لِخَالِقِهِ وَ رَجَا ثَوَابَهُ وَ خَافَ عِقَابَهُ فَإِذَا رَأَيْتَ أَوْلِيكَ فَأَوْلِيكَ شِيعَةُ جَعْفَرٍ.

٢١٨- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: قَدَرُ الرَّجُلِ عَلَى قَدْرِ هِمَّتِهِ وَ صِدْقُهُ عَلَى قَدْرِ مُرُوءَتِهِ وَ شَجَاعَتُهُ عَلَى قَدْرِ أَنْفَتِهِ وَ عِفَّتُهُ عَلَى قَدْرِ غَيْرَتِهِ.

٢١٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ﷺ قَالَ: كُلُّ عَيْنٍ بَاكِئَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غَيْرَ ثَلَاثٍ:

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

١١٤

۲۱۴- رسول خدا ﷺ فرمود: کسی که برای من دو چیز را ضمانت کند من نیز در پیشگاه خداوند بهشت را برای او ضمانت خواهم کرد: کسی که برای من ضامن آنچه که بین ریش و سیبش و آنچه بین دو پایش هست باشد من نیز در پیشگاه خدا ضامن بهشت برای اویم یعنی برای من ضامن زبان و قُرْج خود باشد.

۲۱۵- ابی بصیر گوید از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: کسی که آزار خود را از همسایه اش باز دارد خداوند در روز قیامت لغزش او را جبران خواهد کرد و کسی که شکم و دامن خود را پاک نگهدارد در بهشت فرشته ای شادمان خواهد شد و کسی که برده مؤمنی را آزاد سازد در بهشت خانه ای برایش ساخته می شود.

۲۱۶- از رسول خدا ﷺ در خطبه ای از آن حضرت روایت است که فرمود: کسی که بر زنی یا کنیزی به حرام دست یابد و از خوف خدا از ارتکاب حرام باز ایستد خداوند آتش را بر او حرام می گرداند و او را از بی تابي بزرگ روز قیامت ایمن می کند و او را وارد بهشت می سازد ولی اگر به حرام افتاد خداوند نیز بهشت را بر او حرام و او را به دوزخ می افکند.

۲۱۷- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا شیعه جعفری کسی است که شکم و دامن خود را پاک نگاه دارد و کوشش او زیاد باشد و برای [کسب رضای] آفریدگار خود عمل کند و امید به پاداش او و ترس از کیفر او داشته باشد پس هرگاه چنین کسانی را دیدی آنان شیعه جعفری اند.

۲۱۸- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: ارزش و مرتبه مرد به اندازه همت اوست و راستی او به اندازه جوانمردی اوست و دلیری او به اندازه عار و ننگی است که از زشتی دارد و پاکدامنی او به اندازه غیرت اوست.

۲۳- باب وجوب خودداری از حرامها

۲۱۹- امام باقر علیه السلام فرمود: همه چشمها در روز قیامت گریان است مگر سه چشم:

عَيْنٍ سَهَرَتْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ عَيْنٍ فَاضَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَ عَيْنٍ
غَضَّتْ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ .

٢٢٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مِنْ أَشَدِّ مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ ذِكْرُ
اللَّهِ كَثِيرًا، ثُمَّ قَالَ: لَا أَغْنِي سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ
اللَّهُ أَكْبَرُ وَ إِنْ كَانَ مِنْهُ وَ لَكِنْ ذَكَرَ اللَّهُ عِنْدَ مَا أَحَلَّ وَ حَرَّمَ فَإِنْ كَانَ
طَاعَةً عَمِلَ بِهَا وَ إِنْ كَانَ مَعْصِيَةً تَرَكَهَا.

ابواب جهاد النفس و ما يتناسبه

٢٢١- عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ
عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَ قَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا﴾
قَالَ: أَمَّا وَ اللَّهُ إِنْ كَانَتْ أَعْمَالُهُمْ أَشَدَّ بَيَاضًا مِنَ الْقَبَاطِيِّ وَ لَكِنْ كَانُوا
إِذَا عَرَضَ لَهُمُ الْحَرَامُ لَمْ يَدْعُوهُ.

٢٢٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: مَنْ تَرَكَ
مَعْصِيَةَ اللَّهِ مَخَافَةَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَىٰ أَرْضَاهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

٢٢٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي رِسَالَتِهِ إِلَى أَصْحَابِهِ قَالَ: وَإِيَّاكُمْ أَنْ
تَشْرَهُ أَنْفُسَكُمْ إِلَى شَيْءٍ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَإِنْ مَنِ انْتَهَكَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ
عَلَيْهِ هَاهُنَا فِي الدُّنْيَا حَالَ اللَّهِ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَ نَعِيمِهَا وَ لَذَّتِهَا وَ
كَرَامَتِهَا الْقَائِمَةِ الدَّائِمَةِ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ أَبَدَ الْأَبْدِينَ - إِلَى أَنْ قَالَ: - وَ
إِيَّاكُمْ وَ الْإِصْرَارَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا حَرَّمَ اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ ظَهْرُهُ وَ بَطْنُهُ وَ
قَدْ قَالَ: ﴿وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَ هُمْ يَعْلَمُونَ﴾.

٢٢٤- عَنْ عَلِيِّ عليه السلام قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَىٰ لِابْنِ آدَمَ: إِنْ نَازَعَكَ
بَصْرُكَ إِلَى بَعْضِ مَا حَرَّمْتُ عَلَيْكَ فَقَدْ أَغْنَيْتَكَ عَلَيْهِ بِطَبَقَيْنِ فَاطْبِقْ
وَ لَا تَنْظُرْ وَ إِنْ نَازَعَكَ لِسَانُكَ إِلَى بَعْضِ مَا حَرَّمْتُ عَلَيْكَ فَقَدْ

چشمی که در راه خدا بیدار بماند و چشمی که از ترس خدا اشک بریزد و چشمی که از دیدن حرامهای الهی فرو بسته شود.

۲۲۰- امام صادق علیه السلام فرمود: از سخت ترین چیزهایی که خداوند بر بندگانش واجب ساخته این است که او را فراوان یاد کنند، سپس فرمود: مقصود من گفتن «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» نیست اگر چه اینها نیز ذکر و یاد خداست بلکه مراد از ذکر، یاد نمودن خداوند در نزد حلال و حرام الهی است، پس اگر به طاعتی بر خورد به آن عمل کند و اگر با معصیتی مواجه شد آن را ترک کند.

۲۲۱- سلیمان بن خالد گوید: از امام صادق علیه السلام درباره قول خدای عزوجل که می فرماید: «و به سوی اعمالی که انجام داده اند پیشی گرفتیم و آن اعمال را همچون گردی پراکنده گردانیدیم»^(۱) پرسیدم حضرت فرمود: آگاه باش، سوگند به خدا اگر اعمال آنها از کتان سفید هم سفیدتر باشد ولی در هنگامی که حرام به آنان عرضه می شده آن را و نمی گذارده اند باز هم خداوند اعمال آنها را هیچ می کند.

۲۲۲- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که معصیت الهی را از خوف خدای تبارک و تعالی ترک کند خداوند او را در روز قیامت خوشنود می سازد.

۲۲۳- امام صادق علیه السلام در رساله ای به سوی اصحابش فرمود: و بر حذر باشید از اینکه نفس شما به سوی چیزی که خداوند بر شما حرام نموده مایل و حریص شود زیرا کسی که در این دنیا درباره حرام الهی پرده دری کند خداوند بین او و بهشت و نعمتها و لذتها و ارجمندی همیشگی که برای اهل بهشت است برای همیشه حائل و مانع می شود - تا آنجا که فرمود: - بر حذر باشید از اصرار نمودن بر ارتکاب چیزی که خداوند در قرآن حرام نموده. خداوند در قرآن فرموده: «و اصرار نورزند بر آنچه که انجام داده اند در حالی که می دانند»^(۲).

۲۲۴- علی علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند تبارک و تعالی به فرزند آدم می گوید: اگر چشم تو در مورد بعضی از چیزهایی که بر تو حرام کرده ام با تو به نزاع و کشمکش پردازد پس من تو را به وسیله دو سرپوش [که پلکهای توست] یاری می کنم پس فرو بند و نظر مکن و اگر زبان تو در مورد برخی از چیزهایی که بر تو حرام کرده ام با تو به ستیز پردازد من تو را

أَعْنَتَكَ عَلَيْهِ بِطَبَقَيْنِ فَأُطْبِقُ وَ لَا تَتَكَلَّمُ وَ إِن نَّازَعَكَ فَرُجُكَ إِلَى
بَعْضِ مَا حَرَّمْتُ عَلَيْكَ فَقَدْ أَعْنَتَكَ عَلَيْهِ بِطَبَقَيْنِ فَأُطْبِقُ وَ لَا تَأْتِ حَرَامًا .

٢٢٥- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله
لِعَلِيِّ عليه السلام قَالَ: يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ لَا تُطِيقُهَا هَذِهِ الْأُمَّةُ: الْمُوَاسَاةُ لِلنَّاسِ فِي
مَالِهِ وَ إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَ لَيْسَ هُوَ
سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لَكِنْ إِذَا وَرَدَ
عَلَى مَا يَحْرُمُ عَلَيْهِ خَافَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَهُ وَ تَرَكَهُ .

٢٢٦- عَنِ الرِّضَاءِ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: لَا تَزَالُ
أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا تَحَابُّوا وَ تَهَادَوْا وَ أَدَّوْا الْأَمَانَةَ وَ اجْتَنَبُوا الْحَرَامَ وَ قَرَّوْا
الضَّيْفَ وَ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ آتَوْا الزَّكَاةَ فَإِذَا لَمْ يَفْعَلُوا ذَلِكَ ابْتُلُوا
بِالْقَحْطِ وَ السِّنِينَ .

٢٢٧- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُ بِشَيْءٍ أَشَدَّ عَلَيْهِ مِنْ
خِصَالٍ ثَلَاثٍ يُحْرَمُهَا قِيلَ: وَ مَا هِيَ؟ قَالَ: الْمُوَاسَاةُ فِي ذَاتِ يَدِهِ وَ
الْإِنْصَافُ مِنْ نَفْسِهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ كَثِيرًا أَمَّا إِنِّي لَا أَقُولُ لَكُمْ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لَكِنْ ذِكْرُ اللَّهِ عِنْدَ مَا أَحَلَّ لَهُ وَ
عِنْدَ مَا حَرَّمَ عَلَيْهِ .

٢٢٨- عَنْ حُسَيْنِ الْبَرَّازِ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَلَا أُحَدِّثُكَ
بِأَشَدِّ مَا فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى خَلْقِهِ؟ قُلْتُ: بَلَى قَالَ: إِنْصَافُ
النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ وَ مُوَاسَاةُكَ لِأَخِيكَ وَ ذِكْرُ اللَّهِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ أَمَّا
إِنِّي لَا أَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ إِن
كَانَ هَذَا مِنْ ذَاكَ وَ لَكِنْ ذِكْرُ اللَّهِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ إِذَا هَجَمْتَ عَلَى
طَاعَةٍ أَوْ مَعْصِيَةٍ .

تَوَاتُرُ
جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

١٢٠

به وسیله دو لب یاری می‌کنم پس فروبند و سخن مگو و اگر دامان تو درباره بعضی از چیزهایی که بر تو حرام کرده‌ام با تو به جنگ برخیزد من تو را به وسیله اطراف دامانت یاری می‌کنم پس بر هم نه و مرتکب حرام مشو.

۲۲۵- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در وصیتش به علی علیه السلام فرمود: ای علی! سه چیز است که این امت طاقت و توان آن را ندارد: یاری نمودن به برادر دینی از نظر مالی و به عدل و راستی با مردم رفتار نمودن و در هر حالی به یاد خدا بودن و یاد خدا، گفتن «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» نیست بلکه یاد خدا این است که هرگاه بر حرامی وارد شد در برابر آن حرام از خدای عزوجل بترسد و آن را ترک کند.

۲۲۶- امام رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: پیوسته امت من در خیر و خوبی‌اند تا زمانی که یکدیگر را دوست دارند و به یکدیگر هدیه می‌دهند و امانتداری می‌کنند و از ارتکاب حرام خودداری می‌کنند و از مهمان پذیرایی می‌کنند و نماز را به پای می‌دارند و زکات می‌پردازند پس هنگامی که چنین نکنند به خشکسالی و آفت دچار می‌شوند.

۲۲۷- امام صادق علیه السلام فرمود: مؤمن به چیزی که سخت‌تر بر او باشد از محروم ماندن وی از سه خصلت، گرفتار نشده است، گفته شد: آن سه خصلت کدامند؟ فرمود: یاری رساندن به دیگران با همه امکاناتی که در دست دارد و منصفانه رفتار کردن و بسیار یاد کردن خداوند نمی‌گویم [فقط] «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» گویند بلکه مراد من یاد کردن خدا در هنگام برخورد با حلال و حرام است.

۲۲۸- حسین بزاز گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: آیا درباره سخت‌ترین چیزی که خداوند عزوجل بر بندگان واجب ساخته با تو سخن بگویم؟ عرض کردم: آری. حضرت فرمود: منصفانه رفتار کردن با دیگران و یاری رساندن به برادرت و در هر جا یاد خدا کردن، آگاه باش که نمی‌گویم «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» گفتن اگر چه اینها نیز ذکر و یاد خداست بلکه مراد من یاد کردن خدا در همه جا است آنگاه که بر طاعت یا معصیتی روی می‌آوری.

٢٢٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَشَدُّ الْأَعْمَالِ ثَلَاثَةً: إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ حَتَّى لَا تَرْضَى لَهَا مِنْهُمْ شَيْءٌ إِلَّا رَضِيتَ لَهُمْ مِنْهَا بِمِثْلِهِ وَ مُوَاسَاةُ الْآخِ فِي الْمَالِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ لَيْسَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ فَقَطُّ وَ لَكِنْ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكَ شَيْءٌ أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَخَذْتَ بِهِ وَ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكَ شَيْءٌ نَهَى عَنْهُ تَرَكْتَهُ.

٢٣٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً دَخَلَ الْجَنَّةَ وَ إِخْلَاصُهُ أَنْ يَحْجُزَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ.

٢٣١- عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وآله قَالَ: مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ فَقَدْ ذَكَرَ اللَّهَ وَ إِنْ قَلَّتْ صَلَاتُهُ وَ صِيَامُهُ وَ تِلَاوَتُهُ لِلْقُرْآنِ وَ مَنْ عَصَى اللَّهَ فَقَدْ نَسِيَ اللَّهَ وَ إِنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ وَ صِيَامُهُ وَ تِلَاوَتُهُ لِلْقُرْآنِ.

٢٣٢- عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله قَالَ: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً دَخَلَ الْجَنَّةَ وَ إِخْلَاصُهُ أَنْ يَحْجُزَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ.

٢٣٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مِنْ أَشَدِّ مَا عَمِلَ الْعِبَادُ إِنْصَافُ الْمَرْءِ مِنْ نَفْسِهِ وَ مُوَاسَاةُ الْمَرْءِ أَخَاهُ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ قَالَ: قُلْتُ: أَصْلَحَكَ اللَّهُ وَ مَا وَجْهُ ذِكْرِ اللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ؟ قَالَ: يَذْكُرُ اللَّهُ عِنْدَ الْمَعْصِيَةِ يَهْمُ بِهَا فَيَحُولُ ذِكْرُ اللَّهِ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ تِلْكَ الْمَعْصِيَةِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ﴾.

٢٣٤- قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام: مَنْ أَقَامَ فَرَائِضَ اللَّهِ وَ اجْتَنَبَ مَحَارِمَ اللَّهِ وَ أَحْسَنَ الْوَلَايَةَ لِأَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّ اللَّهِ وَ تَبَرَّأَ مِنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ فَلْيَدْخُلْ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ شَاءَ.

٢٣٥- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: مَنْ عَمِلَ بِمَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٢٢

۲۲۹- امام صادق علیه السلام فرمود: سخت ترین اعمال سه تاست: یکی منصفانه رفتار کردن با مردم در مورد خود به گونه ای که برای خود به چیزی خوشنود نشوی جز اینکه برای مردم نیز به مثل همان چیز خوشنود گردی، و دیگری یاری مالی نمودن به برادر دینی ات، و یاد و ذکر خدا در هر حال نه تنها «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» گفتن، بلکه هنگامی که چیزی بر تو وارد شود که خداوند به آن امر نموده به آن عمل کنی و هنگامی که چیزی بر تو وارد شود که خداوند از آن نهی فرموده، آن را ترک کنی.

۲۳۰- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که از روی اخلاص «لا اله الا الله» گوید به بهشت داخل شود و اخلاص او این است که گفتن «لا اله الا الله» او را از ارتکاب آنچه که خداوند بر او حرام نموده باز دارد.

۲۳۱- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که فرمان خدای را ببرد و او را اطاعت کند خداوند را یاد نموده است اگر چه نماز و روزه و قرآن خواندنش کم باشد و کسی که خدای را نافرمانی کند خداوند را فراموش نموده اگر چه نماز و روزه و قرآن خواندنش زیاد باشد.

۲۳۲- روایت شماره ۲۳۰ از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز روایت شده است.

۲۳۳- امام صادق علیه السلام فرمود: از سخت ترین اعمال بندگان یکی منصفانه رفتار کردن مرد درباره خود و دیگری یاری کردن مرد به برادر دینی اش و دیگری یاد نمودن خداوند در همه حالات، راوی گوید: عرض کردم: یاد نمودن خداوند در همه حالات چگونه است؟ فرمود: هرگاه آهنگ ارتکاب معصیتی را نمود خدای را یاد کند پس یاد خدا بین او و بین آن معصیت حائل می شود و این همان گفتار خداوند است که می فرماید: «همانا آنانکه پرهیزکارند هرگاه رهگذری از شیطان آهنگ آنان کند یاد آور شوند پس ناگاه بینا گردند»^(۱).

۲۳۴- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که واجبات الهی را به پای دارد و از حرامهای خداوند دوری کند و اعتقادی نیکو به ولایت اهل بیت پیامبر خدا داشته باشد و از دشمنان خدا دوری و بیزاری جوید پس، از هر دری از درهای هشتگانه بهشت که می خواهد داخل شود.

۲۳۵- امام زین العابدین علیه السلام فرمود:

هر کس به آنچه که خداوند بر او واجب ساخته است عمل کند

فَهُوَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ وَ مَنْ اجْتَنَبَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَهُوَ مِنْ أَعْبِدِ
النَّاسِ وَ مَنْ قَنَعَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَهُ فَهُوَ مِنْ أَغْنَى النَّاسِ .
٢٣٦- عَنْ زَيْدِ الشَّحَّامِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: اخْذُوا
سَطَوَاتِ اللَّهِ بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ فَقُلْتُ: وَ مَا سَطَوَاتُ اللَّهِ؟ قَالَ: أَخْذُهُ
عَلَى الْمَعَاصِي.

٢٣٧- قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام: مَنْ عَمِلَ بِمَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَهُوَ
مِنْ خَيْرِ النَّاسِ .
٢٣٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا
وَ رَابِطُوا قَالَ: اصْبِرُوا عَلَى الْفَرَائِضِ وَ صَابِرُوا عَلَى الْمَصَائِبِ وَ
رَابِطُوا عَلَى الْأَيْمَةِ عليه السلام.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٢٢

٢٣٩- قَالَ الْكَلْبِيُّ فِي رِوَايَةِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي السَّفَاتِجِ: وَ اتَّقُوا
اللَّهَ رَبَّكُمْ فِيمَا افْتَرَضَ عَلَيْكُمْ
٢٤٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى: مَا تَحَبَّبَ
إِلَيَّ عَبْدِي بِأَحَبِّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ .
٢٤١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿اصْبِرُوا وَ
صَابِرُوا وَ رَابِطُوا﴾ قَالَ: اصْبِرُوا عَلَى الْفَرَائِضِ .
٢٤٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: اَعْمَلْ بِفَرَائِضِ
اللَّهِ تَكُنْ أَتْقَى النَّاسِ .

از بهترین مردمان است و کسی که از آنچه که خداوند بر او حرام نموده دوری کند از عابدترین مردم است و کسی که به آنچه خداوند قسمت او کرده قانع باشد از بی نیازترین مردمان است.

۲۳۶- زید شحام گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: از حمله ها و سختگیری های خداوند در شب و روز پرهیزید، عرض کردم: سختگیری های خداوند چیست؟ فرمود: اینکه او بنده اش را بر معصیتهايش بگیرد.

۲۴- باب وجوب ادای واجبات

۲۳۷- امام سجّاد علیه السلام فرمود: کسی که به آنچه خداوند بر او واجب ساخته عمل کند از بهترین مردمان است.

۲۳۸- امام صادق علیه السلام در مورد گفتار خدای عزّوجلّ: «شکیبایی کنید و یکدیگر را به شکیبایی سفارش کنید و به یکدیگر پیوندید»^(۱). فرمود: شکیبا باشید بر انجام واجبات و یکدیگر را در مصیبتها به صبر سفارش کنید و بر محور امامان علیهم السلام به یکدیگر، پیوندید.

۲۳۹- مرحوم کلینی «ره» گوید: روایت قبل از طریق ابن محبوب نیز روایت شده است و در آن اضافه دارد که: و از پروردگارتان در مورد آنچه که بر شما واجب ساخته پروا داشته باشید.

۲۴۰- امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند تبارک و تعالی فرمود: بنده من با من به دوست داشتنی تر از [انجام] آنچه که بر او واجب کرده ام دوستی نکرده است.

۲۴۱- امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای عزّوجلّ: «شکیبا باشید و یکدیگر را به شکیبایی سفارش کنید و به یکدیگر پیوندید»^(۲). فرمود: شکیبا باشید بر [انجام] واجبات.

۲۴۲- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

به واجبات الهی عمل کن تا پرهیزگارترین مردمان باشی.

٢٤٣- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: مَنْ عَمِلَ بِمَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَهُوَ مِنْ أَعْبِدِ النَّاسِ .

٢٤٤- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْكُمْ فَرَائِضَ فَلَا تُضَيِّعُوهَا وَ حَدَّ لَكُمْ حُدُوداً فَلَا تَعْتَدُوهَا وَ نَهَاكُمْ عَنْ أَشْيَاءَ فَلَا تَنْتَهِكُوهَا وَ سَكَتَ لَكُمْ عَنْ أَشْيَاءَ وَ لَمْ يَدْعُهَا نِسْيَاناً فَلَا تَتَكَلَّفُوهَا .

٢٤٥- عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اْعْمَلْ بِفَرَائِضِ اللَّهِ تَكُنْ مِنْ أَتَقَى النَّاسَ وَ اَرْضَ يَقْسِمِ اللَّهُ تَكُنْ مِنْ أُغْنَى النَّاسِ وَ كُفَّ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ تَكُنْ مِنْ أَوْرَعَ النَّاسِ وَ أَحْسِنْ مُجَاوَرَةَ مَنْ يُجَاوِرُكَ تَكُنْ مُؤْمِناً وَ أَحْسِنْ مُصَاحَبَةَ مَنْ صَاحَبَكَ تَكُنْ مُسْلِماً .

٢٥- بَابُ اسْتِخْبَابِ الصَّبْرِ فِي جَمِيعِ الْأُمُورِ

٢٤٦- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: يَا حَفْصُ إِنَّ مَنْ صَبَرَ صَبَرَ قَلِيلاً وَإِنْ مَنْ جَزَعَ جَزَعَ قَلِيلاً - ثُمَّ قَالَ: - عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ فِي جَمِيعِ أُمُورِكَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بَعَثَ مُحَمَّدًا ﷺ فَأَمَرَهُ بِالصَّبْرِ وَ الرَّفْقِ فَقَالَ: ﴿ وَ اصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَ اهْجُرْهُمْ هَجْراً جَمِيلاً وَ ذَرْنِي وَ الْمُكَذِّبِينَ أُولِي النِّعْمَةِ ﴾ وَ قَالَ: ﴿ اذْفَعْ بِأَلْتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَ بَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ وَ مَا يُلْقَاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَ مَا يُلْقَاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴾ فَصَبَرَ حَتَّى نَالُوهُ بِالْعِظَائِمِ وَ رَمَوْهُ بِهَا فَصَاقَ صَدْرُهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ ﴿ وَ لَقَدْ نَعَلْنَاكَ أَنْكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَ كُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴾ ثُمَّ كَذَّبُوهُ وَ رَمَوْهُ فَحَزِنَ لِذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﴿ قَدْ نَعَلْنَا إِنَّهُ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْقَاسُ

۲۴۳- امام سجّاد علیه السلام فرمود: کسی که به آنچه که خداوند بر او واجب ساخته عمل کند از عابدترین مردمان است.

۲۴۴- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: خداوند واجباتی را بر شما واجب ساخته پس آنها را مهمل مگذارید و حدودی را برای شما معین فرموده پس از آن حدود تجاوز نکنید و شما را از چیزهایی نهی نموده است پس درباره آن چیزها پرده‌داری نکنید و از چیزهایی سکوت نموده و این سکوت از روی فراموشی نیست پس خود را در آن موارد به زحمت نیفکنید.

۲۴۵- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: به واجبات الهی عمل کن تا از پرهیزگارترین مردمان باشی، و به قسمت الهی راضی باش تا از بی‌نیازترین مردمان باشی، و از ارتکاب حرامهای الهی باز ایست تا از پارساترین مردمان باشی، و با کسی که در همسایگی توست خوب همسایگی کن تا مؤمن باشی، و با همدم خود خوب همدمی کن تا مسلمان باشی.

۲۵- باب استحباب صبر در تمامی کارها

۲۴۶- امام صادق علیه السلام فرمود: ای حَفْص! به راستی کسی که صبر پیشه کند [در مقایسه با صبری که باید بر آتش داشته باشد] صبر کمی نموده و کسی که بی‌تابی کند [در مقایسه با جزع و بی‌تابی روز قیامت] بی‌تابی کمی نموده است - سپس فرمود: - هر تو باد که در تمامی کارهایت صبر را پیشه خود سازی زیرا خداوند عزوجل صلی الله علیه و آله را برانگیخت و او را به صبر و مدارا نمودن امر نمود و فرمود: «بر آنچه که می‌گویند صبر کن و از آنان دوری گزین دوری گزیدنی نیکو و مرا با تکذیب کنندگان دارنده نعمت و گذار»^(۱) - و فرمود: «دور کن به طریقه‌ای که نیکوتر است پس ناگاه آنکه بین تو و او دشمنی وجود دارد گوئیا دوستی نزدیک است و این داده نشود مگر به آنانی که صبر نمودند و داده نشود مگر به کسی که دارای بهره بزرگی است»^(۲) پس پیامبر صلی الله علیه و آله صبر نمود تا آنجا که او را به بلاهای سخت رساندند و او را در بلاها افکندند پس سینه‌اش از غم و اندوه تنگ شد و خداوند این آیه را بر او نازل کرد: «و محققاً که ما می‌دانیم سینه‌ات به سبب آنچه می‌گویند تنگ می‌گردد پس تسبیح‌گوی همراه با ستایش پروردگارت و از سجده کنندگان باش»^(۳) سپس او را تکذیب کردند و دشنام دادند پس او غمگین شد و خداوند این آیه را فرستاد «به تحقیق می‌دانیم

لِيُخْزِنَكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ
يَجْحَدُونَ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا
حَتَّى أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۖ فَالْزَمَ النَّبِيُّ ﷺ نَفْسَهُ الصَّبْرَ فَتَعَدَّوْا فَذَكَّرُوا
اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَكَذَّبُوهُ فَقَالَ: قَدْ صَبَرْتُ فِي نَفْسِي وَ أَهْلِي وَ
عَرَضِي وَ لَا صَبَرَ لِي عَلَى ذِكْرِ إِلَهِي فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ
﴿فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ﴾ فَصَبَرَ فِي جَمِيعِ أَحْوَالِهِ ثُمَّ بُشِّرَ فِي
عِثْرَتِهِ بِالْأَمَّةِ ﷺ وَ وَصِّفُوا بِالصَّبْرِ فَقَالَ جَلَّ ثَنَاؤُهُ: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ
أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَ كَانُوا بِآيَاتِنَا يُوْقِنُونَ﴾ فَعِنْدَ ذَلِكَ
قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: الصَّبْرُ مِنَ الْإِيمَانِ كَالرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ. فَشَكَرَ اللَّهُ
ذَلِكَ لَهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﴿وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ
بِمَا صَبَرُوا وَ دَمَرْنَا مَا كَانِ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَ قَوْمُهُ وَ مَا كَانُوا
يَعْرِشُونَ﴾ فَقَالَ: إِنَّهُ بُشِّرِي وَ انْتِقَامٌ فَأَبَاحَ اللَّهُ لَهُ قِتَالَ الْمُشْرِكِينَ
فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَ خُذُوهُمْ وَ
أَحْصُرُوهُمْ وَ اقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ﴾ وَ اقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقِفْتُمُوهُمْ
فَقَتَلَهُمُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَ أَحِبَّائِهِ وَ جَعَلَ لَهُ ثَوَابَ
صَبْرِهِ مَعَ مَا ادَّخَرَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ فَمَنْ صَبَرَ وَ اخْتَسَبَ لَمْ يَخْرُجْ مِنَ
الدُّنْيَا حَتَّى يُقَرَّ اللَّهُ لَهُ عَيْنُهُ فِي أَعْدَائِهِ مَعَ مَا يَدَّخِرُ لَهُ فِي الْآخِرَةِ.

٢٤٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: سَيَأْتِي عَلَى
النَّاسِ زَمَانٌ لَا يُنَالُ فِيهِ الْمُلْكُ إِلَّا بِالْقَتْلِ - إِلَى أَنْ قَالَ: - فَمَنْ أَدْرَكَ
ذَلِكَ الزَّمَانَ فَصَبَرَ عَلَى الْفَقْرِ وَ هُوَ يَقْدِرُ عَلَى الْغِنَى وَ صَبَرَ عَلَى
الْبِغْضَةِ وَ هُوَ يَقْدِرُ عَلَى الْمَحَبَّةِ وَ صَبَرَ عَلَى الدُّلِّ وَ هُوَ يَقْدِرُ عَلَى
الْعِزِّ آتَاهُ اللَّهُ ثَوَابَ خَمْسِينَ صَدِيقًا مِمَّنْ صَدَّقَ بِي.

تَوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْتَظِرُهُ

١٢٨

آنچه می‌گویند غمگینت می‌کند زیرا آنان تو را تکذیب نمی‌کنند بلکه این ستمگران آیات خدا را انکار می‌کنند و محققاً که رسولان پیش از تو نیز تکذیب شدند پس بر آنچه که تکذیب شدند صبر کردند و آزار کشیدند تا اینکه یاری ما فرا رسید»^(۱) پس پیامبر ﷺ خود را به صبر و داشت ولی کافران از حد خود تجاوز نمودند و خداوند تبارک و تعالی را تکذیب نمودند در اینجا پیامبر فرمود: من درباره خود و خانواده و آبرویم صبر کردم اما بر اینکه خدایم را [به بدی] یاد کنند صبر ندارم پس خداوند عزوجل این آیه را نازل فرمود: «بر آنچه که می‌گویند صبر کن»^(۲) پس پیامبر در همه حالاتش صبر پیشه نمود سپس از جانب خداوند درباره عترتش به او بشارت داده شد و عترتش به صبر موصوف گشتند پس خداوند فرمود: «و قرار دادیم از آنان پیشوایانی که به فرمان ما راهنمایی می‌کنند زیرا آنان صبر کردند و به آیات ما یقین داشتند»^(۳) در آن هنگام بود که پیامبر ﷺ فرمود: صبر نسبت به ایمان مانند سر نسبت به بدن است. خداوند نیز پیامبرش را ثنای نیکو گفت و این آیه را نازل فرمود: «و سخن نیکوی پروردگارت بر بنی اسرائیل تمام شد زیرا آنان صبر کردند و آنچه را که فرعون و قومش می‌ساختند و بر می‌افراشتند و از گونه ساختیم»^(۴) پس پیامبر فرمود: این هم بشارت است و هم انتقام. خداوند نیز جنگ با مشرکان را بر او مباح ساخت و این آیه را نازل فرمود: «پس بکشید مشرکان را هر کجا که آنان را یافتید و دستگیرشان کنید و بر آنان تنگ گیرید و در هر کمینگاهی برای آنان بنشینید»^(۵) «و آنان را هر جا که بیابید بکشید»^(۶) پس خداوند آنان را به دست رسول الله و دوستانش به قتل رساند و این پیروزی را ثواب صبر او قرار داد بعلاوه ثوابی که برای او در آخرت ذخیره کرده است. پس کسی که صبر کند و امید ثواب داشته باشد از این دنیا بیرون نمی‌رود مگر اینکه خداوند چشمانش را [به نابودی دشمنانش] روشن می‌کند (او را درباره دشمنانش دلشاد می‌کند) بعلاوه اینکه برای او در آخرت ثوابی ذخیره می‌سازد.

۲۴۷- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا ﷺ فرمود: به زودی زمانی بر مردمان خواهد آمد که در آن زمان کسی به پادشاهی نمی‌رسد مگر با گشتن - تا آنجا که فرمود: - پس کسی که آن زمان را دریابد باید بر تنگدستی صبر کند با اینکه توانایی ثروتمند شدن را دارد و باید بر دشمنی صبر کند با اینکه توانایی محبت را دارد و بر خواری صبر کند با اینکه می‌تواند عزیز باشد، در این صورت خداوند به او پاداش پنجاه صدیقی که مرا تصدیق نموده‌اند را عطا می‌کند.

۱- انعام / ۳۳ و ۳۴ / ۲ - ق / ۳۹ . ۳- سجده / ۲۴ . ۴- اعراف / ۱۳۷ . ۵- توبه / ۵ .
۶- بقره / ۱۹۱ .

٢٤٨- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فِي وَصِيَّتِهِ لِمُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ قَالَ: أَلْقِ عَنْكَ وَارِدَاتِ الْهُمُومِ بِعَزَائِمِ الصَّبْرِ عَوْدَ نَفْسِكَ الصَّبْرَ فَنِعْمَ الْخُلُقُ الصَّبْرُ وَاحْمِلْهَا عَلَى مَا أَصَابَكَ مِنْ أَهْوَالِ الدُّنْيَا وَهُمُومِهَا.

٢٤٩- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَعْمَلَ بِالصَّبْرِ مَعَ الْيَقِينِ فَافْعَلْ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَاصْبِرْ فَإِنَّ فِي الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكَرَّرَ خَيْرًا كَثِيرًا وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ وَأَنَّ الْفَرْجَ مَعَ الْكَرْبِ ﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾.

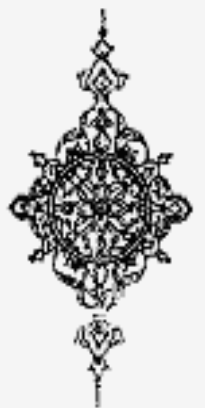
٢٥٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: إِنِّي لَأُصْبِرُ مِنْ غُلَامِي هَذَا وَمِنْ أَهْلِي عَلَى مَا هُوَ أَمْرٌ مِنَ الْحَنْظَلِ إِنَّهُ مَنْ صَبَرَ نَالَ بِصَبْرِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ وَدَرَجَةَ الشَّهِيدِ الَّذِي قَدْ ضَرَبَ بِسَيْفِهِ قُدَّامَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه وآله.

٢٥١- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا يَعْدَمُ الصَّبُورُ الظَّفَرُ وَإِنْ طَالَ بِهِ الزَّمَانُ.

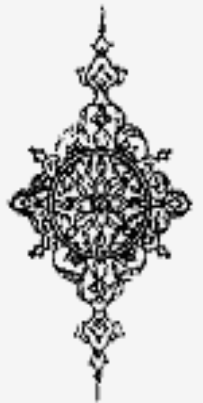
٢٥٢- وَقَالَ عليه السلام: مَنْ لَمْ يُنْجِهِ الصَّبْرُ أَهْلَكَهُ الْجَزَعُ.

٢٥٣- وَقَالَ عليه السلام: الصَّبْرُ يُنَاضِلُ الْحِدْثَانَ وَالْجَزَعُ مِنْ أَعْوَانِ الزَّمَانِ.

٢٥٤- عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام: أَنَّهُ جَاءَتْ إِلَيْهِ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ: إِنَّ ابْنِي سَافَرَ عَنِّي وَ قَدْ طَالَتْ غَيْبَتُهُ عَنِّي وَ اشْتَدَّ شَوْقِي إِلَيْهِ فَادْعُ اللَّهَ لِي فَقَالَ لَهَا: عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ فَاسْتَعْمَلْتَهُ ثُمَّ جَاءَتْ بِعَدَدِ ذَلِكَ فَشَكَتَ إِلَيْهِ طَوْلَ غَيْبَةِ ابْنِهَا فَقَالَ لَهَا: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ؟ فَقَالَتْ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ كَمْ الصَّبْرُ؟ فَوَاللَّهِ لَقَدْ فَنِيَ الصَّبْرُ فَقَالَ: ارْجِعِي إِلَى مَنْزِلِكَ

أَيُّوبُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٣٠

۲۴۸- امیر المؤمنین علیه السلام در وصیتش به محمد بن حنفیه فرمود: با اراده‌های آهنین صبر غمهایی را که بر تو وارد می‌شوند دور بپفکن، نفس خود را به شکیبایی عادت ده که شکیبایی اخلاقی نیکوست و آن را در ترسها و اندوه‌های دنیا که به تو رسیده است به مشقت بپفکن.

۲۴۹- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اگر بتوانی که صبری همراه با یقین و باور^(۱) داشته باشی چنین کن و اگر توان آن نداری [بازهم] صبر کن زیرا در صبر کردن بر اموری که ناخوشایند توست خیر بسیاری وجود دارد، و بدان که نصرت و پیروزی همراه با صبر است و گشایش همراه با مشقت و سختی است «همانا با سختی آسانی و گشایشی هست همانا با سختی گشایشی است»^(۲).

۲۵۰- امام صادق علیه السلام فرمود: از پدرم امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: من از [کارهای] این غلامم و [کارهای] خانواده خود بر اموری صبر می‌کنم که از حنظل (هندوانه ابوجهل) برای من تلخ‌تر است [ولی با این وجود در برابر کارها و سخنان آنان صبر می‌کنم] زیرا کسی که صبر پیشه کند به خاطر صبرش به درجه روزه‌داری که به عبادت ایستاده و درجه شهیدی که در رکاب پیامبر صلی الله علیه و آله شمشیر زده نائل می‌شود.

۲۵۱- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: شخص صبور پیروزی را از دست نمی‌دهد و عاقبت به پیروزی می‌رسد اگر چه زمانی طولانی بر او بگذرد.

۲۵۲- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: کسی که صبر وی را نجات نبخشد جزع و بی‌تابی او را از پای در می‌آورد.

۲۵۳- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: صبر به سوی سختی‌های زمانه تیر می‌افکند و بی‌تابی از یاری کنندگان زمانه است.

۲۵۴- روایت است که زنی به خدمت امام صادق علیه السلام آمد و عرض کرد: پسر من از نزد من به سفر رفته و غیبتش طولانی شده و شوق بسیاری به دیدنش یافته‌ام، در درگاه خداوند برایم دعا کن. حضرت فرمود: بر تو باد به صبر پس صبر را در زندگی‌ات به کار گیر. پس از چندی باز آن زن آمد و نزد آن حضرت از طولانی شدن غیبت پسرش شکایت کرد، حضرت فرمود: آیا نگفتم که صبر را پیشه کنی؟ زن عرض کرد: ای فرزند رسول خدا چقدر صبر؟ به خدا سوگند که صبرم به سر آمد حضرت فرمود: به منزلت برگرد.

۱- یعنی یقین و باور به اینکه صبر و شکیبایی دارای پاداش است و مصیبتی که پیش آمده مقدر بوده و جزو خیر نیست. ۲- انشراح / ۵ و ۶.

تَجِدِي وَلَدَكَ قَدْ قَدِمَ مِنْ سَفَرِهِ فَتَهَضَّتْ فَوَجَدَتْهُ قَدْ قَدِمَ فَأَتَتْ بِهِ
إِلَيْهِ فَقَالَتْ: أَوْحَى بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: لَا وَ لَكِنْ عِنْدَ فَنَاءِ
الصَّبْرِ يَأْتِي الْفَرْجُ فَلَمَّا قُلْتُ: فَنِي الصَّبْرُ عَرَفْتُ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَجَ
عَنْكَ بِقُدُومِ وَلَدِكَ.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهَا

١٣٢

٢٥٥- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ [عبيد الله] قَالَ سَمِعْتُ الرَّضَا ﷺ يَقُولُ: لَا يَكُونُ الرَّجُلُ عَابِدًا حَتَّى يَكُونَ حَلِيمًا وَإِنَّ الرَّجُلَ كَانَ إِذَا تَعَبَّدَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ لَمْ يُعَدَّ عَابِدًا حَتَّى يَضُمْتَ قَبْلَ ذَلِكَ عَشْرَ سِنِينَ.

٢٥٦- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ﷺ قَالَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّهُ لَيُعْجِبُنِي الرَّجُلُ أَنْ يُذَرِّكَ حِلْمُهُ عِنْدَ غَضَبِهِ.

٢٥٧- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْحَيَّيَّ الْحَلِيمَ الْعَفِيفَ الْمُتَعَفِّفَ.

٢٥٨- عَنْ حَفْصِ بْنِ أَبِي غَايْشَةَ قَالَ: بَعَثَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ﷺ غُلَامًا لَهُ فِي حَاجَةٍ فَأَبْطَأَ فَخَرَجَ عَلَى أَثَرِهِ لَمَّا أَبْطَأَهُ فَوَجَدَهُ نَائِمًا فَجَلَسَ عِنْدَ رَأْسِهِ يُرَوِّحُهُ حَتَّى انْتَبَهَ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ﷺ: يَا فُلَانُ وَاللَّهِ مَا ذَلِكَ لَكَ تَنَامُ اللَّيْلَ وَ النَّهَارَ لَكَ اللَّيْلُ وَ لَنَا مِنْكَ النَّهَارُ.

٢٥٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْحَيَّيَّ الْحَلِيمَ.

٢٦٠- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا أَعَزَّ اللَّهُ بِجَهْلٍ قَطُّ وَ لَا أَدَلَّ بِحِلْمٍ قَطُّ.

می بینی که فرزندات از سفر بازگشته، زن برخاست و رفت و دید که فرزندش باز گشته پس همراه با او به نزد حضرت آمدند و عرض کرد: آیا بعد از رسول خدا ﷺ وحی می آید؟ حضرت فرمود: خیر ولی هنگام به سر آمدن صبر گشایش می رسد چون تو گفتی که: صبرم تمام شد دانستم که خداوند با آمدن فرزندات گشایشی برایت حاصل نموده.

۲۶- باب استحباب بردباری

۲۵۵- محمد بن عبدالله یا عبیدالله گوید: از امام رضا ﷺ شنیدم که فرمود: مرد عابد شمرده نمی شود مگر اینکه بردبار باشد و در بنی اسرائیل رسم چنین بود که هرگاه مردی مدتی به عبادت می پرداخت عابد شمرده نمی شد مگر اینکه پیش از آن ده سال را در سکوت به سر برده باشد.

۲۵۶- امام باقر ﷺ فرمود: پدرم علی بن حسین ﷺ می فرمود: همانا مردی که بردباری اش در هنگام خشمش او را دریابد مرا شگفت زده می کند.

۲۵۷- امام باقر ﷺ فرمود: رسول خدا ﷺ فرمود: خداوند دوست می دارد کسی را که با حیا، بردبار، پاکدامن و باز ایستنده از حرام باشد.

۲۵۸- حفص بن ابی عایشه گوید: امام صادق ﷺ یکی از خدمتکاران را در پی حاجتی فرستاد، خدمتکار کندی نموده و دیر کرد پس حضرت به دنبال او روانه شد پس او را یافت در حالی که به خواب رفته بود حضرت بالای سر او نشست و شروع به باد زدن او نمود تا اینکه خدمتکار بیدار شد، حضرت فرمود: ای فلانی! به خدا که درست نیست که هم شب و هم روز بخوابی بلکه شب برای خودت ولی روز را برای ما باش.

۲۵۹- امام باقر ﷺ فرمود: همانا خداوند انسان با حیا و بردبار را دوست می دارد.

۲۶۰- رسول خدا ﷺ فرمود: هرگز خداوند کسی را به خاطر نادانی اش عزیز نگردانده و کسی را به خاطر بردباری اش ذلیل و خوار نکرده است.

٢٦١- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَفَى بِالْحِلْمِ نَاصِراً وَ قَالَ: إِذَا لَمْ تَكُنْ حَلِيماً فَتَحَلَّمْ.

٢٦٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِذَا وَقَعَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ مُنَارَعَةٌ نَزَلَ مَلَكَانِ فَيَقُولَانِ لِلسَّفِيهِ مِنْهُمَا: قُلْتَ وَ قُلْتَ وَ أَنْتَ أَهْلٌ لِمَا قُلْتَ وَ سَتُجْزَى بِمَا قُلْتَ وَ يَقُولَانِ لِلْحَلِيمِ مِنْهُمَا: صَبَرْتَ وَ حَلَمْتَ سَيُغْفَرُ لَكَ إِنْ أَتَمَمْتَ ذَلِكَ وَ إِنْ رَدَّ الْحَلِيمُ عَلَيْهِ ارْتَفَعَ الْمَلَكَانِ.

٢٦٣- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: يَا عَلِيُّ أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِأَشْبَهَكُمْ بِي خُلُقاً؟ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ: قَالَ: أَحْسَنُكُمْ خُلُقاً وَ أَعْظَمُكُمْ حِلْماً وَ أَبْرُكُمْ بِقَرَابَتِهِ وَ أَشَدُّكُمْ مِنْ نَفْسِهِ إِنْصَافاً.

٢٦٤- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كَلِمَتَانِ غَرِيبَتَانِ فَاحْتَمِلُوهُمَا كَلِمَةُ حِكْمَةٍ مِنْ سَفِيهِ فَاقْبَلُوهَا وَ كَلِمَةُ سَفِيهِ مِنْ حَكِيمٍ فَاغْفِرُوهَا.

٢٦٥- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا جُمِعَ شَيْءٌ إِلَى شَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ حِلْمٍ إِلَى عِلْمٍ.

٢٦٦- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا جُمِعَ شَيْءٌ إِلَى شَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ حِلْمٍ إِلَى عِلْمٍ.

٢٦٧- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: أَوَّلُ عَوَظِ الْحَلِيمِ مِنْ حِلْمِهِ أَنَّ النَّاسَ أَنْصَارُهُ عَلَى الْجَاهِلِ.

٢٦٨- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنْ لَمْ تَكُنْ حَلِيماً فَتَحَلَّمْ فَإِنَّهُ قَلَّ مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٣٢

۲۶۱- امام صادق علیه السلام فرمود: بردباری به عنوان یاری کننده کافی است. و فرمود: اگر بردبار نیستی خود را به بردباری وادار.

۲۶۲- امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه بین دو نفر نزاع و کشمکشی صورت می گیرد دو فرشته فرود می آیند پس آن دو فرشته به نفری که نادان است می گویند: [تو به برادر دینی ات] گفتی و گفتی در حالی که تو خود سزاوار حرفهایی که گفته ای هستی و به زودی به سبب آنچه که گفته ای جزا می بینی و به نفری که بردبار است گویند: صبر و بردباری نمودی به زودی اگر تا پایان نزاع چنین باشی مشمول غفران الهی قرار خواهی گرفت و اگر شخص بردبار پاسخ نادان را بدهد [و با او مقابله به مثل کند] آن دو فرشته [باز می گردند و] بالا می روند.

۲۶۳- امام صادق علیه السلام و ایشان از پدران بزرگوارش روایت کند که در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است: ای علی! آیا شما را نسبت به کسی که از نظر اخلاق از همه شما به من شبیه تر است آگاه سازم؟ گفتند: آری ای رسول خدا! فرمود: آنکه خلُقش از همه نیکوتر و بردباری اش از همه بیشتر و نسبت به خویشاوندانش از همه نیکوکارتر و انصافش درباره خود از همه سخت تر باشد.

۲۶۴- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دو سخن، نادر و شگفت انگیز است آن دو را برداشته و تحمل کنید یکی سخن حکمت آموزی که از نادانی صادر شود به این سخن روی آورید و دیگری سخن نابخردانه ای که از حکیمی صادر شود از این سخن چشم پوشی کنید.

۲۶۵- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش و ایشان از جدش از علی علیه السلام روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ چیزی با چیز دیگر جمع نشده که جمعشان از جمع بردباری و دانش برتر باشد.

۲۶۶- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش از علی علیه السلام روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سوگند به خدایی که جانم در دست اوست هیچ چیزی با چیز دیگر جمع نشده که جمعشان برتر از جمع بردباری و علم باشد.

۲۶۷- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: اولین عوضی که شخص بردبار از بردباری اش می برد این است که مردم بر علیه نادان یاری کننده او می شوند.

۲۶۸- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: اگر بردبار نیستی خود را به بردباری وادار زیرا کم اتفاق می افتد که کسی خود را شبیه گروهی سازد

إِلَّا وَ أَوْشَكَ أَنْ يَكُونُ مِنْهُمْ

٢٦٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الرِّفْقُ يُمْنٌ وَ الْخُرْقُ سُوءٌ.

٢٧٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ وَ يُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ.

٢٧١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قُفْلًا وَ قُفْلُ الْإِيمَانِ الرِّفْقُ.

٢٧٢- قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ قَسِمَ لَهُ الرِّفْقُ قُسِمَ لَهُ الْإِيمَانُ.

٢٧٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: أَيُّمَا أَهْلِ بَيْتٍ أُعْطُوا حَظُّهُمْ مِنَ الرِّفْقِ فَقَدْ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فِي الرِّزْقِ وَ الرِّفْقِ فِي تَقْدِيرِ الْمَعِيشَةِ خَيْرٌ مِنَ السَّعَةِ فِي الْمَالِ وَ الرِّفْقُ لَا يَعْجِزُ عَنْهُ شَيْءٌ وَ التَّبَذِيرُ لَا يَبْقَى مَعَهُ شَيْءٌ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ.

٢٧٤- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَوْ كَانَ الرِّفْقُ خَلْقًا يَرَى مَا كَانَ مِمَّا خَلَقَ اللَّهُ شَيْءٌ أَحْسَنَ مِنْهُ.

٢٧٥- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الرِّفْقُ نِصْفُ الْعَيْشِ.

٢٧٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ.

٢٧٧- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ الرِّفْقَ لَمْ يَوْضَعْ عَلَى شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ وَ لَا نُزْعَ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ.

٢٧٨- عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ فِي الرِّفْقِ الرِّيَادَةَ وَ الْبَرَكَاتَةَ وَ مَنْ يُحْرَمِ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهَا

١٣٦

جز اینکه نزدیک است که جزء آنان شود.

۲۷- باب استحباب مدارا نمودن در کارها

۲۶۹- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: مدارا نمودن مایه برکت و درشتی کردن مایه شومی است.

۲۷۰- امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند نرم رفتار است و نرمی را دوست دارد و بر مدارا و نرمی پاداشی عطا می کند که بر سخت گیری و درشتی چنین پاداشی نمی دهد.

۲۷۱- امام باقر علیه السلام فرمود: هر چیزی قفلی دارد و قفل ایمان مدارا کردن و نرمی است (یعنی همچنانکه قفل باعث محفوظ ماندن است مدارا هم مایه حفظ ایمان است).

۲۷۲- امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که برایش مدارا تقسیم شده ایمان برای وی تقسیم گردیده.

۲۷۳- امام صادق علیه السلام فرمود: هر اهل خانه ای که بهره ای از نرمی و مدارا نصیبشان گشته خداوند روزی آنان را وسعت دهد و مدارا در تدبیر زندگانی بهتر از وسعت در مال است و هیچ چیز از مدارا عاجز و وامانده نمی شود و با اسراف چیزی باقی نمی ماند و خداوند عزوجل مدارا کننده است و مدارا را دوست می دارد.

۲۷۴- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اگر مدارا مخلوقی بود که دیده می شد هیچ مخلوقی از مخلوقات خدا از او نیکوتر نبود.

۲۷۵- امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: مدارا [به منزله] نیمی از خوشگذرانی است.

۲۷۶- امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند اهل مدارا است و مدارا را دوست می دارد.

۲۷۷- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا مدارا بر چیزی نهاده نشد

جز اینکه به آن زینت بخشید و از چیزی جدا نشد جز اینکه آن را زشت نمود.

۲۷۸- پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

همانا در مدارا کردن زیادت و برکت وجود دارد و کسی که از مدارا محروم است

الرَّفْقُ يُحْرَمُ الْخَيْرَ .

٢٧٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَا رُويَ الرَّفْقُ عَنْ أَهْلِ بَيْتِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا زُويَ عَنْهُمْ الْخَيْرُ .

٢٨٠- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ: قَالَ لِي - وَجَرَى بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ مِنَ الْقَوْمِ كَلَامٌ - فَقَالَ لِي: ارْفُقْ بِهِمْ فَإِنْ كُفِرَ أَحَدُهُمْ فِي غَضَبِهِ وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ كَانَ كُفْرُهُ فِي غَضَبِهِ .

٢٨١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرَّفْقَ وَ يُعِينُ عَلَيْهِ .

٢٨٢- وَقَالَ عليه السلام: مَا اضْطَحَبَ اثْنَانِ إِلَّا كَانَ أَكْثَرُهُمَا أَجْرًا وَأَحَبُّهُمَا إِلَى اللَّهِ أَرْفَقُهُمَا بِصَاحِبِهِ .

٢٨٣- عَنْ أَحَدِهِمَا عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرَّفْقَ .

٢٨٤- عَنْ الْفَضِيلِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَنْ كَانَ رَفِيقًا فِي أَمْرِهِ نَالَ مَا يُرِيدُ مِنَ النَّاسِ .

٢٨٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ فِي السَّمَاءِ مَلَائِكِينَ مُوَكَّلِينَ بِالْعِبَادِ فَمَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَاهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَاهُ .

٢٨٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: فِيمَا أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى دَاوُدَ عليه السلام يَا دَاوُدُ: كَمَا أَنَّ أَقْرَبَ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ الْمُتَوَاضِعُونَ كَذَلِكَ أَبْعَدُ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ الْمُتَكَبِّرُونَ .

از خیر و خوبی محروم است.

۲۷۹- امام صادق علیه السلام فرمود: سازگاری و مدارا از اهل هیچ خانه‌ای باز داشته

نشده جز اینکه آنان از خیر و خوبی محروم و بی بهره گشته‌اند.

۲۸۰- راوی گوید: بین من و مردی از قوم سخنی در گرفت امام رضا علیه السلام به من

فرمود: با آنان مدارا کن زیرا از آنان کسی هست که در حال خشم کارش به کفر می‌انجامد و کسی که در حال خشم کافر شود خیری در او نیست.

۲۸۱- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند اهل مدارا است و

مدارا را دوست می‌دارد و [آدمی را] بر مدارا یاری می‌کند.

۲۸۲- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دو نفر با یکدیگر مصاحبت نکرده‌اند جز اینکه آن

کس که با دیگری مدارا کننده‌تر است در نزد خداوند پاداشش بزرگتر و محبوبتر است.

۲۸۳- امام باقر یا امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند اهل مدارا است و مدارا را

دوست دارد.

۲۸۴- فضیل بن عثمان گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: کسی که در کارش

اهل مدارا باشد به آنچه از مردم می‌خواهد نائل می‌شود.

۲۸- باب استحباب فروتنی نمودن

۲۸۵- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا در آسمان دو فرشته‌اند که بر بندگان گمارده

شده‌اند پس هر که برای خدا فروتنی کند بالایش می‌برند و هر که تکبر ورزد فرودش آورند.

۲۸۶- امام صادق علیه السلام فرمود: در ضمن آنچه که خداوند عزوجل به حضرت

داود علیه السلام وحی نمود آمده است: ای داود! همچنانکه نزدیکترین مردمان به خدا فروتنان هستند دورترین مردم از خدا متکبرانند.

٢٨٧- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى الْجِبَالِ أَنِّي وَاضِعٌ سَفِينَةَ نُوحٍ عَبْدِي عَلَى جَبَلٍ مِنْكُمْ فَتَطَاوَلَتْ وَ شَمَخَتْ وَ تَوَاضَعَ الْجُودِيُّ وَ هُوَ جَبَلٌ عِنْدَكُمْ فَضَرَبَتِ السَّفِينَةُ بِجُودِجُوهَا الْجَبَلَ .

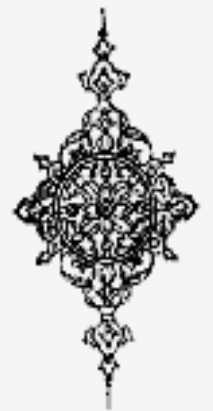
٢٨٨- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَذْكُرُ أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وآله مَلَكٌ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يُخَيِّرُكَ أَنْ تَكُونَ عَبْدًا رَسُولًا مُتَوَاضِعًا أَوْ مَلَكًا رَسُولًا قَالَ: فَنَظَرَ إِلَى جَبْرِئِيلَ وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ أَنْ تَوَاضَعَ. فَقَالَ: عَبْدًا مُتَوَاضِعًا رَسُولًا فَقَالَ الرَّسُولُ: مَعَ أَنَّهُ لَا يَنْقُصُكَ مِمَّا عِنْدَ رَبِّكَ شَيْئًا قَالَ: وَ مَعَهُ مَفَاتِيحُ خَزَائِنِ الْأَرْضِ .

٢٨٩- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ: التَّوَاضُّعُ أَنْ تُعْطِيَ النَّاسَ مَا تُحِبُّ أَنْ تُعْطَاهُ .

٢٩٠- وَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ قَالَ عليه السلام: التَّوَاضُّعُ دَرَجَاتٌ مِنْهَا أَنْ يَعْرِفَ الْمَرْءُ قَدْرَ نَفْسِهِ فَيُزِيلَهَا مِنْ مَنَازِلِهَا بِقَلْبٍ سَلِيمٍ لَا يُحِبُّ أَنْ يَأْتِيَ إِلَى أَحَدٍ إِلَّا مِثْلَ مَا يُؤْتَى إِلَيْهِ إِنْ رَأَى سَيِّئَةً دَرَأَهَا بِالْحَسَنَةِ كَاطِمُ الْغَيْظِ عَافٍ عَنِ النَّاسِ وَ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ .

٢٩١- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله لِعَلِيِّ عليه السلام قَالَ: يَا عَلِيُّ وَ اللَّهُ لَوْ أَنَّ الْوَضِيعَ فِي قَعْرِ بَيْتٍ لَبَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ رِيحًا تَرْفَعُهُ فَوْقَ الْأَخْيَارِ فِي دَوْلَةِ الْأَشْرَارِ .

٢٩٢- عَنْ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ سَأَلْتُ الرَّضَا عليه السلام فَقُلْتُ لَهُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا حَدُّ التَّوَكُّلِ؟ فَقَالَ لِي: أَنْ لَا تَخَافَ مَعَ اللَّهِ أَحَدًا قَالَ: قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ فَمَا حَدُّ التَّوَاضُّعِ؟ فَقَالَ: أَنْ تُعْطِيَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِكَ مَا تُحِبُّ أَنْ يُعْطُوكَ مِثْلَهُ قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ أَشْتَهِي أَنْ أَعْلَمَ كَيْفَ أَنَا

أَقْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَتَنَاسَبُ

١٢٠

۲۸۷- امام موسی بن جعفر علیه السلام در حدیثی فرمود: خداوند به کوهها و حی فرستاد که من کشتی بنده خود نوح را بر کوهی از کوهها خواهم نهاد پس کوهها گردنکشی و تکبر نمودند و تنها کوه جودی که کوهی در نزد شماس است فروتنی نمود پس آن کشتی نیز سینه خود را بر همان کوه نهاد.

۲۸۸- محمد بن مسلم گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: فرشته‌ای به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: خداوند تو را مخیر ساخته که بنده‌ای و رسولی متواضع باشی یا فرشته‌ای رسول باشی. پس حضرت نگاهی به جبرئیل افکند [که چه جوابی به این فرشته دهم؟] جبرئیل علیه السلام با دست خویش اشاره کرد که تواضع و فروتنی را اختیار کن، پس پیامبر فرمود: می‌خواهم بنده‌ای متواضع و رسول خدا باشم. آن فرشته پیام آور گفت: با این همه هیچ چیز از آنچه در نزد پروردگارت [برای تو] وجود دارد کاسته نمی‌شود حضرت فرمود: [آری می‌دانم که] کلیدهای تمامی خزائن زمین در اختیار پروردگارم می‌باشد.

۲۸۹- امام رضا علیه السلام فرمود: تواضع آن است که آنچه را که دوست می‌داری مردم به تو عطا کنند تو به مردم عطا کنی.

۲۹۰- و در حدیث دیگری فرمود: تواضع درجات و مراتبی دارد یکی از آن مراتب این است که شخص قدر خود را بشناسد و با دلی سالم نفس خود را در منزلت و مقام واقعی‌اش جای دهد [چنین کسی] دوست نمی‌دارد که برای کسی چیزی پیش آید مگر همانند همان چیزی که برای خودش پیش می‌آید، اگر بدی‌ای ببیند آن را با خوبی دفع می‌کند، فرو خورنده خشم است، چشم پوشی کننده از [بدی] مردمان است و خداوند نیکوکاران را دوست دارد.

۲۹۱- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که در وصیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است: ای علی! به خدا سوگند که اگر شخص فروتن در ته چاهی باشد خداوند عز و جل بادی را به سوی او می‌فرستد تا او را بالا بیاورد و در دولت نابکاران او را در منزلتی بالاتر از نیکان جای دهد.

۲۹۲- حسن بن جهم گوید: از امام رضا علیه السلام پرسیدم که: فدایت شوم حدّ توکل چیست؟ حضرت فرمود: اینکه با وجود خدا از هیچ کس نترسی، عرض کردم: فدایت شوم حدّ تواضع چیست؟ حضرت فرمود: اینکه از جانب خود به مردم چیزی عطا کنی که دوست داری همانند آن را به تو عطا کنند. عرض کردم: فدایت شوم دوست دارم که بدانم من در نزد تو چگونه‌ام؟

عِنْدَكَ؟ فَقَالَ: انْظُرْ كَيْفَ أَنَا عِنْدَكَ؟

٢٩٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: إِنَّ مِنَ التَّوَاضُّعِ أَنْ يَرْضَى بِالْمَجْلِسِ دُونَ الْمَجْلِسِ وَأَنْ يُسَلِّمَ عَلَى مَنْ يَلْقَى وَأَنْ يَتْرَكَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا وَلَا تُحِبَّ أَنْ تُحَمِّدَ عَلَى التَّقْوَى.

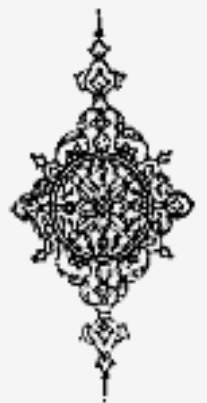
٢٩٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ مَعَ النَّجَاشِيِّ مَلِكِ الْحَبَشَةِ أَنَّ النَّجَاشِيَّ قَالَ: إِنَّا نَجِدُ فِيمَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى عِيسَى عليه السلام أَنَّ مِنْ حَقِّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ أَنْ يُحَدِّثُوا لِلَّهِ تَوَاضُّعًا عِنْدَ مَا يُحَدِّثُ لَهُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَلَمَّا بَلَغَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله قَالَ لِأَصْحَابِهِ: إِنَّ الصَّدَقَةَ تَزِيدُ صَاحِبَهَا كَثْرَةً فَتَصَدَّقُوا بِرَحْمَتِ اللَّهِ وَإِنَّ التَّوَاضُّعَ يَزِيدُ صَاحِبَهُ رِفْعَةً فَتَوَاضَّعُوا يَرْفَعَكُمْ اللَّهُ وَإِنَّ الْعَفْوَ يَزِيدُ صَاحِبَهُ عِزًّا فَاعْفُوا يُعِزِّكُمْ اللَّهُ.

٢٩٥- عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: اطْلُبُوا الْعِلْمَ وَ تَزَيَّنُوا مَعَهُ بِالْحِلْمِ وَ الْوَقَارِ وَ تَوَاضَّعُوا لِمَنْ تَعَلَّمُونَهُ الْعِلْمَ وَ تَوَاضَّعُوا لِمَنْ طَلَبْتُمْ مِنْهُ الْعِلْمَ وَ لَا تَكُونُوا عُلَمَاءَ جَبَّارِينَ فَيَذْهَبَ بَاطِلُكُمْ بِحَقِّكُمْ.

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

١٤٢

حضرت فرمود: بنگر که من در نزد تو چگونه‌ام؟

۲۹۳- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند: همانا از تواضع شمرده می‌شود اینکه شخص به جایگاهی نه جایگاه دیگر خوشنود باشد (یعنی در وارد شدن به مجلسی برای نشستن به همان جای خالی خوشنود باشد و هوس جای بالاتر را در سر نداشته باشد) و دیگر اینکه به هر کس که برخورد می‌کند سلام کند و جدال را ترک کند اگر چه حق با او باشد و دوست نداشته باشی که به خاطر تقوا و پرهیز کاریت مورد حمد و ستایش قرار بگیری.

۲۹- باب استحباب تواضع در هنگامی که نعمتی جدید برای آدمی حاصل می‌شود

۲۹۴- امام صادق علیه السلام درباره واقعه دیدار و گفتگوی جعفر بن ابی طالب با نجاشی پادشاه حبشه، فرمود: نجاشی گفت: ما مسیحیان در کتابی که خداوند بر عیسی علیه السلام نازل فرموده یافته‌ایم که «یکی از حقوق خداوند بر بندگان این است که هرگاه نعمتی جدید به آنان می‌بخشد آنان نیز در برابر او تواضع و فروتنی جدیدی داشته باشند» زمانی که این سخن به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله رسید حضرت به اصحاب خود فرمود: همانا صدقه مایه زیادت [مال و عمر] برای صدقه دهنده می‌گردد پس صدقه پردازید تا خدای بر شما رحم آورد و همانا تواضع مایه زیادت مقام و مرتبه شخص متواضع می‌گردد پس تواضع کنید تا خدای شما را بلند مرتبه گرداند و همانا عفو و بخشش به عفو کننده عزت می‌بخشد پس عفو کنید تا خداوند شما را عزیز گرداند.

۳۰- باب تاکید بر استحباب تواضع برای دانشمند و دانش آموز

۲۹۵- معاویه بن وهب گوید از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: دانش بجوید و همراه با دانش، خود را با بردباری و وقار زینت ببخشید و در مقابل کسانی که به آنان دانش می‌آموزید تواضع و فروتنی کنید و برای کسی که از او دانش می‌آموزید تواضع کنید و از دانشمندان متکبر و سرکش نباشید که در نتیجه، کار باطل شما [عمل و گفته] حق شما را از بین می‌برد.

٢٩٦- قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عليه السلام لِلْحَوَارِيِّينَ: لِي إِلَيْكُمْ حَاجَةٌ أَقْضَوْهَا لِي فَقَالُوا: قُضِيَتْ حَاجَتُكَ يَا رُوحَ اللَّهِ فَقَامَ فَعَسَلَ أَقْدَامَهُمْ فَقَالُوا كُنَّا أَحَقُّ بِهَذَا مِنْكَ فَقَالَ: إِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِالْخِدْمَةِ الْعَالِمُ إِنَّمَا تَوَاضَعْتُ هَكَذَا لِكَيْمَا تَتَوَاضَعُوا بَعْدِي فِي النَّاسِ كَتَوَاضَعِي لَكُمْ ثُمَّ قَالَ عِيسَى عليه السلام: بِالتَّوَاضُّعِ تُعْمَرُ الْحِكْمَةُ لَا بِالتَّكَبُّرِ وَكَذَلِكَ فِي السَّهْلِ يَنْبُتُ الزَّرْعُ لَا فِي الْجَبَلِ .

٢٩٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَفْطَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله عَشِيَّةَ خَمِيسٍ فِي مَسْجِدِ قُبَا فَقَالَ: هَلْ مِنْ شَرَابٍ؟ فَأَتَاهُ أَوْسُ بْنُ خَوْلِيٍّ الْأَنْصَارِيُّ بِعُسٍّ مَخِيضٍ بِعَسَلٍ فَلَمَّا وَضَعَهُ عَلَى فِيهِ نَحَاهُ ثُمَّ قَالَ: شَرَابَانِ يُكَتْفَى بِأَحَدِهِمَا مِنْ صَاحِبِهِ لَا أَشْرَبُهُ وَلَا أُحَرِّمُهُ وَلَكِنْ أُتَوَاضَعُ لِلَّهِ فَإِنَّهُ مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ خَفَضَهُ اللَّهُ وَمَنْ اقْتَصَدَ فِي مَعِيشَتِهِ رَزَقَهُ اللَّهُ وَمَنْ بَذَرَ حَرَمَهُ اللَّهُ وَمَنْ أَكْثَرَ ذِكْرَ الْمَوْتِ أَحَبَّهُ اللَّهُ.

أَبْوَابُ جِهَادِ الْقَلْبِ وَمَا يَنْبَغِيهَا

٢٩٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَرَّ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليهما السلام عَلَى الْمُجَدِّمِينَ وَهُوَ رَاكِبٌ حِمَارَهُ وَهُمْ يَتَعَدَّدُونَ فَدَعَا إِلَى الْغَدَاءِ فَقَالَ: أَمَا لَوْ لَا أَنِّي صَائِمٌ لَفَعَلْتُ فَلَمَّا صَارَ إِلَى مَنْزِلِهِ أَمَرَ بِطَعَامٍ فَصْنِعَ وَأَمَرَ أَنْ يَتَنَوَّقُوا فِيهِ ثُمَّ دَعَاهُمْ فَتَعَدَّدُوا عِنْدَهُ وَتَغَدَّى مَعَهُمْ .

٢٩٩- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: الْقَنَاعَةُ مَالٌ لَا يَنْفَدُ .

١٢٢

۲۹۶- عیسی بن مریم علیه السلام به اصحاب و حواریون خود فرمود: من از شما خواسته‌ای دارم خواسته‌ام را برایم برآورده سازید. گفتند: ای روح الله! خواسته‌ات رواست. پس حضرت برخاست و پاهای آنان را شست، آنان گفتند: ما به این کار سزاوارتریم از شما [و ما باید پاهای مبارک تو را بشوئیم] حضرت فرمود: همانا سزاوارترین مردم در خدمتگزار بودن، شخص عالم است و من در برابر شما اینگونه تواضع نمودم تا شما نیز پس از من همانند تواضع مرا در میان مردم داشته باشید. سپس فرمود: علم و حکمت به وسیله تواضع آباد می‌شود نه با تکبر و همچنین است که در دشت گیاه می‌روید نه در کوه سخت.

۳۱- باب استحباب تواضع در خوردن و نوشیدن و مانند اینها

۲۹۷- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله در شبانگاه پنجشنبه‌ای در مسجد قبا افطار نمود پس فرمود: آیا نوشیدنی‌ای هست؟ پس اوس بن خولی انصاری کاسه‌ای بزرگ شیر آمیخته شده با عسل را به خدمت حضرت آورد. حضرت کاسه را به دهان مبارک نزدیک فرمود و سپس آن را کنار گذاشت و فرمود: این دو نوشیدنی است که می‌توان به یکی از این دو اکتفا نمود، من نه آن را می‌نوشم و نه تحریم می‌کنم ولی به خاطر خدا تواضع می‌کنم زیرا کسی که به خاطر خدا تواضع کند خداوند او را بالا می‌برد و کسی که تکبر ورزد خداوند او را به زیر می‌کشد و کسی که در زندگانش میانه‌روی پیشه کند خداوند روزی‌اش می‌بخشد و کسی که اسراف کند خداوند محرومش می‌سازد و کسی که زیاد مرگ را یاد کند خداوند او را دوست می‌دارد.

۲۹۸- امام صادق علیه السلام فرمود: امام سجاده علیه السلام در حالی که بر الاغی سوار بود به گروهی که بیماری خوره داشتند و در حال چاشت خوردن بودند گذر کرد آنان حضرت را به چاشت دعوت کردند. حضرت فرمود: اگر روزه نبودم دعوت شما را اجابت می‌کردم. [حضرت از آنان خدا حافظی نمود] و وقتی که به منزل رسید دستور داد غذایی آماده کردند و فرمود که آن را نیکو بپزند سپس آن بیماران جذامی را به طعام دعوت کرد و همراه آنان به خوردن نشست.

۲۹۹- علی علیه السلام فرمود: قناعت مالی است که تمام شدنی نیست.

٣٠٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: وَ عِزَّتِي وَ عَظَمَتِي وَ عُلُوِّي وَ ارْتِفَاعِ مَكَانِي لَا يُؤْثِرُ عَبْدٌ هَوَايَ عَلَى هَوَى نَفْسِهِ إِلَّا كَفَفْتُ عَلَيْهِ ضَيْعَتَهُ وَ ضَمَنْتُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ رِزْقَهُ وَ كُنْتُ لَهُ مِنْ وَرَاءِ تِجَارَةٍ كُلِّ تَاجِرٍ .

٣٠١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ عَظَمَتِي وَ بَهَائِي وَ عُلُوُّ ارْتِفَاعِي لَا يُؤْثِرُ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ هَوَايَ عَلَى هَوَاهُ فِي شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا إِلَّا جَعَلْتُ غِنَاهُ فِي نَفْسِهِ وَ هِمَّتَهُ فِي آخِرَتِهِ وَ ضَمَنْتُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ رِزْقَهُ وَ كُنْتُ لَهُ مِنْ وَرَاءِ تِجَارَةٍ كُلِّ تَاجِرٍ .

٣٠٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ كِبَرِيَائِي وَ نُورِي وَ عُلُوِّي وَ ارْتِفَاعِ مَكَانِي لَا يُؤْثِرُ عَبْدٌ هَوَاهُ عَلَى هَوَايَ إِلَّا شَتَّتْ عَلَيْهِ أَمْرَهُ وَ لَبَسْتُ عَلَيْهِ دُنْيَاهُ وَ شَغَلْتُ قَلْبَهُ بِهَا وَ لَمْ آتِهِ مِنْهَا إِلَّا مَا قَدَّرْتُ لَهُ وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ عَظَمَتِي وَ نُورِي وَ عُلُوِّي وَ ارْتِفَاعِ مَكَانِي لَا يُؤْثِرُ عَبْدٌ هَوَايَ عَلَى هَوَاهُ إِلَّا اسْتَحْفَظْتُهُ مَلَائِكَتِي وَ كَفَلْتُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِينَ رِزْقَهُ وَ كُنْتُ لَهُ مِنْ وَرَاءِ تِجَارَةٍ كُلِّ تَاجِرٍ وَ أَتَتْهُ الدُّنْيَا وَ هِيَ رَاغِمَةٌ .

٣٠٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: إِنِّي لَسْتُ كُلَّ كَلَامِ الْحِكْمَةِ أَتَقَبَّلُ، إِنَّمَا أَتَقَبَّلُ هَوَاهُ وَ هَمَّهُ فَإِنْ كَانَ هَوَاهُ وَ هَمُّهُ فِي رِضَايَ جَعَلْتُ هَمَّهُ تَقْدِيساً وَ تَسْبِيحاً .

ابواب جهاد النفس و ما يناسبه

١٢٤

۳۲- باب وجوب برگزیدن رضای الهی بر خواہش نفسانی و تحریم پیروی از هوای نفس

۳۰۰- امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند عزوجل می فرماید: سوگند به عزت و بزرگی و برتری و بلندی جایگاهم که هیچ بنده‌ای خواسته مرا بر خواہش نفسانی اش مقدّم نمی دارد مگر اینکه حرفه و پیشه اش را برایش فراهم می سازم و آسمانها و زمین را ضامن روزی اش قرار می دهم و من برای او برتر از تجارت هر تاجری خواهم بود.

۳۰۱- امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند عزوجل می فرماید: سوگند به عزت و شکوه و بزرگی و خوبی و نیکویی ام و بلندی مرتبه ام که هیچ بنده مؤمنی خواسته مرا در هیچیک از امور دنیایی بر خواہش نفسانی اش مقدّم نمی دارد مگر اینکه بی نیازی را در نفس او قرار می دهم و همتش را متوجّه آخرتش می کنم و آسمانها و زمین را ضامن روزی اش می گردانم و مافوق تجارت هر تاجری به نفع او خواهم بود.

۳۰۲- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند عزوجل می فرماید: سوگند به عزت و شکوه و بزرگی منشی و نور و برتری و بلندی جایگاهم که هیچ بنده‌ای خواہش نفسانی خویش را بر خواسته من مقدّم نمی دارد جز اینکه کارش را پریشان و پراکنده می سازم و دنیایش را بر او مشتبه و درهم برهم می گردانم و قلبش را به دنیایش مشغول می سازم و [با این همه] به او از دنیا به همان اندازه‌ای که برایش مقدّر نموده ام می دهم و سوگند به عزت و شکوه و بزرگی و نور و برتری و بلندی جایگاهم که هیچ بنده‌ای خواسته مرا بر خواہش نفسانی خویش مقدّم نمی دارد مگر اینکه فرشتگانم را برای حفظ و نگهداری اش بر می گمارم و آسمانها و زمین را ضامن و عهده دار روزی او قرار می دهم و برای او از [سود] تجارت هر تاجری برتر خواهم بود و چنین کسی دنیا به سراغش می آید در حالی که او دنیا را ناپسند می داند.

۳۰۳- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا خداوند عزوجل می فرماید: به راستی که اینگونه نیست که من هر سخن حکمت آمیزی را بپذیرم بلکه میل او (گوینده) و همت او را می پذیرم پس اگر میل و همت او در جهت خوشنودی من باشد همت او را [به منزله] تقدیس و تسبیح خود قرار می دهم (تقدیس و تسبیح: به پاکی منسوب کردن، به پاکی یاد کردن).

٣٠٤- عَنْ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: جَاهِدْ هَوَاكَ كَمَا تُجَاهِدُ عَدُوَّكَ.

٣٠٥- عَنْ أَبِي حَمْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ يَقُولُ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ عَظَمَتِي وَ جَمَالِي وَ بَهَائِي وَ عُلُوِّي وَ ارْتِفَاعِ مَكَانِي لَا يُؤْثِرُ عَبْدٌ هَوَايَ عَلَى هَوَاهُ إِلَّا جَعَلْتُ هَمَّهُ فِي آخِرَتِهِ وَ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَ كَفَفْتُ عَنْهُ ضَيْعَتَهُ وَ صُمَنْتُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ رِزْقَهُ وَ أَتَتُهُ الدُّنْيَا وَ هِيَ رَاغِمَةٌ.

٣٠٦- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ فِي خُطْبَةٍ لَهُ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ اثْنَتَانِ اتِّبَاعُ الْهَوَى وَ طُولُ الْأَمَلِ فَأَمَّا اتِّبَاعُ الْهَوَى فَيَصُدُّ عَنِ الْحَقِّ وَأَمَّا طُولُ الْأَمَلِ فَيُنْسِي الْآخِرَةَ.

٣٠٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صلى الله عليه وآله فَقَالَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي فَقَالَ لَهُ: فَهَلْ أَنْتَ مُسْتَوْصٍ إِنْ أَنَا أَوْصَيْتُكَ؟ حَتَّى قَالَ لَهُ ذَلِكَ ثَلَاثًا وَ فِي كُلِّهَا يَقُولُ الرَّجُلُ نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله فَإِنِّي أَوْصِيكَ إِذَا أَنْتَ هَمَمْتَ بِأَمْرٍ فَتَدَبَّرْ عَاقِبَتَهُ فَإِنْ يَكُ رُشْدًا فَاْمْضِهِ وَإِنْ يَكُ غِيًّا فَانْتِهِ عَنْهُ.

٣٠٨- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فِي وَصِيَّتِهِ لِمُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ قَالَ: مَنْ اسْتَقْبَلَ وَجْهَ الْأَرَاءِ عَرَفَ مَوَاقِعَ الْخَطَا وَ مَنْ تَوَرَّطَ فِي الْأُمُورِ غَيْرَ نَاطِرٍ فِي الْعَوَاقِبِ فَقَدْ تَعَرَّضَ لِمُفْطِغَاتِ النَّوَائِبِ وَ التَّدْبِيرُ قَبْلَ الْعَمَلِ يُؤْمِنُكَ مِنَ النَّدَمِ وَ الْعَاقِلُ مَنْ وَعَظَهُ التَّجَارِبُ وَ فِي

۳۰۴- امام باقر علیه السلام فرمود: با هوای نفسانی خود مبارزه کن همانگونه که با دشمنت مبارزه می کنی.

۳۰۵- ابی حمزه گوید: از امام زین العابدین علیه السلام شنیدم که می فرمود: به درستی که خداوند جَلَّ جَلَالُهُ می فرماید: سوگند به عزّت و شکوه و بزرگی و زیبایی و نیکویی و برتری و بلندی جایگاهم که هیچ بنده ای خواسته مرا بر خواهش نفسانی خود مقدّم نمی دارد مگر اینکه همت او را متوجّه امر آخرتش می گردانم و بی نیازی اش را در درون قلبش جای می دهم و کار و پیشه اش را برایش فراهم می آورم و آسمانها و زمین را ضامن روزی او می گردانم و دنیا به سوی او می آید در حالی که او نسبت به دنیا بی میل و ناخشنود است.

۳۰۶- امیر المؤمنین علیه السلام در خطبه ای فرمود: ای مردم! به درستی که ترسناکترین چیزی که از آن بر شما بیمناکم دو چیز است: پیروی هوای نفس و درازی آرزو، اما پیروی از هوای نفس آدمی را از حق باز می دارد و اما درازی آرزو باعث فراموشی آخرت می گردد.

۳۳- باب وجوب عاقبت اندیشی پیش از عمل

۳۰۷- امام صادق علیه السلام فرمود: مردی نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای رسول خدا! مرا سفارشی فرما. حضرت تا سه مرتبه فرمود: آیا اگر تو را سفارشی نمایم سفارشم را می پذیری و به آن عمل می کنی؟ و مرد در هر مرتبه عرض کرد: آری ای رسول خدا! رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: پس من تو را سفارش می کنم که هرگاه آهنگ انجام کاری را نمودی در عاقبت و پایان آن کار اندیشه کن پس اگر انجامش درست و صواب بود انجام بده و اگر ناصواب بود از انجام آن باز ایست.

۳۰۸- امیر المؤمنین علیه السلام در وصیتش به محمد بن حنفیه فرمود: کسی که با نظرات و افکار مختلف روبرو می شود مواضع و جایگاههای خطا را شناسایی می کند و کسی که بدون عاقبت اندیشی خود را گرفتار کارها کند محققاً که خود را در معرض کارهای ترسناک و دشوار قرار داده است و عاقبت اندیشی پیش از عمل تو را از پشیمانی ایمن می سازد و خردمند کسی است که تجربه ها او را پند و اندرز دهند و

التَّجَارِبِ عِلْمٌ مُسْتَأْنَفٌ وَ فِي ثَقَلِ الْأَحْوَالِ عِلْمٌ جَوَاهِرِ الرِّجَالِ .
 ٣٠٩- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: لِسَانُ الْعَاقِلِ وَرَاءَ قَلْبِهِ وَ قَلْبُ
 الْأَحْمَقِ وَرَاءَ لِسَانِهِ .

٣١٠- وَ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: قَلْبُ الْأَحْمَقِ فِي لِسَانِهِ وَ لِسَانُ الْعَاقِلِ فِي
 قَلْبِهِ .

٣١١- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَنْ اسْتَقْبَلَ وَجْهَ الْأَرَاءِ عَرَفَ مَوَاقِعَ الْخَطَا .

٣١٢- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَيْسَ لِحَاقِنٍ رَأْيٌ وَ لَا لِمَلُولٍ صَدِيقٌ وَ لَا
 لِحَسُودٍ غِنَى وَ لَيْسَ بِحَازِمٍ مَنْ لَا يَنْظُرُ فِي الْعَوَاقِبِ وَ النَّظَرُ فِي
 الْعَوَاقِبِ تَلْقِيحٌ لِلْقُلُوبِ .

٣١٣- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ:
 عَلَّمَنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: عَلَيْكَ بِالْيَأْسِ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ فَإِنَّهُ
 الْغِنَى الْحَاضِرُ قَالَ: زِدْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِيَّاكَ وَ الطَّمَعُ فَإِنَّهُ
 الْفَقْرُ الْحَاضِرُ قَالَ: زِدْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا هَمَمْتَ بِأَمْرٍ فَتَدَبَّرْ
 عَاقِبَتَهُ فَإِنْ يَكُ خَيْرًا وَ رُشْدًا فَاتَّبِعْهُ وَ إِنْ يَكُ غِيًّا فَاجْتَنِبْهُ .

٣١٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَنْ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ رُضِيَ بِهِ
 حَكَمًا لِغَيْرِهِ .

٣١٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: سَيِّدُ الْأَعْمَالِ
 إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ وَ مُوَاسَاةُ الْأَخِ فِي اللَّهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَلَى
 كُلِّ حَالٍ .

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٥٠

در تجربه‌ها آگاهی نو و تازه‌ای وجود دارد و در دگرگونی حالات نسبت به جوهره مردان علم و آگاهی حاصل می‌شود.

۳۰۹- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: زبان شخص عاقل در پشت قلب اوست (ابتدا روی سخن فکر می‌کند و آن را از قلب می‌گذراند و سپس بر زبان جاری می‌کند) و قلب شخص نادان در پشت زبان اوست (پس از سخن گفتن روی آن فکر می‌کند که آیا ناصواب بوده یا نه).

۳۱۰- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: قلب شخص نادان در زبان اوست و زبان شخص خردمند در قلب اوست.

۳۱۱- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: کسی که با آراء و نظرات مختلف روبرو باشد به مواضع خطا شناخت پیدا می‌کند.

۳۱۲- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که بول به او فشار آورده رأی [قابل اعتنا و بی نقص] ندارد و کسی که افسرده است دوستی ندارد و حسود بی نیاز نمی‌شود و کسی که در عاقبت کارها نمی‌اندیشد دور اندیش و محتاط نیست و اندیشیدن در عاقبت کارها مایه باروری دلها است.

۳۱۳- امام باقر علیه السلام فرمود: مردی به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای رسول خدا مرا دانشی بیاموز. حضرت فرمود: بر تو باد به نومیدی نسبت به آنچه که در دستان مردمان است زیرا این روحیه بی‌نیازی و ثروتی حاضر و آماده است. عرض کرد: ای رسول خدا بیش از این بفرما. حضرت فرمود: بر حذر باش از طمع زیرا طمع و آزمندی فقری حاضر و آماده است، عرض کرد: ای رسول خدا بیش از این برایم بفرما. حضرت فرمود: هرگاه قصد انجام دادن کاری را نمودی با دقت در عاقبت آن کار اندیشه کن پس اگر خیر و هدایت در آن باشد آن را پی‌گیری کن و اگر مایه گمراهی باشد از انجام آن خودداری نما.

۳۴- باب وجوب به انصاف رفتار کردن با مردمان اگر چه بر ضرر خود باشد

۳۱۴- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که با مردم درباره خود به انصاف رفتار کند مردم درباره او به داور و میانجی بودن برای دیگران خوشنودند.

۳۱۵- امام صادق علیه السلام روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سید و سرور همه کارها سه چیز است: به انصاف رفتار کردن با مردم درباره خود و یاری نمودن برادر دینی در راه خدا و به یاد خدا بودن در هر حال.

٣١٦- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فِي كَلَامٍ لَهُ: أَلَا إِنَّهُ مَنْ يُنْصِفِ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ لَمْ يَزِدْهُ اللَّهُ إِلَّا عِزًّا.

٣١٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: ثَلَاثٌ هُمْ أَقْرَبُ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَفْرُغَ مِنَ الْحِسَابِ رَجُلٌ لَمْ تَدْعُهُ قُدْرَةٌ فِي حَالِ غَضَبِهِ أَنْ يَحِيفَ عَلَى مَنْ تَحْتَ يَدِهِ وَ رَجُلٌ مَشَى بَيْنَ اثْنَيْنِ فَلَمْ يَمِلْ مَعَ أَحَدِهِمَا عَلَى الْآخِرِ بِشَعِيرَةٍ وَ رَجُلٌ قَالَ بِالْحَقِّ فِيمَا لَهُ وَ عَلَيْهِ.

٣١٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: مَنْ وَاسَى الْفَقِيرَ مِنْ مَالِهِ وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ فَذَلِكَ الْمُؤْمِنُ حَقًّا.

٣١٩- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله يَقُولُ فِي آخِرِ خُطْبَتِهِ: طُوبَى لِمَنْ طَابَ خُلُقُهُ وَ طَهَّرَتْ سَجِيَّتُهُ وَ صَلُحَتْ سَرِيرَتُهُ وَ حَسُنَتْ عِلَاقَتُهُ وَ أَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ وَ أَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ.

٣٢٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ يَضْمَنُ لِي أَرْبَعَةَ بِأَرْبَعَةِ آيَاتٍ فِي الْجَنَّةِ؟ أَنْفَقَ وَ لَا تَخَفَ فَقْرًا وَ أَفْسِ السَّلَامَ فِي الْعَالَمِ وَ اتْرُكِ الْمِرَاءَ وَ إِنْ كُنْتَ مُحِقًّا وَ أَنْصَفِ النَّاسَ مِنْ نَفْسِكَ.

٣٢١- عَنْ يُونُسَ الْبَرَّازِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَا تَدَارَأُ اثْنَانِ فِي أَمْرِ قَطُّ فَأَعْطَى أَحَدُهُمَا النِّصْفَ صَاحِبُهُ فَلَمْ يَقْبَلْ مِنْهُ إِلَّا أَدِيلَ مِنْهُ.

٣٢٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ جَنَّةً لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا ثَلَاثَةٌ أَحَدُهُمْ مَنْ حَكَمَ فِي نَفْسِهِ بِالْحَقِّ.

٣٢٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِأَشَدِّ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ؟ إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ مُوَاسَاةُ الْإِخْوَانِ

بَوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٥٢

۳۱۶- امام باقر علیه السلام روایت کند که امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: آگاه باشید که هر کس درباره خود با مردم به انصاف رفتار کند خداوند چیزی جز عزت و سربلندی به او نمی افزاید.

۳۱۷- امام صادق علیه السلام فرمود: سه کس هستند که در روز قیامت نزدیکترین کسان به خداوند می باشند تا زمانی که خداوند از حساب مردمان فارغ شود: یکی کسی که قدرت و توانایی اش او را در حال خشم به سوی ستم نمودن به زیر دستانش نمی خواند و دیگری کسی که بین دو نفر رفت و آمد می کند ولی حتی به اندازه یک دانه جو به یکی از آن دو بر علیه دیگری تمایل پیدا نمی کند و دیگری کسی که حق را می گوید خواه به نفع او یا بر ضرر او باشد.

۳۱۸- امام صادق علیه السلام روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: مؤمن حقیقی کسی است که به فقیر کمک مالی کند و درباره خود با مردم به انصاف رفتار کند.

۳۱۹- امام سجاده علیه السلام روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله همواره در آخر خطبه اش می فرمود: خوشا به حال کسی که اخلاقش پاکیزه و خوی و طبیعتش پاک و باطنش با صفا و ظاهرش نیکو باشد و زیادی از مالش را انفاق کند و از زیاد سخن گفتن خودداری کند و درباره خود با مردمان منصفانه برخورد کند.

۳۲۰- امام صادق علیه السلام فرمود: کیست که چهار چیز را در برابر چهار خانه در بهشت بر من ضمانت کند؟ انفاق کن و از فقر ترس، و سلام را آشکارا بر زبان آور، و جدال را ترک کن اگر چه حق با تو باشد، و درباره خودت با مردم به انصاف رفتار کن.

۳۲۱- یوسف بزاز گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هرگز دو نفر با یکدیگر در کاری به خصومت بر نخاسته اند که یکی در مورد دیگری جانب انصاف را رعایت کند و او نپذیرد جز اینکه خداوند شخص منصف را بر دیگری چیره می گرداند.

۳۲۲- امام باقر علیه السلام فرمود: به راستی که برای خداوند بهشتی هست که جز سه کس به آن بهشت داخل نشوند یکی از آنان کسی است که در مورد خود به حق حکم کند.

۳۲۳- امام صادق علیه السلام فرمود: آیا به تو در مورد سخت ترین چیزهایی که خداوند بر بندگانش واجب ساخت خبر دهم؟ منصفانه رفتار کردن درباره خود با مردمان و یاری رساندن به برادران

فِي اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى كُلِّ حَالٍ فَإِنْ عَرَضَتْ لَهُ طَاعَةٌ عَمِلَ بِهَا وَإِنْ عَرَضَتْ لَهُ مَعْصِيَةٌ تَرَكَهَا .

٣٢٤- عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَيْمُونٍ الصَّائِغِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنِ اللَّهِ الصَّادِقِ ع يَقُولُ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يُسْكِنَهُ اللَّهُ جَنَّتَهُ فَلْيُحْسِنْ خُلُقَهُ وَ لِيُعْطِ النَّصْفَةَ مِنْ نَفْسِهِ وَ لِيَرْحَمْ الْيَتِيمَ وَ لِيُعِنِ الضَّعِيفَ وَ لِيَتَوَاضَعَ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُ .

٣٢٥- عَنْ مُعَاوِيَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ: مَا نَاصَحَ اللَّهُ عَبْدًا فِي نَفْسِهِ فَأُعْطِيَ الْحَقَّ مِنْهَا وَ أَخَذَ الْحَقَّ لَهَا إِلَّا أُعْطِيَ خَصْلَتَيْنِ رِزْقًا مِنَ اللَّهِ يَسَعُهُ وَ رِضًا عَنِ اللَّهِ يُغْنِيهِ .

٣٢٦- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ ع قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ وَاسَى الْفَقِيرَ وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ فَذَلِكَ الْمُؤْمِنُ حَقًّا .

٣٢٧- جَاءَ أَغْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي عَمَلًا أَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ فَقَالَ: مَا أَحْبَبْتَ أَنْ يَأْتِيَهُ النَّاسُ إِلَيْكَ فَأَتِيَهُ إِلَيْهِمْ وَ مَا كَرِهْتَ أَنْ يَأْتِيَهُ النَّاسُ إِلَيْكَ فَلَا تَأْتِيَهُ إِلَيْهِمْ .

٣٢٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ آدَمَ ع أَنِّي سَأَجْمَعُ لَكَ الْكَلَامَ فِي أَرْبَعِ كَلِمَاتٍ - إِلَى أَنْ قَالَ: - وَ أَمَّا الَّتِي بَيْنَكَ وَ بَيْنَ النَّاسِ فَتَرْضَى لِلنَّاسِ مَا تَرْضَى لِنَفْسِكَ وَ تَكْرَهُ لَهَا مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ .

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

در راه خدای عزوجل و به یاد خدا بودن در هر حالی، پس اگر طاعتی به وی عرضه گردید به آن عمل کند و اگر گناهی به او عرضه شد آن را ترک گوید.

۳۲۴- علی بن میمون صائغ (زرگر) گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: کسی که می خواهد که خداوند او را در بهشتش جای دهد پس باید اخلاقش را نیکو سازد و درباره خود منصفانه رفتار کند و به یتیم ترحم آورد و ناتوان را یاری دهد و برای خداوندی که او را آفریده است فروتنی و تواضع کند.

۳۲۵- راوی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هیچ بنده ای خالصانه در درون خود به خداوند روی نیاورده است تا در نتیجه حق نفس را به او عطا کند و حقّی را که از آن نفس است برای او بستاند جز اینکه [اگر چنین باشد] دو خصلت به او بخشیده می شود: یکی روزی ای از جانب خداوند که وی را در فراخی [و آسایش] قرار می دهد و دیگری رضایت و خوشنودی از خداوند که او را [از همه چیز] بی نیاز می سازد.

۳۲۶- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که به فقیر کمک مالی کند و در مورد خود با مردم منصف باشد چنین کسی مؤمن حقیقی است.

۳۵- باب اینکه بر مؤمن واجب است آنچه را برای خود دوست می دارد برای مؤمنین دوست بدارد و آنچه را برای خود نمی پسندد برای آنان نخواهد

۳۲۷- عربی به خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای رسول خدا! مرا عملی بیاموز که به سبب آن به بهشت داخل شوم. حضرت فرمود: آنچه را که دوست می داری مردم درباره تو به جای آورند درباره آنان به جای آور و آنچه را که ناپسند می شمری درباره ات به جای آورند درباره آنان به جای نیاور.

۳۲۸- امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند به حضرت آدم علیه السلام وحی فرستاد که من تمامی سخنی را که با تو دارم در چهار سخن جمع می کنم - تا آنجا که فرمود: - و اما آنچه که بین تو و بین مردمان باید باشد این است که برای مردم به چیزی خوشنود شوی که برای خودت به آن خوشنود می گردی و برای آنان چیزی را ناپسند شمری که برای خودت آن را ناپسند می شمری.

٣٢٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثُ خِصَالٍ مَنْ كُنَّ فِيهِ أَوْ وَاحِدَةٌ مِنْهُنَّ كَانَ فِي ظِلِّ عَرْشِ اللَّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ رَجُلٌ أُعْطِيَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ مَا هُوَ سَائِلُهُمْ وَ رَجُلٌ لَمْ يُقَدِّمْ رَجُلًا وَ لَمْ يُؤَخَّرْ رَجُلًا حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ ذَلِكَ لِلَّهِ رِضًا وَ رَجُلٌ لَمْ يَعْيبْ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ بِعَيْبٍ حَتَّى يَنْفِي ذَلِكَ الْعَيْبَ عَنْ نَفْسِهِ فَإِنَّهُ لَا يَنْفِي مِنْهَا عَيْبًا إِلَّا بَدَأَ لَهُ عَيْبٌ وَ كَفَى بِالْمَرْءِ شُغْلًا بِنَفْسِهِ عَنِ النَّاسِ .

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْتَاسِبُهُ

٣٣٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيَّ يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ بِنَا فَوَقَّفَ وَ سَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: مَا لِي أَرَى حُبَّ الدُّنْيَا قَدْ غَلَبَ عَلَى كَثِيرٍ مِنَ النَّاسِ؟ - إِلَى أَنْ قَالَ: - طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ خَوْفُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْ خَوْفِ النَّاسِ، طُوبَى لِمَنْ مَنَعَهُ عَيْبُهُ عَنْ عُيُوبِ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ إِخْوَانِهِ .

٣٣١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: كَفَى بِالْمَرْءِ عَيْبًا أَنْ يَتَعَرَّفَ مِنْ عُيُوبِ النَّاسِ مَا يَعْمَى عَلَيْهِ مِنْ أَمْرِ نَفْسِهِ أَوْ يَعْيبَ عَلَى النَّاسِ أَمْرًا هُوَ فِيهِ لَا يَسْتَطِيعُ التَّحَوُّلَ عَنْهُ إِلَى غَيْرِهِ أَوْ يُؤْذِي جَلِيسَهُ بِمَا لَا يَغْنِيهِ .

٣٣٢- عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَدِيثٍ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي، قَالَ: أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ فَإِنَّهُ رَأْسُ الْأَمْرِ كُلِّهِ قُلْتُ: زِدْنِي قَالَ: عَلَيْكَ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ وَ ذِكْرِ اللَّهِ كَثِيرًا قُلْتُ: زِدْنِي قَالَ: عَلَيْكَ بِطَوْلِ الصُّمْتِ قُلْتُ: زِدْنِي قَالَ: إِيَّاكَ وَ كَثْرَةَ الصُّحُكِ قُلْتُ: زِدْنِي قَالَ: عَلَيْكَ بِحُبِّ الْمَسَاكِينِ وَ مُجَالَسَتِهِمْ قُلْتُ: زِدْنِي قَالَ: قُلِ لِلْحَقِّ وَ إِنْ

۳۶- باب استحباب اینکه آدمی به جای اینکه به عیبجویی از دیگران بپردازد به عیب خود مشغول باشد

۳۲۹- امام باقر علیه السلام روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سه خصلت وجود دارد که هر کس این سه خصلت یا یکی از آنها در او باشد در روزی که هیچ سایه‌ای جز سایه عرش الهی نیست در زیر سایه عرش الهی خواهد بود: یکی کسی که به مردم از جانب خود چیزی را عطا کند که خود نیز درخواست کننده آن چیز از مردمان است و دیگر کسی که قدمی از قدمی بر ندارد مگر اینکه بداند که این قدم برداشتنش رضایت و خوشنودی خداوند را در پی دارد و دیگر کسی که از برادر مسلمان خود عیبجویی نکند مگر زمانی که آن عیب را از خود دور سازد زیرا چنین کسی عیبی را از خود دور نمی‌کند مگر اینکه عیب دیگری برایش ظاهر می‌شود [پس همواره مشغول به برطرف کردن عیوب خویش است و با عیب دیگران کاری ندارد] و همین برای مرد کافی است که به خود مشغول باشد نه مردمان.

۳۳۰- امام باقر علیه السلام فرمود: از جابر بن عبدالله انصاری شنیدم که می‌گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله بر ما گذر می‌کرد که ایستاد و سلام کرد و فرمود: چه شده است که می‌بینم دوستی دنیا بر بسیاری از مردم چیره شده است؟ - تا آنجا که فرمود: - خوشا به حال کسی که بیم از خدا او را به خود مشغول ساخته و از مردم بیم و هراسی ندارد، خوشا به حال کسی که عیب خودش او را از عیب جویی برادران مؤمنش باز داشته است.

۳۳۱- امام باقر علیه السلام فرمود: همین عیب برای شخص کافی است که از عیوب مردم عیبی را تشخیص دهد که در مورد خودش آن عیب بر او پوشیده مانده [و تشخیص نمی‌دهد که این عیب در خود او نیز وجود دارد] یا اینکه عیبی را بر مردم بگیرد که در خود او آن عیب هست و او توانایی بازگشتن از آن را ندارد یا اینکه همنشین خود را با سخنان یا کارهای پیهوده آزار دهد.

۳۳۲- ابوذر گوید: به رسول خدا صلی الله علیه و آله عرض کردم: ای رسول خدا! مرا سفارشی فرما. حضرت فرمود: تو را به رعایت تقوای الهی سفارش می‌کنم زیرا تقوی سر همه کارها [ی شایسته] است. عرض کردم: بیش از این بفرما. فرمود: بر تو باد به تلاوت قرآن و زیاد به یاد خدا بودن، عرض کردم: بیش از این بفرما. فرمود: بر تو باد به سکوت طولانی. عرض کردم: بیش از این بفرما. فرمود: بر حذر باش از زیاد خندیدن. عرض کردم: بیش از این بفرما. فرمود: بر تو باد که فقیران را دوست داشته باشی و با آنان همنشینی کنی. عرض کردم: بیش از این بفرما. فرمود: حق را بگو اگر چه تلخ باشد.

كَانَ مُرًّا قُلْتُ: زِدْنِي قَالَ: لَا تَخَفْ فِي اللَّهِ لَوْمَةٌ لَأَيُّمٌ قُلْتُ: زِدْنِي قَالَ:
لِيَحْبُزَكَ عَنِ النَّاسِ مَا تَعْلَمُ مِنْ نَفْسِكَ وَلَا تَجِدُ عَلَيْهِمْ فِيمَا تَأْتِي
مِثْلَهُ ثُمَّ قَالَ: كَفَى بِالْمَرْءِ عَيْبًا أَنْ يَكُونَ فِيهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ: يَعْرِفُ مِنَ
النَّاسِ مَا يَجْهَلُ مِنْ نَفْسِهِ وَ يَسْتَحْيِي لَهُمْ مِمَّا هُوَ فِيهِ وَ يُؤْذِي
جَلِيسَهُ فِيمَا لَا يَعْنِيهِ ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ لَا عَقْلَ كَالْتَّذِيرِ وَلَا وَرَعَ
كَالْكُفِّ وَلَا حَسَبَ كَحُسْنِ الْخُلُقِ .

٣٣٣- عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ مُوسَى عليه السلام لَمَّا أَرَادَ
أَنْ يُفَارِقَ الْخَضِرَ قَالَ: أَوْصِنِي فَكَانَ فِيمَا أَوْصَاهُ أَنْ قَالَ لَهُ: إِيَّاكَ وَ
اللَّجَاجَةَ وَ أَنْ تَمْشِيَ فِي غَيْرِ حَاجَةٍ وَ أَنْ تَضْحَكَ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ وَ
أَذْكَرَ خَطِيئَتِكَ وَ إِيَّاكَ وَ خَطَايَا النَّاسِ .

٣٣٤- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ فِي النَّهْيِ عَنْ عَيْبِ النَّاسِ: وَ
إِنَّمَا يَنْبَغِي لِأَهْلِ الْعِصْمَةِ وَ الْمَصْنُوعِ إِلَيْهِمْ فِي السَّلَامَةِ أَنْ يَرْحَمُوا
أَهْلَ الذُّنُوبِ وَ الْمَعْصِيَةِ وَ يَكُونَ الشُّكْرُ هُوَ الْغَالِبَ عَلَيْهِمْ وَ
الْحَاجِزَ لَهُمْ عَنْهُمْ فَكَيْفَ بِالْعَائِبِ الَّذِي عَابَ أَخَاهُ وَ عَيْرَهُ بِبُلُوَاهُ؟!
أَمَا ذَكَرَ مَوْضِعَ سِتْرِ اللَّهِ عَلَيْهِ مِنْ ذُنُوبِهِ مَا هُوَ أَعْظَمُ مِنَ الذَّنْبِ الَّذِي
عَابَ بِهِ؟ فَكَيْفَ يَذُمَّ بِذَنْبٍ قَدْ رَكِبَ مِثْلَهُ؟ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ رَكِبَ ذَلِكَ
الذَّنْبَ بِعَيْنِهِ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ فِيمَا سِوَاهُ مِمَّا هُوَ أَعْظَمُ مِنْهُ وَ أَيُّمُ اللَّهِ
لَوْ لَمْ يَكُنْ عَصَاهُ فِي الْكَبِيرِ لَقَدْ عَصَاهُ فِي الصَّغِيرِ وَ لَجُرَّأَتْهُ عَلَى
عَيْبِ النَّاسِ أَكْبَرُ يَا عَبْدَ اللَّهِ لَا تَعْجَلْ فِي عَيْبِ عَبْدٍ بِذَنْبِهِ فَلَعَلَّهُ
مَغْفُورٌ لَهُ وَ لَا تَأْمَنْ عَلَى نَفْسِكَ صَغِيرَ مَعْصِيَةٍ فَلَعَلَّكَ تُعَذَّبُ عَلَيْهِ
فَلْيَكْفُفْ مَنْ عَلِمَ مِنْكُمْ عَيْبَ غَيْرِهِ لِمَا يَعْلَمُ مِنْ عَيْبِ نَفْسِهِ وَ لِيَكُنِ
الشُّكْرُ شَاغِلًا لَهُ عَلَى مُعَافَاتِهِ مِمَّا ابْتُلِيَ بِهِ غَيْرُهُ .

أَنْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْقَاسُ

١٥٨

عرض کردم: بیش از این بفرما. فرمود: در راه خدا از سرزنش هیچ سرزنشگری هراس نداشته باش. عرض کردم: بیش از این بفرما. فرمود: باید آن عیبی که از خود سراغ داری تو را از عیبجویی مردم باز دارد، زیرا در آنچه که مثل آن را خود انجام می دهی حاجتی بر علیه مردم نمی یابی. سپس فرمود: برای عیبناک بودن مرد کافی است که در او سه خصلت باشد: یکی اینکه عیبی را از مردم بداند در حالی که [آن عیب در خود او وجود دارد و او] از آن عیب در خود جاهل است و دیگر اینکه از مردم شرم کردن درباره چیزی را درخواست کند که آن چیز در خود او نیز هست و دیگر اینکه همنشین خود را در چیزهای بیهوده آزار دهد. سپس فرمود: ای ابوذر! هیچ عقلی همچون عاقبت اندیشی نیست و هیچ پرهیزکاری ای همچون دست کشیدن [از گناه] نیست و هیچ اصل و تباری مانند خوش خلقی نیست.

۳۳۳- امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که حضرت موسی علیه السلام می خواست از حضرت خضر علیه السلام جدا شود گفت: مرا سفارشی فرما. حضرت خضر علیه السلام در ضمن توصیه هایش فرمود: از سرسختی و خیره سری بر حذر باش و از اینکه بدون نیاز و حاجتی به دنبال چیزی روی حذر کن و از اینکه بدون تعجب بخندی پرهیز کن و گناهت را یاد کن و از اینکه گناهان مردم را یادآور شوی بر حذر باش.

۳۳۴- امیر المؤمنین علیه السلام درباره نهی نمودن از عیبجویی مردمان فرموده است: بر کسانی که خود نگهدار و پاکند و سلامت از گناه به آنان بخشیده شده است سزاوار است که به حال گناهکاران و نافرمانان رحمتشان آید و شکرگزاری [نعمت سلامت از گناه] بر آنان چیزی و مسلط باشد و این شکرگزاری آنان را از بیان عیب مردم باز دارد، پس چگونه است حال آن عیبجویی که از برادر خود عیب گیرد و او را بر گرفتاری اش سرزنش کند؟! آیا این شخص عیبجو به یاد نمی آورد آن جایی را که خداوند گناهانی از او را پوشاند که به مراتب بزرگتر از گناهی بودند که او اکنون بر آن از برادر خود خرده گیری می کند؟ پس چگونه برادرش را به گناهی سرزنش می کند که خود همانند آن را مرتکب شده است؟ اگر هم عین آن را مرتکب نشده خداوند را در بزرگتر و بدتر از آن نافرمانی نموده، و سوگند به خدا که اگر هم این شخص مرتکب گناه بزرگ نشده حتماً گناه کوچکی انجام داده است و این جرأتی که در عیب گیری از مردم به خرج داده خود از هر گناهی بزرگتر است. ای بنده خدا! در عیبجویی از بنده ای که مرتکب گناهی شده شتاب مکن شاید گناه او بخشیده شود و بر نفس خویش ایمن مباش که گناه کوچکی انجام داده ای شاید بر همان گناه عذاب شوی. پس هر کس از شما به عیب دیگری آگاهی یافت باید از عیبجویی او خودداری کند زیرا به عیب خود نیز آگاه است. و باید شکرگزاری بر پاک بودنش از گناهی که دیگری مرتکب آن است او را از پی گیری گناه دیگران به خود مشغول دارد.

٣٣٥- وَقَالَ ﷺ: مَنْ نَظَرَ فِي عَيْبِ نَفْسِهِ اشْتَغَلَ عَنْ عَيْبِ غَيْرِهِ وَمَنْ رَضِيَ رِزْقَ اللَّهِ لَمْ يَحْزَنْ عَلَى مَا فَاتَهُ - إِلَى أَنْ قَالَ - وَمَنْ نَظَرَ فِي عُيُوبِ النَّاسِ ثُمَّ رَضِيَهَا لِنَفْسِهِ فَذَلِكَ الْأَحْمَقُ بِعَيْنِهِ .

٣٣٦- وَقَالَ ﷺ: أَكْبَرُ الْعَيْبِ أَنْ تَعِيبَ مَا فِيكَ مِثْلَهُ .

٣٣٧- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِذَا رَأَيْتُمُ الْعَبْدَ مُتَفَقِّدًا لِلذُّنُوبِ النَّاسِ نَاسِيًا لِلذُّنُوبِ فَاعْلَمُوا أَنَّهُ قَدْ مُكِرَ بِهِ .

٣٣٨- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كَانَ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامٌ لَهُمْ عُيُوبٌ فَسَكَتُوا عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ فَاسَكَتَ اللَّهُ عَنْ عُيُوبِهِمُ النَّاسُ فَمَاتُوا وَ لَا عُيُوبَ لَهُمْ عِنْدَ النَّاسِ وَ كَانَ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامٌ لَا عُيُوبَ لَهُمْ فَتَكَلَّمُوا فِي عُيُوبِ النَّاسِ فَأَظْهَرَ اللَّهُ لَهُمْ عُيُوبًا لَمْ يَرَالُوا يُعْرِفُونَ بِهَا إِلَى أَنْ مَاتُوا .

٣٣٩- عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَدَّادِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيِّ الْبَاقِرِ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ أَسْرَعَ الْخَيْرِ ثَوَابًا الْبِرُّ وَإِنْ أَسْرَعَ الشَّرِّ عِقَابًا الْبَغْيُ وَ كَفَى بِالْمَرْءِ عَيْبًا أَنْ يُبْصِرَ مِنَ النَّاسِ مَا يَغْمَى عَنْهُ مِنْ نَفْسِهِ وَ أَنْ يُعَيِّرَ النَّاسَ بِمَا لَا يَسْتَطِيعُ تَرْكُهُ وَ أَنْ يُؤْذِيَ جَلِيسَهُ بِمَا لَا يَغْنِيهِ .

٣٤٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْدِلُوا فَإِنَّكُمْ تَعِيبُونَ عَلَى قَوْمٍ لَا يَعْدِلُونَ .

ابواب جهاد النفس و ما يتناسبه

١٤٠

۳۳۵- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: کسی که در عیب خویش اندیشه کند از عیب جویی دیگران باز می ماند و کسی که به روزی خداوند خوشنود باشد بر آنچه که از دست داده است غمگین نمی شود - تا آنجا که فرمود - و کسی که در عیبهای مردمان بنگرد سپس آن عیوب را برای خویش بپسندد چنین کسی نادان واقعی است.

۳۳۶- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: بزرگترین عیب آن است که آنچه را که مانند آن در خود توست عیب بشماری.

۳۳۷- محمد بن اسماعیل از یکی از مردانش نقل می کند که گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرماید: هرگاه دیدید که بنده ای گناهان مردمان را جستجو می کند و گناهان خویش را فراموش کرده است بدانید که او فریب خورده و مورد مکر [شیطان] واقع شده است.

۳۳۸- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در شهر گروهی بودند که عیوبی داشتند اما از بیان عیوب دیگران ساکت ماندند خداوند نیز مردم را از بیان عیوب آنها ساکت کرد پس آنان مُردند در حالی که در نزد مردم عیبی برای ایشان وجود نداشت و در شهر گروهی بودند که عیبی نداشتند اما در مورد عیوب مردم سخن می گفتند خداوند نیز برای آنان عیبهایی ظاهر ساخت که پیوسته تا زمانی که مُردند به آن عیبهایشان می شدند.

۳۳۹- ابی عبیده حذاء گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرماید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا خیری که ثوابش سریعتر از هر خیر دیگری به آدمی می رسد نیکی کردن است و شری که کیفرش سریعتر از هر شر دیگری نصیب آدمی می شود ستم نمودن است و برای عیبناک بودنِ مرد همین بس که در مردم عیبی را ببیند که از دیدن آن عیب در وجود خود نابینا است و مردم را به عیبی سرزنش کند که خود توان ترک آن را ندارد و همنشین خود را به خاطر چیزی پوچ و بیهوده آزار دهد.

۳۷- باب وجوب عدالت

۳۴۰- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: از خدا بترسید و عدالت را پیشه خود سازید زیرا شما خود بر قومی که عدالت نمی ورزند خرده گیری می کنید.

٣٤١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْعَدْلُ أَحْلَى مِنَ الْمَاءِ يُصِيبُهُ
الظُّمَأُنُ، مَا أَوْسَعَ الْعَدْلُ إِذَا عُدِلَ فِيهِ وَإِنْ قَلَّ .

٣٤٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْعَدْلُ أَحْلَى مِنَ الشَّهْدِ وَأَلْيَنُ مِنَ
الرُّبْدِ وَأَطْيَبُ رِيحاً مِنَ الْمِسْكِ .

٣٤٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ لِمَنْ جَعَلَ لَهُ سُلْطَاناً
أَجَلاً وَمُدَّةً مِنْ لَيَالٍ وَأَيَّامٍ وَسِنِينَ وَشُهُورٍ فَإِنْ عَدَلُوا فِي النَّاسِ أَمَرَ
اللَّهُ صَاحِبَ الْفَلَكَ أَنْ يُبْطِئَ بِإِدَارَتِهِ فَطَالَتْ أَيَّامُهُمْ وَلَيَالِيهِمْ وَ
سِنِينُهُمْ وَشُهُورُهُمْ وَإِنْ جَارَوْا فِي النَّاسِ فَلَمْ يَعْدِلُوا أَمَرَ اللَّهَ
صَاحِبَ الْفَلَكَ فَاسْرَعَ بِإِدَارَتِهِ فَقَصُرَتْ لَيَالِيهِمْ وَأَيَّامُهُمْ وَسِنِينُهُمْ وَ
شُهُورُهُمْ وَقَدْ وَفَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِعَدَدِ اللَّيَالِي وَالشُّهُورِ .

٣٤٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: ثَلَاثَةٌ هُمْ أَقْرَبُ الْخَلْقِ إِلَى
اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَفْرُغَ مِنَ الْحِسَابِ رَجُلٌ لَمْ تَدْعُهُ
قُدْرَتُهُ فِي حَالِ غَضَبِهِ إِلَى أَنْ يَحْيِفَ عَلَى مَنْ تَحْتَ يَدَيْهِ وَرَجُلٌ
مَشَى بَيْنَ اثْنَيْنِ فَلَمْ يَمِلْ مَعَ أَحَدِهِمَا عَلَى الْآخِرِ بِشَعِيرَةٍ وَرَجُلٌ قَالَ
الْحَقَّ فِيمَا عَلَيْهِ .

٣٤٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ النَّاسِ حَسْرَةً يَوْمَ
الْقِيَامَةِ مَنْ وَصَفَ عَدْلًا ثُمَّ خَالَفَهُ إِلَى غَيْرِهِ .

٣٤٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ حَسْرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ
وَصَفَ عَدْلًا ثُمَّ عَمِلَ بِغَيْرِهِ .

۳۴۱- امام صادق علیه السلام فرمود: عدل از آب گوارایی که تشنه به آن برخورد می‌کند شیرین‌تر است، چه فراخ و گسترده است عدالت زمانی که جانب انصاف و تعادل در آن رعایت شود اگر چه کم باشد.

۳۴۲- امام صادق علیه السلام فرمود: عدل شیرین‌تر از عسل و نرم‌تر از کف و خوشبوتر از مشک است.

۳۴۳- امام صادق علیه السلام فرمود: به راستی که خداوند برای کسی که به او سلطنتی بخشیده است سرآمد و مدّت معینی از شبها و روزها و سالها و ماهها قرار داده است پس اگر آنان در بین مردم به عدل رفتار کنند خداوند به فرشته‌ای که گرداننده روزگار است دستور می‌دهد که کندتر بگرداند تا روزها و شبها و سالها و ماههای آنان طولانی شود. و اگر به مردم ستم کنند و به عدالت رفتار نکنند خداوند آن فرشته‌اش را امر می‌کند که در گرداندن شتاب کند پس شبها و روزها و سالها و ماههایشان کوتاه می‌شود و خداوند عزوجل آن شبها و ماههایی را که برای آنان مقدر فرموده به اتمام می‌رساند.

۳۴۴- امام صادق علیه السلام فرمود: سه کس هستند که در روز قیامت تا وقتی که خداوند از حساب خلق فارغ شود نزدیکترین کسان به خداوند اند: یکی کسی که قدرت و توانایی‌اش در حال خشم او را به سوی ستم کردن به زیر دستان فراخوانده است و دیگری کسی که [برای اصلاح و حکم کردن] بین دو نفر رفت و آمد کند ولی حتی به اندازه یک دانه جو به یکی از آنها بر علیه دیگری تمایل پیدا نکند و دیگری کسی که در جایی که به ضرر اوست حق را بر زبان آورد.

۳۸- باب اینکه بر کسی که درستی‌ای را می‌ستاید جایز نیست که در مورد دیگری خلاف آن را عمل کند

۳۴۵- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: همانا در روز قیامت یکی از کسانی که حسرتش از دیگران بیشتر است کسی است که راستی و درستی‌ای را ستوده است ولی درباره دیگری خلاف آن را عمل نموده است.

۳۴۶- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: همانا در روز قیامت حسرت کسی از همه بیشتر است که درستی‌ای را ستوده است اما در عمل خلاف آن را به کار بسته است.

٣٤٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ وَصَفَ عَدْلًا وَعَمِلَ بغيرِهِ .

٣٤٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: فِي قُورِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ﴾ فَقَالَ يَا أَبَا بَصِيرٍ هُمْ قَوْمٌ وَصَفُوا عَدْلًا بِالسِّنَتِهِمْ ثُمَّ خَالَفُوهُ إِلَى غَيْرِهِ .

٣٤٩- عَنْ خَيْثَمَةَ قَالَ قَالَ لِي جَعْفَرُ عليه السلام: أَبْلِغْ شِيعَتَنَا أَنَّهُ لَنْ يُنَالَ مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِعَمَلٍ وَ أَبْلِغْ شِيعَتَنَا أَنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ حَسْرَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ وَصَفَ عَدْلًا ثُمَّ يُخَالِفُهُ إِلَى غَيْرِهِ .

٣٥٠- عَنْ أَبِي خَدِيجَةَ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام فَقَالَ لِي: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَيْدِ الْمُؤْمِنِينَ بِرُوحٍ مِنْهُ يَحْضُرُهُ فِي كُلِّ وَقْتٍ يُحْسِنُ فِيهِ وَ يَتَّقِي وَ يَغِيبُ عَنْهُ فِي كُلِّ وَقْتٍ يُذْنِبُ فِيهِ وَ يَعْتَدِي فِيهِ مَعَهُ تَهْتَرُ سُرُورًا عِنْدَ إِحْسَانِهِ تَسِيحُ فِي الشَّرِّ عِنْدَ إِسَاءَتِهِ فَتَعَاهَدُوا عِبَادَ اللَّهِ نِعْمَهُ بِإِصْلَاحِكُمْ أَنْفُسَكُمْ تَزِدَادُوا يَقِينًا وَ تَرْبَحُوا نَفْسًا ثَمِينًا رَحِمَ اللَّهُ أَمْرًا هُمْ بِخَيْرِ فَعْمَلِهِ أَوْ هُمْ بِشَرِّ فَارْتَدَعَ عَنْهُ - ثُمَّ قَالَ: - نَحْنُ نَزِيدُ الرُّوحَ بِالطَّاعَةِ لِلَّهِ وَ الْعَمَلِ لَهُ .

٣٥١- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَقْصِرْ نَفْسَكَ عَمَّا يَضُرُّهَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَفَارِقَكَ وَ اسْعَ فِي فَكَاكِهَا كَمَا تَسْعَى فِي طَلَبِ مَعِيشَتِكَ فَإِنَّ نَفْسَكَ رَهِينَةٌ بِعَمَلِكَ .

٣٥٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: كَانَتْ

۳۴۷- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: همانا در روز قیامت یکی از کسانی که عذابش از دیگران سخت تر است کسی است که درستی و عدالتی را ستوده است اما به غیر آن عمل کرده است.

۳۴۸- از امام صادق علیه السلام روایت است که درباره قول خدای عزوجل که می فرماید: «پس آنان و گمراهان به روی در دوزخ افکنده شوند»^(۱) فرمود: ای ابا بصیر! آنان گروهی هستند که عدل و راستی ای را به زبان می ستایند ولی به غیر آن عمل می کنند.

۳۴۹- خَیْثَمَه گوید: امام جعفر صادق علیه السلام به من فرمود: به شیعیان ما برسان که هرگز کسی به رضوان و خوشنودی که در نزد خداست نخواهد رسید مگر با عمل و به شیعیان ما برسان که در روز قیامت کسی که حسرتش از دیگران بیشتر است آن کس است که عدالت و درستی ای را ستوده است سپس به غیر آن عمل کرده است.

۳۹- باب وجوب اصلاح نمودن نفس در زمانی که به شر میل پیدا می کند

۳۵۰- ابی خدیجه گوید: بر امام رضا علیه السلام وارد شدم حضرت به من فرمود: خداوند تبارک و تعالی مؤمن را با روحی از خود تقویت و پشتیبانی می کند و این روح الهی در هر زمانی که مؤمن نیکی می کند و تقوا را رعایت می نماید در نزد او حاضر است و زمانی که گناه کند و از حق تجاوز کند آن روح الهی غایب می شود پس آن روح الهی همراه با مؤمن است و در هنگام نیکی کاری مؤمن به نشاط در می آید و در هنگام بدی نمودنش به زمین می رود پس ای بندگان خدا با اصلاح نمودن خود نعمتهای خداوند را محافظت کنید تا بر باورتان افزوده شود و سود زیادی عایدتان شود. خداوند رحمت کند مردی را که قصد خیر کند و آن را به جای آورد یا اینکه [اگر] قصد عمل بدی نمود از انجام آن خودداری کند.

- سپس فرمود: ما با فرمانبرداری از خداوند و عمل برای او بر این روح الهی می افزاییم.

۳۵۱- امام صادق علیه السلام فرمود: نفس خود را پیش از آنکه از تو جدا شود از هر آنچه که به آن ضرر می رساند باز نگاهدار و همچنانکه در طلب روزی ات کوشش می کنی در رهایی و خلاص نمودن نفس بکوش زیرا نفس تو در گرو عمل و کردار توست.

۳۵۲- امام صادق علیه السلام فرمود:

امیر المؤمنین علیه السلام فرموده است: دانشمندان و عالمان چنین بودند که

الْفُقَهَاءُ وَالْعُلَمَاءُ إِذَا كَتَبَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ كَتَبُوا بِثَلَاثٍ لَيْسَ مَعَهُنَّ رَابِعَةٌ مَنْ كَانَتْ هِمَّتُهُ آخِرَتَهُ كَفَاهُ اللَّهُ هَمَّهُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَنْ أَصْلَحَ سَرِيرَتَهُ أَصْلَحَ اللَّهُ عِلَانِيَتَهُ وَمَنْ أَصْلَحَ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ أَصْلَحَ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ .

٣٥٣- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَصْلَحَ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ أَصْلَحَ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ أَصْلَحَ أَمْرَ آخِرَتِهِ أَصْلَحَ اللَّهُ لَهُ دُنْيَاهُ .

٣٥٤- وَقَالَ عليه السلام: مَنْ أَصْلَحَ سَرِيرَتَهُ أَصْلَحَ اللَّهُ عِلَانِيَتَهُ وَمَنْ عَمِلَ لِدِينِهِ كَفَاهُ اللَّهُ دُنْيَاهُ وَمَنْ أَحْسَنَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ كَفَاهُ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ .

٣٥٥- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام عَنْ عَلِيِّ عليه السلام قَالَ: مَنْ أَصْلَحَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ أَصْلَحَ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ .

٣٥٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَمَّا إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ عِزِّي يَضْرِبُ وَلَا نَكْبَةٍ وَلَا صُدَاعٍ وَلَا مَرَضٍ إِلَّا بِذَنْبٍ وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ: ﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ﴾ قَالَ: ثُمَّ قَالَ: وَمَا يَعْفُو اللَّهُ أَكْثَرُ مِمَّا يُؤَاخِذُ بِهِ .

٣٥٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ﴾ فَقَالَ: مَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى فِعْلِ مَا يَعْلَمُونَ أَنَّهُ يُصَيِّرُهُمْ إِلَى النَّارِ .

هرگاه برای یکدیگر نامه می نوشتند سه جمله می نوشتند که چهارمی نداشت
[و سخنانشان از این سه جمله تجاوز نمی کرد]: ۱- کسی که همت و تلاش در
امر آخرتش باشد خداوند دنیای او را کفایت می کند. ۲- کسی که درون خویش
را اصلاح کند خداوند ظاهرش را اصلاح خواهد کرد. ۳- کسی که بین خود و
خدایش را اصلاح کند خداوند بین او و مردم را اصلاح خواهد نمود.

۳۵۳- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هر کس بین خود و خدایش را اصلاح کند
خداوند بین او و مردم را اصلاح خواهد کرد و کسی که امر آخرتش را اصلاح کند
خداوند امر دنیایش را برایش به سامان می رساند.

۳۵۴- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: کسی که درون خویش را اصلاح کند خداوند
ظاهرش را اصلاح خواهد کرد و کسی که برای دینش کار کند خداوند دنیایش را
کفایت می کند و کسی که بین خود و خدایش را نیکو کند خداوند خود بین او و
مردم را کفایت می کند.

۳۵۵- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش، از علی علیه السلام روایت فرمود: کسی که بین
خود و خدایش را اصلاح کند خداوند بین او و مردم را اصلاح خواهد کرد.

۴۰- باب وجوب دوری نمودن از لغزشها و گناهان

۳۵۶- امام صادق علیه السلام فرمود: آگاه باشید که هیچ رگی نمی زند و هیچ مصیبت و سر
درد و مرضی پیش نمی آید مگر به خاطر گناهی و این است معنای گفتار خداوند
عزوجل در کتابش که فرمود: «مصیبتی که به شما رسیده است به سبب چیزی
است که دستهایتان کسب نموده و خداوند از بسیاری [از خطاهای شما] در
می گذرد»^(۱) سپس حضرت فرمود: آنچه که خداوند از آن در می گذرد بیشتر
است از آنچه که به سبب آن مردمان را مؤاخذه می کند.

۳۵۷- امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای عزوجل که می فرماید: «پس چه چیز آنها را
بر آتش شکیبا کرد»^(۲) فرمود: یعنی چه چیز آنها را بر انجام کاری که می دانند آنها
را به سوی آتش می برد شکیبا کرد؟!

٣٥٨- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: الذُّنُوبُ كُلُّهَا شَدِيدَةٌ وَأَشَدُّهَا مَا نَبَتْ عَلَيْهِ اللَّحْمُ وَالدَّمُ لِأَنَّهُ إِمَّا مَرْحُومٌ وَإِمَّا مُعَذَّبٌ وَالْجَنَّةُ لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا طَيِّبٌ.

٣٥٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: إِنْ الْعَبْدَ لَيُحْبَسُ عَلَى ذَنْبٍ مِنْ ذُنُوبِهِ مِائَةَ عَامٍ وَإِنَّهُ لَيَنْظَرُ إِلَى أَزْوَاجِهِ فِي الْجَنَّةِ يَتَنَعَّمَنَّ.

٣٦٠- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: لَا تُبْدِينَ عَنْ وَاضِحَةٍ وَقَدْ عَمِلْتَ الْأَعْمَالَ الْفَاضِحَةَ وَلَا تَأْمَنِ الْبَيَاتِ وَقَدْ عَمِلْتَ السَّيِّئَاتِ.

٣٦١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَا مِنْ نَكْبَةٍ تُصِيبُ الْعَبْدَ إِلَّا بِذَنْبٍ وَمَا يَغْفُو اللَّهُ أَكْثَرُ.

٣٦٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَبِي عليه السلام يَقُولُ مَا مِنْ شَيْءٍ أَفْسَدَ لِلْقَلْبِ مِنْ خَطِيئَةٍ إِنَّ الْقَلْبَ لِيُوَاقِعُ الْخَطِيئَةَ فَمَا تَرَاوَى بِهِ حَتَّى تَغْلِبَ عَلَيْهِ فَيُصَيِّرُ أَعْلَاهُ أَسْفَلَهُ.

٣٦٣- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنْ الْعَبْدَ لَيُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيُزَوَى عَنْهُ الرِّزْقُ.

٣٦٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنْ الذَّنْبَ يَحْرِمُ الْعَبْدَ الرِّزْقَ.

٣٦٥- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنْ الرَّجُلَ لَيُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيُذَرُّ عَنْهُ الرِّزْقُ وَتَلَا هَذِهِ الْآيَةَ ﴿إِذَا أَقْسَمُوا لَيَضْرِبُنَّهَا مُصْبِحِينَ وَلَا يَسْتَقْنُونَ فُطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ﴾.

٣٦٦- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِذَا أَذْنَبَ الرَّجُلُ خَرَجَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فَإِنْ تَابَ انْمَحَتْ وَإِنْ زَادَ زَادَتْ

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْفَاسُهُ

۳۵۸- امام باقر علیه السلام فرمود: همه گناهان سخت‌اند و سخت‌ترین آنها گناهی است که [در طول انجام آن] گوشت و خون بر اساس آن بر بدن شخص روییده باشد زیرا گناهکار یا مورد رحمت حق قرار می‌گیرد و یا عذاب می‌شود و بهشت جایگاهی است که تنها کسی که پاکیزه است به آن داخل می‌گردد.

۳۵۹- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: به راستی که بنده به خاطر گناهی از گناهانش یکصد سال محبوس و زندانی می‌شود و او از درون زندان خود به همسرانی که در بهشت برای او وجود دارند می‌نگرد که چگونه آنان مشغول تنعم و بهره بردن هستند.

۳۶۰- امام رضا علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: در حالی که اعمال ننگین و رسواکننده‌ای را به جای آورده‌ای دندانت را به خنده آشکار مکن و زمانی که مرتکب بدیها شده‌ای از عذاب شبانگاهی ایمن مباش.

۳۶۱- امام باقر علیه السلام فرمود: هیچ مصیبتی به بنده نمی‌رسد مگر به خاطر گناهی، و آنچه خدا از آن در می‌گذرد بیشتر است.

۳۶۲- امام صادق علیه السلام فرمود: پدرم می‌فرمود: هیچ چیزی مانند گناه قلب را تباه نمی‌کند زیرا قلب پیوسته به گناه تن در می‌دهد تا جایی که گناه بر قلب چیره و غالب می‌شود و قلب را دگرگون می‌سازد.

۳۶۳- امام باقر علیه السلام فرمود: به راستی که بنده گناه می‌کند پس در نتیجه، رزق و روزی از او دور می‌شود و کناره می‌گیرد.

۳۶۴- امام صادق علیه السلام فرمود: به راستی که گناه باعث محروم شدن بنده از روزی می‌شود.

۳۶۵- امام باقر علیه السلام فرمود: همانا مرد گناه می‌کند در نتیجه رزق و روزی از او دور می‌شود، و سپس این آیه را تلاوت فرمود: «آنگاه که سوگند یاد نمودند که آن باغ را صبحگاهان می‌بریم و ان شاء الله نگفتند پس در حالی که ایشان در خواب بودند طواف کننده‌ای از جانب پروردگارت بر آن باغ طواف نمود [و آن را نابود ساخت]»^(۱).

۳۶۶- ابی بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: هرگاه مرد مرتکب گناهی شود در قلب او نقطه سیاهی ظاهر می‌شود پس اگر توبه نمود آن سیاهی محو می‌شود ولی اگر بر گناهش افزود بر آن سیاهی نیز افزوده می‌شود

حَتَّى تَغْلِبَ عَلَى قَلْبِهِ فَلَا يُفْلِحُ بَعْدَهَا أَبَدًا .

٣٦٧- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ يَسْأَلُ اللَّهَ الْحَاجَةَ فَيَكُونُ مِنْ شَأْنِهِ قَضَاؤُهَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ أَوْ إِلَى وَقْتٍ بَطِيءٍ فَيُذْنِبُ الْعَبْدُ ذَنْبًا فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْمَلَكِ: لَا تَقْضِ حَاجَتَهُ وَاحْرِمْهُ فَإِنَّهُ تَعَرَّضَ لِسَخَطِي وَاسْتَوْجَبَ الْحِرْمَانَ مِنِّي .

٣٦٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيُحَرِّمُ صَلَاةَ اللَّيْلِ وَإِنَّ الْعَمَلَ السَّيِّئَ أَسْرَعَ فِي صَاحِبِهِ مِنَ السَّكِينِ فِي اللَّحْمِ .
٣٦٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ هَمَّ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يَعْمَلْهَا فَإِنَّهُ رُبَّمَا عَمِلَ الْعَبْدُ السَّيِّئَةَ فَيَرَاهُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَيَقُولُ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَا أَغْفِرُ لَكَ بَعْدَ ذَلِكَ أَبَدًا .

٣٧٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ بَيَضَاءُ فَإِذَا أَذْنِبَ ذَنْبًا خَرَجَ فِي النُّكْتَةِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فَإِنْ تَابَ ذَهَبَ ذَلِكَ السَّوَادُ وَإِنْ تَمَادَى فِي الذُّنُوبِ زَادَ ذَلِكَ السَّوَادُ حَتَّى يُغْطِيَ الْبَيَاضَ فَإِذَا غَطَّى الْبَيَاضَ لَمْ يَرْجِعْ صَاحِبُهُ إِلَى خَيْرٍ أَبَدًا وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ .

٣٧١- عَنْ أَبِي عَمْرٍو الْمَدَائِنِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: كَانَ أَبِي يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ قَضَى قَضَاءً حَتْمًا لَا يُنْعَمُ عَلَى الْعَبْدِ بِنِعْمَةٍ فَيَسْلُبُهَا إِيَّاهُ حَتَّى يُحْدِثَ الْعَبْدُ ذَنْبًا يَسْتَحِقُّ بِذَلِكَ النَّقِمَةَ .

٣٧٢- عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً فَسَلَبَهَا إِيَّاهُ حَتَّى يُذْنِبَ ذَنْبًا يَسْتَحِقُّ بِذَلِكَ السَّلْبَ .

٣٧٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَكْثُرُ الْخَوْفُ مِنَ الْبُلْطَانِ وَ مَا ذَلِكَ إِلَّا بِالذُّنُوبِ فَتَوَقَّوْهَا مَا اسْتَطَعْتُمْ وَ لَا تَمَادَوْا فِيهَا .

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْتَظِرُهُ

١٧٠

تا جایی که سیاهی بر قلبش چیره می‌گردد پس بعد از آن هرگز به رستگاری نمی‌رسد.
۳۶۷- امام باقر علیه السلام فرمود: به راستی که [گاه باشد] بنده‌ای از خداوند حاجتی را درخواست می‌کند و [در آن مورد] قصد خداوند این است که تا زمانی نزدیک یا تا درنگی اندک حاجت او را برآورده سازد پس در این فاصله آن بنده مرتکب گناهی می‌شود پس خداوند تبارک و تعالی به فرشته خود می‌فرماید: حاجتش را برآورده ساز و او را محروم گردان زیرا او [با گناه خویش] خود را در معرض خشم من قرار داد و مستوجب بی‌بهرگی از رحمت من گشت.

۳۶۸- امام صادق علیه السلام فرمود: به راستی که مرد مرتکب گناهی می‌شود و در نتیجه از [انجام] نماز شب محروم می‌ماند و حقاً که کردار زشت از چاقویی که در گوشت فرو می‌رود سریع‌تر در صاحب خود اثر می‌گذارد.

۳۶۹- امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس قصد نمود که کار بدی انجام دهد [از قصد خود برگردد و] چنین نکند زیرا چه بسا که بنده‌ای مرتکب کار بدی می‌گردد پس پروردگار تبارک و تعالی به او می‌نگرد و می‌فرماید: سوگند به عزت و بزرگی‌ام که پس از این هرگز تو را نمی‌بخشایم.

۳۷۰- امام باقر علیه السلام فرمود: هیچ بنده‌ای نیست مگر اینکه در قلب او نقطه‌ای سفید است پس هرگاه مرتکب گناهی شود در درون آن نقطه سفید نقطه‌ای سیاه نمایان شود پس اگر توبه نمود آن نقطه سیاه از بین می‌رود ولی اگر [ادامه داد و] گناهانش به درازا کشید آن سیاهی افزوده می‌شود تا جایی که تمام سفیدی را می‌پوشاند پس هرگاه سیاهی روی سفیدی را بپوشاند دیگر آن گناهکار هرگز به سوی خیر باقی نمی‌گردد و این معنای گفتار خداوند عزوجل است که می‌فرماید: «بلکه آنچه را که کسب می‌کردند زنگاری بر دلهایشان می‌شد»^(۱).

۳۷۱- ابی عمر مدائنی از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: پدرم امام باقر علیه السلام می‌فرمود: به راستی که خداوند حکم و قضای حتمی‌اش بر این قرار گرفته که نعمتی را به بنده‌ای نبخشد و سپس آن را از او بگیرد [بلکه اگر نعمتی را به او بخشید آن را از وی سلب نمی‌کند] مگر اینکه آن بنده گناهی کند و در نتیجه سزاوار خشم الهی گردد [پس در واقع خود بنده با گناهش نعمت را از خود سلب می‌کند].

۳۷۲- سماعه گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: خداوند نعمتی را به بنده‌اش نمی‌بخشد که آن را از او بگیرد مگر اینکه مرتکب گناهی شود و به سبب آن سزاوار سلب نعمت گردد.

۳۷۳- امام صادق علیه السلام فرمود: به راستی که کسی از شما بسیار از سلطان می‌ترسد و این ترسش فقط به خاطر گناهان است پس، از گناهان تا می‌توانید پرهیز کنید و در گناهان فرو نمانید.

٣٧٤- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: لَا وَجَعَ أَوْ جَعٌ لِلْقُلُوبِ مِنَ الذُّنُوبِ وَلَا خَوْفٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَوْتِ وَكَفَى بِمَا سَلَفَ تَفَكُّرًا وَكَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا.

٣٧٥- عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ هِلَالٍ الشَّامِيِّ قَالَ سَمِعْتُ الرَّضَا عليه السلام يَقُولُ: كُلَّمَا أَحْدَثَ الْعِبَادُ مِنَ الذُّنُوبِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَعْمَلُونَ أُحْدِثَ لَهُمْ مِنَ الْبَلَاءِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَعْرِفُونَ.

٣٧٦- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا وَهُوَ ضَاحِكٌ دَخَلَ النَّارَ وَهُوَ بَاكٍ.

بِقَوْلِهِ
جَنَادِ النَّاسِ
وَمَا يَنْبَغِي

٣٧٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: يَا مُفَضَّلُ إِيَّاكَ وَالذُّنُوبَ وَحَذَرَهَا شِيعَتَنَا فَوَ اللَّهِ مَا هِيَ إِلَّا أَحَدٌ أَسْرَعَ مِنْهَا إِلَيْكُمْ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيُصِيبُهُ الْمَعْرَةُ مِنَ السُّلْطَانِ وَمَا ذَاكَ إِلَّا بِذُنُوبِهِ وَإِنَّهُ لَيُصِيبُهُ السُّقْمُ وَمَا ذَلِكَ إِلَّا بِذُنُوبِهِ وَإِنَّهُ لَيُحْبَسُ عَنْهُ الرِّزْقُ وَمَا هُوَ إِلَّا بِذُنُوبِهِ وَإِنَّهُ لَيَشَدُّ عَلَيْهِ عِنْدَ الْمَوْتِ وَمَا ذَاكَ إِلَّا بِذُنُوبِهِ حَتَّى يَقُولَ مَنْ حَضَرَهُ لَقَدْ غَمَّ بِالْمَوْتِ فَلَمَّا رَأَى مَا قَدْ دَخَلَنِي قَالَ: أَتَدْرِي لِمَ ذَاكَ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: ذَاكَ وَاللَّهِ إِنَّكُمْ لَا تُؤَاخِذُونَ بِهَا فِي الْآخِرَةِ وَعُجِّلَتْ لَكُمْ فِي الدُّنْيَا.

٤١- بَابُ وَجُوبِ اجْتِنَابِ الْمَعَاصِي

٣٧٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: تَعَوَّدُوا بِاللَّهِ مِنْ سَطَوَاتِ اللَّهِ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ قُلْتُ: وَمَا سَطَوَاتُ اللَّهِ؟ قَالَ: الْأَخْذُ عَلَى الْمَعَاصِي.

٣٧٩- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ: حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يُعْصَى فِي دَارٍ إِلَّا أَضْحَاهَا لِلشَّمْسِ حَتَّى تُطَهَّرَهَا.

١٧٢

۳۷۴- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هیچ دردی برای دلها دردناکتر از گناهان نیست و هیچ ترسی سخت‌تر از مرگ نیست و آنچه که سپری گشته است برای اندیشیدن کافی است و مرگ به عنوان اندرز دهنده کفایت می‌کند.

۳۷۵- عباس بن هلال شامی گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: هرگاه بندگان گناهانی را انجام دهند که پیش از آن مرتکب چنین گناهی نمی‌شدند بلاهایی برای آنها پیش می‌آید که پیش از آن چنین بلاهایی را سراغ نداشتند.

۳۷۶- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس مرتکب گناهی شود در حالی که خندان است [در روز قیامت] با چشم گریان به آتش دوزخ در افتد.

۳۷۷- امام صادق علیه السلام فرمود: ای مفضل! از گناهان پرهیز و شیعیان ما را نیز از گناهان بر حذر دار. سوگند به خدا که گناهان به سوی هیچکس با شتاب‌تر از آنکه به سوی شما می‌آیند نمی‌روند، همانا کسی از شما را از ناحیه سلطان رنج و سختی می‌رسد و این نیست مگر به خاطر گناهانش و کسی از شما دچار بیماری می‌شود و این نیست مگر به سبب گناهانش و کسی از شما رزق و روزی‌اش از او باز داشته می‌شود و این نیست مگر به دلیل گناهانش و کسی از شما هنگام مرگ دچار فشار زیاد می‌شود تا آنجا که کسی که در نزد او حاضر است می‌گوید: او به خاطر مرگ دل‌تنگ و غمگین شده است و این نیست مگر به خاطر گناهانش. راوی گوید: در اینجا من از سخنان حضرت به فکر فرو رفتم که چرا باید شیعیان به چنین بلاهایی دچار شوند؟ و حضرت چون مرا به این حال دید فرمود: آیا می‌دانی که چرا چنین است؟ عرض کردم: خیر. حضرت فرمود: سوگند به خدا که این به خاطر آن است که شما به سبب گناهانتان در آخرت مورد مؤاخذة قرار نگیرید و در عقوبت و کفرتان در این دنیا تعجیل شده است [تا پاک به آن دنیا کوچ کنید].

۴۱- باب وجوب خودداری نمودن از گناهان

۳۷۸- امام صادق علیه السلام فرمود: از سخت گرفتن‌ها و چیره گشتن‌های خداوند در شبانه‌روز به خدا پناه برید. راوی گوید: عرض کردم: سخت گرفتن‌های خداوند چیست؟ حضرت فرمود: گرفتن بندگان بر نافرمانی‌هایشان.

۳۷۹- امام رضا علیه السلام فرمود: بر خداوند سزاوار است که در هیچ خانه‌ای نافرمانی‌اش نشود جز اینکه درون آن خانه را برای خورشید نمایان کند (یعنی سقف آن خانه را بردارد تا خورشید به درون آن بتابد) تا خورشید آن خانه را پاک سازد.

٣٨٠- عَنِ الْهَيْثَمِ بْنِ وَاقِدٍ الْجَزْرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بَعَثَ نَبِيًّا مِنْ أَنْبِيَائِهِ إِلَى قَوْمِهِ وَأَوْحَى إِلَيْهِ أَنْ قُلْ لِقَوْمِكَ: إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِ قَرْيَةٍ وَلَا نَاسٍ كَانُوا عَلَى طَاعَتِي فَأَصَابَهُمْ فِيهَا سَرَاءٌ فَتَحَوَّلُوا عَمَّا أُحِبُّ إِلَى مَا أَكْرَهُ إِلَّا تَحَوَّلْتُ لَهُمْ عَمَّا يُحِبُّونَ إِلَى مَا يَكْرَهُونَ وَلَيْسَ مِنْ أَهْلِ قَرْيَةٍ وَلَا أَهْلِ بَيْتٍ كَانُوا عَلَى مَعْصِيَتِي فَأَصَابَهُمْ فِيهَا ضَرَاءٌ فَتَحَوَّلُوا عَمَّا أَكْرَهُ إِلَى مَا أُحِبُّ إِلَّا تَحَوَّلْتُ لَهُمْ عَمَّا يَكْرَهُونَ إِلَى مَا يُحِبُّونَ وَقُلْ لَهُمْ: إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي فَلَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَتِي فَإِنَّهُ لَا يَتَعَاضَمُ عِنْدِي ذَنْبٌ أَغْفِرُهُ وَقُلْ لَهُمْ: لَا يَتَعَرَّضُوا مُعَانِدِينَ لِسَخَطِي وَلَا يَسْتَخِفُّوا بِأَوْلِيَائِي فَإِنَّ لِي سَطَوَاتٍ عِنْدَ غَضَبِي لَا يَقُومُ لَهَا شَيْءٌ مِنْ خَلْقِي.

٣٨١- عَنِ الرُّضَا عليه السلام قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى نَبِيِّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ: إِذَا أُطِيعْتُ رَضِيتُ وَإِذَا رَضِيتُ بَارَكْتَ وَلَيْسَ لِبَرَكَتِي نِهَآيَةٌ وَإِذَا غَضِبْتُ غَضِبْتُ وَإِذَا غَضِبْتُ لَعْنْتُ وَلَعْنَتِي تَبْلُغُ السَّابِعَ مِنَ الْوَرَى.

٣٨٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا عَصَانِي مَنْ يَعْرِفُنِي سَلَطْتُ عَلَيْهِ مَنْ لَا يَعْرِفُنِي.

بِقَوْلِهِ جِهَادُ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

٣٨٣- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ مُنَادِيًا يُنَادِي مَهْلًا مَهْلًا عِبَادَ اللَّهِ عَنْ مَعَاصِي اللَّهِ فَلَوْ لَا بَهَائِمُ رُتَّعَ وَ صَبِيَّةٌ رُضَّعَ وَ شُيُوخٌ رُكَّعَ لَصَبَّ عَلَيْكُمْ الْعَذَابُ صَبًّا تُرْضُونَ بِهِ رَضًا.

٣٨٤- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ أَيُّمَا عَبْدٍ أَطَاعَنِي لَمْ أَكِلْهُ إِلَى غَيْرِي وَأَيُّمَا عَبْدٍ عَصَانِي وَكَلَّتْهُ إِلَى نَفْسِهِ ثُمَّ لَمْ أَبَالِ فِي أَيِّ وَادٍ هَلَكَ.

١٧٢

۳۸۰- هَیثم بن واقد جَزَری گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: خداوند عزوجل پیامبری از پیامبرانش را به سوی قومش مبعوث ساخت و به او وحی فرستاد که به قومت بگو: هیچ اهل قریه‌ای و هیچ مردمی نبودند که بر طاعت و فرمانبرداری من باشند پس در آن حال به آنان خوشی و شادمانی برسد و آنان از آنچه که مورد پسند من است به سوی آنچه که در نظر من ناپسند است برگردند جز اینکه من نیز از آنچه که آنان دوست می دارند به سوی آنچه که ناپسند می شمرند باز می گردم و هیچ اهل قریه‌ای و هیچ اهل خانه‌ای نبودند که بر نافرمانی من باشند پس در آن حال به آنان ناخوشی برسد و آنان از آنچه که ناپسند من است به سوی آنچه که مورد پسند من است باز گردند جز اینکه من نیز از آنچه که برای آنان ناخوشایند است به سوی آنچه که دوست می دارند باز می گردم. و به آنان بگو: رحمت من بر خشم من پیشی دارد بنابراین از رحمت من نومید نشوید زیرا گناهی که از آن چشم پوشی می کنم در نزد من بزرگ نیست. و به آنان بگو: در مورد کسانی که با خشم من سر ستیزه دارند پادرمیانی نکنند و دوستان مرا کوچک نشمرند زیرا در هنگام خشم من برای من قهر و غلبه‌ای است که هیچیک از مخلوقات من در برابر آن تاب ایستادگی ندارد.

۳۸۱- امام رضا علیه السلام فرمود: خداوند عزوجل به سوی یکی از پیامبرانش وحی فرستاد که: هرگاه اطاعت شوم خوشنود می گردم و هرگاه خوشنود باشم برکت می بخشم و برای خیر و برکت من نهایت و پایانی نیست و هرگاه نافرمانیم شود خشمگین می گردم و هرگاه خشمگین شوم لعنت می فرستم و از رحمت خود دور می کنم و لعنت من تا هفت نسل را فرا می گیرد و به آنان می رسد.

۳۸۲- امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه کسی که مرا می شناسد نافرمانی ام کند کسی را که مرا نمی شناسد بر او مسلط می گردانم.

۳۸۳- امام رضا علیه السلام فرمود: به راستی که برای خداوند عزوجل در هر روز و شب ندا دهنده‌ای هست که ندا در می دهد: ای بندگان خدا دست نگه دارید و درنگ کنید از بجای آوردن معصیتهای الهی، پس اگر چهارپایان چرنده و کودکان شیرخوار و پیران قد خمیده نبودند عذابی بر شما فرو می ریخت که به سبب آن کوبیده و ریزه ریزه می شدید.

۳۸۴- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند جل جلاله می فرماید: هر بنده‌ای که از من فرمان برد او را به غیر خودم وا نمی گذارم و هر بنده‌ای که نافرمانی ام کند او را به خودش وا می گذارم سپس باکی ندارم که در کجا به هلاکت برسد.

٣٨٥- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِذَا عَصَانِي مِنْ خَلْقِي مَنْ يَعْرِفُنِي سَلَطْتُ عَلَيْهِ مِنْ خَلْقِي مَنْ لَا يَعْرِفُنِي .

٣٨٦- عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: مَا أَحَبَّ اللَّهُ مَنْ عَصَاهُ، ثُمَّ تَمَثَّلَ:

تَعْصِي الْإِلَهَ وَأَنْتَ تُظْهِرُ حُبَّهُ هَذَا مُحَالٌ فِي الْفِعَالِ بَدِيعٌ
لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهُ إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعٌ

٣٨٧- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: لَوْ لَمْ يَتَوَعَّدِ اللَّهُ عَلَى مَعْصِيَتِهِ لَكَانَ يَجِبُ أَنْ لَا يُعْصَى شُكْرًا لِنِعَمِهِ .

٣٨٨- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مِنَ الْعِصْمَةِ تَعَذُّرُ الْمَعَاصِي .

٣٨٩- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي بَعْضِ الْأَعْيَادِ: إِنَّمَا هُوَ عِيدٌ لِمَنْ قَبِلَ اللَّهُ صِيَامَهُ وَشَكَرَ قِيَامَهُ وَكُلُّ يَوْمٍ لَا تَعْصِي اللَّهُ فِيهِ فَهُوَ يَوْمٌ عِيدٌ .

٣٩٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الْجَنَّةُ مَخْفُوفَةٌ بِالْمَكَارِهِ وَالصَّبْرِ فَمَنْ صَبَرَ عَلَى الْمَكَارِهِ فِي الدُّنْيَا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَجَهَنَّمُ مَخْفُوفَةٌ بِاللَّذَاتِ وَالشَّهَوَاتِ فَمَنْ أُعْطِيَ نَفْسَهُ لَذَّتْهَا وَشَهَوَّتْهَا دَخَلَ النَّارَ .

٣٩١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَرَكُ الْخَطِيئَةَ أَيْسَرُ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ وَكَمْ مِنْ شَهْوَةٍ سَاعَةً أُورِثَتْ حُزْنًا طَوِيلًا وَالْمَوْتُ فَضَحَ الدُّنْيَا فَلَمْ يَتْرِكْ لِذِي لُبٍّ فَرَحًا .

٣٩٢- عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

طُوبَى لِمَنْ تَرَكَ شَهْوَةً حَاضِرَةً لِمَوْعِدٍ لَمْ يَرَهُ .

أَجْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٧٦

۳۸۵- رسول خدا ﷺ فرمود: خداوند عزوجل می فرماید: هرگاه کسی از مخلوقات من که مرا می شناسد نافرمانی ام کند من نیز از مخلوقات خود کسی را که مرا نمی شناسد بر او مسلط می گردانم.

۳۸۶- ابن ابی عمیر از کسی که از حضرت صادق ﷺ شنیده است روایت کند که حضرت فرمود: کسی که نافرمانی خدا را کند خداوند را دوست نمی دارد. سپس حضرت این شعر را مثال آورد:

خداوند را عصیان می کنی و دوستی اش را اظهار می کنی
این کاری ناسازگار است فرمانبری اش کن
اگر دوستی ات صادقانه است فرمانبری اش کن

بسه راستی که موجب فرمانبرداری محبوب است
۳۸۷- امیر المؤمنین ﷺ فرمود: [حتی] اگر خداوند هم بر معصیتش وعید دوزخ را نداده بود باز هم به خاطر شکر نعمتهایش واجب بود که معصیت نشود.

۳۸۸- امیر المؤمنین ﷺ فرمود: از [اسباب] پاکدامنی دشواری و محال گردیدن [انجام] گناهان است (زیرا اگر انجام گناهی دشوار یا محال گردید آدمی از آن گناه به دور می ماند و این خود سبب پاکی می گردد).

۳۸۹- امیر المؤمنین ﷺ در یکی از عیدها فرمود: این روز برای کسی عید است که خداوند روزه اش را پذیرفته از نمازش تشکر به جای آورده است و هر روزی که در آن مرتکب معصیت خدا نشوی آن روز، روز عید است.

۴۲- باب وجوب خودداری کردن از شهوات و انقیاد حرام

۳۹۰- امام باقر ﷺ فرمود: بهشت با سختی ها و صبر پوشیده است پس کسی که بر سختی های دنیا صبر کند به بهشت وارد می شود. و دوزخ با لذتها و شهوتها پوشیده شده است پس کسی که به نفس خود لذت و شهوت نفسانی را ببخشد به آتش داخل می گردد.

۳۹۱- امام صادق ﷺ فرمود: امیر المؤمنین ﷺ فرمود: ترک گناه از طلب توبه آسانتر است و چه بسا ساعتی به شهوت گذراندن باعث اندوه طولانی شود، و مرگ، دنیا را رسوا می کند و برای خردمند شادی نمی گذارد.

۳۹۲- امیر المؤمنین ﷺ روایت کند که رسول خدا ﷺ فرمود: خوشا به حال کسی که میل نفسانی حاضر و آماده را به خاطر وعده ای که آن را ندیده است ترک کند.

٣٩٣- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: اتَّقُوا الْمُحَقَّرَاتِ مِنَ الذُّنُوبِ فَإِنَّهَا لَا تُغْفَرُ قُلْتُ: وَمَا الْمُحَقَّرَاتُ؟ قَالَ: الرَّجُلُ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَقُولُ: طُوبَى لِي إِنْ لَمْ يَكُنْ لِي غَيْرُ ذَلِكَ.

٣٩٤- عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عليه السلام يَقُولُ: لَا تَسْتَكْثِرُوا كَثِيرَ الْخَيْرِ وَلَا تَسْتَقِلُّوا قَلِيلَ الذُّنُوبِ فَإِنَّ قَلِيلَ الذُّنُوبِ يَجْتَمِعُ حَتَّى يَكُونَ كَثِيرًا وَخَافُوا اللَّهَ فِي السِّرِّ حَتَّى تُعْطُوا مِنْ أَنْفُسِكُمُ النَّصْفَ.

٣٩٥- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله نَزَلَ بِأَرْضٍ قَرَعَاءَ فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ: اتُّوَا بِحَطَبٍ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَحْنُ بِأَرْضٍ قَرَعَاءَ مَا بِهَا مِنْ حَطَبٍ فَقَالَ صلى الله عليه وآله: فَلْيَأْتِ كُلُّ إِنْسَانٍ بِمَا قَدَرَ عَلَيْهِ فَجَاءُوا بِهِ حَتَّى رَمَوْا بَيْنَ يَدَيْهِ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: هَكَذَا تَجْتَمِعُ الذُّنُوبُ ثُمَّ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالْمُحَقَّرَاتِ مِنَ الذُّنُوبِ فَإِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ طَالِبًا أَلَا وَإِنَّ طَالِبَهَا يَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ.

٣٩٦- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: اتَّقُوا الْمُحَقَّرَاتِ مِنَ الذُّنُوبِ فَإِنَّ لَهَا طَالِبًا، يَقُولُ أَحَدُكُمْ: أَذْنِبُ وَاسْتَغْفِرُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: ﴿وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ﴾ وَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾.

٣٩٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: لَا يَصْغُرُ مَا

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِيهِ

١٧٨

۴۳- باب وجوب خودداری کردن از گناهانی که کوچک شمرده می‌شوند

۳۹۳- امام صادق علیه السلام فرمود: از گناهانی که کوچک شمرده می‌شوند بترسید زیرا آنها بخشیده نمی‌شوند. راوی گوید: عرض کردم: گناهان کوچک کدامند؟ حضرت فرمود: اینکه مرد گناهی کند و بگوید: خوشا به حال من اگر جز این گناه گناهی دیگر نداشتم.

۳۹۴- سماعه گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که فرمود: کارهای خیر زیاد را زیاد نشمرید و گناهان کم را کم ندانید زیرا گناهان کم جمع می‌شوند و زیاد می‌گردند. و از خداوند در پنهانی بترسید تا آنجا که خودتان درباره خود به انصاف رفتار کنید.

۳۹۵- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله [با یاران خود] در زمینی بی‌گیاه فرود آمدند، حضرت به یاران خود فرمود: مقداری هیزم بیاورید. عرض کردند: ای رسول خدا ما در مکانی بی‌گیاه هستیم و در اینجا هیزم نیست. حضرت فرمود: هر کدام از شما به اندازه‌ای که می‌تواند بیاورد، [چیزی نگذاشته بود که] هر کدام مقداری هیزم آوردند و در مقابل پیامبر روی هم ریختند. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: گناهان نیز اینگونه جمع می‌شوند سپس فرمود: از گناهان کوچک حذر کنید زیرا هر چیز جوینده‌ای دارد و همانا جوینده گناهان [که فرشته است] آنچه را که [مردم] پیش فرستاده‌اند و اثرهای آنها را می‌نویسد «و هر چیز را در پیشوایی آشکار فراهم کرده‌ایم»^(۱).

۳۹۶- امام باقر علیه السلام فرمود: از گناهانی که کوچک شمرده می‌شوند پرهیز کنید زیرا آن گناهان [نیز] فرشته‌ای جوینده دارد، کسی از شما می‌گوید: گناه می‌کنم و [پس از آن] استغفار می‌کنم، به راستی که خدای عزوجل می‌فرماید: «و ما آنچه را که پیش فرستاده‌اند و آثار آنها را می‌نویسیم و هر چیزی را در پیشوایی آشکار گرد آورده‌ایم»^(۲) و می‌فرماید: «به درستی که اگر آن به اندازه دانه خردلی در دل سنگی بزرگ یا در آسمانها یا در زمین باشد خداوند بیاردش همانا که خداوند باریک بین و آگاه است»^(۳).

۳۹۷- امام صادق علیه السلام فرمود:

امیر المؤمنین علی علیه السلام فرموده است: چیزی که در روز قیامت سودمند است

يَنْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَصْغُرُ مَا يَصْغُرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَكُونُوا فِيْمَا أَخْبَرَكُمْ
اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ كَمَنْ عَايَنَ .

٣٩٨- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: أَشَدُّ الذُّنُوبِ مَا اسْتَهَانَ
بِهِ صَاحِبُهُ .

٣٩٩- وَقَالَ عليه السلام: أَشَدُّ الذُّنُوبِ مَا اسْتَخَفَّ بِهِ صَاحِبُهُ .

٤٠٠- عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام فِي حَدِيثِ الْمَنَاهِي أَنَّ رَسُولَ
اللَّهِ صلى الله عليه وآله قَالَ: لَا تُحَقِّرُوا شَيْئًا مِنَ الشَّرِّ وَ إِنْ صَغُرَ فِي أَعْيُنِكُمْ وَلَا
تَسْتَكْثِرُوا شَيْئًا مِنَ الْخَيْرِ وَ إِنْ كَثُرَ فِي أَعْيُنِكُمْ فَإِنَّهُ لَا كَبِيرَ مَعَ
الِاسْتِغْفَارِ وَلَا صَغِيرَ مَعَ الْإِصْرَارِ .

٤٠١- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ لِمُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ فِي حَدِيثٍ: لَا
تَسْتَصْغِرَنَّ حَسَنَةً أَنْ تَعْمَلَهَا فَإِنَّكَ تَرَاهَا حَيْثُ تُسْرُكُ وَلَا
تَسْتَصْغِرَنَّ سَيِّئَةً تَعْمَلَهَا فَإِنَّكَ تَرَاهَا حَيْثُ تُسَوَّوْكَ الْحَدِيثُ

٤٠٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي لَا تُغْفَرُ قَوْلُ الرَّجُلِ
لِئَنِّي لَا أَوْأَخِذُ إِلَّا بِهَذَا .

٤٠٣- وَقَالَ عليه السلام: إِيَّاكُمْ وَ مُحَقَّرَاتِ الذُّنُوبِ فَإِنَّ لَهَا مِنَ اللَّهِ طَالِبًا وَ
إِنَّهَا لَتَجْتَمِعُ عَلَى الْمَرْءِ حَتَّى تُهْلِكَهُ .

٤٠٤- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله:

إِنَّ اللَّهَ كَتَمَ ثَلَاثَةً فِي ثَلَاثَةِ كَتَمَ رِضَاءَهُ فِي طَاعَتِهِ وَ كَتَمَ سَخَطَهُ
فِي مَعْصِيَتِهِ وَ كَتَمَ وَلِيَّهٖ فِي خَلْقِهِ فَلَا يَسْتَخْفَنَّ أَحَدُكُمْ شَيْئًا
مِنَ الطَّاعَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَذَرِي فِي أَيُّهَا رِضَى اللَّهِ وَ لَا

أَيُّهَا جِهَادُ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

١٨٠

کوچک نیست و چیزی که در روز قیامت زیانبار است ناچیز نیست پس در آنچه که خداوند عزوجل به شما خبر داده است مانند کسی باشید که به چشم خود همه آنها را دیده است.

۳۹۸- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: سخت‌ترین گناهان گناهی است که انجام دهنده آن، آن را ناچیز بشمرد.

۳۹۹- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: سخت‌ترین گناهان گناهی است که انجام دهنده آن، آن را سبک بشمارد.

۴۰۰- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش و آنان از رسول خدا صلی الله علیه و آله در حدیثی که از امور مورد نهی سخن به میان آمده است روایت کنند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ بدی و شری را اگر چه در نظر شما کوچک باشد کوچک نشمرید و هیچ خیری را اگر چه در چشم شما زیاد باشد زیاد مشمرید زیرا با وجود استغفار [دیگر گناه] بزرگ وجود ندارد و با اصرار و پافشاری [بر گناه دیگر گناه] کوچک نیست [زیرا با استغفار می‌توان از گناه بزرگ طلب آمرزش نمود و با اصرار بر گناه، گناه کوچک تبدیل به گناه بزرگ می‌شود].

۴۰۱- امام باقر علیه السلام در حدیثی به محمد بن مسلم فرمود: کار نیکی را که به جای می‌آوری کوچک مشمار زیرا کار نیک را در جایی می‌بینی که شادمانت می‌کند و عمل زشتی را که انجام می‌دهی کوچک مشمار زیرا آن را در جایی می‌نگری که بد حالت می‌کند [مراد از آن جا صحنه قیامت است].

۴۰۲- امام باقر علیه السلام فرمود: یکی از گناهانی که بخشیده نمی‌شود این است که کسی [گناهی کند و] بگوید: ای کاش تنها فقط به همین گناه مواخذه می‌شدم.

۴۰۳- امام باقر علیه السلام فرمود: از گناهانی که کوچک شمرده می‌شوند پرهیزید زیرا آن گناهان [نیز] از جانب خداوند جوینده‌ای دارد [یعنی فرشته‌ای که طلب‌کننده و پی‌گیری‌کننده گناهان کوچک است] و به راستی که گناهان کوچک بر آدمی جمع می‌شوند تا آنجا که او را به هلاکت می‌افکنند.

۴۰۴- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

همانا خداوند سه چیز را در سه چیز پنهان نموده است: رضایت و خوشنودی‌اش را در طاعتش و خشمش را در معصیت و نافرمانی‌اش و ولی خود را در میان خلقتش پنهان ساخته است پس مبادا کسی از شما یکی از طاعات را سبک بشمرد زیرا او نمی‌داند که رضایت و خوشنودی خداوند در کدام طاعت او پنهان است

يَسْتَقِلْنَ أَحَدُكُمْ شَيْئًا مِنَ الْمَعَاصِي فَإِنَّهُ لَا يَذْرِي فِي أَيُّهَا سَخَطُ اللَّهِ وَ
لَا يُزِرُّنَّ أَحَدُكُمْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ فَإِنَّهُ لَا يَذْرِي أَيْتُهُمْ وَلِيَّ اللَّهِ .
٤٠٥- قَالَ وَمِنْ كَلَامِهِ ﷺ: لَا تَنْظُرُوا إِلَى صَغِيرِ الذَّنْبِ وَلَكِنْ انظُرُوا
إِلَى مَا اجْتَرَأْتُمْ.

٤٠٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ هَمَّ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يَعْمَلُهَا فَإِنَّهُ رُبَّمَا
عَمِلَ الْعَبْدُ السَّيِّئَةَ فَيَرَاهُ الرَّبُّ فَيَقُولُ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَا أَغْفِرُ لَكَ
أَبَدًا.

٤٠٧- عَنْ سَدِيرٍ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ
جَلَّ: ﴿فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ﴾ الْآيَةَ فَقَالَ:
هَؤُلَاءِ قَوْمٌ كَانَتْ لَهُمْ قُرَى مُتَّصِلَةٌ يَنْظُرُ بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ وَ أَنْهَارٌ
جَارِيَةٌ وَ أَمْوَالٌ ظَاهِرَةٌ فَكَفَرُوا نِعَمَ اللَّهِ وَ غَيَّرُوا مَا بَانَفْسِهِمْ مِنْ عَافِيَةِ
اللَّهِ فَغَيَّرَ اللَّهُ مَا بِهِمْ مِنْ نِعْمَةٍ وَ ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى
يُغَيِّرُوا مَا بَانَفْسِهِمْ﴾ فَأَرْسَلَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ فَغَرَّقَ قُرَاهُمْ وَ
خَرَّبَ دِيَارَهُمْ وَ ذَهَبَ بِأَمْوَالِهِمْ وَ أَبْدَلَهُمْ مَكَانَ جَنَاتِهِمْ جَنَّتَيْنِ
ذَوَاتِي أَكْلِ خَمْطٍ وَ أَثْلِ وَ شَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ثُمَّ قَالَ: ﴿ذَلِكَ
جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَ هَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ﴾.

٤٠٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَةِ اشْكُرْ مَنْ أَنْعَمَ
عَلَيْكَ وَ أَنْعِمْ عَلَى مَنْ شَكَرَكَ فَإِنَّهُ لَا زَوَالَ لِلنَّعْمَاءِ إِذَا شُكِرَتْ وَ لَا
بَقَاءَ لَهَا إِذَا كُفِرَتْ، الشُّكْرُ زِيَادَةٌ فِي النِّعَمِ وَ أَمَانٌ مِنَ الْغَيْرِ.

تَوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٨٢

و مبادا یکی از معصیتها را کم بشمرد زیرا او نمی‌داند که خشم خدا در کدامیک از گناهان نهان است و مبادا یکی از خلق خدا را بی‌قدر و ارزش بداند زیرا نمی‌داند که کدامیک از آنها ولی خداوند است.

۴۰۵- و از کلام رسول خدا ﷺ است که: به کوچکی گناه نگاه نکنید بلکه به چیزی که بر آن جرأت یافته‌اید بنگرید. [بنگرید به اینکه بر نافرمانی خدا دلیر گشته‌اید و این بسیار بزرگ است].

۴۰۶- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که قصد انجام دادن گناهی را نمود نباید آن را انجام دهد زیرا چه بسا بنده گناهی را مرتکب می‌شود و پروردگارش او را می‌بیند و می‌گوید: سوگند به عزت و بزرگی‌ام که دیگر هرگز تو را نمی‌بخشایم.

۴۴- باب تحریم ناسپاسی در برابر نعمت خداوند

۴۰۷- سدید گوید: مردی از امام صادق علیه السلام درباره این گفتار خدای عزوجل پرسید که می‌فرماید: «پس گفتند: ای پروردگار ما، بین سفرهای ما دوری بیفکن، و بر خود ستم کردند و ما هم آنها را حکایت گردانیدیم و پراکنده‌شان ساختیم»^(۱) حضرت فرمود: آنها گروهی بودند که روستاهای متصل و به هم پیوسته‌ای داشتند به گونه‌ای که ساکنان روستاهای مجاور را می‌دیدند و دارای جویهای جاری و اموال آشکار بودند پس نعمتهای خداوند را ناسپاسی کردند و سلامت و عافیتی را که خداوند به آنان داده بود دگرگون ساختند خداوند نیز نعمتی را که به آنان بخشیده بود دگرگون ساخت «و خداوند وضعیّت قومی را تغییر نمی‌دهد مگر اینکه آنان خود را تغییر دهند»^(۲) پس خداوند سیل سختی را بر آنان فرستاد و روستاهایشان را به زیر آب برد و خانه‌هایشان را ویران ساخت و اموالشان را از بین برد و به جای باغهایشان دو باغ که دارای میوه‌های تلخ و درخت شورگز و مقدار کمی سدر بودند برای آنها بر جای گذاشت سپس فرمود: «این جزایی که به آنان دادیم به سبب کفران آنان بود و آیا جز ناسپاس را جزا می‌دهیم؟»^(۳).

۴۰۸- امام صادق علیه السلام فرمود: در تورات نوشته شده است: شکر کسی را که به تو نعمت بخشیده است به جای آور و به کسی که از تو قدردانی می‌کند نعمت ببخش زیرا اگر سپاس نعمتها به جای آورده شود نعمتها زائل نمی‌شوند و اگر ناسپاسی شود نعمتی باقی نمی‌ماند. پس شکرگزاری مایهٔ زیادت نعمت و باعث ایمنی از تغییر نعمت است.

٤٥- بَابُ وَجُوبِ اجْتِنَابِ الْكَبَائِرِ

٤٠٩- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: ﴿وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ قَالَ: مَعْرِفَةُ الْإِمَامِ وَاجْتِنَابُ الْكَبَائِرِ الَّتِي أَوْجَبَ اللَّهُ عَلَيْهَا النَّارَ.

٤١٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلَكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا﴾ قَالَ: الْكَبَائِرُ الَّتِي أَوْجَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهَا النَّارَ.

٤١١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: مَا مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَ عَلَيْهِ أَرْبَعُونَ حُجَّةً حَتَّى يَعْمَلَ أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً فَإِذَا عَمِلَ أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً انْكَشَفَتْ عَنْهُ الْجَنَّةُ.

٤١٢- قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: مَنْ اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ يَغْفِرُ اللَّهُ جَمِيعَ ذُنُوبِهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ نُدْخِلَكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا﴾.

٤١٣- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ قَالَ: مَنْ اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ مَا أَوْعَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ إِذَا كَانَ مُؤْمِنًا كَفَّرَ اللَّهُ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ.

٤١٤- عَنْ عَبَادِ بْنِ كَثِيرٍ النَّوَّاءِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام عَنِ الْكَبَائِرِ فَقَالَ: كُلُّ مَا أَوْعَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ.

٤١٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: قَدْ سَمَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ بِالْعَمَلِ الصَّالِحِ مُؤْمِنِينَ وَلَمْ يُسَمِّ مَنْ رَكِبَ الْكَبَائِرَ وَمَا وَعَدَ اللَّهُ عَزَّ

۴۵- باب وجوب خودداری کردن از گناهان کبیره

۴۰۹- ابی بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که درباره این آیه که می فرماید: «به هر کس حکمت داده شود خیر فراوان به او داده شده» ^(۱) فرمود: مراد از خیر فراوان معرفت و شناخت امام و دوری کردن از گناهان کبیره ای است که خداوند آتش را بر ارتکاب آنها واجب ساخته است.

۴۱۰- امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای عزوجل که می فرماید: «اگر خودداری کنید از کبیره هایی که از آنها نهی شده اید از گناهانتان در می گذریم و شما را در محلی گرامی در می آوریم» ^(۲) فرمود: مراد از کبیره ها، گناهانی هستند که خدای عزوجل بر انجام آنها آتش دوزخ را واجب ساخته است.

۴۱۱- از امام صادق علیه السلام روایت است که امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هیچ بنده ای نیست مگر اینکه بر او چهل پرده (یا سپر) هست تا اینکه مرتکب چهل گناه کبیره شود که اگر چنین کند این پرده ها (یا سپرها) کنار می رود. [در این صورت گناه در نزد او زشتی ندارد و به قساوت قلب دچار می گردد].

۴۱۲- امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس از گناهان کبیره دوری کند خداوند همه گناهانش را می بخشد و این معنای گفتار خدای عزوجل است که می فرماید: «اگر از گناهان کبیره ای که از ارتکاب آنها نهی شده اید دوری کنید از گناهانتان در می گذریم و شما را در محلی گرامی در می آوریم» ^(۳).

۴۱۳- امام رضا علیه السلام درباره گفتار خدای عزوجل که می فرماید: «اگر از گناهان کبیره ای که از ارتکاب آنها نهی شده اید دوری کنید از گناهانتان در می گذریم» ^(۴) فرمود: کسی که از کبیره هایی که خداوند وعده آتش دوزخ بر آنها داده است دوری کند اگر مؤمن باشد خداوند از گناهان او چشم پوشی می کند.

۴۱۴- عباد بن کثیر (که هسته خرما فروش بود) گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم که کبائر کدام گناهان هستند؟ حضرت فرمود: هر گناهی که خداوند بر انجام آن وعده آتش دوزخ را داده است.

۴۱۵- امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود:

خداوند مؤمنین را به خاطر عمل شایسته آنان مؤمن نامیده است و کسانی را که گناهان کبیره و گناهانی که خداوند عزوجل وعده آتش بر آنها داده است را مرتکب

وَجَلَّ عَلَيْهِ النَّارَ مُؤْمِنِينَ فِي قُرْآنٍ وَلَا أَثَرٍ وَلَا تُسَمِّهِمْ بِالْإِيمَانِ بَعْدَ ذَلِكَ الْفِعْلِ .

٤١٦- عَنْ الرُّضَا عليه السلام قَالَ: مَنْ أَقَرَّ بِالتَّوْحِيدِ وَنَفَى التَّشْبِيهَ إِلَى أَنْ قَالَ وَ أَقَرَّ بِالرَّجْعَةِ بِالْيَقِينِ وَ اجْتَنَبَ الْكِبَائِرَ فَهُوَ مُؤْمِنٌ حَقًّا وَ هُوَ مِنْ شِيعَتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ .

٤١٧- عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَرَأَيْتَ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: لَا يَزْنِي الزَّانِي وَ هُوَ مُؤْمِنٌ قَالَ: يُنْزَعُ مِنْهُ رُوحُ الْإِيمَانِ .

ابواب جهاد النفس و ما يتناسف

١٨٦

٤١٨- عَنْ ابْنِ مَحْبُوبٍ قَالَ كَتَبَ مَعِيَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام يَسْأَلُهُ عَنِ الْكِبَائِرِ كَمْ هِيَ وَ مَا هِيَ؟ فَكَتَبَ الْكِبَائِرُ مَنْ اجْتَنَبَ مَا وَعَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ كَفَّرَ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ إِذَا كَانَ مُؤْمِنًا وَ السَّبْعُ الْمَوْجِبَاتُ قَتْلُ النَّفْسِ الْحَرَامِ وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَ أَكْلُ الرِّبَا وَ التَّعَرُّبُ بَعْدَ الْهَجْرَةِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَةِ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ .

٤١٩- عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ الثَّانِي عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: دَخَلَ عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَلَمَّا سَلَّمَ وَ جَلَسَ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ ﴿وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَ الْفَوَاحِشَ﴾ ثُمَّ أَمْسَكَ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا أَسْكَتَكَ؟ قَالَ: أَحَبُّ أَنْ أَعْرِفَ الْكِبَائِرَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ: نَعَمْ يَا عَمْرُو أَكْبَرُ الْكِبَائِرِ

می‌شوند را نه در قرآن و نه در هیچ اثری مؤمن ننمیده است و لذا هم آنان را پس از انجام چنین گناهانی مؤمن نمی‌نامیم.

۴۱۶- امام رضا علیه السلام فرمود: کسی که به یگانگی خداوند و مثل و مانند نداشتن خداوند اقرار کند و اعتراف کند که به رجعت یقین دارد و از انجام کبائر خودداری کند چنین کسی مؤمن حقیقی است و از شیعیان ما اهل بیت است.

۴۱۷- زرارہ گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: درباره گفتار رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود: «شخص زناکار در حالی که مؤمن است زنا نمی‌کند» به من خبر ده. حضرت فرمود: [زیرا وقتی که زنا می‌کند] روح ایمان از او جدا می‌شود.

۴۶- باب معین نمودن گناهان کبیره‌ای که دوری از آنها واجب است

۴۱۸- ابن محبوب گوید: یکی از اصحاب ما همراه با من به امام رضا علیه السلام نوشتیم که: کبائر چند تاست و کدامند؟ حضرت در پاسخ نوشت: هر کس از گناهانی که خداوند بر آنها وعده آتش دوزخ را داده است دوری کند اگر مؤمن باشد خداوند از گناهانش چشم پوشی می‌کند و هفت گناهی که موجب آتش است عبارتند از: کشتن نفسی که کشتنش حرام است و آزدن پدر و مادر و رباخواری و بازگشتن به حالت اعرابی پس از هجرت نمودن [به دار الایمان] و نسبت زنا دادن و متهم کردن زن شوهردار و خوردن مال یتیم و گریختن از جهاد.

۴۱۹- جناب عبدالعظیم حسنی از امام جواد علیه السلام روایت کند که فرمود: از پدرم امام رضا علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: از پدرم موسی بن جعفر علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: عمر بن عبید بر امام صادق علیه السلام وارد شد پس چون سلام کرد و نشست این آیه را تلاوت کرد «و کسانی که از گناهان بزرگ و زشتی‌ها خودداری می‌کنند» سپس خاموش شد. امام صادق علیه السلام فرمود: چه چیزی باعث شد که ساکت شوی و ادامه ندهی؟ عرض کرد: دوست دارم بدانم که مراد از کبائر در کتاب خدای عزوجل چیست؟ حضرت فرمود: آری ای عمرا بزرگترین گناهان کبیره

الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ يَقُولُ: اللَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَ
 بَعْدَهُ الْإِيَّاسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ ﴿لَا يَنَاسُ مِنْ
 رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ﴾ ثُمَّ الْأَمْنُ مِنْ مَكْرِ اللَّهِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ
 جَلَّ يَقُولُ ﴿فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ﴾ وَ مِنْهَا عُقُوقُ
 الْوَالِدَيْنِ لِأَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ جَعَلَ الْعَاقَ جَبَّاراً شَقِيئاً وَقَتْلَ النَّفْسِ الَّتِي
 حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: ﴿فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِداً
 فِيهَا﴾ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَةِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ:
 ﴿لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ لِأَنَّ
 اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: ﴿إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَاراً وَ سَيَصْلَوْنَ
 سَعِيرًا﴾ وَالْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: ﴿وَمَنْ يُؤْلِهِمْ
 يَوْمَئِذٍ دُبرُهُ إِلَّا مُتَحَرِّفاً لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزاً إِلَى فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ
 اللَّهِ وَ مَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَ بُئْسَ الْمَصِيرُ﴾ وَأَكْلُ الرِّبَا لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ
 يَقُولُ: ﴿الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ
 الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ﴾ وَ السَّحَرُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: ﴿وَ لَقَدْ
 عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ﴾ وَ الرِّنَا لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ
 جَلَّ يَقُولُ: ﴿وَ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَاماً يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ
 الْقِيَامَةِ وَ يَخْلُدُ فِيهِ مُهَانًا﴾ وَ الْيَمِينُ الْغَمُوسُ الْفَاجِرَةُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ
 جَلَّ يَقُولُ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَ أَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً أُولَئِكَ
 لَنَا خَلَاقٌ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ﴾ وَ الْغُلُولُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: ﴿وَ مَنْ يَغْلُلْ
 يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ وَ مَنَعُ الرِّكَاءِ الْمَفْرُوضَةِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ
 جَلَّ يَقُولُ: ﴿فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَ جُنُوبُهُمْ وَ ظُهُورُهُمْ﴾ وَ
 شَهَادَةُ الزُّورِ وَ كِتْمَانُ الشَّهَادَةِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: ﴿وَ مَنْ
 يَخْتُمْنَهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾ وَ شَرْبُ الْخَمْرِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ نَهَى عَنْهَا

تَوَاتُرُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي لَهُ

١٨٨

شرک ورزیدن به خداوند است، خداوند می‌فرماید: هر کس به خدا شرک بورزد خداوند بهشت را بر او حرام می‌گرداند. و بعد از شرک، نومید شدن از رحمت خداست زیرا خداوند عزوجل می‌فرماید: «از رحمت خداوند نومید نمی‌شوید مگر گروه کافران»^(۱) پس از آن، ایمن بودن از مکر خدا است زیرا خدای عزوجل می‌فرماید: «از مکر خداوند ایمن نمی‌گردند مگر گروه زیانکاران»^(۲) و یکی دیگر از گناهان کبیره آزار رساندن به پدر و مادر است زیرا خداوند سبحان آزار دهنده به پدر و مادر را ستمگر و تیره بخت گردانده است. و دیگری کشتن نفسی است که خداوند به ناحق کشتن او را حرام کرده است؛ زیرا خداوند عزوجل می‌فرماید: «جزای کسی که قتل نفس کند جهنم است و در جهنم جاویدان می‌ماند»^(۳) و دیگری نسبت ناروا دادن به زن شوهردار؛ زیرا خداوند عزوجل می‌فرماید: «کسانی که نسبت ناروا به زنان شوهردار می‌دهند در دنیا و آخرت مورد لعنت هستند و عذاب بزرگی برای آنان است»^(۴) و دیگری خوردن مال یتیم زیرا خداوند عزوجل می‌فرماید: «خورندگان مال یتیم در شکم‌هایشان آتش می‌خورند و به زودی به دوزخ در آیند»^(۵) و دیگری فرار از جهاد زیرا خدای عزوجل می‌فرماید: «و هر که در آن روز به آنان پشت کند جز اینکه به کناری برای جنگیدن رفته باشد یا برای جا گرفتن در میان گروهی از جنگ کنندگان، پس بر خود خشم خدا را گرفته است و جایگاه او دوزخ است و بد بازگشتگاهی است»^(۶) و دیگری رباخواری است زیرا خداوند عزوجل می‌فرماید: «آنانکه ربا می‌خورند بر نمی‌خیزند مگر مانند برخاستن کسی که شیطان او را از روی دیوانگی به بیراهه می‌برد»^(۷) و دیگر جادوگری است زیرا خداوند عزوجل می‌فرماید: «و به حقیقت دانستند که هر کس آن را خرید در آخرت هیچ بهره‌ای برای او نیست»^(۸) و دیگری زنا است زیرا خدای عزوجل می‌فرماید: «و کسی که مرتکب زنا شود عقوبت می‌شود و عذاب او در روز قیامت دو چندان می‌شود و با خواری در عذاب جاوید می‌ماند»^(۹) و دیگری سوگند دروغ ناپکارانه است زیرا خدای عزوجل می‌فرماید: «به درستی که آنان که بهای اندکی را در عوض پیمان الهی و سوگندهایشان می‌گیرند هیچ بهره‌ای برای آنان در آخرت نیست»^(۱۰) و دیگری خیانت و ناراستی است زیرا خدای عزوجل می‌فرماید: «و کسی که خیانت کند در روز قیامت با آنچه که خیانت کرده است می‌آید»^(۱۱) و دیگری خودداری کردن از پرداخت زکات واجب؛ زیرا خدای عزوجل می‌فرماید: «پس پیشانی‌ها و پهلوها و پشت‌هایشان داغ کرده می‌شود»^(۱۲) و دیگری شهادت دروغ و کتمان نمودن شهادت است زیرا خدای عزوجل می‌فرماید: «و کسی که شهادت را کتمان کند قلبش گناهکار است»^(۱۳) و دیگری نوشیدن شراب است زیرا خدای عزوجل از آن نهی فرموده است

- ۱- یوسف / ۸۷   ۲- اعراف / ۹۹   ۳- نساء / ۹۶   ۴- نور / ۲۴   ۵- نساء / ۱۰
 ۶- انفال / ۱۷   ۷- بقره / ۲۷۷   ۸- بقره / ۹۷   ۹- فرقان / ۶۹ و ۷۰
 ۱۰- آل عمران / ۷۲   ۱۱- آل عمران / ۱۵۶   ۱۲- توبه / ۳۶   ۱۳- بقره / ۲۸۴

كَمَا نَهَى عَنْ عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ وَ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّدًا أَوْ شَيْئًا مِمَّا فَرَضَ
اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّدًا فَقَدْ
بَرِئَ مِنْ ذِمَّةِ اللَّهِ وَ ذِمَّةِ رَسُولِهِ وَ نَقُضَ الْعَهْدُ وَ قَطِيعَةُ الرَّحِمِ لِأَنَّ
اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ ﴿لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَ لَهُمْ سُوءُ الدَّارِ﴾ قَالَ: فَخَرَجَ
عَمْرُو وَ لَهُ صُرَاخٌ مِنْ بُكَائِهِ وَ هُوَ يَقُولُ: هَلَكَ مَنْ قَالَ بِرَأْيِهِ وَ
نَازَعَكُمْ فِي الْفَضْلِ وَ الْعِلْمِ .

٤٢٠- عَنْ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ
فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ نَاسًا زَعَمُوا أَنَّ الْعَبْدَ لَا يَزْنِي وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ
لَا يَسْرِقُ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ لَا يَشْرِبُ الْخَمْرَ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ لَا يَأْكُلُ الرِّبَا
وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ لَا يَسْفِكُ الدَّمَ الْحَرَامَ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَقَالَ
أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: صَدَقْتَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ وَ الدَّلِيلُ
كِتَابُ اللَّهِ وَ ذَكَرَ الْحَدِيثَ إِلَى أَنْ قَالَ وَ قَدْ تَأْتِي عَلَيْهِ حَالَاتٌ فِيهِمْ
بِالْخَطِيئَةِ فَتُسَجِّعُهُ رُوحُ الْقُوَّةِ وَ يُزَيِّنُ لَهُ رُوحُ الشَّهْوَةِ وَ تَقْوَدُهُ رُوحُ
الْبَدَنِ حَتَّى يُوَاقِعَ الْخَطِيئَةَ فَإِذَا لَامَسَهَا نَقَصَ مِنَ الْإِيمَانِ وَ تَفَصَّى
مِنْهُ فَلَيْسَ يَعُودُ فِيهِ حَتَّى يَتُوبَ فَإِذَا تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ إِنْ عَادَ
أَدْخَلَهُ نَارَ جَهَنَّمَ .

٤٢١- عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَّارَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْكَبَائِرِ فَقَالَ:
هُنَّ فِي كِتَابِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَبْعُ الْكُفْرِ بِاللَّهِ وَ قَتْلُ النَّفْسِ وَ عُقُوقُ
الْوَالِدَيْنِ وَ أَكْلُ الرِّبَا بَعْدَ الْبَيِّنَةِ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ ظُلْمًا وَ الْفِرَارُ مِنَ
الرَّحْفِ وَ التَّعَرُّبُ بَعْدَ الْهَجْرَةِ قَالَ: فَقُلْتُ: هَذَا أَكْبَرُ الْمَعَاصِي فَقَالَ:
نَعَمْ قُلْتُ: فَأَكُلُ الدَّرْهَمَ مِنْ مَالِ الْيَتِيمِ ظُلْمًا أَكْبَرُ أَمْ تَرَكَ الصَّلَاةَ قَالَ:
تَرَكَ الصَّلَاةَ قُلْتُ: فَمَا عَدَدَتْ تَرَكَ الصَّلَاةَ فِي الْكَبَائِرِ قَالَ: أَيُّ شَيْءٍ

أَبَوَانِ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

١٩٠

همچنانکه از عبادت بتها نهی نموده است. و دیگری ترک نمودن عمدی نماز یا یکی از چیزهایی که خداوند عزوجل واجب ساخته است زیرا رسول خدا ﷺ فرمود: «کسی که نماز را از روی عمد ترک کند از کفالت و حمایت خداوند و رسولش خارج شده است»، و دیگری پیمان شکنی و بریدن پیوند خویشاوندی است زیرا خدای عزوجل می فرماید: «برای چنین کسانی دوری از رحمت و سرای بدی خواهد بود»^(۱) امام موسی بن جعفر ﷺ در اینجا فرمود: [وقتی سخن پدرم امام صادق ﷺ به اینجا ختم شد] عمر بن عبید برخاست و بیرون رفت در حالی که از گریه اش بانگ و فریادی بر پا بود و می گفت: هر کس به رأی خود سخن گوید و با شما خاندان پیامبر در فضیلت و دانش به خصومت برخیزد هلاک خواهد شد.

۴۲۰- اصیغ بن نباته گوید: مردی به خدمت امیر المؤمنین ﷺ آمد و عرض کرد: ای امیر مؤمنان! همانا برخی از مردم معتقدند که بنده در حالی که مؤمن باشد نه زنا می کند نه دزدی و نه شراب می نوشد و نه ربا می خورد و نه خونی را به حرام می ریزد، پس امیر المؤمنین ﷺ فرمود: راست گفתי [زیرا] من همین حدیث را از رسول خدا ﷺ شنیدم و دلیل بر درستی آن کتاب خداست، و گاهی برای مؤمن حالاتی پیش می آید که در آن حالات قصد می کند که مرتکب گناه شود پس روح قوت و توانایی او را بر این کار جرأت می بخشد و روح شهوت آن کار را برای او زینت داده و زیبا جلوه می دهد و روح بدن او را رهبری می کند تا آنکه به گناه تن در می دهد پس زمانی که با گناه تماس حاصل کرد از ایمانش کاسته می شود از ایمان رها می گردد و ایمانش باز نمی گردد مگر اینکه توبه کند که اگر توبه کرد خداوند توبه اش را می پذیرد و اگر به گناهکاری بازگشت خداوند او را به آتش دوزخ داخل می کند.

۴۲۱- عبید بن زراره گوید: از امام صادق ﷺ درباره گناهان کبیره سؤال کردم حضرت فرمود: گناهان کبیره چنانکه در کتاب علی ﷺ آمده است هفت گناه است: کفر به خداوند و کشتن نفس [محترم] و آزار رساندن به پدر و مادر و خوردن ربا بعد از آشنایی و آگاهی از آن و مال یتیم را به ستم خوردن و فرار از جهاد و پس از هجرت به دارالایمان دوباره به حالت اعرابی بودن بازگشتن. عبید بن زراره گوید: عرض کردم: آیا اینها بزرگترین گناهانند؟ حضرت فرمود: آری. عرض کردم: پس آیا یک درهم از مال یتیم را به ستم خوردن بزرگتر است یا ترک نمودن نماز؟ حضرت فرمود: ترک نمودن نماز. عرض کردم: پس چرا ترک نماز را در شمار گناهان کبیره نیاوردی؟ حضرت فرمود: اولین چیزی

أَوَّلُ مَا قُلْتُ لَكَ قُلْتُ: الْكُفْرُ قَالَ: فَإِنْ تَارَكَ الصَّلَاةَ كَافِرٌ يَعْنِي مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ.

٤٢٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي الثُّنُوتِ فِي الْوُثْرِ إِلَى أَنْ قَالَ وَاسْتَغْفِرْ لِدُنْبِكَ الْعَظِيمِ ثُمَّ قَالَ كُلُّ ذَنْبٍ عَظِيمٌ.

٤٢٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْكَبَائِرُ سَبْعٌ قَتْلُ الْمُؤْمِنِ مُتَعَمِّدًا وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَةِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ وَ التَّعَرُّبُ بَعْدَ الْهَجْرَةِ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ ظُلْمًا وَ أَكْلُ الرِّبَا بَعْدَ الْبَيِّنَةِ وَ كُلُّ مَا أَوْجَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ.

٤٢٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ مِنَ الْكَبَائِرِ عُقُوقَ الْوَالِدَيْنِ وَ الْيَأْسَ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ وَ الْأَمْنَ مِنْ مَكْرِ اللَّهِ.

٤٢٥- وَ قَدْ رُوِيَ أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ الشِّرْكُ بِاللَّهِ.

٤٢٦- عَنْ حَمَّادٍ عَنْ نُعْمَانَ الرَّازِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَنْ زَنَى خَرَجَ مِنَ الْإِيمَانِ وَ مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ خَرَجَ مِنَ الْإِيمَانِ وَ مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ مُتَعَمِّدًا خَرَجَ مِنَ الْإِيمَانِ.

٤٢٧- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِةٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: لَا يَزْنِي الرَّائِي وَ هُوَ مُؤْمِنٌ قَالَ لَا إِذَا كَانَ عَلَى بَطْنِهَا سُلْبُ الْإِيمَانِ فَإِذَا قَامَ رُدَّ إِلَيْهِ فَإِذَا عَادَ سُلْبُ قُلْتُ فَإِنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَعُودَ فَقَالَ مَا أَكْثَرَ مَنْ يُرِيدُ أَنْ يَعُودَ فَلَا يَعُودُ إِلَيْهِ أَبَدًا.

٤٢٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَ الْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ﴾ فَقَالَ: الْفَوَاحِشُ الرِّئَا وَ السَّرِقَةُ وَ اللَّمَمُ الرَّجُلُ يَلْمُ بِالذَّنْبِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ مِنْهُ.

٤٢٩- عَنْ دَاوُدَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: إِذَا زَنَى الرَّجُلُ فَارَقَهُ رُوحُ الْإِيمَانِ قَالَ: فَقَالَ: هُوَ مِثْلُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

١٩٢

که از گناهان کبیره برایت بر شمردم چه بود؟ عرض کردم: کفر. حضرت فرمود: به راستی کسی که بدون هیچ علت [موجهی] نماز خود را ترک کند کافر است. ۴۲۲- امام صادق علیه السلام به راوی فرمود: در قنوت نماز شب [فلان دعا و فلان دعا را بخوان] - تا آنجا که فرمود: - و برای گناه بزرگت از درگاه خداوند طلب بخشایش کن. سپس فرمود: تمامی گناهان بزرگ اند.

۴۲۳- امام صادق علیه السلام فرمود: گناهان کبیره هفت گناه است: کشتن مؤمنی از روی عمد و نسبت ناروا دادن به زن شوهردار و فرار از جهاد و پس از هجرت دوباره بازگشتن به حالت اعرابی و خوردن مال یتیم از روی ستم و رباخواری بعد از آشنایی و آگاهی و هر گناهی که خداوند آتش دوزخ را بر [انجام دهنده] آن واجب ساخته است.

۴۲۴- عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: همانا آزار رساندن به پدر و مادر و ناامیدی از رحمت خداوند و ایمنی از مکر خداوند از گناهان کبیره است.

۴۲۵- روایت شده است که بزرگترین گناهان کبیره شرک ورزیدن به خداوند است.

۴۲۶- حماد از نعمان رازی روایت کند که: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: کسی که زنا کند از ایمان بیرون می رود و کسی که شراب بنوشد از ایمان بیرون می رود و کسی که از روی عمد یک روز از ماه رمضان را روزه خواری کند از ایمان بیرون می رود.

۴۲۷- محمد بن عبده گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیا شخص زناکار در حالتی که ایمان داشته باشد مرتکب زنا نمی شود؟ فرمود: نه، چنین کسی در آن حالتی که بر روی شکم آن زن قرار می گیرد ایمانش سلب می شود و هنگامی که بر می خیزد دوباره ایمان به او باز می گردد و اگر دوباره به زنا پردازد ایمانش سلب می گردد. عرض کردم: کسی که زنا می کند قصد دارد این عمل را دوباره مرتکب گردد [چگونه ایمانی که از او سلب شده دوباره باز می گردد؟] فرمود: چه بسیار کسانی که می خواهند باز گردند ولی هرگز [به ارتکاب این عمل شنیع] باز نمی گردند.

۴۲۸- امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای عزوجل که می فرماید: «آنانکه از گناهان بزرگ و ناشایسته ها دوری می گزینند مگر گناه کوچک»^(۱) فرمود: مراد از ناشایسته ها زنا و دزدی است و مراد از گناه کوچک این است که کسی مرتکب گناهی می شود و در پی آن از خداوند به خاطر آن گناه طلب آمرزش می کند.

۴۲۹- داود گوید: از امام صادق علیه السلام از گفتار رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسیدم که فرموده است: هرگاه مردی مرتکب زنا شود روح ایمان از او جدا می شود پس

جَلَّ: ﴿وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ﴾ ثُمَّ قَالَ غَيْرُ هَذَا أَبَيْنُ مِنْهُ
ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ﴾ هُوَ الَّذِي فَارَقَهُ .

٤٣٠- عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ:
الْكَبَائِرُ الْقُنُوطُ مِنَ رَحْمَةِ اللَّهِ وَالْيَأْسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ وَالْأَمْنُ مِنْ مَكْرِ
اللَّهِ وَ قَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ
ظُلْمًا وَ أَكْلُ الرِّبَا بَعْدَ الْبَيِّنَةِ وَ التَّعَرُّبُ بَعْدَ الْهَجْرَةِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَةِ
وَ الْفِرَارُ بَعْدَ الرَّحْفِ .

٤٣١- عَنْ ابْنِ بُكَيْرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ إِذَا
رَأَى الرَّجُلُ فَارَقَهُ رُوحُ الْإِيمَانِ قَالَ هُوَ قَوْلُهُ وَ أَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ ذَاكَ
الَّذِي يُفَارِقُهُ .

٤٣٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: يُسَلَبُ مِنْهُ رُوحُ الْإِيمَانِ مَا دَامَ عَلَى
بَطْنِهَا فَإِذَا نَزَلَ عَادَ الْإِيمَانُ. قَالَ: قُلْتُ: أَرَأَيْتَ إِنْ هَمَّ قَالَ: لَا أَرَأَيْتَ إِنْ
هَمَّ أَنْ يَسْرِقَ أَوْ تَقْطَعَ يَدُهُ؟

٤٣٣- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْكَبَائِرُ
سَبْعَةٌ مِنْهَا قَتْلُ النَّفْسِ مُتَعَمِّدًا وَ الشَّرْكُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَ قَذْفُ
الْمُحْصَنَةِ وَ أَكْلُ الرِّبَا بَعْدَ الْبَيِّنَةِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ وَ التَّعَرُّبُ بَعْدَ
الْهَجْرَةِ وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ ظُلْمًا قَالَ وَ التَّعَرُّبُ وَ
الشَّرْكُ وَاحِدٌ .

٤٣٤- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَ الَّذِي إِذَا دَعَاهُ أَبُوهُ لَعَنَ أَبَاهُ وَ الَّذِي إِذَا
أَجَابَهُ ابْنُهُ يَضْرِبُهُ .

٤٣٥- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ الْكَبَائِرُ
تُخْرِجُ مِنَ الْإِيمَانِ؟ فَقَالَ: نَعَمْ وَ مَا دُونَ الْكَبَائِرِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا

أَبَوَانِ جَنَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْفَاسُهُ

١٩٢

حضرت فرمود: این سخن پیامبر همانند گفتار خدای عزوجل است که می‌فرماید «و قصد مکنید [مال] پلید را که از آن انفاق کنید»^(۱) [زیرا همچنانکه مال پلید و طیب دارد روح هم با قصد و عمل پلید، پلید می‌شود و روح طیب که همان زوح ایمان است مفارقت می‌کند] آنگاه فرمود: کلامی دیگر از خداوند واضح‌تر از این است و آن، این سخن خدای عزوجل است: «و ایشان را با روحی از جانب خود یاری داد»^(۲) این روح است که از شخص زانی جدا می‌شود.

۴۳۰- مسعدة بن صدقه گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: گناهان کبیره عبارتند از: ناامیدی از رحمت خداوند و مأیوس گشتن از مهربانی خدا و ایمنی از مکر الهی و کشتن نفسی که خداوند کشتن او را حرام گردانیده و آزار رساندن به پدر و مادر و خوردن مال یتیم از روی ستم و ربا خواری بعد از آگاهی، و به حالت اعرابی بازگشتن پس از هجرت، و نسبت ناروا دادن به زن شوهردار و فرار نمودن از جهاد.

۴۳۱- ابن بکیر گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: درباره گفتار رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود: هرگاه مردی زنا کند روح ایمان از او جدا می‌شود، چه می‌فرماید؟ حضرت فرمود: این گفتار رسول خدا صلی الله علیه و آله [اشاره کننده به] گفتار خداوند است که می‌فرماید: «و آنان را با روحی از خود قوت بخشید»^(۳) که این روح همان روحی است که از آنان جدایی نموده بود.

۴۳۲- امام صادق علیه السلام فرمود: روح ایمان از شخص زناکار تا وقتی که در حال زناست گرفته می‌شود پس هنگامی که از عمل زشت خود فارغ شد [و پشیمان گشت] ایمان باز می‌گردد. راوی گوید: عرض کردم: اگر کسی قصد زنا کند آیا باز هم ایمانش گرفته می‌شود؟ حضرت فرمود: خیر، آیا اگر کسی قصد دزدی کند دستش قطع می‌شود؟

۴۳۳- ابی بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: گناهان کبیره هفت تا است: کشتن کسی از روی عمد و شرک ورزیدن به خدای بزرگ و نسبت ناروا به زن شوهردار و ربا خواری بعد از آگاهی و فرار از جهاد و بازگشتن به حالت اعرابی پس از هجرت و آزار رساندن به پدر و مادر و خوردن مال یتیم از روی ستم. سپس فرمود: تعرب (بازگشتن به حالت اعرابی) و شرک در یک درجه‌اند.

۴۳۴- امام صادق علیه السلام فرمود: و [دو کس نیز گناهشان کبیره است، یکی] کسی که وقتی پدرش او را می‌خواند پدر خود را لعنت می‌فرستد و دیگری کسی که با اینکه پسرش [خواسته] او را اجابت می‌کند ولی او پسرش را کتک می‌زند.

۴۳۵- محمد بن حکیم گوید: به امام موسی کاظم علیه السلام عرض کردم: آیا گناهان کبیره آدمی را از ایمان بیرون می‌برند؟ حضرت فرمود: آری، گناهان پایین‌تر از کبیره هم [ایمان را از دل بیرون می‌برند] رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

يَزْنِي الزَّانِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ .

٤٣٦- عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَّارَةَ فِي حَدِيثٍ أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَزْنِي الزَّانِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ .
٤٣٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ سَبْعُ الشُّرَكَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَ قَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ أَكْلُ أَمْوَالِ الْيَتَامَى وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ وَ إِنْكَارُ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ .

٤٣٨- عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ فِي كِتَابِهِ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْكَبَائِرِ الَّتِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ﴾ قَالَ: الَّتِي أَوْجَبَ اللَّهُ عَلَيْهَا النَّارَ .

٤٣٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْكَبَائِرَ سَبْعٌ فِينَا أَنْزَلَتْ وَ مِنَّا اسْتُحِلَّتْ فَأَوَّلُهَا الشُّرْكُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَ قَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَةِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ وَ إِنْكَارُ حَقِّنَا .

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٤٤٠- وَ رُوِيَ أَنَّ الْحَيْفَ فِي الْوَصِيَّةِ مِنَ الْكَبَائِرِ .

٤٤١- عَنْ عَبَّادِ بْنِ كَثِيرٍ النَّوَّاءِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام عَنِ الْكَبَائِرِ فَقَالَ كُلُّ مَا أَوْعَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ .

٤٤٢- وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي خَدِيجَةَ سَالِمِ بْنِ مُكْرَمِ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ الْكَذِبُ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى رَسُولِهِ وَ عَلَى الْأَوْصِيَاءِ عليهم السلام مِنَ الْكَبَائِرِ

١٩٦

٤٤٣- وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ قَالَ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ .

آن کس که در معرض زنا کردن است در حالی که مؤمن باشد زنا نمی‌کند و آن کس که مُشْرِف به دزدی کردن است در حالی که مؤمن باشد دزدی نمی‌کند.

۴۳۶- عبید بن زراره در حدیثی گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: مؤمن تا مؤمن است زنا نمی‌کند و مؤمن تا مؤمن است دزدی نمی‌کند.

۴۳۷- امام صادق علیه السلام فرمود: بزرگترین گناهان بزرگ هفت گناهند: شرک آوردن به خدای بزرگ و کشتن نفسی که خداوند کشتن او را حرام گردانده مگر به سببی حق و خوردن اموال یتیمان و آزار رساندن به پدر و مادر و نسبت ناروا دادن به زنان شوهردار و گریختن از جهاد و انکار نمودن آنچه که خداوند عزوجل فرو فرستاده است.

۴۳۸- علی بن جعفر در کتابش از برادرش موسی بن جعفر علیه السلام روایت کرده که: از ایشان در مورد کبائر که در گفتار خدای عزوجل که می‌فرماید: «اگر از کبائری که از آنها نهی شده‌اید خودداری کنید» آمده است پرسیدم که آن کبائر کدامند؟ حضرت فرمود: مراد از کبائر آن گناهانی است که خداوند بر ارتکاب آنها آتش دوزخ را واجب ساخته است.

۴۳۹- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا گناهان کبیره هفت گناهند که دربارهٔ ما نازل شده‌اند [ولی متأسفانه] همهٔ آن گناهان را نسبت به خود ما روا داشته‌اند اولین آنها شرک آوردن به خدای بزرگ است و دیگری کشتن کسی است که خداوند کشتن او را حرام گردانده و دیگری خوردن مال یتیم و دیگری رنجاندن پدر و مادر و دیگری نسبت ناروا دادن به زن شوهردار و دیگری گریختن از میدان جنگ و دیگری انکار نمودن حق ما است.^(۱)

۴۴۰- و روایت شده است که: هماناستم نمودن و بی عدالتی در وصیت از گناهان کبیره است. ۴۴۱- عباد بن کثیر هستهٔ خرما فروش گوید: از امام باقر علیه السلام دربارهٔ گناهان کبیره سؤال کردم، حضرت فرمود: تمامی گناهانی که خداوند بر ارتکاب آنها وعدهٔ آتش دوزخ را داده است گناهان کبیره‌اند.

۴۴۲- ابی خدیجه سالم بن مکرم شتربان از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که: دروغ بستن بر خداوند و رسول و جانشینان رسول از گناهان کبیره است.

۴۴۳- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس چیزی را که من نگفتم به من نسبت دهد پس باید نشیمنگاهی از آتش را جایگاه و اقامتگاه خود سازد.

۱- این حدیث در خصال مرحوم صدوق «ره» به صورت کامل ذکر شده است و در ادامهٔ حدیث تمامی مواردی را که مردم دربارهٔ اهل بیت علیهم السلام رعایت ننموده‌اند و انجام آنها را در حق ایشان روا داشته‌اند بر شمرده است. (رجوع شود به خصال، باب السبعة، حدیث ۵۶).

٤٤٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: وَجَدْنَا فِي كِتَابِ عَلِيِّ عليه السلام الْكَبَائِرُ خَمْسَةَ الشَّرِكِ وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَ أَكْلُ الرَّبَا بَعْدَ الْبَيِّنَةِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ وَ التَّعَرُّبُ بَعْدَ الْهَجْرَةِ .

٤٤٥- عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَّارَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَخْبِرْنِي عَنِ الْكَبَائِرِ فَقَالَ: هُنَّ خَمْسٌ وَ هُنَّ مِمَّا أَوْجَبَ اللَّهُ عَلَيْهِنَّ النَّارَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ﴾ وَ قَالَ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَ سَيَصْلُونَ سَعِيرًا﴾ وَ قَالَ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفُوا فَلَا تُولُوهُمْ الْأَنْذَابَ﴾ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا﴾ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ وَ رَمَى الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ وَ قَتَلَ مُؤْمِنٍ مُتَعَمِّدًا عَلَى دِينِهِ .

٤٤٦- وَ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ مِنَ الْكَبَائِرِ لِأَنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْعَاقَ عَصِيًّا شَقِيًّا .

٤٤٧- وَ قَالَ عليه السلام: وَ قَتَلَ النَّفْسِ مِنَ الْكَبَائِرِ لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ: ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ لَعَنَهُ وَ أَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ .

٤٤٨- وَ قَالَ عليه السلام: وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْكَبَائِرِ لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ: ﴿لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ .

٤٤٩- عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ الْحَلَبِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نَكْفُرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ قَالَ: مَنْ اجْتَنَبَ مَا أَوْعَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ إِذَا كَانَ مُؤْمِنًا كَفَرَ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَ أَدْخَلَهُ مُدْخَلًا كَرِيمًا وَ الْكَبَائِرُ السَّبْعُ الْمَوْجِبَاتُ: قَتَلَ النَّفْسِ

بِقَوْلِ
جَنَادِ النَّفْسِ
وَمَا يَنْسِبُهُ

١٩٨

۴۴۴- امام صادق علیه السلام فرمود: در کتاب علی علیه السلام یافتیم که: گناهان کبیره پنج گناهند: شرک و آزار رساندن به پدر و مادر و رباخواری پس از آگاهی و گریختن از جهاد و به حالت اعرابی بازگشتن پس از هجرت نمودن.

۴۴۵- عبید بن زراره گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم که: مرا نسبت به گناهان کبیره آگاه ساز. حضرت فرمود: گناهان کبیره پنج گناهند و آنها گناهانی هستند که خداوند بر آنها آتش دوزخ را واجب گردانده و می فرماید: «همانا خداوند شرک آوردن به خود را نمی بخشد»^(۱) و می فرماید: «آنان که اموال یتیمان را ظالمانه می خورند به راستی که در شکمهایشان آتش می خورند و به زودی به دوزخ در آیند»^(۲) و می فرماید: «ای ایمان آورندگان هرگاه در میدان جنگ با کافران روبرو شدید به آنان پشت نکنید»^(۳) تا آخر آیه. و فرمود: «ای ایمان آورندگان از خدا بترسید و آنچه را که از ربا باقی مانده رها کنید»^(۴) تا آخر آیه. و متهم ساختن زنان شوهردار ساده دل با ایمان و گشتن مؤمنی از روی عمد به خاطر دینداری اش.

۴۴۶- امام صادق علیه السلام فرمود: آزار رساندن به پدر و مادر از گناهان کبیره است زیرا خداوند آزار رساننده به پدر و مادر را نافرمان و تیره روز گردانده است.

۴۴۷- امام صادق علیه السلام فرمود: قتل نفس از گناهان کبیره است زیرا خداوند می فرماید: «و کسی که مؤمنی را عمداً به قتل برساند کیفرش دوزخ است که در آن برای همیشه می ماند و خداوند بر او خشم گرفته و او را از رحمتش دور گردانده و برای وی عذابی بزرگ آماده ساخته است»^(۵).

۴۴۸- امام صادق علیه السلام فرمود: نسبت ناروا دادن به زنان شوهردار از گناهان کبیره است زیرا خداوند می فرماید: «چنین کسانی در دنیا و آخرت مورد لعنت هستند و کیفری بزرگ برای آنان می باشد»^(۶).

۴۴۹- احمد بن عمر حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای عزوجل پرسیدم که می فرماید: «اگر از گناهان کبیره ای که از آنها نهی شده اید دوری کنید از دیگر گناهانتان چشم پوشی می کنیم»^(۷) حضرت فرمود: کسی که از گناهانی که خداوند بر انجام آنها وعده آتش داده است دوری کند اگر مؤمن باشد از دیگر گناهانش چشم پوشی می کند و او را به منزلگاهی گرامی وارد می سازد و گناهان کبیره هفتگانه که موجب آتش دوزخ اند عبارتند از:

۱- نساء / ۴۸ و ۱۱۶. ۲- نساء / ۱۲. ۳- انفال / ۱۵. ۴- بقره / ۲۷۸. ۵- نساء / ۹۳.
۶- نور / ۲۴. ۷- نساء / ۳۶.

الْحَرَامَ وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَ أَكْلُ الرِّبَا وَ التَّعَرُّبُ بَعْدَ الْهَجْرَةِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَةِ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ .

٤٥٠- عَنِ الرِّضَا عليه السلام فِي كِتَابِهِ إِلَى الْمَأْمُونِ قَالَ: الْإِيمَانُ هُوَ أَدَاءُ الْأَمَانَةِ وَ اجْتِنَابُ جَمِيعِ الْكَبَائِرِ وَ هُوَ مَعْرِفَةُ بِالْقَلْبِ وَ إِقْرَارُ بِاللِّسَانِ وَ عَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ - إِلَى أَنْ قَالَ - وَ اجْتِنَابُ الْكَبَائِرِ وَ هِيَ قَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَى وَ الزَّنا وَ السَّرِقَةُ وَ شُرْبُ الْخَمْرِ وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ ظُلْمًا وَ أَكْلُ الْمَيْتَةِ وَ الدَّمِ وَ لَحْمِ الْخِنْزِيرِ وَ مَا أَهْلٌ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ وَ أَكْلُ الرِّبَا بَعْدَ الْبَيِّنَةِ وَ السُّحْتُ وَ الْمَيْسِرُ وَ هُوَ الْقِمَارُ وَ الْبَخْسُ فِي الْمِكْيَالِ وَ الْمِيزَانِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ وَ الزَّنا وَ اللُّوَاطُ وَ الْيَأْسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ وَ الْأَمْنُ مِنْ مَكْرِ اللَّهِ وَ الْقَنُوطُ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ وَ مَعُونَةُ الظَّالِمِينَ وَ الرُّكُونُ إِلَيْهِمْ وَ الْيَمِينُ الْغَمُوسُ وَ حَبْسُ الْحَقُوقِ مِنْ غَيْرِ عُسْرِ وَ الْكَذِبُ وَ الْكِبَرُ وَ الْإِسْرَافُ وَ التَّبَذِيرُ وَ الْخِيَانَةُ وَ الْإِسْتِخْفَافُ بِالْحَجِّ وَ الْمُحَارَبَةُ لِأَوْلِيَاءِ اللَّهِ وَ الْإِسْتِغَالُ بِالْمَلَاهِي وَ الْإِضْرَارُ عَلَى الذُّنُوبِ .

٤٥١- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قِيلَ: وَمَا هُنَّ؟ قَالَ: الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَ السُّحْرُ وَ قَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ أَكْلُ الرِّبَا وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَ التَّوَلَّى يَوْمَ الرَّحْفِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ .

٤٥٢- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ: مَا لَنَا نَشْهَدُ عَلَى مَنْ خَالَفَنَا بِالْكَفْرِ وَ مَا لَنَا لَا نَشْهَدُ لِنَفْسِنَا وَ لِأَصْحَابِنَا أَنَّهُمْ فِي الْجَنَّةِ؟ فَقَالَ: مِنْ ضَعْفِكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ فِيكُمْ شَيْءٌ مِنَ الْكَبَائِرِ فَاشْهَدُوا أَنَّكُمْ فِي الْجَنَّةِ قُلْتُ: فَأَيُّ شَيْءٍ الْكَبَائِرُ؟ قَالَ: أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ الشِّرْكُ بِاللَّهِ

اجتناب جنات النفس و ما يناسبه

٢٠٠

کشتن نفسی که احترام دارد و آزرده پدر و مادر و خوردن ربا و بازگشتن به حالت اعرابی بودن پس از اینکه هجرت کرده است و نسبت ناروا دادن به زن شوهردار و خوردن مال یتیم و گریختن از جهاد.

۴۵۰- امام رضا علیه السلام در نامه‌ای به مأمون چنین نوشت: ایمان همان امانتداری و دوری از همه گناهان بزرگ است و ایمان همان شناخت قلبی و اقرار و اعتراف زبانی و عمل نمودن به وسیله اعضا است - تا آنجا که فرمود: - و دوری از گناهان کبیره، و آنها عبارتند از: قتل نفسی که کشتن او را خداوند حرام ساخته است و زنا نمودن و دزدی کردن و نوشیدن شراب و آزرده پدر و مادر و گریختن از جهاد و خوردن مال یتیم از روی ستم و خوردن گوشت مردار و خون و گوشت خوک و هر ذبیحه‌ای که نام غیر خدا بر او برده شده است در صورتی که ضرورتی نباشد، و خوردن ربا بعد از آگاهی [از ربوی بودن معامله] و خوردن حرام و قمار بازی و کاستن و کم گذاردن در پیمان و وزن و نسبت ناروا دادن به زنان شوهردار و زنا و لواط و ناامیدی از رحمت خداوند و ایمنی از مکر خدا و دلسردی از رحمت الهی و یاری رساندن به ستمکاران و تکیه و اعتماد بر آنان، و سوگند دروغ و حبس نمودن حق دیگران بدون اینکه سختی و ضرورتی موجب آن شده باشد، و دروغگویی و تکبر و خودبزرگی بینی، و اسراف و ولخرجی، و خیانت و ناراستی، و سبک شمردن حج، و ستیزه کردن با دوستان خدا، و مشغول بودن به خوشگذرانی‌های بیهوده، و اصرار و پافشاری نمودن بر انجام گناهان.

۴۵۱- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از هفت چیز هلاکت آور دوری کنید، به ایشان عرض شد: آن هفت چیز کدامند؟ حضرت فرمود: شرک ورزیدن به خداوند، و جادوگری، و کشتن کسی که خداوند کشتن او را جز در صورتی که حق او باشد حرام گردانیده، و رباخواری، و خوردن مال یتیم، و پشت نمودن به دشمن در روز جهاد، و نسبت ناروا دادن به زنان شوهردار ساده‌دل با ایمان.

۴۵۲- محمد بن مسلم گوید:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: چه شده است ما را که گواهی به کافر بودن مخالفین خود می‌دهیم ولی چرا درباره خود و یارانمان گواهی به بهشتی بودن نمی‌دهیم؟ حضرت فرمود: این به خاطر ضعف و ناتوانی شماست، اگر در شما هیچیک از گناهان کبیره نبود پس گواه باشید که شما در بهشت هستید، عرض کردم: گناهان کبیره چه چیزهایی هستند؟ فرمود: بزرگترین آنها شرک ورزیدن به خداوند

وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَالتَّعَرُّبُ بَعْدَ الْهَجْرَةِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَةِ وَالْفِرَارُ
مِنَ الرَّحْفِ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ ظُلْمًا وَ الرِّبَا بَعْدَ الْبَيِّنَةِ وَ قَتْلُ الْمُؤْمِنِ
فَقُلْتُ لَهُ: الرِّبَا وَ السَّرِقَةُ فَقَالَ: لَيْسَا مِنْ ذَلِكَ .

٢٥٣- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام فِي حَدِيثِ شَرَائِعِ الدِّينِ قَالَ: وَ
الْكَبَائِرُ مُحَرَّمَةٌ وَ هِيَ الشَّرْكُ بِاللَّهِ وَ قَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ وَ
عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ ظُلْمًا وَ أَكْلُ
الرِّبَا بَعْدَ الْبَيِّنَةِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ وَ بَعْدَ ذَلِكَ الرِّبَا وَ اللُّوَاطُ وَ
السَّرِقَةُ وَ أَكْلُ الْمَيْتَةِ وَ الدَّمِ وَ لَحْمِ الْخِنْزِيرِ وَ مَا أَهْلٌ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ مِنْ
غَيْرِ ضَرُورَةٍ وَ أَكْلُ السُّحْتِ وَ الْبَخْسُ فِي الْمِيزَانِ وَ الْمِكْيَالِ وَ
الْمَيْسِرُ وَ شَهَادَةُ الزُّورِ وَ الْيَأْسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ وَ الْأَمْنُ مِنْ مَكْرِ اللَّهِ وَ
الْقَنُوطُ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ وَ تَرْكُ مُعَاوَنَةِ الْمَظْلُومِينَ وَ الرُّكُوعُ إِلَى
الظَّالِمِينَ وَ الْيَمِينُ الْغَمُوسُ وَ حَبْسُ الْحُقُوقِ مِنْ غَيْرِ عُسْرٍ وَ
اسْتِعْمَالُ التَّكْبُرِ وَ التَّجَبُّرُ وَ الْكَذِبُ وَ الْإِسْرَافُ وَ التَّبَذِيرُ وَ الْخِيَانَةُ وَ
الِاسْتِخْفَافُ بِالْحَجِّ وَ الْمُحَارَبَةُ لِأَوْلِيَاءِ اللَّهِ وَ الْمَلَاهِي الَّتِي تَصُدُّ عَنْ
ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَكْرُوهَةٌ كَالْغِنَاءِ وَ ضَرْبُ الْأَوْتَارِ وَ الْإِصْرَارُ عَلَى
صَغَائِرِ الذُّنُوبِ .

٢٥٤- وَ قَالَ عليه السلام: الْكَبَائِرُ تِسْعٌ أَعْظَمُهُنَّ الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ
قَتْلُ النَّفْسِ الْمُؤْمِنَةِ وَ أَكْلُ الرِّبَا وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَ قَذْفُ
الْمُحْصَنَاتِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَ اسْتِحْلَالُ
الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَ السَّحَرُ فَمَنْ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ بَرِيءٌ مِنْهُنَّ كَانَ
مَعِيَ فِي جَنَّةٍ مَصَارِيعُهَا الذَّهَبُ .

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٢٠٢

و آزرْدنِ پدر و مادر و پس روی نمودن به حالت اعرابی پس از هجرت و نسبت ناروا دادن به زن شوهردار و فرار از جهاد و خوردن مال یتیم از روی ستم و رباخواری بعد از آگاهی و گشتن مؤمن. پس عرض کردم: آیا زنا نمودن و دزدی کردن هم از گناهان کبیره است؟ حضرت فرمود: نه این دو از گناهان کبیره شمرده نمی شوند.

۴۵۳- امام صادق علیه السلام در حدیث قوانین و دستورات دین فرمود: [ارتکابِ] گناهان کبیره حرام است و آنها عبارتند از: شرک آوردن به خداوند، و گشتن نفسی که خداوند آن را حرام ساخته، و آزرْدنِ پدر و مادر، و گریختن از جهاد، و خوردن مال یتیم از روی ستم، و ربا خواری بعد از آگاهی، و نسبت ناروا به زنان شوهردار، و پس از اینها زنا و لواط و دزدی و خوردن گوشت مردار و خون و گوشت خوک و گوشت هر ذبیحه‌ای که نام غیر خدا بر او برده شده بدون هیچگونه ضرورتی، و خوردنِ حرام و کم گذاردن در وزن و پیمانه و قمار بازی و شهادت ساختگی و دروغ و مأیوس شدن از رحمت خداوند و ایمنی از مکر الهی و ناامیدی از رحمت خدا و ترکِ یاریِ ستم‌دیدگان و تکیه و اعتماد بر ستمگران و سوگند دروغ و حبس نمودن حق دیگران بدون در سختی و فشار بودن، و تکبر و رزیدن و خود بزرگ‌بینی و دروغ‌گویی و اسراف و ولخرجی و خیانت و سبک شمردن حجّ و ستیزه کردن با دوستان خدا و خوشگذرانی‌هایی که آدمی را از یاد خدای عزّوجلّ باز می‌دارد و ناپسندی آنها آشکار است همانند: غنا و نواختنِ تارها، و اصرار و پافشاری بر گناهان کوچک.

۴۵۴- امام صادق علیه السلام فرمود: گناهان کبیره نه گناهند که بزرگترین آنها شرک و رزیدن به خدای عزّوجلّ، و [پس از آن] گشتن نفس مؤمن و رباخواری و خوردن مال یتیم و نسبت ناروا دادن به زنان شوهردار و گریختن از جنگ و جهاد، و آزرْدنِ پدر و مادر و حلال ساختن بیت الله الحرام (یعنی رعایت نکردن احترام خانه خدا) و جادوگری پس هر کسی که خداوند عزّوجلّ را دیدار کند در حالی که از این گناهان پاک باشد همراه با من در بهشتی خواهد بود که لنگه‌های در آن از طلاست.

٤٥٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ الْكَبَائِرُ فَمَا سِوَاهَا قَالَ: قُلْتُ: دَخَلَتِ الْكَبَائِرُ فِي الْإِسْتِثْنَاءِ قَالَ: نَعَمْ.

٤٥٦- عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: الْكَبَائِرُ فِيهَا اسْتِثْنَاءٌ أَنْ تُغْفَرَ لِمَنْ يَشَاءُ؟ قَالَ: نَعَمْ.

٤٥٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُقَارِفُ فِي يَوْمِهِ وَلَيْلَتِهِ أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً فَيَقُولُ وَهُوَ نَادِمٌ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَأَسْأَلُهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ إِلَّا غَفَرَهَا اللَّهُ لَهُ وَ لَا خَيْرَ فِيمَنْ يُقَارِفُ فِي يَوْمِهِ أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً.

٤٥٨- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّمَا شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي.

٤٥٩- وَ قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: شَفَاعَتُنَا لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ شِيعَتِنَا فَأَمَّا التَّائِبُونَ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ: ﴿مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ﴾.

٤٦٠- وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: لَا شَفِيعَ أَنْجَحُ مِنَ التَّوْبَةِ.

٤٦١- وَ سُئِلَ الصَّادِقُ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ دَخَلَتِ الْكَبَائِرُ فِي مَشِيَّةِ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ إِنْ شَاءَ عَذَّبَ عَلَيْهَا وَإِنْ شَاءَ عَفَا.

٤٦٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا﴾ قَالَ: جَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ إِنْ جَارَاهُ.

أَبَوَانِ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٢٠٢

۴۷- باب صحیح بودن توبه از گناهان کبیره

۴۵۵- امام صادق علیه السلام این آیه را قرائت فرمود: «به راستی که خداوند شرک ورزیدن به خود را نمی‌بخشاید ولی غیر از شرک را برای هر کسی که بخواهد می‌بخشد»^(۱) سپس فرمود: چه گناه کبیره باشد و چه صغیره. راوی گوید: عرض کردم: اینکه در آیه آمده است که غیر شرک را می‌بخشد آیا شامل گناهان کبیره هم می‌شود؟ حضرت فرمود: آری.

۴۵۶- اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیا گناهان کبیره هم در این آیه از شرک استثنا شده‌اند؟ حضرت فرمود: آری.

۴۵۷- امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ مؤمنی نیست که در شبانه‌روز [حتی اگر] مرتکب چهل گناه کبیره شود و با حالت پشیمانی جمله استغفار زیر را بگوید جز اینکه خداوند گناهانش را می‌بخشاید و آن استغفار این است: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَ أَسْأَلُهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ» سپس فرمود: کسی که در روز مرتکب بیش از چهل گناه کبیره شود در وجودش خیری نیست.

۴۵۸- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا شفاعت من برای کسانی از امتم می‌باشد که مرتکب گناه کبیره شده‌اند.

۴۵۹- امام صادق علیه السلام فرمود: شفاعت ما برای شیعیانی است که اهل انجام گناهان کبیره‌اند ولی آنان که توبه کرده‌اند خداوند درباره آنان می‌فرماید: «بر علیه نیکوکاران هیچ راهی نیست»^(۲).

۴۶۰- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هیچ شفاعت کننده‌ای پیروزمندتر از توبه نیست.

۴۶۱- از امام صادق علیه السلام درباره این آیه که می‌فرماید: «به راستی که خداوند شرک ورزیدن به خود را نمی‌بخشاید ولی غیر از شرک را برای هر که بخواهد می‌بخشد»^(۳) پرسیده شد که آیا اینکه فرموده است: «برای هر که بخواهد» شامل انجام دهندگان گناهان کبیره هم می‌شود؟ حضرت فرمود: آری. اگر خدا بخواهد آنان را عذاب می‌کند و اگر بخواهد می‌بخشد.

۴۶۲- امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای عزوجل که می‌فرماید: «کسی که مؤمنی را از روی عمد به قتل برساند جزایش برای همیشه دوزخ است»^(۴) فرمود: جزای چنین کسی دوزخ است اگر خداوند او را مجازات کند.

٤٦٣- وَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فِي حَدِيثِ الْإِسْلَامِ وَالْإِيمَانِ قَالَ: وَ الْإِيمَانُ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ - إِلَى أَنْ قَالَ: - وَ لَمْ يَلْقَ اللَّهَ بِذَنْبٍ أَوْعَدَ عَلَيْهِ بِالنَّارِ قَالَ أَبُو بَصِيرٍ: جُعِلَتْ فِدَاكَ وَ أَتَيْنَا لَمْ يَلْقَ اللَّهَ إِلَيْهِ بِذَنْبٍ أَوْعَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ فَقَالَ: لَيْسَ هُوَ حَيْثُ تَذْهَبُ، إِنَّمَا هُوَ مَنْ لَمْ يَلْقَ اللَّهَ بِذَنْبٍ أَوْعَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالنَّارِ وَ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ .

٤٦٤- عَنْ سَهْلِ بْنِ الْيَسَعِ قَالَ سَمِعَ الرُّضَا عليه السلام بَعْضَ أَصْحَابِهِ يَقُولُ: لَعَنَ اللَّهُ مَنْ حَارَبَ عَلِيًّا عليه السلام فَقَالَ لَهُ: قُلْ إِلَّا مَنْ تَابَ وَ أَصْلَحَ ثُمَّ قَالَ: ذَنْبٌ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ وَ لَمْ يَتُبْ أَعْظَمُ مِنْ ذَنْبٍ مَنْ قَاتَلَهُ ثُمَّ تَابَ .

٤٦٥- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: مَنْ اجْتَنَبَ الْكِبَائِرَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَمْ يُسْأَلْ عَنِ الصَّغَائِرِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كِبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ نُدْخِلَكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا﴾ قَالَ: قُلْتُ: فَالْشَّفَاعَةُ لِمَنْ تَجِبُ؟ فَقَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّمَا شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي فَأَمَّا الْمُحْسِنُونَ فَمَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ: فَقُلْتُ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَكَيْفَ تَكُونُ الشَّفَاعَةُ لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ وَ اللَّهُ تَعَالَى يَقُولُ: ﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى﴾ وَ مَنْ يَرْتَكِبُ الْكِبَائِرَ لَا يَكُونُ مُرْتَضًى فَقَالَ: يَا أَبَا أَحْمَدَ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا سَاءَهُ ذَلِكَ وَ نَدِمَ عَلَيْهِ وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كَفَى بِالنَّدَمِ تَوْبَةً وَ قَالَ: مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَ سَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ فَمَنْ لَمْ يَنْدَمْ عَلَى ذَنْبٍ يَرْتَكِبُهُ فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَ لَمْ تَجِبْ لَهُ الشَّفَاعَةُ - إِلَى أَنْ قَالَ - قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَا كَبِيرَ مَعَ الْإِسْتِغْفَارِ وَ لَا صَغِيرَ مَعَ الْإِضْرَارِ .

٤٦٦- عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْعَبَّاسِ قَالَ: كُنْتُ فِي مَجْلِسِ الرُّضَا عليه السلام

قَوْلُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْفُسُهُ

٢٠٦

۴۶۳- امام باقر علیه السلام در حدیث اسلام و ایمان فرمود: و ایمان کسی دارد که شهادت به وحدانیت خداوند دهد و خداوند را با گناهی که خدا وعده آتش بر آن داده است دیدار نکند. ابوبصیر عرض کرد: فدایت شوم کدامیک از ما خداوند را با چنین گناهی دیدار نمی‌کند؟ حضرت فرمود: اینگونه نیست که تو فکر می‌کنی بلکه مراد من این است که خداوند را با گناهی که او وعده آتش بر آن داده است دیدار نکند در حالی که از آن گناه توبه نکرده باشد.

۴۶۴- سهل بن یسع گوید: امام رضا علیه السلام شنید که یکی از یارانش می‌گوید: خداوند لعنت کند کسی را که با علی علیه السلام جنگید. حضرت به او فرمود: بگو: بجز کسی که توبه نمود و خود را نیکو کرد. سپس فرمود: گناه کسی که به علی علیه السلام پشت نمود و توبه نکرد از گناه کسی که با او جنگید و سپس توبه کرد بزرگتر است.

۴۶۵- محمد بن ابی عمیر گوید: از امام موسی بن جعفر علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: هر کس از مؤمنین از گناهان کبیره دوری کند در مورد گناهان صغیره از او بازخواست نمی‌شود خداوند تعالی می‌فرماید: «اگر از گناهان کبیره‌ای که از ارتکاب آنها نهی شده‌اید دوری کنید از گناهانتان در می‌گذریم و شما را در محلی ارجمند وارد می‌سازیم»^(۱) راوی گوید: عرض کردم پس شفاعت برای چه کسانی است؟ حضرت فرمود: پدرم از پدران بزرگوارش و آنان از علی علیه السلام، روایت نمود که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: به راستی که شفاعت من شامل کسانی از امت می‌گردد که اهل ارتکاب گناهان کبیره بوده‌اند اما نیکوکاران که چیزی بر علیه آنان نیست. ابن ابی عمیر گوید: عرض کردم: ای فرزندان رسول خدا چگونه شفاعت شامل اهل کبائر می‌گردد و حال اینکه خدای تعالی می‌فرماید: «و شفاعت نمی‌کنند مگر برای کسی که برگزیده و مورد رضایت است»^(۲) و کسی که مرتکب گناهان کبیره می‌گردد برگزیده نیست. حضرت فرمود: ای ابا احمد! هیچ مؤمنی نیست که گناهی انجام دهد جز اینکه آن گناه او را ناراحت می‌سازد و بر گناه خویش پشیمان می‌گردد و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است که: برای توبه کردن پشیمانی کافی است و فرمود: کسی که نیکی‌اش او را شادمان سازد و بدی‌اش وی را بدحال گرداند چنین کسی مؤمن است پس کسی که بر گناهی که انجام می‌دهد پشیمان نشود مؤمن نمی‌باشد و شفاعت نمودن او لازم نیست - تا آنجا که فرمود: - پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: با وجود استغفار گناه کبیره‌ای باقی نمی‌ماند و در صورت اصرار و پافشاری صغیره‌ای نخواهد بود (زیرا اصرار بر گناه صغیره خود گناه کبیره است).

۴۶۶- ابراهیم بن عباس گوید: در مجلس امام رضا علیه السلام بودم

فَتَذَكَّرْنَا الْكَبَائِرَ وَ قَوْلَ الْمُعْتَزِلَةِ فِيهَا إِنَّهَا لَا تُغْفَرُ فَقَالَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ:
قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: قَدْ نَزَلَ الْقُرْآنُ بِخِلَافِ قَوْلِ الْمُعْتَزِلَةِ قَالَ اللَّهُ
عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَإِنْ رَبُّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ﴾.

٤٦٧- عَنْ جُنْدَبِ الْغِفَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ رَجُلًا قَالَ يَوْمًا:
وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لِفُلَانٍ فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: مَنْ ذَا الَّذِي تَأْلَى عَلَيَّ
أَنْ لَا أَغْفِرَ لِفُلَانٍ؟ فَإِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ وَ أَحْبَبْتُ عَمَلَ الثَّانِي بِقَوْلِهِ
لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لِفُلَانٍ.

٤٦٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَيَغْفِرْ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ
يَشَاءُ﴾ دَخَلَتِ الْكَبَائِرُ فِي الْإِسْتِثْنَاءِ؟ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَعَمْ.

٤٦٩- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: لَا وَاللَّهِ لَا
يَقْبَلُ اللَّهُ شَيْئًا مِنْ طَاعَتِهِ عَلَى الْإِصْرَارِ عَلَى شَيْءٍ مِنْ مَعَاصِيهِ.

٤٧٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ عِلَامَاتِ
الشَّقَاءِ جُمُودُ الْعَيْنِ وَ قَسْوَةُ الْقَلْبِ وَ شِدَّةُ الْحَرِصِ فِي طَلَبِ الدُّنْيَا
وَ الْإِصْرَارُ عَلَى الذَّنْبِ.

٤٧١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لَا صَغِيرَةَ مَعَ الْإِصْرَارِ وَ لَا كَبِيرَةَ مَعَ
الِاسْتِغْفَارِ.

٤٧٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى
مَا فَعَلُوا وَ هُمْ يَعْلَمُونَ﴾ قَالَ: الْإِصْرَارُ أَنْ يُذْنِبَ الذَّنْبَ فَلَا يَسْتَغْفِرُ
اللَّهُ وَ لَا يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِالتَّوْبَةِ فَذَلِكَ الْإِصْرَارُ.

و با یکدیگر درباره گناهان کبیره و نظر معتزله که گناهان کبیره بخشیده نمی شوند گفتگو می کردیم پس امام رضا علیه السلام فرمود: امام صادق علیه السلام فرموده است که: قرآن بر خلاف نظر معتزله نازل شده است زیرا خداوند عزوجل فرموده است: «و همانا پروردگارت دارای مغفرت است و مردمان را بر ظلم و ستمشان می بخشاید»^(۱).

۴۶۷- جُنْدَب غفاری گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: به راستی که روزی مردی گفت: سوگند به خدا که فلانی را خداوند نمی بخشاید پس خداوند عزوجل فرمود: این کیست که بر من سوگند می خورد که فلانی را نمی بخشم؟ من فلانی را بخشیدم و به خاطر سخن این شخص عملش را باطل و ناچیز نمودم.

۴۶۸- از امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای تعالی که می فرماید: «خداوند غیر از شرک را برای هر که بخواهد می بخشاید»^(۲) پرسیده شد که آیا گناهان کبیره هم در این استثنا داخل هستند؟ (یعنی خداوند آنها را نیز می بخشد؟) حضرت فرمود: آری.

۴۸- باب تحریم پافشاری نمودن بر گناه و وجوب مبادرت نمودن به توبه و استغفار

۴۶۹- ابی بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: نه سوگند به خداوند که خدا در صورت اصرار و پافشاری [بنده اش] بر انجام معصیتی از معاصی هیچ طاعتی از طاعات وی را نمی پذیرد.

۴۷۰- از امام صادق علیه السلام روایت است که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از نشانه های شقاوت و تیره روزی عبارت است از: خشک شدن چشم از اشک [و نگرستن] و سنگدلی و زیادی حرص در طلب دنیا و پافشاری نمودن بر انجام گناه.

۴۷۱- امام صادق علیه السلام فرمود: با وجود اصرار و پافشاری بر گناه دیگر گناهی صغیره نیست و با استغفار نمودن کبیره ای باقی نمی ماند.

۴۷۲- امام باقر علیه السلام درباره گفتار خدای عزوجل که می فرماید: «و اصرار نکردند بر آنچه انجام می دادند و آنان می دانند»^(۳) فرمود: اصرار نمودن بر گناه این است که مرتکب گناهی شود و پس از آن نه استغفار کند و نه با خود درباره توبه کردن سخن گوید چنین کاری اصرار است.

٤٧٣- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا وَهُوَ ضَاحِكٌ دَخَلَ النَّارَ وَهُوَ بَاكٍ.

٤٧٤- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ﷺ: أَصُولُ الْكُفْرِ ثَلَاثَةٌ الْحِرْصُ وَالِاسْتِكْبَارُ وَالْحَسَدُ.

٤٧٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَرْكَانُ الْكُفْرِ أَرْبَعَةٌ الرَّغْبَةُ وَالرَّهْبَةُ وَالسَّخَطُ وَالْغَضَبُ.

٤٧٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ أَوَّلَ مَا عَصَى اللَّهُ بِهِ سِتَّةٌ حُبُّ الدُّنْيَا وَحُبُّ الرِّئَاسَةِ وَحُبُّ الطَّعَامِ وَحُبُّ النَّوْمِ وَحُبُّ الرَّاحَةِ وَحُبُّ النِّسَاءِ.

٤٧٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ مَنْ إِذَا أُوتِمَنَ خَانَ وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ فِي كِتَابِهِ ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ﴾ وَقَالَ ﴿أَنْ لَعَنْتَ اللَّهَ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ وَفِي قَوْلِهِ ﴿وَإِذْ كُنَّا فِي الْبَحْرِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾.

٤٧٨- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِشِرَارِ رِجَالِكُمْ قُلْنَا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: شِرَارُ رِجَالِكُمُ الْبَهَّاتُ الْجَرِيُّءُ الْفَحَّاشُ الْكَامِلُ وَحَدَّهَ وَالْمَانِعُ رِفْدَهُ وَالضَّارِبُ عَبْدَهُ وَالْمُلْجِي عِيَالَهُ إِلَى غَيْرِهِ.

٤٧٩- عَنْ يَزِيدَ الصَّائِغِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ: رَجُلٌ عَلَى هَذَا

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٢١٠

۴۷۳- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش و ایشان از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کند که: کسی که مرتکب گناهی شود در حالی که خنده بر لب دارد در قیامت با چشم گریان داخل آتش می شود.

**۴۹- باب تعدادی از خصلتهای حرام و مکروه
که سزاوار است ترک بشوند**

۴۷۴- امام صادق علیه السلام فرمود: ریشه های کفر سه چیز است: حرص و خود بزرگی بینی و حسد ورزیدن.

۴۷۵- امام صادق علیه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است: پایه های کفر چهار چیز است: میل و خواهش، و ترس و بیم، و ناخشنودی و خشم.

۴۷۶- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: همانا اولین چیزهایی که بوسیله آنها نافرمانی خداوند صورت گرفته است شش چیز است: دوستی دنیا و دوستی ریاست و دوستی خوراک و دوستی خواب و دوستی آرامش و دوستی زنان.

۴۷۷- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: سه چیز است که اگر در کسی باشد آن کس منافق است اگر چه روزه بگیرد و نماز بخواند و به مسلمان بودن خود معتقد باشد: کسی که هنگامی که او را امین شمرند خیانت کند و هنگامی که سخن گوید دروغ گوید و هنگامی که وعده دهد خلف وعده کند. به راستی که خداوند عزوجل در کتابش فرموده است: «همانا که خداوند خیانتکاران را دوست نمی دارد»^(۱) و فرمود: «لعنت خدا بر او باد اگر از دروغگویان باشد»^(۲) و فرمود: «او در کتاب، اسماعیل را یادآور که او وعده اش راست بود و فرستاده و پیامبر بود»^(۳).

۴۷۸- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آیا شما را نسبت به بدترین مردانتان آگاه سازم؟ گفتیم: آری ای رسول خدا! حضرت فرمود: بدترین مردان شما کسی است که دروغ باف، گستاخ و بسیار هرزه گو باشد، به تنهایی بخورد و یاری اش را [از مردمان] باز دارد و گماشته زیر دستش را کتک بزند و خانواده اش را به دیگری پناهنده سازد.

۴۷۹- یزید بن صائغ گوید:

به امام جعفر صادق علیه السلام عرض کردم که: مردی هست که شیعه است ولی

الْأَمْرُ إِنْ حَدَّثَ كَذَبَ وَإِنْ وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِنْ أَوْثَمَنَ خَانَ مَا مَنَزَلَتْهُ؟
قَالَ: هِيَ أَذْنَى الْمَنَازِلِ مِنَ الْكُفْرِ وَ لَيْسَ بِكَافِرٍ .

٤٨٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّاسَ فَقَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِشَرِّ أَرْكَكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ: الَّذِي يَمْنَعُ رِفْدَهُ وَ يَضْرِبُ عَبْدَهُ وَ يَتَزَوَّدُ وَ حِدَهُ فَظَنُّوا أَنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ خَلْقًا هُوَ شَرٌّ مِنْ هَذَا ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَنْ هُوَ شَرٌّ مِنْ ذَلِكَ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: الَّذِي لَا يُرْجَى خَيْرُهُ وَ لَا يُؤْمَنُ شَرُّهُ فَظَنُّوا أَنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ خَلْقًا هُوَ شَرٌّ مِنْ هَذَا ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَنْ هُوَ شَرٌّ مِنْ ذَلِكَ؟ قَالُوا: بَلَى قَالَ: الْمُتَفَحِّشُ اللَّعَانُ الَّذِي إِذَا ذُكِرَ عِنْدَهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَنَهُمْ وَ إِذَا ذُكِرُوا لَعَنُوهُ .

٤٨١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَبْعَدِكُمْ مِنِّي شَبْهًا؟ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: الْفَاحِشُ الْمُتَفَحِّشُ الْبَذِيءُ الْبَخِيلُ الْمُخْتَالُ الْحَقُودُ الْحَسُودُ الْقَاسِي الْقَلْبُ الْبَعِيدُ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ يُرْجَى غَيْرُ الْمَأْمُونِ مِنْ كُلِّ شَرٍّ يُتَّقَى .

٤٨٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَمْسَةٌ لَعَنَتْهُمْ وَ كُلُّ نَبِيٍّ مُجَابٍ: الزَّائِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَ التَّارِكُ لِسُنَّتِي وَ الْمُكَذِّبُ بِقَدْرِ اللَّهِ وَ الْمُسْتَحِلُّ مِنْ عِثْرَتِي مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَ الْمُسْتَأْثِرُ بِالْفَيْءِ الْمُسْتَحِلُّ لَهُ .

٤٨٣- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: بُنِيَ الْكُفْرُ عَلَى أَرْبَعِ دَعَائِمِ الْفِسْقِ وَ الْغُلُوِّ وَ الشُّكِّ وَ الشُّبْهَةِ وَ الْفِسْقُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى الْجَفَاءِ وَ الْعَمَى وَ الْغَفْلَةِ وَ الْعُتُوِّ وَ الْغُلُوُّ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى التَّعَمُّقِ بِالرَّأْيِ وَ التَّنَازُعِ فِيهِ وَ الرِّيغِ وَ الشَّقَاقِ وَ الشُّكُّ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ

أَبُو جَعْفَرٍ
جَاهِدَ النَّفْسَ وَ مَا يَتَنَاسَبُ

٢١٢

اگر سخن گوید دروغ می گوید و اگر وعده دهد به وعده اش وفا نمی کند و اگر امینش شمرند خیانت می کند چنین کسی چه مقام و منزلتی دارد؟ حضرت فرمود: منزلت او نزدیکترین منزلتها به کفر است ولی کافر نیست.

۴۸۰- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله برای مردم خطبه ای خواند و فرمود: آیا به شما خبر دهم که بدترین شما کیست؟ عرض کردند: آری ای رسول خدا! حضرت فرمود: کسی که یاری اش را از مردمان باز دارد و بنده زیر دستش را بزند و برای خودش تنها توشه تهیه کند - مردم از این سخن پیامبر چنین پنداشتند که خداوند بدتر از چنین کسی را نیافریده است - سپس پیامبر فرمود: آیا شما را به بدتر از این کس خبردار سازم؟ عرض کردند: آری ای رسول خدا! حضرت فرمود: کسی که امید خیر از او داشته نمی شود و از شرش ایمنی نیست - باز مردم پنداشتند که خداوند بدتر از چنین کسی را نیافریده است - سپس پیامبر فرمود: آیا به شما به بدتر از این هم خبر دهم؟ عرض کردند: آری. حضرت فرمود: کسی که بسیار هرزه گو و بد زبان است و هرگاه نام مؤمنی در نزد او برده می شود وی را لعنت می کند و هرگاه در نزد مؤمنین از او یاد شود آنان نیز او را لعنت می فرستند.

۴۸۱- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: آیا شما را آگاه نسازم که کدامیک از شما شباهتتان به من کمتر و از من دورتر است؟ گفتند: آری ای رسول خدا! حضرت فرمود: آنکه بدگو، بیهوده گو، زشت گفتار، تنگ چشم، متکبر، کینه ورز، حسود و سنگدل باشد و از هر خیری که امید آن می رود دور باشد و [مردم] درباره او از هر شری که از آن پرهیز می شود در امان نباشند.

۴۸۲- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: پنج کس را من و هر پیامبری که دعایش پذیرفته و مورد قبول درگاه الهی است لعنت می فرستیم: آنکه در کتاب خدا چیزی بیافزاید و آنکه سنت و روش مرا ترک گوید و آنکه قضا و قدر الهی را دروغ بداند و آنکه درباره خاندان من آنچه را که خداوند حرام ساخته است حلال بشمرد (احترام خاندان مرا رعایت نکند) و آنکه غنیمت را برای خود برگزیند و آن را بر خود حلال بداند.

۴۸۳- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: ای پسر من! کفر بر چهار ستون استوار است: یکی هرزگی و بیراهه رفتن، دیگری زیاده روی و دیگری دودلی و دیگری پوشیدگی و مبهم بودن کار. و هرزگی خود بر چهار بخش است: بر ستمگری و روی گردانی [از حق] و کوری و غفلت و سرکشی. و زیاده روی نیز بر چهار شاخه است: بر کنجکاوی [ناصواب] و نزاع و درگیری در رأی و انحراف [از حق] و دشمنی و زیر بار حق نرفتن. دودلی نیز بر چهار پایه است:

عَلَى الْمِرْيَةِ وَالْهَوَى وَالتَّرَدُّدِ وَالِاسْتِسْلَامِ وَالشُّبْهَةِ عَلَى أَرْبَعِ
شُعَبٍ إِعْجَابٍ بِالرَّيْنَةِ وَتَسْوِيلِ النَّفْسِ وَتَأْوِيلِ الْعُوجِ وَكِبْسِ الْحَقِّ
بِالْبَاطِلِ وَالنِّفَاقِ عَلَى أَرْبَعِ دَعَائِمٍ عَلَى الْهَوَى وَالْهُوَيْنَا وَالْحَفِیْظَةِ
وَالطَّمَعِ وَالْهَوَى عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى الْبَغْيِ وَالْعُدْوَانِ وَالشَّهْوَةِ
وَالطُّغْيَانِ وَالْهُوَيْنَا عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى الْغَرَّةِ وَالْأَمَلِ وَالْهَيْئَةِ وَ
الْمُمَاطَلَةِ وَالْحَفِیْظَةِ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى الْكِبَرِ وَالْفَخْرِ وَالْحَمِيَّةِ
وَالْعَصَبِيَّةِ وَالطَّمَعِ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ الْفَرَحِ وَالْمَرْحِ وَاللَّجَاجَةِ وَ
التَّكَاثُرِ .

تَقَاتُ جِنَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْصَابُهُ

٢١٢

٤٨٤- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْمُنَافِقَ يَنْهَى وَ لَا يَنْتَهِي وَ
يَأْمُرُ بِمَا لَا يَأْتِي وَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ اعْتَزَّضَ قُلْتُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ
وَ مَا الْإِعْتَزَّاضُ؟ قَالَ: الْإِلْتِفَاتُ وَ إِذَا رَكَعَ رَبَضَ، يُمَسِّي وَ هَمُّهُ
الْعِشَاءُ وَ هُوَ مُفْطِرٌ وَ يُصْبِحُ وَ هَمُّهُ النَّوْمُ وَ لَمْ يَسْهَرْ إِنْ حَدَّثَكَ
كَذَبَكَ وَ إِنْ ائْتَمَّنْتَهُ خَانَكَ وَ إِنْ غَبْتَ اغْتَابَكَ وَ إِنْ وَعَدَكَ أَخْلَفَكَ .
٤٨٥- وَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ بَحْرِ رَفَعَهُ مِثْلَ ذَلِكَ وَ زَادَ فِيهِ وَ إِذَا رَكَعَ
رَبَضَ وَ إِذَا سَجَدَ نَقَرَ وَ إِذَا جَلَسَ شَفَرَ .

٤٨٦- عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله فِي وَصِيَّةٍ طَوِيلَةٍ قَالَ: سَيَأْتِي أَقْوَامٌ يَأْكُلُونَ
طَيِّبَ الطَّعَامِ وَ أَلْوَانَهَا وَ يَرْكَبُونَ الدَّوَابَّ وَ يَتَزَيَّنُونَ بِزِينَةِ الْمَرْأَةِ
لِزَوْجِهَا وَ يَتَبَرَّجُونَ تَبَرُّجَ النِّسَاءِ وَ زِينَتُهُنَّ مِثْلُ زِيِّ الْمُلُوكِ
الْجَبَابِرَةِ هُمْ مُنَافِقُو هَذِهِ الْأُمَّةِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ شَارِبُونَ بِالْقَهْوَاتِ
لَاعِبُونَ بِالْكَعَابِ رَاكِبُونَ الشَّهَوَاتِ تَارِكُونَ الْجَمَاعَاتِ رَاقِدُونَ عَنِ
الْعَتَمَاتِ مُفَرِّطُونَ فِي الْغَدَوَاتِ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿فَخَلَفَ مِنْ
بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَ اتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا﴾ .

بر جدال (گفت و شنود باطل) و خواهش نفسانی و سرگردانی و خود باختن (گردن نهادن به گمراهی)، و پوشیدگی و ابهام در کار نیز بر چهار بخش است: بر شگفت زده شدن به سبب زینت و آرایش ظاهری و آراستن نفس چیزی را و باز گرداندن [امور و آراء] به کجی و پوشاندن حق به باطل، و دو رویی بر چهار پایه استوار است: بر خواهش نفسانی و رفق و مدارا (ملایمت نابجا) و نخوت و غرور و طمع، و خواهش نفسانی بر چهار شعبه است: بر ستم و تجاوز از حد و شهوت و نافرمانی، و ملایمت [نابجا] بر چهار بخش است: بر امید بیهوده و آرزو و آهستگی و سهل انگاری، و نخوت و غرور بر چهار شاخه است: بر خود بزرگ بینی و به خود نازیدن و غیرت [بی جا] و سرسختی نمودن، و طمع نیز بر چهار بخش است: بر شادمانی و خوش خرامیدن و لجاجت و زیاده طلبی.

۴۸۴- امام سجاده علیه السلام فرمود: همانا که منافق [دیگران را از کار زشت] باز می دارد ولی خود باز نمی ایستد و به چیزی امر می کند که خود انجام نمی دهد و هنگامی که برای نماز به پا می ایستد به حالت اعتراض است. - راوی گوید: - عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! حالت اعتراض چگونه است؟ حضرت فرمود: یعنی به دور و بر خود نگاه می کند. و هنگامی که به رکوع رود گویی شتری است که زانو زده است (یعنی رکوع وی با تعظیم پروردگار همراه نیست)، شب می کند در حالی که همه همتش خوردن غذای شبانه است و حال اینکه روزه دار نبوده و ناشتا خورده است و صبح می کند در حالی که همه همتش خوابیدن است و حال اینکه شب زنده داری نکرده است، اگر با تو سخن گوید به تو دروغ می گوید و اگر او را در کاری امین گردانی به تو خیانت می کند و اگر حضور نداشته باشی از تو غیبت می کند و اگر به تو وعده دهد به وعده اش وفا نمی کند.

۴۸۵- از طریق عبدالملک بن بحر نیز شبیه این روایت آمده است و در آن دو جمله اضافه دارد: و هنگامی که به رکوع رود گویا شتری است که زانو زده است و هنگامی که به سجده رود گویی به زمین نوک می زند [یعنی با شتاب به سجده می رود و بر می خیزد] و هنگامی که می نشیند پای خود را باز می کند.

۴۸۶- پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در ضمن سفارشی طولانی فرمود: به زودی گروه هایی می آیند که طعام پاکیزه و رنگارنگ می خورند و بر چهارپایان سوار می شوند و همانند زنی که برای همسرش خود را می آراید خویشتن را آرایش می کنند و همانند زنان زینت خود را به دیگران می نمایانند و به مانند پادشاهان ستمگر رفتار می کنند آنان در آخر الزمان منافقان این امت هستند قهوه ها می نوشند و نردبازی می کنند بر مرکب شهوتها سوار می شوند و حضور در جماعت های مسلمین را ترک می کنند، شامگاهان را در خواب به سر می برند و بامداد را به سهل انگاری می گذرانند خداوند تعالی می فرماید: «پس بعد از آنان کسانی جانشین شدند که نماز را ضایع کردند و از خواهش ها پیروی نمودند پس زود باشد که شر را ببینند»^(۱)

٤٨٧- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله لِعَلِيِّ عليه السلام قَالَ: يَا عَلِيُّ خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْجَنَّةَ لِبَنَتَيْنِ لَبْنَةٍ مِنْ ذَهَبٍ وَ لَبْنَةٍ مِنْ فِضَّةٍ - إِلَى أَنْ قَالَ - فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ: وَ عِرَّتِي وَ جَلَالِي لَا يَدْخُلُهَا مُدْمِنْ خَمْرٍ وَ لَا نَمَامٌ وَ لَا دُيُوثٌ وَ لَا شُرَاطِي وَ لَا مُخَنَّتٌ وَ لَا نَبَّاشٌ وَ لَا عَشَّارٌ وَ لَا قَاطِعٌ رَحِمٍ وَ لَا قَدَرِيٌّ يَا عَلِيُّ كَفَرَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ عَشْرَةُ الْقَتَاتِ وَ السَّاحِرُ وَ الدُّيُوثُ وَ النَّاكِحُ الْمَرْأَةَ حَرَامًا فِي ذُبْرِهَا وَ نَاكِحُ الْبَهِيمَةِ وَ مَنْ نَكَحَ ذَاتَ مَحْرَمٍ وَ السَّاعِي فِي الْفِتْنَةِ وَ بَائِعُ السَّلَاحِ مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ وَ مَانِعُ الزَّكَاةِ وَ مَنْ وَجَدَ سَعَةً فَمَاتَ وَ لَمْ يَحُجَّ - إِلَى أَنْ قَالَ: - يَا عَلِيُّ تِسْعَةُ أَشْيَاءَ تُورِثُ النَّسْيَانَ أَكْلُ التُّفَاحِ الْحَامِضِ وَ أَكْلُ الْكُزْبُرَةِ وَ الْجُبْنُ وَ سُورُ الْفَارِ وَ قِرَاءَةُ كِتَابَةِ الْقُبُورِ وَ الْمَشْيُ بَيْنَ امْرَأَتَيْنِ وَ طَرْحُ الْقَمْلَةِ وَ الْحِجَامَةُ فِي النُّقْرَةِ وَ الْبَوْلُ فِي الْمَاءِ الرَّائِدِ.

أَوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْفَسُهُ

٤٨٨- قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام: مَنْ لَمْ يُبَالِ مَا قَالَ وَ مَا قِيلَ فِيهِ فَهُوَ شَرَكُ شَيْطَانٍ وَ مَنْ لَمْ يُبَالِ أَنْ يَرَاهُ النَّاسُ نِسِيًا فَهُوَ شَرَكُ شَيْطَانٍ وَ مَنْ اغْتَابَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ مِنْ غَيْرِ تَرَةٍ بَيْنَهُمَا فَهُوَ شَرَكُ شَيْطَانٍ وَ مَنْ شَغِفَ بِمَحَبَّةِ الْحَرَامِ وَ شَهْوَةِ الزَّانَا فَهُوَ شَرَكُ شَيْطَانٍ ثُمَّ قَالَ عليه السلام: إِنَّ لَوْلِدَ الزَّانَا عَلَامَاتٍ أَحَدُهَا بُغْضُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَ ثَانِيهَا أَنْ يَحِنَّ إِلَى الْحَرَامِ الَّذِي خُلِقَ مِنْهُ وَ ثَالِثُهَا الْاسْتِخْفَافُ بِالذِّينِ وَ رَابِعُهَا سُوءُ الْمَحْضَرِ لِلنَّاسِ وَ لَا يُسِيءُ مَحْضَرُ إِخْوَانِهِ إِلَّا مَنْ وُلِدَ عَلَى غَيْرِ فِرَاشِ أَبِيهِ أَوْ حَمَلَتْ بِهِ أُمُّهُ فِي حَيْضِهَا.

٤٨٩- وَ خَطَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فِي عِيدِ الْفِطْرِ - إِلَى أَنْ قَالَ: - أَطِيعُوا اللَّهَ فِيمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ مِنْ قَذْفِ الْمُحْصَنَةِ وَ إِتْيَانِ الْفَاحِشَةِ وَ شُرْبِ

۴۸۷- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که در وصیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است که فرمود: ای علی! خدای عزوجل بهشت را خشتی از طلا و خشتی از نقره آفرید - تا آنجا که فرمود: پس خداوند جل جلاله فرمود: به عزت و بزرگی ام سوگند که چند گروه داخل بهشت نمی شوند: کسی که مداومت بر خوردن شراب دارد، سخن چین، کسی که درباره زن خود غیرت نداشته باشد، پاسبان [ستمگران]، مرد زن صفت، کسی که نبش قبر می کند، باجگیر، کسی که با خویشان قطع رابطه کند، کسی که منکر قضا و قدر الهی است. ای علی! از این امت ده گروه اند که به خداوند بزرگ کافر گشته اند: تهمت زننده (یا بد زبان یا دروغگو) و جادوگر و مردی که درباره زن خود غیرت و تعصب ندارد و مردی که به حرام از عقب با زنی نزدیکی کند و کسی که با حیوانی مجامعت کند و کسی که با محرم خود مباشرت کند و کسی که در ایجاد فتنه سخن چینی کند و کسی که به کسانی که با مسلمانان در جنگ هستند اسلحه بفروشد و آنکه از پرداخت زکات خودداری می کند و کسی که استطاعت رفتن به حج را بیابد ولی به حج نرود تا بمیرد - تا آنجا که فرمود: - ای علی! نه چیز است که باعث فراموشی می شود: خوردن سیب ترش و خوردن خیار بزرگ و خوردن پنیر و خوردن نیم خورده موش و خواندن نوشته روی سنگ قبرها و راه رفتن بین دوزن و انداختن و پرت کردن شپش و حجامت کردن در گودی بالای پشت گردن و بول کردن در آب راکد.

۴۸۸- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که باکی ندارد که چه می گوید و چه درباره اش گفته می شود چنین کسی شریک شیطان است و کسی که باکی نداشته باشد که مردم او را بی ارزش و بی مقدار بدانند شریک شیطان است و کسی که بدون اینکه بین او و برادر مؤمنش بدی و امر ناپسندی باشد غیبت او را کند چنین کسی شریک شیطان است و کسی که دلباخته و شیفته محبت حرام و شهوت زنا شود چنین کسی شریک شیطان است - سپس فرمود: - برای کسی که از راه زنا متولد شده است نشانه هایی هست: یکی از آنها اینکه دشمن ما اهل بیت است و دوم اینکه به سوی همان عمل حرامی که از آن زاده شده است (یعنی زنا) اشتیاق و میل دارد و سوم اینکه دین را سبک می شمرد و چهارم اینکه حضور او برای مردمان بد و ناپسند است و کسی حضورش مایه ناخرسندی برادرانش نمی شود مگر اینکه بر غیر بستر پدرش (یعنی از راه زنا) متولد گشته باشد یا اینکه مادرش در حال حیض به او حامله شده باشد.

۴۸۹- امیر المؤمنین علیه السلام در روز عید فطر خطبه ای خواند... - تا آنجا که فرمود: - خداوند را در اموری که شما را از آنها نهی فرموده است اطاعت کنید. آن امور عبارتند از: نسبت ناروا دادن به زن شوهردار و انجام زشتکاری (زنا) و نوشیدن شراب

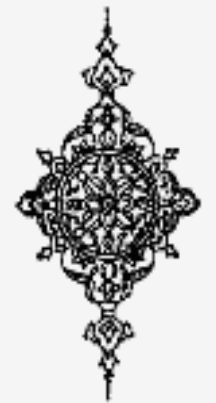

الْحَمْرِ وَبَخْسِ الْمِكْيَالِ وَ شَهَادَةِ الزُّورِ وَ الْفِرَارِ مِنَ الرَّحْفِ.

٢٩٠- عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كَرِهَ لَكُمْ أَيْتُهَا الْأُمَّةُ أَرْبَعًا وَ عَشْرِينَ خَصْلَةً وَ نَهَاكُمْ عَنْهَا كَرِهَ لَكُمْ الْعَبَثُ فِي الصَّلَاةِ وَ كَرِهَ الْمَنْ فِي الصَّدَقَةِ وَ كَرِهَ الضُّحْكَ بَيْنَ الْقُبُورِ وَ كَرِهَ التَّطَلُّعَ فِي الدُّورِ وَ كَرِهَ النَّظَرَ إِلَى فُرُوجِ النِّسَاءِ وَ قَالَ يُورِثُ الْعَمَى وَ كَرِهَ الْكَلَامَ عِنْدَ الْجَمَاعِ وَ قَالَ يُورِثُ الْخَرَسَ وَ كَرِهَ النَّوْمَ قَبْلَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ وَ كَرِهَ الْحَدِيثَ بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ وَ كَرِهَ الْغُسْلَ تَحْتَ السَّمَاءِ بِغَيْرِ مِثْرٍ وَ كَرِهَ الْمُجَامَعَةَ تَحْتَ السَّمَاءِ وَ كَرِهَ دُخُولَ الْأَنْهَارِ إِلَّا بِمِثْرٍ وَ قَالَ فِي الْأَنْهَارِ عُمَارٌ وَ سُكَّانٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ وَ كَرِهَ دُخُولَ الْحَمَّامِ إِلَّا بِمِثْرٍ وَ كَرِهَ الْكَلَامَ بَيْنَ الْأَذَانِ وَ الْإِقَامَةِ فِي صَلَاةِ الْغَدَاةِ حَتَّى تَنْقُضِيَ الصَّلَاةَ وَ كَرِهَ رُكُوبَ الْبَحْرِ فِي هَبْجَانِهِ وَ كَرِهَ النَّوْمَ فَوْقَ سَطْحٍ لَيْسَ بِمُحَجَّرٍ وَ قَالَ مَنْ نَامَ عَلَى سَطْحٍ لَيْسَ بِمُحَجَّرٍ فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الذِّمَّةُ وَ كَرِهَ أَنْ يَنَامَ الرَّجُلُ فِي بَيْتٍ وَ حُدَّهُ وَ كَرِهَ لِلرَّجُلِ أَنْ يَغْشَى امْرَأَتَهُ وَ هِيَ حَائِضٌ فَإِنْ غَشِيَهَا وَ خَرَجَ الْوَلَدُ مَجْدُومًا أَوْ أْبْرَصَ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ وَ كَرِهَ أَنْ يَغْشَى الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ وَ قَدْ احْتَلَمَ حَتَّى يَغْتَسِلَ مِنْ احْتِلَامِهِ الَّذِي رَأَى فَإِنْ فَعَلَ وَ خَرَجَ الرَّجُلُ مَجْنُونًا فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ وَ كَرِهَ أَنْ يُكَلِّمَ الرَّجُلُ مَجْدُومًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُ قَدْرُ ذِرَاعٍ وَ قَالَ فِرٌّ مِنَ الْمَجْدُومِ فِرَارُكَ مِنَ الْأَسَدِ وَ كَرِهَ الْبَوْلَ عَلَى شَطِّ نَهْرٍ جَارٍ وَ كَرِهَ أَنْ يُحَدِّثَ الرَّجُلُ تَحْتَ شَجَرَةٍ مُثْمِرَةٍ قَدْ أُيْنِعَتْ أَوْ نَخْلَةٍ قَدْ أُيْنِعَتْ يَعْنِي أَثْمَرَتْ وَ كَرِهَ أَنْ يَنْتَعِلَ الرَّجُلُ وَ هُوَ قَائِمٌ وَ كَرِهَ أَنْ يَدْخُلَ الرَّجُلُ الْبَيْتَ الْمُظْلِمَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ بَيْنَ يَدَيْهِ سِرَاجٌ أَوْ

ابواب جناد النفس و ما يناسبه

٢١٨

و کم گذاردن پیمانه (کم فروشی) و شهادت دروغ و فرار از جهاد.

۴۹۰- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش و ایشان از پدرانش روایت فرمود که: رسول

خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ای امت من! خداوند تبارک و تعالی برای شما بیست و چهار

خصلت را ناپسند شمرده است و شما را از آنها باز داشته: بازی در نماز و منت

گذاردن در پرداخت صدقه و در گورستان و بین قبرها خندیدن و چشم دوختن

به خانه‌ها (نگاه کردن به درون خانه‌های مردم) و نظر کردن به فرج زنان که این

باعث کوری می‌شود و سخن گفتن در هنگام جماع که این موجب گنگی

[کودک] می‌شود و خوابیدن پیش از نماز عشاء و سخن گفتن بعد از نماز عشاء و

بدون لنگ در زیر آسمان غسل کردن و جماع کردن در زیر آسمان و بدون لنگ به

درون نهر آب وارد شدن زیرا در نهرها ساکنانی از ملائکه هستند و بدون لنگ

وارد حمام شدن و سخن گفتن بین اذان و اقامه در نماز صبح مگر اینکه نماز به

پایان برسد و سوار شدن بر کشتی در دریا زمانی که دریا ناآرام است و خوابیدن

بر بالای بامی که اطراف آن سنگ چین نشده و حفاظ ندارد زیرا کسی که بر چنین

بامی بخوابد تعهد [اینکه سقوط نکند] از او برداشته می‌شود و تنها خوابیدن مرد

در خانه و نزدیکی کردن مرد با همسرش در حال حیض، پس اگر در این حال با

او مجامعت کرد و فرزندی مبتلا به جذام یا پسی از آنها به دنیا آمد پس تنها

خودش را باید سرزنش کند، و نزدیکی کردن مرد با همسرش در حالت احتلام

مگر اینکه از احتلامش غسل کند ولی اگر غسل نکرد و با حالت احتلام با

همسرش مجامعت نمود و فرزندش دیوانه متولد شد هیچکس جز خود را

سرزنش نکند، و سخن گفتن با شخصی که مبتلا به جذام است مگر اینکه بین او

و جذامی به اندازه یک ذرع فاصله باشد - و فرمود: از جذامی بگریز همچنانکه

از شیر می‌گریزی، و بول کردن بر کناره جویی که آبش جاری است، و

قضای حاجت نمودن در زیر درختی یا نخلی که میوه دارد و هنگام چیدن

میوه‌ها فرار سیده، و کفش پوشیدن مرد در حال ایستاده، و داخل شدن در

خانه تاریک مگر اینکه در دستش چراغی یا پاره‌ای آتش باشد،

نَارٌ وَكَرِهَ النَّفْخَ فِي الصَّلَاةِ .

٤٩١- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ

لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: يَا عَلِيُّ كَرِهَ اللَّهُ لَأُمَّتِي الْعَبَثَ فِي الصَّلَاةِ .

٤٩٢- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ثَلَاثَةٌ لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ مُدْمِنٌ خَمْرٍ وَ

مُدْمِنٌ سِحْرٍ وَ قَاطِعٌ رَحِمٍ وَ مَنْ مَاتَ مُدْمِنَ خَمْرٍ سَقَاهُ اللَّهُ مِنْ نَهَرٍ

الْعُرْطَةِ قِيلَ: وَ مَا نَهَرُ الْعُرْطَةِ؟ قَالَ: نَهَرٌ يَجْرِي مِنْ فُرُوجِ الْمُؤْمِسَاتِ

يُؤَذِي أَهْلَ النَّارِ بِرِيحِهِنَّ .

٤٩٣- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَخْبَرَنِي جَبْرِئِيلُ

أَنَّ رِيحَ الْجَنَّةِ يُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَلْفِ عَامٍ وَ مَا يَجِدُهَا عَاقٌ وَ لَا قَاطِعٌ

رَحِمٍ وَ لَا شَيْخُ زَانٍ وَ لَا جَارٌ إِزَارَهُ خِيَلَاءُ وَ لَا فَتَانٌ وَ لَا مَنَانٌ وَ لَا

جَعْظَرِيٌّ قُلْتُ: وَ مَا الْجَعْظَرِيُّ؟ قَالَ: الَّذِي لَا يَشْبَعُ مِنَ الدُّنْيَا قَالَ: وَ

فِي حَدِيثٍ آخَرَ وَ لَا حَيُوفٌ وَ هُوَ النَّبَاشُ وَ لَا زَنُوقٌ وَ هُوَ الْمُخَنَّثُ وَ

لَا جَرَأُضٌ وَ لَا جَعْظَرِيٌّ وَ هُوَ الَّذِي لَا يَشْبَعُ مِنَ الدُّنْيَا .

٤٩٤- عَنْ سَعِيدِ بْنِ عِلَاقَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: تَرَكَ

نَسَجَ الْعَنْكَبُوتِ فِي الْبَيْتِ يُورِثُ الْفَقْرَ وَ الْبَوْلُ فِي الْحَمَامِ يُورِثُ

الْفَقْرَ وَ الْأَكْلُ عَلَى الْجَنَابَةِ يُورِثُ الْفَقْرَ وَ التَّخَلُّلُ بِالطَّرَفَاءِ يُورِثُ

الْفَقْرَ وَ التَّمَشُّطُ مِنْ قِيَامِ يُورِثُ الْفَقْرَ وَ تَرَكَ الْقُمَامَةَ فِي الْبَيْتِ

يُورِثُ الْفَقْرَ وَ الْيَمِينُ الْفَاجِرَةُ تُورِثُ الْفَقْرَ وَ الزَّانَا يُورِثُ الْفَقْرَ وَ

إِظْهَارُ الْحَرَصِ يُورِثُ الْفَقْرَ وَ النَّوْمُ بَيْنَ الْعِشَاءَيْنِ يُورِثُ الْفَقْرَ وَ

النَّوْمُ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ يُورِثُ الْفَقْرَ وَ اغْتِيَاذُ الْكَذِبِ يُورِثُ الْفَقْرَ

وَ كَثْرَةُ الْإِسْتِمَاعِ إِلَى الْغِنَاءِ يُورِثُ الْفَقْرَ وَ رَدُّ السَّائِلِ الذَّكْرُ بِاللَّيْلِ

يُورِثُ الْفَقْرَ وَ تَرَكَ التَّقْدِيرَ فِي الْمَعِيشَةِ يُورِثُ الْفَقْرَ وَ قَطِيعَةُ

أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَ مَا يَنْقَابُهَا

٢٢٠

و دمیدن در حال نماز.

۴۹۱- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که: در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است که فرمود: ای علی! خداوند برای امت من بازی کردن در نماز را ناپسند شمرده است.

۴۹۲- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سه گروه به بهشت داخل نمی شوند: کسی که مداومت بر خوردن شراب دارد و کسی که پیوسته به سحر و جادوگری می پردازد و کسی که قطع رَجَم نموده (با خویشان خود رابطه اش را قطع نموده) و کسی که دائم الخمر باشد و از دنیا برود خداوند او را از «نهر عُرْطَه» سیراب می گرداند. عرض شد که: «نهر عُرْطَه» چیست؟ حضرت فرمود: نهري است که از [خونابه و چرک] فرج زنان تباہکار جاری است و بوی بد آن اهل آتش را آزار می دهد.

۴۹۳- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: جبرئیل علیه السلام به من خبر داد که بوی بهشت از فاصله هزار ساله فهمیده می شود ولی چند گروه بوی آن را نمی یابند: آزار دهنده به پدر و مادر و قطع کننده پیوند خویشاوندی و پیرمرد زناکار و همسایه ای که جامه تکبر بر تن نموده (با همسایگان متکبرانۀ رفتار می کند) و سخن چین فتنه گر و منت گذارنده و جَعظری^(۱) - راوی گوید: - عرض کردم: جَعظری کیست؟ حضرت فرمود: کسی که از دنیا سیر نمی شود. - در حدیث دیگری آمده است از جمله کسانی که بوی بهشت را در نمی یابند: کسی که نبش قبر می کند و کسی که خود را به هیئت زنان در آورد و کسی که سخت اندوهگین [بر دنیای خویش] است (همواره آب دهان خود را با اندوه شدید بر دنیا فرو می بُرد) و کسی که از دنیا سیر نشود.

۴۹۴- سعید بن عَلاقه گوید: از امیر المؤمنین علیه السلام شنیدم که می فرمود: چند چیز موجب فقر و ناداری می شود: باقی گذاردنِ تار عنکبوت در خانه، و بول کردن در حمام، و خوردن در حال جنابت، و خلال نمودن دندان با چوب درخت گز، و ایستاده شانه کردن، و نهادن خاکروبه در خانه، و سوگند دروغ، و زنا کردن، و آشکار نمودن حرص، و خوابیدن بین نماز مغرب و عشاء، و خوابیدن قبل از طلوع خورشید، و عادت کردن به دروغگویی، و زیاد گوش دادن به غناء، و شبانه مرد سائل را رد کردن، و ترک تدبیر و اندیشیدن در امور زندگانی، و قطع کردن و بریدن

۱- جَعظری: در لغت به چند معنای دیگر نیز آمده است: متکبر درشت خلق، پر خوار درشت خوی، کوتاه ضخیم لاف زن.

الرَّحِمِ تُورِثُ الْفَقْرَ ثُمَّ قَالَ ﷺ: أَلَا أُنبِئُكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ بِمَا يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ؟ قَالُوا: بَلَى يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ: الْجَمْعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ التَّعْقِيبُ بَعْدَ الْغَدَاةِ وَ بَعْدَ الْعَصْرِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ صَلَاةُ الرَّحِمِ تَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ كَسْحُ الْفِنَاءِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ مُوَاسَاةُ الْأَخِ فِي اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ الْبُكُورُ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ الْإِسْتِغْفَارُ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ اسْتِعْمَالُ الْأَمَانَةِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ قَوْلُ الْحَقِّ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ إِجَابَةُ الْمُؤَذِّنِ تَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ تَرْكُ الْكَلَامِ عَلَى الْخَلَاءِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ تَرْكُ الْحِرْصِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ شُكْرُ الْمُنْعَمِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ اجْتِنَابُ الْيَمِينِ الْكَاذِبَةِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ الْوُضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ أَكْلُ مَا يَسْقُطُ مِنَ الْخَوَانِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ كُلَّ يَوْمٍ ثَلَاثِينَ مَرَّةً دَفَعَ اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِينَ نَوْعًا مِنَ الْبَلَاءِ أَيْسَرَهَا الْفَقْرُ.

أَبُو بَكْرٍ
جِهَادُ النَّفْسِ وَ مَا يَنْفُسُهُ

٤٩٥- عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ: إِنَّ مِنْ أَشْرَاطِ الْقِيَامَةِ إِضَاعَةَ الصَّلَاةِ وَ اتِّبَاعَ الشَّهَوَاتِ وَ الْمِيلَ مَعَ الْأَهْوَاءِ وَ تَعْظِيمَ الْمَالِ وَ بَيْعَ الدُّنْيَا بِالْأَدْنَى فَعِنْدَهَا يُذَابُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ فِي جَوْفِهِ كَمَا يُذَابُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ مِمَّا يَرَى مِنَ الْمُنْكَرِ فَلَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُغَيِّرَهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ عِنْدَهَا يَكُونُ الْمُنْكَرُ مَعْرُوفًا وَ الْمَعْرُوفُ مُنْكَرًا وَ يُؤْتَمَنُ الْخَائِنُ وَ يُخَوَّنُ الْأَمِينُ وَ يُصَدَّقُ الْكَاذِبُ وَ يُكَذَّبُ الصَّادِقُ ثُمَّ قَالَ: فَعِنْدَهَا إِمَارَةُ النِّسَاءِ وَ مُشَاوَرَةُ الْإِمَاءِ وَ قُعُودُ الصَّبِيَّانِ عَلَى الْمَنَابِرِ وَ يَكُونُ الْكَذِبُ ظَرْفًا وَ الزُّكَاةُ مَغْرَمًا وَ الْفِيءُ مَغْنَمًا وَ يَجْفُو الرَّجُلُ وَ الْإِدْيَةُ وَ يَبْرُ صَدِيقُهُ ثُمَّ قَالَ: فَعِنْدَهَا يَكْتَفِي الرَّجَالُ بِالرِّجَالِ وَ النِّسَاءُ بِالنِّسَاءِ وَ يُغَارُ عَلَى الْغُلَمَانِ كَمَا يُغَارُ عَلَى الْجَارِيَةِ فِي بَيْتِ أَهْلِهَا وَ يَشَبَّهُ

٢٢٢

پسوند خویشاوندی، اینها اموری است که همگی موجب فقر و ناداری می‌شود، - سپس فرمود: - آیا پس از این شما را نسبت به آنچه که باعث زیادی در رزق و روزی می‌شود آگاه نسازم؟ عرض کردند: آری ای امیر مؤمنان! حضرت فرمود: چند چیز موجب زیادی رزق و روزی می‌گردد: جمع نمودن بین دو نماز [ظهر و عصر و مغرب و عشاء]، و خواندن تعقیبات نماز بعد از نماز صبح و نماز عصر، و به جای آوردن صله رحم، و جارو کردن و روفتن صحن حیاط خانه یا گرداگرد و اطراف خانه، و یاری رساندن به برادر دینی در راه خدای عزوجل و صبح زود در طلب رزق رفتن، و استغفار نمودن، و امانتداری کردن، و گفتن سخن حق، و اجابت نمودن [و تکرار نمودن اذان] مؤذن، و سخن نگفتن در مستراح، و ترک کردن حرص، و به جای آوردن شکر نعمت دهنده، و دوری کردن از قسم دروغ، و وضو گرفتن پیش از خوردن غذا، و خوردن آنچه که از سفره می‌ریزد، و کسی که خداوند را در هر روز سی مرتبه تسبیح گوید (به پاکی یاد کند) خداوند هفتاد نوع بلا و گرفتاری را از او دور می‌کند که آسانترین آنها فقر است.

۴۹۵- پیامبر اکرم ﷺ در آخرین حج خود (حجۃ الوداع) فرمود: همانا از نشانه‌ها و علامات [پایان دنیا و] بر پا شدن قیامت چند چیز است: مهمل گذاردن و واگذارن نماز، و پیروی نمودن از خواسته‌های نفسانی، و میل نمودن به هواها و خواهشها و بزرگ شمردن مال و دارایی، و فروختن دین در مقابل دنیا، در آن زمان قلب مؤمن در درونش گداخته و ذوب می‌گردد همچنانکه نمک در آب حل می‌شود زیرا [با چشم خویش] مُنکر و ناروا را می‌بیند ولی توانایی تغییر آن را ندارد. در آن هنگام، ناروا را می‌گردد و روا ناروا جلوه داده می‌شود و خیانتکار امین شمرده می‌شود و به امین نسبت خیانت داده شود و دروغگو را راستگو می‌دانند و به راستگو نسبت دروغ داده می‌شود. در آن زمان زنان به ریاست و امیری می‌رسند و کنیزکان مورد مشورت قرار می‌گیرند و کودکان بر منبرها می‌نشینند و دروغگویی زیرکی و کیاست شمرده می‌شود و دادن زکات خسارت و تاوان دانسته می‌شود و فتنه^(۱) را برای خود غنیمتی می‌دانند و شخص به پدر و مادر خود جفا و ستم می‌کند ولی به دوست خود نیکی می‌کند. در آن هنگام، مرد به مرد و زن به زن خوشنود است از غلامان همانگونه که از کنیزکان در خانه مولای خود بهره برده می‌شود، بهره می‌برند، و

۱- فتنه: آنچه که از دشمن بدون جنگ و از طریق تسلیم یا مصالحه و عقد و پیمان گرفته شود اعم از زمین یا اموال.

الرِّجَالُ بِالنِّسَاءِ وَ النِّسَاءُ بِالرِّجَالِ وَ يَرْكَبْنَ ذَوَاتُ الْفُرُوجِ السُّرُوجَ
فَعَلَيْهِمْ مِنْ أُمَّتِي لَعْنَةُ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ عِنْدَهَا تَرْخَرُفُ الْمَسَاجِدُ كَمَا
تَرْخَرُفُ الْبَيْعُ وَ الْكُنَائِسُ وَ تُحَلَّى الْمَصَاحِفُ وَ تَطُولُ الْمَنَارَاتُ وَ
تَكْثُرُ الصُّفُوفُ وَ الْقُلُوبُ مُتَبَاغِضَةٌ وَ الْأَلْسُنُ مُخْتَلِفَةٌ ثُمَّ قَالَ: فَعِنْدَ
ذَلِكَ تَحَلَّى ذُكُورُ أُمَّتِي بِالذَّهَبِ وَ يَلْبَسُونَ الْحَرِيرَ وَ الدِّيبَاجَ وَ
يَتَّخِذُونَ جُلُودَ النَّمِرِ صِفَافًا ثُمَّ قَالَ: فَعِنْدَهَا يَظْهَرُ الرِّبَا وَ يَتَعَامَلُونَ
بِالْغَيْبَةِ وَ الرِّشَا وَ يُوضَعُ الدِّينُ وَ تُرْفَعُ الدُّنْيَا ثُمَّ قَالَ: وَ عِنْدَهَا يَكْثُرُ
الطَّلَاقُ فَلَا يُقَامُ لِلَّهِ حَدٌّ وَ لَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا ثُمَّ قَالَ: وَ عِنْدَهَا تَظْهَرُ
الْقَيْنَاتُ وَ الْمَعَارِزُ وَ تَلِيهِمْ شِرَارُ أُمَّتِي ثُمَّ قَالَ: وَ عِنْدَهَا حُجُّ أَغْنِيَاءِ
أُمَّتِي لِلنُّزْهَةِ وَ يَحُجُّ أَوْسَاطُهَا لِلتِّجَارَةِ وَ يَحُجُّ فَقَرَاؤُهُمْ لِلرِّيَاءِ وَ
السُّمْعَةِ فَعِنْدَهَا يَكُونُ أَقْوَامٌ يَتَعَلَّمُونَ الْقُرْآنَ لِغَيْرِ اللَّهِ فَيَتَّخِذُونَهُ
مَزَامِيرَ وَ يَكُونُ أَقْوَامٌ يَتَفَقَّهُونَ لِغَيْرِ اللَّهِ وَ يَكْثُرُ أَوْلَادُ الرِّثَا يَتَغَنَّوْنَ
بِالْقُرْآنِ وَ يَتَهَافَتُونَ بِالدُّنْيَا ثُمَّ قَالَ: وَ ذَلِكَ إِذَا انْتَهَكَتِ الْمَحَارِمُ وَ
اكتسبَ الْمَآثِمُ وَ تَسَلَّطَ الْأَشْرَارُ عَلَى الْأَخْيَارِ وَ يَفْشُو الْكَذِبُ وَ تَظْهَرُ
الْحَاجَةُ وَ تَفْشُو الْفَاقَةُ وَ يَتَبَاهَوْنَ فِي النَّاسِ وَ يَسْتَحْسِنُونَ الْكُوبَةَ وَ
الْمَعَارِزَ وَ يُنْكِرُ الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ إِلَى أَنْ قَالَ:
فَأُولَئِكَ يُدْعَوْنَ فِي مَلَكُوتِ السَّمَاءِ الْأَرْجَاسِ الْأَنْجَاسِ.

أَيُّوبُ
جِهَادُ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٢٢٤

٢٩٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سِتَّةٌ لَا تَكُونُ فِي الْمُؤْمِنِ الْعُسْرُ وَ
النَّكَدُ وَ اللَّجَاجَةُ وَ الْكَذِبُ وَ الْحَسَدُ وَ الْبَغْيُ ﴿أَقُولُ: الْمُرَادُ الْمُؤْمِنُ
الْكَامِلُ الْإِيمَانِ أَوْ هُوَ نَفْيُ بِمَعْنَى النَّهْيِ﴾.

مردان خود را شبیه زنان سازند و زنان خود را به هیئت مردان در آورند، و زنان بر زینها سوار شوند، پس بر چنین کسانی از امت من لعنت خدا باد. همانا در آن هنگام، مسجدها به مانند کلیسای یهود و نصاری آذین بندی شوند و قرآنها به زینت آراسته گردند و مناره ها بلند ساخته شود و صفها زیاد شود ولی دلها با یکدیگر در کینه و دشمنی و زبانها مختلف باشد. در آن هنگام، مردان امت من خود را با طلا می آرایند و لباس حریر و ابریشم می پوشند و پوست پلنگ را پیش زین اسب خود قرار می دهند. در آن زمان، ربا آشکارا گرفته می شود و با یکدیگر ندیده معامله می کنند و رشوه می ستانند و دین پایین آورده می شود و دنیا بالا برده می شود. در آن زمان، طلاق زیاد می شود، پس حدی از حدود الهی اقامه نمی شود و این هرگز به خداوند ضرری نمی رساند. در آن هنگام، زنان خواننده و آلات نواختن آشکار می شوند و بدترین های امت من به دنبال آنها راه می افتند. در آن زمان، ثروتمندان امت من برای گردش و تفریح و طبقه متوسط برای تجارت نمودن و فقیران برای ربا و خودنمایی به سفر حج می روند. در آن هنگام، گروه هایی هستند که قرآن را برای غیر خدا می آموزند و آن را به صورت سرود و آواز می خوانند و گروه هایی هستند که برای غیر خدا علم دین فرا می گیرند، و زنا زادگان زیاد می شوند، قرآن را به صورت غنا می خوانند و به دنیا هجوم می آورند، و این امور و نشانه ها در زمانی است که حرمت محارم برداشته می شود و گناهان حاصل می شود و بدان بر نیکان مسلط می گردند و دروغ شایع می شود و نیازمندی و فقر آشکار می گردد و مردم به یکدیگر فخر فروشی می کنند و سازها و طبل را نیکو می دانند و از امر به معروف و نهی از منکر خودداری می شود - تا آنجا که فرمود: - آنان کسانی هستند که در ملکوت آسمانها به عنوان پلید و ناپاک خوانده می شوند.

۴۹۶- امام صادق علیه السلام فرمود: شش چیز در مؤمن وجود ندارد: دشواری (بدخوبی)

و کم خیری و لجاجت و سرسختی و دروغگویی و حسد ورزیدن و مسم کردن.

(مرحوم شیخ حرّ عاملی گوید: مراد از مؤمن در این حدیث، مؤمنی است که در رتبه کمال ایمان قرار دارد یا اینکه نفی در این حدیث به معنای نهی است).

٤٩٧- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام أَنَّهُ ذَكَرَ رَجُلًا فَقَالَ: إِنَّهُ يُحِبُّ الرَّئَاسَةَ فَقَالَ: مَا ذِئْبَانِ ضَارِيَانِ فِي غَنَمٍ قَدْ تَفَرَّقَ رِعَاؤُهُمَا بِأَضَرِّ فِي دِينِ الْمُسْلِمِ مِنَ الرَّئَاسَةِ.

٤٩٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ طَلَبَ الرَّئَاسَةَ هَلَكَ.
٤٩٩- عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِيَّاكَ وَ الرَّئَاسَةَ.

٥٠٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِيَّاكُمْ وَ هَؤُلَاءِ الرُّؤَسَاءَ الَّذِينَ يَتَرَأَّسُونَ فَوَ اللَّهُ مَا خَفَقَتِ النَّعَالُ خَلْفَ الرَّجُلِ إِلَّا هَلَكَ وَ أَهْلَكَ

٥٠١- عَنْ جُوَيْرِيَةَ بْنِ مُسْهَرٍ قَالَ: اشْتَدَّ خَلْفُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَقَالَ يَا جُوَيْرِيَةُ إِنَّهُ لَمْ يَهْلِكْ هَؤُلَاءِ الْحَمَقَى إِلَّا بِخَفَقِ النَّعَالِ خَلْفَهُمْ.
٥٠٢- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَلْعُونٌ مَنْ تَرَأَّسَ مَلْعُونٌ مَنْ هَمَّ بِهَا مَلْعُونٌ مَنْ حَدَّثَ نَفْسَهُ بِهَا.

٥٠٣- عَنْ أَبِي مِيَّاحٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَنْ أَرَادَ الرَّئَاسَةَ هَلَكَ.

٥٠٤- عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ الشَّامِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: لِي يَا أَبَا الرَّبِيعِ لَا تَطْلُبَنَّ الرَّئَاسَةَ وَ لَا تَكُنْ ذَنْبًا وَ لَا تَأْكُلِ النَّاسَ بِنَا فَيُفْقِرَكَ اللَّهُ.

٥٠٥- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: أَتَرَى لَا أَعْرِفُ خِيَارَكُمْ مِنْ شِرَارِكُمْ بَلَى وَ اللَّهُ إِنَّ شِرَارَكُمْ مِنْ أَحَبِّ أَنْ يُوْطَأَ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْتَهِسُهُ.

٢٢٦

۵۰- باب تحریم ریاست طلبی زمانی که به عدالت خود اطمینان نداشته باشی

۴۹۷- از امام رضا علیه السلام روایت است که ایشان نام شخصی را بُرد و فرمود: او ریاست را دوست دارد. سپس فرمود: دو گرگ وحشی شکاری در گله گوسفندی که چوپانهایش از آن جدا شده اند بر ضررتر نیستند از ریاست طلبی در دین مسلمان.

۴۹۸- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که طالب ریاست باشد هلاک می شود.

۴۹۹- ابو حمزه ثمالی گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: از ریاست طلبی بر حذر باش.

۵۰۰- عبدالله بن مُسکان گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: از این رؤسا

که به ریاست رسیده اند بر حذر باشید، سوگند به خدا که کفشها پشت سر کسی به صدا در نیامد جز اینکه آن شخص هلاک گشت و دیگران را نیز به هلاکت افکند.

۵۰۱- جویریة بن مُسهر گوید: به تندی در پشت سر امیر المؤمنین علیه السلام راه می رفتم

که حضرت به من فرمود: ای جویریة! این نادانان هلاک نگشته اند مگر به سبب صدای کفشها در پشت سرشان.

۵۰۲- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که [بدون داشتن صلاحیت] مهتر و رئیس

گردد ملعون است و کسی که برای ریاست همت گمارد و تلاش کند ملعون است و کسی که با خود درباره رئیس شدن سخن گوید ملعون است.

۵۰۳- ابی میّاح از پدرش روایت کرد که از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: کسی

که ریاست را قصد کند هلاک می گردد.

۵۰۴- ابی ربیع شامی از امام باقر علیه السلام روایت کرد که حضرت فرمود: ای ابا ربیع!

ریاست را طلب مکن و دنباله رو [رئیس] هم مباش و به بهانه ما اهل بیت از مردم مخور که خداوند بیچاره و فقیرت خواهد کرد.

۵۰۵- محمد بن مسلم گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: آیا می پنداری که

نیکان شما را از بدانتان باز نمی شناسم؟ آری سوگند به خدا بدترین شما کسی است که دوست دارد که در پشت سرش گام بردارند (پشت سرش راه بیفتند).

عَقِبُهُ إِنَّهُ لَا بُدَّ مِنْ كَذَابٍ أَوْ عَاجِزٍ الرَّأْيِ .

٥٠٦- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: وَأَمَّا قَوْلُكَ إِنَّ قَوْمِي كَانُوا لَهُمْ عَرِيفٌ فَهَلَكَ فَأَرَادُوا أَنْ يُعَرِّفُونِي عَلَيْهِمْ فَإِنْ كُنْتَ تَكْرَهُ الْجَنَّةَ وَتُبْغِضُهَا فَتَعَرَّفْ عَلَيْهِمْ يَأْخُذُ سُلْطَانٌ جَائِرٌ بِأَمْرِي مُسْلِمٌ فَيَسْفِكُ دَمَهُ فَتَشْرَكَ فِي دَمِهِ وَلَعَلَّكَ لَا تَنَالُ مِنْ دُنْيَاهُمْ شَيْئاً .

٥٠٧- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِيَّاكَ أَنْ تَتَرَأَّسَ فَيَضَعَكَ اللَّهُ وَإِيَّاكَ أَنْ تَسْتَأْكِلَ فَيَزِيدَكَ اللَّهُ فَقْرًا وَاعْلَمْ أَنَّكَ إِنْ تَكُنْ ذَنْبًا فِي الْخَيْرِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَكُونَ رَأْسًا فِي الشَّرِّ .

٥٠٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَا لَكُمْ وَلِلرِّئَاسَاتِ؟ إِنَّمَا الْمُسْلِمُونَ رَأْسٌ وَاحِدٌ إِيَّاكُمْ وَالرِّجَالُ فَإِنَّ الرِّجَالَ لِلرِّجَالِ مَهْلَكَةٌ .

٥٠٩- عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله قَالَ: لَا يُؤَمَّرُ أَحَدٌ عَلَى عَشْرَةِ فَمَا فَوْقَهُمْ إِلَّا جِيءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْلُولَةً يَدَاهُ فَإِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَكَعْنُفٌ وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا يَزِيدُ غُلًّا عَلَى غُلَّتِهِ .

٥١٠- عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله فِي حَدِيثِ الْمَنَاهِي قَالَ: أَلَا وَمَنْ تَوَلَّى عِرَافَةَ قَوْمٍ أَتَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَدَاهُ مَغْلُولَتَانِ إِلَى عُنُقِهِ فَإِنْ قَامَ فِيهِمْ بِأَمْرِ اللَّهِ أَطْلَقَهُ اللَّهُ وَإِنْ كَانَ ظَالِمًا هُوِيَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ .

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَتَّبِعُهُ

٢٢٨

٥١١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنْ قَدَرْتُمْ أَنْ لَا تُعَرِّفُوا فَاذْعَلُوا وَمَا عَلَيْكَ أَنْ لَمْ يُثْنِ النَّاسُ عَلَيْكَ وَمَا عَلَيْكَ أَنْ تَكُونَ مَذْمُومًا عِنْدَ

چنین کسی به ناچار یا دروغگو است و یا اندیشه‌اش ناتوان است.
۵۰۶- امام باقر علیه السلام فرمود: و اما اینکه می‌گویی: قوم من عریفی ^(۱) داشته‌اند که مرده و می‌خواهند مرا عریف قوم کنند، پس اگر از بهشت کراهِت داری و آن را دوست نداری پس عریف آنان شو. [در نتیجه اگر] سلطان ستمگر مرد مسلمانی را دستگیر کند و خونش را بریزد تو در خون او شریک خواهی بود و شاید به چیزی از دنیای آنان هم نرسی (بهره‌ای از دنیا نبری).

۵۰۷- امام سجّاد علیه السلام فرمود: بر حذر باش از اینکه طلب ریاست و مهتری کنی که خداوند تو را پایین می‌آورد و بر حذر باش از اینکه [مال دیگران را] بخوری که خداوند فقر و ناداری‌ات را افزون می‌کند و بدان که اگر در کار خیر دنباله‌رو باشی برای تو بهتر است از اینکه در کار شرّ سر (و پیشرو) باشی.

۵۰۸- امام صادق علیه السلام فرمود: شما را چه به ریاست‌ها؟ همانا مسلمانان به منزله یک تن هستند، بر حذر باشید از اینکه به سردمداران [ستمگر] نزدیک شوید زیرا آنان مردان [حقجو و حقگو] را به هلاکت می‌افکنند.

۵۰۹- پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ کس برده نفر یا بیشتر امیری و ریاست نمی‌کند مگر اینکه در روز قیامت با دستان غل و زنجیر شده آورده می‌شود پس اگر [در زمان ریاستش] نیکوکار بوده غل و زنجیر از او برداشته می‌شود و اگر بدکار بوده بر غل و زنجیرش افزوده می‌گردد.

۵۱۰- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود: که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در حدیث مناهی فرموده است: آگاه باشید که هر کس کارگزاری گروهی را به عهده گیرد در روز قیامت با دستانی به گردن زنجیر شده می‌آید پس اگر در بین آن گروه به دستور خدا قیام نموده باشد خداوند او را آزاد می‌سازد ولی اگر به ستم رفتار کرده باشد در آتش جهنم افکنده می‌شود و بد بازگشتگاهی است.

۵۱- باب استحباب اینکه کسی که دوری از مفاسد معاشرت با دیگران برای او دشوار است غالباً در خانه خود به حقوق برادران دینی رسیدگی کند.

۵۱۱- امام صادق علیه السلام فرمود: اگر می‌توانید که شناخته نشوید پس چنین کنید، و وقتی که تو در نزد خداوند پسندیده و ستوده‌ای، ثنا نکردن مردم بر تو، چه زیانی به تو می‌رساند و نکوهش نمودن مردم بر تو، چه ضرری برای تو دارد.

۱- عریف: کارگزار قوم یا رئیس قوم، شناسنده، مأمور شناسایی.

النَّاسِ إِذَا كُنْتَ عِنْدَ اللَّهِ مَحْمُوداً - إِلَى أَنْ قَالَ: - إِنْ قَدَرْتَ عَلَى أَنْ لَا تَخْرُجَ مِنْ بَيْتِكَ فافْعَلْ فَإِنَّ عَلَيْكَ فِي خُرُوجِكَ أَنْ لَا تَغْتَابَ وَلَا تَكْذِبَ وَلَا تَحْسُدَ وَلَا تُرَائِي وَلَا تَتَصَنَّعَ وَلَا تُدَاهِنَ ثُمَّ قَالَ: نِعَمَ صَوْمَعَةُ الْمُسْلِمِ بَيْتُهُ يَكْفُ فِيهِ بَصَرُهُ وَلِسَانُهُ وَنَفْسُهُ وَفَرْجُهُ.

٥١٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ لَهُ رَجُلٌ: جُعِلْتُ فِدَاكَ رَجُلٌ عَرَفَ هَذَا الْأَمْرَ لَزِمَ بَيْتَهُ وَلَمْ يَتَعَرَّفْ إِلَى أَحَدٍ مِنْ إِخْوَانِهِ قَالَ: كَيْفَ يَتَفَقَّهُ هَذَا فِي دِينِهِ؟

٥١٣- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ أَنَّهُ قَالَ: يَا هِشَامُ الصَّبْرُ عَلَى الْوَحْدَةِ عِلَامَةُ قُوَّةِ الْعَقْلِ فَمَنْ عَقَلَ عَنِ اللَّهِ اعْتَزَلَ أَهْلَ الدُّنْيَا وَالرَّاغِبِينَ فِيهَا وَرَغِبَ فِيمَا عِنْدَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ أُنْسَهُ فِي الْوَحْشَةِ وَصَاحِبَهُ فِي الْوَحْدَةِ وَغِنَاهُ فِي الْعَيْلَةِ وَمُعِزَّهُ مِنْ غَيْرِ عَشِيرَةٍ.

٥١٤- عَنِ الْفَضِيلِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: طُوبَى لِكُلِّ عَبْدٍ لَوْ مِمَّا عَرَفَ النَّاسَ قَبْلَ أَنْ يَعْرِفُوهُ.

٥١٥- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي حَدِيثٍ قَالَ: طُوبَى لِمَنْ لَزِمَ بَيْتَهُ وَ أَكَلَ كِسْرَتَهُ وَبَكَى عَلَى خَطِيئَتِهِ وَكَانَ مِنْ نَفْسِهِ فِي تَعَبٍ وَ النَّاسُ مِنْهُ فِي رَاحَةٍ.

٥١٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: ثَلَاثُ مُنْجِيَّاتٍ تَكْفُ لِسَانَكَ وَتَبْكِي عَلَى خَطِيئَتِكَ وَتَسْعُكَ بَيْتَكَ.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٢٣٠

تا آنجا که فرمود: - اگر می توانی که از خانه ات بیرون نروی چنین کن زیرا بر تو سزاوار است که در بیرون رفتنت به غیبت نیفتی و دروغ نگویی و حسد نورزی و ریا و خودنمایی نکنی و ظاهر سازی ننمایی و چاپلوسی نکنی، وه که خانه چه کنج عزلت خوبی برای مسلمان است که در آن جلو چشم و زبان و نفس و عورت خود را می گیرد [و آنها را از ارتکاب گناه باز می دارد].

۵۱۲- مردی به امام صادق علیه السلام عرض کرد: فدایت شوم، مردی از شیعیان هست که به امامت شما آگاه است ولی پیوسته در خانه اش می ماند و طالب شناخت هیچ یک از برادرانش نیست. حضرت فرمود: چنین کسی چگونه در دینش فهم پیدا می کند؟

۵۱۳- امام موسی بن جعفر علیه السلام در حدیثی طولانی فرمود: ای هشام! صبر نمودن بر تنهایی نشانه توانایی عقل است پس کسی که خداوند را درک کند از اهل دنیا و میل کنندگان به دنیا کناره گیری می کند و به آنچه که در نزد خداوند است رغبت و میل پیدا می کند و خداوند مونس و حشت او و همدم تنهایی او می شود و در هنگام فقر، غنای او به خداوند است و بدون اینکه قوم و قبیله ای داشته باشد خداوند عزت دهنده اوست.

۵۱۴- فضیل گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: خوشا به حال هر بنده نکوهش کننده [که نفس خویش را همواره بر دنیا طلبی ملامت کند] و پیش از آنکه مردم او را بشناسند مردم را بشناسد.

۵۱۵- امیر المؤمنین علیه السلام در حدیثی فرمود: خوشا به حال کسی که در خانه خود بماند و خرده نان خود را بخورد و بر گناهایش بگریزد و نفسش از او در سختی باشد و مردم از او در راحتی باشند.

۵۱۶- امام صادق علیه السلام از پدرانش و ایشان از علی علیه السلام روایت کنند که فرمود: سه چیز است که مایه نجات است: زیانت را نگاه داری و بر گناهت گریه کنی و خانه ات برای تو فراخ باشد [و به خاطر رفتار خود یا خانواده ات از خانه خود گریزان نباشی].

(مرحوم شیخ حرّ عاملی گوید: وجه جمع بین این اخبار و اخباری که از رهبانیت و بریدن از مردم نهی می کنند این است که اخبار این باب چنانکه در عنوان باب گذشت بر مواردی حمل می شود که دوری از مفاصد معاشرت با دیگران برای شخص دشوار است).

٥١٧- عَنْ يُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: وَيْلٌ لِلَّذِينَ يَخْتَلُونَ الدُّنْيَا بِالَّذِينَ وَيْلٌ لِلَّذِينَ يَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ وَيْلٌ لِلَّذِينَ يَسِيرُ الْمُؤْمِنُ فِيهِمْ بِالتَّقِيَّةِ أَبِي يَغْتَرُّونَ أَمْ عَلَيَّ يَجْتَرُّونَ؟ فَبِي حَلَفْتُ لَا تِيحَنَ لَهُمْ فِتْنَةٌ تَتْرُكُ الْحَلِيمَ مِنْهُمْ حَيْرَانٌ.

٥١٨- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ فِي آخِرِ خُطْبَةٍ خَطَبَهَا: وَمَنْ عَرَضَتْ لَهُ دُنْيَا وَآخِرَةٌ فَاخْتَارَ الدُّنْيَا وَتَرَكَ الْآخِرَةَ لَقِيَ اللَّهَ وَلَيْسَتْ لَهُ حَسَنَةٌ يَتَّقِي بِهَا النَّارَ وَمَنْ أَخَذَ الْآخِرَةَ وَتَرَكَ الدُّنْيَا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهُوَ عَنْهُ رَاضٍ.

ابواب جناد النفس وما يناسبه

٥١٩- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ: أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنْزَلَ كِتَابًا مِنْ كُتُبِهِ عَلَى نَبِيِّ مِنْ أَنْبِيَائِهِ وَفِيهِ أَنَّهُ سَيَكُونُ خَلْقٌ مِنْ خَلْقِي يَلْحَسُونَ الدُّنْيَا بِالَّذِينَ يَلْبَسُونَ مُسُوكَ الضَّأْنِ عَلَى قُلُوبِ كَقُلُوبِ الذُّئَابِ أَشَدَّ مَرَارَةً مِنَ الصَّبْرِ وَالسِّنْتُهُمْ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَأَعْمَالُهُمُ الْبَاطِنَةُ أَنْتَنُ مِنَ الْجَيْفِ أَبِي يَغْتَرُّونَ أَمْ إِيَّاي يُخَادِعُونَ أَمْ عَلَيَّ يَجْتَرُّونَ؟ فَبِعِزَّتِي حَلَفْتُ لَا تِيحَنَ لَهُمْ فِتْنَةٌ تَطَأُ فِي خِطَامِهَا حَتَّى تَبْلُغَ أَطْرَافَ الْأَرْضِ تَتْرُكُ الْحَلِيمَ مِنْهُمْ حَيْرَانٌ.

٢٣٢

۵۲- باب حرام بودن فریفتن [مردمان] دنیا به وسیله دین

۵۱۷- یونس بن ظبیان گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود که: همانا خداوند عزوجل می فرماید: وای بر کسانی که [مردمان] دنیا را به وسیله دین می فریبند و وای بر کسانی که مردمانی را که به عدل و داد فرمان می دهند می گشند و وای بر کسانی که مؤمن در میان آنان با حالت تقیه سیر می کند. آیا به خاطر [صبر و مدارای] من فریفته می گردند یا بر من دلیری می کنند؟ پس به خودم سوگند که برای آنان فتنه ای را مقدر می کنم که آن فتنه شخص بردبار را هم سرگشته و حیران می گرداند.

۵۱۸- رسول خدا صلی الله علیه و آله در آخرین خطبه ای که خواند فرمود: هر کس که دنیا و آخرت به او عرضه گردد و او دنیا را بر آخرت برگزیند خداوند را در حالتی دیدار خواهد کرد که هیچ حسنه ای که به وسیله آن از آتش دوزخ حفظ شود همراه او نیست ولی کسی که آخرت را برگزیند و دنیا را ترک کند خداوند را در روز قیامت در حالتی دیدار خواهد کرد که از وی خوشنود است.

۵۱۹- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش روایت فرمود: همانا که خداوند تبارک و تعالی کتابی از کتابهایش را بر پیامبری از پیامبرانش فرو فرستاد و در آن کتاب آورد که: به زودی گروهی از آفریدگان من پا به عرصه وجود خواهند گذارد که دنیا را به وسیله دین می لیسند و پوستهای میش را بر خود می پوشند ولی قلبهایی همچون قلب گرگها دارند دلهایی که از «صبر زرد» هم تلخ ترند و زیانهایشان شیرین تر از عسل و کردارهای پنهانی آنان بدو تر از مردار است آیا مرا فریب می دهند یا به من نیرنگ می زنند و یا اینکه بر من دلیری می کنند پس به عزتم سوگند می خورم که برای آنان فتنه ای را مقدر می کنم که مهارش رهاست تا آنجا که آن فتنه به اطراف و جوانب زمین می رسد و شخص بردبار را [نیز] سرگردان و حیران و می گذارد.

٥٢٠- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنَّمَا الْمُؤْمِنُ الَّذِي إِذَا غَضِبَ لَمْ يُخْرِجْهُ غَضَبُهُ مِنْ حَقٍّ وَإِذَا رَضِيَ لَمْ يَدْخِلْهُ رِضَاهُ فِي بَاطِلٍ وَإِذَا قَدَرَ لَمْ يَأْخُذْ أَكْثَرَ مِمَّا لَهُ.

٥٢١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: الْغَضَبُ يُفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ الْخَلُّ الْعَسَلَ.

٥٢٢- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: الْغَضَبُ مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ.

٥٢٣- عَنْ مُيسِرٍ قَالَ ذَكَرَ الْغَضَبُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَغْضَبُ فَمَا يَرْضَى أَبَدًا حَتَّى يَدْخُلَ النَّارَ فَأَيُّمَا رَجُلٍ غَضِبَ عَلَى قَوْمٍ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ مِنْ فَوْرِهِ ذَلِكَ فَإِنَّهُ يَذْهَبُ عَنْهُ رَجَزُ الشَّيْطَانِ وَأَيُّمَا رَجُلٍ غَضِبَ عَلَى ذِي رَحِمٍ فَلْيَذَنْ مِنْهُ فَلْيَمْسَهُ فَإِنَّ الرَّحِمَ إِذَا مُسَّتْ سَكَنَتْ.

٥٢٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وآله: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلِّمْنِي فَقَالَ: اذْهَبْ فَلَا تَغْضَبْ.

٥٢٥- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: مَنْ كَفَّ نَفْسَهُ عَنْ أَغْرَاضِ النَّاسِ أَقَالَ اللَّهُ نَفْسَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ كَفَّ غَضَبَهُ عَنِ النَّاسِ كَفَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَنْهُ عَذَابَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

٥٢٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله رَجُلٌ بَدَوِيٌّ فَقَالَ إِنِّي أَسْكُنُ الْبَادِيَةَ فَعَلِّمْنِي جَوَامِعَ الْكَلِمِ فَقَالَ: أَمُرُّكَ أَنْ لَا تَغْضَبَ فَأَعَادَ عَلَيْهِ الْأَغْرَابِيُّ الْمَسْأَلَةَ ثَلَاثَ

تَوَابِنُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٢٣٢

۵۳- باب وجوب آرام نمودن قوه غضب از اینکه موجب ارتکاب حرام شود و بیان آنچه که غضب را برطرف می‌کند.

۵۲۰- امام صادق علیه السلام فرمود: به درستی که مؤمن کسی است که در هنگام خشم، خشمش او را از حق بیرون نبرد و در هنگام خوشنودی، خوشنودی‌اش وی را به باطل داخل نکند و در هنگام قدرت و توانایی بیش از آنچه که متعلق به خود اوست را نگیرد.

۵۲۱- امام صادق علیه السلام روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: خشم ایمان را تباه می‌کند همچنانکه سرکه باعث تباهی و فساد عسل می‌گردد.

۵۲۲- امام صادق علیه السلام فرمود: خشم کلید هر بدی است.

۵۲۳- میسر گوید: در نزد امام باقر علیه السلام سخن از خشم به میان آمد، حضرت فرمود: همانا [گاه باشد که] مرد خشمگین می‌شود و هرگز خوشنود نمی‌شود مگر اینکه داخل دوزخ شود. پس هر مردی که بر قومی خشم گرفت اگر در حالت ایستاده است سریعاً بنشیند زیرا این نشستن، پلیدی شیطان را از او می‌زداید و هر مردی که بر خویشاوند خود خشمگین شد باید به او نزدیک شود و با او تماس حاصل کند زیرا اگر با خویشاوند تماس حاصل شود آرامش پیدا می‌کند.

۵۲۴- امام صادق علیه السلام فرمود: مردی به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عرض کرد: ای رسول خدا! چیزی به من بیاموز، حضرت فرمود: برو و خشمگین مشو.

۵۲۵- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: کسی که خود را از [ریختن] آبروی مردمان نگهداری کند خداوند نیز در روز قیامت از [عذاب] او خودداری می‌کند و کسی که خشمش را از مردمان باز دارد خداوند تبارک و تعالی در روز قیامت عذابش را از وی باز می‌دارد.

۵۲۶- امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود: از پدرم شنیدم که فرمود: مردی بیابانی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: من در بیابان زندگی می‌کنم به من سخنی بیاموز که الفاظ آن اندک و معانی آن بسیار باشد. حضرت فرمود: تو را امر می‌کنم که خشمگین نشوی. پس آن بیابان نشین سؤال خود را تا سه مرتبه تکرار کرد

مَرَّاتٍ حَتَّى رَجَعَ الرَّجُلُ إِلَى نَفْسِهِ فَقَالَ: لَا أَسْأَلُ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَ هَذَا
مَا أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَّا بِالْخَيْرِ قَالَ وَكَانَ أَبِي يَقُولُ: أَيُّ شَيْءٍ
أَشَدُّ مِنَ الْغَضَبِ؟ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَغْضَبُ فَيَقْتُلُ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ وَ
يَقْذِفُ الْمُحْصَنَةَ.

٥٢٧- عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ: عَلَّمَنِي عِظَةً أَتَعْظُ
بِهَا فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
عَلَّمَنِي عِظَةً أَتَعْظُ بِهَا فَقَالَ: انْطَلِقْ فَلَا تَغْضَبْ ثُمَّ عَادَ إِلَيْهِ فَقَالَ انْطَلِقْ
فَلَا تَغْضَبْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

٥٢٨- عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَمَّنْ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ كَفَّ
غَضَبَهُ سَتَرَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ.

٥٢٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ﷺ قَالَ: مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَةِ فِيمَا نَاجَى اللَّهُ بِهِ
مُوسَى ﷺ يَا مُوسَى: أَمْسِكْ غَضَبَكَ عَمَّنْ مَلَكَتْكَ عَلَيْهِ أَكْفُ
عَنْكَ غَضَبِي.

٥٣٠- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ﷺ: الْغَضَبُ مَمْحَقَةٌ لِقَلْبِ الْحَكِيمِ وَقَالَ: مَنْ
لَمْ يَمْلِكْ غَضَبَهُ لَمْ يَمْلِكْ عَقْلَهُ.

٥٣١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ﷺ قَالَ: إِنَّ هَذَا الْغَضَبَ جَمْرَةٌ مِنَ الشَّيْطَانِ
تُوقَدُ فِي قَلْبِ ابْنِ آدَمَ وَإِنْ أَحَدُكُمْ إِذَا غَضِبَ اخْمَرَتْ عَيْنَاهُ وَ
انْتَفَخَتْ أَوْدَاجُهُ وَدَخَلَ الشَّيْطَانُ فِيهِ فَإِذَا خَافَ أَحَدُكُمْ ذَلِكَ مِنْ
نَفْسِهِ فَلْيَلْزِمِ الْأَرْضَ فَإِنَّ رِجْزَ الشَّيْطَانِ لَيَذْهَبُ عَنْهُ عِنْدَ ذَلِكَ.

٥٣٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ﷺ قَالَ: مَنْ كَفَّ غَضَبَهُ عَنِ النَّاسِ كَفَّ اللَّهُ عَنْهُ
عَذَابَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

٥٣٣- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ ﷺ قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقَوْمٍ

أَبَوَانِ جِهَادِ الْفُتُوحِ وَمَا يَنْبَغِي

٢٣٦

تا اینکه آن مرد به خود بازگشت و با خود گفت: دیگر پس از این چیزی نمی‌پرسم زیرا رسول خدا ﷺ جز به خیر مرا دستور نداده است. امام صادق ﷺ فرمود: پدرم می‌فرمود: چه چیزی از غضب کردن سخت‌تر و بدتر است؟ زیرا شخص غضب می‌کند و در نتیجه نفی را که خداوند آن را محترم دانسته می‌کشد و یا در حالت غضب، به زن شوهردار نسبت ناروا می‌دهد.

۵۲۷- عبدالاعلی گوید: به امام صادق ﷺ عرض کردم: مرا موعظه‌ای بیاموز تا از آن اندرز گیرم و عبرت پذیرم. حضرت فرمود: مردی به خدمت رسول خدا ﷺ آمد و همین درخواست را از ایشان نمود و رسول خدا ﷺ فرمود: برو و خشمناک مشو. سپس آن مرد تا سه مرتبه درخواست خود را تکرار نمود و حضرت نیز در هر بار فرمود: برو و خشمگین مشو.

۵۲۸- سیف بن عمیره از کسی که از امام صادق ﷺ شنیده بود روایت کند که حضرت فرمود: کسی که جلو خشمش را بگیرد خداوند نقصها و کاستی‌های او را می‌پوشاند.

۵۲۹- امام باقر ﷺ فرمود: در کتاب تورات در ضمن رازگویی خداوند با حضرت موسی ﷺ آمده است: ای موسی! جلو خشمش را درباره کسی که تو را صاحب اختیار او گردانیده‌ام بگیر تا من نیز خشمم را از تو باز دارم.

۵۳۰- امام صادق ﷺ فرمود: خشم، قلب شخص حکیم را تباه می‌کند و فرمود: کسی که مالک خشم خود نباشد مالک عقل خود نیست.

۵۳۱- امام باقر ﷺ فرمود: همانا این خشم، پاره آتشی از شیطان است که در قلب فرزند آدم افروخته می‌شود و همانا کسی از شما آنگاه که خشمگین می‌شود چشمانش سرخ و رگهایش بر آمده می‌شود و شیطان در درون او وارد می‌گردد پس هرگاه یکی از شما درباره خود از این حالت خشم ترسان باشد به زمین بنشیند زیرا پلیدی شیطان در این هنگام از وجود او می‌رود.

۵۳۲- امام باقر ﷺ فرمود: کسی که خشمش را از مردمان باز دارد خداوند نیز در روز قیامت عذابش را از او باز می‌دارد.

۵۳۳- امام محمد باقر ﷺ فرمود: رسول خدا ﷺ به گروهی گذر کرد

يَتَشَايَلُونَ حَجَرًا فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقَالُوا: نَخْتَبِرُ أَشَدَّنَا وَ أَقْوَانَا فَقَالَ: أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِأَشَدِّكُمْ وَ أَقْوَاكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: أَشَدُّكُمْ وَ أَقْوَاكُمْ الَّذِي إِذَا رَضِيَ لَمْ يُدْخِلْهُ رِضَاةً فِي إِثْمٍ وَ لَا بَاطِلٍ وَ إِذَا سَخِطَ لَمْ يُخْرِجْهُ سَخِطُهُ مِنْ قَوْلِ الْحَقِّ وَ إِذَا مَلَكَ لَمْ يَتَعَاطَ مَا لَيْسَ لَهُ بِحَقٍّ.

٥٣٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ الْحَوَارِيُّونَ لِعِيسَى عليه السلام: أَيُّ الْأَشْيَاءِ أَشَدُّ؟ قَالَ: أَشَدُّ الْأَشْيَاءِ غَضَبُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ. قَالُوا: بِمَا نَنْتَقِي غَضَبَ اللَّهِ؟ قَالَ: بِأَنْ لَا تَغْضَبُوا. قَالُوا: وَمَا بَدْءُ الْغَضَبِ؟ قَالَ: الْكِبَرُ وَ التَّجَبُّرُ وَ مُحَقَرَةُ النَّاسِ.

٥٣٥- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَنْ كَفَّ نَفْسَهُ عَنْ أَعْرَاضِ النَّاسِ كَفَّ اللَّهُ عَنْهُ عَذَابَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ مَنْ كَفَّ غَضَبَهُ عَنِ النَّاسِ أَقَالَهُ اللَّهُ نَفْسَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

٥٣٦- عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام أَنَّهُ ذَكَرَ عِنْدَهُ الْغَضَبُ فَقَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَغْضَبُ حَتَّى مَا يَرْضَى أَبَدًا وَ يَدْخُلُ بِذَلِكَ النَّارَ فَأَيُّمَا رَجُلٍ غَضِبَ وَ هُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فَإِنَّهُ سَيَذْهَبُ عَنْهُ رِجْسُ الشَّيْطَانِ وَ إِنْ كَانَ جَالِسًا فَلْيَقُمْ وَ أَيُّمَا رَجُلٍ غَضِبَ عَلَى ذِي رَحِمٍ فَلْيَقُمْ إِلَيْهِ وَ لِيَذُنْ مِنْهُ وَ لِيَمَسَّهُ فَإِنَّ الرَّحِمَ إِذَا مَسَّتِ الرَّحِمَ سَكَتَتْ.

٥٣٧- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ يَسْتَكْمِلُ خِصَالَ الْإِيمَانِ الَّذِي إِذَا رَضِيَ لَمْ يُدْخِلْهُ رِضَاةً فِي بَاطِلٍ وَ إِذَا غَضِبَ لَمْ يُخْرِجْهُ غَضَبُهُ مِنَ الْحَقِّ وَ إِذَا قَدَرَ لَمْ يَتَعَاطَ مَا لَيْسَ لَهُ.

که سنگی را بلند کرده و حمل می کردند، حضرت فرمود: این چیست؟ عرض کردند: با این کار مقاوم ترین و قوی ترین مان را می آزمایشیم. حضرت فرمود: آیا شما را خبردار سازم که مقاوم ترین و قوی ترین شما کیست؟ عرض کردند: آری ای رسول خدا. حضرت فرمود: مقاوم ترین و توانا ترین شما کسی است که هرگاه خوشنود باشد خوشنودی اش او را به گناه و باطل نیفکند و هرگاه خشمگین باشد خشمش او را از گفتن حق بیرون نبرد و هرگاه استیلا و تسلط پیدا کند چیزی را که حق او نیست به ناحق نگیرد.

۵۳۴- امام صادق علیه السلام فرمود: حواریون به حضرت عیسی علیه السلام عرض کردند: سخت ترین چیز چیست؟ حضرت فرمود: سخت ترین چیزها خشم خدای عزوجل است. عرض کردند: به چه وسیله ای از خشم خدا در امان باشیم؟ فرمود: به اینکه بر دیگران خشم مگیرید. عرض کردند: آغاز و نقطه شروع خشم چیست؟ فرمود: خود بزرگ بینی و تکبر و کوچک شمردن مردمان.

۵۳۵- امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که خود را از [ریختن] آبروی مردمان باز دارد خداوند عذاب روز قیامت را از او باز خواهد داشت و کسی که خشمش را از مردم نگاه دارد خداوند در روز قیامت او را حفظ می کند.

۵۳۶- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش روایت کند که در نزد ایشان درباره غضب سخن به میان آمد و ایشان فرمود: همانا [گاه باشد که] مرد خشمگین می شود تا جایی که هرگز خشمش فرو نمی نشیند و خوشنود نمی شود و به خاطر آن به دوزخ داخل می گردد پس هر مردی که در حال ایستاده به خشم آمد باید بنشیند زیرا در این صورت به زودی پلیدی شیطان از او بیرون می رود و اگر نشسته بود باید بایستد و هر مردی که بر خویشاوند خود خشم گرفت باید به سوی او رود و به او نزدیک شود و با او تماس گیرد زیرا خویشاوند هنگامی که خویشاوند خود را لمس کند آرامش می یابد.

۵۳۷- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سه چیز هست که هرکس این سه چیز در او باشد خصلتهای ایمان را به صورت کامل دارا گشته است: اینکه کسی در هنگام خوشنودی، خوشنودی اش او را در باطل وارد نکند و اینکه در هنگام خشم، خشمش او را از حق بیرون نبرد و اینکه در هنگام قدرت و توانایی چیزی را که از آن او نیست به ناحق نگیرد.

٥٤- باب وخبوب ذكر الله عند الغضب

٥٣٨- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى بَعْضِ أَنْبِيَائِهِ يَا ابْنَ آدَمَ اذْكُرْنِي فِي غَضَبِكَ اذْكُرْكَ فِي غَضَبِي لَا أُمَحِّقَكَ فِيمَنْ أُمَحِّقُ وَارْضَ بِي مُتَّصِراً فَإِنَّ انْتِصَارِي لَكَ خَيْرٌ مِنْ انْتِصَارِكَ لِنَفْسِكَ.

أَبُو بَكْرٍ جَبَادُ النَّفْسِ وَ مَا يَنْتَظِرُهُ

٥٣٩- وَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ زَادَ: وَإِذَا ظَلِمْتَ بِمَظْلَمَةٍ فَارْضَ بِانْتِصَارِي لَكَ فَإِنَّ انْتِصَارِي لَكَ خَيْرٌ مِنْ انْتِصَارِكَ لِنَفْسِكَ.

٥٤٠- عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ فِي التَّوْرَةِ مَكْتُوباً يَا ابْنَ آدَمَ اذْكُرْنِي حِينَ تَغْضَبُ اذْكُرْكَ عِنْدَ غَضَبِي فَلَا أُمَحِّقَكَ فِيمَنْ أُمَحِّقُ وَإِذَا ظَلِمْتَ بِمَظْلَمَةٍ فَارْضَ بِانْتِصَارِي لَكَ فَإِنَّ انْتِصَارِي لَكَ خَيْرٌ مِنْ انْتِصَارِكَ لِنَفْسِكَ.

٥٥- باب تخريم الحسد وخبوب

اجتنابه ذون الغبطة

٥٤١- قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَأْتِي بِأَدْنَى بَادِرَةٍ فَيَكْفُرُ وَ إِنَّ الْحَسَدَ لَيَأْكُلُ الْإِيمَانَ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ.

٥٤٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْحَسَدَ لَيَأْكُلُ الْإِيمَانَ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ.

٢٢٠

۵۴- باب وجوب یاد کردن خداوند در هنگام خشم

۵۳۸- امام صادق علیه السلام فرمود: خدای عزوجل به یکی از پیامبرانش وحی فرستاد که: ای فرزند آدم! مرا در هنگام خشمیت یاد کن تا من نیز تو را در هنگام خشمم یاد کنم و تو را در زمره کسانی که نابودشان می سازم نابود نگردانم و به اینکه من انتقامت را از دشمنت بستانم راضی و خوشنود باش زیرا انتقام گیری من برای تو بهتر است از اینکه خودت دست بکار شوی و انتقام خود از وی بستانی.

۵۳۹- و در حدیث دیگری اضافه نموده است که: و هرگاه مورد ستمی قرار گرفتی به انتقام گیری من از آن ستمکار خوشنود باش زیرا انتقامی که من به نفع تو می گیرم بهتر از انتقامی است که تو خود می گیری.

۵۴۰- اسحاق بن عمار گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: همانا در تورات نوشته شده است که: ای فرزند آدم! مرا در هنگام خشمیت به یاد آور تا تو را در هنگام خشمم به یاد آورم پس تو را در زمره هلاک شوندهگان به هلاکت نمی رسانم و هرگاه مورد ستمی قرار گرفتی به انتقام من از دشمنت خوشنود باش زیرا انتقامی که من به نفع تو از وی می کشم بهتر از انتقامی است که تو خود می گیری.

۵۵- باب حرام بودن حسد و وجوب دوری از حسد

و عدم حرمت غبطه

۵۴۱- امام باقر علیه السلام فرمود: همانا [گاه باشد که] مرد کوچکترین تندی و تیزی خشم را به جای می آورد و در نتیجه کارش به کفر می انجامد و همانا حسد ایمان را می خورد همچنانکه آتش هیزم را می خورد.

۵۴۲- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا که حسد ایمان را می خورد چنانکه آتش هیزم

را می خورد.

٥٤٣- عَنْ دَاوُدَ الرَّقِّي قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: اتَّقُوا اللَّهَ وَ
لَا يَحْسُدْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا.

٥٤٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كَادَ الْفَقْرُ أَنْ
يَكُونَ كُفْرًا وَكَادَ الْحَسَدُ أَنْ يَغْلِبَ الْقَدَرَ.

٥٤٥- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: آفَةُ الدِّينِ الْحَسَدُ وَالْعُجْبُ وَالْفَخْرُ.

٥٤٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ
جَلَّ لِمُوسَى بْنِ عِمْرَانَ: يَا ابْنَ عِمْرَانَ لَا تَحْسُدَنَّ النَّاسَ عَلَى مَا
آتَيْتَهُمْ مِنْ فَضْلِي وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى ذَلِكَ وَلَا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ فَإِنَّ
الْحَاسِدَ سَاحِطٌ لِنِعْمَتِي صَادٌّ لِقَسَمِي الَّذِي قَسَمْتُ بَيْنَ عِبَادِي وَ مَنْ
يَكُ كَذَلِكَ فَلَسْتُ مِنْهُ وَلَيْسَ مِنِّي.

٥٤٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَغِيبُ وَلَا يَحْسُدُ وَ
الْمُنَافِقُ يَحْسُدُ وَلَا يَغِيبُ.

٥٤٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: ثَلَاثَةٌ لَمْ يَنْجُ مِنْهَا نَبِيٌّ فَمَنْ دُونَهُ
التَّفَكُّرُ فِي الْوَسْوَسةِ فِي الْخَلْقِ وَالطَّيْرَةِ وَالْحَسَدُ إِلَّا أَنْ الْمُؤْمِنَ لَا
يَسْتَعْمِلُ حَسَدَهُ.

٥٤٩- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ
لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: يَا عَلِيُّ أَنْهَاكَ عَنْ ثَلَاثٍ خِصَالِ الْحَسَدِ وَالْحِرْصِ وَ
الْكِبَرِ.

٥٥٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: أَصُولُ الْكُفْرِ ثَلَاثَةٌ الْحِرْصُ وَ
الِاسْتِكْبَارُ وَالْحَسَدُ.

٥٥١- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الْأَمَمِ قَبْلَكُمْ الْبَغْضَاءُ وَالْحَسَدُ.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

۵۴۳- داود رقی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: از خدا بترسید و کسی از شما بر دیگری حسد نرزد.

۵۴۴- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: نزدیک است که فقر به کفر بیانجامد و نزدیک است که حسد بر قضا و قدر چیره شود.

۵۴۵- امام صادق علیه السلام فرمود: آفت دینداری حسد و خودبینی و فخر فروشی است.

۵۴۶- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند عزوجل به حضرت موسی بن عمران علیه السلام فرمود: ای پسر عمران! بر مردم به آنچه که من از فضل خود به آنان داده‌ام حسد مبر و بر داشته‌های آنان چشم مدوز و نفست را در پی آنها نفرست زیرا شخص حسود بر نعمت من خشمگین و ناخشنود است و از آن قسمتی که بین بندگانم روا داشته‌ام روی گردان است و کسی که چنین باشد نه من از آن اویم و نه او از برای من است.

۵۴۷- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا مؤمن غبطه ^(۱) می خورد ولی حسد نمی ورزد و منافق حسد می ورزد ولی غبطه نمی خورد.

۵۴۸- امام صادق علیه السلام فرمود: سه چیز است که هیچ پیامبر و پایین تر از پیامبری از آن سه چیز خلاصی ندارد: یکی اندیشیدن در تحریکات شیطانی درباره امر آفرینش و دیگری فال بد زدن و دیگری حسد، جز اینکه مؤمن حسدش را اعمال نمی کند.

۵۴۹- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که: در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است که: ای علی! تو را از داشتن سه خصلت نهی می کنم: حسد ورزیدن و حرص و خود بزرگ بینی.

۵۵۰- امام صادق علیه السلام فرمود: ریشه‌های کفر سه چیز است: حرص و بزرگ منشی نمودن و حسد ورزیدن.

۵۵۱- امام رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: درد امت‌های پیشین به شما هم سرایت کرده است که آن درد دشمنی نمودن و حسد ورزیدن است.

۱- غبطه: آرزو بردن به نیکیی حال و نعمت و سعادت که دیگران دارند بدون آرزوی زوال آن نعمت از آنان.

٥٥٢- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: حَسَدُ الصَّدِيقِ مِنْ سُقْمِ الْمَوَدَّةِ.

٥٥٣- وَقَالَ عليه السلام: صِحَّةُ الْجَسَدِ مِنْ قِلَّةِ الْحَسَدِ.

٥٥٤- عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله ذَاتَ يَوْمٍ لِأَصْحَابِهِ: أَلَا إِنَّهُ قَدْ دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الْأَمَمِ مِنْ قَبْلِكُمْ وَهُوَ الْحَسَدُ لَيْسَ بِخَالِقِ الشَّعْرِ لَكِنَّهُ خَالِقُ الدِّينِ وَ يُنْجِي فِيهِ أَنْ يَكُفَّ الْإِنْسَانُ يَدَهُ وَ يَخْزُنَ لِسَانَهُ وَ لَا يَكُونَ ذَا غِمَرٍ عَلَى أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ.

٥٥٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: رُفِعَ عَنْ أُمَّتِي تِسْعَةُ أَشْيَاءَ الْخَطَا وَالنِّسْيَانُ وَ مَا أَكْرَهُوا عَلَيْهِ وَ مَا لَا يَعْلَمُونَ وَ مَا لَا يُطِيقُونَ وَ مَا اضْطُرُّوا إِلَيْهِ وَ الْحَسَدُ وَ الطَّيْرَةُ وَ التَّفَكُّرُ فِي الْوَسْوَسةِ فِي الْخَلْقِ مَا لَمْ يَنْطِقُوا بِشَفَةِ.

٥٥٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: رُفِعَ عَنْ أُمَّتِي أَرْبَعُ خِصَالٍ خَطُوهَا وَ نِسْيَانُهَا وَ مَا أَكْرَهُوا عَلَيْهِ وَ مَا لَمْ يُطِيقُوا وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَ لَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَ لَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ﴾ وَ قَوْلُهُ: ﴿إِنَّا مِنْ أَكْرَهٍ وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ﴾.

٥٥٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: وَضِعَ عَنْ أُمَّتِي

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْفَاسُهُ

٢٤٤

۵۵۲- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: حسد ورزیدن دوست، ناشی از ناسالم بودن دوستی است.

۵۵۳- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: سلامت بدن نشانه کمی حسد است.

۵۵۴- علی بن جعفر از برادرش موسی بن جعفر علیه السلام و ایشان از پدرش و ایشان از جدش روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله روزی به اصحابش فرمود: آگاه باشید که مرض امتهای گذشته به شما نیز سرایت کرده و آن مرض حسد است این مرض موی را نمی سترد (نمی تراشد) بلکه دین را می تراشد و چیزی که در حال حسد نجات بخش است این است که آدمی دستش را [از تجاوز به محسود] باز دارد و زبانش را نگاه دارد و نسبت به برادر مؤمن خود کینه نداشته باشد.

۵۶- باب برخی از خصلتهایی که مورد عفو و بخشش قرار گرفته اند

۵۵۵- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از امت من [عقوبت بر] نه چیز برداشته شده است: خطا و فراموشی و کاری که بر انجام آن مجبور شوند و آنچه که نمی دانند و آنچه که از توان و طاقت آنان بیرون است و آنچه که در حال اضطرار انجام می دهند و حسد [تا زمانی که در دل باشد و آن را اعمال نکنند] و فال بد زدن و تفکر در اندیشه های پریشان در امر آفرینش تا زمانی که بر زبان نیاورند [و در حد فکر باقی بماند].

۵۵۶- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از امت من [عقوبت بر] چهار خصلت برداشته شده است: خطای آنان و فراموش نمودنشان و آنچه که بر انجام آن مجبور می شوند و آنچه که طاقت آن را ندارند و گفتار خداوند عزوجل همین است که می فرماید: «ای پروردگار ما! اگر فراموش کردیم یا به خطا رفتیم ما را مواخذه مکن. ای پروردگار ما! بار آنگونه که بر پیشینیان ما حمل نمودی بر ما حمل مکن و آنچه را که طاقت و توان آن را نداریم بر گرده ما مگذار»^(۱) و گفتار خدا که می فرماید: «مگر کسی که مجبور شده است در حالی که قلبش به ایمان آرمیده است»^(۲).

۵۵۷- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از امت من [عقوبت بر]

تَسْعُ خِصَالِ الْخَطَا وَالنُّشْيَانُ وَمَا لَا يَعْلَمُونَ وَمَا لَا يُطِيقُونَ وَمَا
اضْطَرُّوا إِلَيْهِ وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ وَالطَّيْرَةُ وَالْوَسْوَسةُ فِي التَّفَكُّرِ
فِي الْخَلْقِ وَالْحَسَدُ مَا لَمْ يَظْهَرْ بِلِسَانٍ أَوْ يَدٍ .

٥٧- بَابُ تَحْذِيرِ الْغَضَبِ عَلَى غَيْرِ الْحَقِّ

٥٥٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ تَعَصَّبَ أَوْ تُعَصَّبَ لَهُ فَقَدْ خَلَعَ
رِبْقَةَ الْإِيمَانِ مِنْ عُنُقِهِ.

٥٥٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ
حَبَّةٌ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ عَصَبِيَّةٍ بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ أَغْرَابِ الْجَاهِلِيَّةِ.

٥٦٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ تَعَصَّبَ عَصَبَهُ اللَّهُ بِعِصَابَةٍ
مِنْ نَارٍ.

٥٦١- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: لَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ حَمِيَّةٌ غَيْرُ
حَمِيَّةِ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَ ذَلِكَ حِينَ أَسْلَمَ غَضَباً لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وآله
فِي حَدِيثِ السَّلَى الَّذِي أُلْقِيَ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله.

٥٦٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْمَلَائِكَةَ كَانُوا يَحْسَبُونَ أَنَّ
إِبْلِيسَ مِنْهُمْ وَكَانَ فِي عِلْمِ اللَّهِ أَنَّهُ لَيْسَ مِنْهُمْ فَاسْتَخْرَجَ مَا فِي نَفْسِهِ
بِالْحَمِيَّةِ وَالْغَضَبِ وَ قَالَ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ .

٥٦٣- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ السُّتَّةَ بِالسُّتَّةِ الْعَرَبِ
بِالْعَصَبِيَّةِ وَ الدَّهَاقِينَ بِالْكِبَرِ وَ الْأَمْرَاءَ بِالْجَوْرِ وَ الْفُقَهَاءَ بِالْحَسَدِ وَ
التُّجَّارَ بِالْخِيَانَةِ وَ أَهْلَ الرِّسَالَةِ بِالْجَهْلِ .

٥٦٤- سُئِلَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام عَنِ الْعَصَبِيَّةِ فَقَالَ: الْعَصَبِيَّةُ الَّتِي

بَوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

نه خصلت برداشته شده است: خطا و فراموشی و آنچه که نمی دانند و آنچه که طاقتش را ندارند و آنچه که در حال اضطراب انجام می دهند و آنچه که بر انجام آن مجبور می شوند و فال بد زدن و اندیشه های پریشان در امر آفرینش و حسد تا زمانی که آثار حسد بر زبان یا دست آشکار نگردد.

۵۷- باب حرمت تعصب ورزیدن درباره امور ناحق

۵۵۸- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که از چیزی طرفداری مصرّانه و نابجا کند یا اینکه از جانب دیگران به نفع او طرفداری نابجا شود [و او خوشنود باشد] محققاً که ریسمان ایمان را از گردن خویش باز کرده است.

۵۵۹- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس در دلش به اندازه دانه ای خردل تعصب کورکورانه و نابجا باشد خداوند در روز قیامت او را با اعراب زمان جاهلیت بر می انگیزد.

۵۶۰- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که تعصب و طرفداری کورکورانه و نابجا بورزد خداوند او را به دستاری از آتش می پیچد.

۵۶۱- امام سجّاد علیه السلام فرمود: هیچ حمیت و خشمی داخل بهشت نمی شود بجز خشمی که حمزه بن عبدالمطلب اعمال نمود و آن در زمانی بود که در جریان انداخته شدن بچه دان گوسفند بر سر مبارک پیامبر صلی الله علیه و آله از طرف مشرکین، حضرت حمزه به خشم آمد و اسلام آورد.

۵۶۲- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا فرشتگان می پنداشتند که ابلیس از آنان است ولی در علم خداوند ابلیس از فرشتگان نبود و او به خاطر غیرت نابجا و خشم، آنچه را که در درون داشت بیرون ریخت و گفت: خدایا تو مرا از آتش آفریدی و آدم را از گِل [بنابراین من از او برترم و در مقابل او سجده نمی کنم].

۵۶۳- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: همانا خداوند شش گروه را به خاطر شش خصلت عذاب می کند: عرب را به خاطر تعصب نابجا و رؤسا را به خاطر تکبر و خود بزرگ بینی و امیران را به خاطر ستمکاری و دانشمندان را به خاطر حسد و بازرگانان را به خاطر خیانت و ناراستی و روستائیان را به خاطر نادانی.

۵۶۴- از امام سجّاد علیه السلام درباره تعصب سؤال شد. حضرت فرمود: آن تعصبی که

يَأْتُمُّ عَلَيْهَا صَاحِبُهَا أَنْ يَرَى الرَّجُلَ شِرَارَ قَوْمِهِ خَيْرًا مِنْ خِيَارِ قَوْمِ
آخَرِينَ وَ لَيْسَ مِنَ الْعَصِيَّةِ أَنْ يُحِبَّ الرَّجُلُ قَوْمَهُ وَ لَكِنْ مِنَ
الْعَصِيَّةِ أَنْ يُعَيِّنَ الرَّجُلُ قَوْمَهُ عَلَى الظُّلْمِ .

٥٦٥- عَنْ الْعَمِّيِّ رَفَعَهُ قَالَ: مَنْ تَعَصَّبَ حَشَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ
أَعْرَابِ الْجَاهِلِيَّةِ .

٥٦٦- عَنْ حُكَيْمٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ أَذْنَى الْإِلْحَادِ قَالَ: إِنَّ
الْكِبْرَ أَذْنَاهُ .

٥٦٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْعِزُّ رِذَاءُ اللَّهِ وَ
الْكِبْرُ إِزَارُهُ فَمَنْ تَنَاوَلَ شَيْئًا مِنْهُ أَكْبَهُ اللَّهُ فِي جَهَنَّمَ .

٥٦٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الْكِبْرُ رِذَاءُ اللَّهِ فَمَنْ نَارَعَ اللَّهَ شَيْئًا
مِنْ ذَلِكَ أَكْبَهُ اللَّهُ فِي النَّارِ .

٥٦٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَا: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ فِي
قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ .

٥٧٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الْكِبْرُ رِذَاءُ اللَّهِ وَ الْمُتَكَبَّرُ يُنَارِعُ اللَّهَ
رِذَاءً .

٥٧١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ فِي جَهَنَّمَ لَوَادِيًا لِلْمُتَكَبِّرِينَ يُقَالُ
لَهُ سَقَرُ شَكَا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ شِدَّةَ حَرِّهِ وَ سَأَلَهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَأْذَنَ لَهُ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْفَاسُ

دارنده آن گناهکار است این است که مردی بدان قوم خود را بهتر از خوبان قوم دیگران بیندارد اما اینکه مردی قوم خود را دوست بدارد از تعصب نیست بلکه تعصب آن است که مردی قوم خود را بر انجام ستم یاری کند.

۵۶۵- عقی از معصوم علیه السلام روایت کند که: کسی که تعصب نابجا داشته باشد خداوند در روز قیامت او را با اعراب زمان جاهلیت محشور خواهد ساخت.

۵۸- باب تحریم خود بزرگ بینی

۵۶۶- حکیم گوید: از امام صادق علیه السلام درباره پایین ترین درجه کفر و بی دینی پرسیدم. حضرت فرمود: همانا پایین ترین درجه کفر تکبر ورزیدن است.

۵۶۷- امام صادق علیه السلام روایت کند که: امام باقر علیه السلام فرمود: ارجمندی بالا پوش خدا و بزرگ منشی زیر پوش اوست پس هر کس چیزی از آن دو را برای خود برگیرد خداوند او را به رو در آتش جهنم می افکند.

۵۶۸- امام صادق علیه السلام فرمود: بزرگ منشی بالا پوش خداست پس کسی که با خداوند در این باره به کشمکش برخیزد خداوند او را به رو در آتش خواهد افکند.

۵۶۹- از امام باقر و امام صادق علیه السلام روایت است که: کسی که در قلبش به اندازه ذره ای کبر و خود بزرگ بینی باشد به بهشت وارد نمی شود.

۵۷۰- امام باقر علیه السلام فرمود: کبر و بزرگ منشی بالا پوش خداوند است و کسی که تکبر می ورزد با خداوند درباره آن به کشمکش بر می خیزد.

۵۷۱- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا که در جهنم صحرائی برای متکبران است که به آن «سَقَر» گفته می شود که این صحرا از شدت گرمایش به خداوند عزوجل

شکایت می کند و از خداوند درخواست می کند که به او اجازه دهد که

أَنْ يَتَنَفَّسَ فَتَنَفَّسَ فَأَحْرَقَ جَهَنَّمَ .

٥٧٢- عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقِدٍ عَنْ أَخِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ:
إِنَّ الْمُتَكَبِّرِينَ يُجْعَلُونَ فِي صُورِ الذَّرِّ تَتَوَطَّوهُمْ النَّاسُ حَتَّى يَفْرُغَ
اللَّهُ مِنَ الْحِسَابِ .

٥٧٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَفِي رَأْسِهِ حَكَمَةٌ وَ
مَلَكٌ يُمْسِكُهَا فَإِذَا تَكَبَّرَ قَالَ لَهُ: اتَّضِعْ وَضَعَكَ اللَّهُ فَلَا يَزَالُ أَعْظَمَ
النَّاسِ فِي نَفْسِهِ وَأَصْغَرَ النَّاسِ فِي أَعْيُنِ النَّاسِ وَإِذَا تَوَاضَعَ رَفَعَهَا
اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ قَالَ لَهُ: انْتَعِشْ نَعَشَكَ اللَّهُ فَلَا يَزَالُ أَصْغَرَ النَّاسِ
فِي نَفْسِهِ وَأَرْفَعَ النَّاسِ فِي أَعْيُنِ النَّاسِ .

٥٧٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّتِهِ لِأَصْحَابِهِ قَالَ: وَإِيَّاكُمْ وَالْ
عَظَمَةَ وَالْكَبِيرَ فَإِنَّ الْكَبِيرَ رِذَاءُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَمَنْ نَارَعَ اللَّهَ رِذَاءَهُ
قَصَمَهُ اللَّهُ وَأَذَلَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

٥٧٥- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَا أَحَدٌ مِنْ
وُلْدِ آدَمَ إِلَّا وَنَاصِيَّتُهُ بِيَدِ مَلِكٍ فَإِنْ تَكَبَّرَ جَذَبَهُ بِنَاصِيَّتِهِ إِلَى الْأَرْضِ
ثُمَّ قَالَ لَهُ: تَوَاضِعْ وَضَعَكَ اللَّهُ وَإِنْ تَوَاضَعَ جَذَبَهُ بِنَاصِيَّتِهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ
ارْفَعْ رَأْسَكَ رَفَعَكَ اللَّهُ وَلَا وَضَعَكَ بِتَوَاضِعِكَ لِلَّهِ .

٥٧٦- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ لِإِبْلِيسَ كُحُلًا وَ
لَعُوقًا وَسَعُوطًا فَكُحْلُهُ النَّعَاسُ وَلَعُوقُهُ الْكَذِبُ وَسَعُوطُهُ الْكِبَرُ .

٥٧٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: ثَلَاثَةٌ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ ثَانِي عَطْفِهِ وَ
مُسْبِلُ إِزَارِهِ خِيَلَاءَ وَالْمُنْفَقُ سِلْعَتُهُ بِالْإِيمَانِ وَالْكَبِيرُ إِنَّ الْكَبِيرِيَاءَ لِلَّهِ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

٢٥٠

نَفْسِ بکشد پس چون نَفَس می کشد جهنم شعله ور می گردد.

۵۷۲- داود بن فرقد از برادرش روایت کند که گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: همانا افراد متکبر در روز قیامت به صورت مورچه در می آیند و مردم آنان را پایمال می کنند تا اینکه خداوند از حساب خلائق فارغ شود.

۵۷۳- امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ بنده ای نیست جز اینکه در سر او دهانه و لگامی هست که فرشته ای آن را نگاهداشته است پس هرگاه بنده ای تکبر نماید آن فرشته به وی می گوید (نفرین کند): فرود آی که خداوند تو را فرومایه و پست کند، پس او پیوسته در نفس خودش خود را بلند مرتبه ترین مردم می داند در حالی که در چشم مردمان کوچکترین مردم است. و هنگامی که تواضع و فروتنی نماید خداوند عزوجل او را بلند مرتبه می گرداند سپس فرشته به او می گوید (دعا می کند): فراز آی که خداوند تو را بلند مرتبه گرداند، پس وی پیوسته در درون خود خود را کوچکترین مردم می داند در حالی که در چشم مردمان بلند پایه ترین مردم است.

۵۷۴- امام صادق علیه السلام در سفارشی به اصحابش فرمود: از بزرگی نمودن و کبر بر حذر باشید زیرا بزرگ منشی بالاپوش خداوند عزوجل است پس کسی که در بزرگ منشی با خداوند به کشمکش برخیزد خداوند او را در هم می شکند و در روز قیامت وی را خوار می سازد.

۵۷۵- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش روایت کند که: همانا علی علیه السلام فرمود: هیچکس از فرزندان آدم نیست جز اینکه موی پیشانی اش در دست فرشته ای است پس اگر تکبر ورزد وی را با موی پیشانی اش به زمین می کشد سپس به او می گوید: فروتن باش، خدا فرودت آورد. و اگر فروتنی کند موی پیشانی اش را می کشد سپس به او می گوید: سرت را بلند کن، خدا تو را بالا برد و تو را به خاطر فروتنی ات فرود نیاورد.

۵۷۶- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: همانا شیطان سرمه ای دارد [که در چشم می ریزد] و داروی لبسیدنی دارد [که در دهان می ریزد] و دارویی دارد که در بینی می ریزد. اما سرمه او چرت زدن است و داروی لبسیدنی او دروغ است و دارویی که در بینی مردمان می ریزد کبر و بزرگی نمودن است.

۵۷۷- امام صادق علیه السلام فرمود: سه گروهند که خداوند به آنها نظر [رحمت] نمی افکند: یکی آنکه متکبرانه روی خود را از دیگران بر می گرداند و دیگری آنکه از روی تکبر جامه بلند خویش بر زمین می کشد و دیگری آنکه کالای خود را با سوگند خوردن و بزرگی نمودن رواج می دهد. همانا بزرگ منشی مخصوص خداست که پروردگار جهانیان است.

رَبِّ الْعَالَمِينَ .

٥٧٨- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: الْكِبَرُ مَطَايَا النَّارِ .

٥٧٩- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي خَلْقِ الذَّرِّ فِي صُورِ النَّاسِ يُوطَّئُونَ حَتَّى يَفْرُغَ اللَّهُ مِنْ حِسَابِ خَلْقِهِ ثُمَّ يُسَلَكُ بِهِمْ إِلَى النَّارِ يُسْقَوْنَ مِنْ طِينَةِ خَبَالٍ مِنْ عَصَاةِ أَهْلِ النَّارِ .

٥٨٠- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَكْثَرُ أَهْلِ جَهَنَّمَ الْمُتَكَبِّرُونَ .

٥٨١- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَيَّ وَ أَقْرَبَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَجْلِساً أَحْسَنُكُمْ خُلُقاً وَ أَشَدُّكُمْ تَوَاضُعاً وَ إِنَّ أْبَعَدَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ الثَّرَثَارُونَ وَ هُمُ الْمُسْتَكْبِرُونَ .

٥٨٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَاقَةٌ لَا تُسَبِّقُ فَسَابِقَ أَغْرَابِنَا بِنَاقَتِهِ فَسَبَقَهَا فَكَتَّابَ لِذَلِكَ الْمُسْلِمُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّهَا تَسْرِفُ وَ حَقُّ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يَرْتَفِعَ شَيْءٌ إِلَّا وَضَعَهُ اللَّهُ .

٥٨٣- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَ لَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَا يُزَكِّيهِمْ وَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ شَيْخٌ زَانٍ وَ مَلِكٌ جَبَّارٌ وَ مُقِلٌّ مُخْتَالٌ .

٥٨٤- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا مِنْ أَحَدٍ يَتَّبِعُهُ إِلَّا مِنْ ذِلَّةٍ يَجِدُهَا فِي نَفْسِهِ .

٥٨٥- وَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَا مِنْ رَجُلٍ تَكَبَّرَ أَوْ

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

٢٥٢

۵۷۸- امام باقر علیه السلام فرمود: کبر و بزرگی نمودن [به منزله] مرکبی است که سوارِ خود را به سوی آتش می‌برد.

۵۷۹- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: افراد متکبر در روز قیامت به صورت انسانهایی به کوچکی مورچه محسوس می‌گردند و مردم آنان را پایمال می‌کنند تا وقتی که خداوند از حساب خلق فارغ گردد سپس آنان به سوی آتش روانه می‌شوند و از چرک تن دوزخیان که عصاره اهل دوزخ است به آنان نوشانده می‌شود.

۵۸۰- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بیشترین اهل جهنم متکبران هستند.

۵۸۱- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش و ایشان از پدران گرامی خود روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا دوست داشتنی‌ترین شما در نزد من و نزدیکترین شما به من در روز قیامت کسی است که اخلاقش نیکوتر و فروتنی‌اش بیشتر باشد و همانا دورترین شما از من در روز قیامت یاوه‌گویان که همان خود خواهانند می‌باشند.

۵۸۲- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله ماده شتری [تندرو] داشت که شتری بر او پیشی نمی‌گرفت پس [روزی] در مسابقه با شتر عربی از شتر آن عرب عقب ماند، مسلمین از این واقعه افسرده خاطر شدند پس رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا این شتر ماده خود را برتر شمرد^(۱) و بر خداوند سزاوار است که هیچ چیزی خود را برتر از دیگری نشمرد جز اینکه خداوند او را فرود آورد.

۵۹- باب حرام بودن تکبر و لاف زدن و بزرگ منشی

۵۸۳- امام باقر علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سه گروهند که خداوند با آنان سخن نگوید و در روز قیامت به آنان نظر نمی‌کند و آنان را پاک نمی‌گرداند و عذاب دردناکی برای آنان می‌باشد: یکی پیرمرد زناکار و دیگری پادشاه ستمگر و دیگری فقیر متکبر.

۵۸۴- امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ کسی نیست که لاف بزرگی بزند مگر به خاطر ذلتی که در نفس خود می‌یابد.

۵۸۵- و در حدیث دیگری از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: هیچ مردی نیست که تکبر بورزد یا

۱- شاید شتر رسول خدا صلی الله علیه و آله خود را به خاطر تندرو بودن یا به خاطر شتر پیامبر بودن از دیگر شتران برتر می‌دانسته.

تَجَبَّرَ إِلَّا لِلذِّلَّةِ يَجِدُهَا فِي نَفْسِهِ .

٥٨٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: الْكِبَرُ قَدْ يَكُونُ فِي شِرَارِ النَّاسِ مِنْ كُلِّ جَنْسٍ وَ الْكِبَرُ رِذَاءُ اللَّهِ فَمَنْ نَارَعَ اللَّهَ رِذَاءَهُ لَمْ يَزِدْهُ إِلَّا سَفَالًا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وآله مَرَّ فِي بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِينَةِ وَ سَوْدَاءُ تَلْقَطُ السَّرَقِينَ فَقِيلَ لَهَا: تَنَحَّيْ عَنْ طَرِيقِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله فَقَالَتْ: إِنَّ الطَّرِيقَ لَمَعْرُضٌ فَهَمَّ بِهَا بَعْضُ الْقَوْمِ أَنْ يَتَنَاوَلَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: دَعُوهَا فَإِنَّهَا جَبَّارَةٌ .

٥٨٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي وَصِيَّتِهِ لِأَصْحَابِهِ أَنَّهُ قَالَ: وَإِيَّاكُمْ وَ التَّجَبُّرَ عَلَى اللَّهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّ عَبْدًا لَمْ يُبْتَلِ بِالتَّجَبُّرِ عَلَى اللَّهِ إِلَّا تَجَبَّرَ عَلَى دِينِ اللَّهِ فَاسْتَقِيمُوا لِلَّهِ وَ لَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ أَجَارَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكُمْ مِنَ التَّجَبُّرِ عَلَى اللَّهِ .

٥٨٨- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَيُبْغِضُ الْبَيْتَ اللَّحْمِ وَ اللَّحْمُ السَّمِينُ فَقَالَ لَهُ بَعْضُ أَصْحَابِنَا: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّا لَنُحِبُّ اللَّحْمَ وَ مَا تَخْلُو بُيُوتُنَا عَنْهُ فَكَيْفَ ذَلِكَ فَقَالَ: لَيْسَ حَيْثُ تَذْهَبُ إِنَّمَا الْبَيْتُ اللَّحْمُ الَّذِي تُؤْكُلُ لُحُومُ النَّاسِ فِيهِ بِالْغَيْبَةِ وَ أَمَّا اللَّحْمُ السَّمِينُ فَهُوَ الْمُتَجَبَّرُ الْمُتَكَبِّرُ الْمُخْتَالُ فِي مِشِيَّتِهِ .

٥٨٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْجَبَّارُونَ أَبْعَدُ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

٥٩٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ فِي جَهَنَّمَ لَجَبَلًا يُقَالُ لَهُ الصَّعْدَاوُ إِنَّ فِي الصَّعْدَاوِ لَوَادِيًا يُقَالُ لَهُ سَقَرٌ وَ إِنَّ فِي سَقَرٍ لَجُبًّا يُقَالُ لَهُ هَبْهَبٌ كُلَّمَا كُشِفَ غِطَاءُ ذَلِكَ الْجَبِّ ضَجَّ أَهْلُ النَّارِ مِنْ حَرِّهِ ذَلِكَ مَنَازِلُ الْجَبَّارِينَ .

تَوَارِثَ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٢٥٢

خود را بزرگ بشمرد مگر به خاطر ذلتی که در نفس خود می‌یابد.

۵۸۶- راوی گوید از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: کبر در وجود بدترین گسان از هر جنسی می‌باشد و کبر بالا پوش خداوند است پس هر کس در آن با خداوند به ستیز پردازد جز پستی و فرومایگی چیزی بر او افزوده نمی‌گردد. همانا که رسول خدا صلی الله علیه و آله از یکی از کوچه‌های مدینه عبور می‌کرد و زنی سیاه سرگین حیوانات را از روی زمین جمع می‌کرد. به آن زن گفته شد: از جلو راه رسول خدا صلی الله علیه و آله به کنار رو. زن گفت: کوچه پهن و عریض است. برخی از اطرافیان پیامبر قصد کنار زدن زن را نمودند. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: او را واگذارید زیرا او متکبر و سرکش است.

۵۸۷- امام صادق علیه السلام در توصیه به اصحابش فرمود: از تکبر و سرکشی نمودن در برابر خداوند بر حذر باشید و بدانید که هیچ بنده‌ای گرفتار تکبر و ورزیدن بر خدا نمی‌شود جز اینکه بر دین خدا تکبر ورزیده است پس به خاطر خدا پایداری کنید و عقب‌گرد نکنید که زیانکار می‌گردید، خداوند ما و شما را از تکبر و ورزیدن بر خدا برهاند.

۵۸۸- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا خداوند تبارک و تعالی خانه پر گوشت و شخص پر گوشت چاق را دشمن می‌دارد. راوی گوید: یکی از اصحاب ما به حضرت عرض کرد: ای پسر رسول خدا! ما هم گوشت را دوست داریم و خانه‌های ما از گوشت خالی نیست پس چگونه است؟ [آیا این گفته شما شامل ما هم می‌شود؟] حضرت فرمود: اینگونه نیست که تو می‌پنداری بلکه مراد از «خانه پر گوشت» خانه‌ای است که در آن گوشت مردمان با غیبت نمودن آنان خورده می‌شود و مراد از «پر گوشت چاق» سرکش متکبر است که در راه رفتنش با خود پسندی راه می‌رود.

۵۸۹- امام صادق علیه السلام فرمود: دورترین مردم از خداوند عزوجل در روز قیامت سرکشان متکبر هستند.

۵۹۰- امام باقر علیه السلام فرمود: همانا در جهنم کوهی است که به آن «صَعْدَا» گفته می‌شود و در آن کوه دره‌ای است که به آن «سَقَر» گویند و به راستی که در آن دره چاهی است که آن را «هَبْهَب» گویند که هرگاه در آن چاه برداشته شود اهل دوزخ از گرمای آن به ناله و فریاد آیند، آن چاه منزلگاه متکبران است.

٥٩١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ مَشَى فِي الْأَرْضِ اخْتِيَالًا لَعْنَتُهُ الْأَرْضُ وَمَنْ تَحْتَهَا وَمَنْ فَوْقَهَا.

٥٩٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَيْلٌ لِمَنْ يَخْتَالُ فِي الْأَرْضِ يُعَانِدُ جَبَّارَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ.

٥٩٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ فِي السَّمَاءِ مَلَكَئِن مَّوَكَّلِينَ بِالْعِبَادِ فَمَنْ تَجَبَّرَ وَضَعَاهُ.

٥٩٤- عَنْ بَشِيرِ النَّبَالِ قَالَ: كُنَّا مَعَ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الْمَسْجِدِ إِذْ مَرَّ عَلَيْنَا أَسْوَدٌ وَهُوَ يَنْزِعُ فِي مَشْيِهِ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّهُ الْجَبَّارُ قُلْتُ: إِنَّهُ سَائِلٌ قَالَ: إِنَّهُ جَبَّارٌ وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَمْشِي مَشْيَةً كَأَنَّ عَلَى رَأْسِهِ الطَّيْرَ لَا يَسْبِقُ يَمِينُهُ شِمَالَهُ.

٥٩٥- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَوْصَى رَجُلًا مِنْ بَنِي تَمِيمٍ فَقَالَ لَهُ: إِيَّاكَ وَإِسْبَالَ الْإِزَارِ وَالْقَمِيصِ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنَ الْمَخِيلَةِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمَخِيلَةَ.

٥٩٦- وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا حَادَى الْكَعْبَيْنِ مِنَ الثُّوبِ فِي النَّارِ.

٥٩٧- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ثَلَاثٌ إِذَا كُنَّ فِي الرَّجُلِ فَلَا تَخْرُجُ أَنْ تَقُولَ إِنَّهَا فِي جَهَنَّمَ الْبَذَاءُ وَالْخِيَلَاءُ وَالْفَخْرُ.

٥٩٨- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنَ الْكِبْرِ قَالَ: فَاسْتَرْجَعْتُ فَقَالَ: مَا لَكَ تَسْتَرْجِعُ؟ فَقُلْتُ: لِمَا سَمِعْتُ مِنْكَ فَقَالَ: لَيْسَ حَيْثُ تَذْهَبُ إِلَّا مَا

۵۹۱- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس با تکبر بر روی زمین گام بردارد زمین و آنچه در زیر و زیر آن است او را لعنت می کنند.

۵۹۲- امام باقر علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: وای به حال کسی که با حالت تکبر بر روی زمین گام بردارد چنین کسی با خدای آسمانها و زمین به دشمنی پرداخته است.

۵۹۳- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا در آسمان دو فرشته هستند که بر بندگان گمارده شده اند پس هر کسی که تکبر ورزد فرودش می آورند.

۵۹۴- بشیر نبال گوید: همراه با امام باقر علیه السلام در مسجد بودیم که سیاهی بر ما گذر نمود در حالی که با گردن فرازی و کشیدن اندام راه می رفت امام باقر علیه السلام فرمود: او متکبر است. عرض کردم: او سائلی بیش نیست [و سائل چگونه می تواند متکبر باشد؟!]. حضرت فرمود: او متکبر است [زیرا اینگونه راه رفتن، راه رفتن متکبران است] و فرمود: امام سجاده علیه السلام چنان راه می رفت گویی که بر سر او پرنده ای نشسته است، در راه رفتن جانب راستش بر چپش پیشی نمی گرفت.

۵۹۵- امام باقر علیه السلام فرمود: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مردی از بنی تمیم را توصیه می فرمود که: از فرو گذاردن شلوار و جامه [به گونه ای که متکبرانه بر زمین کشیده شود] بر حذر باش زیرا این کار ناشی از تکبر است و خداوند تکبر را دوست نمی دارد.

۵۹۶- امام صادق علیه السلام فرمود: آنچه از جامه که محاذی و برابر دو غوزک پا برسد (جایگاهش) در آتش است.

۵۹۷- امام صادق علیه السلام فرمود: سه خصلت هست که هرگاه آن سه در کسی باشد اگر بگویی آن خصلتها جهنمی است گناهکار نیستی: یکی بدزبانی و هرزه گویی و دیگری تکبر و دیگری فخر فروشی و به خود نازیدن.

۶۰- باب حد تکبر و بزرگ منشی حرام

۵۹۸- محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام یا امام صادق علیه السلام روایت کند که: کسی که در قلبش به اندازه دانه ای خردل کبر و بزرگ منشی باشد به بهشت وارد نمی شود. راوی گوید: با شنیدن این سخن، من استرجاع نمودم (یعنی «اَنَا لِلَّهِ وَ اَنَا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ» گفتم) حضرت فرمود: چرا استرجاع می کنی؟ عرض کردم: به خاطر سخنی که از شما شنیدم. حضرت فرمود: اینگونه که تو منی پنداری نیست بلکه

أَعْنِي الْجُحُودَ إِنَّمَا هُوَ الْجُحُودُ.

٥٩٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ الْكِبَرُ أَنْ تَغْمِصَ النَّاسَ وَتَسْفَهُ الْحَقَّ.

٦٠٠- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنْ أُعْظِمَ الْكِبَرُ غَمِصَ الْخَلْقِ وَسَفَهُ الْحَقَّ قُلْتُ وَ مَا غَمِصَ الْخَلْقِ وَ سَفَهُ الْحَقَّ قَالَ: يَجْهَلُ الْحَقَّ وَ يَطْعُنُ عَلَى أَهْلِهِ فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ نَارَعَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ رِذَاءً.

٦٠١- عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ مَا الْكِبَرُ؟ قَالَ عليه السلام: أَعْظَمُ الْكِبَرِ أَنْ تَسْفَهُ الْحَقَّ وَ تَغْمِصَ النَّاسَ قُلْتُ: وَ مَا سَفَهُ الْحَقَّ قَالَ: يَجْهَلُ الْحَقَّ وَ يَطْعُنُ عَلَى أَهْلِهِ.

٦٠٢- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنِّي أَكُلُ الطَّعَامَ الطَّيِّبَ وَ أَشُمُّ الرَّائِحَةَ الطَّيِّبَةَ وَ أَرْكُبُ الدَّابَّةَ الْفَارِهَةَ وَ يَتَّبِعُنِي الْعُلَامُ فَتَرَى فِي هَذَا شَيْئاً مِنَ التَّجَبُّرِ فَلَا أَفْعَلُهُ فَأُطْرَقَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا الْجَبَّارُ الْمَلْعُونُ مَنْ غَمِصَ النَّاسَ وَ جَهِلَ الْحَقَّ قَالَ عُمَرُ فَقُلْتُ: أَمَّا الْحَقُّ فَلَا أَجْهَلُهُ وَ الْغَمِصُ لَا أَذْرِي مَا هُوَ قَالَ: مَنْ حَقَرَ النَّاسَ وَ تَجَبَّرَ عَلَيْهِمْ فَذَلِكَ الْجَبَّارُ.

٦٠٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ مَنْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبَرٍ وَ لَا يَدْخُلُ النَّارَ مَنْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنْ الرَّجُلَ لَيَلْبَسُ الثَّوْبَ أَوْ يَرْكُبُ الدَّابَّةَ فَيَكَادُ يُعْرِفُ مِنْهُ الْكِبَرُ فَقَالَ: لَيْسَ بِذَلِكَ إِنَّمَا الْكِبَرُ انْكَارُ الْحَقِّ وَ الْإِيْمَانُ الْإِقْرَارُ بِالْحَقِّ.

٦٠٤- عَنْ أَحَدِهِمَا يَعْنِي أَبَا جَعْفَرٍ وَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبَرٍ قَالَ: قُلْتُ: إِنَّا

تَوَاتُرُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

٢٥٨

مراد من انکار و بی اعتقادی است (یعنی کبری که از روی انکار کبریایی خداوند و بی اعتقادی باشد).

۵۹۹- امام صادق علیه السلام فرمود: کبر آن است که مردمان را خوار و کوچک بشمری و حق را ناچیز بدانی.

۶۰۰- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا بزرگترین کبر، کوچک شمردن مردم و ناچیز دانستن حق است - راوی گوید: عرض کردم: معنای این سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله چیست؟ امام صادق علیه السلام فرمود: یعنی از حق بی خبر باشد و از خانواده و خاندان خود بدگویی کند. پس کسی که چنین کند با خداوند عزوجل بر سر کبریایی اش به ستیز برخاسته است.

۶۰۱- عبدالاعلیٰ گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم که: کبر چیست؟ فرمود: بزرگترین کبر آن است که حق را ناچیز و مردمان را کوچک بشمری، عرض کردم: ناچیز شمردن حق چیست؟ فرمود: یعنی حق را نداند و بر خاندان خود افترا بزند.

۶۰۲- محمد بن عمر بن یزید از پدرش روایت کند که: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: همانا من غذای پاکیزه می خورم و بوی های خوش می بویم و بر چهارپای خرامنده سوار می شوم و نوکر پشت سر من راه می افتد پس آیا شما در این امور چیزی از تکبر می بینید تا آنها را به جای نیاورم؟ امام صادق علیه السلام قدری سکوت فرموده و سر به زیر افکند سپس فرمود: همانا آن متکبر که ملعون است کسی است که مردم را کوچک شمارد و از حق بی خبر باشد. عمر گوید: عرض کردم: اما من نسبت به حق نادان نیستم ولی کوچک شمردن مردم را نمی دانم یعنی چه؟ حضرت فرمود: کسی که مردم را کوچک بشمرد و بر آنان تکبر ورزد (خود را از آنان بالاتر و برتر بداند) چنین کسی متکبر است.

۶۰۳- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که به اندازه دانه ای از خردل کبر و بزرگ منشی در قلبش باشد هرگز به بهشت وارد نمی شود و کسی که در قلبش به اندازه دانه ای از خردل ایمان باشد دوزخ نمی گردد - راوی گوید: عرض کردم: فدایت شوم همانا [گاه باشد که] مرد جامه ای [فاخر] بر تن می پوشد یا اینکه بر مرکبی [رهوار] سوار می شود پس [در این حالت] نزدیک است که از [هیبت] او کبر و بزرگ منشی فهمیده شود [آیا چنین کسی به بهشت وارد نمی شود؟] حضرت فرمود: اینگونه نیست بلکه کبر انکار نمودن حق و ایمان اعتراف نمودن به حق است.

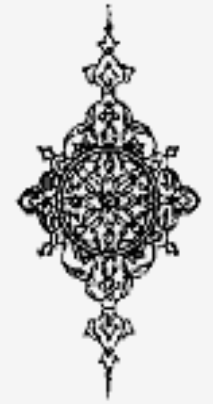
۶۰۴- از امام باقر یا امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: کسی که در دلش به اندازه خردلی کبر باشد به بهشت وارد نمی شود - راوی گوید: - عرض کردم:

نَلْبَسُ الثُّوبَ الْحَسَنَ فَيَدْخُلُنَا الْعُجْبُ فَقَالَ: إِنَّمَا ذَلِكَ فِيمَا بَيْنَهُ وَ
بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ .

ابواب جهاد النفس و ما يتناسبه

٢٤٠

٦٠٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ حُبُّ الدُّنْيَا .
٦٠٦- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سُئِلَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام أَيُّ
الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: مَا مِنْ عَمَلٍ بَعْدَ مَعْرِفَةِ اللَّهِ وَ مَعْرِفَةِ رَسُولِ
اللَّهِ صلى الله عليه وآله أَفْضَلَ مِنْ بُغْضِ الدُّنْيَا فَإِنَّ لِدَلِكْ شُعْبًا كَثِيرَةً وَ لِلْمَعَاصِي
شُعْبًا فَأَوَّلُ مَا عُصِيَ اللَّهُ بِهِ الْكِبَرُ إِلَى أَنْ قَالَ ثُمَّ الْحِرْصُ ثُمَّ الْحَسَدُ وَ
هِيَ مَعْصِيَةُ ابْنِ آدَمَ حَيْثُ حَسَدَ أَخَاهُ فَقَتَلَهُ فَتَشَعَّبَ مِنْ ذَلِكَ حُبُّ
النِّسَاءِ وَ حُبُّ الدُّنْيَا وَ حُبُّ الرِّئَاسَةِ وَ حُبُّ الرَّاحَةِ وَ حُبُّ الْكَلَامِ وَ
حُبُّ الْعُلُوِّ وَ الشَّرْوَةِ فَصِرْنُ سَبْعَ خِصَالٍ فَاجْتَمَعْنَ كُلُّهُنَّ فِي حُبِّ
الدُّنْيَا فَقَالَ الْأَنْبِيَاءُ وَ الْعُلَمَاءُ بَعْدَ مَعْرِفَةِ ذَلِكَ حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ
خَطِيئَةٍ وَ الدُّنْيَا دُنْيَا وَإِنْ دُنْيَا بِلَاغٌ وَ دُنْيَا مَلْعُونَةٌ .

٦٠٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: فِي مُنَاجَاةِ مُوسَى عليه السلام يَا مُوسَى إِنَّ
الدُّنْيَا دَارُ عُقُوبَةٍ عَاقَبْتُ فِيهَا آدَمَ عِنْدَ خَطِيئَتِهِ وَ جَعَلْتُهَا مَلْعُونَةً
مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا مَا كَانَ فِيهَا لِي يَا مُوسَى إِنَّ عِبَادِي الصَّالِحِينَ
زَهَدُوا فِي الدُّنْيَا بِقَدْرِ عِلْمِهِمْ وَ سَائِرَ الْخَلْقِ رَغِبُوا فِيهَا بِقَدْرِ
جَهْلِهِمْ وَ مَا مِنْ أَحَدٍ عَظَمَهَا فَقَرَّتْ عَيْنُهُ بِهَا وَ لَمْ يُحَقِّرْهَا أَحَدٌ إِلَّا
انْتَفَعَ بِهَا .

٦٠٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ .

همانا جامه‌ای نیکو به بر می‌کنیم پس دچار عجب و خودبینی می‌شویم [آیا این حالت، مانع بهشت رفتن ماست؟] حضرت فرمود: [خیر] بلکه این حالت بین شخص و خدای عزوجل است [و موجب پایمال شدن حق دیگران نیست].

۶۱- باب تحریم دوستی دنیا و وجوب دشمن داشتن دنیا

۶۰۵- امام صادق علیه السلام فرمود: سر هر گناهی دوستی دنیا است.

۶۰۶- محمد بن مسلم گوید: از امام سجّاد علیه السلام پرسیده شد که کدامیک از کارها برتر و با فضیلت‌تر است؟ فرمود: پس از معرفت خدا و رسولش هیچ کاری با فضیلت‌تر از دشمن داشتن دنیا نیست زیرا دنیا دارای شعبه‌هایی است و گناهان نیز شعبه‌ها و شاخه‌هایی دارند، پس اولین گناهی که به وسیله آن خداوند مورد نافرمانی قرار گرفت کبر و بزرگ منشی بود سپس حرص و سپس حسد، و حسد گناه فرزند آدم بود آنجا که به برادر خود حسد ورزید و او را به قتل رساند پس گناهی که از حسد منشعب می‌شوند عبارتند از: دوستی زنان و دوستی دنیا و ریاست طلبی و راحت طلبی و علاقه به حرف زدن و برتری جویی و دوستی مال و ثروت پس اینها هفت خصلت‌اند که همگی در دوستی دنیا جمع شده‌اند پس پیامبران و دانشمندان پس از شناخت آن فرموده‌اند که: دوستی دنیا سر هر گناهی است و دنیا دو گونه است: یکی دنیایی که در حد کفایت و بسندگی است و دیگری دنیایی که مورد لعن و دوری از رحمت خداوند است.

۶۰۷- امام صادق علیه السلام فرمود: در رازگویی خداوند با حضرت موسی علیه السلام آمده است که: ای موسی! همانا که دنیا سرای عقوبت و شکنجه است، در همین دنیا آدم را به خاطر خطایش عقوبت نمودم و دنیا را مستحق لعن گرداندم و هر چه در دنیاست ملعون است بجز آنچه که برای من است. ای موسی! همانا بندگان شایسته من به اندازه علم و آگاهی خود به دنیا بی‌رغبتند و دیگران به اندازه نادانی شان به دنیا میل دارند و هیچکس نیست که دنیا را بزرگ شمرده باشد و دنیا مایه روشنی چشم او شود و هیچکس دنیا را کوچک نشمرده است جز اینکه از آن بهره‌مند گردیده است.

۶۰۸- امام صادق علیه السلام فرمود: دوستی دنیا سر هر گناهی است.

٦٠٩- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَحَبَّ دُنْيَاهُ أَضَرَّ بِآخِرَتِهِ.

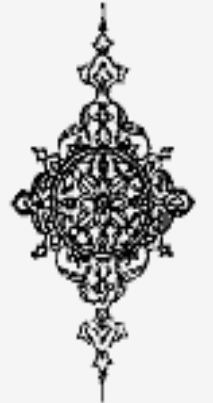
٦١٠- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا فَقَالَ:
﴿وَيَحْكُ حَرَامَهَا فَتَنَكَّبَهُ﴾.

٦١١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ زَهَدَ فِي الدُّنْيَا أَثْبَتَ اللَّهُ الْحِكْمَةَ فِي قَلْبِهِ وَانْطَقَ بِهَا لِسَانُهُ وَبَصَرُهُ عُيُوبَ الدُّنْيَا دَاءَهَا وَدَوَاءَهَا وَأَخْرَجَهُ مِنْهَا سَالِمًا إِلَى دَارِ السَّلَامِ.

وَرَوَاهُ الصَّدُوقُ فِي ثَوَابِ الْأَعْمَالِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ لَمْ يَسْتَحْيِ مِنْ طَلَبِ الْمَعَاشِ خَفَّتْ مَثْوُونَتُهُ وَرَخَا بَالُهُ وَنُعِمَ عِيَالُهُ وَزَهَدَ فِي الدُّنْيَا وَذَكَرَ مِثْلَهُ

٦١٢- عَنْ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ: مَا سَمِعْتُ بِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ كَانَ أَزْهَدَ مِنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ﷺ إِلَّا مَا بَلَغَنِي عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ قَالَ: وَكَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ﷺ إِذَا تَكَلَّمَ فِي الزُّهْدِ وَعَظَّ أَبْكَى مَنْ يَحْضُرْتَهُ قَالَ أَبُو حَمْزَةَ: وَقَرَأْتُ صَحِيفَةً فِيهَا كَلَامُ زُهْدٍ مِنْ كَلَامِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ﷺ فَكَتَبْتُ مَا فِيهَا ثُمَّ أَتَيْتُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ ﷺ فَعَرَضْتُ مَا فِيهَا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُ وَصَحَّحَهُ وَكَانَ مَا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ كَفَانَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ كَيْدَ الظَّالِمِينَ وَبَغْيِ الْحَاسِدِينَ وَبَطْشِ الْجَبَّارِينَ أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الطَّوَاغِيتُ وَاتَّبَاعُهُمْ مِنْ أَهْلِ الرَّغْبَةِ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا وَاحْذَرُوا مَا حَذَّرَكُمُ اللَّهُ مِنْهَا وَارْهَدُوا فِيمَا زَهَدَكُمُ اللَّهُ فِيهِ مِنْهَا وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى مَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا رُكُونًا مِنْ

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

۶۰۹- رسول خدا ﷺ فرمود: هر کس دنیایش را دوست داشته باشد به آخرت خود زیان می‌رساند.

۶۱۰- از امیر المؤمنین علیه السلام درباره زهد و بی‌رغبتی به دنیا پرسیده شد و حضرت فرمود: وای بر تو از حرام دنیا، از حرام دنیا دوری کن.

۶۲- باب استحباب زاهدانه زندگی کردن در دنیا و حد زهد

۶۱۱- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که نسبت به دنیا بی‌رغبت باشد خداوند فهم حقیقت را در قلب او پا بر جا می‌گرداند و زبانش را به گفتن سخنان حکیمانه گویا می‌کند و درد و دواي عیبهای دنیا را به او می‌نمایاند و او را سالم و بدون نقص از دنیا به سوی بهشت که سرای سلامت است بیرون می‌برد.

«این حدیث را مرحوم شیخ صدوق «قدس سره» در کتاب (ثواب الاعمال) از امام صادق علیه السلام روایت کرده است و پیش از آن چند جمله اضافه دارد که حضرت فرمود: کسی که در طلب معاش شرم نکند روزی اش سبک و خاطرش فراخ و خانواده‌اش در آسودگی قرار می‌گیرند و کسی که به دنیا بی‌رغبت باشد...

۶۱۲- ابی حمزه گوید: نشنیده‌ام که کسی از امام سجاده علیه السلام زاهدتر باشد به جز آنچه که درباره علی بن ابی طالب علیه السلام به من رسیده است، امام سجاده علیه السلام هرگاه درباره زهد و بی‌رغبتی به دنیا سخن می‌فرمود و موعظه می‌کرد حاضران به گریه می‌افتادند - ابی حمزه در ادامه گوید: - و من نوشته‌ای را که در آن سخنی از سخنان امام سجاده علیه السلام درباره زهد نوشته شده بود خواندم و آن را برای خود نوشتم سپس به خدمت حضرت امام سجاده علیه السلام آمدم و آن را به حضرت عرضه نمودم حضرت آن را شناخت و تصدیق فرمود و در آن نوشته آمده بود: «به نام خداوند بخشنده مهربان» خداوند ما و شما را از نیرنگ ستمگران و ستم حسودان و سخت‌گیری زورگویان کفایت کند، ای ایمان‌آوردندگان! طاغوتها و پیروانشان که اهل میل به این دنیا هستند شما را به فتنه نیفکنند، از آنچه که خداوند شما را از آن حذر داده دوری کنید و نسبت به آنچه از دنیا که خداوند شما را درباره آن به زهد و بی‌رغبتی فرمان داده زهد را پیشه سازید و به آنچه که در این دنیا است به گونه کسی که دنیا را سرای ماندن و استراحتگاه

اتَّخَذَهَا دَارَ قَرَارٍ وَ مَنْزِلَ اسْتِيْطَانٍ إِلَى أَنْ قَالَ وَ لَيْسَ يَعْرِفُ تَصَرُّفَ
أَيَّامِهَا وَ تَقَلُّبَ حَالَاتِهَا وَ عَاقِبَةَ ضَرَرِ فِتْنَتِهَا إِلَّا مَنْ عَصَمَهُ اللَّهُ وَ نَهَجَ
سَبِيلَ الرُّشْدِ وَ سَلَكَ طَرِيقَ الْقَصْدِ ثُمَّ اسْتَعَانَ عَلَى ذَلِكَ بِالزُّهْدِ
فَكَرَّرَ الْفِكْرَ وَ اتَّعَظَ بِالصَّبْرِ وَ زَهَدَ فِي عَاجِلِ بَهْجَةِ الدُّنْيَا وَ تَجَافَى عَنْ
لَذَّتِهَا وَ رَغَبَ فِي دَائِمِ نَعِيمِ الْآخِرَةِ وَ سَعَى لَهَا سَعْيَهَا (الْحَدِيثُ).

٦١٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: إِنَّ عَلَامَةَ
الرَّائِغِ فِي ثَوَابِ الْآخِرَةِ زُهْدٌ فِي عَاجِلِ زَهْرَةِ الدُّنْيَا أَمَا إِنْ زَهَدَ
الرَّاهِدِ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَا يَنْقُصُهُ مِمَّا قَسَمَ اللَّهُ لَهُ فِيهَا وَ إِنْ زَهَدَ وَ إِنْ
حَرَصَ الْحَرِيصِ عَلَى عَاجِلِ زَهْرَةِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لَا يَزِيدُهُ فِيهَا وَ إِنْ
حَرَصَ فَالْمَغْبُوثُ مِنْ غُيْنِ حَظِّهِ مِنَ الْآخِرَةِ.

٦١٤- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: إِنَّ مِنْ أَعْوَنِ
الْأَخْلَاقِ عَلَى الدِّينِ الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا.

٦١٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ جُعِلَ الْخَيْرُ كُلُّهُ فِي بَيْتٍ وَ جُعِلَ
مِفْتَاحُهُ الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: لَا يَجِدُ الرَّجُلُ
حِلَاوَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى لَا يُبَالِيَ مَنْ أَكَلَ الدُّنْيَا ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام:
حَرَامٌ عَلَى قُلُوبِكُمْ أَنْ تَعْرِفَ حِلَاوَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى تَزْهَدَ فِي الدُّنْيَا.

٦١٦- أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عليه السلام عَنِ الزُّهْدِ فَقَالَ: عَشْرَةُ
أَشْيَاءَ فَأَعْلَى دَرَجَةِ الزُّهْدِ أَدْنَى دَرَجَةِ الْوَرَعِ وَ أَعْلَى دَرَجَةِ الْوَرَعِ
أَدْنَى دَرَجَةِ الْيَقِينِ وَ أَعْلَى دَرَجَاتِ الْيَقِينِ أَدْنَى دَرَجَاتِ الرِّضَا أَلَا وَ
إِنَّ الزُّهْدَ فِي آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ ﴿لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَ لَئِنْ
تَفَرَّحُوا بِمَا آتَاكُمْ﴾.

٦١٧- عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: كُلُّ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٢٦٣

برای خود گرفته است تکیه و اعتماد مکنید - تا آنجا که فرمود: - و دست به کار شدنِ روزهای دنیا و دگرگونی حالات و سرانجامِ ضررِ فتنه‌های دنیا را نمی‌شناسد مگر کسی که خداوند او را حفظ کرده و راه هدایت را پیش گرفته و روش میانه‌روی را پیموده است سپس در این راه از زهد کمک خواسته است پس پی در پی اندیشیده است و با صبر و بردباری پذیرای موعظ گردیده است و به این دنیای زودگذر بی‌رغبت شده و لذت‌های آن را فرو نهاده و به نعمتهای همیشگی آخرت رغبت یافته و تمام سعی و کوشش خود را صرف به دست آوردن آن نعمتها نموده است.

۶۱۳- امام صادق علیه السلام روایت کند که: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: همانا نشانه کسی که به ثواب آخرت رغبت دارد این است که درباره خوشی زودگذر این دنیا زهد و بی‌رغبتی پیشه می‌کند، آگاه باشید که زهد ورزیدن شخص زاهد در این دنیا چیزی از قسمتی را که خداوند در این دنیا برای او معین ساخته کم نمی‌کند اگر چه او زهد ورزد و همانا حرص شخصی که بر به دست آوردن خوشی‌های زودگذر زندگانی دنیا حریص است چیزی به او نمی‌افزاید اگر چه حرص بورزد پس زیانکار کسی است که درباره بهره آخری اش دچار زیان شده باشد.

۶۱۴- امام باقر علیه السلام روایت کند که: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: به راستی که یکی از یاری کننده‌ترین اخلاق بر دینداری، بی‌رغبتی به دنیا است.

۶۱۵- امام صادق علیه السلام فرمود: تمامی خیر و خوبی در خانه‌ای قرار داده شده و کلید آن خانه، زهد داشتن در دنیا است. - سپس فرمود: - رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است که: «کسی شیرینی ایمان را در نمی‌یابد مگر اینکه اعتنایی نداشته باشد که چه کسی دنیا را می‌خورد» سپس امام صادق علیه السلام فرمود: فهم و درک شیرینی ایمان بر دل‌های شما حرام می‌گردد مگر اینکه دل‌هایتان در دنیا زهد و بی‌رغبتی را پیشه خود کنند.

۶۱۶- مردی از امام سجاده علیه السلام درباره زهد سؤال کرد، حضرت در جواب فرمود: ده چیز وجود دارد [که هر کدام مراتبی دارند] پس بالاترین درجه زهد پایین‌ترین درجه وَرَع (پارسایی) است و بالاترین درجه وَرَع پایین‌ترین درجه یقین است و بالاترین درجات یقین پایین‌ترین درجات رضا (خوشنود بودن به خواست الهی) است، آگاه باشید که زهد در یک آیه از کتاب خدا [تفسیر و معنا شده] است آنجا که خداوند فرمود: «تا بر آنچه که از دست داده‌اید غمگین نشوید و بر آنچه که به شما داده شادمان نگردید»^(۱)

۶۱۷- سفیان بن عیینه گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود:

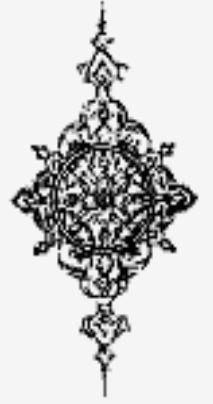
قَلْبٍ فِيهِ شَكٌّ أَوْ شِرْكٌ فَهُوَ سَاقِطٌ وَإِنَّمَا أَرَادُوا بِالزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا
لِتَفْرُغَ قُلُوبُهُمْ لِلْآخِرَةِ .

٦١٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا زَهَّدَهُ فِي
الدُّنْيَا وَفَقَّهَهُ فِي الدِّينِ وَبَصَّرَهُ عُيُوبَهَا وَ مَنْ أُوتِيَهُنَّ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرَ
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَقَالَ: لَمْ يَطْلُبْ أَحَدُ الْحَقِّ بَبَابٍ أَفْضَلَ مِنَ الزُّهْدِ فِي
الدُّنْيَا وَهُوَ ضِدُّ لِمَا طَلَبَ أَعْدَاءُ الْحَقِّ قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ مِمَّا ذَا؟
قَالَ: مِنَ الرَّغْبَةِ فِيهَا وَقَالَ أَلَا مِنْ صَبَّارٍ كَرِيمٍ فَإِنَّمَا هِيَ أَيَّامٌ قَلَالٌ أَلَا
إِنَّهُ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ أَنْ تَجِدُوا طَعْمَ الْإِيمَانِ حَتَّى تَزْهَدُوا فِي الدُّنْيَا قَالَ
وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ إِذَا تَخَلَّى الْمُؤْمِنُ مِنَ الدُّنْيَا سَمًا وَ
وَجَدَ حَلَاوَةَ حُبِّ اللَّهِ فَلَمْ يَشْتَغِلُوا بِغَيْرِهِ قَالَ: وَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: إِنَّ
الْقَلْبَ إِذَا صَفَا صَاقَتْ بِهِ الْأَرْضُ حَتَّى يَسْمُوَ .

بَوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

٦١٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فِي حَدِيثٍ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: أَلَا
وَ كُونُوا مِنَ الزَّاهِدِينَ فِي الدُّنْيَا الرَّاعِبِينَ فِي الْآخِرَةِ أَلَا إِنَّ الزَّاهِدِينَ
فِي الدُّنْيَا قَدْ اتَّخَذُوا الْأَرْضَ بِسَاطًا وَ التُّرَابَ فِرَاشًا وَ الْمَاءَ طِيبًا وَ
قَرَّضُوا مِنَ الدُّنْيَا تَقْرِيضًا (الْحَدِيثُ).

٢٦٦

٦٢٠- عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ بْنِ هِلَالٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنِّي
لَا أَلْقَاكَ إِلَّا فِي السَّنِينَ فَأَوْصِنِي بِشَيْءٍ حَتَّى أَخَذَ بِهِ قَالَ: أَوْصِيكَ
بِتَقْوَى اللَّهِ وَ الْوَرَعِ وَ الْاجْتِهَادِ وَ إِيَّاكَ أَنْ تَطْمَحَ إِلَى مَنْ فَوْقَكَ وَ
كَفَى بِمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِرَسُولِهِ صلى الله عليه وآله ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى
مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ وَ قَالَ ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ
أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ﴾ فَإِنْ خِفْتَ ذَلِكَ فَادْكُرْ عَيْشَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله فَإِنَّمَا
كَانَ قُوَّتُهُ مِنَ الشَّعِيرِ وَ حَلَوَاهُ مِنَ التَّمْرِ وَ وَقُودُهُ مِنَ السَّعْفِ إِذَا وَجَدَهُ وَ

هر دلی که در آن شکی یا شرکی باشد ناسالم و بی اعتبار است و راستی که به زهد و بی رغبتی به دنیا دستور داده اند تا دل‌های مردمان برای آخرت [از هر چیزی] فارغ شود.

۶۱۸- امام صادق علیه السلام فرمود: هنگامی که خداوند خیر بنده‌ای را بخواهد او را به دنیا بی رغبت می گرداند و در دین دانایش می سازد و نسبت به عیب‌های او را بینا می نماید و کسی که این سه چیز به او داده شده حقیقتاً که خیر دنیا و آخرت به او بخشیده شده است، - و فرمود: - هیچکس حق را از راهی بهتر و با فضیلت تر از زهد در دنیا طلب نکرده است و زهد ضد آن چیزی است که دشمنان حق طلب می کنند - راوی گوید: عرض کردم: فدایت شوم آن چیزی که دشمنان حق طالب آن هستند چیست؟ فرمود: رغبت و میل به دنیا، و فرمود: بهوش باشید و بر حذر باشید از خداوند بسیار شکیبای بخشنده، جز این نیست که دنیا روز‌هایی اندک است، آگاه باشید که چشیدن طعم ایمان بر شما حرام است مگر اینکه در دنیا زاهدانه زندگی کنید - راوی گوید: - و از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: هرگاه مؤمن از دنیا دست بکشد و چشم پوشی کند بالا می رود و شیرینی دوستی خداوند را می یابد پس به غیر خدا مشغول نمی شود - راوی گوید: - و باز از ایشان شنیدم که فرمود: همانا که قلب هرگاه با صفا گردد زمین برایش تنگ می گردد تا اینکه بلندی و ارتفاع می یابد.

۶۱۹- امام باقر علیه السلام روایت کند که امام سجّاد علیه السلام فرمود: به هوش باشید و از بی رغبتان به دنیا و رغبت کنندگان در آخرت باشید، آگاه باشید که بی رغبتان به دنیا زمین را فرش خود و خاک را بستر خود و آب را مایه خوش بویی خود گرفته اند و خود را به نیکو بریدنی از دنیا بریده اند.

۶۲۰- عمر بن سعید بن هلال گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من چند سال یک بار شما را دیدار می کنم پس به من سفارشی فرما تا به آن عمل کنم. حضرت فرمود: تو را به رعایت تقوای الهی و پارسایی و کوشش سفارش می کنم و بر حذر باش از اینکه به کسی که [از نظر مال و دارایی] از تو بالاتر است نظر کنی و گفتار خدای عز و جلّ به پیامبرش [برای تو و همه] کفایت می کند که فرمود: «دو چشمت را به سوی آنچه که به وسیله آن اصنافی از مردمان را کامیاب ساختیم مگشای که آن خوشی زندگی دنیا است»^(۱) و فرمود: «پس مالها و فرزندان‌شان تو را به شگفت نیاورد»^(۲) پس اگر [از متّع بودن کفار] بر خود ترسیدی زندگانی رسول خدا صلی الله علیه و آله را به یاد آور که نان او از جو و غذای شیرین او از خرما و اگر می یافت هیزم او شاخه بی برگ خرما بود و

إِذَا أُصِيبَتْ بِمُصِيبَةٍ فِي نَفْسِكَ أَوْ مَالِكَ أَوْ وَلَدِكَ فَادْكُرْ مُصَابِكَ
بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَإِنَّ الْخَلَائِقَ لَمْ يُصَابُوا بِمِثْلِهِ قَطُّ.

٦٢١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قِيلَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام مَا الرُّهْدُ فِي
الدُّنْيَا؟ قَالَ: تَنَكُّبُ حَرَامِهَا.

٦٢٢- عَنْ أَبِي الطَّفِيلِ قَالَ: سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَقُولُ: الرُّهْدُ
فِي الدُّنْيَا قَصْرُ الْأَمَلِ وَشُكْرُ كُلِّ نِعْمَةٍ وَالْوَرَعُ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكَ.

٦٢٣- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام لَيْسَ الرُّهْدُ فِي الدُّنْيَا بِإِضَاعَةِ الْمَالِ وَلَا
بِتَحْرِيمِ الْحَلَالِ بَلِ الرُّهْدُ فِي الدُّنْيَا أَنْ لَا تَكُونَ بِمَا فِي يَدِكَ أَوْثَقَ
مِنْكَ بِمَا فِي يَدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

٦٢٤- عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ قَالَ: سَمِعْتُ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عليه السلام عِنْدَ
قَبْرِ وَهُوَ يَقُولُ: إِنَّ شَيْئًا هَذَا آخِرُهُ لَحَقِيقٌ أَنْ يُزْهَدَ فِي أَوَّلِهِ وَإِنْ شَيْئًا
هَذَا أَوَّلُهُ لَحَقِيقٌ أَنْ يُخَافَ مِنْ آخِرِهِ.

٦٢٥- عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهَا عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:
إِنَّ صَلَاحَ أَوَّلِ هَذِهِ الْأُمَّةِ بِالرُّهْدِ وَالْيَقِينِ وَهَلَاكَ آخِرُهَا بِالشُّحِّ وَ
الْأَمَلِ.

٦٢٦- عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام عَنْ
الصَّادِقِ عليه السلام أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الرَّاهِدِ فِي الدُّنْيَا قَالَ: الَّذِي يَتْرُكُ حَلَالَهَا
مَخَافَةَ حِسَابِهِ وَ يَتْرُكُ حَرَامَهَا مَخَافَةَ عِقَابِهِ.

٦٢٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا لِي وَالدُّنْيَا

تَوَارِثُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْصَابُهُ

٢٤٨

هرگاه به مصیبتی جانی یا مالی یا مصیبت فرزندان دچار شدی مصیبتی را که به واسطه از دست دادن رسول خدا ﷺ به آن دچار گشته‌ای یاد آور زیرا مردمان هرگز به هیچ مصیبتی همانند مصیبت فقدان رسول خدا ﷺ گرفتار نشده‌اند.

۶۲۱- امام صادق ﷺ فرمود: از امیر المؤمنین ﷺ پرسیده شد که: زهد در دنیا چیست؟ فرمود: إعراض و دوری کردن از حرام دنیا.

۶۲۲- ابی الطفیل گوید: از امیر المؤمنین ﷺ شنیدم که فرمود: زهد در دنیا عبارت است از کوتاه نمودن آرزو و به جا آوردن شکر هر نعمتی و باز ایستادن از هر چیزی که خداوند بر تو حرام ساخته است.

۶۲۳- امام صادق ﷺ فرمود: زهد در دنیا تلف کردن مال و حرام ساختن حلال نیست بلکه زهد این است که اعتماد و اطمینان تو به آنچه که در دست توست بیشتر از اعتماد به آنچه که در دست خدای عزوجل است نباشد.

۶۲۴- حفص بن غیاث گوید: از امام موسی بن جعفر ﷺ شنیدم که در کنار قبری می‌فرمود: به راستی چیزی که (دنیا بی که) آخرش این است سزاوار است که در آغازش نسبت به آن زهد پیشه شود و راستی چیزی که آغازش چنین است سزاوار است که از سرانجامش ترسیده شود.

۶۲۵- فاطمه دختر امام حسین ﷺ از پدر بزرگوارش روایت کند که فرمود: رسول خدا ﷺ فرموده است: همانا نیکی و شایستگی اول این امت به داشتن زهد و یقین است و هلاکت و نابودی آخر این امت به بخیل بودن و داشتن آرزو (آرزوهای طولانی) است.

۶۲۶- امام حسن عسکری ﷺ از پدران بزرگوارش روایت کند که از امام صادق ﷺ درباره زاهد در دنیا پرسیده شد که زاهد کیست؟ فرمود: زاهد کسی است که حلال دنیا را از ترس حساب آن و حرام دنیا را از ترس کفر و عقاب آن ترک کند.

۶۳- باب استحباب ترک نمودن آنچه از دنیا که بیش از اندازه ضرورت است

۶۲۷- امام صادق ﷺ روایت کند که: رسول خدا ﷺ فرمود: مرا با دنیا چه کار است؟

إِنَّمَا مَثَلِي كَرَائِبٍ رُفِعَتْ لَهُ شَجَرَةٌ فِي يَوْمٍ صَائِفٍ فَقَالَ تَحْتَهَا ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا .

٦٢٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: فِي طَلَبِ الدُّنْيَا إِضْرَارٌ بِالْآخِرَةِ وَفِي طَلَبِ الْآخِرَةِ إِضْرَارٌ بِالدُّنْيَا فَأَضِرُّوا بِالدُّنْيَا فَإِنَّهَا أَحَقُّ بِالْإِضْرَارِ .

٦٢٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ فِي كِتَابِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّمَا مَثَلُ الدُّنْيَا كَمَثَلِ الْحَيَّةِ مَا أَلَيْنَ مَسَّهَا وَفِي جَوْفِهَا السَّمُّ النَّاقِعُ يَحْذَرُهَا الرَّجُلُ الْعَاقِلُ وَيَهْوِي إِلَيْهَا الصَّبِيُّ الْجَاهِلُ .

٦٣٠- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: يَا عَلِيُّ إِنَّ الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ يَا عَلِيُّ أَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ الدُّنْيَا أَخْذُمِي مَنْ خَدَمَنِي وَاتَّبِعِي مَنْ خَدَمَكَ يَا عَلِيُّ إِنَّ الدُّنْيَا لَوْ عَدَلَتْ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ لَمَا سَقَى الْكَافِرَ مِنْهَا شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ يَا عَلِيُّ مَا أَحَدٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ إِلَّا وَهُوَ يَتَمَنَّى يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَّهُ لَمْ يُعْطَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا قُوتًا .

٦٣١- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا قَلَّ وَكَفَى خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ وَالْهَى .

٦٣٢- وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّتِهِ لِمُحَمَّدِ بْنِ الْحَنْفِيَّةِ قَالَ: وَلَا مَالٍ أَذْهَبَ لِلْفَقَاةِ مِنَ الرِّضَا بِالْقَوْتِ وَمَنْ اقْتَصَرَ عَلَى بُلْغَةِ الْكَفَافِ فَقَدْ انْتَضَمَ الرَّاحَةُ وَتَبَوَّأَ خَفْضَ الدَّعَةِ، الْحِرْصُ دَاعٍ إِلَى التَّقَحُّمِ فِي الذُّنُوبِ .

٦٣٣- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَصْبَحَ مُعَافًى فِي جَسَدِهِ آمِنًا فِي سَرْبِهِ عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمِهِ فَكَأَنَّمَا خَيْرَتْ لَهُ الدُّنْيَا يَا ابْنَ جُعْشَمٍ يَكْفِيكَ مِنْهَا مَا سَدَّ جَوْعَتَكَ وَوَارَى عَوْرَتَكَ فَإِنْ يَكُنْ بَيْتٌ

أَبْوَابُ جَنَادِ النَّفْسِ وَهَا بِمَنْاسِبَةٍ

٢٧٠

همانا مثل من همانند سوارکاری است که در یک روز گرم برای او درختی بر پا شده باشد و او در زیر آن درخت در وسط روز به خواب رود سپس استراحتی کند (یا بادی بوزد) و آن درخت را ترک کند [و برود].

۶۲۸- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در طلب کردن دنیا به آخرت زیان می‌رسد و در طلب کردن آخرت به دنیا زیان می‌رسد پس به دنیا زیان برسانید که دنیا سزاوار زیان است.

۶۲۹- امام صادق علیه السلام فرمود: در کتاب علی علیه السلام آمده است که: مثل دنیا همانند مار است که چقدر لمس و سودن آن نرم است در حالی که در درون آن زهر گشوده است، مرد عاقل از چنین ماری حذر می‌کند و کودک نادان به سوی آن مایل می‌شود.

۶۳۰- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که: در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است که: ای علی! همانا که دنیا زندان مؤمن و بهشت کافر است، ای علی! خداوند به دنیا وحی فرستاد که: خدمتگزار کسی باش که در خدمت من است و به رنج و سختی بیفکن کسی را که در خدمت توست، ای علی! راستی که اگر ارزش دنیا در نزد خدا با بال پشه‌ای برابری می‌کرد هرگز به کافر جرعه‌ای از آب آن را نمی‌نوشتند، ای علی! هیچکس از خلق اولین و آخرین نیست جز اینکه در روز قیامت آرزو می‌کند که ای کاش از دنیا تنها به اندازه خوراکی به او داده می‌شد.

۶۳۱- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آنچه که اندک باشد و کفایت کند از آنچه که فراوان باشد و [آدمی را به خود] مشغول سازد بهتر است.

۶۳۲- امیر المؤمنین علیه السلام در وصیتش به محمد بن حنفیه فرمود: و هیچ مالی بهتر از خوشنود بودن به خوراک، فقر را برطرف نمی‌کند و کسی که به مقدار کفاف روزانه اکتفا کند راحتی و آسایشش را سامان بخشیده است و در فراخی و آسودگی زندگانی مقیم گشته است، حرص [آدمی را] به سوی سرنگونی در گناهان فرا می‌خواند.

۶۳۳- ابو درداء گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که صبح کند در حالی که تندرست و سالم باشد و درباره مرکب سواری‌اش ایمن باشد و در نزد او خوراک روزانه‌اش موجود باشد گویا خیر دنیا به او بخشیده شده است، ای پسر جعشم! در این دنیا آنچه که گرسنگی تو را برطرف سازد و عورت را بپوشاند برایت کافی است پس اگر خانه‌ای باشد

يَكُنُّكَ فَذَاكَ وَإِنْ يَكُنْ دَابَّةٌ تَرَكْبُهَا فَبَخْ بَخْ وَإِلَّا فَالْخُبْرُ وَمَاءُ الْجَرَّةِ وَ
مَا بَعْدَ ذَلِكَ حِسَابٌ عَلَيْكَ أَوْ عَذَابٌ .

٦٣٤- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: يَا ابْنَ آدَمَ مَا كَسَبْتَ فَوْقَ قُوَّتِكَ
فَأَنْتَ فِيهِ خَازِنٌ لِغَيْرِكَ .

٦٣٥- وَقَالَ عليه السلام: كُلُّ مُقْتَصِرٍ عَلَيْهِ كَافٍ .

٦٣٦- وَقَالَ عليه السلام: الزُّهْدُ بَيْنَ كَلِمَتَيْنِ مِنَ الْقُرْآنِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿لِكَيْلَا
تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَ لَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ﴾ وَ مَنْ لَمْ يَأْسَ عَلَى
الْمَاضِي وَ لَمْ يَفْرَحْ بِالْآتِي فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الزُّهْدَ بِطَرَفَيْهِ .

٦٣٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: مَثَلُ الْحَرِيسِ
عَلَى الدُّنْيَا مَثَلُ دُودَةِ الْقَرْكُ كُلَّمَا ارْزَادَتْ عَلَى نَفْسِهَا لَفًا كَانَ أَبْعَدَ لَهَا
مِنَ الْخُرُوجِ حَتَّى تَمُوتَ غَمًّا قَالَ: وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَغْنَى
الْغِنَى مَنْ لَمْ يَكُنْ لِلْحَرْصِ أُسِيرًا وَقَالَ: لَا تُشْعِرُوا قُلُوبَكُمْ الْإِسْتِغَالَ
بِمَا قَدْ فَاتَ فَتَشْغَلُوا أَذْهَانَكُمْ عَنِ الْإِسْتِعْدَادِ لِمَا لَمْ يَأْتِ .

٦٣٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَبْعَدُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ
إِذَا لَمْ يُهَمَّهُ إِلَّا بَطْنُهُ وَ فَرْجُهُ .

٦٣٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ كَثُرَ اشْتِبَاكُهُ فِي الدُّنْيَا كَانَ أَشَدَّ
لِحَسْرَتِهِ عِنْدَ فِرَاقِهَا .

٦٤٠- عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ
اللَّهِ عليه السلام قَالَ: حُرِّمَ الْحَرِيسُ خَصْلَتَيْنِ وَ لَزِمَتْهُ خَصْلَتَانِ حُرِّمَ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغُ

٢٧٢

که سایبان شود نیکوست و اگر چهارپایی باشد که بر آن سوار شوی پس بسی نیکوتر و گرنه نانی و آب سبویی [بس است] و بیش از اینها یا موجب حساب بر توست یا باعث عذاب و کیفر توست.

۶۳۴- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: ای فرزند آدم! آنچه که بیش از خوراک روزانه ات کسب کرده ای تو در آن نگاهبانی دهنده برای دیگران گشته ای.

۶۳۵- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هر مقداری که بتوان بر آن اکتفا نمود کافی است.

۶۳۶- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: زهد بین دو جمله از قرآن [تعریف شده] است آنجا که خداوند تعالی فرموده است: «تا بر آنچه که از دست داده اید غمگین نشوید و بر آنچه که به شما داده است شادمان نگردید»^(۱) پس کسی که بر گذشته اندوه نخورد و به آینده شادمان نباشد هر دو جانب زهد را به صورت کامل دریافته است.

۶۴- باب کراهت حرص بر دنیا

۶۳۷- امام صادق علیه السلام از امام باقر علیه السلام روایت کند که فرمود: مثل شخصی که بر دنیا حریص است همانند کرم ابریشم است که هر چه پیله را بیشتر به دور خود می پیچد خارج شدنش از درون آن بعیدتر می شود تا اینکه از (شدت) اندوه می میرد - راوی گوید: - و امام صادق علیه السلام فرمود: بالاترین ثروت [حالت] کسی است که اسیر حرص نباشد. و فرمود: مشغول گشتن به آنچه که از دست رفته است را در دلهایتان وارد نسازید (به آنچه که فوت شده نپردازید) که در نتیجه ذنهای خود را از آمادگی برای آنچه که نیامده است باز می دارید.

۶۳۸- امام صادق علیه السلام فرمود: دورترین حالتی که بنده از خدای عزوجل دارد آن هنگامی است که چیزی جز شکم و زیر شکمش برای او اهمیت نداشته باشد.

۶۳۹- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که زیاد با دنیا گیره خورده باشد حسرت و اندوهش هنگام جدایی از آن زیادتر خواهد بود.

۶۴۰- احمد بن ابی عبدالله برقی از پدرش روایت کند که امام صادق علیه السلام فرمود:

شخص حریص از دو خصلت محروم است و دو خصلت ملازم با اوست

الْقَنَاعَةُ فَافْتَقَدَ الرَّاحَةَ وَ حُرِمَ الرِّضَا فَافْتَقَدَ الْيَقِينَ .

٦٤١- عَنْ حَمَّادِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَا ذُبَّانِ ضَارِيَانِ فِي غَنَمٍ قَدْ غَابَ عَنْهَا رِعَاؤُهَا أَحَدُهُمَا فِي أَوَّلِهَا وَالْآخَرُ فِي آخِرِهَا بِأَضَرَّ فِيهَا مِنْ حُبِّ الْمَالِ وَالشَّرَفِ فِي دِينِ الْمُسْلِمِ .

٦٤٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الشَّيْطَانَ يُدِيرُ ابْنَ آدَمَ فِي كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا أُغْيَاهُ جَنَّمَ لَهُ عِنْدَ الْمَالِ فَأَخَذَ بِرَقَبَتِهِ .

٦٤٣- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: إِنَّ الدِّينَارَ وَالذَّرْهَمَ أَهْلَكَمَا مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَهُمَا مُهْلِكَاكُمْ .

٦٤٤- عَنْ أَبِي الْخَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ فِي وَصِيَّتِهِ لِبَعْضِ وَلَدِهِ: وَإِيَّاكَ وَالْكُسْلَ وَالضُّجْرَ فَإِنَّهُمَا يَمْنَعَانِكَ حَظَّكَ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .

٦٤٥- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله لِعَلِيِّ عليه السلام قَالَ: يَا عَلِيُّ لَا تَمْرَحْ فَيَذْهَبَ بِهَاؤُكَ وَلَا تَكْذِبْ فَيَذْهَبَ نُورُكَ وَإِيَّاكَ وَخَصْلَتَيْنِ الضُّجْرَ وَالْكُسْلَ فَإِنَّكَ إِنْ ضَجَرْتَ لَمْ تَصْبِرْ عَلَى حَقٍّ وَإِنْ كَسَلْتَ لَمْ تُؤدِّ حَقًّا يَا عَلِيُّ مَنْ اسْتَوَلَى عَلَيْهِ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

٢٧٢

از قناعت محروم است پس در نتیجه، راحتی و آرامش را گم کرده است و از خوشنود بودن [به داده الهی] محروم است پس در نتیجه، بقین و باور را گم کرده است.

۶۵- باب کراهت دوستی دارایی و ارجمندی

۶۴۱- حماد بن بشیر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: دو گرگ درنده در گله‌ای که چوپانی به همراه ندارد در حالی که یک گرگ در اوّل گله و دیگری در آخر گله باشد ضررشان به آن گله بیشتر نیست از ضرری که دوستی دارایی و ارجمندی به دین مسلمان می‌زند.

۶۴۲- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا شیطان فرزند آدم را در هر چیزی کاملاً زیر نظر می‌گیرد پس هنگامی که وی شیطان را درمانده و عاجز کرد [و شیطان نتوانست او را فریب دهد] شیطان در برابر مال و دارایی سینه‌اش را برای او بر زمین می‌نهد و گردنش را می‌گیرد.

۶۴۳- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: همانا دینار و درهم پیشینیان شما را به هلاکت رساند و همین دو نیز هلاک کننده شماست.

۶۶- باب کراهت بی‌قراری نمودن و سستی کردن

۶۴۴- امام موسی بن جعفر علیه السلام در وصیتش به یکی از فرزندان خود فرمود: از سستی کردن و بی‌قراری نمودن بر حذر باش زیرا این دو جلو بهره دنیوی و آخروی تو را می‌گیرند.

۶۴۵- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کرد که در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است که فرمود: ای علی! شوخی مکن که خوبی و نیکویی تو را می‌برد و دروغ مگو که نور تو را از بین می‌برد و از دو خصلت بر حذر باش یکی نالیدن و بی‌قراری نمودن و دیگری سستی زیرا اگر بی‌قراری کنی بر حق نمی‌توانی شکیبایی و اگر سستی کنی حقی را نمی‌توانی به دست آوری، ای علی! کسی که بی‌تابی و بی‌قراری بر او مسلط شود

الصُّجْرُ رَحَلَتْ عَنْهُ الرَّاحَةُ .

٦٤٦- عَنْ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وآله قَالَ: عَلَامَةُ الصَّابِرِ فِي ثَلَاثٍ أَوَّلُهَا أَنْ لَا يَكْسَلَ وَالثَّانِيَةُ أَنْ لَا يَضْجَرَ وَالثَّالِثَةُ أَنْ لَا يَشْكُو مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِأَنَّهُ إِذَا كَسَلَ فَقَدْ ضَيَّعَ الْحُقُوقَ وَإِذَا ضَجَرَ لَمْ يُؤَدِّ الشُّكْرَ وَإِذَا شَكَا مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَدْ عَصَاهُ .

٦٤٧- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام فِي حَدِيثٍ أَنَّهُ قَالَ لِبَعْضِ وَلَدِهِ: إِيَّاكَ وَالْمِزَاحَ فَإِنَّهُ يَذْهَبُ بِنُورِ إِيْمَانِكَ وَيَسْتَخِفُّ مُرُوتَكَ وَإِيَّاكَ وَالصُّجْرَ وَالكَسَلَ فَإِنَّهُمَا يَمْنَعَانِكَ حَظَّكَ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

٦٤٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَا أَقْبَحَ بِالْمُؤْمِنِ أَنْ تَكُونَ لَهُ رَغْبَةٌ تُذِلُّهُ .

٦٤٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: بِئْسَ الْعَبْدُ عَبْدٌ يَكُونُ لَهُ طَمَعٌ يَقُودُهُ وَبِئْسَ الْعَبْدُ عَبْدٌ لَهُ رَغْبَةٌ تُذِلُّهُ .

٦٥٠- قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام رَأَيْتُ الْخَيْرَ كُلَّهُ قَدْ اجْتَمَعَ فِي قِطْعِ الطَّمَعِ عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ .

٦٥١- عَنْ سَعْدَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ: الَّذِي يُثَبِّتُ الْإِيْمَانَ فِي الْعَبْدِ قَالَ: الْوَرَعُ وَ الَّذِي يُخْرِجُهُ مِنْهُ الطَّمَعُ .

٦٥٢- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فِي وَصِيَّتِهِ لِمُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ قَالَ: إِذَا أَحْبَبْتَ أَنْ تَجْمَعَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَاقْطَعْ طَمَعَكَ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ .

راحتی و آسایش از وجود او کوچ می‌کند.

۶۴۶- عمر بن علی از پدرش علی بن ابی طالب علیه السلام روایت کند که فرمود: همانا پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است: نشانه شخص صابر و شکیباً در سه چیز است: اول اینکه سستی نمی‌کند و دوم اینکه بی‌قراری نمی‌کند و سوم اینکه از پروردگار عزیز و بزرگوارش شکایت نمی‌کند زیرا اگر سستی کند قطعاً حقوقی را ضایع می‌کند و اگر بی‌قراری کند شکر و سپاس [پروردگارش] را به جای نیاورده است و اگر از پروردگارش شکایت کند او را نافرمانی کرده است.

۶۴۷- امام موسی بن جعفر علیه السلام به یکی از فرزنداناش فرمود: از شوخی کردن پرهیز که نور ایمان تو را از بین می‌برد و مروّت و مردانگی تو را سبک می‌کند و از بی‌قراری و سستی حذر کن که این دو بهره دنیوی و اخروی تو را مانع می‌شوند.

۶۷- باب کرامت طمع ورزیدن

۶۴۸- امام صادق علیه السلام فرمود: برای مؤمن چقدر زشت است که میل و رغبتی داشته باشد که او را به ذلّت و خواری بکشاند.

۶۴۹- امام باقر علیه السلام فرمود: بد بنده‌ای است آن بنده‌ای که طمعکاری‌اش او را رهبری کند و بد بنده‌ای است آن بنده‌ای که دارای میل و رغبتی باشد که او را به خواری اندازد.

۶۵۰- امام سجّاد علیه السلام فرمود: دانسته‌ام که تمامی خیر و خوبی در بریدن طمع و چشم نداشتن به آنچه که در دستانِ مردمان است جمع شده است.

۶۵۱- سعدان گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آن چیزی که ایمان را در درونِ بنده ثابت و پا بر جا می‌کند چیست؟ حضرت فرمود: باز ایستادن از گناه، و آن چیزی که ایمان را از دل او بیرون می‌کند طمع است.

۶۵۲- امیر المؤمنین علیه السلام در وصیتش به محمد بن حنفیه فرمود: اگر دوست داری که خیر دنیا و آخرت را برای خود گرد آوری پس طمع و چشم داشتنت را به آنچه که در دستانِ مردمان است قطع کن.

٦٥٣- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: عَلَّمَنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ شَيْئًا فَقَالَ: عَلَيْكَ بِالْيَأْسِ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ فَإِنَّهُ الْغِنَى الْحَاضِرُ قَالَ: زِدْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِيَّاكَ وَالطَّمَعَ فَإِنَّهُ الْفَقْرُ الْحَاضِرُ.

٦٥٤- عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: سُئِلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام مَا ثَبَاتُ الْإِيمَانِ؟ قَالَ: الْوَرَعُ. فَقِيلَ: مَا زَوَالُهُ؟ قَالَ: الطَّمَعُ.

٦٥٥- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: أَكْثَرُ مَصَارِعِ الْعُقُولِ تَحْتَ بُرُوقِ الْمَطَامِعِ.

٦٥٦- عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَاءِ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام عَنْ عَلِيِّ عليه السلام قَالَ: جَاءَ خَالِدٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي وَأَقِلَّهُ لَعَلِّي أَحْفَظُ فَقَالَ: أَوْصِيكَ بِخَمْسٍ بِالْيَأْسِ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ فَإِنَّهُ الْغِنَى الْحَاضِرُ وَإِيَّاكَ وَالطَّمَعَ فَإِنَّهُ الْفَقْرُ الْحَاضِرُ وَصَلِّ صَلَاةَ مُودَعٍ وَإِيَّاكَ وَمَا تَعْتَذِرُ مِنْهُ وَأَحِبَّ لِأَخِيكَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ.

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

٢٧٨

٦٨- بَابُ قِرَافَةِ الْخُرْقِ

٦٥٧- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَنْ قَسِمَ لَهُ الْخُرْقُ حُجِبَ عَنْهُ الْإِيمَانُ.

٦٥٨- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَوْ كَانَ الْخُرْقُ خَلْقًا يُرَى مَا كَانَ فِي شَيْءٍ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ أَقْبَحُ مِنْهُ.

۶۵۳- امام باقر علیه السلام فرمود: مردی به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای رسول خدا! به من چیزی بیاموز. حضرت فرمود: بر تو باد که از آنچه که در دستان مردمان است مأیوس باشی که این چنین روحیه‌ای ثروتی حاضر و آماده است. مرد دوباره عرض کرد: ای رسول خدا! بیش از این بفرما. فرمود: از طمع بر حذر باش که طمع، فقری حاضر و آماده است.

۶۵۴- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که: از امیر المؤمنین علیه السلام پرسیده شد که: چه چیزی مایه ثبات و پابرجایی ایمان است؟ فرمود: باز ایستادن از گناه، پرسیده شد: چه چیز باعث زوال ایمان است؟ فرمود: طمع.

۶۵۵- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: بیشترین جایی که عقلها به زمین می‌خورند در زیر درخشیدن طمعکاری‌ها است.

۶۵۶- امام رضا علیه السلام از پدر بزرگوارش و ایشان از پدرانش روایت کند که: علی علیه السلام فرمود: خالد به نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای رسول خدا! مرا سفارشی فرما و کوتاه باشد شاید بتوانم آن را به خاطر بسپرم. حضرت فرمود: تو را به پنج چیز سفارش می‌کنم: یأس و ناامیدی نسبت به آنچه که در اختیار مردم است زیرا اینگونه یأس ثروتی حاضر و آماده است، و از طمع بر حذر باش که آن فقری حاضر و آماده است، و نماز چنان به جای آور که گوئیا در حال وداع هستی [و این آخرین نماز توست]، و از چیزی که از به جای آوردنش باید عذرخواهی کنی بر حذر باش، و برای برادر خود چیزی را که برای خود دوست می‌داری دوست بدار.

۶۸- باب کراهت درشتی کردن (ناسازگاری)

۶۵۷- امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که درشتی کردن برایش مقدر و قسمت شده است ایمان از او باز داشته شده و پوشانده شده است.

۶۵۸- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: اگر درشتی (ناسازگاری) به صورت یکی از آفریدگان دیده می‌شد هیچ چیز از آفریدگان خداوند زشت‌تر از او نبود.

٦٥٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ سُوءَ الْخُلُقِ لَيُفْسِدُ الْعَمَلَ كَمَا يُفْسِدُ الْخَلَّ الْعَسَلَ .

٦٦٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَبَى اللَّهُ لِصَاحِبِ الْخُلُقِ السَّيِّئِ بِالتَّوْبَةِ قِيلَ: وَكَيْفَ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا تَابَ مِنْ ذَنْبٍ وَقَعَ فِي ذَنْبٍ أَعْظَمَ مِنْهُ.

٦٦١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ سُوءَ الْخُلُقِ لَيُفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ الْخَلَّ الْعَسَلَ .

٦٦٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ عَذَّبَ نَفْسَهُ .

٦٦٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى بَعْضِ أَنْبِيَائِهِ الْخُلُقُ السَّيِّئُ يُفْسِدُ الْعَمَلَ كَمَا يُفْسِدُ الْخَلَّ الْعَسَلَ .

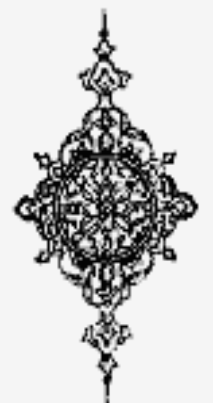
٦٦٤- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ ع فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ لِعَلِيِّ ع قَالَ: يَا عَلِيُّ لِكُلِّ ذَنْبٍ تَوْبَةٌ إِلَّا سُوءَ الْخُلُقِ فَإِنَّ صَاحِبَهُ كُلَّمَا خَرَجَ مِنْ ذَنْبٍ دَخَلَ فِي ذَنْبٍ .

٦٦٥- عَنِ الرِّضَا ع عَنْ آبَائِهِ ع قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: عَلَيْكُمْ بِحُسْنِ الْخُلُقِ فَإِنَّ حُسْنَ الْخُلُقِ فِي الْجَنَّةِ لَا مَحَالَةَ وَإِيَّاكُمْ وَسُوءَ الْخُلُقِ فَإِنَّ سُوءَ الْخُلُقِ فِي النَّارِ لَا مَحَالَةَ .

٦٦٦- عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ ع قَالَ: قَالَ عَلِيُّ ع: مَا مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا وَلَهُ تَوْبَةٌ وَمَا مِنْ تَائِبٍ إِلَّا وَقَدْ تَسَلَّمَ لَهُ تَوْبَتُهُ مَا حَلَا السَّيِّئُ الْخُلُقِ لِأَنَّهُ لَا يَتُوبُ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا وَقَعَ فِي غَيْرِهِ أَشْرَ مِنْهُ .

بَابُ جَنَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْاسِبُهُ

۶۹- باب تحریم بد اخلاقی

۶۵۹- امام صادق علیه السلام فرمود: راستی که بد اخلاقی عمل را تباه می کند همچنانکه سرکه عسل را فاسد می سازد.

۶۶۰- امام صادق علیه السلام روایت کند که: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند از توبه شخصی که دارای اخلاق بد است کراهت دارد. عرض شد که: ای رسول خدا! این چگونه است؟ فرمود: [زیرا] هنگامی که از گناهی توبه می کند در گناهی بزرگتر از گناه گذشته واقع می شود.

۶۶۱- امام صادق علیه السلام فرمود: راستی که بد اخلاقی ایمان را تباه می کند همچنانکه سرکه عسل را فاسد می سازد.

۶۶۲- امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس اخلاقش بد شد خود را در عذاب قرار داده است.

۶۶۳- امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند عزوجل به یکی از پیامبرانش وحی فرستاد که: اخلاق بد عمل را فاسد می کند همچنانکه سرکه باعث فاسد شدن عسل می گردد.

۶۶۴- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که در وصیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است: ای علی! هر گناهی توبه ای دارد به جز بد اخلاقی زیرا کسی که دارای اخلاق بد است هر زمان که از گناهی بیرون می رود در گناهی دیگر وارد می شود.

۶۶۵- امام رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر شما باد به خوش اخلاقی زیرا اخلاق نیکو حتماً جایگاهش در بهشت است و از بد اخلاقی بر حذر باشید زیرا اخلاق بد حتماً جایگاهش در دوزخ است.

۶۶۶- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش روایت کرد که: علی علیه السلام فرمود: هیچ گناهی نیست جز اینکه توبه ای دارد و هیچ توبه کننده ای نیست جز اینکه توبه اش برای او سالم و دست نخورده می ماند مگر کسی که بد اخلاق است زیرا چنین کسی از هیچ گناهی توبه نمی کند جز اینکه در گناهی بدتر از آن وارد می شود.

٦٦٧- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلَيْنِ يَتَسَابَّانِ فَقَالَ: الْبَادِي مِنْهُمَا أَظْلَمُ وَوَزْرُهُ وَوِزْرُ صَاحِبِهِ عَلَيْهِ مَا لَمْ يَتَعَدَّ الْمَظْلُومُ.
٦٦٨- أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لَا تَسْفَهُوا فَإِنَّ أَيْمَتَكُمْ لَيَسُوا بِسُفَهَاءَ وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ كَافَا السَّفِيَةَ بِالسَّفَةِ فَقَدْ رَضِيَ بِمِثْلِ مَا أَتَى إِلَيْهِ حَيْثُ اخْتَذَى مِثَالَهُ.

٦٦٩- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا يَكُونُ السَّفَهُ وَالْغِرَّةُ فِي قَلْبِ الْعَالِمِ.
٦٧٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ السَّفَةَ خُلِقَ لَيْسَ يَسْتَطِيلُ عَلَى مَنْ دُونَهُ وَ يَخْضَعُ لِمَنْ فَوْقَهُ.
٦٧١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي حَدِيثٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِنَّ مِنْ شَرِّ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ تُكْرَهُ مُجَالَسَتُهُ لِفُحْشِهِ.

٦٧٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ أَبْغَضَ خَلْقِ اللَّهِ عَبْدًا اتَّقَى النَّاسَ لِسَانَهُ.

٦٧٣- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: شَرُّ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُكْرَمُونَ اتِّقَاءَ شَرِّهِمْ.

٦٧٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: شَرُّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُكْرَمُونَ اتِّقَاءَ شَرِّهِمْ.

٦٧٥- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ خَافَ النَّاسَ لِسَانَهُ فَهُوَ فِي النَّارِ.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهَا

٢٨٢

۲۰- باب تحریم نادانی کردن و اینکه آدمی از کسانی باشد که از بدی او پرهیز می‌شود

۶۶۷- امام موسی کاظم علیه السلام درباره دو مرد که به یکدیگر دشنام می‌دادند فرمود: آنکه آغاز نموده ستمکارتر است و گناه خود و طرف مقابلش به گردن اوست البته در صورتی که آنکه مظلوم واقع شده از حد خود تجاوز نکند.

۶۶۸- امام صادق علیه السلام فرمود: خود را به نادانی و بی‌خردی ننمیزد [و بی‌خردی را پیشه نکنید] زیرا پیشوایان شما نادان نبوده و نیستند. و فرمود: کسی که با شخص نادان به نادانی مقابله کند تحقیقاً به شبیه همان عملی که با وی صورت گرفته است خوشنود گردیده است زیرا به شخص نادان اقتدا و از وی پیروی کرده است.

۶۶۹- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: نادانی و ناشی‌گری در دل شخص دشمن نیست.

۶۷۰- امام صادق علیه السلام فرمود: راستی که نادانی خصلت شخص فرومایه و پست است، فرومایه بر زیر دست خود تکبر می‌ورزد و برای بالا دست خود فروتنی می‌کند.

۶۷۱- امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود که: پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است: به راستی که بدترین بندگان خدا کسی است که به خاطر پلیدی‌اش همنشینی با او ناپسند شمرده می‌شود.

۶۷۲- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا نفرت انگیزترین مخلوق خدا بنده‌ای است که مردم از [شر] زبان او پرهیز می‌کنند.

۶۷۳- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بدترین مردم در روز قیامت کسانی هستند که [در این دنیا] از ترس شرشان مورد اکرام و احترام واقع می‌شوند.

۶۷۴- امام صادق علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بدترین مردم در نزد خداوند در روز قیامت کسانی هستند که [در دنیا] برای پرهیز از شرشان مورد احترام واقع می‌شوند.

۶۷۵- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که مردم از زبانش بترسند جایگاهش در آتش است.

٧١- باب تخريم الفحش و وجوب حفظ اللسان

٦٧٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مِنْ عَلَامَاتِ شُرْكِ الشَّيْطَانِ الَّذِي لَا يُشْكُ فِيهِ أَنْ يَكُونَ فَحَاشًا لَا يُبَالِي مَا قَالَ وَ لَا مَا قِيلَ فِيهِ .

٦٧٧- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْمُتَفَحِّشَ .

٦٧٨- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ الْفُحْشَ وَ الْبَذَاءَ وَ السَّلَاطَةَ مِنَ النِّفَاقِ .

٦٧٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ السَّائِلَ الْمُلْحِفَ .

٦٨٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِعَائِشَةَ: يَا عَائِشَةُ إِنَّ الْفُحْشَ لَوْ كَانَ مِثَالًا لَكَانَ مِثَالُ سَوْءٍ .

٦٨١- عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ قَالَ: قَالَ: مَنْ فَحَشَ عَلَى أَخِيهِ الْمُسْلِمِ نَزَعَ اللَّهُ مِنْهُ بَرَكَهَ رِزْقِهِ وَ وَكَلَهُ إِلَى نَفْسِهِ وَ أَفْسَدَ عَلَيْهِ مَعِيشَتَهُ .

٦٨٢- عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لِي مُبْتَدِئًا: يَا سَمَاعَةُ مَا هَذَا الَّذِي كَانَ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ جَمَالِكَ؟ إِيَّاكَ أَنْ تَكُونَ فَحَاشًا أَوْ سَخَابًا أَوْ لَعَانًا. فَقُلْتُ: وَ اللَّهُ لَقَدْ كَانَ ذَلِكَ أَنَّهُ ظَلَمَنِي فَقَالَ: إِنْ كَانَ ظَلَمَكَ لَقَدْ أَرَبَيْتَ عَلَيْهِ إِنَّ هَذَا لَيْسَ مِنْ فِعَالِي وَ لَا أَمْرُ بِهِ شِيعَتِي اسْتَغْفِرُ رَبَّكَ وَ لَا تَعُدْ قُلْتُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ لَا أَعُودُ .

٦٨٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي حَدِيثٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ مِنْ أَشْرِّ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ تَكَرَّرَ مُجَالَسَتُهُ لِفُحْشِهِ .

تَوَانِ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَتَّبَعُهُ

٢٨٢

۲۱- باب تحریم بد زبانی و وجوب حفظ نمودن زبان

۶۷۶- امام صادق علیه السلام فرمود: از نشانه‌های شراکت نمودن شیطان که بی گمان این نشانه بیانگر شریک شدن شیطان در روحیه و اعمال شخص است این است که شخصی بد زبان باشد و باکی نداشته باشد که چه می گوید و چه درباره اش گفته می شود.

۶۷۷- امام باقر علیه السلام فرمود: راستی که خداوند شخص بد زبان بیهوده گوی را دشمن می دارد.

۶۷۸- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا دشنام دادن و هرزه گویی و زبان درازی ناشی از نفاق و دو رویی است.

۶۷۹- امام باقر علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: راستی که خداوند شخص دشنام دهنده و هرزه گو و درخواست کننده سمج و لجوج را دشمن می دارد.

۶۸۰- امام باقر علیه السلام روایت کند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله به عایشه فرمود: ای عایشه! راستی که اگر بد زبانی در قالب و شکلی در آمده بود حتماً صورتی بد وزشت داشت.

۶۸۱- احمد بن محمد از برخی از کسانی که از آنان حدیث نقل می کند، روایت کند که: معصوم علیه السلام فرمود: کسی که به برادر مسلمان خود دشنام دهد خداوند برکت روزی اش را از او می گیرد و او را به خود و می گذارد و زندگی اش را بر او تباه می سازد.

۶۸۲- سماعه گوید: بر امام صادق علیه السلام وارد شدم، حضرت بدون اینکه من چیزی گفته باشم فرمود: ای سماعه! بین تو و شتر داری چه گذشته است؟ بر حذر باش از اینکه دشنام دهنده یا داد و فریاد کننده یا لعن کننده باشی. عرض کردم: سوگند به خدا که او به من ظلم کرد. حضرت فرمود: اگر او به تو ستم کرد تو که بیشتر به او ستم کردی [تو که در ستم کردن از او پیشی گرفتی] راستی که اینگونه رفتار نه با کردار من سازگار است و نه پیروان خود را به چنین رفتاری امر می کنم، از پروردگارت طلب مغفرت کن و دیگر تکرار نکن. من گفتم: از خداوند طلب مغفرت می کنم و دیگر چنین عملی را تکرار نمی کنم.

۶۸۳- امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: راستی که از بدترین بندگان خدا کسی است که به خاطر بد زبانی اش همنشینی با او ناپسند شمرده می شود.

٦٨٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْحَيَّيَّ الْحَلِيمَ الْعَنِيَّ الْمُتَعَفِّفَ أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيَّ السَّائِلَ الْمُلْحِفَ .

٦٨٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: إِنَّ الْحَيَاءَ وَالْعَفَافَ وَالْعِيَّ أَعْنِي عِيَّ اللِّسَانِ لَا عِيَّ الْقَلْبِ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْفُحْشَ وَالْبَذَاءَ وَالسَّلَاطَةَ مِنَ النِّفَاقِ .

٦٨٦- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله لِعَلِيِّ عليه السلام قَالَ: يَا عَلِيُّ أَفْضَلُ الْجِهَادِ مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهُمُّ بِظُلْمِ أَحَدٍ يَا عَلِيُّ مَنْ خَافَ النَّاسَ لِسَانَهُ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَا عَلِيُّ شَرُّ النَّاسِ مَنْ أَكْرَمَهُ النَّاسُ اتَّقَاءَ فُحْشِهِ وَشَرُّهُ يَا عَلِيُّ شَرُّ النَّاسِ مَنْ بَاعَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَاةٍ وَشَرُّ مِنْهُ مَنْ بَاعَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَا غَيْرِهِ .

٦٨٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: إِذَا رَأَيْتُمْ الرَّجُلَ لَا يُبَالِي مَا قَالَ وَلَا مَا قِيلَ لَهُ فَهُوَ شَرُّكَ الشَّيْطَانِ .

٦٨٨- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ الْجَنَّةَ عَلَى كُلِّ فَحَّاشٍ بَذِيٍّ قَلِيلِ الْحَيَاءِ لَا يُبَالِي مَا قَالَ وَلَا مَا قِيلَ لَهُ فَإِنَّكَ إِنْ فَتَشْتَهُ لَمْ تَجِدْهُ إِلَّا لَغِيَةً أَوْ شَرَكِ شَيْطَانٍ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَفِي النَّاسِ شَرَكُ شَيْطَانٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: أَمَا تَقْرَأُ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَشَارِكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ﴾ (الْحَدِيثُ).

٦٨٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْبَذَاءُ مِنَ الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ .

٦٩٠- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغُ

٢٨٦

۶۸۴- امام صادق علیه السلام فرمود: راستی که خداوند شخص صاحب شرم و بردبار و ثروتمند پاکدامن را دوست دارد، آگاه باشید که خداوند شخص دشنام دهنده هرزه گو و سائلی را که سماجت می کند دشمن می دارد.

۶۸۵- امام صادق علیه السلام فرمود: راستی که حیا و پاکدامنی و درمانده بودن از ایمان است البته مراد من درمانده بودن زبان است نه درمانده بودن قلب (یعنی زبان دراز نباشد)، و دشنام و هرزه گویی و زبان درازی از نفاق است.

۶۸۶- امام باقر علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است: ای علی! بالاترین جهاد [عمل] کسی است که صبح کند و قصد ظلم کردن به هیچکس را نداشته باشد. ای علی! کسی که مردم از زبانش در بیم و هراس باشند اهل دوزخ است. ای علی! بدترین مردم کسی است که مردم او را از ترس بدزبانی و بدکاری اش اکرام و احترام کنند، ای علی! بدترین مردمان کسی است که آخرتش را به دنیایش بفروشد و بدتر از او کسی است که آخرتش را به دنیای دیگران بفروشد.

۷۲- باب تحریم هرزه گویی و بدون مبالات سخن گفتن

۶۸۷- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: هرگاه دیدید که مردی باکی ندارد که چه می گوید و چه درباره اش گفته می شود چنین کسی شریک شیطان است.

۶۸۸- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: راستی که خداوند بهشت را بر هر دشنام دهنده زشت گفتار کم حیا که باکی ندارد که چه می گوید و چه درباره اش گفته می شود حرام ساخته است به راستی که اگر درباره چنین کسی جستجو و کاوش کنی او را گمراه یا شریک شیطان می یابی. عرض شد: ای رسول خدا! آیا در بین مردم شریک شیطان وجود دارد؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آیا سخن خدای عزوجل را نخوانده ای که می فرماید: «و با آنان در دارایی ها و فرزندان شان شراکت کن»^(۱)

۶۸۹- امام صادق علیه السلام فرمود: زشت گفتاری ناشی از ستمکاری است و ستمکاری در آتش است.

۶۹۰- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش علیهم السلام روایت فرمود که: در وصیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

لِعَلِيِّ عليه السلام قَالَ: يَا عَلِيُّ حَرَّمَ اللَّهُ الْجَنَّةَ عَلَى كُلِّ فَاحِشٍ بَذِيءٍ لَا يُبَالِي مَا قَالَ وَلَا مَا قِيلَ لَهُ يَا عَلِيُّ طُوبَى لِمَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَحَسُنَ عَمَلُهُ.

٦٩١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ وَالْبَدَاءُ مِنَ الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ.

٧٢- باب تخريم القذف حتى للمشرك مع عدم الاطلاع

٦٩٢- عَنْ عَمْرِو بْنِ نُعْمَانَ الْجُعْفِيِّ قَالَ: كَانَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام صَدِيقٌ لَا يَكَاذُ يُفَارِقُهُ - إِلَى أَنْ قَالَ - فَقَالَ يَوْمًا لِغُلَامِهِ: يَا ابْنَ الْفَاعِلَةِ أَيْنَ كُنْتَ؟ قَالَ فَرَفَعَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَدَهُ فَصَكَ بِهَا جَبْهَةَ نَفْسِهِ ثُمَّ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ تَقْذِفُ أُمَّهُ قَدْ كُنْتُ أَرَى أَنَّ لَكَ وَرَعًا فَإِذَا لَيْسَ لَكَ وَرَعٌ فَقَالَ: جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنْ أُمَّهُ سِنْدِيَّةٌ مُشْرِكَةٌ فَقَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ لِكُلِّ أُمَةٍ نِكَاحًا؟ تَنَحَّ عَنِّي فَمَا رَأَيْتُهُ يَمْشِي مَعَهُ حَتَّى فَرَّقَ بَيْنَهُمَا الْمَوْتُ.

٦٩٣- قَالَ وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى أَنَّ لِكُلِّ أُمَةٍ نِكَاحًا يَخْتَجِرُونَ بِهِ عَنِ الزَّنا.

٦٩٤- عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ: إِنْ بَغَضَ أَصْحَابُنَا يَفْتَرُونَ وَيَقْذِفُونَ مَنْ خَالَفَهُمْ فَقَالَ: الْكُفُّ عَنْهُمْ أَجْمَلُ ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا حَمْزَةَ وَاللَّهِ إِنَّ النَّاسَ كُلَّهُمْ أَوْلَادُ بَغَايَا مَا خَلَا شِيعَتَنَا ثُمَّ قَالَ: نَحْنُ أَصْحَابُ الْخُمْسِ وَقَدْ حَرَّمَناهُ عَلَى جَمِيعِ النَّاسِ مَا خَلَا شِيعَتَنَا. (الْحَدِيثُ).

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَتَّبِعُهُ

٢٨٨

٦٩٥- عَنْ أَبِي بَكْرٍ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَفْتَرِي عَلَى الرَّجُلِ مِنْ جَاهِلِيَّةِ الْعَرَبِ فَقَالَ: يُضْرَبُ حَدًّا قُلْتُ: يُضْرَبُ حَدًّا؟ قَالَ: نَعَمْ إِنْ ذَلِكَ يُدْخَلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله.

به علی علیه السلام آمده است: ای علی! خداوند بهشت را بر هر دشنام دهنده زشت گفتار که باکی ندارد که چه می گوید و چه درباره اش گفته می شود حرام ساخته است، ای علی! خوشا به حال کسی که عمرش طولانی و کردارش نیکو باشد.

۶۹۱- امام صادق علیه السلام فرمود: حیا از ایمان است و ایمان در بهشت است و زشت گفتاری از ستمکاری است و ستمکاری جایگاهش آتش است.

۷۳- باب تحریم بدون اطلاع نسبت زنا دادن حتی به مشرک

۶۹۲- عمر بن نعمان جُعی گوید: امام صادق علیه السلام دوستی داشت که همواره در کنار حضرت بود و از ایشان جدایی نمی کرد روزی به غلام خود گفت: ای زنا زاده کجا بودی؟ امام صادق علیه السلام دستش را بالا برد و محکم به پیشانی خود کوبید سپس فرمود: سبحان الله! آیا به مادر او نسبت زنا می دهی؟ من معتقد بودم که تو دارای وَرَع و پرهیزکاری هستی ولی اکنون پرهیزکاری در تو نیست، عرض کرد: فدایت گردم، مادر این غلام اهل سِند و مشرک بوده. حضرت فرمود: آیا نمی دانی که هر امتی برای خود نکاحی دارد؟ از من دور شو. - راوی گوید: - من دیگر آن مرد را همراه حضرت ندیدم تا اینکه مرگ بین او و حضرت جدایی افکند.

۶۹۳- راوی گوید: در روایت دیگری آمده است که: همانا برای هر امتی نکاحی هست که به وسیله آن از زنا محفوظ می شوند.

۶۹۴- ابی حمزه گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم که: برخی از اصحاب ما افترا می زنند و به مخالفین خود نسبت زنا می دهند [آیا این کار سزاوار است؟] حضرت فرمود: نیکوتر این است که از دادن نسبت بد به آنان دست بکشند - سپس فرمود: - ای ابا حمزه! به خدا سوگند که این مردم همگی [در واقع] فرزندان فحشا هستند به جز شیعیان ما^(۱) - سپس فرمود: - ما اصحاب خمس هستیم و آن را بر همه مردم بجز شیعیانمان حرام کرده ایم.

۶۹۵- ابی بکر حضرمی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی بر مردی از جاهلیت عرب افترا می زند [حکمش چیست؟] حضرت فرمود: باید به آن افترا زننده حد زده شود. عرض کردم: آیا باید حد زده شود؟ فرمود: آری. به راستی که این کار او باعث عیب نمودن بر رسول خدا صلی الله علیه و آله می شود.

۱- بر فرض صحت سند این حدیث، توضیح این حدیث این است که: در جنگهایی که بین مسلمین و غیر مسلمین در می گرفت غنائمی به دست مسلمین می افتاد که از جمله آن غنائم اسیران و کنیزان بودند که باید خمس آنان به ائمه علیهم السلام پرداخت می گردید ولی بسیاری از مسلمین بدون پرداخت خمس، آنان را مورد تملک و تصرف قرار می دادند و از آنان کودکانی متولد می گردید و این حدیث نظر به چنین کودکانی دارد بنابراین «ال» در الناس ال عهد می باشد.

٦٩٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ الْبَغْيَ يَقُودُ أَصْحَابَهُ إِلَى النَّارِ وَإِنَّ أَوَّلَ مَنْ بَغَى عَلَى اللَّهِ عَنَاقُ بِنْتُ آدَمَ فَأَوَّلُ قَتِيلٍ قَتَلَهُ اللَّهُ عَنَاقُ وَكَانَ مَجْلِسُهَا جَرِيباً فِي جَرِيبٍ وَكَانَ لَهَا عَشْرُونَ إِصْبَعاً فِي كُلِّ إِصْبَعٍ ظُفْرَانِ مِثْلُ الْمِنْجَلَيْنِ فَسَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْهَا أَسْداً كَالْفِيلِ وَ ذَيْباً كَالْبَعِيرِ وَ نَسْراً مِثْلَ الْبُغْلِ وَ قَدْ قَتَلَ اللَّهُ الْجَبَابِرَةَ عَلَى أَفْضَلِ أَحْوَالِهِمْ وَ آمَنَ مَا كَانُوا .

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٦٩٧- عَنْ مِسْمَعٍ أَبِي سَيَّارٍ أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام كَتَبَ إِلَيْهِ فِي كِتَابٍ: انْظُرْ أَنْ لَا تَكَلِّمَنَّ بِكَلِمَةٍ بَغْيٍ أَبَداً وَ إِنْ أَعْجَبَتْكَ نَفْسُكَ وَ عَشِيرَتُكَ .

٦٩٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: يَقُولُ إِبْلِيسُ لِجُنُودِهِ: أَلْقُوا بَيْنَهُمُ الْحَسَدَ وَ الْبَغْيَ فَإِنَّهُمَا يَغْدِلَانِ عِنْدَ اللَّهِ الشُّرَكَ .

٦٩٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّ أَعْجَلَ الشَّرِّ عُقُوبَةُ الْبَغْيِ .

٧٠٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ أَسْرَعَ الْخَيْرِ ثَوَاباً الْبِرُّ وَ إِنَّ أَسْرَعَ الشَّرِّ عُقُوبَةُ الْبَغْيِ وَ كَفَى بِالْمَرْءِ عَيْباً أَنْ يُبْصَرَ مِنَ النَّاسِ مَا يَعْمَى عَنْهُ مِنْ نَفْسِهِ أَوْ يُعَيَّرَ النَّاسُ بِمَا لَا يَسْتَطِيعُ تَرْكُهُ أَوْ يُؤْذَى جَلِيسُهُ بِمَا لَا يَعْنِيهِ .

٢٩٠

٧٠١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي وَصِيَّتِهِ لِأَصْحَابِهِ قَالَ: وَإِيَّاكُمْ أَنْ يَبْغِيَ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ فَإِنَّهَا لَيْسَتْ مِنْ خِصَالِ الصَّالِحِينَ فَإِنَّهُ مَنْ بَغَى صَيَّرَ اللَّهُ بَغْيَهُ عَلَى نَفْسِهِ وَ صَارَتْ نُصْرَةُ اللَّهِ لِمَنْ بُغِيَ عَلَيْهِ وَ مَنْ

۷۴- باب تحریم تعدی و تجاوز

۶۹۶- امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام فرموده است: ای مردم! راستی که ستم، یاران خود را به سوی آتش رهنمون می‌کند و همانا اولین کسی که ستم و تعدی بر خدا نمود عناق دختر حضرت آدم علیه السلام بود پس اولین کسی هم که خداوند او را به قتل رساند همین عناق بود، جایگاه نشستن او به اندازه یک جریب در یک جریب بود و دارای بیست انگشت بود و در هر انگشت دو ناخن همانند دو داس داشت پس خداوند بر او شیری همانند فیل و گرگی همانند شتر و کرکسی همانند قاطر را مسلط ساخت و خداوند ستمکاران را با وجود بهترین حالاتی که داشتند و امن و امانی که در آن بودند به قتل رساند.

۶۹۷- می‌سمع ابی سیار گوید که: امام صادق علیه السلام برای وی در نامه‌ای چنین نوشت: توجه داشته باش که هرگز سخنی به ستم بر زبان نیاوری (دروغ‌نگویی) اگر چه مورد پسند خودت و خانواده‌ات باشد.

۶۹۸- امام صادق علیه السلام فرمود: ابلیس به لشکر خود می‌گوید: در بین فرزندان آدم حسد و ستم را بیافکنید زیرا این دو در نزد خداوند با شرک برابرند.

۶۹۹- امام صادق علیه السلام فرمود: راستی که عقوبت و کیفر ستم از عقوبت هر بدی دیگر زودتر و با شتاب‌تر فرا می‌رسد.

۷۰۰- امام باقر علیه السلام فرمود: راستی که ثواب نیکی کردن از هر خوبی دیگری زودتر فرا می‌رسد و کیفر ستمکاری از کیفر هر بدی دیگری زودتر دام‌نگیر آدمی می‌شود، و برای مرد همین عیب بس است که از مردم نقصی را ببیند که از دیدن آن نقص در وجود خود عاجز است یا اینکه مردم را بر چیزی سرزنش کند که خود توانایی ترک آن را ندارد یا اینکه همنشین خود را با سخنان بی‌پوده آزار دهد.

۷۰۱- امام صادق علیه السلام در وصیتش به اصحاب خود فرمود: بر حذر باشید از اینکه برخی از شما بر برخی دیگر ستم روا دارد زیرا ستمکاری از خصلتهای شایستگان نیست، همانا کسی که ستم کند خداوند ستمش را به خود او باز می‌گرداند و نصرت و یاری خداوند شامل شخص ستم‌دیده می‌گردد

و کسی که خداوند یاری اش کند حتماً غلبه پیدا می کند و پیروزی اش از جانب خداوند فرا می رسد.

۷۰۲- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است: ای علی! چهار کس است که کیفر کردارشان به سرعت فرا می رسد: کسی که به او نیکی کرده ای و نیکی تو را با بدی پاسخ گفته است، و کسی که به او ستم نمی کنی و او بر تو ستم روا می دارد، و کسی که با او در کاری پیمان بسته ای و به عهد و پیمانت وفا کرده ای ولی او به تو خیانت کرده است، و کسی که با خویشانش پیوند برقرار کرده است اما آنان با او رابطه شان را قطع نموده اند.

۷۰۳- امام صادق علیه السلام فرمود: از الفاظ رسول خدا صلی الله علیه و آله است که فرموده است: اگر کوهی بر کوهی ستم کند خداوند آن را ویران می سازد، کیفر ستم از کیفر هر بدی دیگری زودتر فرا می رسد و ثواب نیکی کردن از ثواب هر خوبی دیگری زودتر به دست می آید.

۷۰۴- ابی حمزه ثمالی گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: همانا عقوبت ستم از عقوبت هر بدی دیگری زودتر فرا می رسد.

۷۰۵- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش و ایشان از پدرانش روایت نمود که: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: اگر کوهی بر کوهی ستم روا دارد خداوند آن کوه ستمکار را خرد و ویران می سازد.

۷۰۶- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: به راستی که کیفر ستم از کیفر هر بدی دیگری با شتاب تر فرا می رسد.

۷۰۷- و به سند روایت گذشته فرمود: مردی یکی از بنی هاشم را در جنگ به مبارزه طلبید مرد هاشمی از مبارزه کردن با وی خودداری کرد، پس علی علیه السلام به مرد هاشمی فرمود: چه چیز تو را از مبارزه با او بازداشت؟ مرد عرض کرد: او یکی از سوارکاران عرب است و ترسیدم که بر من پیروز شود. حضرت فرمود: او بر تو تعدی نموده بود و اگر با او به مبارزه می پرداختی هر آینه او را به قتل می رساندی، و اگر کوهی بر کوهی تعدی کند، تعدی کننده به هلاکت می رسد.

۷۵- باب کرامت به خود بالیدن و مباهاات کردن

۷۰۸- امام سجّاد علیه السلام فرمود:

در شگفتم از کسی که تکبر می ورزد و به خود می نازد و مباهاات می کند

بِالْأَمْسِ نُطْفَةٌ ثُمَّ هُوَ غَدًا جِيفَةٌ .

٧٠٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: آفَةُ الْحَسَبِ الْإِفْتِخَارُ وَالْعُجْبُ .

٧١٠- وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: آفَةُ الْحَسَبِ الْإِفْتِخَارُ .

٧١١- أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ حَتَّى عَدْتُ تِسْعَةً فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَمَا إِنَّكَ عَاشِرُهُمْ فِي النَّارِ .

٧١٢- قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عَجَبًا لِلْمُخْتَالِ الْفُخُورِ وَإِنَّمَا خُلِقَ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ يَعُودُ جِيفَةً وَ هُوَ فِيمَا بَيْنَ ذَلِكَ لَا يَذَرِي مَا يُصْنَعُ بِهِ .

٧١٣- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: يَا عَلِيُّ آفَةُ الْحَسَبِ الْإِفْتِخَارُ ثُمَّ قَالَ يَا عَلِيُّ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ بِالإِسْلَامِ نَخْوَةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَ تَفَاخُرَهَا بِآبَائِهَا أَلَا إِنَّ النَّاسَ مِنْ آدَمَ وَ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ وَ أَكْرَمَهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ .

٧١٤- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: ثَلَاثَةٌ مِنْ عَمَلِ الْجَاهِلِيَّةِ الْفَخْرُ بِالنَّسَابِ وَ الطَّعْنُ بِالْأَحْسَابِ وَ الْإِسْتِسْقَاءُ بِالْأَنْوَاءِ .

٧١٥- عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ ذُبْيَانَ يَرْفَعُهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: افْتَخَرَ رَجُلَانِ عِنْدَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: أَ تَفْتَخِرَانِ بِأَجْسَادٍ بَالِيَةٍ وَ أَرْوَاحٍ فِي النَّارِ إِنْ يَكُنْ لَكَ عَقْلٌ فَإِنَّ لَكَ خُلُقًا وَ إِنْ يَكُنْ لَكَ تَقْوَى فَإِنَّ لَكَ كَرَمًا وَ إِلَّا فَالْجِمَارُ خَيْرٌ مِنْكَ وَ لَسْتُ بِخَيْرٍ مِنْ أَحَدٍ .

٧١٦- عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ رَفَعَهُ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَنْ وَضَعَ شَيْئًا لِلْمُفَاخَرَةِ حَشَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَسْوَدَ .

٧١٧- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: مَا لِابْنِ آدَمَ وَ الْفَخْرِ؟ أَوَّلُهُ نُطْفَةٌ وَ آخِرُهُ جِيفَةٌ وَ لَا يَرْزُقُ نَفْسَهُ وَ لَا يَدْفَعُ حَتْفَهُ .

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهَا

٢٩٢

در حالی که این کس دیروز نطفه‌ای بود سپس فردا مُرداری [گندیده] خواهد شد.
 ۷۰۹- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: آفتِ شرافت و بزرگی، به خود نازیدن و خود بزرگ بینی است.

۷۱۰- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آفتِ گوهر مرد، مباحات و به خود نازیدن است.
 ۷۱۱- مردی به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای رسول خدا! من فلان بن فلان... هستم و تا هفت پشت خود را شمرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آگاه باش که تو دهمین آنها هستی که در آتش خواهی بود.

۷۱۲- امام باقر علیه السلام فرمود: در شگفتم از کسی که متکبر و فخر فروش است و [آیا نمی‌داند که] از نطفه‌ای آفریده شده سپس مُرداری می‌شود و او در بین دو حالت نمی‌داند که چه بر سرش می‌آید.

۷۱۳- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است: ای علی! آفتِ بزرگی مرد، فخر فروشی است. ای علی! راستی که خداوند به وسیله اسلام تکبر جاهلیت و مباحات نمودن به پدرانشان را از بین برد، به هوش باشید که مردم از حضرت آدم‌اند و آدم از خاک آفریده شده و گرامی‌ترین مردم در نزد خدا پرهیزکارترین آنان است.

۷۱۴- امام باقر علیه السلام فرمود: سه چیز است که از کارهای زمان جاهلیت است: نازیدن به نَسَب‌ها [ی پدران] و طعنه زدن به نژادها و طلب باران نمودن از ستارگان (نسبت دادن باران به ستارگان)^(۱)

۷۱۵- از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: دو مرد در نزد امیر المؤمنین علیه السلام به یکدیگر فخر فروشی می‌کردند، حضرت فرمود: آیا به جسدهای پوسیده و روحهایی که در آتش دوزخ‌اند فخر می‌کنید، اگر عقلی داری مروّتی داری و اگر دارای تقوا هستی کرم و بزرگواری داری و گرنه پس الاغ از تو بهتر است و تو از هیچ کس بهتر نیستی.

۷۱۶- از امیر المؤمنین علیه السلام روایت است که فرمود: هر کس چیزی را برای مباحات و نازیدن قرار دهد خداوند او را در روز قیامت رو سیاه محشور خواهد کرد.

۷۱۷- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: فرزندان آدم کجا و فخر کردن کجا؟ آغازش نطفه‌ای است و سرانجامش مُرداری خواهد بود و روزی‌اش به دست خودش نیست و مرگش را از خود نمی‌تواند دفع کند.

۱- در زمان جاهلیت، اعراب را اعتقاد بر این بود که آمدن باران یا بادهای زمانی است که یکی از بیست و هشت ستاره مشخص (که هر یک به نامی نامگذاری شده بود) در مغرب فرود آید و ستاره‌ای دیگر از آنها طلوع کند مثلاً بارانی را به ثریا نسبت می‌دادند و می‌گفتند: مُطِرْنَا بِثُرَيَّا.

٧١٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَمَتَانِ لَمَّةٌ مِنَ الشَّيْطَانِ وَ لَمَّةٌ مِنَ الْمَلِكِ فَلَمَّةُ الْمَلِكِ الرِّقَّةُ وَ الْفَهْمُ وَ لَمَّةُ الشَّيْطَانِ السَّهْوُ وَ الْقَسْوَةُ.

٧١٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِذَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَبْدَ فِي أَصْلِ الْخَلْقِ كَافِرًا لَمْ يَمُتْ حَتَّى يُحَبَّبَ إِلَيْهِ الشَّرُّ فَيَقْرَبَ مِنْهُ فَاِبْتِلَاءُهُ بِالْكِبَرِ وَ الْجَبَرِيَّةِ فَقَسَا قَلْبُهُ وَ سَاءَ خُلُقُهُ وَ غَلِظَ وَجْهُهُ وَ ظَهَرَ فُحْشُهُ وَ قَلَّ حَيَاؤُهُ وَ كَشَفَ اللَّهُ سِتْرَهُ وَ رَكِبَ الْمَحَارِمَ فَلَمْ يَنْزِعْ عَنْهَا (الْحَدِيثُ).

٧٢٠- عَنْ عَلِيِّ بْنِ عِيسَى رَفَعَهُ قَالَ: فِيمَا نَاجَى اللَّهُ بِهِ مُوسَى: يَا مُوسَى! لَا تُطَوِّلْ فِي الدُّنْيَا أَمْلَكَ فَيَقْسُو قَلْبَكَ وَ الْقَاسِي الْقَلْبَ مِنِّي بَعِيدٌ.

٧٢١- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا عَلِيُّ: أَرْبَعُ خِصَالٍ مِنَ الشَّقَاءِ جُمُودُ الْعَيْنِ وَ قَسَاوَةُ الْقَلْبِ وَ بُعْدُ الْأَمَلِ وَ حُبُّ الْبَقَاءِ.

٧٢٢- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا جَفَّتِ الدَّمُوعُ إِلَّا لِقَسْوَةِ الْقُلُوبِ وَ مَا قَسَتْ الْقُلُوبُ إِلَّا لِكَثْرَةِ الذُّنُوبِ.

٧٢٣- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مِنَ الشَّقَاءِ جُمُودُ الْعَيْنِ وَ قَسْوَةُ الْقَلْبِ وَ شِدَّةُ الْحِرْصِ فِي طَلَبِ الدُّنْيَا وَ الْإِصْرَارُ عَلَى الذَّنْبِ.

ابواب جهاد النفس و ما يناسبه

۷۶- باب تحریم قساوت قلب

۷۱۸- امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام فرموده است: دو گونه نزدیک شدن هست: یکی نزدیک شدن شیطان و دیگری نزدیک شدن فرشته، اما نزدیک شدن فرشته مایه دل نازکی و درک کردن است و نزدیک شدن شیطان باعث فراموشی و سنگدلی است.

۷۱۹- امام صادق علیه السلام فرمود: هنگامی که خداوند بنده‌ای را در اصل آفرینش کافر بیافریند نمی‌میرد مگر اینکه او را دوستدار شرّ می‌گرداند و به شرّ نزدیک می‌شود پس او را به تکبر و سرکشی دچار می‌کند پس سنگدل می‌شود و اخلاقش بد و چهره‌اش زنده می‌گردد و زشتی او آشکار می‌شود و حیالش کم می‌گردد و خداوند پرده او را می‌درزد و او مرتکب امور ناروا می‌شود و از آن امور دست بر نمی‌دارد.

۷۲۰- علی بن عیسی از امام معصوم علیه السلام روایت کند که: در ضمن رازگویی خداوند با موسی علیه السلام آمده است: ای موسی! در دنیا آرزویت را طولانی و دراز مگردان که اگر چنین کنی سنگدل می‌شوی و سنگدل از من دور است.

۷۲۱- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت کند که: در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است: ای علی! چهار خصلت ناشی از شقاوت و تیره‌روزی است: خشکی چشم (یعنی که چشم نگرید) و سنگدلی و آرزوی دور و دراز و دوستی بقا و جاودانگی [در دنیا].

۷۲۲- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: اشک چشمها خشک نمی‌شود مگر به خاطر سختی دلها و دلها سخت نمی‌شود مگر به خاطر زیاده گناهان.

۷۲۳- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است:

از [نشانه‌های] بدبختی و تیره‌روزی، خشک شدن [اشک] چشم و سخت دلی و حرص زیاد در طلب دنیا و اصرار و پافشاری بر انجام گناه است.

٧٢٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَا مِنْ مَظْلَمَةٍ أَشَدَّ مِنْ مَظْلَمَةٍ لَا يَجِدُ صَاحِبُهَا عَلَيْهَا عَوْنًا إِلَّا اللَّهَ.

٧٢٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّهُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

٧٢٦- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَظْلِمُ مَظْلَمَةً إِلَّا أَخَذَهُ اللَّهُ بِهَا فِي نَفْسِهِ وَ مَالِهِ فَأَمَّا الظُّلْمُ الَّذِي بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ فَإِذَا تَابَ غُفِرَ لَهُ.

٧٢٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ ظَلَمَ مَظْلَمَةً أَخَذَ بِهَا فِي نَفْسِهِ أَوْ فِي مَالِهِ أَوْ فِي وَلَدِهِ.

٧٢٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ رَبَّكَ لَبَاسِمٌ ضَادٍ قَالَ: قَنْطَرَةٌ عَلَى الصُّرَاطِ لَا يَجُوزُهَا عَبْدٌ بِمَظْلَمَةٍ.

٧٢٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: لَمَّا حَضَرَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام الْوَفَاةَ ضَمَّنِي إِلَى صَدْرِهِ ثُمَّ قَالَ يَا بُنَيَّ أَوْصِيكَ بِمَا أَوْصَانِي بِهِ أَبِي حِينَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةَ وَبِمَا ذَكَرَ أَنَّ أَبَاهُ أَوْصَاهُ بِهِ قَالَ يَا بُنَيَّ إِيَّاكَ وَ ظُلْمَ مَنْ

لَا يَجِدُ عَلَيْكَ نَاصِرًا إِلَّا اللَّهَ.

٧٣٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: مَنْ خَافَ الْقِصَاصَ كَفَّ عَنْ ظُلْمِ النَّاسِ.

٧٣١- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَنْ أَصْبَحَ لَا يَنْوِي ظُلْمَ أَحَدٍ غُفِرَ اللَّهُ لَهُ مَا أَذْنَبَ ذَلِكَ الْيَوْمَ مَا لَمْ يَسْفِكْ دَمًا أَوْ يَأْكُلَ مَالَ يَتِيمٍ حَرَامًا.

أَبُو بَكْرٍ جِهَادُ النَّفْسِ وَ مَا يَنْتَسِبُ

٢٩٨

۷۷- باب تحریم ظلم

۷۲۴- امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ ظلمی بدتر و سخت تر از آن ظلمی نیست که شخص مظلوم یار و یآوری جز خدا برای دفع آن نیابد.

۷۲۵- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: از ظلم کردن پرهیزید زیرا ظلم، تاریکی ها و ظلمت های روز قیامت را در پی دارد.

۷۲۶- امام باقر علیه السلام فرمود: هیچکس نیست که ستمی به دیگران روا دارد جز اینکه خداوند او را به خاطر ستمش از نظر جانی یا مالی گرفتار می سازد و اما ستمی که بین بنده و خداست اگر بنده توبه کند خداوند بر او می بخشد.

۷۲۷- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که ستمی کند به سبب آن ستم، در جانش یا مالش یا فرزندانش به گرفتاری می افتد.

۷۲۸- امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای عز و جل که می فرماید: «همانا پروردگار تو در کمینگاه است» ^(۱) فرمود: پلی بر صراط وجود دارد که هر بنده ای که ستمی نموده است از آن نمی تواند گذر کند.

۷۲۹- امام باقر علیه السلام فرمود: زمانی که وفات پدرم امام سجاد علیه السلام فرا رسید مرا به سینه خود چسبانند، سپس فرمود: ای پسر دلبندم! تو را وصیت می کنم به وصیتی که پدرم ابا عبدالله الحسین علیه السلام در هنگام حضور وفاتش به من وصیت نمود و فرمود که پدرش علی علیه السلام این وصیت را به او فرموده است که: ای پسر عزیزم! بر حذر باش از ظلم کردن به کسی که در برابر تو هیچ یار و یآوری جز خدا نمی یابد.

۷۳۰- امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام فرموده است: کسی که از قصاص بترسد از ظلم کردن به مردم خودداری می کند.

۷۳۱- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که صبح کند و ظلم کردن به هیچ کس را در نیت نداشته باشد خداوند گناهان آن روز او را می بخشد مادامی که خونی نریزد یا مال یتیمی را به حرام نخورد.

٧٣٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: أَمَّا إِنَّهُ مَا ظَفَرَ بِخَيْرٍ مَنْ ظَفَرَ بِالظُّلْمِ أَمَّا إِنَّ الْمَظْلُومَ يَأْخُذُ مِنْ دِينِ الظَّالِمِ أَكْثَرَ مِمَّا يَأْخُذُ الظَّالِمُ مِنْ مَالِ الْمَظْلُومِ ثُمَّ قَالَ: مَنْ يَفْعَلِ الشَّرَّ بِالنَّاسِ فَلَا يُنْكِرِ الشَّرَّ إِذَا فَعَلَ بِهِ (الْحَدِيثُ).

٧٣٣- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: الظُّلْمُ فِي الدُّنْيَا هُوَ الظُّلُمَاتُ فِي الْآخِرَةِ.

٧٣٤- عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَا أُجِيبُ دَعْوَةَ مَظْلُومٍ دَعَانِي فِي مَظْلَمَةٍ ظَلَمَهَا وَ لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِثْلُ تِلْكَ الْمَظْلَمَةِ.

٧٣٥- عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: يَأْخُذُ الْمَظْلُومُ مِنْ دِينِ الظَّالِمِ أَكْثَرَ مِمَّا يَأْخُذُ الظَّالِمُ مِنْ دُنْيَا الْمَظْلُومِ.

٧٣٦- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ: مَنْ ارْتَكَبَ أَحَدًا بِظُلْمٍ بَعَثَ اللَّهُ مَنْ ظَلَمَهُ مِثْلَهُ أَوْ عَلَى وَلَدِهِ أَوْ عَلَى عَقِبِهِ مِنْ بَعْدِهِ.

٧٣٧- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: أَكْثَرُ الْخَطَايَا اقْتِطَاعُ مَالِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقٍّ.

٧٣٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبْغِضُ الْغَنِيِّ الظُّلُومَ.

٧٣٩- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اشْتَدَّ غَضَبِي عَلَى مَنْ ظَلَمَ مَنْ لَا يَجِدُ نَاصِرًا غَيْرِي.

٧٤٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنِّي لَعَنْتُ سَبْعًا لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَ كُلُّ نَبِيٍّ مُجَابٍ قِيلَ: وَ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الرَّاثِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَ الْمُكَذِّبُ بِقَدْرِ اللَّهِ وَ الْمُخَالِفُ لِسُنَّتِي وَ الْمُسْتَحِلُّ

أَبَوَانِ جِهَادِ الْقَمَرِ وَ مَا يَنْقَاسُهُ

٣٠٠

۷۳۲- امام صادق علیه السلام در ضمن حدیثی فرمود: آگاه باشید، آنکس که با ستم به پیروزی ظاهری رسیده به خیر دست نیافته، به هوش باشید که همانا آنچه که ستمدیده از دین ستمگر می‌گیرد بسی بیشتر است از آنچه که ستمگر از دارایی ستمدیده بر می‌گیرد - سپس فرمود: - کسی که به مردم بدی می‌کند هرگاه به او بدی شد نباید آن بدی را ناپسند بشمرد [زیرا این بدی نتیجه عمل اوست].

۷۳۳- امام باقر علیه السلام فرمود: ظلم در دنیا همان ظلمتها و تاریکی های آخرت است.

۷۳۴- علی بن سالم گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: همانا خدای عزوجل می‌فرماید: به عزت و بزرگی ام سوگند، دعای مظلومی را که مرا در ظلمی که به او شده است بخواند اجابت نمی‌کنم اگر او شبیه آن ظلم را در حق دیگری روا داشته باشد.

۷۳۵- زید بن علی بن الحسین از پدران بزرگوارش: روایت کرد که: آنچه که مظلوم از دین ظالم می‌گیرد بسی بیشتر است از آنچه که ظالم از دنیای مظلوم می‌ستاند.

۷۳۶- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که بر احدی ستمی کند خداوند کسی را بر می‌انگیزد که همانند همان ستم را بر او یا فرزندان او یا نسل بعد از او روا دارد.

۷۳۷- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش: روایت فرمود که: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: بزرگترین گناهان گرفتن قسمتی از مال مسلمانان به ناحق است.

۷۳۸- امام صادق علیه السلام فرمود: راستی که خداوند عزوجل ثروتمند ستمگر را دشمن می‌دارد.

۷۳۹- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: خدای عزوجل می‌فرماید: خشم و غضب من بر کسی بسیار شدید است که بر بنده ای ظلم می‌کند که یاوری جز من برای خود نمی‌یابد.

۷۴۰- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: به راستی که من هفت گروه را لعنت می‌فرستم که آنان را خداوند و هر پیامبری که دعایش مورد اجابت است لعنت نموده‌اند. عرض شد: آنان چه کسانی هستند ای رسول خدا؟ فرمود: آنکه بر کتاب خدا چیزی بیفزاید و آنکه قضا و قدر الهی را تکذیب کند و آنکه با سنت من مخالفت ورزد و

مِنْ عِثْرَتِي مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَ الْمُسْلَطُ بِالْجَبْرُوتِ لِيُعِزَّ مَنْ أَدَّلَ اللَّهُ وَ يُذِلَّ
مَنْ أَعَزَّ اللَّهُ وَ الْمُسْتَائِرُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ بِفَيْئِهِمْ مُتَّحِلًا لَهُ وَ الْمَحْرَمُ
مَا أَحَلَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ .

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

٣٠٢

٧٤١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: الظُّلْمُ ثَلَاثَةٌ ظُلْمٌ يَغْفِرُهُ اللَّهُ وَ ظُلْمٌ لَا
يَغْفِرُهُ اللَّهُ وَ ظُلْمٌ لَا يَدْعُهُ اللَّهُ فَأَمَّا الظُّلْمُ الَّذِي لَا يَغْفِرُهُ فَالشَّرْكُ وَ أَمَّا
الظُّلْمُ الَّذِي يَغْفِرُهُ فَظُلْمُ الرَّجُلِ نَفْسَهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ وَ أَمَّا الظُّلْمُ
الَّذِي لَا يَدْعُهُ فَالْمُدَايَنَةُ بَيْنَ الْعِبَادِ .

٧٤٢- وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ مِثْلَهُ وَ زَادَ وَ قَالَ عليه السلام: مَا يَأْخُذُ الْمَظْلُومُ مِنْ
دِينِ الظَّالِمِ أَكْثَرُ مِمَّا يَأْخُذُ الظَّالِمُ مِنْ دُنْيَا الْمَظْلُومِ .

٧٤٣- عَنْ شَيْخٍ مِنَ النَّخَعِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام: إِنِّي لَمْ أَرَلْ وَ أَلِيَا
مُنْذُ زَمَنِ الْحَجَّاجِ إِلَى يَوْمِي هَذَا فَهَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ؟ قَالَ: فَسَكَتَ ثُمَّ
أَعَدْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ: لَا حَتَّى تُؤَدِّيَ إِلَى كُلِّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ .

٧٤٤- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَنْ أَكَلَ مِنْ
مَالِ أَخِيهِ ظُلْمًا وَ لَمْ يَرُدَّهُ إِلَيْهِ أَكَلَ جَذْوَةً مِنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

٧٤٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ ظَلَمَ أَحَدًا وَ
فَاتَهُ فَلَيْسَتْغْفِرَ اللَّهُ لَهُ فَإِنَّهُ كَفَّارَةٌ لَهُ .

٧٤٦- قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ اقْتَطَعَ مَالَ مُؤْمِنٍ

آنکه درباره عترت من آنچه را که خداوند حرام ساخته برای خود حلال بشمرد (حق عترت مرا نادیده گیرد و به آنان ستم کند) و کسی که با سرکشی قدرت یافته تا کسانی را که خداوند آنان را خوار نموده به عزت برساند و کسانی را که خداوند آنان را عزیز دانسته به ذلت بکشانند و کسی که غنائم مسلمین را برای خود برگزیند و مالک آنها شده و آنها را به خود نسبت دهد و کسی که حلالِ خدای عزوجل را حرام سازد.

۷۲۸- باب وجوب اصلاح نمودن و باز گرداندن دادخواهی‌ها به سوی صاحبان آنها و اینکه در توبه، بازگرداندن حق شرط است و در صورتی که ستم کننده از این کار عاجز بود باید برای ستمدیده طلب مغفرت کند

۷۴۱- امام باقر علیه السلام فرمود: ظلم سه گونه است: ظلمی که خداوند آن را می‌بخشاید و ظلمی که خداوند آن را نمی‌بخشد و ظلمی که خداوند آن را رها نمی‌کند (و پیگیری می‌کند) اما ظلمی که خداوند آن را نمی‌بخشد شرک است و اما ظلمی که آن را می‌بخشد ظلمی است که شخص بین خود و خدایش به خویشتن می‌کند و اما ظلمی که خداوند آن را و نمی‌گذارد و پی‌گیری می‌کند ظلمی است که بندگان در وام دادن و وام خواستن (و معاملات) به یکدیگر روا می‌دارند.

۷۴۲- روایت گذشته را مرحوم شیخ صدوق «ره» روایت فرموده با این تفاوت که در آن جمله زیر را اضافه دارد که حضرت فرمود: آنچه را که ستمدیده از دین ستمگر می‌گیرد بسی بیشتر از چیزی است که ستمگر از دنیای ستمدیده می‌ستاند.

۷۴۳- پیرمردی از نَخَع گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: من پیوسته از زمان حجاج تاکنون والی و کارگزار بوده‌ام آیا برای من نیز توبه‌ای هست؟ (آیا توبه‌ام پذیرفته می‌شود؟) حضرت سکوت نمود و من دوباره پرسش را تکرار کردم. حضرت فرمود: خیر مگر اینکه حق هر صاحب حقی را به او بازگردانی.

۷۴۴- ابی بصیر گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: کسی که با ظلم و ستم از مال برادر خود بخورد و آن را به او باز نگرداند در روز قیامت پاره‌ای از آتش را می‌خورد.

۷۴۵- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: هر کس به کسی ستمی کند و او را از دست بدهد (دیگر به او دسترسی نداشته باشد) پس باید برای آن مظلوم از خداوند طلب مغفرت و بخشایش کند و همین طلب مغفرت کفاره ستمی که بر او نموده می‌گردد.

۷۴۶- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا فرموده است: کسی که قسمتی از مال مؤمنی را

غَضَبًا بِغَيْرِ حَقِّهِ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ مُعْرِضًا عَنْهُ مَا قِتًا لِأَعْمَالِهِ الَّتِي يَعْمَلُهَا
مِنَ الْبِرِّ وَالْخَيْرِ لَا يُثَبِّتُهَا فِي حَسَنَاتِهِ حَتَّى يَثُوبَ وَ يَرُدَّ الْمَالَ الَّذِي
أَخَذَهُ إِلَى صَاحِبِهِ .

٧٤٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ فِي الرَّمَنِ الْأَوَّلِ طَلَبَ
الدُّنْيَا مِنْ حَلَالٍ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهَا وَ طَلَبَهَا مِنْ حَرَامٍ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهَا
فَأَتَاهُ الشَّيْطَانُ فَقَالَ لَهُ: أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى شَيْءٍ تُكْثِرُ بِهِ دُنْيَاكَ وَ تُكْثِرُ بِهِ
تَبَعَكَ؟ فَقَالَ: بَلَى قَالَ: تَبْتَذِرْ دِينَكَ وَ تَدْعُو النَّاسَ إِلَيْهِ فَفَعَلَ
فَاسْتَجَابَ لَهُ النَّاسُ وَ أَطَاعُوهُ فَأَصَابَ مِنَ الدُّنْيَا ثُمَّ إِنَّهُ فَكَّرَ فَقَالَ: مَا
صَنَعْتُ ابْتَدَعْتُ دِينَكَ وَ دَعَوْتُ النَّاسَ إِلَيْهِ مَا أَرَى لِي مِنْ تَوْبَةٍ إِلَّا أَنْ
آتِي مَنْ دَعَوْتُهُ إِلَيْهِ فَأُرَدَّهُ عَنْهُ فَجَعَلَ يَأْتِي أَصْحَابَهُ الَّذِينَ أَجَابُوهُ
فَيَقُولُ إِنَّ الَّذِي دَعَوْتُكُمْ إِلَيْهِ بَاطِلٌ وَ إِنَّمَا ابْتَدَعْتُهُ فَجَعَلُوا يَقُولُونَ
كَذَبْتَ هُوَ الْحَقُّ وَ لَكِنَّكَ شَكَّكَتَ فِي دِينِكَ فَرَجَعْتَ عَنْهُ فَلَمَّا رَأَى
ذَلِكَ عَمَدَ إِلَى سِلْسِلَةٍ فَوَتَدَ لَهَا وَتَدَأْ ثُمَّ جَعَلَهَا فِي عُنُقِهِ وَ قَالَ: لَا
أَحُلُّهَا حَتَّى يَثُوبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيَّ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى
نَبِيِّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ قُلْ لِفُلَانٍ وَ عِرَّتِي لَوْ دَعَوْتَنِي حَتَّى تَنْقَطِعَ أَوْصَالُكَ
مَا اسْتَجَبْتُ لَكَ حَتَّى تَرُدَّ مَنْ مَاتَ عَلَى مَا دَعَوْتُهُ إِلَيْهِ فَيَرْجِعَ عَنْهُ .

٧٤٨- عَنِ الرُّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ
غَافِرُ كُلِّ ذَنْبٍ إِلَّا مَنْ أَحْدَثَ دِينَكَ وَ مَنْ اغْتَصَبَ أَجِيرًا أَجْرُهُ أَوْ رَجُلٍ
بَاعَ حُرًّا .

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَفْنَاهَا

٣٠٢

به ناحق غصب کند و برای خود بگیرد پیوسته خداوند از او روی گردان است و اعمالی را که او انجام می دهد (حتی) اعمال نیک و خیر او را بد می داند و آنها را در حسنات و نیکی های او ثبت نمی کند تا زمانی که توبه کند و مالی را که به ناحق گرفته به صاحبش برگرداند.

۷۹- باب مشروط بودن توبه کسی که مردمان را گمراه نموده به اینکه آنان را به سوی حق باز گرداند

۷۴۷- امام صادق علیه السلام فرمود: در زمانهای نخستین مردی بود که دنیا را از راه حلال طلب کرد و به آن نرسید و از راه حرام آن را جست اما باز هم به آن نرسید، پس شیطان به نزد او آمد و گفت: آیا تو را به چیزی رهنمون سازم که به سبب آن هم دنیایت زیاد شود و هم پیروانت؟ مرد گفت: آری. شیطان گفت: دین تازه ای به وجود بیاور و مردم را به سوی آن فراخوان. آن مرد چنین کرد و مردم نیز به وی پاسخ مثبت دادند و از او فرمانبرداری نمودند و او به دنیا رسید. پس از چندی به فکر فرو رفت و با خود گفت: این چه کاری بود که دین نوبه وجود آوردم و مردم را به سوی آن خواندم؟! گمان نمی کنم توبه ام پذیرفته شود مگر اینکه آنانی را که به این دین ساختگی دعوت کرده ام بیاورم و از این دین برگردانم، پس اصحاب خود را که دعوت او را اجابت نموده بودند فرا خواند و به آنان گفت: دینی که شما را به سوی آن خواندم دین باطلی بود و آن را من خود به وجود آوردم. آنان گفتند: تو دروغ می گویی، این دین حق است ولی تو در دین خود به شک افتاده ای، و از پیش وی بیرون رفتند. پس چون چنین دید به زنجیری پناه برد و بر آن میخی کوفت سپس آن را به گردن انداخت و گفت: این زنجیر را نمی گشایم مگر اینکه خدای عزوجل توبه ام را بپذیرد. خداوند عزوجل نیز به پیامبری از پیامبران وحی فرستاد که: به وی بگو: به عزتم سوگند اگر به قدری مرا بخوانی که مفصله های از هم جدا شوند دعایت را اجابت نمی کنم مگر اینکه آن کسانی را که به دعوت تو گمراه شدند و در گمراهی مُردند برگردانی و از عقیده باطل خود بازگردند.

۷۴۸- امام رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: راستی که خداوند همه گناهان را می بخشد به جز گناه کسی که دین جدیدی به وجود آورده و کسی که مزد کارگری را به زور و ستم برای خود گرفته است و کسی که آزاده ای را فروخته است (انسانی آزاد و غیر اسیر را به فروش رسانده است).

٧٤٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ عَذَرَ ظَالِمًا بِظُلْمِهِ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْهِ مَنْ يَظْلِمُهُ فَإِنْ دَعَا لَمْ يَسْتَجِبْ لَهُ وَ لَمْ يَأْجُرْهُ اللَّهُ عَلَى ظُلَامَتِهِ .

٧٥٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي وَصِيَّتِهِ لِأَصْحَابِهِ قَالَ: وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُعِينُوا عَلَى مُسْلِمٍ مَظْلُومٍ فَيَدْعُو عَلَيْكُمْ فَيُسْتَجَابَ لَهُ فِيكُمْ فَإِنْ أَبَانَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله كَانَ يَقُولُ: إِنَّ دَعْوَةَ الْمُسْلِمِ الْمَظْلُومِ مُسْتَجَابَةٌ وَ لِيُعِينَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَإِنْ أَبَانَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله كَانَ يَقُولُ: إِنَّ مَعُونَةَ الْمُسْلِمِ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَاعْتِكَافِهِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَقِيقَةً كَمَا يُؤَيِّرُ عُلُومُ رَسُو

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغُ

٧٥١- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله لِعَلِيِّ عليه السلام قَالَ: يَا عَلِيُّ شَرُّ النَّاسِ مَنْ بَاعَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَاةٍ وَ شَرُّ مِنْهُ مَنْ بَاعَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَا غَيْرِهِ .

٧٥٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَنْ أَعَانَ ظَالِمًا عَلَى مَظْلُومٍ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ عَلَيْهِ سَاخِطًا حَتَّى يَسْزِعَ عَنْ مَعُونَتِهِ .

٣٠٦

٧٥٣- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لِلظَّالِمِ مِنَ الرِّجَالِ ثَلَاثُ عِلَامَاتٍ يَظْلِمُ مَنْ فَوْقَهُ بِالْمَعْصِيَةِ وَ مَنْ دُونَهُ بِالْعُلْبَةِ وَ يُظَاهِرُ الْقَوْمَ الظَّالِمَةَ .

۸۰- باب تحریم راضی بودن به ظلم و یاری کردن ستمگر و عذر آوردن و توجیه کردن ظلم او

۷۴۹- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که برای ظلم ظالمی بهانه آورد (او را در ظلم کردنش معذور دارد) خداوند کسی را بر او مسلط می‌سازد که به وی ظلم کند پس چنین کسی اگر دعا کند خداوند دعایش را برآورده نمی‌سازد و بر ستمی که می‌بیند به او اجر و پاداشی نمی‌دهد.

۷۵۰- امام صادق علیه السلام در وصیتش به اصحاب خود فرمود: و بر حذر باشید از اینکه ستمکاری را بر علیه مسلمان مظلومی یاری کنید که اگر چنین کنید آن مظلوم شما را نفرین می‌کند و دعایش درباره شما اجابت می‌شود، همانا پدر ما رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمود: به راستی که دعای مسلمان مظلوم برآورده می‌شود، و باید برخی از شما برخی دیگر را یاری کند زیرا پدر ما رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمود: یاری کردن مسلمانی، پاداشش بهتر و بزرگتر از یک ماه روزه و اعتکاف در مسجد الحرام است.

۷۵۱- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: در وصیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام آمده است: ای علی! بدترین مردمان کسی است که آخرتش را به دنیایش بفروشد و بدتر از او کسی است که آخرتش را به دنیای دیگری بفروشد.

۷۵۲- عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: کسی که ظالمی را بر علیه مظلومی یاری کند پیوسته خداوند از او خشمگین است تا اینکه دست از یاری او بردارد.

۷۵۳- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: برای مردان ستمگر سه نشانه وجود دارد: با نافرمانی کردن بر مافوق خود ستم می‌کند و با غلبه و چیره شدن بر زیر دست خود ستم روا می‌دارد و ستمکاران را یاری و پشتیبانی می‌کند.

٨١- باب تخريم اتباع الهوى الذي يخالف الشريعة

٧٥٤- عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْوَائِشِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: اخْذَرُوا أَهْوَاءَكُمْ كَمَا تَحْذَرُونَ أَعْدَاءَكُمْ فَلَيْسَ بِشَيْءٍ أَعْدَى لِلرَّجَالِ مِنْ اتِّبَاعِ أَهْوَائِهِمْ وَحَصَائِدِ أَسْتِنَتِهِمْ.

٧٥٥- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّمَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ اثْنَتَيْنِ اتِّبَاعَ الْهَوَى وَ طُولَ الْأَمَلِ أَمَّا اتِّبَاعُ الْهَوَى فَإِنَّهُ يَصُدُّ عَنِ الْحَقِّ وَأَمَّا طُولُ الْأَمَلِ فَيُنْسِي الْآخِرَةَ.

٧٥٦- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اتَّقِ الْمُرْتَقَى السَّهْلَ إِذَا كَانَ مُنْحَذِرُهُ وَغَرًّا قَالَ: وَكَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: لَا تَدْعِ النَّفْسَ وَهَوَاهَا فَإِنَّ هَوَاهَا فِي رَدَاهَا وَتَرْكِ النَّفْسِ وَمَا تَهْوَى أَذَاهَا وَكُفِّ النَّفْسَ عَمَّا تَهْوَى دَوَاهَا.

٨٢- باب وجوب اغتراف المذنب لله

بالذنوب و استحقاق العقاب

٧٥٧- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: وَاللَّهِ مَا يَنْجُو مِنَ الذَّنْبِ إِلَّا مَنْ أَقْرَبَهُ وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَفَى بِالْندَمِ تَوْبَةً.

٧٥٨- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لَا وَاللَّهِ مَا أَرَادَ اللَّهُ مِنَ النَّاسِ إِلَّا خَصْلَتَيْنِ أَنْ يَقْرُوا لَهُ بِالنَّعَمِ فَيَزِيدَهُمْ وَ بِالذُّنُوبِ فَيَغْفِرَ هَا لَهُمْ.

٧٥٩- عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّهُ وَ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

٣٠٨

۸۱- باب تحریم پیروی کردن از آن خواهش نفسانی که مخالف شرع است

۷۵۴- ابی محمد و ابی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: همانگونه که از دشمنانتان حذر می‌کنید از خواهشهای نفسانی خود حذر کنید زیرا هیچ چیزی برای مردان دشمن تر از پیروی خواهشهای نفسانی و درو شده‌های زبانها نیست. ۷۵۵- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: من از دو چیز بر شما ترسانم: یکی پیروی از خواهش نفس و دیگری درازی آرزو، اما پیروی خواهش نفس؛ زیرا آدمی را از راه حق باز می‌دارد و اما درازی آرزو؛ زیرا آخرت را فراموش انسان می‌سازد.

۷۵۶- عبدالرحمن بن حجاج گوید: امام رضا علیه السلام به من فرمود: از اوج گرفتن و بالا رفتنی که آسان است پرهیزید آنگاه که سراشیبی آن دشوار باشد - و فرمود: - نفس و خواهش نفس را به حال خود و امگذار زیرا خواسته نفس در هلاکت آن است و به حال خود گذاردن نفس با آنچه که دوست دارد مایه آزار نفس است و باز داشتن نفس از پرداختن به آنچه که دوست می‌دارد دواي نفس است.

۸۲- باب وجوب اقرار نمودن و اعتراف کردن شخص گناهکار در پیشگاه خداوند به گناهان خویش و به اینکه مستحق کفر است

۷۵۷- امام باقر علیه السلام فرمود: به خدا سوگند که رهایی و خلاصی از [عقوبت] گناه برای کسی حاصل نمی‌شود مگر کسی که [در پیشگاه خداوند] به آن اقرار و اعتراف کند - و فرمود: - پشیمانی از گناه برای توبه کفایت می‌کند.

۷۵۸- امام باقر علیه السلام فرمود: به خدا سوگند که خداوند از مردمان جز دو خصلت را نخواست است: یکی اینکه به نعمتهایی که به آنان بخشیده است اعتراف کنند تا او نیز بر نعمتهایشان بیفزاید و دیگر اینکه به گناهان خویش [در پیشگاه او] اقرار و اعتراف کنند تا او نیز از گناهانشان درگذرد.

۷۵۹- معاویه بن عمار گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: همانا سوگند به خدا که

اللَّهُ مَا خَرَجَ عَبْدٌ مِنْ ذَنْبٍ بِإِصْرَارٍ وَمَا خَرَجَ عَبْدٌ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا بِإِقْرَارٍ .
 ٧٦٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَعَلِمَ أَنَّ اللَّهَ مُطَّلِعٌ عَلَيْهِ إِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ غَفْرًا لَهُ وَإِنْ لَمْ يَسْتَغْفِرْ .

٧٦١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ أَنْ يَطْلُبَ إِلَيْهِ فِي الْجُرْمِ الْعَظِيمِ وَيُنْغِضُ الْعَبْدَ أَنْ يَسْتَحِفَّ بِالْجُرْمِ الْيَسِيرِ .

٧٦٢- عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَنْ جَبْرِئِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا صَغِيرًا كَانَ أَوْ كَبِيرًا وَهُوَ لَا يَعْلَمُ أَنَّ لِي أَنْ أُعَذِّبَهُ أَوْ أَعْفُو عَنْهُ لَا غَفْرَتُ لَهُ ذَلِكَ الذَّنْبُ أَبَدًا وَمَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا صَغِيرًا كَانَ أَوْ كَبِيرًا وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ لِي أَنْ أُعَذِّبَهُ أَوْ أَعْفُو عَنْهُ عَفْوَتُ عَنْهُ .

٧٦٣- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: لَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ بِكَلِمَتَيْنِ دَعَا بِهِمَا قَالَ: اللَّهُمَّ إِنْ تُعَذِّبْنِي فَأَهْلُ ذَلِكَ أَنَا وَإِنْ تَغْفِرَ لِي فَأَهْلُ ذَلِكَ أَنْتَ فَغَفَرَ اللَّهُ لَهُ .

٧٦٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَرْفَعُهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَعَلِمَ أَنَّ لِي أَنْ أُعَذِّبَهُ وَأَنَّ لِي أَنْ أَعْفُو عَنْهُ عَفْوَتُ عَنْهُ .

٧٦٥- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَسَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ .

٧٦٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ

تَوَاتُرُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِي

٣١٠

هیچ بنده‌ای با اصرار و پافشاری بر گناه از گناه بیرون نرفته است و هیچ بنده‌ای جز با اقرار و اعتراف بر گناهش از گناه خارج نگشته است.

۷۶۰- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که مرتکب گناهی شده باشد پس از آن بداند که خداوند بر گناه او واقف است اگر بخواهد می‌تواند او را کیفر دهد و اگر بخواهد می‌تواند او را ببخشد، چنین کسی اگر چه طلب مغفرت هم نکند خداوند از گناهش در می‌گذرد.

۷۶۱- امام صادق علیه السلام فرمود: همانا خداوند بنده‌ای را که پس از ارتکاب گناهی بزرگ دستِ خواهشِ بخشایش به سوی او دراز کند دوست می‌دارد و بنده‌ای را که انجام گناهی کوچک را سبک می‌شمارد دشمن می‌دارد.

۷۶۲- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش علیه السلام و ایشان از پدران خود: و آنان از رسول خدا صلی الله علیه و آله و ایشان از جبرئیل علیه السلام روایت فرمود که: خدای عزوجل فرموده است: کسی که مرتکب گناهی خواه کوچک یا بزرگ گردد در حالی که نداند که می‌توانم او را عذاب کنم یا ببخشایم هرگز آن گناه را بر او نمی‌بخشم و کسی که گناهی کوچک یا بزرگ را مرتکب شود و بداند که عذاب نمودن یا چشم‌پوشی از او در دست من است از گناهش در می‌گذرم و او را می‌بخشایم.

۷۶۳- امام باقر علیه السلام فرمود: همانا خداوند مردی صحرانشین را به خاطر دو جمله که در دعایش به خداوند عرض کرد، آمرزید آن دو جمله این بود: «خداوندا اگر مرا عذاب کنی من سزاوار عذابم و اگر بر من ببخشایی تو اهل بخششی» خداوند نیز بر او بخشید.

۷۶۴- امام صادق علیه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است: خداوند عزوجل فرمود: کسی که مرتکب گناهی شود پس بداند که عذاب کردن و عفو کردنش تنها به دست من است، او را مشمول عفو خود قرار می‌دهم.

۸۳- باب وجوب پشیمانی بر گناهان

۷۶۵- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که نیکوکاری اش او را شادمان کند و بدی اش وی را بدحال گرداند چنین کسی مؤمن است.

۷۶۶- امام صادق علیه السلام فرمود:

به راستی که [گاه باشد که] مردی مرتکب گناهی می‌شود پس خداوند او را به سبب گناهش

بِهِ الْجَنَّةَ قُلْتُ: يُدْخِلُهُ اللَّهُ بِالذَّنْبِ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّهُ يُذْنِبُ فَلَا يَزَالُ خَائِفًا مَا قَتَلَ لِنَفْسِهِ فَيَرْحَمُهُ اللَّهُ فَيُدْخِلُهُ الْجَنَّةَ.

٧٦٧- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ النَّدَمَ عَلَى الشَّرِّ يَدْعُو إِلَى تَرْكِهِ.

٧٦٨- عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: مَا مِنْ عَبْدٍ أَذْنِبَ ذَنْبًا فَتَنَدَّمَ عَلَيْهِ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ قَبْلَ أَنْ يَسْتَغْفِرَ وَمَا مِنْ عَبْدٍ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ نِعْمَةً فَعَرَفَ أَنَّهَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ قَبْلَ أَنْ يَحْمَدَهُ.

٧٦٩- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مِنَ الْفَاطِرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ النَّدَامَةُ تَوْبَةً.

٧٧٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: كَفَى بِالنَّدَمِ تَوْبَةً.

٧٧١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَمَلُ إِيمَانِهِ وَ مُحَصَّصَتْ عَنْهُ ذُنُوبُهُ مَنْ وَفَى لِلَّهِ بِمَا جَعَلَ عَلَى نَفْسِهِ لِلنَّاسِ وَ صَدَقَ لِسَانُهُ مَعَ النَّاسِ وَ اسْتَحْيَا مِنْ كُلِّ قَبِيحٍ عِنْدَ اللَّهِ وَ عِنْدَ النَّاسِ وَ يَحْسُنُ خُلُقَهُ مَعَ أَهْلِهِ.

٧٧٢- عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سُلَيْمَانَ الرَّاهِدِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ الطَّائِيَّ الْوَاعِظَ يَقُولُ سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ يَقُولُ: قَرَأْتُ فِي زُبُورِ دَاوُدَ أَسْطُرًا مِنْهَا مَا حَفِظْتُ وَ مِنْهَا مَا نَسِيتُ فِيمَا حَفِظْتُ قَوْلُهُ: يَا دَاوُدُ اسْمَعْ مِنِّي مَا أَقُولُ وَ الْحَقُّ أَقُولُ مَنْ أَتَانِي وَ هُوَ مُسْتَحْيٍ مِنَ الْمَعَاصِي الَّتِي غَضَانِي بِهَا غَفَرْتُهَا لَهُ وَ أَنْسَيْتُهَا حَافِظِيهِ. الْحَدِيثُ.

٨٤- بَابُ وَجُوبِ سَفَرِ الذُّنُوبِ وَ تَحْرِيمِ النَّظَائِرِ بِهَا

٧٧٣- عَنِ الْعَبَّاسِ مَوْلَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: الْمُسْتَتِرُ

وارد بهشت می‌کند - راوی گوید: - عرض کردم: خداوند او را به سبب گناه وارد بهشت می‌کند؟! فرمود: آری، او کسی است که گناه می‌کند ولی پیوسته از گناهش ترسان است و از خود [به خاطر گناهکاری اش] نفرت دارد، پس خداوند به او رحم می‌آورد و او را وارد بهشت می‌سازد.

۷۶۷- امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام فرموده است: همانا پشیمانی از بدی، آدمی را به سوی ترک بدی فرا می‌خواند.

۷۶۸- ابان بن تغلب گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: هیچ بنده‌ای نیست که مرتکب گناهی شود پس از آن پشیمان گردد جز اینکه خداوند او را می‌بخشاید پیش از اینکه طلب آمرزش کند و هیچ بنده‌ای نیست که خداوند نعمتی به او ببخشد پس بشناسد که این نعمت از جانب خداست جز اینکه خداوند پیش از اینکه او شکر خدای را به جا آورد او را مشمول آمرزش خویش قرار می‌دهد.

۷۶۹- امام باقر علیه السلام فرمود: از الفاظ رسول خدا صلی الله علیه و آله است که فرمود: پشیمانی توبه است.

۷۷۰- امام باقر علیه السلام فرمود: پشیمانی از گناه برای توبه کفایت می‌کند.

۷۷۱- امام باقر علیه السلام فرمود: امام سجّاد علیه السلام فرموده است: چهارچیز است که در هر کسی باشد ایمانش کامل و گناهانش پاک و آمرزیده می‌گردد: کسی که به خاطر خدا به آنچه که (به آن عهد و پیمانی که) برای مردم بر خود قرار داده است وفا کند، و زبانش با مردم راست بگوید، و از هر زشتی در نزد خدا و مردم شرم کند، و با اهل و خانواده خود خوش اخلاق باشد.

۷۷۲- حسین بن سلیمان زاهدی گوید: از ابا جعفر طایبی واعظ شنیدم که می‌گفت: از وهب بن مُنبّه شنیدم که می‌گفت: در زبور حضرت داود علیه السلام چند سطر خواندم که برخی از آنها را حفظ نموده و برخی را فراموش کرده‌ام، از جمله از آنچه حفظ کرده‌ام گفتار خدای تعالی است که فرمود: ای داود! آنچه می‌گویم از من بشنو و حق را می‌گویم: هر کسی به نزد من آید در حالی که از گناهانی که به وسیله آنها نافرمانی‌ام نموده شرمگین باشد آن گناهان را بر او می‌بخشایم و آن گناهان را از خاطر دو فرشته نگهبان او فراموش می‌سازم.

۸۴- باب وجوب پنهان کردن گناهان و تحریم آشکارا گناه کردن

۷۷۳- عباس بنده امام رضا علیه السلام گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که فرمود: آن‌کس که پوشاننده

بِالْحَسَنَةِ يَعْدِلُ سَبْعِينَ حَسَنَةً وَ الْمُذِيعُ بِالسَّيِّئَةِ مَخْذُولٌ وَ الْمُسْتَتِرُ
بِالسَّيِّئَةِ مَغْفُورٌ لَهُ .

٧٧٤- عَنْ فَضِيلِ بْنِ عُثْمَانَ الْمُرَادِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ لَمْ يَهْلِكْ عَلَى اللَّهِ بَعْدَهُنَّ إِلَّا هَالِكٌ يَهُمُّ الْعَبْدُ بِالْحَسَنَةِ فَيَعْمَلُهَا فَإِنْ هُوَ لَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ حَسَنَةً بِحُسْنِ نِيَّتِهِ وَإِنْ هُوَ عَمِلَهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَشْرًا وَ يَهُمُّ بِالسَّيِّئَةِ أَنْ يَعْمَلَهَا فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ هُوَ عَمِلَهَا أُجِّلَ سَبْعَ سَاعَاتٍ وَ قَالَ صَاحِبُ الْحَسَنَاتِ لِصَاحِبِ السَّيِّئَاتِ وَ هُوَ صَاحِبُ الشُّمَالِ لَا تَعْجَلْ عَسَى أَنْ يُتْبِعَهَا بِحَسَنَةٍ تَمْحُوهَا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ «إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ» أَوْ الْإِسْتِغْفَارِ فَإِنْ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ الْغَفُورَ الرَّحِيمَ ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ مَضَتْ سَبْعَ سَاعَاتٍ وَ لَمْ يُتْبِعَهَا بِحَسَنَةٍ وَ اسْتَغْفَرَ قَالَ صَاحِبُ الْحَسَنَاتِ لِصَاحِبِ السَّيِّئَاتِ اكْتُبْ عَلَى الشَّقِيِّ الْمَحْرُومِ .

تَوْبَانِ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

٧٧٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً أُجِّلَ فِيهَا سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَإِنْ قَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ .

٧٧٦- عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا رَفَعُوهُ قَالُوا:

نیکی خود باشد آن نیکی با هفتاد نیکی برابری می‌کند و آن کس که آشکارا بدی می‌کند به خود واگذارده شده است و آن کس که پوشاننده بدی است مورد غفران و بخشش الهی است.

۸۵- باب وجوب استغفار از گناه و مبادرت به استغفار نمودن پیش از اینکه هفت ساعت از گناه بگذرد

۷۷۴- فضیل بن عثمان مرادی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: [در مواجهه با عمل] چهار حالت وجود دارد که پس از رفتار به آن چهار حالت تنها کسی که تیره روز و شقاوتمند است به فرمان خدای تعالی به هلاکت می‌رسد: بنده‌ای قصد می‌کند که کار خیری انجام دهد پس آن را انجام می‌دهد پس اگر آن را انجام نداد خداوند به خاطر نیت نیکویش برای او یک نیکی ثبت می‌کند و اگر آن را انجام داد برایش ده نیکی می‌نویسد و بنده‌ای قصد می‌کند که بدی کند پس اگر آن بدی را به جا نیاورد چیزی بر علیه او نوشته نمی‌شود و اگر آن بدی را انجام داد تا هفت ساعت مهلت داده می‌شود و فرشته‌ای که نیکی‌ها را می‌نگارد به فرشته دیگر که نگارنده بدیها و همان فرشته سمت چپ است می‌گوید: شتاب مکن امید است که این بنده در پی بدی‌اش نیکی‌ای انجام دهد و با نیکوکاری‌اش بدی را محو و نابود کند زیرا خدای عزوجل می‌فرماید: «همانا نیکی‌ها بدیها را از بین می‌برد»^(۱) یا شاید استغفار کند زیرا اگر بگوید: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ» بر علیه او چیزی نوشته نمی‌شود، و اگر هفت ساعت بگذرد و در پی بدی‌اش نه کار نیکی انجام دهد و نه استغفار کند فرشته‌ای که نگارنده نیکی‌هاست به نویسنده بدیها گوید: بر علیه این تیره روز محروم از رحمت بنویس.

۷۷۵- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که کار بدی انجام دهد هفت ساعت از روز به او مهلت داده می‌شود پس اگر سه مرتبه بگوید: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ» آن بدی بر او نوشته نمی‌شود.

۷۷۶- احمد بن محمد بن خالد از عده‌ای از شیعیان روایت کند و آنان این حدیث را به معصوم علیه السلام رسانده‌اند، گفته‌اند که:

قَالَ ﷺ: لِكُلِّ شَيْءٍ دَوَاءٌ وَدَوَاءُ الذُّنُوبِ الْإِسْتِغْفَارُ.

٧٧٧- عَنْ زُرَّارَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا أَجَلَ مِنْ غُدْوَةٍ إِلَى اللَّيْلِ فَإِنْ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ.

٧٧٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا أَجَلَهُ اللَّهُ سَبْعَ سَاعَاتٍ فَإِنْ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ مَضَتْ السَّاعَاتُ وَلَمْ يَسْتَغْفِرْ كُتِبَ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ (الْحَدِيثُ).

٧٧٩- عَنْ حَفْصِ بْنِ قَالٍ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا أَجَلَهُ اللَّهُ سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَإِنْ هُوَ تَابَ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ هُوَ لَمْ يَفْعَلْ كُتِبَ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ فَأَتَاهُ عَبَادُ الْبَصْرِيِّ فَقَالَ لَهُ: بَلَّغْنَا أَنَّكَ قُلْتَ: مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا إِلَّا أَجَلَهُ اللَّهُ سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَقَالَ: لَيْسَ هَكَذَا قُلْتُ وَلَكِنِّي قُلْتُ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ وَكَذَلِكَ كَانَ قَوْلِي.

٧٨٠- عَنْ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ﴾ صَعِدَ إِبْلِيسُ جَبَلًا بِمَكَّةَ يُقَالُ لَهُ ثَوْرٌ فَصَرَخَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ بِعَفَارِيَّتِهِ فَاجْتَمَعُوا إِلَيْهِ فَقَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فَمَنْ لَهَا؟ فَقَامَ عَفْرِيتٌ مِنَ الشَّيَاطِينِ فَقَالَ: أَنَا لَهَا بِكَذَا وَكَذَا فَقَالَ: لَسْتَ لَهَا ثُمَّ قَامَ آخَرُ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ فَقَالَ: لَسْتَ لَهَا فَقَالَ الْوَسْوَاسُ الْخَنَّاسُ: أَنَا لَهَا قَالَ: بِمَاذَا؟ قَالَ: أَعَدُّهُمْ وَأَمْنِيَهُمْ حَتَّى يُوَاقِعُوا الْخَطِيئَةَ فَإِذَا وَقَعُوا الْخَطِيئَةَ أَنْسَيْتُهُمُ الْإِسْتِغْفَارَ فَقَالَ: أَنْتَ لَهَا فَوَكَّلُهُ بِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

٧٨١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ ﷺ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ خِيَارِ الْعِبَادِ فَقَالَ: الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَبَشَرُوا وَإِذَا

تَوَاتُرُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِيهِ

٣١٦

معصوم علیه السلام فرمود: برای هر چیزی (دردی) دواپی هست و دواپی گناهان استغفار نمودن است.

۷۷۷- زرارہ گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: به راستی که هرگاه بنده مرتکب گناهی شود از صبحگاهان تا شامگاه به او فرصت داده می شود پس اگر از خداوند طلب مغفرت نمود چیزی بر علیه او نوشته نمی شود.

۷۷۸- امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه بنده مؤمن مرتکب گناهی گردد خداوند به او هفت ساعت مهلت می دهد پس اگر از خداوند طلب بخشش نمود چیزی بر علیه او نوشته نمی شود و اگر هفت ساعت گذشت و او استغفار نکرد یک گناه بر او نوشته می شود.

۷۷۹- حفص گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: هیچ مؤمنی نیست که مرتکب گناهی شود جز اینکه خداوند هفت ساعت از روز را به او فرصت می دهد پس اگر توبه کرد چیزی بر علیه او نوشته نمی شود و اگر توبه نکرد یک گناه پرايش نوشته می شود، پس از این عباد بصری به خدمت امام صادق علیه السلام رسید و عرض کرد: به ما خبر رسیده است که شما فرموده اید: هیچ بنده ای نیست که..... حضرت فرمود: خیر من چنین نگفته ام بلکه گفته ام: هیچ مؤمنی نیست که.

۷۸۰- امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی که این آیه نازل شد که می فرماید: «آن کسانی که هرگاه کار زشتی انجام می دهند یا هرگاه به خود ستمی می کنند خدای را به یاد می آورند و از او طلب بخشش گناهانشان را می نمایند»^(۱) ابلیس به بالای کوه ثور واقع در مکه رفت و با بلندترین صدایش شیطانهایش را فریاد زد پس همگی گرد آمدند، پس گفت: چه کسی برای این آیه چاره ای می اندیشد؟ پس هر یک از شیاطین برخاسته و سخنی گفتند و ابلیس راه حل آنها را نپذیرفت تا اینکه وسوسه گر خناس برخاسته و گفت: من چاره ساز این آیه ام. گفت: به وسیله چه چیزی؟ گفت: به مردمان وعده می دهم و در دل آنان آرزو می افکنم (آرزومندشان می کنم) تا در گناه بیافتند پس هنگامی که در گناه افتادند استغفار را از بادشان می برم پس ابلیس رأی او را پسندید و تا روز قیامت کار این آیه را به او سپرد.

۷۸۱- امام محمد باقر علیه السلام فرمود:

از رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره بهترین بندگان پرسیده شد، حضرت فرمود: بهترین بندگان کسانی هستند که هنگامی که نیکی می کنند شادمان می شوند و هنگامی که

أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا وَإِذَا أُعْطُوا شَكَرُوا وَإِذَا ابْتُلُوا صَبَرُوا وَإِذَا غَضِبُوا
غَفَرُوا.

٧٨٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَتَقَرَّفُ فِي يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ
أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً فَيَقُولُ وَ هُوَ نَادِمٌ: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ
الْقَيُّومُ بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَ أَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ
عَلَيَّ» إِلَّا غَفَرَهَا اللَّهُ لَهُ. ثُمَّ قَالَ: وَ لَا خَيْرَ فِيمَنْ يَقَارِفُ كُلَّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ
أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً.

٧٨٣- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِعَبْدٍ خَيْرًا فَأَذْنَبَ
ذَنْبًا أَتْبَعَهُ بِنِعْمَةٍ وَ يُذَكِّرُهُ الْإِسْتِغْفَارَ وَ إِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِعَبْدٍ شَرًّا
فَأَذْنَبَ ذَنْبًا أَتْبَعَهُ بِنِعْمَةٍ فَيُنْسِيهِ الْإِسْتِغْفَارَ وَ يَتِمَادَى بِهِ وَ هُوَ قَوْلُ
اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ «سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ» بِالنَّعَمِ عِنْدَ
الْمَعَاصِي.

٧٨٤- عَنْ جَعْفَرٍ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله
لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ وَ دَوَاءُ الذُّنُوبِ الْإِسْتِغْفَارُ.

٧٨٥- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ
يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله وَ الْإِسْتِغْفَارُ لَكُمْ حِصْنَيْنِ حَصِينَيْنِ مِنَ
الْعَذَابِ فَمَضَى أَكْبَرُ الْحِصْنَيْنِ وَ بَقِيَ الْإِسْتِغْفَارُ فَأَكْثَرُوا مِنْهُ فَإِنَّهُ
مِمْحَاةٌ لِلذُّنُوبِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: «وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ
فِيهِمْ وَ مَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ».

٧٨٦- عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَهْلٍ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي عليه السلام
عَلَّمَنِي شَيْئًا إِذَا أَنَا قُلْتُهُ كُنْتُ مَعَكُمْ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ فَقَالَ: فَكَتَبَ
بِخَطِّهِ أَعْرِفُهُ: أَكْثَرُ مِنْ تِلَاوَةِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ وَ رَطَّبَ شَفَتَيْكَ بِالْإِسْتِغْفَارِ.

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

٣١٨

بدی می کنند استغفار می کنند و هنگامی که به آنان عطا می شود شکر آن را به جای می آورند و هنگامی که گرفتار می شوند صبر پیشه می کنند و هنگامی که خشمگین می شوند می بخشایند.

۷۸۲- امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ مؤمنی نیست که در شبانه روز مرتکب چهل گناه کبیره شود و پس از آن با حالت پشیمانی بگوید: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَ أَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ» جز اینکه خداوند بر او می بخشاید - سپس فرمود: - در کسی که هر شبانه روزی مرتکب چهل گناه کبیره شود خیری نیست.

۷۸۳- امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه خداوند عزوجل خیر بنده گنه کاری را بخواهد پس از گناهانش از او انتقام می کشد و استغفار را به او یادآوری می کند و هرگاه خدای عزوجل برای بنده گنه کارش بد بخواهد پس از گناهش به او نعمتی می بخشد و استغفار را فراموش وی می سازد و این حالت را طولانی می کند و معنای گفتار خدای عزوجل همین است که می فرماید: «انذک انذک انسان را از جایی که نمی دانند به شقاوت می رسانیم» ^(۱) یعنی به وسیله نعمتهایی که در هنگام گناهانشان به آنان می دهیم.

۷۸۴- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: هر دردی دوائی دارد و دوائی گناهان استغفار کردن است.

۷۸۵- عبدالله بن محمد جعفری گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و استغفار برای شما به منزله دو قلعه و حصار محکم در برابر عذاب الهی بودند، بزرگترین این دو حصار (رسول خدا صلی الله علیه و آله) درگذشت و استغفار باقی مانده است پس زیاد استغفار کنید زیرا استغفار پاک کننده گناهان است، خدای عزوجل فرموده است: «ای پیامبر تا زمانی که تو در میان آنان هستی خداوند ایشان را عذاب نخواهد کرد و تا زمانی که آنان از خداوند طلب مغفرت می کنند خداوند عذاب کننده آنان نخواهد بود» ^(۲).

۷۸۶- اسماعیل بن سهل گوید: به خدمت امام جواد علیه السلام نوشتم که: به من چیزی بیاموز که هرگاه آن را بگویم در دنیا و آخرت با شما باشم. حضرت با خط شریف خود که آن را می شناختم نوشت: سورة مبارکه «أَنَا أَنْزَلْنَاهُ» را زیاد تلاوت کن و دلب خود را با گفتن استغفار تر کن (نیروی تازه بخش).

٧٨٧- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: طُوبَى لِمَنْ وَجَدَ فِي صَحِيفَةِ عَمَلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَحْتَ كُلِّ ذَنْبٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ.

٧٨٨- عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام يَقُولُ: الْعَجَبُ مِمَّنْ يَقْنَطُ وَمَعَهُ الْمَمْحَاةُ، قِيلَ وَمَا الْمَمْحَاةُ؟ قَالَ الْإِسْتِغْفَارُ.

٧٨٩- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: صَاحِبُ الْيَمِينِ أَمِيرٌ عَلَى صَاحِبِ الشَّمَالِ فَإِذَا عَمِلَ الْعَبْدُ سَيِّئَةً قَالَ صَاحِبُ الْيَمِينِ لِصَاحِبِ الشَّمَالِ: لَا تَعْجَلْ وَانْظِرْهُ سَبْعَ سَاعَاتٍ فَإِنْ مَضَتْ سَبْعَ سَاعَاتٍ وَلَمْ يَسْتَغْفِرْ قَالَ: اكْتُبْ فَمَا أَقَلَّ حَيَاءَ هَذَا الْعَبْدِ.

٧٩٠- عَنْ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى الرِّضَاءِ عليه السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: تَعَطَّرُوا بِالْإِسْتِغْفَارِ لَا تَفْضَحْنَكُمْ رَوَائِحُ الذُّنُوبِ.

٧٩١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ فِي نُورِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مَنْ كَانَ عِصْمَةً أَمْرِهِ شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ قَالَ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَيْرًا قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَمَنْ إِذَا أَصَابَ خَطِيئَةً قَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ.

٧٩٢- عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِذَا تَابَ الْعَبْدُ تَوْبَةً نَصُوحًا أَحَبَّهُ اللَّهُ فَسَتَرَ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

ابواب جهاد النفس و ما يناسبه

٣٢٠

۷۸۷- امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: خوشا به حال کسی که در روز قیامت در نامه عملش زیر هر گناهی «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ» بیابد.

۷۸۸- شعبی گوید: از علی علیه السلام شنیدم که فرمود: شگفت آور است کسی که در حالی که «پاک کننده» همراه او هست باز هم ناامید می شود. پرسیده شد: پاک کننده چیست؟ فرمود: استغفار.

۷۸۹- امام صادق علیه السلام از پدر و جد بزرگوارش روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: فرشته سمت راست بر فرشته سمت چپ امیر است پس هرگاه بنده ای گناهی کند فرشته سمت راست به سمت چپی گوید: شتاب مکن و او را هفت ساعت مهلت ده. پس اگر هفت ساعت بگذرد و او استغفار نکند به فرشته سمت چپ گوید: بنویس، چقدر بنده کم حیایی است!

۷۹۰- امام رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: امیر المؤمنین علیه السلام فرموده است: به وسیله استغفار خود را خوش بو کنید، مبادا بوی بد گناهان شما را رسوا کند.

۷۹۱- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: چهار چیز هست که هر کس آنها را دارا باشد او در نور پر عظمت الهی قرار دارد: کسی که حافظ و نگهدار کار او شهادت به وحدانیت خداوند و رسالت من باشد، و کسی که هرگاه مصیبتی به او برسد بگوید: «إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ»، و کسی که هرگاه خیری به او برسد بگوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»، و کسی که هرگاه مرتکب خطا و گناهی شود بگوید: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ».

۸۶- باب وجوب توبه نمودن از همه گناهان و تصمیم بر اینکه هرگز به گناه باز نگردد

۷۹۲- معاویه بن وهب گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود:

هرگاه بنده توبه ای خالص و پاک کند خداوند او را دوست می دارد و در دنیا و آخرت [گناهان وی را] بر او می پوشاند،

قُلْتُ وَكَيْفَ يَسْتُرُ عَلَيْهِ؟ قَالَ: يُنْسِي مَلَكَئِهِ مَا كَتَبَا عَلَيْهِ مِنَ الذُّنُوبِ
وَيُوحِي إِلَى جَوَارِحِهِ اكْتُمِي عَلَيْهِ ذُنُوبَهُ وَيُوحِي إِلَى بَقَاعِ الْأَرْضِ
اكْتُمِي مَا كَانَ يَعْمَلُ عَلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ فَيَلْقَى اللَّهَ حِينَ يَلْقَاهُ وَ
لَيْسَ شَيْءٌ يَشْهَدُ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ مِنَ الذُّنُوبِ.

٧٩٣- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ
﴿فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ﴾ قَالَ: الْمَوْعِظَةُ
التَّوْبَةُ.

٧٩٤- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا﴾ قَالَ: هُوَ الذَّنْبُ الَّذِي لَا يَعُودُ فِيهِ أَبَدًا
قُلْتُ: وَ أَتَيْنَا لَمْ يَعُدْ فَقَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مِنْ عِبَادِهِ الْمُفْتَنِّ التَّوَابِ.
٧٩٥- عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ الْكِنَانِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ
اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا﴾
قَالَ: يَتُوبُ الْعَبْدُ مِنَ الذَّنْبِ ثُمَّ لَا يَعُودُ فِيهِ. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضِيلِ:
سَأَلْتُ عَنْهَا أَبَا الْحَسَنِ عليه السلام فَقَالَ: يَتُوبُ مِنَ الذَّنْبِ ثُمَّ لَا يَعُودُ فِيهِ وَ
أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ الْمُفْتَنُّونَ التَّوَابُونَ.

٧٩٦- عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَعْطَى
التَّائِبِينَ ثَلَاثَ خِصَالٍ لَوْ أُعْطِيَ خِصْلَةٌ مِنْهَا جَمِيعُ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ
الْأَرْضِ لَنَجَّوْا بِهَا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَ يُحِبُّ
الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ فَمَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ لَمْ يُعَذِّبْهُ وَ قَوْلُهُ ﴿فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَ
اتَّبِعُوا سَبِيلَكَ وَ قِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ﴾ وَ ذَكَرَ الْآيَاتِ وَ قَوْلُهُ ﴿إِنَّا مَنْ
تَابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ﴾
الآيَةُ.

ابواب جهاد النفس و ما يتناسبه

٣٢٢

- راوی گوید: - عرض کردم: چگونه بر او می‌پوشاند؟ فرمود: گناهانی را که دو فرشته بر علیه او نوشته‌اند فراموششان می‌سازد و به اعضای بدنش وحی می‌فرستد که گناهان او را پوشیده کنید و به مکانهایی از زمین که در آنجا مرتکب گناه شده است وحی می‌کند که گناهانی را که بر روی تو انجام داده است پنهان دارید، پس او زمانی که خدای را ملاقات می‌کند شاهی بر علیه او نیست که بر گناهانش گواهی دهد.

۷۹۳- محمد بن مسلم از امام صادق یا امام باقر علیه السلام روایت نمود که حضرت درباره گفتار خدای عزوجل که می‌فرماید: «پس کسی که او را موعظه‌ای از جانب پروردگارش آمد و او باز ایستاد پس آنچه که گذشته است برای اوست (به نفع اوست)» ^(۱) فرمود: مراد از موعظه، توبه است.

۷۹۴- ابی بصیر گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مراد این آیه چیست که می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید به سوی خداوند توبه کنید توبه‌ای پاک و خالص» ^(۲) فرمود: مراد آن گناهی است که شخص هرگز به آن بازگشت نمی‌کند و تا ابد مرتکب آن نمی‌شود، عرض کردم: کدامیک از ماست که به انجام گناه باز نگردد؟ فرمود: ای ابا محمد! راستی که خداوند از بندگان آن بنده‌ای را که آزموده شده و بسیار توبه کننده است را دوست می‌دارد.

۷۹۵- ابی الصباح کنانی گوید: از امام صادق علیه السلام درباره گفتار خداوند پرسیدم که می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید به سوی خداوند توبه کنید توبه‌ای پاک و خالص» ^(۳) فرمود: توبه خالص این است که بنده از گناه خویش توبه کند سپس دیگر آن گناه را مرتکب نشود. محمد بن فضیل گوید: از امام رضا علیه السلام همین پرسش را نمودم حضرت فرمود: بنده از گناه توبه کند سپس دیگر به آن گناه باز نگردد و دوست داشتنی‌ترین بندگان در نزد خداوند بندگان هستند که بسیار آزموده شده و توبه کننده‌اند.

۷۹۶- ابن ابی عمیر از یکی از اصحاب ما روایت کند که امام معصوم علیه السلام فرمود: به راستی که خداوند به توبه کنندگان سه خصلت عطا کرده است که اگر یکی از آنها را به همه اهل آسمانها و زمین عطا کند به وسیله آن نجات می‌یابند: یکی گفتار خدای عزوجل: «همانا خداوند توبه کنندگان و پاکیزگان را دوست می‌دارد» ^(۴) پس کسی که خداوند دوستش می‌دارد به عذاب الهی گرفتار نمی‌شود. و دیگری گفتار خداوند: «پس ببخش بر کسانی که توبه کردند و راه تو را پیروی نمودند و آنان را از عذاب دوزخ نگاه دار» ^(۵) و آیات بعد از این آیه، و دیگری گفتار خداوند: «مگر آن کسی که توبه کرد و ایمان آورد و کردار شایسته نمود پس آنان کسانی هستند که خداوند بدیهایشان را به نیکی بدل می‌کند» ^(۶).

٧٩٧- عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ رَجُلٍ أَضَلَّ رَاِحِلَتَهُ وَزَادَهُ فِي لَيْلَةٍ ظُلْمَاءَ فَوَجَدَهَا فَاللَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ ذَلِكَ الرَّجُلِ بِرَاِحِلَتِهِ حِينَ وَجَدَهَا.

٧٩٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ إِذَا تَابَ كَمَا يَفْرَحُ أَحَدُكُمْ بِضَالَّتِهِ إِذَا وَجَدَهَا.

٧٩٩- عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَ الْمُقِيمُ عَلَى الذَّنْبِ وَهُوَ مُسْتَغْفِرٌ مِنْهُ كَالْمُسْتَهْزِئِ.

٨٠٠- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُدَ النَّبِيِّ عليه السلام يَا دَاوُدُ! إِنَّ عَبْدِي الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا ثُمَّ رَجَعَ وَ تَابَ مِنْ ذَلِكَ الذَّنْبِ وَ اسْتَحْيَا مِنِّي عِنْدَ ذِكْرِهِ غَفَرْتُ لَهُ وَ أَنْسَيْتُهُ الْحَفْظَةَ وَ أَبْدَلْتُهُ الْحَسَنَةَ وَ لَا أَبَالِي وَ أَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ.

٨٠١- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: مَنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ أَمِرَتْ جَوَارِحُهُ أَنْ تَسْتُرَ عَلَيْهِ وَ بِقَاعُ الْأَرْضِ أَنْ تَكْتُمَ عَلَيْهِ وَ نَسِيتِ الْحَفْظَةَ مَا كَانَتْ كَتَبَتْ عَلَيْهِ.

٨٠٢- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: إِنَّ لِلَّهِ فُضُولًا مِنْ رِزْقِهِ يَنْحَلُّهُ مَنْ شَاءَ مِنْ خَلْقِهِ وَ اللَّهُ بَاسِطٌ يَدَهُ عِنْدَ كُلِّ فَجْرِ لِمُذْنِبِ اللَّيْلِ هَلْ يَتُوبُ فَيَغْفِرَ لَهُ؟ وَ يَبْسُطُ يَدَهُ عِنْدَ مَغِيبِ الشَّمْسِ لِمُذْنِبِ النَّهَارِ هَلْ يَتُوبُ فَيَغْفِرَ لَهُ؟

٨٠٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ﴾ قَالَ: هِيَ الْإِقَالَةُ.

تَوَابَ
جَهَادِ النَّفْسِ
وَمَا يَنْبَغِي

٣٢٢

۷۹۷- ابی عبیده گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: همانا شادمانی خداوند تبارک و تعالی به سبب توبه بنده اش بسیار بیشتر از شادمانی کسی است که مرکب و توشه خود را در شبی تاریک گم کرده و سپس آن را یافته است پس خداوند به خاطر توبه بنده اش شادمانی اش از شادمانی چنین کسی در هنگام یافتن مرکب خود بیشتر است.

۷۹۸- امام صادق علیه السلام فرمود: راستی که خداوند عز و جل به خاطر توبه بنده مؤمنش شادمان می شود همانند شادمانی یکی از شما زمانی که گمشده خود را می یابد.

۷۹۹- جابر گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: آن کس که از گناه توبه کند مانند کسی است که گناهی ندارد و آن کس که استغفار می کند ولی بر گناه خویش پا برجاست مانند کسی است که مسخره کننده است (خویش را به مسخره و ریشخند گرفته است).

۸۰۰- ابی بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: خداوند به داود پیامبر علیه السلام وحی فرستاد که: ای داود! همانا بنده مؤمن من هرگاه مرتکب گناهی شود سپس باز گردد و از آن گناه توبه کند و هر وقت به یاد آن گناه می افتد از من شرم کند، او را می بخشایم و فرشتگان نگاهبان او را به فراموشی می اندازم و آن گناهش را به حسنه و نیکی بدل می کنم و [از این کار] باکی ندارم و من مهربان ترین مهربانانم.

۸۰۱- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: کسی که توبه کند خداوند توبه اش را می پذیرد و به اعضای بدنش دستور داده می شود که بر گناه او پرده ای بکشید و به جای جای زمین فرمان داده می شود که بر گناه او سرپوش بگذارید و فرشتگان نگاهبان او آنچه را که بر علیه او نوشته اند فراموش می کنند.

۸۰۲- امام صادق علیه السلام از پدران خویش روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: به راستی که برای خداوند از روزی اش [که به مردمان می بخشد] زیادتى و فزونی وجود دارد که آن زیادتى را به هر کس از مخلوقش که بخواهد عطا می کند و خداوند هر سپیده دم دست خود را برای کسی که در شبانگاه مرتکب گناهی شده می گشاید [که ببیند] آیا توبه کرده است تا او را ببخشاید؟ و هنگام غروب آفتاب نیز برای کسی که در روز گناهی انجام داده است دست خود را می گشاید [که ببیند] آیا توبه نموده است تا او را ببخشاید؟

۸۰۳- امام صادق علیه السلام درباره گفتار خداوند که می فرماید: «سپس توبه آنان را پذیرفت»^(۱) فرمود: این توبه [از جانب خداوند به معنای] پذیرفتن توبه است.

۱- توبه / ۱۱۸. (توبه در اصل به معنای بازگشت و رجوع است. بازگشت بنده به سوی خداوند به اظهار پشیمانی و ندامت و توبه کردن است و بازگشت خداوند به سوی بنده به پذیرفتن توبه اوست).

٨٠٤- عَنْ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى كَمَثَلِ مَلِكٍ مُقَرَّبٍ وَإِنَّ الْمُؤْمِنَ عِنْدَ اللَّهِ لَأَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ وَلَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ مُؤْمِنٍ تَائِبٍ وَ مُؤْمِنَةٍ تَائِبَةٍ.

٨٠٥- عَنْ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ.

٨٠٦- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا خَيْرَ فِي الدُّنْيَا إِلَّا لِلرَّجُلَيْنِ رَجُلٍ يَزِدَادُ فِي كُلِّ يَوْمٍ إِحْسَانًا وَ رَجُلٍ يَتَذَكَّرُ ذَنْبَهُ بِالتَّوْبَةِ وَ أَنَّى لَهُ بِالتَّوْبَةِ؟ وَ اللَّهُ لَوْ سَجَدَ حَتَّى يَنْقَطِعَ عُنُقُهُ مَا قَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ إِلَّا بِوَلَايَتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ.

٨٠٧- عَنْ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اعْتَرِفُوا بِنِعَمِ اللَّهِ رَبِّكُمْ وَ تُوبُوا إِلَى اللَّهِ مِنْ جَمِيعِ ذُنُوبِكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الشَّاكِرِينَ مِنْ عِبَادِهِ.

تَوْبَةُ جِنَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهَا

٨٧- بَابُ وَجُوبِ إِخْلَاصِ التَّوْبَةِ وَ شُرُوطِهَا

٨٠٨- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْأَخِيرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ التَّوْبَةِ النَّصُوحِ مَا هِيَ؟ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنْ يَكُونَ الْبَاطِنُ كَالظَّاهِرِ وَ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ.

٨٠٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: التَّوْبَةُ النَّصُوحُ أَنْ يَكُونَ بَاطِنُ الرَّجُلِ كَظَاهِرِهِ وَ أَفْضَلَ.

٣٢٤

٨١٠- قَالَ الصَّدُوقُ: وَقَدْ رَوَى أَنَّ التَّوْبَةَ النَّصُوحَ هُوَ أَنْ يَتُوبَ الرَّجُلُ مِنْ ذَنْبٍ وَ يَنْوِي أَنْ لَا يَعُودَ إِلَيْهِ أَبَدًا.

۸۰۴- امام رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: مثل مؤمن در نزد خداوند تعالی همانند فرشته مقرب است و مؤمن در پیشگاه خداوند از فرشته مقرب نیز بزرگتر و برتر است و هیچ چیز در نزد خداوند تعالی از مرد و زن با ایمانی که توبه کننده باشند محبوبتر نیست.

۸۰۵- امام رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: آن کس که از گناه توبه کند همانند کسی است که گناهی نکرده است.

۸۰۶- امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ خبری در دنیا نیست مگر برای دو مرد: یکی مردی که در هر روز بر نیکوکاری اش بیفزاید و دیگری مردی که گناه خویش را با توبه نمودن جبران کند، و او کجا و توبه کجا؟ به خدا سوگند اگر به قدری سجده کند که گردنش قطع شود خداوند از او نمی پذیرد مگر به سبب ولایت ما اهل بیت. / ۸۰۷- امام رضا علیه السلام از پدران علیهم السلام روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: به نعمتهای خداوند که پروردگار شماست اعتراف و اقرار کنید و از همه گناهانتان به درگاه خداوند توبه آورید زیرا خداوند بندگانِ شکر گزارِ خود را دوست می دارد.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

۸۷- باب وجوب خالص بودن توبه و شرایط آن

۸۰۸- محمد بن احمد بن هلال گوید: از امام هادی علیه السلام پرسیدم که: توبه نصوص (خالص) چیست؟ حضرت در پاسخ من نوشت: اینکه باطن و درون [در مقام توبه] همانند ظاهر باشد و بلکه باطن از ظاهر برتر باشد.

۸۰۹- امام صادق علیه السلام فرمود: توبه پاک و خالص آن است که باطن مرد [در مقام توبه] همانند ظاهرش و برتر از ظاهرش باشد.

۸۱۰- شیخ صدوق «ره» گوید: روایت شده است که: توبه خالص آن است که مرد از گناهی توبه کند و قصد کند که دیگر هرگز به سوی آن گناه باز نگردد.

٨١١- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّ قَائِلًا قَالَ بِحَضْرَتِهِ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فَقَالَ: تَكَلَّمْتَ أَمْكَ أَتَدْرِي مَا الْإِسْتِغْفَارُ؟ الدَّرَجَةُ الْعَلِيَّةُ وَهُوَ اسْمٌ وَقَعَ عَلَى سِتَّةِ مَعَانٍ أَوَّلُهَا النَّدَمُ عَلَى مَا مَضَى وَالثَّانِي الْعَزْمُ عَلَى تَرْكِ الْعَوْدِ إِلَيْهِ أَبَدًا وَالثَّالِثُ أَنْ تُؤَدِّيَ إِلَى الْمَخْلُوقِينَ حُقُوقَهُمْ حَتَّى تَلْقَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَمَلَسَ لَيْسَ عَلَيْكَ تَبِعَةٌ وَالرَّابِعُ أَنْ تَعْمِدَ إِلَى كُلِّ فَرِيضَةٍ عَلَيْكَ ضَيَعَتْهَا فَتُؤَدِّيَ حَقَّهَا وَالخَامِسُ أَنْ تَعْمِدَ إِلَى اللَّحْمِ الَّذِي نَبَتَ عَلَى السُّحْتِ فَتُذِيْبَهُ بِالْأَحْزَانِ حَتَّى يَلْصُقَ الْجِلْدُ بِالْعَظْمِ وَ يَنْشَأَ بَيْنَهُمَا لَحْمٌ جَدِيدٌ وَ السَّادِسُ أَنْ تُذِيقَ الْجِسْمَ أَلَمَ الطَّاعَةِ كَمَا أَذَقْتَهُ حَلَاوَةَ الْمَعْصِيَةِ فَعِنْدَ ذَلِكَ تَقُولُ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ.

ابواب جهاد النفس و ما يناسبه

٨١٢- عَنْ كُمَيْلِ بْنِ زِيَادٍ أَنَّهُ قَالَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: الْعَبْدُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فَقَالَ: يَا ابْنَ زِيَادٍ التَّوْبَةُ قُلْتُ: لَيْسَ قَالَ: لَا قُلْتُ: كَيْفَ؟ قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَصَابَ ذَنْبًا قَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّحْرِيكِ قُلْتُ: وَ مَا التَّحْرِيكُ؟ قَالَ: الشُّفَتَانِ وَ اللِّسَانُ يُرِيدُ أَنْ يَتَّبَعَ ذَلِكَ بِالْحَقِيقَةِ قُلْتُ: وَ مَا الْحَقِيقَةُ؟ قَالَ: تَصْدِيقُ الْقَلْبِ وَ إِضْمَارُ أَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرَ مِنْهُ قُلْتُ: فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَنَا مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ؟ قَالَ: لَا لِأَنَّكَ لَمْ تَبْلُغْ إِلَى الْأَصْلِ بَعْدُ قُلْتُ: فَأَصِلْ الْإِسْتِغْفَارَ مَا هُوَ؟ قَالَ: الرُّجُوعُ إِلَى التَّوْبَةِ عَنِ الذَّنْبِ الَّذِي اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَ هِيَ أَوَّلُ دَرَجَةِ الْعَابِدِينَ وَ تَرْكُ الذَّنْبِ وَ الْإِسْتِغْفَارُ اسْمٌ وَقَعَ لِسِتَّةِ مَعَانٍ ثُمَّ ذَكَرَ الْحَدِيثَ نَحْوَهُ.

٣٢٨

۸۱۱- از امیر المؤمنین علیه السلام روایت شده است که کسی در حضور ایشان گفت: اَسْتَغْفِرُ الله. حضرت فرمود: مادرت به عزایت بنشیند آیا می دانی استغفار چیست؟ استغفار مرتبه برتر آن است و آن اسمی است که بر شش معنا ثابت گردیده است: اول: پشیمانی بر آنچه که گذشته است و دوم: عزم و قصد جزمی نمودن بر اینکه هرگز به سوی گناه باز نگردد و سوم: اینکه حقوق مردم را [که در اثر گناه تو ضایع گردیده است] به آنان باز گردانی تا اینکه خداوند عزوجل را [با رویی] تابناک دیدار کنی و بر گردن تو گناهی نباشد و چهارم: اینکه به سوی هر امر واجبی که بر گردن تو بوده و آن را ضایع ساخته ای مصمم شوی و حق آن را به جا آوری و پنجم: اینکه تصمیم جدی بگیری که آن گوشتی را که بر اساس حرام بر بدن تو روییده است با حزن و اندوه بگذاری تا آنجا که پوست به استخوان بچسبد و بین آن دو، گوشتی جدید برآید و ششم: اینکه بر بدن خود سختی طاعت و بندگی را به چشمانی همانگونه که شیرینی معصیت را به او چشانده بودی، پس در این هنگام است که می توانی بگویی: اَسْتَغْفِرُ الله (مرتبه برتر استغفار پس از طی این مراحل است).

۸۱۲- کمیل بن زیاد گوید به امیر المؤمنین علیه السلام عرض کردم: بنده مرتکب گناه می شود پس استغفار نموده و از خداوند طلب بخشایش می کند. حضرت فرمود: ای ابن زیاد! آیا مراد تو، توبه است؟ عرض کردم: آیا همین استغفار توبه نیست؟ حضرت فرمود: خیر، عرض کردم: چگونه؟ فرمود: همانا بنده هرگاه مرتکب گناهی شود با تحریک بگوید: اَسْتَغْفِرُ الله. عرض کردم: تحریک چیست؟ فرمود: یعنی دو لب و زبان حقیقتاً اراده پیروی از استغفار را داشته باشند. عرض کردم: حقیقتاً یعنی چه؟ فرمود: یعنی قلب استغفار را تصدیق کند و در نهان خود بازنگشتن به آن گناهی را که از آن استغفار نموده است را داشته باشد. عرض کردم: آیا اگر من چنین که فرمودید کنم از مستغفرین خواهم بود؟ فرمود: خیر؛ زیرا هنوز به اصل و ریشه استغفار نرسیده ای. عرض کردم: اصل استغفار چیست؟ فرمود: یکی مراجعه کردن به سوی توبه نمودن از گناهی که از آن استغفار نموده ای و این اولین درجه و رتبه «عبادت کنندگان» است، و دیگری ترک نمودن گناه، و استغفار اسمی است که برای شش معنا ثابت گردیده است - سپس حضرت حدیث گذشته را فرمود.

٨١٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا﴾ قَالَ: هُوَ صَوْمُ يَوْمِ الْأَرْبَعَاءِ وَالْخَمِيسِ وَالْجُمُعَةِ.
٨١٤- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا أَهَمَّنِي ذَنْبٌ أَهَلْتُ بَعْدَهُ حَتَّى أَصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ.

٨١٥- وَقَالَ عليه السلام: مَا مِنْ عَبْدٍ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَقَامَ فَتَطَهَّرَ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ وَكَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَقْبَلَهُ لِأَنَّهُ سُبْحَانَهُ قَالَ ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾.

٨١٦- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: يَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ ذُنُوبُ الْمُؤْمِنِ إِذَا تَابَ مِنْهَا مَغْفُورَةٌ لَهُ فَلْيَعْمَلِ الْمُؤْمِنُ لِمَا يَسْتَأْنِفُ بَعْدَ التَّوْبَةِ وَالْمَغْفِرَةِ أَمَا وَاللَّهِ إِنَّهَا لَيْسَتْ إِلَّا لِأَهْلِ الْإِيمَانِ قُلْتُ: فَإِنْ عَادَ بَعْدَ التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ مِنَ الذُّنُوبِ وَعَادَ فِي التَّوْبَةِ قَالَ يَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَتَرَى الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ يَنْدُمُ عَلَى ذَنْبِهِ وَيَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَيَتُوبُ ثُمَّ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ تَوْبَتَهُ؟ قُلْتُ: فَإِنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ مِرَارًا يُذْنِبُ ثُمَّ يَتُوبُ وَيَسْتَغْفِرُ فَقَالَ: كُلَّمَا عَادَ الْمُؤْمِنُ بِالِاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ عَادَ اللَّهُ عَلَيْهِ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْقَاسُ

۸۸ - باب استحباب روزه گرفتن روز چهارشنبه و پنج شنبه و جمعه و همچنین استحباب غسل و نماز برای توبه

۸۱۳- امام صادق علیه السلام درباره گفتار خداوند عزوجل که می فرماید: «به سوی خداوند توبه آورید (باز گردید) توبه ای (بازگشتنی) خالص» ^(۱) فرمود: توبه آوردن (بازگشتن) به سوی خدا همان روزه گرفتن روز چهارشنبه و پنج شنبه و جمعه است (یا اینکه توبه خالص توبه ای است که متعاقب روزه این سه روز واقع شود).

۸۱۴- امیرالمومنین علیه السلام فرمود: گناهی که پس از آن، مهلت به جا آوردن دو رکعت نماز به من داده شود مرا اندوهگین و بی آرام نمی سازد.

۸۱۵- امیرالمومنین علیه السلام فرمود: هیچ بنده ای نیست که مرتکب گناهی شود پس برخیزد و طهارت گیرد و دو رکعت نماز به جای آورد و از خداوند طلب مغفرت کند جز اینکه مغفرت الهی شامل حالش می شود و بر خداوند سزاوار است که استغفار او را بپذیرد زیرا خدای سبحان فرموده است: «و هر کس کار بدی به جای آورد یا به خویشتن ستم کند سپس از خداوند طلب مغفرت کند خداوند را آمرزنده و مهربان می یابد» ^(۲)

۸۹ - باب جواز دوباره توبه کردن و صحت این توبه در صورتی که شرایط آن را به جای آورد اگر چه شکستن آن توبه تکرار گردد

۸۱۶- امام باقر علیه السلام به محمدبن مسلم فرمود: ای محمدبن مسلم! گناهان مؤمن هر گاه از آنها توبه کند آمرزیده می شود، پس مؤمن باید برای آنچه که بعد از توبه و مغفرت آغاز می کند عمل کند. هان، به خدا سوگند که توبه جز برای اهل ایمان نیست. محمدبن مسلم گوید: عرض کردم: پس اگر بعد از توبه و استغفار از گناهان، دوباره به گناه باز گردد و دوباره توبه کند چگونه است؟ فرمود: ای محمدبن مسلم! آیا تو می پنداری بنده مومنی که بر گناهش پشیمان می گردد و از آن استغفار و توبه می کند خداوند توبه اش را نمی پذیرد؟ عرض کردم: آخر او این کار را بارها انجام داده است گناه می کند سپس توبه و استغفار می کند. حضرت فرمود: تا زمانی که مومن با استغفار و توبه به سوی خداوند باز می گردد خداوند نیز با

بِالْمَغْفِرَةِ وَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ يَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ فَإِيَّاكَ أَنْ تَقْنَطَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ .

٨١٧- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُفْتَئِنَ التَّوَابَ وَمَنْ لَا يَكُونُ ذَلِكَ مِنْهُ كَانَ أَفْضَلَ .

٨١٨- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَهُ ذَنْبٌ يَهْجُرُهُ زَمَانًا ثُمَّ يُلِمُّ بِهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ﴿إِلَّا اللَّمَمَ﴾ وَ سَأَلَتْهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَ الْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ﴾ قَالَ: الْفَوَاحِشُ الرِّئَا وَ السَّرِقَةُ وَ اللَّمَمُ الرَّجُلُ يُلِمُّ بِالذَّنْبِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْهُ .

٨١٩- عَنْ أَبِي بصير، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى ﴿تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا﴾ قَالَ: هُوَ الذَّنْبُ الَّذِي لَا يَعُودُ فِيهِ أَبَدًا قُلْتُ: وَ أَئِنَّا لَمْ يَتُبْ وَ يَعُدُّ؟ فَقَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَنْ عِبَادِهِ الْمُفْتَئِنَ التَّوَابَ .

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٣٣٢

٨٢٠- الحسن بن محمد الديلمي في (الارشاد) قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ وَ كَذَلِكَ أَهْلُ بَيْتِهِ عليهم السلام وَ صَالِحُ أَصْحَابِهِ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى ﴿وَ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ﴾ قَالَ: وَ قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَذْنِبُ فَمَا أَقُولُ إِذَا تُبْتُ؟ قَالَ: اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ: إِنِّي أَتُوبُ ثُمَّ أَعُودُ فَقَالَ: كُلَّمَا أَذْنَبْتَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ: إِذَنْ تَكْثُرُ ذُنُوبِي فَقَالَ: عَفُوَ اللَّهُ أَكْثَرُ فَلَا تَزَالُ تُتُوبُ حَتَّى يَكُونَ الشَّيْطَانُ هُوَ الْمَذْخُورَ .

٨٢١- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَذْكُرُ ذَنْبَهُ

مغفرتش به سوی او می آید و راستی که خداوند آمرزنده مهربان است، توبه را می پذیرد و از گناهان در می گذرد پس بر حذر باش از اینکه مومنین را از رحمت خداوند مأیوس کنی. ۸۱۷- امام صادق علیه السلام فرمود: به راستی که خداوند بنده ای که بوسیله گناه آزموده و آزمایش شده سپس توبه نموده است را دوست می دارد و بنده ای که اصلاً به کرد گناه نگشته از بنده ای که گناه کرده و توبه نموده برتر است.

۸۱۸- امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ مومنی نیست جز اینکه برای وی گناهی است که مدتی از آن گناه بریده و از آن دوری نموده سپس آن را دوباره انجام می دهد و این همان است که در گفتار خدای عز و جل از آن به «لمم» (گناه کوچک نسبت به گناه بزرگ) تعبیر شده است. راوی گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آیه شریفه پرسیدم که می فرماید: «آنان که از گناهان بزرگ و زشتی ها دوری می کنند مگر از لمم (گناهان کوچکی که پیش می آید)»^(۱) حضرت فرمود: مراد از فواحش و زشتی ها، زنا نمودن و دزدی است و لمم آن است که کسی مرتکب گناهی [که در مسیر او قرار گرفته] شود پس از آن از خداوند طلب بخشایش کند.

۸۱۹- ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای تعالی که می فرماید: «به سوی خداوند توبه کنید توبه ای خالصانه»^(۲) فرمود: توبه نصوح و خالصانه آن است که شخص هرگز دوباره به گناهی که مرتکب شده است باز نگردد. عرض کردم: کدامیک از ما توبه نمی کند و [به گناه] باز نمی گردد؟ حضرت فرمود: ای ابا محمد! راستی که خداوند از بندگان آن کسی که به گناه دچار شده و توبه نموده است را دوست می دارد.

۸۲۰- حسن بن محمد دیلمی در کتاب «الارشاد» گوید: رسول خدا - در هر روز هفتاد مرتبه به درگاه خداوند استغفار می نمود و می گفت: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ» همچنین اهل بیت او علیهم السلام و اصحاب شایسته اش چنین سیره ای داشتند، خداوند تعالی می فرماید: «از پروردگارتان طلب مغفرت کنید سپس به سوی او توبه آورید»^(۳) - راوی گوید: - مردی به رسول خدا صلی الله علیه و آله عرض کرد: ای رسول خدا! من مرتکب گناه می شوم هنگامی که توبه می کنم چه بگویم؟ حضرت فرمود: به درگاه خداوند استغفار کن. عرض کرد: توبه می کنم و سپس دوباره به گناه باز می گردم [در این حال چه بگویم؟] فرمود: هر زمان مرتکب گناه شدی از خداوند طلب مغفرت و بخشایش کن. عرض کرد: بنابراین گناهان من زیاد می شود. حضرت فرمود: عفو و بخشایش خداوند زیادتیر و بیشتر است پس پیوسته توبه می کنی تا اینکه شیطان تار و مار و رانده می گردد.

۹۰- باب استحباب یادآوری گناه و استغفار نمودن از آن هرگاه آن را به یاد آورد

۸۲۱- امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود:

به راستی که شخص مومن گناه خود را پس از بیست سال به یاد می آورد

بَعْدَ عِشْرِينَ سَنَةً حَتَّى يَسْتَغْفِرَ رَبُّهُ فَيَغْفِرَ لَهُ وَإِنَّ الْكَافِرَ لَيُنْسَاهُ مِنْ سَاعَتِهِ.

٨٢٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَذْكُرُ بَعْدَ عِشْرِينَ سَنَةً فَيَسْتَغْفِرُ مِنْهُ فَيَغْفِرُ لَهُ وَإِنَّمَا يَذْكُرُهُ لِيُغْفَرَ لَهُ وَإِنَّ الْكَافِرَ لَيُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيُنْسَاهُ مِنْ سَاعَتِهِ.

٨٢٣- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْرًا فَأَذْنَبَ ذَنْبًا أَتْبَعَهُ بِنِقْمَةٍ وَيَذْكُرُهُ لِالِاسْتِغْفَارِ. (الْحَدِيثُ).

٨٢٤- سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْاسْتِذْرَاجِ فَقَالَ: هُوَ الْعَبْدُ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَمْلَى لَهُ وَيُجَدِّدُ لَهُ عِنْدَهَا النِّعَمَ فَيُلْهِمُهُ عَنِ الْاسْتِغْفَارِ فَهُوَ مُسْتِذْرَجٌ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُ.

٨٢٥- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: يَا عَلِيُّ بَادِرْ بِأَرْبَعٍ قَبْلَ أَرْبَعٍ: شَبَابِكَ قَبْلَ هَرَمِكَ وَصِحَّتِكَ قَبْلَ سُقْمِكَ وَغِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ وَحَيَاتِكَ قَبْلَ مَوْتِكَ.

٨٢٦- عَنْ مُوسَى بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ مِنَ الدُّنْيَا قَالَ: لَا تَنْسَ صِحَّتَكَ وَقُوَّتَكَ وَفَرَاغَكَ وَشَبَابَكَ وَنَشَاطَكَ أَنْ تَطْلُبَ بِهَا الْآخِرَةَ.

٨٢٧- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُرْنَتِ الْهَيْبَةُ بِالْخَيْبَةِ وَالْحَيَاءُ بِالْجِرْمَانِ وَالْفُرْصَةُ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ فَانْتَهِزُوا فُرْصَ الْخَيْرِ.

تا به درگاه پروردگارش استغفار کند پس پروردگار او را مشمول غفران خود قرار می دهد ولی شخص کافر گنااهش در همان دم که مرتکب آن می شود فراموشش می گردد.

۸۲۲- امام صادق علیه السلام فرمود: به راستی که مومن گناهی می کند پس بعد از بیست سال آن را به یاد می آورد و از آن استغفار می کند و مورد آمرزش و بخشایش قرار می گیرد و این یادآوری اش برای این است که مشمول غفران واقع شود و کافر در همان ساعتی که گناه می کند آن را به فراموشی می سپارد.

۸۲۳- امام صادق علیه السلام فرمود: به راستی هر گاه که خداوند خیر بنده ای را اراده کند و آن بنده مرتکب گناهی گردد پیرو آن گناه خداوند او را عقوبتی می کند و انتقامی از او می کشد و استغفار را به یاد او می آورد.

۸۲۴- از امام صادق علیه السلام درباره «استدراج»^(۱) پرسیده شد [که چیست؟] حضرت فرمود: استدراج آن است که بنده گناهی کند پس به او مهلت داده شود و همزمان با ارتکاب گناه به او نعمت های جدیدی عطا شود و از استغفار باز ماند و سرگرم شود چنین کسی از جایی که نمی داند اندک اندک به شقاوت نزدیک گشته است.

۹۱- باب استحباب غنیمت شمردن فرصت های خیر و اینکه در صورت امکان از فرصت های خیر استفاده شود.

۸۲۵- امام صادق علیه السلام از پدرانش روایت فرمود که: در وصیت پیامبر - به علی علیه السلام آمده است: ای علی! پیش از چهار چیز به چهار چیز مبادرت کن: جوانیت را پیش از پیر شدن دریاب و سلامت را پیش از بیماریت غنیمت شمر و از ثروت مندیت قبل از اینکه فقیر شوی استفاده خیر کن و پیش از مردنت زندگی ات را غنیمت دان.

۸۲۶- موسی بن اسماعیل بن موسی بن جعفر علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: علی علیه السلام درباره گفتار خدای عز و جل که می فرماید: «و نصیب و بهره ات را از دنیا فراموش مکن»^(۲) فرمود: فراموش مکن که از سلامتی و توانایی و بیکاری و جوانی و نشاطی که داری برای طلب آخرت بهره ببری.

۸۲۷- امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: ترس با ناامرادی و به مقصود نرسیدن مقرون است و حیا با محرومیت همراه است و فرصت مانند ابر گذرنده می گذرد پس فرصت های نیکو را غنیمت شمرید.

۱- استدراج: در لغت کسی را پله پله به بالا بردن یا به زیر کشیدن و اندک اندک به سویی و به جایی بردن و در اصطلاح عبارت است از تجدید نعمتی بعد از نعمت دیگر به گونه ای که التذاذ به آن نعمت ها شخص را از توجه به عقوبت کارهایش غافل سازد و اندک اندک به هلاکت نزدیک گردد.

٨٢٨- وَقَالَ ﷺ: إِضَاعَةُ الْفُرْصَةِ غُصَّةٌ.

٨٢٩- وَقَالَ ﷺ: مِنَ الْخُرْقِ الْمُعَاجِلَةُ قَبْلَ الْإِمْكَانِ وَالْأَنَاءَةُ بَعْدَ الْفُرْصَةِ.

٨٣٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً قُلْتُ: أَمَا كَانَ يَقُولُ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ؟ قَالَ لَا وَ لَكِنْ كَانَ يَقُولُ: أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ قُلْتُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ وَ لَا يَعُودُ وَ نَحْنُ نَتُوبُ وَ نَعُودُ. فَقَالَ: اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ.

٨٣١- وَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا رَفَعُوهُ قَالُوا: قَالَ: لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ وَ دَوَاءُ الذُّنُوبِ الْإِسْتِغْفَارُ.

٨٣٢- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ﷺ: مَنْ قَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ فِي يَوْمٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ سَبْعِمِائَةَ ذَنْبٍ وَ لَا خَيْرَ فِي عَبْدٍ يُذْنِبُ فِي يَوْمٍ سَبْعِمِائَةَ ذَنْبٍ.

٨٣٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ فِي حَدِيثٍ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ.

٨٣٤- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ فِي حَدِيثٍ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَ يَسْتَغْفِرُهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ مِائَةَ مَرَّةٍ مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ إِنَّ اللَّهَ يَخْصُ أَوْلِيَاءَهُ بِالْمَصَائِبِ لِيُؤْجِرَهُمْ عَلَيْهَا مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ.

٨٣٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ فِي حَدِيثٍ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهَا

٣٣٦

۸۲۸- امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: بر باد دادن و تلف کردن فرصت [موجب] غصه و اندوه است.

۸۲۹- امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: شتاب کردن [در کاری] پیش از [به دست آوردن] توانایی، و بردباری (سستی کردن) بعد از [به دست آوردن] فرصت [این هر دو] از نادانی است.

۹۲- باب استحباب تکرار توبه و استغفار در هر روز و شب بدون اینکه گناهی صورت گرفته باشد و وجوب توبه و استغفار در صورتی که گناهی انجام شده باشد.

۸۳۰- امام صادق علیه السلام فرمود: روش رسول خدا - چنین بود که در هر روز به درگاه خدای عز و جل هفتاد مرتبه توبه می نمود - راوی گوید: عرض کردم: آیا رسول خدا می گفت: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ»؟ فرمود: خیر، بلکه می گفت: «أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ». عرض کردم: همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله توبه می نمود و بازگشت نمی کرد [همواره در حال تکامل و تعالی بود] ولی ما توبه می کنیم و [دوباره به حالت گذشته] باز می گردیم. حضرت فرمود: خداوند باری کننده است [و در این راه باید از او باری جست].

۸۳۱- عده ای از اصحاب ما این سخن را به معصوم علیه السلام نسبت داده اند که فرمود: برای هر دردی دوا بی است و دوا ی گناهان استغفار نمودن است.

۸۳۲- امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس که در هر روز صد مرتبه «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ» بگوید خداوند هفتصد گناه او را می آمرزد و بنده ای که در روز مرتکب هفتصد گناه شود خیری در او نیست.

۸۳۳- امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود: به راستی که رسول خدا صلی الله علیه و آله در هر روز ن اینک گناهی داشته باشد هفتاد مرتبه به درگاه الهی توبه می آورد.

۸۳۴- امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود: همانا روش رسول خدا صلی الله علیه و آله چنین بود که هر شبانه روز بدون اینکه گناهی داشته باشد به سوی خداوند توبه و استغفار نرد؛ به راستی که خداوند مصائب و سختی ها را به اولیاء و دوستان خویش عاص می دهد بدون اینکه آنان گناهی نموده باشند تا به آنها به خاطر بایی نمودشان بر دشواری ها پاداش دهد.

۸۳۵- امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود: همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله را سیره چنین بود که روز بدون اینکه گناهی از آن حضرت صورت گرفته باشد هفتاد مرتبه به الهی توبه می نمود.

٨٣٦- قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: إِنَّهُ كَانَ يُقَالُ: مِنْ أَحَبِّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ الْمُحْسِنُ التَّوَّابُ .

٨٣٧- وَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي الْبَلَادِ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام: إِنِّي أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمْسَةَ آلَافٍ مَرَّةً ثُمَّ قَالَ لِي: خَمْسَةُ آلَافٍ كَثِيرٌ.

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٨٣٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَوْ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فِي حَدِيثٍ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ لِأَدَمَ عليه السلام: جَعَلْتُ لَكَ أَنْ مَنْ عَمِلَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ سَيِّئَةً ثُمَّ اسْتَغْفَرَ غَفَرْتُ لَهُ قَالَ: يَا رَبِّ رِذْنِي قَالَ: جَعَلْتُ لَهُمُ التَّوْبَةَ أَوْ بَسَطْتُ لَهُمُ التَّوْبَةَ حَتَّى تَبْلُغَ النَّفْسُ هَذِهِ قَالَ: يَا رَبِّ حَسْبِي .

٨٣٩- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِذَا بَلَغَتِ النَّفْسُ هَذِهِ وَأَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ لَمْ يَكُنْ لِلْعَالَمِ تَوْبَةٌ وَ كَانَتْ لِلْجَاهِلِ تَوْبَةٌ .

٨٤٠- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةٍ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتُهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ السَّنَةَ لَكَثِيرٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتُهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الشَّهْرَ لَكَثِيرٌ ثُمَّ قَالَ: مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِجُمُعَةٍ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتُهُ ثُمَّ قَالَ: وَ إِنَّ الْجُمُعَةَ لَكَثِيرٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِيَوْمٍ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتُهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ يَوْمًا لَكَثِيرٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يُعَايِنَ قَبْلَ اللَّهِ تَوْبَتَهُ .

٣٣٨

٨٤١- عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ فِي حَدِيثٍ أَنَّ رَجُلًا شَيْخًا كَانَ مِنَ الْمُخَالِفِينَ عَرَضَ عَلَيْهِ ابْنُ أَخِيهِ الْوَلَايَةَ عِنْدَ مَوْتِهِ فَأَقْرَبَهَا وَ شَهَقَ وَ

۸۳۶- امام باقر علیه السلام فرمود: یکی از محبوبترین بندگان خدا در نزد خداوند کسی است که نیکوکار و بسیار توبه کننده باشد.

۸۳۷- ابراهیم بن ابی البلاد گوید: امام رضا علیه السلام به من فرمود: همانا من در هر روز پنج هزار مرتبه از خداوند طلب مغفرت می‌کنم - سپس به من فرمود: پنج هزار زیاد است.

۹۳ - باب صحیح بودن توبه در پایان عمر اگر چه هنگامی باشد که جان به گلو رسیده باشد پیش از اینکه مرگ را به چشم ببیند و همچنین است اسلام آوردن

۸۳۸- از امام صادق علیه السلام یا از امام باقر علیه السلام در حدیثی آمده است: همانا خداوند عز و جل به حضرت آدم علیه السلام فرمود: این مزیت را برای تو قرار دادم که هر کس از فرزندان مرتکب گناهی شود سپس استغفار کند او را می‌بخشایم. حضرت آدم علیه السلام عرض کرد: ای پروردگار من مرا بیش از این ده. خداوند فرمود: برای فرزندان توبه را قرار دادم یا برای آنان باب توبه را گشودم و گستراندم تا آن هنگام که جان به گلویشان رسد. حضرت عرض کرد: ای پروردگار من مرا بس است.

۸۳۹- امام باقر علیه السلام فرمود: آنگاه که جان به اینجا برسد - و دست مبارکش را به سوی خلق خود کشید - توبه شیخص عالم پذیرفته نیست ولی توبه جاهل پذیرفته می‌شود.

۸۴۰- امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: کسی که یک سال به مرگش مانده توبه کند خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک سال زیاد است؛ هر کس یک ماه به مردنش مانده توبه کند خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک ماه زیاد است؛ کسی که یک جمعه به مرگش مانده توبه کند خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: یک جمعه زیاد است؛ کسی که یک روز پیش از مردنش توبه کند خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: به راستی که یک روز هم زیاد است؛ کسی که پیش از آنکه مرگ را به چشم خود ببیند توبه کند خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد.

۸۴۱- معاویه بن وهب در حدیثی روایت کند که:

بر پیرمردی از مخالفین در هنگام مرگش توسط پسر برادرش ولایت ائمه علیهم السلام عرضه شد و آن پیرمرد به ولایت معصومین علیهم السلام اقرار نموده و نعره‌ای برکشید و

مَاتَ قَالَ: فَدَخَلْنَا عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَعَرَضَ عَلَيَّ بَنُ السَّرِيِّ
هَذَا الْكَلَامَ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: هُوَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ قَالَ
لَهُ عَلِيُّ بْنُ السَّرِيِّ: إِنَّهُ لَمْ يَعْرِفْ شَيْئاً مِنْ هَذَا غَيْرَ سَاعَتِهِ تِلْكَ قَالَ:
فَتَرِيدُونَ مِنْهُ مَاذَا؟ قَدْ وَ اللَّهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

٨٤٢- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لَمَّا أُعْطِيَ اللَّهُ إِبْلِيسَ مَا أُعْطَاهُ مِنَ
الْقُوَّةِ قَالَ آدَمُ: يَا رَبِّ سَلَّطْتَ إِبْلِيسَ عَلَيَّ وَلَدِي وَأَجْرِيئَهُ مِنْهُمْ
مَجْرَى الدَّمِّ فِي الْعُرُوقِ وَأَعْطَيْتَهُ مَا أُعْطَيْتَهُ فَمَا لِي وَلَوْلَدِي؟ قَالَ:
لَكَ وَلَوْلَدِكَ السَّيِّئَةُ بِوَاحِدَةٍ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا قَالَ: يَا رَبِّ
زِدْنِي قَالَ: التَّوْبَةُ مَبْسُوطَةٌ إِلَيَّ أَنْ تَبْلُغَ النَّفْسُ الْحُلُقُومَ قَالَ: يَا رَبِّ
زِدْنِي قَالَ: أَغْفِرْ وَلَا أَبَالِي قَالَ: حَسْبِي.

٨٤٣- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ
تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ سَنَةً لَكَثِيرٌ مَنْ تَابَ
قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: وَإِنْ شَهراً لَكَثِيرٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ
مَوْتِهِ بِيَوْمٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: وَإِنْ يَوْماً لَكَثِيرٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ
بِسَاعَةٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: وَإِنْ سَاعَةً لَكَثِيرٌ مَنْ تَابَ وَقَدْ بَلَغَتْ
نَفْسُهُ هَاهُنَا وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ.

٨٤٤- وَ سُئِلَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ﴿وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ
لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ
الآن﴾ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ذَاكَ إِذَا عَايَنَ أَمْرَ الْآخِرَةِ.

٨٤٥- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي حَدِيثٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَعَا رَجُلًا مِنَ
الْيَهُودِ وَ هُوَ فِي السِّيَاقِ إِلَى الْإِقْرَارِ بِالشَّهَادَتَيْنِ فَأَقْرَبَ بِهِمَا وَ مَاتَ فَأَمَرَ
الصَّحَابَةَ أَنْ يُغْسَلُوهُ وَ يُكْفَنُوهُ ثُمَّ صَلَّى عَلَيْهِ وَ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي

بِقَوْلِ
جِهَادِ النَّفْسِ
وَمَا يَنْبَغِي

٣٢٠

جان داد - راوی گوید: - پس از آن ما بر امام صادق علیه السلام وارد شدیم و علی بن سَریّ این قضیه را به حضرت عرضه داشت. حضرت فرمود: آن پیرمرد مردی از اهل بهشت است. علی بن سَریّ عرض کرد: او که چیزی از ولایت شما را جز همان ساعت مردنش در نیافته بود [چگونه او از اهل بهشت است؟] حضرت فرمود: شما از او چه می خواهید؟ به خدا سوگند که او وارد بهشت شد.

۸۴۲- امام صادق علیه السلام فرمود: زمانی که خداوند به ابلیس آن قدرت را (قدرت اغواگری و فریب مردم را) بخشید حضرت آدم علیه السلام عرض کرد: ای پروردگار من! ابلیس را بر فرزندان من مسلط نمودی و همانند خون که در رگها جریان دارد او را با آنان همراه ساختی و به او آن نیروی آنچنانی را بخشیدی پس برای من و فرزندانم چه گذارده ای؟ خداوند فرمود: برای تو و فرزندانم مقرر ساختم که یک گناهتان یک عقوبت داشته باشد ولی یک نیکی شما ده برابر پاداش داده شود. عرض کرد: ای پروردگار! مرا بیش از این ده. فرمود: [باب] توبه را برای شما تا زمانی که جان به گلویتان برسد گسترانده و گشوده ام. عرض کرد: ای پروردگار! مرا بیش از این ده. فرمود: می بخشم و مرا باکی نیست. عرض کرد: مرا بس است.

۸۴۳- امام محمد باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: کسی که یک سال پیش از مردنش توبه کند خداوند توبه اش را می پذیرد، سپس فرمود: همانا یک سال زیاد است؛ کسی که یک ماه به مرگش مانده توبه کند توبه اش را می پذیرد، سپس فرمود: یک ماه هم زیاد است؛ کسی که یک روز پیش از مرگش توبه کند خداوند توبه اش را می پذیرد، سپس فرمود: یک روز هم زیاد است؛ کسی که ساعتی پیش از مرگ توبه کند توبه اش پذیرفته می گردد، سپس فرمود: یک ساعت هم زیاد است؛ کسی که توبه کند در حالی که جانش به اینجا رسیده باشد - و با دست مبارکش به گلویش اشاره فرمود: خداوند توبه اش را می پذیرد.

۸۴۴- از امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای عز و جل که می فرماید: «برای آن کسانی که گناهان را مرتکب می شوند تا آنجا که هنگامی که مرگ یکی از آنان فرا می رسد می گوید: اکنون توبه نمودم، توبه ای در کار نیست (توبه آنان پذیرفته نیست)»^(۱) پرسیده شد. حضرت فرمود: این پذیرفته نشدن توبه مربوط به آن هنگامی است که شخص امر آخرت را به چشم خود می بیند.

۸۴۵- امام باقر علیه السلام در حدیثی فرمود:

رسول خدا صلی الله علیه و آله مردی از یهود را که در حال جان کندن و احتضار بود به سوی اقرار به شهادتین (وحدانیت خدا و رسالت پیامبر) فرا خواند او نیز اقرار نمود و از دنیارفت پس رسول خدا صلی الله علیه و آله صحابه اش را دستور داد که او را غسل داده و کفن کنند سپس خود بر او نماز خوانده و فرمود: حمد و ستایش مخصوص خداوندی است که

أَنْجَى بِي الْيَوْمَ نَسَمَةً مِنَ النَّارِ .

٨٤٦- عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عليه السلام: لَأَيِّ عِلَّةٍ أَغْرَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِرْعَوْنَ وَ قَدْ آمَنَ بِهِ وَ أَقَرَّ بِتَوْحِيدِهِ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ آمَنَ عِنْدَ رُؤْيَاةِ الْبَاسِ وَ الْإِيمَانُ عِنْدَ رُؤْيَاةِ الْبَاسِ غَيْرُ مَقْبُولٍ وَ ذَلِكَ حُكْمُ اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ فِي السَّلَفِ وَ الْخَلَفِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحَدَّهُ وَ كَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا﴾ وَ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا﴾ (الْحَدِيثُ).

ابواب جهاد النفس و ما يقاسى

٨٤٧- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليه السلام: أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِمُوسَى عليه السلام: ﴿اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى﴾ فَقَالَ عليه السلام: أَمَا قَوْلُهُ ﴿فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا﴾ إِلَى أَنْ قَالَ: وَ قَدْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّ فِرْعَوْنَ لَا يَتَذَكَّرُ وَ لَا يَخْشَى إِلَّا عِنْدَ رُؤْيَاةِ الْبَاسِ أَلَا تَسْمَعُ اللَّهُ يَقُولُ: ﴿حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُوا إِسْرَائِيلَ وَ أَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ فَلَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ إِيْمَانَهُ وَ قَالَ: ﴿الْآنَ وَ قَدْ عَصَيْتَ قَبْلَ وَ كُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾.

٢٢٢

٨٤٨- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله فِي حَدِيثٍ قَالَ: إِنِّي نَازَلْتُ رَبِّي فِي أُمَّتِي فَقَالَ لِي إِنَّ بَابَ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ حَتَّى يُنْفَخَ فِي الصُّورِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله فَقَالَ: إِنَّهُ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: وَ إِنَّ السَّنَةَ لَكَثِيرٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: وَ شَهْرٌ كَثِيرٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِجُمُعَةٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: وَ جُمُعَةٌ كَثِيرٌ مَنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ يَوْمَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: وَ يَوْمٌ كَثِيرٌ

امروز به وسیله من موجودی را از آتش دوزخ رهایی بخشید.

۸۴۶- ابراهیم بن محمد همدانی گوید: به امام علی بن موسی الرضا علیه السلام عرض کردم: به چه علتی خداوند عز و جل فرعون را در دریا غرق کرد در حالی که او به خداوند ایمان آورد و به یگانگی او اقرار نمود؟ حضرت فرمود: زیرا او در هنگام دیدن عذاب الهی ایمان آورد و ایمان آوردن در وقت دیدن عذاب، پذیرفته نمی شود و این حکم خداوندی است که ذکر او در میان گذشتگان و آیندگان بلند مرتبه است. خدای تعالی می فرماید: «پس آنگاه که عذاب ما را دیدند گفتند: ما به خداوند یگانه ایمان آوردیم و به آنچه پیش از این شرک می ورزیدیم کافر گشتیم، پس ایمان آنان به حالشان سودمند نبود چرا که آنان عذاب ما را به چشم دیدند»^(۱) و خدای عز و جل می فرماید: «روزی که بعضی از نشانه های پروردگارت می آید در آن روز ایمان کسی که پیش از آن ایمان نداشته یا در ایمان خود خیری را کسب نکرده، به او سودی نمی بخشد»^(۲)

۸۴۷- محمد بن ابی عمیر گوید: به امام موسی بن جعفر علیه السلام عرض کردم: مرا درباره گفتار خدای عز و جل آگاه ساز که خطاب به موسی علیه السلام می فرماید: «ای موسی و ای هارون! بروید به سوی فرعون که او طغیان و سرکشی نموده است»^(۳)

[چرا با اینکه خداوند در آیه بعد توصیه می فرماید که با فرعون به نرمی سخن گویند اما سرانجام وی را در دریا غرق می سازد؟] حضرت پس از بیان و تفسیر آیه بعد فرمود: زیرا خداوند دانست که فرعون پسند نمی پذیرد و خدا ترس نمی گردد مگر زمانی که عذاب الهی را به چشم خود ببیند آیا نشنیده ای که خداوند فرموده است: «تا هنگامی که غرقه شدن او را فرا گرفت گفت: ایمان آوردم که هیچ معبودی جز آنکه بنی اسرائیل به او ایمان آورده اند نیست و من تسلیم اویم»^(۴) پس خداوند ایمانش را نپذیرفت و فرمود: «آیا اکنون ایمان می آوری در حالی که پیش از این عصیانگر و از فساد کنندگان بودی»^(۵).

۸۴۸- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: من درباره امت خود با پروردگارم رویا رو شدم، پروردگار به من فرمود: همانا باب توبه تا زمانی که در صور دمیده شود باز گذاشته می شود - سپس بعد از این سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله بر ما رو آورد و فرمود: به راستی که کسی که یک سال پیش از مرگش توبه کند خداوند توبه اش را می پذیرد، سپس فرمود: یک سال زیاد است، کسی که یک ماه قبل از مردنش توبه کند خداوند توبه اش را قبول می کند، سپس فرمود: یک ماه هم زیاد است، هر کس یک جمعه به مرگش مانده توبه کند خداوند توبه اش را می پذیرد، سپس فرمود: جمعه هم زیاد است، کسی که یک روز پیش از مرگش توبه کند خداوند توبه اش را می پذیرد، سپس فرمود: یک روز هم زیاد است،

مَنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ بِسَاعَةٍ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: وَ سَاعَةٌ كَثِيرَةٌ
مَنْ تَابَ وَقَدْ بَلَغَتْ نَفْسُهُ هَذِهِ وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ.

٨٤٩- عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عليه السلام عَنْ عَلِيِّ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ
عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُصِيبَ أَهْلَ الْأَرْضِ بِعَذَابٍ قَالَ: لَوْ لَا الَّذِينَ
يَتَحَابُّونَ بِجَلَالِي وَ يَغْمُرُونَ مَسَاجِدِي وَ يَسْتَغْفِرُونَ بِالْأَسْحَارِ
لَأَنْزَلْتُ عَذَابِي.

تَوَاتَرَتْ
جَنَادُ النَّفْسِ وَ مَا يَنْقَاسُ

٨٥٠- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ أَبِي عليه السلام قَالَ أَمِيرُ
الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ إِذَا رَأَى أَهْلَ
قَرْيَةٍ قَدْ أَسْرَفُوا فِي الْمَعَاصِي وَ فِيهَا ثَلَاثَةٌ نَفَرٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ نَادَاهُمْ
جَلَّ جَلَالُهُ يَا أَهْلَ مَعْصِيَتِي لَوْ لَا مَنْ فِيكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الْمُتَحَابِّينَ
بِجَلَالِي الْعَامِرِينَ بِصَلَاتِهِمْ أَرْضِي وَ مَسَاجِدِي وَ الْمُسْتَغْفِرِينَ
بِالْأَسْحَارِ خَوْفًا مِنِّي لَأَنْزَلْتُ بِكُمْ عَذَابِي ثُمَّ لَا أُبَالِي.

٨٥١- وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ مِثْلَهُ وَ زَادَ قَالَ: وَ قَالَ رَسُولُ
اللَّهِ ﷺ: مَنْ سَاعَتُهُ سَيِّئَةٌ وَ سَرَّتُهُ حَسَنَةٌ فَهُوَ مُؤْمِنٌ.

٣٤٢

٨٥٢- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَقُولُ:

کسی که ساعتی به مردنش مانده توبه کند خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد، سپس فرمود: ساعت هم زیاد است، کسی که توبه کند در حالی که جان به گلویش رسیده باشد خداوند توبه‌اش را قبول می‌کند.

۹۴- باب استحباب استغفار نمودن در وقت سحر

۸۴۹- امام موسی بن جعفر علیه السلام از پدران بزرگوارش و ایشان از علی علیه السلام روایت فرمود که: به راستی که هرگاه خداوند عزوجل اراده می‌کند که به اهل زمین عذابی برساند می‌گوید: اگر آن کسانی که به خاطر جلالت و بزرگی من یکدیگر را دوست دارند و مساجد مرا آباد می‌کنند و در سحرگاهان به استغفار می‌پردازند نبودند عذاب خود را بر زمینیان فرو می‌فرستادم.

۸۵۰- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش و ایشان از علی علیه السلام روایت فرمود که: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا خداوند جل جلاله هرگاه ببیند که اهل قریه‌ای در انجام گناهان زیاده روی می‌کنند در حالی که در آن قریه سه نفر از مؤمنین وجود دارند به آن اهل زمین قریه خطاب می‌کند که: ای اهل نافرمانی من! اگر در بین شما مؤمنین نبودند همان مؤمنینی که به خاطر جلال و بزرگی من یکدیگر را دوست دارند و به وسیله نمازشان زمین من و مساجد مرا آباد می‌کنند و از خوف من سحرگاهان به استغفار می‌پردازند، عذاب خود را بر شما نازل می‌ساختم سپس باکی ندارم [که چه می‌شود].

۸۵۱- روایتی دیگر شبیه به روایت گذشته از عبدالله بن جعفر روایت شده است با این اضافه که فرموده است: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که زشتکاری‌اش او را بدحال کند و نیکوکاری‌اش او را شادمان سازد چنین کسی مؤمن است.

۹۵- باب اینکه بر انسان واجب است که در روز آنچه را که در روز گذشته درباره آن کوتاهی کرده است تلافی کند و این کار را به فردا موکول نکند

۸۵۲- امام علی بن حسین زین العابدین علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علی علیه السلام می‌فرمود:

إِنَّمَا الدَّهْرُ ثَلَاثَةٌ أَيَّامٌ أَنْتَ فِيهَا بَيْنَهُنَّ مَضَى أَمْسٍ بِمَا فِيهِ فَلَا يَرْجِعُ
أَبَدًا فَإِنْ كُنْتَ عَمِلْتَ فِيهِ خَيْرًا لَمْ تَحْزَنْ لِدَهَابِهِ وَفَرِحْتَ بِمَا
اسْتَقْبَلْتَهُ مِنْهُ وَإِنْ كُنْتَ فَرَطْتَ فِيهِ فَحَسْرَتُكَ شَدِيدَةٌ لِدَهَابِهِ وَ
تَفْرِيطُكَ فِيهِ وَأَنْتَ مِنْ غَدٍ فِي غَرَّةٍ لَا تَدْرِي لَعَلَّكَ لَا تَبْلُغُهُ وَإِنْ
بَلَغْتَهُ لَعَلَّ حَظَّكَ فِيهِ التَّفْرِيطُ مِثْلُ حَظِّكَ فِي الْأَمْسِ إِلَى أَنْ قَالَ: وَ
إِنَّمَا هُوَ يَوْمُكَ الَّذِي أَصْبَحْتَ فِيهِ وَقَدْ يَنْبَغِي لَكَ أَنْ عَقَلْتَ وَ
فَكَّرْتَ فِيمَا فَرَطْتَ فِي الْأَمْسِ الْمَاضِي مِمَّا فَاتَكَ فِيهِ مِنْ حَسَنَاتٍ أَنْ
لَا تَكُونَ اكْتَسَبْتَهَا وَمِنْ سَيِّئَاتٍ أَنْ لَا تَكُونَ أَقْصَرْتَ عَنْهَا إِلَى أَنْ قَالَ:
فَاعْمَلْ عَمَلَ رَجُلٍ لَيْسَ يَأْمُلُ مِنَ الْأَيَّامِ إِلَّا يَوْمَهُ الَّذِي أَصْبَحَ فِيهِ وَ
لَيْلَتُهُ فَاعْمَلْ أَوْ دَعْ وَاللَّهُ الْمُعِينُ عَلَى ذَلِكَ.

٨٥٣- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ النَّهَارَ إِذَا جَاءَ قَالَ: يَا ابْنَ آدَمَ
اعْمَلْ فِي يَوْمِكَ هَذَا خَيْرًا أَشْهَدُ لَكَ بِهِ عِنْدَ رَبِّكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَإِنِّي
لَمْ آتِكَ فِيمَا مَضَى وَلَا آتِيكَ فِيمَا بَقِيَ فَإِذَا جَاءَ اللَّيْلُ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ.
٨٥٤- عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنْ
قَدَرْتَ أَنْ لَا تُعْرِفَ فَاذْعَلْ وَمَا عَلَيْكَ أَنْ تَكُونَ مَذْمُومًا عِنْدَ النَّاسِ
إِذَا كُنْتَ مَحْمُودًا عِنْدَ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ: قَالَ أَبِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام:
لَا خَيْرَ فِي الْعَيْشِ إِلَّا لِرَجُلَيْنِ رَجُلٍ يَزِدَادُ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَيْرًا وَرَجُلٍ
يَتَذَارَكُ مَنِيتَهُ بِالتَّوْبَةِ. (الْحَدِيثُ).

أَقْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْتَظِرُهَا

٨٥٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: الْمَغْبُوتُ مَنْ غُيِبَ عُمُرُهُ سَاعَةً
بَعْدَ سَاعَةٍ.

٨٥٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ اسْتَوَى يَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُوتٌ وَ
مَنْ كَانَ آخِرُ يَوْمَيْهِ خَيْرَهُمَا فَهُوَ مَغْبُوتٌ وَمَنْ كَانَ آخِرُ يَوْمَيْهِ شَرَّهُمَا

همانا روزگار سه روز است که تو [ای انسان خواه ناخواه] در میان این سه روز خواهی بود، دیروز با هر آنچه در آن بود گذشت پس هرگز باز نمی‌گردد پس اگر تو کار خیری در آن انجام داده‌ای از رفتنش اندوهگین نیستی و از روی آوردن آن روز بر خودت شادمانی، و اگر در آن روز [در انجام وظایف خود] کوتاهی کرده‌ای به خاطر رفتن آن روز کوتاهی خودت حسرت زیادی خواهی داشت، و تو از فردای خودت در امیدی بیهوده به سر می‌بری، نمی‌دانی شاید به فردا نرسی و اگر هم بررسی شاید همانند دیروزت بهره‌ای در آن جز تفریط و کوتاهی کردن [در انجام وظایف] نداشته باشی - تا آنجا که فرمود: همانا امروزت را دریاب همین روزی که در آن صبح کرده‌ای و حقیقتاً بر تو سزاوار است که اندیشه کنی و در کوتاهی‌های دیروز گذشته‌ات تفکر کنی که چه نیکی‌هایی از دست تو رفت و آنها را برای خود کسب نکردی و از چه بدیهایی باز نایستادی - تا آنجا که فرمود: - پس عمل کن یا [از بدیها] باز ایست و خداوند در این راه یاور توست.

۸۵۳- امام صادق علیه السلام فرمود: هنگامی که روز فرا می‌رسد [خطاب به انسان] می‌گوید: ای فرزند آدم! تو در این روزت کار خیر کن تا من در روز قیامت نزد پروردگارت به نفع تو گواهی دهم زیرا من در گذشته بر تو نیامده‌ام و در باقی مانده عمرت نیز دیگر نخواهم آمد. و هنگامی که شب فرا می‌رسد شب نیز همین سخنان را می‌گوید.

۸۵۴- حفص بن غیاث گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: اگر بتوانی [به گونه‌ای رفتار کنی] که شناخته نشوی این کار را انجام ده و اگر در نزد خداوند نیکنام باشی بر تو عیبی نیست که در نزد مردم از تو به خوبی یاد نشود - سپس فرمود: پدرم علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود: خیری در زندگانی نیست مگر برای دو نفر: یکی کسی که در هر روز خیری را [بر خیرهای خود] بیفزاید و دیگری کسی که به وسیله توبه مرگ خود را اصلاح کند.

۸۵۵- امام صادق علیه السلام فرمود: فریب خورده [حقیقی] کسی است که درباره ساعت به ساعت عمرش فریب خورده باشد.

۸۵۶- امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که دو روزش با هم مساوی باشد [و در روز دوم پیشرفتی معنوی ننموده باشد] چنین کسی فریب خورده است و کسی که پایان دو روزش [برای او] بهترین ساعات و حالات آن دو روز باشد سعادت‌مند است و کسی که پایان دو روزش بدترین حالات آن دو روز باشد

فَهُوَ مَلْعُونٌ وَ مَنْ لَمْ يَزِ الرِّيَازَةَ فِي نَفْسِهِ فَهُوَ إِلَى النُّقْصَانِ وَ مَنْ كَانَ إِلَى النُّقْصَانِ فَالْمَوْتُ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الْحَيَاةِ .

٨٥٧- عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْمَاضِي عليه السلام قَالَ: لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُحَاسِبْ نَفْسَهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ فَإِنْ عَمِلَ حَسَنًا اسْتَرَادَ اللَّهَ وَ إِنْ عَمِلَ سَيِّئًا اسْتَغْفَرَ اللَّهَ مِنْهُ وَ تَابَ إِلَيْهِ .

ابواب جهاد النفس و ما يناسبه

٨٥٨- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ لَا يَسْأَلَ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ فَلْيَتَأَسَّ مِنَ النَّاسِ كُلِّهِمْ وَ لَا يَكُونُ لَهُ رَجَاءٌ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ فَإِذَا عَلِمَ اللَّهُ جَلَّ وَ عَزَّ ذَلِكَ مِنْ قَلْبِهِ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ فَحَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسِبُوا عَلَيْهَا فَإِنَّ لِلْقِيَامَةِ خَمْسِينَ مَوْقِفًا كُلُّ مَوْقِفٍ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ - ثُمَّ تَلَا قَوْلَهُ تَعَالَى - ﴿فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ﴾ .

٣٢٨

٨٥٩- عَنْ أَبِي حَمْرَةَ الثَّمَالِيِّ قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام يَقُولُ: ابْنُ آدَمَ إِنَّكَ لَا تَزَالُ بِخَيْرٍ مَا كَانَ لَكَ وَاعِظٌ مِنْ نَفْسِكَ وَ مَا كَانَتْ الْمُحَاسَبَةُ مِنْ هَمِّكَ وَ مَا كَانَ الْخَوْفُ لَكَ شِعَارًا وَ الْحُزْنُ لَكَ دِثَارًا ابْنُ آدَمَ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَ مَبْعُوثٌ وَ مَوْقُوفٌ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ فَأَعِدَّ جَوَابًا .

٨٦٠- عَنْ أَبِي ذَرٍّ فِي حَدِيثٍ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا كَانَتْ صُحُفُ إِبْرَاهِيمَ؟ قَالَ: كَانَتْ أَمْثَالًا كُلُّهَا. أَيْهَا الْمَلِكُ الْمُبْتَلَى الْمَغْرُورُ إِنِّي لَمْ أَبْعَثْكَ لِتَجْمَعَ الدُّنْيَا بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ وَ لَكِنْ بَعَثْتُكَ لِتَرُدَّ عَنِّي دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ فَإِنِّي لَا أَرُدُّهَا وَ إِنْ كَانَتْ مِنْ كَافِرٍ وَ عَلَى الْعَاقِلِ مَا لَمْ

مُتَعَوْن است (و از رحمت الهی دور است) و کسی که در نفس خود [نسبت به گذشته] زیادتی مشاهده نکند چنین کسی به سوی کمبود و نقصان پیش می‌رود و کسی که همواره در حال نقصان است مرگ برایش از زندگانی بهتر است.

۹۶- باب وجوب محاسبه و ملاحظه نفس در هر روز و حمد نمودن خداوند بر نیکی‌ها و جبران نمودن بدیها

۸۵۷- امام موسی کاظم علیه السلام فرمود: کسی که در هر روز از نفس خود حساب نکشد از ما نیست [کسی که محاسبه نفس می‌کند] اگر عمل نیکی به جای آورده است از خداوند طلب زیادتی آن را کند و اگر کردار بدی از او سر زده از خداوند طلب مغفرت کند و به سوی او توبه آورد.

۸۵۸- امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه کسی از شما اراده کرد که از خداوند چیزی را درخواست نکند مگر اینکه خداوند آن چیز را به او عطا کند پس باید از تمامی مردم نومید گردد و امید او جز به خداوند جَلَّ ذِکْرُهُ نباشد پس هرگاه خداوند بزرگ و عزتمند دانست که او از تو قلبش چنین اراده‌ای را نموده هیچ چیزی را آن بنده از خدا نمی‌خواهد مگر اینکه خداوند به وی عطا می‌کند پس شما پیش از اینکه مورد حسابرسی واقع شوید از نفسهایتان حساب بکشید زیرا قیامت پنجاه توقفگاه دارد که مقدار هر یک از آنها هزار سال است - سپس حضرت این آیه را تلاوت فرمود: «در روزی که مقدار آن برابر با هزار سال از سالهایی است که شما در این دنیا می‌شمارید» ^(۱)

۸۵۹- ابو حمزه ثمالی گوید: امام سجّاد علیه السلام می‌فرمود: ای فرزند آدم! راستی که تو پیوسته در خیر و خوبی خواهی بود تا زمانی که: ۱- واعظ و پند دهنده‌ای از درون خود داشته باشی ۲- سعی و کوشش در محاسبه نفس خود کنی ۳- خوف و ترسی از خداوند را زیر پوش خود قرار دهی و ۴- حزن و اندوه را روپوش خود کنی. ای فرزند آدم! تو خواهی مُرد و بر انگیزخته خواهی شد و در پیشگاه خداوند خواهی ایستاد پس جوابی را [برای خداوند] آماده ساز.

۸۶۰- ابوذر روایت کند که: به رسول خدا صلی الله علیه و آله عرض کردم: ای رسول خدا! صُحُف ابراهیم چه بود؟ فرمود: همه آن مثل‌هایی بود [از جمله: ای پادشاهی که گرفتار گشته و فریب خورده‌ای من تو را برای اینکه دنیا را بخش بخش گیرد آوری کنی بر نیانگیختم بلکه تو را بر انگیزختم تا دعای ستمدیده را از من بازگردانی] ستمدیده‌ای نباشد تا از درگاه من فریادرسی خواهد [زیرا من دعای ستمدیده را اگر چه کافر باشد باز نمی‌گردانم (دعایش را اجابت می‌کنم).] مثلی دیگر اینکه:

يَكُنْ مَغْلُوبًا أَنْ تَكُونَ لَهُ سَاعَاتٌ سَاعَةٌ يُنَاجِي فِيهَا رَبَّهُ وَ سَاعَةٌ يُحَاسِبُ فِيهَا نَفْسَهُ وَ سَاعَةٌ يَتَفَكَّرُ فِيهَا صُنْعَ اللَّهِ إِلَيْهِ وَ سَاعَةٌ يَخْلُو فِيهَا بِحَظِّ نَفْسِهِ مِنَ الْحَلَالِ فَإِنَّ هَذِهِ السَّاعَةَ عَوْنٌ لِيَتْلِكَ السَّاعَاتِ وَ اسْتِجْمَامٌ لِلْقُلُوبِ وَ تَفْرِيعٌ لَهَا. (الْحَدِيثُ).

٨٦١- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَذِكْرُ اللَّهِ بِالْغَدُوِّ وَ الْأَصَالِ خَيْرٌ مِنْ حَطْمِ السُّيُوفِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَعْنِي مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ بِالْغَدُوِّ وَ تَذَكَّرَ مَا كَانَ مِنْهُ فِي لَيْلِهِ مِنْ سُوءٍ عَمَلِهِ وَ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ وَ تَابَ إِلَيْهِ انْتَشَرَ وَ قَدْ حُطَّتْ سَيِّئَاتُهُ وَ غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَ مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ بِالْأَصَالِ وَ هِيَ الْعَشِيَّاتُ وَ رَاجَعَ نَفْسَهُ فِيمَا كَانَ مِنْهُ يَوْمَهُ ذَلِكَ مِنْ سَرَفِهِ عَلَى نَفْسِهِ وَ إِضَاعَتِهِ لِأَمْرِ رَبِّهِ فَذَكَرَ اللَّهَ وَ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ تَعَالَى وَ أَنَابَ رَاحَ إِلَى أَهْلِهِ وَ قَدْ غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ.

ابواب جهاد النفس و ما يناسبه

٢٥٠

٨٦٢- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع: قَالَ: مَنْ حَاسَبَ نَفْسَهُ رُبْعَ وَ مَنْ غَفَلَ عَنْهَا خَسِرَ وَ مَنْ خَافَ أَمِنَ وَ مَنْ اعْتَبَرَ أَبْصَرَ وَ مَنْ أَبْصَرَ فَهِمَ وَ مَنْ فَهِمَ عَلِمَ.

٨٦٣- عَنْ أَبِي ذَرٍّ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ حَاسِبْ نَفْسَكَ قَبْلَ أَنْ تُحَاسِبَ فَإِنَّهُ أَهْوَنُ لِحِسَابِكَ غَدًا وَ زِنْ نَفْسَكَ قَبْلَ أَنْ تُوزَنَ وَ تَجْهَزْ لِلْعَرَضِ الْأَكْبَرِ يَوْمَ تُعْرَضُ لَا تَخْفَى عَلَى اللَّهِ خَافِيَةٌ - إِلَى أَنْ قَالَ: - يَا أَبَا ذَرٍّ لَا يَكُونُ الرَّجُلُ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يُحَاسِبَ نَفْسَهُ أَشَدَّ مِنْ مُحَاسَبَةِ الشَّرِيكِ شَرِيكُهُ فَيَعْلَمَ مِنْ أَيْنَ مَطْعَمُهُ وَ مِنْ أَيْنَ مَشْرَبُهُ وَ مِنْ أَيْنَ مَلْبَسُهُ أَوْ مِنْ حَلَالٍ أَوْ مِنْ حَرَامٍ؟ يَا أَبَا ذَرٍّ مَنْ لَمْ يُبَالِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَ الْمَالَ لَمْ يُبَالِ اللَّهُ مِنْ أَيْنَ أَدْخَلَهُ النَّارَ.

٨٦٤- الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيُّ ع: فِي تَفْسِيرِهِ عَنْ آبَائِهِ ع: عَنْ

بر شخص خردمندی که مغلوب و مقهور نگشته است [و سرگرم دنیا طلبی نشده] سزاوار است که ساعات خود را تقسیم کند: ساعتی را به مناجات با پروردگارش بگذراند و در ساعتی از نفس خود حساب کشد و در ساعتی به نیکویی‌هایی که خداوند با او نموده است اندیشه کند و ساعتی را به بهره بردنِ نفسش از حلال خلوت کند زیرا این ساعت یاری‌گر بقیه ساعات است و دلها را نیرویی تازه می‌بخشد و جدیت در کار را در پی دارد (دلها را فارغ و آسوده می‌سازد).

۸۶۱- رسول خدا ﷺ فرمود: همانا یاد کردنِ خداوند در صبحگاهان و شامگاهان از شکستن شمشیرها در راه خدای عزوجل بهتر است یعنی کسی که خداوند را در هنگام بامداد یاد کند و کردارِ بدِ شبانگاهش را به یاد آورد و از خداوند طلب مغفرت کند و به سوی او توبه آورد آن روز در حالتی بر روی زمین سیر می‌کند که بدی‌هایش پاک شده و گناهانش بخشیده گردیده است و کسی که شبانگاه خدای را یاد کند و درباره غفلی که از نفس خویش در طول روز داشته و ضایع نمودنِ فرمانِ پروردگارش به نفس خود مراجعه کند پس خدای را به یاد آورد و از او طلب مغفرت کند و به سوی خدا باز گردد آن شب در حالتی به سوی خانواده‌اش می‌رود که گناهانش بخشیده شده است.

۸۶۲- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: کسی که از نفس خود مواظبت کند و از او حساب کشد سود می‌برد و کسی که از او غافل شود زیان می‌بیند و کسی که [از نفس خود] بیمناک باشد در سلامت و امان قرار می‌گیرد و کسی که عبرت گیرد بینا شود و کسی که بینا باشد هوشیار و زیرک است و کسی که زیرکی دارد آگاهی می‌یابد.

۸۶۳- پیامبر ﷺ در وصیتش به ابوذر فرمود: ای ابوذر! از نفس خود حساب بکش پیش از اینکه از تو حساب کشیده شود زیرا حساب رسیِ امروزت بسی آسانتر از حسابی است که فردا از تو کشند و به نفس خود رسیدگی کن پیش از آنکه در ترازوی سنجش نهاده شوی و برای آن روز بزرگی که کردارها نمایان می‌شود خود را مهیا و آماده ساز همان روزی که اعمال هویدا می‌شود و هیچ چیز بر خداوند پوشیده نیست، ای ابوذر! کسی از گروه پرهیزکاران شمرده نمی‌شود مگر اینکه از نفس خود حساب کشد حسابرسی و دقتی شدید، شدیدتر از حسابی که شریکی از شریک خود می‌کشد، پس باید بداند که خوردنی و نوشیدنی و پوشاکش از کجاست؟ آیا از حلال است یا از حرام؟ ای ابوذر! کسی که باکی ندارد که از کجا و چه راهی مال به دست می‌آورد خداوند نیز درباره او باکی ندارد که وی را از چه راهی وارد آتش سازد.

۸۶۴- امام حسن عسکری علیه السلام در تفسیر خود از پدران بزرگوارش علیه السلام و آنان از

عَلَيْهِ عَلَيْهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَكَيْسُ الْكَيْسِينَ مَنْ حَاسَبَ نَفْسَهُ وَ
عَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ كَيْفَ يُحَاسِبُ
نَفْسَهُ؟ قَالَ: إِذَا أَصْبَحَ ثُمَّ أَمْسَى رَجَعَ إِلَى نَفْسِهِ وَ قَالَ: يَا نَفْسِي إِنَّ
هَذَا يَوْمٌ مَضَى عَلَيْكَ لَا يَعُودُ إِلَيْكَ أَبَدًا وَاللَّهِ يَسْأَلُكَ عَنْهُ بِمَا أَفْنَيْتَهُ
فَمَا الَّذِي عَمِلْتَ فِيهِ أَذَكَّرْتَ اللَّهَ أَمْ حَمَدْتَهُ أَقَصَّيْتَ حَوَائِجَ مُؤْمِنٍ
فِيهِ أَنْفَسْتَ عَنْهُ كَرَبَهُ أَحَفِظْتَهُ بِظَهْرِ الْغَيْبِ فِي أَهْلِهِ وَ وَلَدِهِ أَ
حَفِظْتَهُ بَعْدَ الْمَوْتِ فِي مُخَلَّفِيهِ أَكَفَفْتَ عَنْ غِيَبَةِ أَخٍ مُؤْمِنٍ أَغْنَتْ
مُسْلِمًا مَا الَّذِي صَنَعْتَ فِيهِ؟ فَيَذْكُرُ مَا كَانَ مِنْهُ فَإِنْ ذَكَرَ أَنَّهُ جَرَى مِنْهُ
خَيْرٌ حَمَدَ اللَّهَ وَ كَبَّرَهُ عَلَى تَوْفِيقِهِ وَإِنْ ذَكَرَ مَعْصِيَةً أَوْ تَقْصِيرًا
اسْتَغْفَرَ اللَّهَ وَ عَزَمَ عَلَى تَرْكِ مُعَاوَدَتِهِ .

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْقُصُهَا

٨٦٥- عَلِيُّ بْنُ مُوسَى بْنِ طَاوُسٍ فِي كِتَابِ مُحَاسَبَةِ النَّفْسِ قَالَ: رَوَيْنَا
فِي الْحَدِيثِ النَّبَوِيِّ الْمَشْهُورِ: حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا وَ
زِنُوهَا قَبْلَ أَنْ تُوزَنُوا وَ تَجَهَّزُوا لِلْعَرْضِ الْأَكْبَرِ .

٨٦٦- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَكُونُ الْعَبْدُ مُؤْمِنًا حَتَّى يُحَاسِبَ نَفْسَهُ
أَشَدَّ مِنْ مُحَاسَبَةِ الشَّرِيكِ شَرِيكِهِ وَ السَّيِّدِ عَبْدَهُ. (الْحَدِيثُ).

٨٦٧- وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:
مَا مِنْ يَوْمٍ يَأْتِي عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا قَالَ لَهُ ذَلِكَ الْيَوْمُ: يَا ابْنَ آدَمَ أَنَا يَوْمٌ
جَدِيدٌ وَ أَنَا عَلَيْكَ شَهِيدٌ فَافْعَلْ فِيَّ خَيْرًا وَ اعْمَلْ فِيَّ خَيْرًا أَشْهَدْ لَكَ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَإِنَّكَ لَنْ تَرَانِي بَعْدَهَا أَبَدًا .

٣٥٢

٨٦٨- عَنْ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: اللَّيْلُ إِذَا أَقْبَلَ نَادَى مُنَادٍ بِصَوْتٍ
يَسْمَعُهُ الْخَلَائِقُ إِلَّا الثَّقَلَيْنِ يَا ابْنَ آدَمَ إِنِّي خَلَقْتُ جَدِيدًا إِنِّي عَلَى مَا

علی علیه السلام و ایشان از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت فرمود که: زیرک‌ترین زیرکان کسی است که نفس خود را به پای حساب کشد و برای بعد از مرگ خویش کار کند، مردی عرض کرد: ای امیر المؤمنین! چگونه از نفس خود حساب کشد؟ فرمود: هرگاه صبح می‌کند سپس وارد شب می‌شود به نفس خود مراجعه کند و بگوید: ای نفس من! این روزی بود که بر تو گذشت و دیگر هرگز باز نمی‌گردد و خداوند از تو درباره این روز می‌پرسد که چگونه آن را گذراندی و چه کاری در آن انجام دادی؟ آیا خداوند را یاد کردی یا ستایش نمودی؟ آیا در این روز نیازهای مؤمنی را برآورده ساختی؟ آیا از مؤمنی اندوهش را برطرف نمودی؟ آیا در نبود مؤمنی در میان خانواده و فرزندان او را محافظت کردی؟ آیا بعد از مرگ مؤمنی در میان بازماندگانش [حق] او را محفوظ داشتی؟ آیا از غیبت نمودن برادر دینی‌ات دست برداشتی که مسلمانی را یاری کرده باشی؟ در این روز چه کردی؟ پس هر آنچه از خود می‌داند به یاد آورد پس اگر به یاد آورد که خیری از او صادر شده خداوند را سپاس گوید و او را بر توفیقی که به وی بخشیده تعظیم کند و اگر به یاد آورد که گناهی یا کوتاهی کردنی از او سر زده از خداوند طلب مغفرت کند و تصمیم بگیرد که دیگر به آن گناه باز نگردد.

۸۶۵- علی بن موسی بن طاووس در کتاب «محاسبة النفس» گوید: در حدیث نبوی مشهور برای ما نقل شده است که فرمود: از نفسهایتان حساب بکشید پیش از آنکه شما را به پای حساب کشند و آنها را با دقت بسنجید پیش از اینکه با دقت بازرسی شوید و برای روز بزرگ قیامت خود را مهیا سازید.

۸۶۶- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بنده‌ای مؤمن [حقیقی] شمرده نمی‌شود مگر اینکه از نفس خود حساب کشد آن هم حساب کشیدنی که به مراتب سخت‌تر و دقیق‌تر از حسابی باشد که شریک از شریک خود و آقا از بنده خود می‌کشد.

۸۶۷- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش و ایشان از پدران گرامی‌اش: روایت فرمود: هیچ روزی بر فرزند آدم نمی‌آید جز اینکه خطاب به آدمی می‌گوید: ای فرزند آدم! من روز جدیدی هستم و من بر تو گواه و شاهدم پس در من کردار نیکو انجام ده تا من در روز قیامت به نفع تو گواهی دهم زیرا تو پس از این هرگز مرا نخواهی دید.

۸۶۸- امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش علیه السلام روایت فرمود: هرگاه شب روی می‌آورد ندا دهنده‌ای با صدایی که همه مخلوقات به جز جن و انس آن را می‌شنوند ندا در می‌دهد که: ای فرزند آدم! من مخلوق جدیدی هستم، به راستی که من بر

فِي شَهِيدٍ فَخُذْ مِنِّي فَإِنِّي لَوْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ لَمْ أَرْجِعْ إِلَى الدُّنْيَا وَلَمْ
تَزِدْ فِيَّ مِنْ حَسَنَةٍ وَلَمْ تَسْتَعْتِبْ فِيَّ مِنْ سَيِّئَةٍ وَكَذَلِكَ يَقُولُ النَّهَارُ
إِذَا أَدْبَرَ اللَّيْلُ.

٨٦٩- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْمَلِكَ الْحَافِظَ عَلَى الْعَبْدِ
يَكْتُبُ فِي صَحِيفَةٍ أَعْمَالَهُ فَأَمْلُوا فِي أَوَّلِهَا خَيْرًا وَفِي آخِرِهَا خَيْرًا
يُغْفَرُ لَكُمْ مَا بَيْنَ ذَلِكَ.

٨٧٠- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنَّ الْعَبْدَ لَفِي فُسْحَةٍ مِنْ أَمْرِهِ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ
أَرْبَعِينَ سَنَةً فَإِذَا بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى مَلَكَيْهِ قَدْ
عَمَرْتُ عَبْدِي هَذَا عُمُرًا فَعَلْظًا وَشَدْدًا وَتَحْفَظًا وَاكْتُبَا عَلَيْهِ قَلِيلَ
عَمَلِهِ وَكَثِيرَهُ وَصَغِيرَهُ وَكَبِيرَهُ.

٨٧١- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِذَا أَتَتْ عَلَى الرَّجُلِ أَرْبَعُونَ سَنَةً قِيلَ
لَهُ خُذْ حِذْرَكَ فَإِنَّكَ غَيْرُ مَعْدُورٍ وَلَيْسَ ابْنُ الْأَرْبَعِينَ أَحَقُّ بِالْحِذْرِ
مِنْ ابْنِ الْعِشْرِينَ فَإِنَّ الَّذِي يَطْلُبُهُمَا وَاحِدٌ وَلَيْسَ بِرَاقِدٍ فَاغْمَلْ لِمَا
أَمَامَكَ مِنَ الْهَوْلِ وَدَعْ عَنْكَ فُضُولَ الْقَوْلِ.

٨٧٢- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: خُذْ لِنَفْسِكَ خُذْ مِنْهَا فِي الصُّحَّةِ قَبْلَ
السُّقْمِ وَفِي الْقُوَّةِ قَبْلَ الضَّعْفِ وَفِي الْحَيَاةِ قَبْلَ الْمَمَاتِ.

٨٧٣- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: الْعُمُرُ الَّذِي أَعْذَرَ اللَّهُ فِيهِ إِلَى ابْنِ
آدَمَ سِتُونَ سَنَةً.

٨٧٤- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: سُئِلَ الصَّادِقُ عليه السلام عَنْ

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْقَاسُ

٢٥٢

آنچه در من انجام می شود گواهم پس [فرصتهایم را] از من بستان زیرا اگر خورشید طلوع کند دیگر من به سوی دنیا باز نمی گردم و تو نمی توانی در من بر نیکی ات نیکی ای بیافزایی و نمی توانی از بدی ای باز گردی [پس مرا غنیمت شمار] و همچنین هرگاه شب پشت می کند و روز می آید روز نیز این سخنان را می گوید.

۸۶۹- امام سجاده علیه السلام فرمود: به راستی که فرشته ای که نگاهبان بنده است در نامه اعمال او [کارهایش را] می نویسد پس شما در اول و آخر آن نامه، نیکی را بر او دیکته کنید [که بنویسد] تا آنچه که در بین اول و آخر است بر شما بخشیده شود.

۹۷- باب وجوب هوشیاری و پرهیز بسیار هنگام زیاد شدن سن خصوصا کسانی که به چهل سال یا بیشتر رسیده اند

۸۷۰- امام صادق علیه السلام فرمود: به راستی که بنده [از آغاز تکلیف] تا چهل سالگی در فراخی و وسعت است [و جبران لغزشها و خطاهایش آسانتر است] پس زمانی که به چهل سالگی رسید خداوند عز و جل به دو فرشته نگاهبان او وحی می فرستد که به این بنده ام چنین عمری دادم پس از این بر او سخت بگیرید و با دقت او را زیر نظر داشته باشید و عمل کم و زیاد و کوچک و بزرگ وی را بنویسید.

۸۷۱- امام باقر علیه السلام فرمود: هرگاه مرد به چهل سالگی برسد به او گفته می شود که احتیاط پیشه کن که دیگر عذری نخواهی داشت و شخص چهل ساله از شخص بیست ساله به احتیاط کردن سزاوارتر نیست زیرا آن خدایی که از هر دو طالب عمل است یکی است و خواب نیست پس برای آن هراسی که در قیامت در پیش روی توست کار کن و سخن زیادی را واگذار.

۸۷۲- امام صادق علیه السلام فرمود: برای نفس خودت [توشه] بگیر، در زمان سلامتی پیش از بیماری و در زمان توانایی پیش از ناتوانی و در زندگانی پیش از مردن.

۸۷۳- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: آن مدت عمری که خداوند برای فرزند آدم جای عذر و بهانه را باقی گذارده است شصت سال است.

۸۷۴- محمد بن علی بن حسین گوید: از امام صادق علیه السلام درباره

قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿أَوْ لَمْ نَعْمَرْكُمْ مَا يُتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرْ﴾ فَقَالَ:
تَوْبِيخٌ لِابْنِ ثَمَانِيَّةَ عَشَرَ سَنَةً .

٨٧٥- عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ لَمْ تَكُنْ فِيهِ فَلَا
يُرْجَى خَيْرُهُ أَبَدًا مَنْ لَمْ يَخْشَ اللَّهَ فِي الْغَيْبِ وَلَمْ يَرِغْ فِي الشَّيْبِ وَ
لَمْ يَسْتَحْ مِنَ الْعَيْبِ .

٨٧٦- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِذَا بَلَغَ الْعَبْدُ ثَلَاثًا وَ ثَلَاثِينَ سَنَةً فَقَدْ بَلَغَ
أَشَدَّهُ وَ إِذَا بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً فَقَدْ بَلَغَ مُنْتَهَاهُ فَإِذَا طَعَنَ فِي وَاحِدٍ وَ
أَرْبَعِينَ فَهُوَ فِي النُّقْصَانِ وَ يَنْبَغِي لِصَاحِبِ الْخَمْسِينَ أَنْ يَكُونَ كَمَنْ
كَانَ فِي النَّزْعِ .

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِي

٨٧٧- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَعْلَمَ مَا لَهُ عِنْدَ
اللَّهِ فَلْيَنْظُرْ مَا لِلَّهِ عِنْدَهُ وَ مَنْ خَلَا بِعَمَلٍ فَلْيَنْظُرْ فِيهِ فَإِنْ كَانَ حَسَنًا
جَمِيلًا فَلْيَمُضْ عَلَيْهِ وَ إِنْ كَانَ سَيِّئًا قَبِيحًا فَلْيَجْتَنِبْهُ فَإِنَّ اللَّهَ أَوْلَى
بِالْوَفَاءِ وَ الزِّيَادَةِ وَ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فِي السِّرِّ فَلْيَعْمَلْ حَسَنَةً فِي السِّرِّ وَ
مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فِي الْعِلَانِيَةِ فَلْيَعْمَلْ حَسَنَةً فِي الْعِلَانِيَةِ .

٨٧٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام يَقُولُ:
وَيْلٌ لِمَنْ غَلَبَتْ أَحَادُهُ أَعْشَارُهُ فَقُلْتُ لَهُ وَ كَيْفَ هَذَا؟ قَالَ: أَمَّا
سَمِعْتَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَ مَنْ
جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلُهَا﴾ فَالْحَسَنَةُ الْوَاحِدَةُ إِذَا عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ
عَشْرًا وَ السَّيِّئَةُ الْوَاحِدَةُ إِذَا عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ وَاحِدَةٌ فَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِمَّنْ يَرْتَكِبُ

گفتار خدای عزوجل پرسیده شد که می فرماید: «آیا به شما آن مقدار عمر ندادیم که در آن پند می گیرد کسی که پندپذیر است؟»^(۱) حضرت فرمود: این آیه در بردارنده سرزنش و توبیخ کسی است که به هجده سالگی رسیده است.

۸۷۵- امام صادق علیه السلام فرمود: سه چیز هست که هر کس این سه در او نباشد درباره او هرگز امید خیر و خوبی برده نمی شود: کسی که در نهان از خدا نترسد و در پیری ورع و پارسایی نداشته باشد و از عیب و نقص شرمگین نباشد.

۸۷۶- امام صادق علیه السلام فرمود: هنگامی که بنده به سی و سه سالگی رسید به دوران قوت و توانایی خود رسیده است و آنگاه که به چهل سالگی برسد [گوئیا] به انتهای عمر خود رسیده پس هنگامی که وارد چهل و یک سالگی شود چنین کسی در [سراشویی] نقصان است و کسی که عمرش به پنجاه رسیده سزاوار است همانند کسی باشد که در حال نزع و جان کندن است.

۹۸- باب وجوب انجام کار نیک پس از ارتکاب گناه

۸۷۷- امام صادق علیه السلام در ضمن حدیثی فرمود: هر کس دوست دارد که بداند چه [منزلتی] در نزد خدا دارد پس باید بنگرد که خداوند چه منزلتی در نزد او دارد و کسی که با عمل خود خلوت کرد (در پنهانی عملی انجام داد) پس در آن نظر کند اگر آن عمل نیکو و زیبا بود به آن ادامه دهد و اگر بد و زشت بود از آن اجتناب و دوری کند زیرا خداوند از هر کس دیگری سزاوارتر است به اینکه [به وعده ای که درباره نیکوکاران داده] وفا کند و به آنان زیادتى بخشد، و کسی که در پنهانی عمل بدی انجام دهد باید عمل نیکی نیز در پنهانی انجام دهد و کسی که عمل زشتی آشکارا به جای آورد باید کار نیکی نیز آشکارا انجام دهد.

۸۷۸- امام صادق علیه السلام فرمود: امام سجاده علیه السلام می فرمود: وای بر کسی که یکی یکی های او بر ده تایی های او غالب شود - راوی گوید: - عرض کردم: این چگونه باشد؟ فرمود: آیا نشنیده ای که خداوند عزوجل می فرماید: «کسی که کار نیکی انجام دهد پاداش او ده برابر آن است و کسی که مرتکب کار بدی شود تنها به همان اندازه جزایش را خواهد دید»^(۲) پس هرگاه یک نیکی انجام دهد برای او ده نیکی نوشته می شود و هرگاه یک بدی به جای آورد برایش یک بدی ثبت می شود پس به خدا پناه می بریم از کسی که در یک روز مرتکب

فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ وَلَا يَكُونُ لَهُ حَسَنَةٌ وَاحِدَةٌ فَتَغْلِبَ
حَسَنَاتِهِ سَيِّئَاتُهُ.

٨٧٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْحَى إِلَى
عِيسَى عليه السلام مَا أَكْرَمْتُ خَلِيقَةً بِمِثْلِ دِينِي وَلَا أَنْعَمْتُ عَلَيْهَا بِمِثْلِ
رَحْمَتِي اغْسِلْ بِالْمَاءِ مِنْكَ مَا ظَهَرَ وَذَاوِ بِالْحَسَنَاتِ مَا بَطَنَ فَإِنَّكَ
إِلَيَّ رَاجِعٌ شَمْرٌ فَكُلُّ مَا هُوَ آتٍ قَرِيبٌ وَأَسْمِعْنِي مِنْكَ صَوْتًا حَزِينًا.
٨٨٠- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ:
مَا أَحْسَنَ الْحَسَنَاتِ بَعْدَ السَّيِّئَاتِ وَمَا أَقْبَحَ السَّيِّئَاتِ بَعْدَ الْحَسَنَاتِ.
٨٨١- عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَ
خَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ وَإِذَا عَمِلْتَ سَيِّئَةً فَاغْمَلْ حَسَنَةً تَمْحُوهَا.

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَمَا يَنْبَغِيهَا

٩٩- بَابُ صَحَّةِ التَّوْبَةِ مِنَ الْفِرْقَةِ

٨٨٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَنْ كَانَ مُؤْمِنًا فَعَمِلَ خَيْرًا فِي إِيْمَانِهِ ثُمَّ
أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ فَكَفَرَ ثُمَّ تَابَ بَعْدَ كُفْرِهِ كُتِبَ لَهُ وَحُسِبَ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ
عَمَلَهُ فِي إِيْمَانِهِ وَلَا يُبْطَلُهُ الْكُفْرُ إِذَا تَابَ بَعْدَ كُفْرِهِ.

١٠٠- بَابُ وَجُوبِ الشُّغْلِ بِصَالِحِ الْأَعْمَالِ

غِنَى الْأَهْلِ وَالْمَالِ

٨٨٣- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: إِنَّ ابْنَ آدَمَ إِذَا كَانَ فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنْ أَيَّامِ
الدُّنْيَا وَأَوَّلِ يَوْمٍ مِنْ أَيَّامِ الْآخِرَةِ مَثَلُ لَهُ مَالُهُ وَوُلْدُهُ وَعَمَلُهُ فَيَلْتَفِتُ
إِلَى مَالِهِ فَيَقُولُ: وَاللَّهِ إِنِّي كُنْتُ عَلَيْكَ حَرِيصًا شَجِيحًا فَمَا لِي
عِنْدَكَ؟ فَيَقُولُ: خُذْ مِنِّي كَفَنَكَ قَالَ: فَيَلْتَفِتُ إِلَى وُلْدِهِ فَيَقُولُ: وَاللَّهِ
إِنِّي كُنْتُ لَكُمْ مُحِبًّا وَإِنِّي كُنْتُ عَلَيْكُمْ مُحَامِيًّا فَمَاذَا عِنْدَكُمْ؟

٣٥٨

ده گناه می شود ولی یک کار نیک انجام نمی دهد تا در نتیجه بدیهایش بر نیکی هایش غالب می شود.

۸۷۹- امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند عزوجل به عیسی علیه السلام وحی فرستاد که: هیچ مردمی را به چیزی همانند دین خود گرامی نداشته ام و بر هیچ مردمی به چیزی همانند رحمت خود نعمت نبخشیده ام، به وسیله آب ظاهر خود را بشوی [و پاکیزه کن] و به کمک نیکوکاری ها [بیماری های] درون خود را درمان کن زیرا تو با شتاب به سوی من باز می گردی، پس آینده نزدیک است، و از خودت صدایی غمناک به من بشنوان (راز و نیازی با صوتی حزین با من داشته باش تا از تو چنین صدایی بشنوم).

۸۸۰- محمد بن مسلم گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: چه نیکوست نیکی ها بعد از بدیها و چه زشت است بدیها پس از نیکی ها.

۸۸۱- ابوذر گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در هر جا و هر حالی از خدا بترس و با مردمان با اخلاق نیکو معاشرت کن و هرگاه مرتکب گناهی شدی پس از آن کار نیکی انجام ده تا آن گناه را از بین ببرد.

۹۹- باب صحیح بودن توبه شخص مرتد

۸۸۲- امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که با ایمان باشد و در زمان ایمانش کار خیری انجام دهد سپس فتنه ای به او برسد و کافر شود پس از آن از کفر خویش توبه کند و مؤمن گردد آن عمل خیر و هرکاری که در وقت ایمانش انجام داده برای او نوشته شده و حساب می گردد و هرگاه پس از کفر توبه کند کفر او کار خیر او را [که در زمان مؤمن بودنش به جای آورده] باطل نمی کند.

۱۰۰- باب وجوب مشغول بودن به کارهای شایسته به جای اینکه همواره به زن و فرزند و مال پردازد

۸۸۳- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: به راستی که فرزند آدم آنگاه که در آخرین روز از روزهای دنیا و اولین روز از روزهای آخرت قرار می گیرد مال و فرزندان و عملش در مقابل او به نمایش گذاشته می شود پس به سوی مال و دارایی خود رو می کند و می گوید: سوگند به خدا که من بر تو حریص و بخیل بودم پس چه چیزی برای من در نزد توست؟ مال خطاب به او گوید: از من تنها کفن خود را بگیر، پس به فرزندان خود رو می کند و می گوید: به خدا سوگند که دوستدار شما بودم و همواره حمایت و پشتیبانی شما را می نمودم پس حال چه چیزی در نزد شما برای من هست؟

فَيَقُولُونَ: نُؤَدِّيكَ إِلَى حُفْرَتِكَ نُؤَارِيكَ فِيهَا قَالَ: فَيَلْتَفِتُ إِلَى عَمَلِهِ
فَيَقُولُ: وَاللَّهِ إِنِّي كُنْتُ فِيكَ لَزَاهِدًا وَإِنْ كُنْتُ لَثَقِيلًا فَيَقُولُ: أَنَا
قَرِينُكَ فِي قَبْرِكَ وَ يَوْمَ نَشْرِكَ حَتَّى أُغَرِّضَ أَنَا وَأَنْتَ عَلَى رَبِّكَ.

٨٨٤- عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ لِلْمَرْءِ
الْمُسْلِمِ ثَلَاثَةَ أَخِلَاءَ فَخَلِيلٌ يَقُولُ لَهُ: أَنَا مَعَكَ حَيًّا وَمَيِّتًا وَهُوَ عَمَلُهُ
وَ خَلِيلٌ يَقُولُ لَهُ: أَنَا مَعَكَ حَتَّى تَمُوتَ وَهُوَ مَالُهُ فَإِذَا مَاتَ صَارَ
لِلْوَارِثِ وَ خَلِيلٌ يَقُولُ لَهُ: أَنَا مَعَكَ إِلَى بَابِ قَبْرِكَ ثُمَّ أَخْلِيكَ وَ
هُوَ وَلَدُهُ.

٨٨٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: تُغَرِّضُ الْأَعْمَالُ عَلَى رَسُولِ
اللَّهِ ﷺ أَعْمَالُ الْعِبَادِ كُلِّ صَبَاحٍ أُبْرَارُهَا وَ فُجَّارُهَا فَاحْذَرُوهَا وَهُوَ
قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ﴿وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ﴾
وَ سَكَتَ.

٨٨٦- عَنِ الْوَشَاءِ قَالَ سَمِعْتُ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ الْأَعْمَالَ تُغَرِّضُ
عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أُبْرَارُهَا وَ فُجَّارُهَا.

٨٨٧- عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ
عَزَّ وَ جَلَّ ﴿اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ قَالَ:
هُمُ الْأَئِمَّةُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ.

٨٨٨- عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَا لَكُمْ
تَسُوءُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: كَيْفَ تَسُوءُوهُ؟ فَقَالَ: أَمَا

بَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْفَاسُهُ

٣٦٠

فرزندان گویند: [پس از مرگت] تو را به [کنار] قبرت می‌رسانیم و در آن پوشیده و پنهان می‌سازیم، پس رو به سوی عملش می‌کند و می‌گوید: به خدا سوگند که من به تو اعتنائی نداشتم اگر چه تو سنگین [و ارزشمند] بودی، عمل خطاب به او گوید: من در قبرت با تو همدم خواهم بود و تا روز برانگیخته شدن با تو همراهم تا اینکه من و تو بر پروردگارت عرضه شویم.

۸۸۴- امام صادق علیه السلام از پدرانش که درود و سلام بر آنان با روایت فرمود که: علی علیه السلام فرمود: همانا شخص مسلمان سه دوست دارد یکی دوستی که به وی می‌گوید: من در زندگی و مرگ با تو هستم، و آن دوست عمل اوست. و دیگری دوستی که به وی می‌گوید: من تا زمان مرگ با تو هستم، و آن مال و دارایی اوست که زمانی که مُرد به وارث منتقل می‌شود. و سوم دوستی که به وی می‌گوید: من تا در قبرت با تو هستم سپس تو را تنها می‌گذارم، و او فرزند وی است.

۱۰۱- باب وجوب پرهیز نمودن و ترسیدن از عرضه شدن عمل بر خدا و رسول و ائمه علیهم السلام

۸۸۵- امام صادق علیه السلام فرمود: اعمال بندگان چه نیکوکاران و چه نابکاران در هر صبحگاه بر رسول خدا صلی الله علیه و آله عرضه می‌شود پس، از اعمال خود بیمناک باشید و گفتار خدای عزوجل که می‌فرماید: «و یگو عمل کنید که به زودی خداوند و رسولش عمل شما را می‌بینند» ^(۱) همین است، و حضرت با خواندن این آیه تا اینجا سکوت فرمود.

۸۸۶- و شاء گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که فرمود: همانا اعمال بر رسول خدا صلی الله علیه و آله عرضه می‌شود چه اعمال نیکوکاران و چه اعمال نابکاران.

۸۸۷- یعقوب بن شعیب گوید: از امام صادق علیه السلام درباره این آیه که می‌فرماید: «عمل کنید به زودی خداوند و رسولش و مؤمنان عمل شما را خواهند دید» ^(۲) پرسیدم که مراد از مؤمنان کیانند؟ فرمود: آنان ائمه علیهم السلام هستند.

۸۸۸- سماعه گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: شما را چه شده است که رسول خدا را اندوهگین می‌سازید؟ مردی به حضرت عرض کرد: چگونه رسول الله را اندوهگین می‌کنیم؟ حضرت فرمود: آیا

تَعْلَمُونَ أَنَّ أَعْمَالَكُمْ تُعَرِّضُ عَلَيْهِ فَإِذَا رَأَى فِيهَا مَعْصِيَةً سَاءَهُ ذَلِكَ
فَلَا تَسُوءُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَشُرُوءَهُ.

٨٨٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبَانَ الزِّيَّاتِ وَكَانَ مَكِيناً عِنْدَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:
قُلْتُ لِلرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: ادْعُ اللَّهَ لِي وَلِأَهْلِ بَيْتِي فَقَالَ: أَوْ لَسْتُ أَفْعَلُ؟ إِنَّ
أَعْمَالَكُمْ لَتُعَرِّضُ عَلَيَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ قَالَ: فَاسْتَغْظَمْتُ ذَلِكَ
فَقَالَ لِي: أَمَا تَقْرَأُ كِتَابَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿وَقُلْ اْعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ
عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ قَالَ هُوَ وَاللَّهُ عَلَيَّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

قَوْلُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْبَغِيهِ

٨٩٠- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ ذَكَرَ هَذِهِ الْآيَةَ فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَ
رَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ قَالَ: هُوَ وَاللَّهُ عَلَيَّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

٨٩١- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:
حَيَاتِي خَيْرٌ لَكُمْ وَمَمَاتِي خَيْرٌ لَكُمْ إِلَى أَنْ قَالَ وَأَمَّا مُفَارَقَتِي إِيَّاكُمْ
فَإِنَّ أَعْمَالَكُمْ تُعَرِّضُ عَلَيَّ كُلَّ يَوْمٍ فَمَا كَانَ مِنْ حَسَنٍ اسْتَرَدْتُ اللَّهَ
لَكُمْ وَمَا كَانَ مِنْ قَبِيحٍ اسْتَغْفَرْتُ اللَّهَ لَكُمْ. (الْحَدِيثُ).

٨٩٢- وَرَوَى أَنَّ أَعْمَالَ الْعِبَادِ تُعَرِّضُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَعَلَى
الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كُلِّ يَوْمٍ أَبْرَارَهَا وَفُجَّارَهَا فَاحْذَرُوا وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ
جَلَّ ﴿وَقُلْ اْعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾.

٢٤٢

٨٩٣- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ أَبَا الْخَطَّابِ كَانَ
يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُعَرِّضُ عَلَيْهِ أَعْمَالُ أُمَّتِهِ كُلِّ خَمِيسٍ فَقَالَ
أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَيْسَ هَكَذَا وَلَكِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُعَرِّضُ عَلَيْهِ
أَعْمَالُ أُمَّتِهِ كُلِّ صَبَاحٍ أَبْرَارَهَا وَفُجَّارَهَا فَاحْذَرُوا وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ
جَلَّ ﴿وَقُلْ اْعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ وَ
سَكَتَ قَالَ أَبُو بَصِيرٍ: إِنَّمَا عَنِ الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

نمی‌دانید که اعمال شما بر او عرضه می‌شود؟ پس هرگاه در اعمال شما گناهی مشاهده کند اندوهگینش می‌سازد، پس رسول خدا ﷺ را غمگین نسازید و او را [با اعمالِ خوبِ خود] خوشحال بگردانید.

۸۸۹- عبدالله بن ابان روغن فروش که در نزد امام رضا ﷺ صاحب مقام و منزلتی بود گوید: به امام رضا ﷺ عرض کردم: خدای را برای من و خانواده‌ام بخوان [و ما را دعا کن] حضرت فرمود: آیا چنین کاری نمی‌کنم؟! همانا اعمال شما در هر روز و شب بر من عرضه می‌شود. عبدالله گوید: این سخن امام را بزرگ شمردم (و در نزد من امری عظیم جلوه کرد) پس حضرت فرمود: آیا کتاب خدای عز و جل را نخوانده‌ای که می‌فرماید: «و بگو عمل کنید که زود باشد که خداوند و رسول او و مؤمنان عمل شما را ببینند»^(۱) به خدا سوگند که مراد از مؤمنون در این آیه علی بن ابی طالب ﷺ و [ائمه طاهرين] هستند.

۸۹۰- امام باقر ﷺ این آیه را ذکر نمود و فرمود: سوگند به خدا که مراد از «مؤمنون» علی بن ابی طالب ﷺ و امامان پس از ایشان است.

۸۹۱- امام باقر ﷺ فرمود: رسول خدا ﷺ فرموده است: زندگانی و مرگ من هر دو برای شما مایه خیر است - تا آنجا که فرمود: - اما اینکه جدایی من از شما برایتان مایه خیر است زیرا اعمال شما هر روز بر من عرضه می‌شود پس آن اعمالتان که نیکوست از خداوند برای شما طلب زیادتى آنها را می‌نمایم و برای آن اعمالی از شما که زشت است از خداوند طلب آمرزش می‌کنم.

۸۹۲- و روایت شده است که: اعمال بندگان در هر روز بر رسول خدا ﷺ و ائمه ﷺ عرضه می‌شود اعمال نیکوکاران و نابکاران، پس بترسید و این روایت معنای گفتار خدای عز و جل است که می‌فرماید: «و بگو عمل کنید که به زودی خداوند و رسول او و مؤمنان عمل شما را خواهند دید»^(۲).

۸۹۳- ابی بصیر گوید: به امام صادق ﷺ عرض کردم: همانا ابا الخطاب می‌گوید که: بر رسول خدا ﷺ اعمال امتش در هر روز پنج شنبه عرضه می‌شود، امام صادق ﷺ فرمود: چنین نیست بلکه اعمال امت پیامبر اکرم ﷺ چه نیکوکاران و چه بدکاران در هر صبحگاه بر ایشان عرضه می‌گردد و معنای گفتار خدای عز و جل نیز همین است که می‌فرماید: «و بگو عمل کنید که زود باشد عمل شما را خدا و رسول او و مؤمنان ببینند»^(۳) و حضرت صادق ﷺ سکوت فرمود. ابوبصیر گوید: همانا از «مؤمنون» ائمه ﷺ را قصد کرده است.

٨٩٤- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: حَيَاتِي خَيْرٌ لَكُمْ وَ مَمَاتِي خَيْرٌ لَكُمْ أَمَّا حَيَاتِي فَتُحَدِّثُونِي وَ أُحَدِّثُكُمْ وَ أَمَّا مَوْتِي فَتُعَرِّضُ عَلَيَّ أَعْمَالَكُمْ عَشِيَّةَ الْإِثْنَيْنِ وَ الْخَمِيسِ فَمَا كَانَ مِنْ عَمَلٍ صَالِحٍ حَمَدْتُ اللَّهَ عَلَيْهِ وَ مَا كَانَ مِنْ عَمَلٍ سَيِّئٍ اسْتَغْفَرْتُ اللَّهَ لَكُمْ.

٨٩٥- وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ ضَمِنَ لِي مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَ مَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ ضَمِنْتُ لَهُ الْجَنَّةَ.

٨٩٦- وَ عَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ أَعْمَالَ هَذِهِ الْأُمَّةِ مَا مِنْ صَبَاحٍ إِلَّا وَ تُعَرِّضُ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى.

٨٩٧- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَ هُوَ فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ: إِنَّ مَقَامِي بَيْنَ أَظْهَرِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ وَ إِنَّ مُفَارَقَتِي إِيَّاكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِلَى أَنْ قَالَ: أَمَّا مَقَامِي بَيْنَ أَظْهَرِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ: ﴿وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِيهِمْ وَ مَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ يَعْنِي يُعَذِّبُهُمْ بِالسَّيْفِ وَ أَمَّا مُفَارَقَتِي إِيَّاكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ فَإِنَّ أَعْمَالَكُمْ تُعَرِّضُ عَلَيَّ كُلَّ إِثْنَيْنٍ وَ خَمِيسٍ فَمَا كَانَ مِنْ حَسَنٍ حَمَدْتُ اللَّهَ عَلَيْهِ وَ مَا كَانَ مِنْ سَيِّئٍ اسْتَغْفَرْتُ اللَّهَ لَكُمْ.

٨٩٨- عَنْ ابْنِ أُذَيْنَةَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقُلْتُ لَهُ: قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ﴿وَ قُلْ اْعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَ رَسُولُهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ قَالَ: إِيَّانَا عَنَى.

٨٩٩- عَنْ دَاوُدَ بْنِ كَثِيرٍ الرَّقِّيِّ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذْ قَالَ مُبْتَدِئًا مِنْ قِبَلِ نَفْسِهِ: يَا دَاوُدُ لَقَدْ عُرِضَتْ عَلَيَّ أَعْمَالُكُمْ يَوْمَ الْخَمِيسِ فَرَأَيْتُ فِيمَا عُرِضَ عَلَيَّ مِنْ عَمَلِكَ صَلَاتَكَ لِابْنِ عَمِّكَ فَلَانِ فَسَرَّنِي ذَلِكَ إِنَّي عَلِمْتُ أَنَّ صَلَاتَكَ لَهُ أَسْرَعُ لِفَنَاءِ عُمرِهِ وَ قَطْعِ

تَوَاتُرُ جَنَادِ النَّفْسِ وَ مَا بَيْنَهُمَا

٣٦٢

۸۹۴- رسول خدا ﷺ فرمود: زندگی و مرگ من هر دو برای شما مایه خیر است، اما خیر زندگی ام برای شما این است که با من سخن می گوید و من نیز با شما سخن می گویم [و دیتان را از من می آموزید] و اما خیری که در مرگ من برای شماست این است که اعمال شما غروب دوشنبه و پنج شنبه بر من عرضه می شود پس بر عمل شایسته شما خدای را سپاس می گویم و از عمل ناشایست شما برایتان از خداوند طلب مغفرت می نمایم.

۸۹۵- رسول خدا ﷺ فرمود: هر کس برای من ضمانت مابین دو فک خود (یعنی دهان) خود و مابین دو پای خود (یعنی فرج خود) را کند من نیز ضامن بهشت او خواهم بود.

۸۹۶- امام رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش روایت فرمود که: امام سجاده علیه السلام فرمود: به راستی که هیچ صبحی نیست جز اینکه اعمال این امت بر خداوند تعالی عرضه می شود.

۸۹۷- امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا ﷺ در حالی که در میان چند تن از اصحابش بود فرمود: به راستی که اقامت من در بین شما برایتان مایه خیر است و جدا شدن من نیز از شما خیر شما را در بر دارد. اما [اینکه گفتم] اقامتم در بین شما مایه خیر شماست؛ زیرا خداوند می فرماید: «خداوند آنان را تا زمانی که تو در بین آنان هستی عذاب نمی کند و خداوند تا زمانی که آنان استغفار می کنند آنان را به عذاب نمی رساند»^(۱) یعنی آنها را با شمشیر (جنگ و خونریزی) عذاب می کند [نه اینکه مانند اقوام گذشته بر آنان عذاب بفرستد] و اما [اینکه گفتم] جدایی من از شما موجب خیر برای شماست؛ زیرا عملهای شما هر دوشنبه و پنج شنبه بر من عرضه می شود پس هر عملی از عملهای شما نیکو باشد خدای را بر آن سپاس می گویم و هر عملی بد باشد برای شما درباره آن از خداوند طلب مغفرت می کنم.

۸۹۸- ابن اذینه گوید: در نزد امام صادق علیه السلام بودم که به ایشان عرض کردم: [مراد از مؤمنون در] گفتار خدای عزوجل [چیست؟] که می فرماید: «و بگویم عمل کنید که به زودی خداوند و رسول او و مؤمنان عمل شما را می بینند»^(۲) حضرت فرمود: مراد از مؤمنون ما و خداوند ما را قصد کرده است.

۸۹۹- داود بن کثیر زقی گوید: در نزد امام صادق علیه السلام نشسته بودم که ناگهان ایشان بدون مقدمه و از جانب خود آغاز سخن نمود و فرمود: ای داود! در روز پنج شنبه عملهای شما بر من عرضه می شود و من در بین اعمال تو که بر من عرضه شد دیدم که صله و رابطه با پسر عمویت را به جا آوردی و این کار تو مرا خوشحال کرد و من دانستم که این عمل تو عمر او را زودتر و سریعتر فانی می سازد و مرگش را فرا می رساند.

أَجَلِهِ قَالَ دَاوُدُ: وَكَانَ لِي ابْنٌ عَمَّ مُعَانِدًا نَاصِبِيًا حَبِيبًا بَلَغَنِي عَنْهُ وَ
عَنْ عِيَالِهِ سُوءُ حَالٍ فَصَكَّكَتُ لَهُ نَفَقَةً قَبْلَ خُرُوجِي إِلَى مَكَّةَ فَلَمَّا
صِرْتُ فِي الْمَدِينَةِ أَخْبَرَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام بِذَلِكَ .

٩٠٠- عَلِيُّ بْنُ مُوسَى بْنِ طَاوُسٍ فِي رِسَالَةِ مُحَاسَبَةِ النَّفْسِ قَالَ: رَأَيْتُ
وَرُويْتُ فِي عِدَّةِ رَوَايَاتٍ مُتَّفَقَاتٍ أَنَّ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَ يَوْمَ الْخَمِيسِ
تُعْرَضُ فِيهِمَا الْأَعْمَالُ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى رَسُولِهِ وَ عَلَى الْأَئِمَّةِ عليهم السلام .

٩٠١- عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ: سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ
عَزَّ وَ جَلَّ ﴿اعْمَلُوا فَمَسِيرَى اللَّهِ عَمَلَكُمْ وَ رَسُولُهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ قَالَ:
إِنَّ أَعْمَالَ الْعِبَادِ تُعْرَضُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله كُلَّ صَبَاحٍ أَبْرَارَهَا وَ
فُجَّارَهَا فَاحْذَرُوا .

٩٠٢- عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ أَعْمَالَ الْعِبَادِ تُعْرَضُ عَلَى نَبِيِّكُمْ كُلِّ
عَشِيَّةٍ خَمِيسٍ فَلْيَسْتَحْيِ أَحَدُكُمْ أَنْ يُعْرَضَ عَلَى نَبِيِّهِ الْعَمَلُ الْقَبِيحُ .

٩٠٣- عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِيِّ وَ غَيْرِ وَاحِدٍ قَالَ: تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ يَوْمَ
الْخَمِيسِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله وَ عَلَى الْأَئِمَّةِ عليهم السلام .

٩٠٤- عَنْ بُرَيْدِ الْعِجْلِيِّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَسَأَلْتُهُ عَنْ
قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ﴿اعْمَلُوا فَمَسِيرَى اللَّهِ عَمَلَكُمْ وَ رَسُولُهُ وَ
الْمُؤْمِنُونَ﴾ قَالَ: إِيَّانَا عَنِ .

٩٠٥- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى اْعْمَلُوا فَمَسِيرَى اللَّهِ
عَمَلَكُمْ وَ رَسُولُهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ قَالَ: هُمُ الْأَئِمَّةُ عليهم السلام .

٩٠٦- عَنْ بُرَيْدِ الْعِجْلِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام ﴿اعْمَلُوا فَمَسِيرَى
اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَ رَسُولُهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ فَقَالَ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَمُوتُ وَ لَا
كَافِرٍ فَيُوضَعُ فِي قَبْرِهِ حَتَّى يُعْرَضَ عَمَلُهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله وَ عَلَى

أَبْوَابُ جِهَادِ النَّفْسِ وَ مَا يَنْاسِبُهُ

٣٦٦

داود گوید: من پسر عمویی داشتم که با اهل بیت علیهم السلام دشمنی داشت و فرد خبیثی بود و به من خبر رسیده بود که او و خانواده اش در وضعیت بدی به سر می‌برند و من پیش از بیرون آمدن به سوی مکه هزینه‌ای برای زندگی آنان قرار دادم و زمانی که به مدینه بازگشتم امام صادق علیه السلام مرا از عمل خودم خبردار ساخت.

۹۰۰- ابن طاووس در رساله «محاسبة النفس» گوید: در عده‌ای از روایات موافق با هم دیده‌ام و برایم روایت شده است که در روز دوشنبه و پنجشنبه اعمال مردمان بر خداوند و رسولش و ائمه علیهم السلام عرضه می‌شود.

۹۰۱- احمد بن عمر روایت کند که از حضرت رضا علیه السلام درباره گفتار خدای عزوجل پرسیده شد که می‌فرماید: «عمل کنید که به زودی خداوند و رسول او و مؤمنان عمل شما را می‌بینند»^(۱) حضرت فرمود: به راستی که اعمال بندگان چه نیکوکاران و چه بدکاران هر صبحگاه بر رسول خدا صلی الله علیه و آله عرضه می‌شود پس بترسید و بر حذر باشید.

۹۰۲- امام باقر علیه السلام فرمود: به راستی که اعمال بندگان هر شامگاه پنجشنبه بر پیامبر شما عرضه می‌شود پس هر کس از شما از اینکه بر پیامبرش عمل زشتی از او عرضه شود باید شرم داشته باشد.

۹۰۳- از حفص بن بختری و عده‌ای دیگر از راویان روایت است که: اعمال در روز پنجشنبه بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام عرضه می‌شود.

۹۰۴- بُرید عَجَلی گوید: نزد امام صادق علیه السلام بودم که از ایشان درباره گفتار خدای عزوجل پرسیدم که می‌فرماید: «عمل کنید که به زودی خداوند و رسول او و مؤمنین عمل شما را می‌بینند»^(۲) حضرت فرمود: خداوند در این آیه از «مؤمنون» ما را اراده کرده است.

۹۰۵- امام صادق علیه السلام درباره گفتار خدای تعالی که می‌فرماید: «عمل کنید که زود باشد خداوند و رسول او و مؤمنین عمل شما را ببینند»^(۳) فرمود: مراد از «مؤمنون» ائمه علیهم السلام می‌باشند.

۹۰۶- بُرید عَجَلی گوید: برای امام باقر علیه السلام این آیه را خواندم که: «عمل کنید که به زودی خداوند و رسولش و مؤمنین عمل شما را می‌بینند»^(۴) حضرت فرمود: هیچ مؤمن و کافری نیست که بمیرد و در قبرش نهاده شود مگر اینکه عملش بر رسول خدا صلی الله علیه و آله

عَلَيْ وَ هَلَمْ جَرّاً إِلَى آخِرٍ مَنْ فَرَضَ اللَّهُ طَاعَتَهُ عَلَى الْعِبَادِ .
 ۹۰۷- عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ
 ﴿وَقُلْ اْعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ مَا
 الْمُؤْمِنُونَ؟ قَالَ: مَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ إِلَّا صَاحِبَكَ؟
 ۹۰۸- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبَانَ قَالَ: قُلْتُ لِلرَّضَا عليه السلام: ادْعُ اللَّهَ لِي وَ
 لِمَوَالِيكَ فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْرِضُ أَعْمَالَهُمْ عَلَى اللَّهِ فِي كُلِّ خَمِيسٍ .
 ۹۰۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبَانَ قَالَ: قُلْتُ لِلرَّضَا عليه السلام: إِنَّ قَوْماً مِنْ مَوَالِيكَ
 سَأَلُونِي أَنْ تَدْعُوَ اللَّهَ لَهُمْ فَقَالَ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْرِضُ أَعْمَالَهُمْ عَلَى اللَّهِ
 فِي كُلِّ يَوْمٍ . ﴿تَمَّ كِتَابُ الْجِهَادِ بِقَلَمِ مُؤَلِّفِهِ مُحَمَّدٍ الْحُرِّ﴾

ابواب جهاد النفس و ما يتناسف

و بر علی علیه السلام و همینطور تا آخر بر همه آنانی که خداوند طاعت آنان را بر
 بندگان واجب ساخته است عرضه می شود.

۹۰۷- ابی بصیر گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: در گفتار خداوند عز و جل که
 می فرماید: «و بگو عمل کنید که به زودی خداوند و رسول او و مؤمنان عمل شما
 را می بینند»^(۱) مراد از مؤمنان چه کسانی است؟ حضرت فرمود: چه کسی جز
 همین همدم تو امید آن می رود که مقصود از «مؤمنون» باشد؟ (یعنی مراد از
 مؤمنون ما اهل بیت پیامبر هستیم).

۹۰۸- عبدالله بن ابان گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: خداوند را برای من و
 دوستانانت بخوان [و ما را دعا کن] حضرت فرمود: به خدا سوگند که من اعمال
 شما را در هر پنج شنبه به پیشگاه خداوند عرضه می کنم.

۹۰۹- عبدالله بن ابان گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم که: همانا گروهی از
 دوستانان شما از من درخواست نموده اند که [به شما عرض کنم] برای آنان در
 درگاه خداوند دعا کنی، حضرت فرمود: به خدا سوگند که من در هر روز اعمال
 آنها را بر خداوند عرضه می کنم.

۳۶۸

«پایان ترجمه، بهار ۱۳۸۰ قم»

